ISSN 2077-6861

Индекс 74253

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АБАЯ
ABAI KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Педагогика және психология

Ғылыми-әдістемелік журнал
2009 жылдың қыркүйек айынан бастап шығады

Педагогика и психология

Научно-методический журнал
Издается с сентября 2009 года

Pedagogy and Psychology

Research journal
Since september 2009

2(51) 2022

АЛМАТЫ 2022 МАУСЫМ/ИЮНЬ

БАС РЕДАКТОР
Д. Билялов – PhD доктор

Редакция алқасы

Бас редактордың орынбасары **– Ә.Ә. Момбек,** п.ғ.к., қауымд.профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ); жауапты хатшы **– С.Т. Исалиева,** ә.ғ.м.(Абай атындағы ҚазҰПУ); **У.М. Әбдіғапбарова –** п.ғ.д., профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ); **А.Е. Абылкасымова –** п.ғ.д., профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ); **Ш.К. Беркімбаева –** п.ғ.к., профессор (Педагогикалық шеберлік орталығы); **Г.Қ. Касымова –** PhD докторы **(Қ.И.Сәтбаев** атындағы ҚазҰЗТУ); **А.Н. Кошербаева –** п.ғ.д., профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ); **Г.Ж. Менлибекова –** п.ғ.д., профессор (Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ); **Ж.И. Намазбаева –** психол.ғ.д., профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ), **Д.Ж. Сакенов –** п.ғ.к., профессор (Павлодар МПУ); **Н.М. Стукаленко –** п.ғ.д., профессор (Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау МУ); **Ш.Т. Таубаева –** п.ғ.д., профессор (Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ); **Д.Д. Шайбакова –** ф.ғ.д., профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ); **Н.Н. Хан –** п.ғ.д., профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ).

Халықаралық редакция алқасы

М.Р. Арпентьева – психол.ғ.д., доцент (Психол.-пед., мед.-әлеум. көмек орталығы, Калуга, Ресей); **Э.Б. Бейляров –** психол.ғ.д., профессор (Әзірбайжан БМ ББИ, Баку); **Я. Вежбински –** ф.ғ.д., профессор (Лодзь университеті, Польша); **Е.А. Журба –** п.ғ.д., профессор (Украинаның ПҒА ББПИ, Киев); **А.Т. Калдыбаева –** п.ғ.д., профессор (И.Арабаев атындағы Қырғыз МУ); **М.Д. Кенжегалиева –** PhD докторы, профессор (Лейпциг университеті, Германия); **Б. Кривирадева –** PhD докторы, қауымд.профессор (К.Охридский атындағы София университеті, Болгария); **И.А. Малахова –** п.ғ.д., профессор (Беларусь ММжӨУ, Минск); **Л.В. Мардахаев –** п.ғ.д., профессор (Ресей МӘУ, Москва); **Н.Б. Михайлова –** психол.ғ.к. (PhD), профессор (ХБжҒАО, Германия); **Е.Ю. Протасова –** ф.ғ.д., профессор (Хельсинский университеті, Финляндия); **В. Пузович –** PhD докторы (ЖКББК, Белград, Сербия); **К. Тастанбекова –** PhD докторы, қауымд.профессор (Цукуба университеті, Жапония).

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР
Билялов Д.Н. – доктор PhD

Редакционная коллегия

Момбек А.А. – зам.главного редактора, к.п.н. (PhD), асс.профессор (КазНПУ им.Абая); **Исалиева С.Т. –** ответ.секретарь, магистр соц.наук (КазНПУ им.Абая); **Абдигапбарова У.М. –** д.п.н., профессор (КазНПУ им.Абая); **Абылкасымова А.Е. –** д.п.н., профессор (КазНПУ им.Абая); **Беркимбаева Ш.К. –** к.п.н., профессор (Центр педагогического мастерства); **Касымова Г.К. –** доктор PhD (КазНИТУ им.К.И.Сатпаева); **Кошербаева А.Н. –** д.п.н., профессор (КазНПУ им.Абая); **Менлибекова Г.Ж. –** д.п.н., профессор (ЕНУ им.Л.Н.Гумилева); **Намазбаева Ж.И. –** д.психол.н., профессор (КазНПУ им.Абая), **Сакенов Д.Ж. –** к.п.н., профессор (Павлодарский ПГУ); **Стукаленко Н.М. –** д.п.н., профессор (Кокшетауский ГУ им.Ш.Уалиханова); **Таубаева Ш.Т. –** д.п.н., профессор (КазНУ им.аль-Фараби); **Шайбакова Д.Д. –** д.филол.н., профессор (КазНПУ им.Абая); **Хан Н.Н. –** д.п.н., профессор (КазНПУим.Абая).

Международная редакционная коллегия

Арпентьева М. – д.психол.н., доцент (Центр психол.-пед., соц.-мед. помощи, Калуга, Россия); **Бейляров Э.Б. –** д.психол.н., профессор (Институт образования МО Азербайджана, Баку); **Вежбински Я. –** д.гуманитар.н., профессор (Лодзинский университет, Польша); **Журба Е.А. –** д.п.н., профессор (Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев); **Калдыбаева А.Т. –** д.п.н., профессор, (Кыргызский ГУ имени И. Арабаева, Бишкек); **Кенжегалиева М.Д. –** доктор PhD (Лейпцигский университет, Германия); **Кривирадева Б. –** доктор PhD, асс.профессор (Софийский университет им. К.Охридского, Болгария); **Малахова И.А. –** д.п.н., профессор(Белорусский ГУКиИ, Минск); **Мардахаев Л.В. –** д.п.н., профессор (Российский ГСУ, Москва); **Михайлова Н.Б. –** к.п.н., (PhD), профессор (Международный ЦОиНИ, Дюссельдорф, Германия); **Протасова Е.Ю. –** д.филол.н., профессор (Хельсинский университет, Финляндия); **Пузович В. –** PhD доктор, Коледж ВПО, Белград, Сербия); **Тастанбекова К. –** доктор PhD, асс.профессор (Университет Цукуба, Япония).

CHIEF EDITOR
Bilyalov D.N. – PhD doctor

Editorial council

Mombek A.A. – deputy editor, candidate of pedagogical sciences (PhD), associate professor (Abai University); **Issaliyeva S.T. –** executive secretary, master of social sciences (Abai University); **Abdigapparova U.M. –** doctor of pedagogical sciences, professor (Abai University); **Abylkassymova A.E. –** doctor of pedagogical sciences, professor (Abai University); **Berkimbayeva Sh.K. –** candidate of pedagogical sciences, professor (The Center of Pedagogical Mastery); **Kassymova G.K. –** PhD doctor (K.Satbayev University); **Kosherbayeva A.N. –** doctor of pedagogical sciences, professor (Abai University); **Menlibekova G.Zh. –** doctor of pedagogical sciences, professor (L.N.Gumilyov ENU); **Namazbaeva Zh. -** Doctor of Psychological Sciences; **Sakenov D.Zh. –** candidate of pedagogical sciences, professor (Pavlodar SPU); **Stukalenko N.M. –** doctor of pedagogical sciences, professor (Sh.Ualikhanov Kokshetau StU); **Taubayeva Sh.T. –** doctor of pedagogical sciences, professor (al-Farabi KazNU); **Shaybakova D.D. –** doctor of philological sciences, professor (Abai University); **Khan N.N. –** doctor of pedagogical sciences, professor (Abai University).

International editorial board

Arpentiyeva M. – doctor of Psychology, associate professor (Center for Psychological, Pedagogical, Social and Medical assistance, Kaluga, Russia); **Beilyarov E. –** doctor of phychological sciences, professor (Education Institute of the Ministry of Education of Azerbaijan, Baku); **Vezhbinsky Ya. –** doctor of humanitarian sciences (University of Lodz, Poland); **Zhurba E. –** doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Chief Researcher, Institute of Education Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev); **Kaldybayeva A.T. –** doctor of pedagogical sciences, professor (I.Arabayev Kyrgyz State University, Бишкек); **Kenzhegaliyeva** M.D. **–** doctor PhD (Leipzig University, Germany); **Kriviradeva B. –** PhD doctor, associate professor (Kliment Ohridski Sofia University, Bulgaria); **Malakhova I.A. –** doctor of pedagogical sciences, professor (BelarusianState University of Culture and Arts, Minsk); **Mardakhayev L.V. –** doctor of pedagogical sciences, professor (Russian State Social University, Moscow); **Mikhailova N.B. –** candidate of pedagogical sciences (PhD), professor (International Center for education and scientific information, Dusseldorf, Germany); **Protasova E.Yu. –** doctor of Philology, professor (University of Helsinki, Finland); **Puzovic V. –** PhD, College of higher vocational studies “Sports Academy”, Belgrade, Serbia; **Tastanbekova** K. **–** doctor PhD, associate professor (University of Tsukuba, Japan).

Учредитель: НАО «Казахский национальный педагогический университет имени Абая»
Перерегистрировано в Министерстве информации и общественного развития РК 19.03.2021 г.

№ KZ67VPY00033646
Периодичность: 4 раза в год
Адрес редакции: 050010, Алматы, пр.Достык, 13, телефон: 291-91-82

© КазНПУ им. Абая, 2021



ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАНДАР, АВТОРЛАР ЖӘНЕ РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА МҮШЕЛЕРІ!

Біздің журналдың «Педагогика және психология әдістемесі мен теориясы» бөліміндегі кезекті санында педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру курстарының тиімділігі, ЖОО-дағы лингвистикалық білім берудің педагогикалық негіздері, болашақ жасөспірімдерді жобалау және зерттеу қызметіне тартуға педагог-психологтардың дайындығы, болашақ костюм-дизайнерлерінің көркемдік-жобалық құзыреті саласындағы зерттеулер баяндалған.

«Қолданбалы психология және психотерапия» бөлімінде тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуы мен дамуы кезеңінде музыка бойынша үлгілік оқу бағдарламасы мазмұнының басым бағыттары, студенттердің ассертивтік мінез-құлқының психологиялық дамуын қарастыратын мақалалар ұсынылған.

Қашықтықтан оқыту кезіндегі интерактивті коллаборациялар, «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының білім алушыларында «Soft Skills» инновациялық тәсілін қалыптастыру, Z ұрпақты тәрбиелеу мен оқытудағы әлеуметтік желілердің мүмкіндіктерін тиімді пайдалану, сондай-ақ, виртуалды зертхана қызметінің негізгі бағыттары қарастырылатын журналымыздың «Білім берудегі инновациялар» айдарындағы материалдар да қызықты.

«Білім беру мәселелері мен перспективалары» айдарының материалдары болашақ педагогтардың кәсіби өзін-өзі анықтаудағы бейресми білім беру мүмкіндіктерін, пандемия кезінде отбасын психологиялық-педагогикалық онлайн-сүйемелдеуді, арт-білімнің басқа пәндермен өзара байланысын, инклюзивті білім беру кеңістігіндегі аутист балалардың педагогикалық ортасын, пандемия кезінде оқушыларды онлайн-оқытудағы коммуникативтік қабілеттерін зерттеулермен ұсынылады.

«Оқытудың заманауи әдістері мен технологиялары» бөлімінің материалдарына ерекше қызығушылықпен назар аудару қажет, онда есту қабілеті нашар балаларға арналған шет тіліндегі ауызша күнделікті лексиканы дамытудағы цифрлық технологиялардың рөлі, шетелдік студенттерге орыс тілі мен әдебиетін оқытуда корпустық әдістерді қолдану, медиатехнологияларды креативті пайдалану арқылы болашақ педагог-психологтардың өзіне деген сенімділігін қалыптастыру, қашықтықтан оқыту жүйесіндегі сублимация және девиация, қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалана отырып білім беру үрдісін талдау, педагогикалық білім берудегі химиялық мәтіндерді кванттаудың ерекшеліктері және ЖОО-да аралас форматтағы техникалық пәндерді оқыту бойынша мақалалар қарастырылған.

Сонымен қатар, журналдың редакциялық кеңесінің күшімен «Функционалдық ғылыми сауаттылық негіздері» біліктілікті арттыру курстары өткізіліп, онда журналымыздың болашақ авторлары ғылыми мақалаларды дайындау бойынша базалық білімдерін ала алды.

Жалпы, авторларға, рецензенттерге, редакциялық кеңес мүшелеріне журналымыздың дамуына қосқан айрықша үлестері үшін алғысымызды білдіреміз және алдағы уақытта, жемісті түрде ынтымақтастықта жұмыс атқарамыз деп сенеміз.

Құрметпен,
бас редактор *Д. Біләлов*

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ, АВТОРЫ И ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ!

В очередном выпуске нашего журнала в разделе «Методология и теория педагогики и психологии» изложены исследования в области эффективности курсов повышения квалификации педагогических кадров, педагогических основ лингвистического образования в вузе, готовности будущего педагога-психолога к вовлечению подростков в проектно-исследовательскую деятельность, художественно-проектной компетенции будущих дизайнеров костюма.

В разделе «Прикладная психология и психотерапия» представлены статьи, рассматривающие приоритетные направления содержания типовой учебной программы по музыке в период становления и развития независимого Казахстана, психологическое развития ассертивного поведения студентов.

Интересен материал в рубрике «Инновации в образовании», где рассматриваются интерактивные коллаборации при дистанционном обучении, инновационный подход формирования «Soft Skills» у обучающихся образовательной программы «Педагогика и психология», эффективное использование возможностей социальных сетей в воспитании и обучении поколений Z, а также основные направления деятельности виртуальной лаборатории.

Материалы рубрики «Проблемы и перспективы образования» представлены исследованиями возможностей неформального образования в профессиональном самоопределении будущих педагогов, психолого-педагогического онлайн-сопровождения семьи в период пандемии, взаимосвязи арт-образования с другими дисциплинами, педагогической среды аутичных детей в инклюзивном образовательном пространстве, коммуникативных способностей в онлайн-обучении учащихся во время пандемии.

Особое внимание следует обратить на материалы раздела «Современные методики и технологии обучения», в котором рассматриваются роль цифровых технологий в развитии устной бытовой лексики по иностранному языку для слабослышащих детей, применение корпусных методик в обучении иностранных студентов русскому языку и литературе, формирование увереннности в себе у будущих педагогов-психологов через креативное использование медиатехнологий, сублимация и девиация в системе дистационного обучения, анализ образовательного процесса с использованием дистанционных технологий, особенности квантования химических текстов в педагогическом образовании и преподавание технических дисциплин в смешанном формате в ВУЗ-е.

Выражаем признательность авторам, рецензентам, редакционному совету за вклад в развитие нашего журнала и надеемся на дальнейшее плодотворное сотрудничество. Силами редакционного совета журнала проведены курсы повышения квалификации «Основы функциональной научной грамотности», на которых будущие авторы получили базовые знания по подготовке научных статей.

С уважением,главный редактор Bilyalov *Д.Билялов*

DEAR READERS, AUTHORS AND EDITORIAL BOARD MEMBERS!

I congratulate you on the anniversary issue of our journal! Existing many years, the journal has become an authoritative periodical, where we discuss the topical educational issues. Journal articles are notable for high quality, fundamental presentation of the material, theorism and deep philosophical ideas. Any specialist in education feels prestigious to publish an article in the journal "Pedagogy and Psychology".

The journal continues the best traditions of academic writing and today stands among the well-known Kazakh periodicals.

The success of the scientific and methodological journal "Pedagogy and Psychology" is primarily the result of the enormous efforts of the editorial board, the editor, the scientific editor, the executive secretary, as well as the website developers.

The journal started as a modest university-scale journal and now is one of the leading republican issues, known abroad. Our journal among some other new formation Abai KazNPU editions forms a fundamentally different, more democratic, mobile and truly interactive, humanitarian environment of professional communication. The journal combines the perfection of conceptual forms and original content – the qualities that we suppose and believe will ensure the further numerical growth of our readers and wide popularity among Russian scientific cerebral society.

I express my great gratitude to everyone who reads, publishes articles, and distributes our magazine. We hope for fruitful cooperation and further expansion of our journal's readers, authors and friends.

I wish the team new original publications, creative and publishing longevity, inexhaustible enthusiasm and energy in the development of the scientific and methodological journal "Pedagogy and Psychology" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai!

Sincerely, Editor-in-Chief Bilyalov *D.Bilyalov*

МРНТИ 14.37.27 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.01*

А.Д. КАРИЕВ[1], М.С. САПИЕВА[2], Г.Т. ТОПАНОВА[1]

[1]Казахский национальный женский педагогический университет (Алматы, Казахстан),
[2]Национальная академия образования имени Ы.Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан)
kariyev.adlet@qyzpu.edu.kz, mayra_s@mail.ru, topanova2107@gmail.com

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ КУРСОВ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В статье представлены данные проведенного исследования эффективности курсов повышения педагогов организаций начального, основного среднего и общего среднего образования г. Алматы, инженерно-педагогических работников колледжей (далее – ИПР) и профессорско-преподавательского состава (далее – ППС) организаций высшего и послевузовского образования (далее – ОВПО) Алматинской области, осуществляющих подготовку педагогов. С учетом результатов международных исследований Организации экономического сотрудничества и развития (далее – OECD) по повышению квалификации педагогов и административно-управленческого персонала школ разработаны анкеты для ППС и подготовлены материалы опроса сотрудников колледжей и провайдеров услуг повышения квалификации. Осуществлен опрос ППС и педагогов г. Алматы. Проведено интервью с работниками колледжа и сотрудниками ведущих провайдеров услуг повышения квалификации ИПР и ППС Министерства образования и науки Республики Казахстан: Центр педагогического мастерства Акционерного общества «Назарбаев интеллектуальные школы» (далее – ЦПМ АОО «НИШ»), Акционерное общество «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» (далее – АО НЦПК «Өрлеу»), Некоммерческое акционерное общество «Talap» (далее – НАО «Talap»). Обобщены и представлены выводы по результатам проведенного исследования. На основе изучения международного опыта и анализа эффективности повышения квалификации ИПР и ППС разработаны рекомендации для совершенствования образовательных программ повышения квалификации педагогов.

Ключевые слова: повышение квалификации педагогов; инженерно-педагогические работники; профессорско-преподавательский состав; неформальное образование педагогов.

Введение. В соответствии с задачами, поставленными президентом Казахстана К.-Ж. Токаевым перед системой образования, огромное внимание уделяется непрерывному профессиональному росту и педагогической переподготовке педагогов. Согласно поручения Президента Казахстана преодолен стереотип пятилетней периодичности прохождения курсов повышения профессиональной квалификации педагогов и введен трехлетний срок [1]. В этой связи проблема развития системы неформального образования педагогов Казахстана является одной из важных задач системы образования.

Основная часть. В настоящее время исследователи в области профессионального развития педагогов во всем мире сходятся во мнении, что базовое образование будущего педагога является лишь первым шагом на пути его профессионального развития. Дальнейшее непрерывное обучение педагога направлено на углубление его навыков и расширение профессиональных компетенций.

В Казахстане образовательные программы повышения квалификации педагогов реализуются государственными и частными организациями, в числе которых АО НЦПК «Өрлеу», ЦПМ АОО «НИШ», НАО «Talap», Национальный институт гармоничного развития человека Национального научно-практического образовательного, оздоровительного центра «Бөбек», Национальный научно-практический центр коррекционной педагогики, Национальный научно-практи-

ческий центр физической культуры, структурные подразделения повышения квалификации ОВПО, указывающие в своем уставе в качестве вида деятельности повышение квалификации.

Литературный обзор. Проблемы организации и развития системы непрерывного образования педагогов постоянно находятся в центре внимания зарубежных и отечественных экспертов, ученых и практиков.

Особый интерес представляет исследование М.Смита [2]. Автор полагает, что количество мероприятий по повышению квалификации положительно влияет на удовлетворенность педагога работой. В статье М.Флера, Г.Фрагкиадаки, П.Рая [3] отмечается, что преподаванию научных концепций мешает «незнание» педагогом как их внедрить в игровую практику, чтобы мотивировать участие детей в научной деятельности. Исследование П.Лю [4] подтверждает, что семинар как форма профессионального образовательного сообщества педагогов-экспертов являются эффективной стратегией изменений. Результаты, представленные в статье И.Нобена, Дж.Брауэр, Дж.Ф.Дейнума, В.Х.А.Хофмана [5] показали, что эффективному обучению способствует сотрудничество преподавателей, работающих на одном этаже, то есть находящихся в тесном взаимодействии.

В исследовании А.Наваба, Т.Шарара [6], в ходе интервью с провайдерами услуг повышения квалификации педагогов, выявлена ограниченная координация между заинтересованными сторонами, что привело к целому ряду проблем, таких как: дублирование программ, противоречивые ожидания от учителей и отбор несоответствующих тренеров. Итоги исследования в статье Н.Х.Шарады, Т.В.Березовского, Т.П.Кравченко [7] подтверждают, что одной из задач повышения квалификации учителя является продвижение эффективных учебных программ.

В Казахстане проблему непрерывного обучения педагогов изучают А.К.Кусаинов [8], Ш.Т.Габдрахманова [9], Т.М.Баймолдаев [10] и др. Ученые исследуют непрерывное профессиональное обучение педагогических кадров в ракурсе переподготовки педагогических кадров, повышения квалификации педагогических кадров и административно-управленческого персонала. Анализ трудов ученых свидетельствует о важности повышения квалификации педагогов для развития системы образования.

Так, Т.М.Баймолдаев [10] переподготовку педагогических кадров трактует как процесс формирования у работников знаний и навыков из отдельной профессиональной сферы, то есть обучение лиц, не имеющих педагогическое образование. Переподготовка педагогических кадров осуществляется в педагогических ОВПО и колледжах в рамках государственного заказа, а также на контрактной основе.

Для развития системы повышения квалификации педагогов в Казахстане важным является исследования OECD [11-14]. Так, согласно международным исследованиям TALIS [11] наиболее распространенными видами профессионального развития казахстанских педагогов являются такие формы, как: посещение занятий коллег, самооценка и коучинг (94%), обучение на курсах/семинарах (89%), участие в профессиональном сообществе учителей (78%), чтение профессиональной литературы (77%), участие в конференциях по проблемам образования (65%), посещение другой организации образования в рамках распространения передового опыта (63%), онлайн курсы/семинары (61%).

Казахстанские учителя определили «развитие навыков использования ИКТ для обучения» (30%), «методы оценки учащихся» (31%) и «критериальное оценивание учащихся» (28%) как наиболее важные области профессионального развития. В свою очередь, по данным OECD, в зарубежных странах учителя испытывают высокую потребностях в обучении по таким направлениям, как: «преподавание обучающимся с особыми потребностями» (22%); «Навыки ИКТ» (18%); и «обучение в мультикультурной или многоязычной среде» (15%).

Вместе с тем, основные проблемы повышения квалификации педагогов остаются малоизученными. Отсутствует модель системы непрерывного педагогического

образования, не проработаны механизмы, направленные на повышение мотивации у педагогов на повышение квалификации [15]. Согласно выводам OECD, в Казахстане отсутствует мониторинг качества услуг провайдеров неформального образования. На законодательном уровне не предусмотрено лицензирование, сертификация и аккредитация программ и курсов повышения квалификации педагогов. Не осуществляется статистика провайдеров услуг неформального образования педагогических кадров [15].

Таким образом, дальнейшее изучение данного вопроса связано с исследованием проблемы повышения квалификации ИПР и ППС в Казахстане, а также обощением и имплементацией мирового опыта по непрерывному педагогическому образованию.

Методы. С целью исследования состояние подготовки и повышения квалификации ППС и ИПР в стране было проведен опрос ППС 5 педагогических ОВПО и педагогов г.Алматы, интервью с ППС и ИПР, а также сотрудниками колледжей Алматинской области и провайдеров услуг повышения квалификации. В опросе приняло участие свыше 600 ППС. В интервью участвовали респонденты из числа ППС, мидл-менеджеров педагогических колледжей и провайдеров услуг повышения квалификации, подведомственных Министерству образования и науки Республики Казахстан. Основная часть респондентов занимают административную должность, имеют достаточный педагогический опыт работы (от 8 до 25 лет) и курируют вопросы повышения квалификации ИПР.

Результаты. По анализу ответов респондентов наиболее распространенной формой профессионального развития ППС и ИПР педагогических колледжей и ОВПО являются курсы повышения квалификации. Преподаватели проходят курсы повышения квалификации в следующих организациях: ЦПМ АОО «НИШ», АО НЦПК «Өрлеу», НАО «Talap». В стенах организаций образования преподаватели участвуют в методических семинарах, вебинарах, посещают лекции приглашенных зарубежных ученых. Возможности повышения квалификации ИПР и ППС представлены в таблице 1.

Таблица 1

Возможности повышения квалификации ИПР и ППС

Внешние возможности	Внутренние возможности
РЦПК «Өрлеу» ЦПМ АОО «НИШ» НАО «Talap» Стажировки по программе «Болашак» Курсы повышения квалификации, проводимые ОВПО	Методические семинары Вебинары Школа тьюторов Проведение открытых занятий Взаимопосещение занятий Мастер-классы Деятельность методических кабинетов Гостевые лекции приглашенных зарубежных ученых Академическая мобильность преподавателей Работа по темам самообразования Прохождение процедуры аттестационной квалификации

Преподаватели колледжей и ОВПО в основном проходят краткосрочные 36 и 72-часовые курсы повышения квалификации, выезжают на стажировки по международной программе «Болашак». Программа предполагает получение научной степени в зарубежных университетах и прохождение стажировки в ведущих зарубежных компаниях и университетах. Респонденты также отметили, что в данное время организуется множество дистанционных курсов повышения квалификации. По словам респондентов, избыток дистанционных курсов повышения квалификации неэффективен. Знания, полученные на курсах, не всегда применяются на практике, в профессиональной деятельности.

Основные темы курсов повышения квалификации ППС и ИПР за последние годы: курсы по обновленному содержанию образования, совершенствованию образовательных программ, развитию информационно-коммуникационных компетенций педагогов, инклюзивному образованию.

Тематика образовательных программ повышения квалификации ППС и ИПР следующая:

– «Обучение компьютерной грамотности»;

– «Подготовка учителя к инновационной деятельности как важнейшее условие качества образования»;

– «Современные социальные психолого-педагогические технологии в условиях модернизации высшего педагогического образования»;

– «Основы инклюзивного образования»;

– «Жаңа инновациялық технологиялармен оқыту және сыни тұрғыдан ойлауға үйрету»;

– «Актуальные проблемы дошкольного образования»;

– «Методология разработки совместных образовательных программ»;

– «Планирование, достижение и оценка результатов обучения при разработке образовательной программы»;

– «Образовательная программа повышения квалификации кадров по предметам в условиях обновления содержания среднего образования в Республике Казахстан»;

– «Формирование функциональной грамотности: проблему решения, перспективы»;

– «Развитие профессиональных компетенций преподавателя»;

– «Основы киберпедагогики. Методы и технологии дистанционного обучения»;

– «Учусь учить дистанционно»;

– «Модели инклюзивного образования в зарубежных странах»;

– «Организация дистанционного обучения в начальной школе»;

– «Психолого-педагогическая и методическая поддержка детей с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования»;

– «Методические аспекты применения робототехники в дошкольном образовании».

По ответам респондентов, можно сделать вывод об эффективности очных курсов повышения квалификации. По окончанию курсов преподаватели делятся новыми знаниями с коллегами. Методистам удобнее осуществлять мониторинг эффективности пройденных курсов. Полученные знания при прохождении офлайн курсов легче внедрить в учебный процесс.

Респонденты также отмечают, что пандемия COVID-19 заставила преподавателей работать в дистанционном (онлайн) формате. В этот период преподаватели прошли обучение по развитию IT-компетенций, использованию методов и технологий дистанционного обучения, освоили новые образовательные онлайн-платформы. Трудности испытали преподаватели старшего возраста, в новых условиях обучения им было сложно перестроиться, возникали моменты «не желания» работать по-новому.

По ответам респондентов в колледжах и ОВПО для преподавателей создаются условия и ресурсы для их профессионального развития. В числе основных - семинары по взаимообмену опытом, деятельность учебно-методических советов, заседания предметно-методических советов.

Выявлены следующие условия и ресурсы для профессионального развития преподавателя:

1. Осуществление деятельности учебно-методических советов в университете и колледже.
2. Заседания предметно-методических советов.
3. Семинары по взаимообмену опытом.
4. Предоставление методического дня.
5. Наставничество.
6. Самостоятельное обучение на онлайн курсах.
7. Самообразование (деятельность по теме самообразования).
8. Осуществление деятельности «Школа молодого педагога».
9. Взаимопосещение занятий.
10. Проведение различных фестивалей педагогических идей, мастер классов.
11. Знакомство с публикациями коллег.
12. В библиотеках постоянное пополнение новыми учебными ресурсами.

Однако, несмотря на имеющиеся условия и ресурсы для профессионального развития ИПР и ППС, респондентами отмечено, что необходимо продумать технологию работы менторства/наставничества, совершенствовать системуих вовлеченности в научные исследования.

Респонденты испытывают потребность в повышении квалификации по разработке учебных и образовательных программ, углубленному изучению предметного содержания преподаваемых дисциплин, обучению технологиям проведения научных, проектных исследований. Наряду с этим, преподаватели высказали мнение о необходимости курсов по развитию управленческих компетенций, навыков и умений применения на практике нормативно-правовых документов, курсов личностно-профессионального развития.

Также был проведен опрос среди педагогов школ и колледжей г. Алматы. В результате были определены следующие кластеры указывающие на мотивы прохождения курсов педагогами:

– 12% респондентов из общего числа опрошенных, считают, что курсы повышения квалификации способствуют повышению знаний и навыков в педагогической деятельности. Для них повышение квалификации является идеальным способом выявления и исправления недостающих компетенций существующих способов обучения;

– для 35% опрошенных курсы повышения квалификации является местом, где они реализуют потребности в коммуникации с коллегами;

– 40% респондентов считают, что благодаря повышению квалификации педагоги готовы к инновационным разработкам в области образования. Это особенно важно в технических областях, где отрасль развивается настолько быстро, что отставание даже на несколько месяцев может иметь негативные последствия для данной области образования;

– 13% респондентов проходят курсы повышения квалификации с целью получения сертификата, для пополнения личного портфолио.

Несмотря на очевидную пользу курсов повышения квалификации, нередко встречается сопротивление среди педагогов. Большинство педагогов не желает использовать инновационные подходы в обучении и воспитании обучающихся, считают это пустой тратой времени.

Наряду с этим среди ППС был проведен опрос, в котором участвовало свыше 600 человек. Выявлено, что в Казахстане слабые механизмы выявления профессиональных потребностей ППС и ограниченный спектр предоставляемых возможностей для их профессионального развития; малоэффективные механизмы внутренней и внешней коллаборации, обмена опытом; низкий уровень вовлеченности ППС в исследования, проектную деятельность, практику менторства/наставничества. ППС отмечают, что Казахстане сложился широкий спектр негосударственных провайдеров неформального образования, предоставляющих услуги по личностному росту преподавателей. Данный сектор услуг представляет огромный интерес для ППС. Вместе с тем личностный рост ППС является прерогативой самого преподавателя, поскольку в Казахстане отсутствуют механизмы его независимой оценки.

Дискуссия. Анализ результатов исследования по повышению квалификации педагогов школ, ППС, ИПР позволил выделить общие рекомендации для обновления содержания программ повышения квалификации ППС и ИПР с учетом современных трендов:

– необходимо актуализировать «Профессиональный стандарт педагога», где должно быть определено как учитель должен преподавать;

– для содействия участию педагогов во всех формах обучения и повышения качества неформального обучения учителей внедрить систему сертификации педагогов для всех организаций образования;

– создать единый портал, предоставляющий педагогам доступ к информации о провайдерах услуг повышения квалификации, потребностях в профессиональных навыках, тенденциях на рынке труда, возможностях обучения и вакансиях;

– расширить доступ к возможностям высшего и послевузовского образования для педагогов за счет расширения моделей обучения с неполным рабочим днем, модульных и онлайн-курсов;

– для улучшения системы обеспечения качества неформального образования педагогов разработать инструкции по внедрению стандартов качества обучения для провайдеров услуг;

– создать возможности для прохождения курсов, учитывающих профессиональные потребности, нужды и интересы учителя, а также особенности контингента обучающихся. Один из механизмов – внедрение уровневого курса повышения квалификации педагогов по применению различных практик в преподавании обучающимся с различным уровнем подготовки, возможностей и способностей. В рамках данной программы следует предусмотреть создание индивидуальной траектории профессионального/ личностного развития педагога;

– расширить возможности обучения педагогов путем расширения форм. Рекомендуются занятия «на рабочем месте», такие как учебные группы, практические исследования и др. Содержание курсов повышения квалификации ППС необходимо дополнить формами внутренней и внешней коллаборации ППС, широкого обмена опытом, вовлеченности ППС в исследования и проектную деятельность;

– актуальными являются следующие направления курсов повышения квалификации: а) для педагогов – развитие навыков использования ИКТ для обучения, методы оценки обучающихся, критериальное оценивание обучающихся. Вместе с тем, по данным OECD, в зарубежных странах педагоги испытывают высокую потребностях в «обучении обучающихся с особыми потребностями»,«навыках ИКТ для обучения»; «обучение в мультикультурной или многоязычной среде»; для ИПР – разработка учебных и образовательных программ, углубленное изучение предметного содержания преподаваемых дисциплин, обучение технологии проведения научных и проектных исследований; развитие навыков и умений использования на практике нормативных правовых актов; для ППС – содержания преподаваемого предмета, развитие научно-профессиональных, методических компетенций; цифровой грамотности, технологий личностно-профессионального развития;

Вместе с тем, согласно заключению OECD [10], профессиональное развитие педагогов не транслируется в качество преподавания и при условии частого использования желаемых педагогических практик. В качестве предложения предлагается введение аккредитации провайдеров услуг, целостность процесса оценки педагогов.

Заключение. Таким образом, проведенное исследование состояния подготовки и повышения педагогических кадров свидетельствует о том, что необходимо изменить подходы к организации и содержанию программ повышения квалификации педагогов в Республике Казахстан. Актуальным является внедрение системы независимой сертификации педагогов. Полученные в ходе исследования выводы и рекомендации не претендуют на окончательное и исчерпывающее решение проблемы эффективности курсов повышения квалификации педагогических кадров. Дальнейшее изучение проблемы будет основано на анализе международного опыта по вопросам непрерывного образования педагога (Lifelong Learning Teacher) и выработке предложений по его адаптации и имплементации в Казахстане.

Статья выполнена в рамках программного целевого финансирования исследования OR 11465474 «Научные основы модернизации системы образования и науки», осуществляемого Национальной академией образования имени Ы.Алтынсарина в период с 2021 по 2023 год. Авторская группа благодарит Министерство образования и науки Республики Казахстан за предоставленную возможность опубликовать результаты исследования.

Список использованных источников

[1] Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны» от 1 сентября 2021 года.

[2] Smet M. Professional development and teacher job satisfaction: Evidence from a multilevel model (2022) Mathematics, 10 (1), статья № 51.

[3] Fleer M., Fragkiadaki G., Rai P. The place of theoretical thinking in professional development: Bringing science concepts into play practice (2022) Learning, Culture and Social Interaction, 32, статья № 100591.

[4] Liu P. Understanding the roles of expert teacher workshops in building teachers' capacity in Shanghai turnaround primary schools: A Teacher's perspective (2022) Teaching and Teacher Education, 110, статья № 103574.

[5] Noben I., Brouwer J., Deinum J.F., Hofman W.H.A. The development of university teachers' collaboration networks during a departmental professional development project (2022) Teaching and Teacher Education, 110, статья № 103579.

[6] Nawab A., Sharar T. Coordination in Planning and Implementing Professional Development Programs for Teachers: A Much-needed Component in Rural Areas (2022) SAGE Open, 12 (1)

[7] Sharata N.H., Berezovska T.V., Kravchenko T.P. Efficiency of the Method of Student Thematic Online Debates in the Development of Professional Competences in Future Specialists (2022) WSEAS Transactions on Environment and Development, 18, pp. 191-203.

[8] Кусаинов А.К. Повышение квалификации и переподготовка педагогических кадров в системе профессионального образования Казахстана //Профессиональное образование в России и за рубежом. 2016. №2 (22). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/povyshenie-kvalifikatsii-i-perepodgotovka-pedagogicheskih-kadrov-v-sisteme-professionalnogo-obrazovaniya-kazahstana (дата обращения: 30.11.2021).

[9] Организация уровневых курсов повышения квалификации /Ш.Т. Габдрахманова //Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы = Справочник руководителя образовательного учреждения. – 2014. – №8. – С. 64-66

[10] Повышение квалификации работников образования – составляющая непрерывного образования /Т.М. Баймолдаев //Білім және ғылым: Қазақстан мен Ресей ынтымақтастығының тәжірибесі мен болашағы = Образование и наука: опыт и перспективы сотрудничества Казахстана и России: Халықаралық ғыл.-практ. конф. материалдары = Междунар. науч.-практ. конф. (29-30 мая 2008 г.) /Гл. ред. Е.Б. Сыдыков. – Т.1. – С. 14-15 Семей, 2008.

[11] «TALIS-2018 Халықаралық сабақ беру мен оқыту зерттеуі: Қазақстанның алғашқы нәтижелері», Ұлттық есеп, бірінші том, Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі, «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ, Нұр-Сұлтан: 2019. – 155 бет.

[12] OECD (2019), TALIS 2018 Results (Volume I). Teachers and School Leaders as Lifelong Learners, TALIS, OECD Publishing, Paris. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en

[13] OECD (2020), TALIS 2018 Results (Volume II). Teachers and School Leaders as Valued Professionals, OECD Publishing, Paris. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://doi.org/10.1787/19cf08df-e

[14] OECD (2021), Skills Strategy Kazakhstan: Assessment and Recommendations, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.oecd-ilibrary.org/education/oecd-skills-strategy-kazakhstan_39629b47-en.

[15] Постановление Правительства Республики Казахстан от 8 июля 2021 года № 471 «Об утверждении Концепции обучения в течение всей жизни (непрерывное образование)».

References

[1] Message of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the People of Kazakhstan "Unity of the People and Systemic Reforms – a Solid Foundation for the Country's Prosperity", September 1, 2021

[2] Smet M. Professional development and teacher job satisfaction: Evidence from a multilevel model (2022) Mathematics, 10 (1), Article No. 51.

[3] Fleer M., Fragkiadaki G., Rai P. The place of theoretical thinking in professional development: Bringing science concepts into play practice (2022) Learning, Culture and Social Interaction, 32, Article No. 100591.

[4] Liu P. Understanding the roles of expert teacher workshops in building teachers' capacity in Shanghai turnaround primary schools: A Teacher's perspective (2022) Teaching and Teacher Education, 110, Article #103574.

[5] Noben I., Brouwer J., Deinum J.F., Hofman W.H.A. The development of university teachers' collaboration networks during a departmental professional development project (2022) Teaching and Teacher Education, 110, Article #103579.

[6] Nawab A., Sharar T. Coordination in Planning and Implementing Professional Development Programs for Teachers: A Much-needed Component in Rural Areas (2022) SAGE Open, 12 (1).

[7] Sharata N.H., Berezovska T.V., Kravchenko T.P. Efficiency of the Method of Student Thematic Online Debates in the Development of Professional Competences in Future Specialists (2022) WSEAS Transactions on Environment and Development, 18, pp. 191-203.

[8] Kusainov A.K. Professional development and retraining of teaching staff in the system of professional education in Kazakhstan //Professional Education in Russia and abroad. 2016. №2 (22). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/povyshenie-kvalifikatsii-i-perepodgotovka-pedagogicheskih-kadrov-v-sisteme-professionalnogo-obrazovaniya-kazahstana (date of reference: 30.11.2021).

[9] Organization of level courses to improve qualification /Gabdrakhmanova sh. t. //directory of heads of educational institutions = Reference Book of the head of the educational institution. – 2014. – No. 8. – pp. 64-66

[10] Improving the qualification of employees of education – the existing non-academic education / Baimoldaev T.M. //education and science: experience and prospects of cooperation between Kazakhstan and Russia = education and science: experience and prospects of cooperation between Kazakhstan and Russia: International Science. «Practice.conf.materials = International Scientific and Practical Conference (May 29-30, 2008) /Chief Editor E.B. Sydykov. – Volume 1 – P. 14-15 Semey, 2008

[11] International research on teaching and learning TALIS-2018: first results of Kazakhstan", National Report, Volume One, Ministry of Education and science of the Republic of Kazakhstan, information and analytical center JSC, – Nur-Sultan: 2019. – 155 pages.

[12] OECD (2019), TALIS 2018 Results (Volume I). Teachers and School Leaders as Lifelong Learners, TALIS, OECD Publishing, Paris. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en

[13] OECD (2020), TALIS 2018 Results (Volume II). Teachers and School Leaders as Valued Professionals, OECD Publishing, Paris. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://doi.org/10.1787/19cf08df-e

[14] OECD (2021), Skills Strategy Kazakhstan: Assessment and Recommendations, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris [Электронный ресурс] –Режимдоступа:https://www.oecd-ilibrary.org/education/oecd-skills-strategy-kazakhstan_39629b47-en

[15] Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 8, 2021 № 471 «On approval of the Concept of lifelong learning (lifelong learning)».

Қазақстандағы педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курстарының тиімділігін зерттеу

А.Д. Кариев[1], М.С. Сапиева[2], Г.Т. Топанова[1]
[1]Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан),
[2]Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы (Нұр-сұлтан, Қазақстан)

Аңдатпа

Мақалада Алматы қ. бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру ұйымдарының педагогтерін, Алматы облысы колледждерінің инженерлік-педагогикалық қызметкерлерін және жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарының профессорлық-оқытушылық құрамын арттыру курстарының тиімділігіне жүргізілген зерттеу деректері ұсынылған. OECD-дың педагогтардың және мектептердің әкімшілік-басқару персоналының біліктілігін арттыру бойынша халықаралық зерттеулерінің нәтижелерін ескере отырып, ПОҚ-на арналған сауалнамалар әзірленді және колледж мен біліктілікті арттыру қызметтері провайдерлері қызметкерлеріне сауалнама материалдары әзірленді. ПОҚ және Алматы қ. педагогтермен сауалнама жүргізілді. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің инженерлік-педагогикалық қызметкерлері мен ПОҚ біліктілігін арттыру қызметтерінің жетекші провайдерлерінің («Назарбаев Зияткерлік мектептері» Акционерлік қоғамының «Педагогикалық шеберлік орталығы», «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» Акционерлік қоғамы, «Talap» коммерциялық емес акционерлік қоғамы) және колледж қызметкерлерімен сұхбат жүргізілді. Зерттеу нәтижелері бойынша қорытындылар жинақталған және ұсынылған. Халықаралық тәжірибені зер-

делеу және біліктілікті арттыру тиімділігін талдау негізінде ИПҚ мен ПОҚ педагогтердің біліктілігін арттырудың білім беру бағдарламаларын жетілдіру үшін ұсынымдар әзірленді.

Түйін сөздер: педагогтердің біліктілігін арттыру; инженер-педагог қызметкерлер; профессор-оқытушылар құрамы; педагогтерге бейресми білім беру.

Research on the effectiveness of advanced training courses for teaching staff in Kazakhstan

A. Kariyev[1], M. Sapieva[2], G. Topanova[1]
[1]Kazakh National Women's Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan),
[2]Y.Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Abstract

The article presents data from a study of the effectiveness of advanced training courses for teachers of organizations of primary, basic secondary and general secondary education in Almaty, engineering and teaching staff of colleges and faculty of organizations of higher and postgraduate education of the Almaty region, carrying out teacher training. Taking into account the results of international OECD research on professional development of teachers and administrative and managerial staff of schools, we developed questionnaires for faculty members and prepared survey materials for staff of colleges and providers of professional development services. A survey of teaching staff and teachers in Almaty was carried out. Interviews were conducted with college employees and employees of the leading providers of professional development of the IPR and the faculty of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan: Centre for Teaching Excellence of Joint Stock Company «Nazarbayev Intellectual Schools» («Center of excellence»), Joint Stock Company «National Professional Development Center «Orleu» («Orleu»), Non-profit Joint Stock Company «Talap» («Talap»). The conclusions of the study are summarized and presented. Based on the study of international experience and analysis of the effectiveness of professional development of teachers and faculty, recommendations for the improvement of educational programs of professional development of teachers have been developed.

Keywords: advanced training of teachers; engineering and teaching staff; teaching staff; informal education of teachers.

Поступила в редакцию: 04.04.2022

IISTI 18.35.09 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.02*

E.E. FAIZULLINA[1]*

[1]Moscow State Institute of Culture (Moscow, Russia) elka.fashion@mail.ru

ARTISTIC AND DESIGN COMPETENCE OF FUTURE COSTUME DESIGNERS: IDENTITY AND CONTENT

(based on Kazakh materials)

Abstract

The article is dedicated to study the identity and content study of one of the important professional competencies of future costume designers - artistic design. The author understands it as the designer's ability to develop a project idea based on a conceptual and creativity to solve a design goal. Without all this, today a designer cannot be in demand and competitive in his professional area. This type of professional competence, according to the author of the article, is the least developed in the general structure of the professional training of future costume designers based on Kazakhstani materials. To prepare specialists of any profile, each country is looking to create its professional personnel based on national values, especially relevant for culture and art. From this point, the author of the article is convinced that the artistic and design competence of future costume designers as an integral quality of a person in Kazakhstani universities should be based not only on modern theories to create competencies theory, but also on the national component. The latter in costume design is understood as a whole complex of knowledge in the national clothes (the semantics of the costume and its decor,

the features of headdresses, and much more). Therefore, the structure of the artistic and design competence of future costume designers, the most important is the national component, integrated into the professional training system. This competence is formed in several special disciplines: “Costume History” and “Material science of textile materials”, which take an important place in the education system of future costume designers. The aim of this study is to develop and substantiate the identity and content of the artistic and design competence of future costume designers

Keywords: costume designer; Kazakhstan; professional training; artistic design documentation.

Introduction. Every development stage of education puts a new requirement for the quality of the graduate students, according to the imperatives. Of course, the modern graduates of any specialisation must have a several professional competencies, that are characterise overall special knowledge and skills, necessary to solve professional problems at a high level.

This is especially relevant in design training and, in particular, in the fashion design. This question is comprehensively considered in the works of foreign scientists: Francesco Longo and etc. [1], Stella Claxton and Anthony Kent [2], Anika Kozlowski and other [3], Dilys Williams [4] and many other, that are represented in the works of other researchers: Mok P.Y., Jie Xu, Wang X.X. [5], Islam S. [6], Tingting Ma. [7], Usenyuk-Kravchuk S., Garin N., Trofimenko A., Kukanov D. [8], Clancy G., Fröling M., Peters G. [9],] Maldini I., Pieter J. Stappers, Javier C. Gimeno-Martinez [10].

Professional competence of future designers in the CIS countries are considered from different positions: as the base of a key concept, we can see the essential signs as an integrative personal quality and the analyze in creative universities of the features of this process. Works of A.V.Sheglov [11], Y.M.Bundina [12] and many others. Almost all authors are sure that design is a special creative activity that unites the achievements of various areas of human activity: technic, engineering design, art, technology, economics, sociology and to create aesthetically perfect and high-quality serial products to meet human needs and society.

Therefore, the first problem is the formation of the artistic and design competence of future costume designers during the education process at a university. However, it should be noted that the problem of designer’s training on Kazakhstani materials is a little-studied and requires its own development.

The quality of graduate’s education depends on the standards of education and the reputation of universities, both at the national and international levels. It is clear that the education of a new generation specialists, competent professionals in the clothing development and production, who can create relevant conceptual ideas, project development from the zero to the ready collection, has become relevant.

Most of all, this refers to the problem of the formation of the artistic and design competence of future costume designers in the universities of Kazakhstan. At the same time, competence should not be opposed to professional qualifications, but should not be identified with them either. The word “competence” connected to show the integrated characteristics of the graduates’ training quality, the category of the result of education.

Main body. According the Russian researcher A.V. Sheglov opinion, that we also accept: the formation of professional competencies of design students is a type of integrative personal education of a specialist, reflecting the quality of its general educational, general artistic and special professional training [11, P.15].

According to V.A.Bolotov and V.V.Serikov, organized educational environment for the future professional allows the future designer to create the following general cultural competencies:

– the ability to act, to have skills to work on the tasks and take responsibilities of the future profession;

– the ability for self-development, improvement of self-qualification and skills;

– critically assess their strengths and weaknesses, outline ways and choose instruments for development or elimination.

Competence is the potential or ability to find answers to questions, as a rule, in a certain situation, the potential quality of a certain activity [13, P.9]. In addition to general cultural

competencies, the modern professional model of a future costume designer contains professional competencies.

Modern Kazakh designers often forget about the original meaning of the English word design, which means artistic design. First of all, it is the search for fundamentally new solutions based on the problem that was a requirement from the designer. As a result, a superficial way to the original source and excessive decorativeness against to conceptuality turn design from project design (or at least artistic design) into applied art. Creativity for sure based not only on an empirical basis, part of which is the author's individual experience and wonderings, but also on a theoretical and practical foundation, which must be formed during the study at a university. Thus, in modern Kazakhstani clothing design there is a clear need to revise its principles and methods, considering the main design categories - the function, image, morphology of the product, its technological form and aesthetic value.

The researchers T. Aldanayeva and N. Mikhailova [14] are right, that traditional culture, in particular the national costume, is the subject of many studies in education, but this potential is inexhaustible today for the education and development of a thinking among young people [14, P.62]. From this point, in our study, we will look at the professional competencies of future costume designers on the example of the Kazakh national costume.

So, to prepare costume designers for the Kazakhstani education system is important to complete a specialist who is open-minded in profession, can change or go deeper in professional skills according to the labor market needs. And in the priorities of all design schools there is a desire to develop creative abilities and an individual approach.

Analysis of the above studies [5-15] showed that an important feature of professional competence is that the use in the present, but is focused on the future. The result of training at a university, a student should develop a full personal and professional skills that allow him for successful work perform, as well as interact with other people. These qualities can be defined as a holistic personal and professional competence of a person, that can be seen in professional actions and activities.

The professional competence of future designers is one of the most important components of personality, that shows the general professional level and personal qualities of design specialists. The designer's professional competence content – is specified by the qualification characteristic, which is a normative model of the specialist's competence and shows the scientific based professional knowledges, skills and abilities.

To form professional competence of future designers increases the level of on-time completion and respond on socio-economic changes, has a positive effect on personnel enrichment, create a holistic view of the world, on the value system, on interest in profession, on the quality of own professional skills realization, as well as the motivation in self-education.

In general, in these works, professional competencies are considered as integrative constructs, including not only knowledge, skills, but also activity abilities, experience, value-motivated components, and that shows the specifics of a particular professional subject area. It helped to understand that the artistic and design competence of future design bachelors shows the readiness and ability to use knowledge and skills in artistic and design activities to solve professional problems, while realizing professionally important personal qualities.

The researchers point most significant professional competencies [5-15]:

– holistic ideas about the science of design (to know and work with art instruments; the specify style features in the art of different eras and trends; to know the scientific basis of design);

– the ability to systematically practice knowledges (the ability to participate in the entire cycle from creation to a finished product at the market; the ability to continue learning and professional activities; to be able to interact with colleagues);

– readiness for activities in design (the knowledge in regulations to build an art form and features of its perception, the principles

and methods of design project; the ability to set goals based on experience, make plans to reach goals and achieve them) and more.

Thus, the definition of design as a complex synthesis of an artistic project, the process and result of an activity, an artistic and aesthetic concept needs a special integrated steps to study. Therefore, the research methodology is also synthetic and combines different steps. At the same time, the multifaced and multidimensional problem of university training of specialists in design and the methodology to form an art and design competence directly at the university concerns various areas of scientific knowledge - philosophy, pedagogy, psychology, methods of special disciplines, as well as interdisciplinary research.

At the same time, in a modern society, where designers have a great social responsibility for the quality of the subject environment of a person, shows decrease of needs in only skilled design project's professionals. Nowadays, the activity of a designer implies a conscious problematization of the design situation, the actualization of non-traditional aspects of the design process content, primarily of a socio-cultural order.

Thus, without a formed artistic and design competence, which means the ability to develop a design idea based on a conceptual and creative knowledge to create design solution, a designer today cannot be in demand and competitive in his professional field.

Methods/Methodology. We are sure that a modern costume designer must have a fine artistic sense, a sense of color and proportions, professional knowledge and skills in tailoring and clothing technology. And the new requirements for the professional competencies of a costume designer include the ability to integrate their worldview positions into the author's concept of the project, the flexibility of design thinking, the ability to freely handle the source design material, quickly and creatively respond to complex design tasks, and find extraordinary ways to solve them.

Our designed model of artistic and design competence consists of three interrelated components and is graphically presented in Table 1.

We will look at the goals and objectives of the curricula of special courses developed by us during the experimental work "History of Fashion" and "Material Science of Textile Materials".

The subject "Fashion History" studies by 1st year "Design" students, "Costume Design" profile, includes the process of socio-cultural emergence and development of fashion. "Fashion History" is a choosing discipline for a professional cycle of bachelors in the "Design", "Costume Design" profile. The study of this discipline is associated with the basic and optional parts of: "History", "Philosophy", "Culture History and Theory", "Religion History and Theory", "Local history", "History of art", "Pedagogy", "Psychology". The knowledges from the discipline can work as a basis for a deeper understanding of the constructive methods and as the processes of modern fashion formation.

Table 1

The structure and content of the components of the artistic and design competence of future costume design bachelors

Competence component	Competence component content
1	*2*
Motivational	needs, taste for creativity; interest to be as a designer and interest to work in; desire in professional knowledge, skills and abilities.
Cognitive	theoretical basis of artistic design knowledge; knowledge of possible methods of harmonization of forms, structures, complexes and systems; knowledge about the stages, methods and techniques of artistic design.

1	2
Activity	the ability to develop a project idea based on a conceptual, creativity to solve a design problem; ability to use a complex of functional and compositional solutions during the process; practical knowledge of techniques of artistic and figurative solution in design.

The course represents a creative view of creation a new forms and cuts, design model details of XX centuries' famous fashion designer clothes to create competitive products that are in high demand. Knowledge of cutting techniques, design details, artistic and compositional construction, coloristic and decorative design, methods and means of shaping, aesthetic canons of folk and historical costumes, is the basis for creating new forms and proportional clothing solutions.

The goals of the discipline:

– knowledge about the evolution and peculiarities of the costume stylistic development, the late XIX - early XX centuries;

– to form knowledge about the methods of designing costume parts of these period, about the originality of individual examples of a creativity to create a cut and decor of clothes.

– study the features of the costume and cut of famous XX-XXI centuries' fashion houses.

The tasks of the discipline:

– to teach to work with a creative view when you are designing the new clothing models and how to choose the assortment and functionality of the designed products;

– combine rationality, optimality with individuality in a complex while designing the suit.

– to systematize theoretical knowledge of the fashion history and gain creative skills to design clothes.

The future costume designer must have professional competencies according to the types of activity, which are in Table 2.

As a result, the student must:

– know: the features and general regulations of fashion development trends in a suit, the cause and development of various forms of clothing, their connection with the socio-economic achievements of society, class relations, natural and climatic conditions, culture level;

Table 2

Requirements for final results

Code	Description of the competence
ПК 1.1	Pre-project research of new clothing models development
ПК 1.2	Modeling and designing clothing models
ПК 1.3	Design pre-production of clothing models

– be able to: analyze the options for using various elements of cut, decor, silhouette form, general style and proportional solutions, historical and folk (national) costume in subsequent historical periods, including the fashion of the XX century, understand the features of the costume, that shows the character of the aesthetic ideal person in different historical development stages;

– know: comparative analysis based on associations with the costume of past years, find an artistic image that best meets today's fashion requirements, according to the psychological portrait of a modern person.

To get skills in the main professional activity "Modeling and design of garments" and the relevant professional competencies, the student, during the professional module course, must have experience in design drawings for standard and individual forms.

The purpose of the discipline "Materials Science of Textile Materials": the formation of students' competencies of a holistic view of the material textile production; skills to use in practice the main methods of research of textile materials.

As a result of studying the discipline, the student must:

– know: the characteristics of the main materials of industrial production for conducting classes at school in: “Materials Science”;

– be able to: work with various sources of information to complete the content of the school curriculum on the technology of “Materials Science”;

– have: the ability to perform didactic materials, visuals for students’ knowledge on the elements of textile materials science. The levels of mastering the competence in Table 3.

Within the presented special courses, during the implementation of experimental work, the theoretical classes are held in a group, and practical (laboratory) classes are divided into subgroups. To implement the competency-based approach, were used active forms to conduct classes (business and role-playing games, analysis of specific situations, group discussions).

At the moment, there is a huge number of innovative pedagogical technologies that can be successfully applied in Kazakhstani design education. They are: Learning through experience, experimental learning cycles, action learning, communities of practice, learning from reflective action, critical reflection, transformative learning, learning mediated by context, work place expectations, socialization and many others. Thus, today’s realities of the higher education system shows to include innovations in educational process, which are shown, first of all, by including of interactive educational forms, or otherwise interactive educational technologies.

All this is a cause to use by higher educational institutions all the advantages of interactive, innovative teaching methods, to search for non-standard ways of solving pedagogical problems. In our case, this is the formation of the artistic and design competence of future costume designers.

Table 3

Competency levels

Levels	Competency levels
Beginner	**Knows** the characteristic of the main material industrial production характеристику основных материалов промышленного производства по разделу “Materials Science”.
Advanced	**Can** individually work with different information in “Materials Science” technologies.
Beginner	**Knows** the classification of fibers, fiber properties; the technological process of obtaining fabrics, weaves; textile’s characteristics, its range. **Knows** the material research methods for cloth production.
Advanced	**Can** individually correctly determine the fibrous composition of fabrics and the structure of the material, select the technological mode of processing materials in accordance with its textile characteristics, choose the right fabric for the product, according to its properties, purpose
Beginner	**Knows** the classification of fibers, the properties of fibers; the technological process of obtaining fabrics, weaves; properties of fabrics and its range. **Knows** material’s research methods for cloth production.
Advanced	**Can** individually correctly determine the fibrous composition of fabrics and the material structure, select the technological mode of processing materials based on the textile characteristics, choose the right fabric for the product, according to its properties and purpose.

Results. An analysis of the scientific literature on the interactive educational technologies problems shows that in this perspective, the activity of the teacher gives way to the activity of students, and the task is to create conditions for their initiative. The teacher rejects the role kind of filter that passes educational information through himself, and works as an assistant,

one of the information sources. Therefore, interactive learning has to be used, first of all, in intensive training of adult learners, i.e. students.

At the same time, we should not forget that an important role in the training process and formation of a modern designer is the project-based teaching methodology. Designing is the most important factor in the education development, it involves to create a project, concept, idea, and then transform in the material. When you get skills the basics of the designer's professional activity in the project gives students creative satisfaction, a sense of self-realization, familiarization with a new culture. Theoretical and practical classroom lessons will be perceived as a routine, and project forms of work as a creative activity [14, P.345].

Discussion. When organizing work in groups, the level of students, individual characteristics (learning styles) of students, including their personal qualities, were counted to optimize the quality and effectiveness of activities.

It is very important during the education to receive feedback at all stages of the learning cycle. The purpose of feedback is to give students the opportunity to look objectively at what they have done, to help them learn from this knowledge, and to teach them how to plan everything related to their future work.

While organizing training, special situations were created for students to understand how they get knowledge, what methods of reasoning they used, what assumptions they were based on, what evidence and justification they used to confirm their confidence that their knowledge was correct.

The student completes a portfolio – samples of work performed, abstracts and presentations. The portfolio included a self-analysis of the student, based on the collected materials.

The portfolio is drawn up in accordance with the accepted structure by the student himself in a folder with files on paper and/or in electronic form. This allows students to gradually develop independence, take control and responsibility. The student has the right to include additional materials and design elements in the portfolio, according to his individuality.

Portfolio defense has two stages:

Stage 1 – portfolio design during the module learning process.

Stage 2 – portfolio defense (following stages: portfolio defense by the student; answers to the teacher's questions that are presented in documents; discussion of the results, conclusions and recommendations for the student).

Another important pedagogical technology used by us during the experimental work was extracurricular professionally oriented activities in preparation for a creative competition. The participation of students in such competitions forms the competence of the designer as a whole and is a form of to organize educational process, which significantly improves the quality of costume designer's professional training.

During the experimental work, we also used the technique: "Unfinished sentence". The content of the unfinished proposals had to actualize and reveal the attitude to form professional competencies among students-costume designers based on the national traditions of Kazakhstan while studying at the university.

The studied information was based on the content analysis procedure. In the content of the sentences, essential features were identified – semantic that reflected in concepts, words or a combination of words.

As a result of the "Unfinished Sentence" methodology, we saw that there is a big reserve to involve students to the developing professional competencies process among design students.

We also looked to implement directed learning. The effectiveness of the method is that the students learn the material better by performing specific actions under the unobtrusive control of the teacher. Therefore, during the training there are many opportunities for developing your own design projects, some of which are prepared in collaboration with practitioners.

Conclusion. Thus, modern education is aimed to form a competitive, mobile specialist: personally and professionally motivated, as well as capable of solving specific practical problems. As a complex of professional

educational questions, it is relevant the problem of the professional competencies formation of future costume designer, and especially artistic and design competence.

It became obvious that the modern designer sphere goes beyond the design of the surrounding objective world. In the global community, design is moving to the anthropological studies of human behavior and lifestyle. Design is turning into a global instrument of the economy, it can manage the motivation of consumption. Global processes in the fashion sector put new requirements for a competencies and technologies for training modern market specialists.

In Kazakhstan, there is some underrun behind the named global trends. Therefore, the development of Kazakh design education requires a non-top search for its improvement. These and other reasons present in this study a search for theoretical and practice-oriented mechanisms for the formation of professional competencies in costume designers that meet modern challenges.

It was studied that the criteria for assessing the professional competencies of a costume designer are made up of a set of requirements for special disciplines, humanitarian, artistic and creative practices, professionally significant qualities and personal abilities. And each disciplines has its own requirements, which includes a number of components that characterize and determine the quality of the professional competencies of a costume designer.

The artistic and design competence of future bachelors of design is a readiness for artistic and design activities as a whole quality of a person, which shows the ability to design clothes based on identifying the artistic structure, compositional and rhythmic structure, decorative solution, and even the semantic features of an ethnic costume as a creative product.

References

[1] Longo F., Padovano A., Cimmino B., Pinto P. Towards a mass customization in the fashion industry: An evolutionary decision aid model for apparel product platform design and optimization, Computer & Industrial Engineering. Volume 162, December 2021 [Electronic resource]: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S036083522100646X ?via%3Dihub (data of access: 20.01.2022).

[2] Claxton S., Kent A. The management of sustainable fashion design strategies: An analysis of the designer's role, Journal of Cleaner Production. Volume 268, 20 September 2020 [Electronic resource]: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652 620321594 (data of access: 23.01.2022).

[3] Kozlowski A., Searcy C., Bardecki M. The reDesign canvas: Fashion design as a tool for sustainability, Journal of Cleaner Production. Volume 183, 10 May 2018, pp.194-207 [Electronic resource]: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S095965 2618303184 (data of access: 20.11.2021).

[4] Williams D. Fashion Design as a Means to Recognize and Build Communities-in-Place, She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovative. Volume 4, Issue 1, 2018, pp.75-90 [Electronic resource]: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/ S2405872617300126 (data of access: 20.11.2021).

[5] Mok P.Y., Jie Xu, Wang X.X., Fan J.T., Kwok Y.L., John H. Xin. An IGA-based design support system for realistic and practical fashion designs. Computer-Aided Design, Volume 45, Issue 11, November 2013, pp.1442-1458 [Electronic resource]: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S001044851300122X (data of access: 02.02.2022).

[6] Islam S. Waste management strategies in fashion and textiles industry: Challenges are in governance, materials culture and design-centric. The Textile Institute Book Series, 2021, pp.275-293 [Electronic resource]: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/ B9780128187586000156 (data of access: 02.02.2022).

[7] Tingting Ma. Research on clothing design based on 5G network and FPGA. Microprocessors and Microsystems. Volume 81, 2021, ISSN 0141-9331, www.sciencedirect.com, [Electronic resource]: URL: https://doi.org/10.1016/ j.micpro.2020.103757 (data of access: 02.02.2022).

[8] Usenyuk-Kravchuk S., Garin N., Trofimenko A., Kukanov D. Arctic design: revisiting traditional fur clothing within the daily routine of reindeer nomads. Heliyon, Volume 6, Issue 2, 2020, ISSN 2405-8440, www.cell.com, [Electronic resource]: URL: https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e03355 (data of access: 02.02.2022).

[9] Clancy G., Fröling M., Peters G. Ecolabels as drivers of clothing design. Journal of Cleaner Production, Volume 99, 2015, PP. 345-353, ISSN 0959-6526, www.sciencedirect.com, [Electronice resource]: URL: https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.02.086 (data of access: 017.01.2022).

[10] Maldini I., Pieter J. Stappers, Javier C. Gimeno-Martinez, Hein A.M. Daanen/ Assessing the impact of design strategies on clothing lifetimes, usage and volumes: The case of product personalization. Journal of Cleaner Production, Volume 210, 2019, PP. 1414-1424, ISSN 0959-6526, www.sciencedirect.com, [Electronic resource]: URL: https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.11.056 (data of access: 017.01.2022)

[11] Sheglov A.V. Formirovanie professionalnih competencyistudentov-designerov sredtstvami obiemno-prostranstvennoi dissertacyi ... candidat pedagogiceskih nauk: 13.00. 02. – Tula: TSU, 2012. – 222 p.

[12] Bundina Y.M. Formirovanie professionalnoi kompetentnosti studentov-designerov kak aksiologicheskaya problema //Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. – V.1. – 2006. – № 6. – p.92-97.

[13] Bolotov V.A. Kompetentnostnaya model: ot idei k obrazovatelnoi programme //Pedagogika. – 2003. – № 10. – p. 8-14.

[14] Aldanayeva T., Mikhailova N. Mirovosrencheskie aspekti kazakhskogo zhenskogo nazionalnogo kostuma kak factor razvitiya kultury mishleniya molodezhi// www.journal-pedpsy.kaznpu.kz, Pedagogika I psihologiya. – 2021. – № 1(46). – p.62-68: DOI: 10.51889/2021-1.2077-6861.08 [Elektronic resource]: URL: https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/173 (data obrasheniya: 6.02.2022)

[15] Imakayev V.R., Rusakov S.B., Semakin I.G., Khenner. E.K. Novie podhodi k organizacyi I obespecheniu samostoyatelnoi raboty studentov//Actualnie problem realizacyi obrazovatelnih standartov novogo pokoleniya v usloviyah universitetskogo compleksa: Materialy Vserossyiskogo nauchno-metodicheskoi conferencii. – Orenburg: OSU, 2011. – 2405 p.

Болашақ костюм дизайнерлердің көркемдік-жобалық құзыреттілігі: мәні мен мазмұны (қазақстандық материалдар негізінде)

Э.Е. Файзуллина[1]

[1]*Мәскеу мемлекеттік мәдениет институты (Мәскеу, Ресей)*

Аңдатпа

Мақала болашақ костюм дизайнерлерінің маңызды кәсіби құзыреттіліктерінің бірі- көркемдік-жобалық мәні мен мазмұнын зерттеуге арналған. Бұл мәселені автор дизайнердің дизайн мәселесін шешуге тұжырымдамалық, шығармашылық көзқарасқа негізделген дизайн идеясын жасау қабілетін түсінеді. Онсыз дизайнер бүгінде өзінің кәсіби саласында сұранысқа ие және бәсекеге қабілетті бола алмайды. Мақала авторының пікірінше, кәсіби құзыреттіліктің бұл түрі қазақстандық материалдардағы болашақ костюм дизайнерлерін кәсіби даярлаудың жалпы құрылымында ең аз зерттелген болып табылады. Кез-келген бағыттағы мамандарды дайындауда, әсіресе мәдениет пен өнер саласына, әр ел ұлттық құндылықтарға сүйене отырып, өзінің кәсіби кадрларын қалыптастыруға тырысады. Демек, мақала авторы болашақ костюм дизайнерлерінің көркемдік - жобалық құзіреттілігі қазақстандық университеттердегі жеке тұлғаның ажырамас сапасы ретінде құзіреттілікті қалыптастырудың заманауи теорияларына ғана емес, сонымен бірге ұлттық компонентке де негізделуі керек деп санайды. Костюм дизайнындағы соңғы ұғым ұлттық киім саласындағы (костюм мен оның декорының семантикасы, бас киімдердің ерекшеліктері және басқалары) білімнің барлық жиынтығын білдіреді. Сондықтан болашақ костюм дизайнерлерінің көркемдік – жобалық құзіреттілігінің құрылымында кәсіби дайындық жүйесіне біріктірілген ұлттық компонент маңызды болып табылады. Сонымен, қарастырылып отырған құзыреттілік болашақ костюм дизайнерлерін даярлау жүйесінде маңызды орын алатын «Костюм тарихы» және «Тоқыма материалдары туралы материалтану» бірқатар арнайы пәндерде қалыптасады. Осы зерттеудің мақсаты болашақ костюм дизайнерлерінің көркемдік – жобалық құзіреттілігінің мәні мен мазмұнын әзірлеу және негіздеу болып табылады.

*Түйін сөздер: к*остюм дизайнері; Қазақстан; кәсіби дайындық; көркемдік-жобалық құжаттама.

Художественно-проектная компетенция будущих дизайнеров-костюма: сущность и содержание (на казахстанских материалах)

Э.Е. Файзуллина
Московский государственный институт культуры (Москва, Россия)

Аннотация

Статья посвящена исследованию вопроса сущности и содержание одной из важных профессиональных компетенций будущих дизайнеров-костюма – художественно-проектной. Под ней автор понимает способность дизайнера разрабатывать проектную идею, основанную на концептуальном, творческом подходе к решению дизайнерской задачи, без которой дизайнер сегодня не может быть востребован и конкурентоспособен в своей профессиональной сфере. Этот вид профессиональной компетенции, по мнению автора статьи является наименее разработанной в общей структуре профессиональной подготовки будущих дизайнеров-костюма на казахстанских материалах. В подготовке специалистов любого профиля каждая страна стремится к формированию своих профессиональных кадров с опорой на национальные ценности, особенно данный факт актуален для сферы культуры и искусства. Отсюда, автор статьи убежден, что художественно-проектная компетенция будущих дизайнеров-костюма как интегральное качество личности в казахстанских вузах должна опираться не только на современные теории формирования компетенций, но и на национальный компонент. Под последним в дизайне костюма понимается целый комплекс знаний в области национальной одежды (семантика костюма и его декора, особенности головных уборов и многого другого). Поэтому в структуре художественно-проектной компетенции будущих дизайнеров-костюма важнейшим выступает национальный компонент, интегрированный в систему профессиональной подготовки. Так, рассматриваемая компетенция формируется на ряде специальных дисциплин: «История костюма» и «Материаловедение текстильных материалов», которые занимают важное место в системе подготовки будущих дизайнеров-костюма. Целью настоящего исследования является разработка и обоснование сущности и содержание художественно-проектной компетенции будущих дизайнеров-костюма.

Ключевые слова: дизайнер-костюма; Казахстан; профессиональная подготовка; художественно-проектная документация.

Received: 30.04.2022

FTAMP 16.01.45 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.03*

С.А. ЖИРЕНОВ[1]

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан), Saken82@mail.ru

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада жоғары оқу орындарында лингвистикалық білім берудің ғылыми теориялық және әдіснамалық мәселелелері жан-жақты сипатталады. Ғылыми зерттеу жұмысы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 2022 жылғы Жас зерттеушілерге арналған ЖТН: 0122РКИ0048

– «Қазақ тілі лексикалық жүйесінің когнитивтік-концептуалдық негіздері» атты іргелі ғылыми-зерттеу жобасы аясында жүргізілді. Жоғары оқу орындарында лингвистикалық білім беру мәселесі педагогикалық жағынан бүгінгі таңдағы өзекті мәселелердің қатарына жатады. Лингвистикалық білім болашақ маманның интеллектуалдық әлеуетін арттырып, тұлғалық болмысын қалыптастырып, тілдік құзыреттілігін күшейтудегі маңызы жоғары факторлардың бірінен саналады. Жоғары оқу орындарындағы лингвистикалық білім берудің педагогикалық негізінде болашақ маманның тілді қарым-қатынас құралы ретінде ғана қарамай, тілдің мәдени, танымдық, кәсіби, грамматикалық, риторикалық, педагогикалық, әлеуметтік феномен тұрғысынан сарапталады. Тұлға болмысын қалыптастыруда лингвистикалық білімнің педагогикалық негізінде тілдің қолданбалы жағының дамуы, сөз байлығын арттыру, кәсіби тұрғыдан сөйлеу дағдысын дамыту, коммуникативтік ортада тілдік этикеттерді ұтымды пайдаланудың ерекшеліктері ғылыми-әдістемелік жағынан кеңінен қарастырылады.

Түйін сөздер: лингвистикалық білім; тіл; тілдік әлеует; педагогика; білім беру; тілдік құзыреттілік; тұлға; кәсіби маман; т.б.

Кіріспе. Зерттеудің өзектілігі. Білім беру мәселесі республикамыздағы мемлекеттік стратегиялардың басым бөлігінде қамтылған маңызды бағыттардың бірінен саналады. Білім беру жүйесіндегі негізгі стратегиялардың қатарына білім берудің қай саласында болмасын қатар жүретін тіпті жарыса қолданылатын әрі маңызды саналатын мәселе лингвистикалық білім беру үрдісін жатқызуға болады. Жоғары оқу орындарындағы лингвистикалық білім беру мәселесі лингвистикалық пәндерге ғана қатысты емес. Лингвистикалық білімнің қандайда бір ғылым саласы яки кәсіп болмасын өзіндік маңызы жоғары. Бүгінгі таңдағы заманауи жаңашыл әдіснамалық жүйе бұрынғы дәстүрлі білім беру стандарттарымен қатар, қазіргі жаңашыл технологиялардың негізінде мамандықтың қандайда бір саласын игерудегі бірден бір фактор лингвистикалық білімнің маңыздылығын алға тартуда.

Ғылыми маңыздылығы. Бүгінгі қоғам жоғары оқу орындарын бітіріп, арнайы мамандық бойынша біліктілік алып шыққан тұлғадан жан-жақты дамыған көптеген құзыреттіліктердің болуын қажет етеді. Болашақ маманның бойынан қоғамдық сұраныстарға қажетті жан-жақты дамыған, белсенді іс-әрекеті мен ғылыми позициясы орныққан, лингвистикалық білімі жетілген, кәсіби және қоғамдық ортасында лингвокоммуникацияны еркін жүзеге асыру арқылы өз ойын анық жеткізуге қабілетті парасатты тұлғаның болмысын қажет етеді. Болашақ маман даярлау ісінде жоғарғы оқу орнының білім беру жүйесіндегі қызметі қаншалықты маңызды болса, білім беру үдерісінде қатар жүретін лингвистикалық біліммен қаруландыру ісі де маңызды факторлардың бірінен саналады. Осыған байланысты «лингвистикалық білімнің» мазмұны, теориясы, практикасы, әдіснамасы және олардың білім беру жүйесіндегі ерекшеліктері туралы мәселелерді нақтылай түсу қажеттілігі туындайды.

Зерттеудің мақсаты. Жоғары оқу орындарында лингвистикалық білім берудің ғылыми педагогикалық негізін тұжырымдау, әралуан білім беру бағдарламаларындағы салалық пәндерді жүргізгенде лингвистикалық білімді біртұтас негізде жүргізудің ғылыми теориялық тиімділіктерін көрсету.

Негізгі бөлім. Жалпы адамзаттық ғылым тарихы тұрғысынан келгенде лингвистикалық білім – риторика (шешендік өнер), сөз мәдениеті, грамматикалық сауаттылық (тілдік сауаттылық) деген ұғымдармен ұштасады. Ғылым тарихы мен адамзат мәдениетінің тарихына зер салсақ өнердің басы, ғылымның басы тіл өнеріне яки сөз өнерінен басталатындығына назар аудару қажет. Бір кездердегі риторика, сөз мәдениеті, грамматикалық сауаттылық бүгінгі күндері жан-жақты дамып, әмбебаптық сипатқа ие болып «лингвистикалық білім» ретінде жаңаша ғылыми концептуалды сипатқа ие болуда. Көне заман философтары Платон мен Аристотель бастаған алыптардың философиялық ойларында айтылған

адамның өзі түсінбейтін, түсіндіре алмайтын құбылыстарға таңдану, таңырқау сезімдерінде жатыр деген пайымдау жасаған болатын. Білім алушы оқуға тиіс, игеретін білімі өзінің мазмұны, жүйесі жағынан әр уақытта жаңашыл болуы тиіс. Ал оқытудың мақсаты оқушыға жаңа дүниенің сырын ашуымен анықталады. Яғни, педагогикалық психологияны зерттеушілер оқу әрекетінің басқа әрекет түрлерінен өзгешелігі оның жаңалыққа толы болуында деп сипаттайды [1, Б. 23]. Демек, оқушы үшін де оқытушы үшінде көпшілік алдында көсіле сөйлеу барысында жан-жақты дайындық қажет. Мұндағы дайындықтың өзі бірнеше үлгіде жүргізіледі. Олар пәндік, арнайы тақырыптық, психологиялық, этикалық, лингвистикалық, т.б. секілді түрлерге жіктеледі. Ал осылардың ішіндегі негізгі көрсеткіш яки жауапкершілік лингвистикалық дайындыққа негізделеді. Лингвистикалық дайындық басқа да көрсеткіштердің толық көрінуіне жол ашатын басты факторлардың бірінен саналады.

Жалпы қандай да болмасын оқытудың үлгілерін жүзеге асыруда адам баласына лингвистикалық білім заңдылықтарын меңгеру қажет. Лингвистикалық білім берудің де өзіне тән компоненттері болады. Олар: оқытудың мақсаты мен міндеттері, мазмұны мен сипаты, формалары мен әдістері, сонымен қатар күтілетін нәтижелері. Ал нәтижеге қол жеткізудің механизмдеріне – білім беру технологияларын ұтымды пайдалану қажеттігі анық. Сондықтан да жоғарғы оқу орындарында қазақ тілі пәні болсын немесе кәсіби салалық пәндер бойынша лингвистикалық білімді қатар жүргізудің өзіндік оқыту технологияларымен, оқытудың жаңаша әдістәсілдерімен оқыту ісі басты мәселелердің бірінен саналуы тиіс.

Лингвистикалық білімді тек лингвист маман береді деген заңдылық жоқ. Лингвист-маман лингвистикалық заңдылықтар мен қағидаттарды оқытқанымен, тұтастай лингвистикалық білімді білім алушы лингвистикалық және лингвистикалық емес кәсіби салалық пәнді игеру барысында меңгереді. Ал мұндағы лингвистикалық білімді меңгеруде білім алушының қызығушылығы мен құзыреттілігі шешуші фактор саналады. «Лингвистика тек бар тілдерді ғана емес, жалпы адамзат тілін зерттеумен айналысады. Лингвист тілді тікелей бақыламайды: тікелей бақылауға тек тілдің фактілері ұшырайды, яғни тірі тілдің тасушыларының тілдік актілері және олардың нәтижелері» ғана ұшырайды [2]. Лингвистикалық білім оқыту үрдісінде пәндік материалдарды игертуде материалдың көлемін, пәннің мазмұнын және оқыту әдістерін пайдалануда, қорытындылар мен тұжырымдар жасағанда білім алушының сөздік қорына үлес қосардай мөлшерде болса, шәкірттердің өз бетімен жүргізетін рухани шығармашылық және кәсіби ізденісіне зор маңыз береді.

Лингвистика ғылымындағы соңғы жылдардағы парадигмалық өзгерістер жалпы әлеуметтік-гуманитарлық ғылым салаларына, соның ішінде педагогика ғылымына тікелей қатысты болып отыр. Себебі қазіргі уақыттағы лингвистиканың басты нысаны – тілдің ішкі лингвистикалық заңдылықтарын зерттеу ғана емес, тіл арқылы адамды, қоғамды, ұлтты тануға негізделуде. Осы мәселелерге байланысты лингвистикалық білім индивидтті қалыптастыруда педагогикалық маңызы жоғары саналады. Тілтаным ғылымындағы антропоцентристік парадигманың қалыптасуы мен дамуының нәтижесінде – тіл табиғатындағы барлық мүмкіншіліктер әр алуан аспектілер негізінде айқындалу арқылы, сол тілдің иесін яки тұтынушысы субъектінің болмысын тануға мүмкіндік береді.

Ғылыми кеңістікте лингвистика ілімі қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы ғылым саласы ретінде саналғанымен, лингвистикалық білім барша ғылым саласына қатысты категория. Лингвистикалық білім жалпы оқу үдерісінде жарыса қолданылатын үдеріс болған жағдайда, қандай да бір пән болмасын өз мақсатына еркін жетеді. Жоғары оқу орындарындағы қандайда бір пәнді жүргізгенде білім берушінің лингвистикалық білім қоры (сөздік қоры, сөз

байлығы, терминдік қоры, грамматикалық сауаттылығы, сөз әдебі, сөз шеберлігі мен шешендігі, т.б.) қаншалықты жоғары болса, білім алушыға осындай арсеналын лингвистикалық білім нәтижесінде көрсете алады. Бұл мәселелер оқу үдерісінде үздіксіз жүргізілуі тиіс. Ал «оқыту үрдісі дегеніміз – барлық оқыту үрдісінде және түгелдей оқу пәндерінде басшылыққа алынатын негізгі қағидалар, педагогикалық талаптар жүйесі. Оқу үрдісі – тұтас педагогикалық үрдістің бір бөлігі. Ол берік және дәл білім алу, таным жолындағы оқушылардың қимылына байланысты болады. Оқыту үрдісінің ерекшелігі – мұғалім мен оқушылардың мақсатқа бағытталған өзара әрекеттесуінің барысында шәкірттерге білім беру міндеттерін шешуге байланысты болады» [3, Б. 54].

Бүгінгі таңда республикадағы жоғарғы оқу орындарындағы өзге тілді аудиторияларда қазақтілі(нормативтіқазақтілі,практикалық қазақ тілі, кәсіби бағытталған қазақ тілі) пәні міндетті пәндердің қатарына жатады. Аталған пәндер жалпы білім алушылардың лексика-грамматикалық минимумдарды, грамматикалық заңдылықтардың базалық мазмұнын филолог-мамандардың оқытуы негізінде жүзеге асса, лингвистикалық білім кәсіби сала мамандарының кәсіптік бағытталған пәндерді оқытудағы тілдік құзыреттілігінің нәтижесінде жүзеге асады. Қазақ педагогикалық энциклопедиялық сөздігінде: «Білім – философияда бүкіл танымның даму процесінде қалыптасқан адамзат мәдениетінің, рухани қазынасының жиынтығы. Айналадағы дүниені жан-жақты зерттеп, заңдылықтарын ашып игерудің нәтижесінде қоғамдық өмірдің даму сатыларына сай, адамдардың іс-әрекеті мен практикасында айқындалып, дәлелденген белгілі жүйедегі ұғымдар дүниесі» – деп көрсетіледі [4, Б. 90]. Яғни, лингвистикалық білім дегеніміз – тіл табиғатын жетік меңгерген тілдік таным болмысын игеру арқылы, арнайы кәсіптік саланы меңгертуде педагогикалық негізде пайдаланылатын рухани-шығармашылық білім көрсеткіші саналады.

Жоғары оқу орындарындағы лингвистикалық білім мазмұны арқылы тілдік, коммуникативтік, прагматикалық, лингвомәдени, этикалық, педагогикалық тұрғыдан қарастырудың нәтижесінде, болашақ кәсіби маманның арнайы сала маманы ретінде ғана емес, қоғамның белді мүшесі әрі интелектуалды тұлға ретінде қалыптасуына өзіндік ықпал етеді. Лингвистикалық білім салалық пәнмен біте қайнасып өзара біртұтастықта жүргізілетін, болашақ маманның коммуникативтік сапасын арттырып, тілдік нормаларды ұтымды пайдалана білуіне ықпал етеді.

Ғылыми педагогикалық кеңістіктегі педагогтер қауымдастығы басшылыққа алатын қалыптасқан дидактикалық ұстанымдарға – ғылымилық-концептуалдылық; мәдени-саналылық пен белсенділік; көрнекілік пен үйлестірушілік; жүйелілік пен бірізділік; беріктілік мен дамытушылық; тиімділік пен ықпалдастық; теория мен тәжірибенің сабақтастығы болса, лингвистикалық білім мазмұнында осы аталған жүйелердің барлығы біртұтастық негізде қамтылады. Лингвистикалық білім беру мәселесі – біртұтас педагогикалық үрдістің бір бөлшегі яки құрамдас компоненті. Мұнда кешенді және біртұтас білім алу, таным жолындағы білім алушылардың өзара ықпалдастығына байланысты болады. Лингвистикалық білімді меңгертудің ерекшелігі – білім беруші мен білім алушының бір мақсатқа бағытталған өзара ықпалдастығының барысында, салалық әрі қоғамдық қатынастарды игеруге жол ашады. Лингвистикалық білім беру үрдісі біртұтас педагогикалық үрдістің құрамдас компоненті болғандықтан, білім беруші мен білім алушының ортақ мақсатқа бағытталған өзара ықпалдастыққа негізделген жұмысының нәтижесінде білім алушының тілдік құзыреттіліктері мен ақыл-ойы, танымдық әрекеттері (тілдік таным, ғылыми таным, кәсіби таным, интеллектуалдық таным, тұлғалық таным, т.б.), практикалық іс-қимылдары, біліктілік дағдыларын жан-жақты дамытуға ықпал етеді.

Лингвистикалық білім қоғамдық ортада коммуникативтік акт барысында адам әрекеті арқылы көрінеді. Ал оның

көрінуіне педагогтік әрекет түрткі болады. Педагогикадағы әрекеттестіктер оқытудың ұстанымдары негізінде беріледі. Мұндағы оқытудың ұстанымдары – білім беруде бастамашыл идея, дидактикалық ұстаным ретінде танылады. М.Н. Скаткин білім беру үдерісіндегі оқыту ұстанымдарын білім беруші мен білім алушының бірлескен әрекетіне басымдық бере отырып: 1) тәрбиелеу және жан-жақты дамыту; 2) ғылымилық; 3) саналылық және шығармашылық белсенділік; 4) жүйелілік; 5) көрнекілік және шығармашылық ойлауды дамыту; 6) өз бетімен білім алуға ұмтылушылық; 7) өмірмен байланыстылық; 8) іргелілік және нәтижелілік; 9) оқушының жекебас ерекшелігін ескеру ұстанымдары деп көрсетеді [5].

Қазіргі уақыт сұранысына сәйкес жоғары оқу орындарында лингвистикалық білім берудің біртұтас педагогикалық мақсатына – білім алушының тілдік құзыреттілігін, лингвистикалық сауаттылығын, лингвокоммуникативтік әлеуетін, шығармашылық ойлауын дамыту болып табылады. Сондықтан да лингвистикалық білімнің болашақ сала маманының лингвокоммуникацияны жүзеге асырудағы сөз байлығы мен ой байлығын қалыптасыру ұстанымы ерекше орын алады. Аталған мәселелер жоғарғы оқу орындарында лингвистикалық пәндер мен қатар лингвистикалық емес салалық мамандыққа қатысты пәндер арқылы да өзара біртұтастықта жан-жақты қамтылған, тиянақты тұжырымдалған, жүйелі негізге құрылған, терең мазмұнды, сапалы білім мен саналы тәрбиеге бағытталған, бірізділіктің қатаң сақталуын мақсат етеді. Бұл мәселелер лингвистикалық білім беруді жүзеге асыруда пайдаланылатын ұйымдастыру түрлеріне, педагогикалық мақсатына, ғылымның даму деңгейіне, пәннің мазмұнына, білім алушылардың білім көрсеткішіне байланысты сараланып, жүйеленіп отырады. Ғылыми педагогикада әр пәнді оқытудың өзіндік ұстанымдары болады. Білім беруші жүргізетін пән мазмұнына байланысты лингвистикалық білімді шартты да шартсыз түрде қатар қолдану барысында төмендегідей ұстанымдарды басшылыққа алуға болады:

– пән мазмұнына сәйкес лингвистикалық категорияларды пайдалану;

– лингвистикалық білім мазмұнын оқу материалына саналы түрде енгізу және меңгерту;

– оқу материалында берілген лингвистикалық білімнің ғылыми-тәжірибиелік сапасын арттыру;

– лингвистикалық білім беруде дидактикалық жүйелілік пен жалғастықты ұстану;

– лингвистикалық білімді пән мазмұнына сәйкес білім алушының қабылдау ерекшелігімен санасу ұстанымы;

– теория мен тәжірибенің байланысын қоғамдық өмірде тіл дамыту мен сөз қолданыста ұтымды пайдалану ұстанымы.

Жоғары оқу орындарында лингвистикалық білімді үнемі үздіксіз жүргізудің педагогикалық тиімділігіне, білім алушылардың белсенділігі мен өз бетімен дербес ізденісіне, кәсіби шығармашылық мүмкіндіктерін ашуға түрткі болады. Лингвистикалық білім беру барысында кәсіби салалық мамандықпен өзара ұштастыру, оларды біртұтас үрдіс ретінде іске асырылуы білім алушының ой белсенділігін арттырып, кәсіби шығармашылық қабілетін дамытуға, жұмыс істеу дағдысында лингвокоммуникацияны орната білуіне ықпал етеді.

Жоғары оқу орындарында лингвистикалық білім беру мамандыққа негізделген пәндердің аясында біртұтас жүйе ретінде жүргізіледі. Қандай да бір пәнді жүргізудің өзіндік педагогикалық ұстанымдары болады. Әдіскер-ғалым А. Әбілқаев жалпы дидактикалық және арнаулы ұстанымдар деп жіктеп: «Жалпы дидактикалық ұстанымдар – бұлар оқыту пәндерінің бәрінде де қолданылады, бірақ әр пәннің оқу материалының сипатына қарай, әр қилы өзгеріп қолданылады, ал арнаулы ұстанымдар – бұлар нақты сол пәнге, мысалы, қазақ тіліне ғана тән ұстанымдар», – дейді де мынадай арнаулы ұстанымдарды атайды:

1. Тілді оқып-үйрену мен ойлаудың дамуы арасындағы тығыз байланыс.

2. Грамматикалық құрылысты оқып-

үйрену мен әдебиеттік оқу дағдыларын игерудің арасындағы өзара тәуелділік.

3. Грамматиканы оқып-үйрену мен тілдік дағдыларды игерудің арасындағы өзара шарттастық.

4. Қазақ тілін оқытуға әртүрлі нұсқадағы әдістемелік жол таба білудің мүмкіндігі мен қажеттігі [6, ББ. 23-24]. Бұдан шығатын қорытынды лингвистикалық білім беруде салалық пәнді оқытумен қатар, білім алушының кәсіби шығармашылықпен жұмыс істеу қабілетін арттыратындай әдіс-тәсілдерді қажет етеді. Жоғары оқу орындарындағы қандай да бір білім беру бағдарламаларын жүзеге асыру барысында оқытылатын арнайы пәндердің тақырыптары мен мазмұнына қатысты лингвистикалық мәселелерді негіздеп отырса, білім алушының ойлау мен сөйлеу қабілетін, шығармашылық ізденіс пен кәсіпке деген құштарлығын дамытушы материалдары қуатты болса педагогикалық нәтижесі жемісті болады.

Педагогикаменпсихологияғылымдарында адамның кәсіби немесе рухани тұрғыдан шығармашыл болуы негізгі мәселе саналады. Қоғамдық өмірде әрбір адамның өз ұстанымы мен дербес бағыттағы жекелеген жетістіктері үшін өз жауапкершілігі жоғары саналған уақытта, шығармашылық ізденісін дамытудың маңызы жоғары. Шығармашыл тұлғаның болмысын көрсететін бірден-бір категория оның тілдік тұлғалық әлеуеті. Яғни, лингвистикалық білімі мен лингвокоммуникацияны орнатудағы шеберлігі деп айтуға болады. Лингвистикалық білім мазмұны санадағы көрікті ойдың көркін кетірмей дұрыс сөйлеуден, ойынды анық та қанық жеткізуден, жүйелі ойға құрылған жүйелі сөзден, сөз мәнісін білуден, грамматикалық сауаттылықтан, тіл әдебін сақтау секілді көптеген бірліктерден тұрады. Лингвистикалық білім – адам баласының рухани дамуының көрсеткіші, заманалар бойы даму эволюциясының жетістігі саналады. «Адамнан адамның артықшылығы мінезінде яки білімінде» деген тезистің тезінен қарайтын болсақ, адам болмысын көрсетуде лингвистикалық білімнің алар орны да маңызды саналады. Лингвистикалық білім адамның сөйлеу процесінен көрінеді. Сөйлеу үдерісінде адамдар бір-бірімен ой алмасып, тілдік коммуницияны жүзеге асырады. Адамдар өзара ой алмасып, сұхбаттасқаннан бір-бірінің болмысын тануға мүмкіндік алады. Тілдік коммуникация нәтижесінде адамзат баласы өзара ұжымдасып, этникалық, халықтық, халықаралық деңгейде лингвокоммуникацияны жүзеге асырады.

Жоғары оқу орындарындағы білім алушылардың лингвистикалық білімін қалыптастырудың нәтижесінде, олар өздерінің шағын әлеуметтік тобымен, білім беретін академиялық ортамен, қоғамдық қауымдастықпен өзара қатынасқа түседі. Лингистикалық білім шәкірттердің өз ойын еркін жеткізе білуіне мүмкіндік беріп, жеке тұлғалық болмысын қалыптастырады. Лингвистикалық білімді игерудің көптеген жолдары бар. Олар ауызша және жазбаша, көру және есту, тыңдау және сұрау, оқу және жазу секілді формалардан тұрады. Адам баласына тән тілдік коммуникативтік, когнитивтік психологиялық қасиеттер білім берудегі педагогикалық алғышарттар негізінде қалыптасады. Адам баласы таным иесі болғандықтан, қоршаған ортадағы шындық болмысты абсолютті және салыстырмалы түрде қабылдайды. Танымдық әрекеттің сезімдік сипаты (түйсіну, қабылдау, елестету, ұғыну, пайымдау, ой қорыту, т.б.) арқылы субъект қоршаған ортадағы шындық болмысты қабылдайды. Соның нәтижесінде дүниеге деген көзқарас Л.Вайсбергер тілімен айтқанда, «тілдің болмысты иемдену процесі қалыптасып, тіл таным объектісіне айналады» [7, ББ.129-130]. Яғни, лингвистикалық білім мазмұны болашақ маманның тұлғалық қасиетін қалыптастырып, оның кәсіби-шығармашылық тұрғыдан ізденіс жасауына, теориялық алған білімін тұрмыстық өмірде тәжірибелік тұрғыдан жүзеге асыра білуіне, қоғамдық өмірдің әрбір сатысында өз бетінше білім алуға ықпал ететін әдіснамалық білім алуға негізделген. Жоғары оқу орындарында білім алушылар болашақ кәсіби мамандар ғана емес, қоғамның белді мүшесі дербес тұлға ретінде де қалыптасады. Ал «тұлға»

дегеніміз – «жеке адамның адамгершілік, әлеуметтік, психологиялық қырларын ашып, адамды саналы іс-әрекет иесі және қоғам мүшесі» деп танылады [8, 135].

Тіл біліміндегі соңғы кезде антропоцентристік бағыттағы зерттеулер тіл арқылы адамды, оны қоршаған ортасын, мәдени кеңістігін, ұлттық ерекшелігін, т.б. мәселелерді зерттеуге басымдық береді. Қазақ тілтаным ғылымындағы лингвомәдени мәселелерді зерттеу жұмыстары халықаралық басылымдарда жариялану үстінде. Мәселен отандық авторлардың халықаралық басылымдардағы мынадай ғылыми пікірлерін алға тартуға болады. «The anthropological linguistics is understood, first of all, as the research of the human factor in language. In the attention center it appears to have two circles of problems: how the person influences language; how language influences the person, its thinking, culture. Language reflects not only reality, but also interprets it, creating a special reality where man lives. Haidegger, an outstanding thinker of the last century named language the house of reality. Language is considered as a way by which we go through into nation's mentality, into the outlook of ancient people in the world and their society» [9, 179 б.]. Мұндағы авторлардың пікірінше тіл иесі адамды мәдениет пен қоғамнан тыс қарау мүмкін еместігі. Тілдің тікелей адам мен мәдениетпен өзара тұтастықта қарастыру арқылы тіл табиғатын, адам болмысын тануға болады.

Әдеби шолу. Лингвистикалық білімді жоғары оқу орындарында салалық пәндермен біртұтастықта жүргізу арқылы тұлға табиғатын жетілдіруге болады. Тұлға болмысын тану мен тұлғатану мәселесі әлемдік ғылымда да әртүрлі аспектіде қарастырылуда. Шетелдік ғылыми кеңістікте З. Фрейдтің тұлға болмысын тану мен таныту туралы көзқарастары мен теориялары неофрейдистер деп аталған ғалымдар буынын қалыптастырды [10, 102 б.]. Олардың қатарына К.Г. Юнг [11], А. Адлер [12], Э. Фромм [13], К. Хорни [14], Г. Салливан [15] секілді т.б. көптеген ғалымдардың ғылыми еңбектерінде өз жалғасын тауып, тұлғатану мәселесі, тұлғаның өзіндік «мені», тұлға деп танудың алғышарттары, тұлғаның характері, тұлғаның әрекеті, тұлғаның образы, тұлғаның сөйлеу мәнері, тұлға психикасы, тұлғаның сөз әдебі мен сөйлеу мәнері, тұлғаның қоғамдық ортасы деген мәселелер жан-жақты қарастырылып, ғылыми тұрғыдан дами түсті. Осылардың ішінде З. Фрейдтің тұлға теориясын К.Г. Юнг тереңдете зерттей келіп, өзінің теориясын ұсынды. К.Г. Юнг адамзат психикалық әлемінің күрделі төрт құрылым мен әмбебап элементтерден тұратындығын көрсетеді. Онда тұлғалық санадан, ұжымдық санадан, тұлғалық санасыздық пен ұжымдық санасыздықтан тұратындығын көрсетеді. Ол индивид бойындағы өзін-өзі тани алатын және өзін-өзі дамыту қабілетінің болатындығын көрсетеді [11].

Зерттеудің әдістері. Зерттеу нәтижелері мен қорытындылары, зерттеу барысында жасалған тұжырымдар мен түйіндеулер жоғары оқу орындарында лингвистикалық білім беру арқылы болашақ маманның тұлғалық болмысын жетілдіруге, сөз байлығын арттыруға, тілдік құзыреттілігін күшейтуге, өз ойын еркін жеткізуге, кәсіби сөздер мен терминологияны жетік білуге, қоғамдық белсенділігін арттыруға теориялық және практикалық жағынан мүмкіндік береді. Зерттеу материалын ғылыми және әдістемелік деректер ретінде әр алуан ғылыми-әдістемелік жұмыстарда қажеттіліге қарай кеңінен пайдалануға болады.

Қазіргі таңдағы педагогика ғылымындағы көптеген зерттеулердің ішіндегі лингвистикалық білімнің нәтижесінде болашақ кәсіби маманның тілдік құзыреттігін күшейтіп, кәсіби біліктілігін көтеруге тікелей қатысы бар екендігін көрсетіп отыр. Себебі лингвистикалық білімнің тұлға болмысын сомдаудағы рөлі жоғары екендігі қоғамдық өмір мен кәсіби орта қажеттілігінен байқауға болады. Осыған орай жоғары оқу орындарында лингвистикалық білімді біртұтас үлгіде оқыту өзекті сипат алып, ғылыми-әдістемелік тұрғыдан шешуді күн тәртібіне шығаруды күнделікті өмірлік тәжірибиенің өзі күн тәртібіне шығарып отыр.

Талдау. Ғылыми педагогиканың негізгі мақсаты білім берудің әралуан ұстанымдары арқылы интелектуалды тұлға қалыптастыру екендігі анық. Ал тұлғаның қалыптасуы мен дамуы мәселесін қарастыратын зерттеулерге зер салсақ, тұлғаның толысуына қоршаған ортаның, алған білімінің, әлеуметтік жағдаяттың, өзіндік санасының, мотивациялық әрекетінің, эмоционалды-еріктік қырларының әсерімен қатар, лингвистикалыққұзыреттілігіндетұлғалық болмысты қалыптастыруға тікелей ықпалы бар екендігін көрсетеді. Лингвистикалық білімді толыққанды игерген білім алушы болашақта жай ғана тұлға емес, тілдік тұлға ретінде де өзінің сапалық қасиетін қоғамдық ортада еркін көрсете алады. Ғылыми педагогика мен психологияда жалпы тұлға, интелектуалдық тұлға деген мәселелер кеңінен қарастырылғанымен, тілдік тұлға деген мәселе қалыс қалып жүргені белгілі. Тілдік тұлға мәселесі филологиялық бағытта соның ішінде лингвистика ғылымында соңғы жылдары қарқынды түрде зерттелу үстінде. Лингвистика ғылымындағы тілдік тұлға дегеніміз – «ұлт тілі мен мәдениетінен толық ақпарат меңгерген тілдік-мәдени құзірет иесі. Ол ұлттық, аймақтық, әлемдік мәдениет ақпаратын меңгеруіне байланысты деңгейлерден тұрады. Тілдік мәдениет құзірет иесі (сатылы деңгейіне сәйкес) ұлттық реңктегі тілдік белгілер мағынасын арнайы сараптама көмегінсіз жалпы мағынасын түсінуге қабілетті» болады [16].

Кәсіби маман қалыптастырудағы педагогикалық заманауи технологиялар жоғары оқу орындарында жинақталған тәжірибиелер мен ізденімпаз оқытушылардың қызметі ерекше. Сондықтан қазіргі интеграция мен технократизм заманындағы оқытушылардың танымдық әрекеттері инновациялық технологияларға, жаңашыл идеяларға бағытталып,оқыту барысында лингвистикалық білімді заман талабы мен қоғамдық қажеттілікке сәйкес практикаға енгізуге жан-жақты дайын болуы керек. Оқытуды яки лингвистикалық білімді технологияландыру мен үнемі жетілдіру, тың зерттеулер мен жаңашыл тәжірибиелер үздіксіз педагогикалық ізденістің талабы саналады. Соның нәтижесінде лингвистикалық біліммен жан-жақты қаруланған тілдік тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді. Тілдік тұлғаның бойынан тұлғалық болмысты, кісілік келбетті ғана емес, лингвистикалық білімді қажет етеді. Бұл мәселеге қатысты профессор Н.Уәли тілдік тұлғалардың әдеби тілді игеру, пайдалану деңгейі бірдей еместігін негізге ала отырып, тілдік тұлғалардың төрт типін көрсетеді:

1. Әдеби тілді шығармашылық деңгейде тұтынатын тип. Бұлар элитарлық тілдік тұлғалар.

2. Әдеби тілдің ауызша, жазбаша нормаларын сақтай білетін, ара-тұра кодификацияланған нормадан қате жіберетін, сөйлеу тілі мен кітаби тіл элементтерін кей тұста айқын аңғара алмайтын мәдени-тілдік орташа тип. Сан жағынан басымы да осы орташа әдеби тип.

3. Негізінен әдеби сөйлеу тілін қолданатын, арасында қарапайым сөйлеу тіліне тән элементтерді қосып сөйлейтін тілдік-мәдени тип. Сан жағынан, шамамен, орташа типтен кейінгі орында.

4. Қарапайым сөйлеу тілімен сөйлейтін, бейәдеби элементтер мен деалектизмдерді қолдана беретін коммуниканттар. Бұл жіктеуді зерттеуші «тілдік тұлғаның мәдени-тілдік «портреті» деп көрсетеді [17, Б. 17]. Тілдік тұлғаның интеллектуалдық деңгейі оның әр кезеңдердегі жүріп өткен жолдарына сәйкес қалыптасады. Интелектуалды тұлғаның бойындағы лингвистикалық білімі мен танымдық көкжиегін анықтауда педагогикалық сипат басымдыққа ие болады. А. Кушкинбаева тілдік тұлғаның жан-жақты дамуына бірінші ұлттық тәрбие (отбасылық тәрбие), екінші ұлттық тілдегі өлшемдер (қабылданған, қабылданбаған құндылықтар), үшінші мәдени-танымдық ақпараттар (салт-дәстүр, әдет-ғұрып), төртінші рухани сана (дін қағидалары), бесінші үлгі тұтатын рухани тұлғалар (Абай, Шоқан т.б.), алтыншы озық білім жүйесі, жетінші тектілік интеллектісі сияқты алғышарттарды санамалай келе, «осы қасиеттерді бойына жинаған индивид, саналы

адам дәрежесінен тұлға, одан әрі тілдік тұлға дәрежесіне көтеріле алады. Тілдік тұлғаның өзінің болмысына сәйкес қалыптастырған, енгізген сөз саптауы, көзқарасы эталондық сипат дәрежесіне көшеді де оның тілі зерттеу арқауы бола бастайды. Бұл көбіне тілдік тұлғаның дәстүрлі вербалды-семантикалық деңгейінде байқалатыны даусыз», – деген байлам жасайды [18, Б. 11]. Лингвистер тарапынан жасаған осындай тұжырымдар педагог-мамандардың зерттеулерімен өзара үндесіп жатқандығында байқауға болады. Мәселен, «педагогтардың кәсіби сәйкестілігін қалыптастыруды іргелі зерттеу күрделі өзгерулерге ұшырып отыратын заманауи білім беру ұйымдарында әлеуметтік педагог болудың қандай екенін когнитивтік тұрғыда түсіну және сол өзгерулерді қалай басқарып отырғанын ұғу мен тану/мойындау туралы танымдық кеңістіктің мәндік әлеміне үлес қосады» деген ғылыми тұжырымдарын лингвистикалық білім беру барысында да ғылыми-педагогикалық аспектіде негізге алуға болады [19, Б. 10].

Жоғары оқу орындарындағы лингвистикалық білім болашақ маманның кәсіби және тұлғалық мәнді сапаларының дамуы мен қоғамдық өмірдегі іс-әрекеттерінде көрініс табады. Лингвистикалық білім болашақ кәсіби маманның яки тұлғаның пікір алысу мен лингвокоммуникацияны жүзеге асыратын құралы ғана емес, ол адамның интелектуалдық әлеуетін, логикалық ой қуатын, психикалық жай-күйі мен аффективтік сезімін де білдіреді. Сол арқылы оның коммуникативтік акт барысындағы сөйлеу мәнеріндегі «үлкенге ізет, кішіге құрмет», ортаға сыпайыгершілік сипатын да көрсетеді.

Қорытынды. Сонымен жоғары оқу орындарындағы лингвистикалық білімнің педагогикалық негізінде болашақ кәсіби маманның тұлғалық болмысын қалыптастырудағы дүниетанымдық компоненттерден, этикеттік-эстетикалық элементтерден, тілдік құзыреттіліктерден тұрады. Лингвистикалық білімде субъектінің әлеуметтік мәртебесі, психологиялық болмысы, педагогикалық тәрбиесі, тілдік әлеуеті беріледі. Мұндағы тұлғаның әлеуметтік аспектісіне лингвокоммуникативтік ортаның білімі, мекені, қоғамдық әлеуметтік қатынастар тізбегін құраса, психологиялық аспектісіне белгілі бір тілдік ортадағы индивидтердің ақыл-ойы мен психологиялық қасиеттері жатады. Ал осы көтерілген мәселелердің ішіндегі ең бастысы саналатын педагогикалық және тілдік аспектілері тұлғаның қоғамдық ортадағы орнын анықтайды. Осындағы педагогикалық аспектіде субъектінің кісілік келбеті, этикеттік портреті мен табиғи болмысы көрінсе, тілдік аспектіде адамның «сөзінің әдебі өзінің әдебі» екендігін анықтайды.

Лингвистикалық білімнің педагогикалық негізінде болашақ маманның жаһандану жағдайында ұлттық құндылықтарды сақтап, өзінің ұлттық және тұлғалық бейнесін қалыптастырудағы тілдік құзыреттіліктері жатыр. Осы арқылы «мәдениет-ойлау-тіл» дейтін рухани құндылықтардың сақталуы мен дамуына бағытталады. Лингвистикалық білімді меңгертуде білім алушының бойында ұлттық тіл мен ділді қалыптастыру болып саналады. Өйткені адамның адамдық белгісі сөз сөйлеуінен, тұлғалық болмысынан көрінеді. Лингвистикалық білім – адамның ақыл-ойы мен ерік-жігерін, ұлттық болмысы мен тұлғалық қасиетін қалыптастырушы тірек. Ендеше ол жоғары оқу орындарындағы басты стратегиялық жоспарлы мәселелерге санатына жатуы тиіс. Білім берудегі лингвистикалық білімді оқытудың педагогикалық негізіне ұлттық мүдденің сақталуы мен мемлекет дамуындағы стратегиялық рөлін күшейтуді көздейді. Сол арқылы болашақ маманның тәрбиелік қуаты бекем, тілдік құзыреті күшті, тіл арқылы лингвокоммуникацияның ашықтығын қамтамасыз ете алатын, бойындағы бар бұла күшті көрсете алатын субъектіге жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва, 2021. – 213 с.

[2] Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. – Алматы, 2016. //https://kk.wikipedia.org (өтінім берілген күні: 24.03.2022).

[3] Оразахынова Н.А. Жалпы білім беретін орта мектепте қазақ тілін сатылай кешенді талдау технологиясымен оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: Пед. ғыл. докт... дис... Қолжазбасы: 13.00.02. – Алматы, 2007. – 325 б.

[4] Қазақ педагогикалық энциклопедия сөздігі. – Алматы, 2019. – 386 б.

[5] Дидактика средней школы. Некоторые проблемы современной дидактики /под ред. М.А. Данилова, М.Н.Скаткина. – Москва: Просвещение, 2018. – 302 с.

[6] Әбілқаев А. VI-VII кластың «Қазақ тілі грамматикасы» оқулығына арналған методикалық нұсқау. – Алматы, 2016. – 154 б.

[7] Гухман М.М. Лингвистическая теория Л. Вайсберга //Вопросы теорий языка в современной зарубежной лингвистике. – Москва, 2019. – С. 23-162.

[8] Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: педагогика және психология. – Алматы: Мектеп, 2019. – 254 б.

[9] Kurmambayeva Z.B., Baltabayeva Z.K., Yessenova K.O., Ayapova T.T., Ashirova B.S. Cognitive and Lingua-Cultural Aspects of the Concept Of The Numerals In Kazakhstan //Opción, Año 35, No. 88 (2019): -PP. 177-192. ISSN 1012-1587 / ISSNe: 2477-9385. [Электронный ресурс]: URL: file:///C:/Users/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Dialnet-AspectosCognitivosYLinguaculturalesDelConceptoDeLo-8175446%20(1). (өтінім берілген күні: 10.02.2022).

[10] Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я». – Санкт-Петербург: Азбука-Аттикус, 2017. – 192 с.

[11] Юнг К.Г. Аналитическая психология. – Москва: МГУ, 2020. – 213 с.

[12] Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. – Москва, 2015. – 414с.

[13] Фромм Э. Бегство от свободы. – Москва, 2019. – 210 с.

[14] Хорни К. Невротическая личность нашего времени. – Москва, 2016. – 208 с.

[15] Sullivan H.S. The interpersonal theory of psychiatry. – N.Y.: Norton, 2003. – 270 p.

[16] Ислам А. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті (салыстырмалы – салғастырмалы лингвомәдени сараптама): филол.ғыл.докт. ... дис… Қолжазбасы: 10.02.19. – Алматы, 2004. – 338 б.

[17] Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері: филол.ғыл.докт ... дис... Қолжазбасы: 10.02.02. – Алматы, 2007. – 329 б.

[18] Кушкимбаева А. Мұхтар Әуезовтің тілдік тұлғасы (драмалық шығармалары негізінде): философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация қолжазбасы. – Алматы, 2015. – 158 б.

[19] Меңлібекова Г.Ж., Ибраев С.Б. Әлеуметтік педагог тұлғасының кәсіби сәйкестілігін қалыптастыру: метакогнитивті тұғыр //Педагогика және психология. – 2022. – № 1(50). – 5-15 бб.

References

[1] Leont’ev A.N. Deyatel’nost’. Soznanie. Lichnost’. – Moskva, 2021. – 213 s.

[2] Kazakstan ulttyk enciklopediyasy. – Almaty, 2016. //https://kk.wikipedia.org (otinim berilgen kuni: 24.03.2022).

[3] Orazahynova N.A. Zhalpy bilim beretin orta mektepte kazak tilin satylaj keshendi taldau tekhnologiyasymen okytudyn gylymi-adistemelik negizderi: Ped. gyl. dokt... dis... Kolzhazbasy: 13.00.02. – Almaty, 2007. – 325 b.

[4] Kazak pedagogikalyk enciklopediya sozdigi. – Almaty, 2019. – 386 b.

[5] Didaktika srednej shkoly. Nekotorye problemy sovremennoj didaktiki /pod red. M.A. Danilova, M.N. Skatkina. – Moskva: Prosveshchenie, 2018. – 302 s.

[6] Abilқkaev A. VI-VII klastyn «Kazak tili grammatikasy» okulygyna arnalgan metodikalyk nuskau. – Almaty, 2016. – 154 b.

[7] Guhman M.M. Lingvisticheskaya teoriya L. Vajsberga //Voprosy teorij yazyka v sovremennoj zarubezhnoj lingvistike. – Moskva, 2019. – S. 23-162.

[8] Kazak tili terminderinin salalyk gylymi tusindirme sozdigi: pedagogika zhane psihologiya. – Almaty: Mektep, 2019. – 254 b.

[9] Kurmambayeva Z.B., Baltabayeva Z.K., Yessenova K.O., Ayapova T.T., Ashirova B.S. Cognitive and Lingua-Cultural Aspects of the Concept Of The Numerals In Kazakhstan // Opción, Año 35, No. 88 (2019): -PP. 177-192. ISSN 1012-1587 / ISSNe: 2477-9385. [Elektronnyj resurs]: URL: file:///C:/Users/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Dialnet-AspectosCognitivosYLinguaculturalesDelConceptoDeLo-8175446%20(1). (өtinim berilgen kүni: 10.02.2022).

[10] Frejd Z. Psihologiya mass i analiz chelovecheskogo «Ya». – Sankt-Peterburg: Azbuka-Attikus, 2017. – 192 s.

[11] Yung K.G. Analiticheskaya psihologiya. – Moskva: MGU, 2020. – 213 s.

[12] Adler A. Praktika i teoriya individual'noj psihologii. – Moskva, 2015. – 414s.

[13] Fromm E. Begstvo ot svobody. – Moskva, 2019. – 210 s.

[14] Horni K. Nevroticheskaya lichnost' nashego vremeni. – Moskva, 2016. – 208 s.

[15] Sullivan H.S. The interpersonal theory of psychiatry. – N.Y.: Norton, 2003. – 270 p.

[16] Islam A. Ulttyk madeniet konteksindegi dunienin tildik sureti (salystyrmaly - salgastyrmaly lingvomadeni saraptama): filol.gyl.dokt. ... dis… Kolzhazbasy: 10.02.19. – Almaty, 2004. – 338 b.

[17] Uali N. Kazak soz madenietinin teoriyalyk negizderi: filol.gyl.dokt ... dis... Kolzhazbasy: 10.02.02. – Almaty, 2007. – 329 b.

[18] Kushkimbaeva A. Muhtar Auezovtin tildik tulgasy (dramalyk shygarmalary negizinde): filosofiya doktory (PhD) gylymi darezhesin alu ushin dajyndalgan dissertaciya kolzhazbasy. – Almaty, 2015. – 158 b.

[19] Menlibekova G.Zh., Ibraev S.B. Aleumettik pedagog tulgasynyn kasibi sajkestiligin kalyptastyru: metakognitivti tugyr // Pedagogika zhane psihologiya. – 2022. – № 1(50). – 5-15 bb.

Педагогические основы лингвистического образования в вузе

С.А. Жиренов
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)

Аннотация

В статье подробно описаны научные, теоретические и методические вопросы лингвистического образования в высшем учебном заведении. Научно-исследовательская работа выполнена в рамках проекта фундаментальных исследований Казахского национального педагогического университета имени Абая для молодых исследователей 2022 РН: 0122РКИ0048 – «Когнитивно-концептуальные основы лексической системы казахского языка». Вопрос языкового образования в высшей школе является одним из наиболее актуальных педагогических вопросов на сегодняшний день. Лингвистическое образование является одним из важнейших факторов повышения интеллектуального потенциала будущего специалиста, формирования личности и укрепления языковой компетенции. Педагогическая основа лингвистического образования в высшем учебном заведении рассматривается не только как средство общения будущего специалиста, но и с точки зрения культурного, познавательного, профессионального, грамматического, риторического, педагогического, социального феномена языка. В формировании личности широко рассматривается развитие прикладной стороны языка на педагогической основе лингвистических знаний, развитие словарного запаса, развитие навыков профессиональной речи, особенности рационального использования языкового этикета в коммуникативной среде.

Ключевые слова: лингвистическое знание; язык; языковой потенциал; педагогика; образование; языковая компетенция; личность; профессионал и др.

Pedagogical foundations of linguistic education at the university

S. Zhirenov
Abai Kazakh National Pedagogical University
(Almaty, Kazakhstan)

Abstract

The article describes in detail the scientific, theoretical and methodological issues of linguistic education in a higher educational institution. The research work was carried out within the framework of the fundamental research project of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai for young researchers 2022 RN: 0122RKI0048 – «Cognitive-conceptual foundations of the lexical system of the Kazakh language». The issue of language education in higher education is one of the most pressing pedagogical issues today. Linguistic education is one of the most important factors in increasing the intellectual potential of a future specialist, shaping personality and strengthening language competence. The pedagogical basis of linguistic education in a higher educational institution is considered not only as a means of communication for a future specialist, but also from the point of view of a cultural, cognitive, professional, grammatical, rhetorical, pedagogical, social phenomenon of language. In the formation of personality, the development of the applied side of the language on the pedagogical basis of linguistic knowledge, the development of vocabulary, the development of professional speech skills, and the features of the rational use of language etiquette in a communicative environment are widely considered.

Keywords: language knowledge, language; language potential; pedagogy; education; language competence; personality; professional; etc.

Редакцияға 29.03.2022 қабылданды

IISTI 14.35.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.04*

M.B. KURMANBEKOVA[1], G.O. ABDULLAYEVA[2], N.N. KHAN[1]

[1]Abai Kazakh National Pedagogical University,
[2]International Information Technology University (Almaty, Kazakhstan)
m_k_ice@bk.ru, g.abdullayeva@iitu.edu.kz, professor_khan@mail.ru

THE READINESS OF A FUTURE TEACHER-PSYCHOLOGIST TO ENGAGING ADOLESCENTS INTO PROJECT-RESEARCH ACTIVITIES: A CORRELATIONAL ASPECT

Abstract

The article presents the results of diagnostics of future teacher-psychologist's readiness to involving teenagers into project-research activities. The research was taken on the basis of Abai Kazakh National Pedagogical University and Aktobe Regional University named after K. Zhubanov, in which 119 third- and fourth-year students of "Pedagogy and Psychology" direction took part, by using a set of diagnostic methods, corresponding to the criteria of the indicated readiness. The obtained results allowed to substantiate the relationship between the readiness of modern adolescents for project-research activities and the studied readiness of future teachers-psychologists. The conducted diagnostic study showed that both students and adolescents have a desire and interest in conducting project-research activities. However, students do not know the purposeful ways to involve teenagers in project-research activities, although they understand that it depends a lot on them. And adolescents,

in turn, with high motivation, cannot perform this type of activity productively because their teachers, especially teachers-psychologists, do not involve them in this activity. The results of the study have shown that specially organized activities of students are needed, in the process of which their readiness to be involved in project-research activities is purposefully formed.

Keywords: readiness of a future teacher-psychologist; involvement; project-research activity; adolescent readiness.

Introduction. The transformations taking place in the modern society change the requirements for the individual. In this regard, a modern person must have a leadership potential, cope with a huge amount of information, be able to communicate and work within a team, and have a special intellectual potential, emotional stability and adaptability.

The formation of these qualities takes place in school. However, the modern school, in full measure, does not solve these problems. Consequently, the educational activity of the school, today, also requires changes. A modern school is a comfortable environment for cooperation between a teacher, a student, parents and educational services specialists [1].

In our opinion, a special place is taken by the school psychological service and its central figure – a teacher-psychologist, who in the professional activity promotes productive interaction between all subjects of the educational process. A teacher-psychologist can be actively involved in the educational process, involving students to their research, project activities and develop not only relevant skills, but also form a scientific picture of the world [2].

Traditionally, when working at school, the educational psychologist implements educational, diagnostic and advisory activities [3]. However we consider that educational activity of the educational psychologist is not realized completely. In our opinion, it has a special potential and can be used to involve schoolchildren in project-research activities and in learning activities, in general.

Thus, the analysis of educational practice has shown the necessity of expanding the teacher-psychologist's activity due to the opportunity to carry out teenagers' involvement in project-research activities. This, in its turn, requires readiness to carry out these activities, which should be formed at the stage of their higher education.

As our own practice and analysis of the professional training process show, this aspect has not been thoroughly studied and insufficient attention has been paid to the issues of the future teacher-psychologist's readiness to involve teenagers in project-research activity. The study of this phenomenon will lead to the expansion of the professional field of a teacher-psychologist and, as a consequence, to the successful solution of the problems of personality formation of a modern teenager in the conditions of the pedagogical process.

The modern pedagogical and psychological science has an extensive stratum of foreign and domestic research that allows the study of various aspects of the problem under study. First of all, they can include studies in the field of pedagogical education and teacher preparation for various activities [4-11]. However, the aspect of the future teacher's training to involve adolescents in project-research activities is practically unstudied; it only begins to be actualized in the modern scientific field.

The search for structural and content characteristics of a future teacher-psychologist's readiness to involve adolescents in project-research activities has determined the necessity and importance of readiness for project-research activities in adolescents [12; 13]. These two phenomena correlate and depend on each other.

Methods. We made an attempt to substantiate this relationship, referring to the results of the diagnostic stage of our research experimental work.

At a diagnostic stage we carried out diagnostics of a real state of formation of researched readiness. A necessary condition for the implementation of this stage of research is the selection of a set of diagnostic methods, adequate to the subject of our study. The complex

of diagnostic methods allows you to determine the level of formation of the desired readiness and includes a set of empirical methods of psychological and pedagogical research.

The experimental work was conducted on the basis of the Abai Kazakh National Pedagogical University and K.Zhubanov Aktobe Regional University named after, in which 119 third- and fourth-year students of the "Pedagogy and Psychology" direction participated.

Results. The diagnostics of the studied readiness among the third- and fourth-year students showed that the motivational and value component of readiness was formed (Figure 1), most of them show a fairly high level of formation of motives, interests and values in relation to the project-research activity. Students show interest and desire both to participate in project-research activities themselves and to learn how to involve adolescents in this activity.

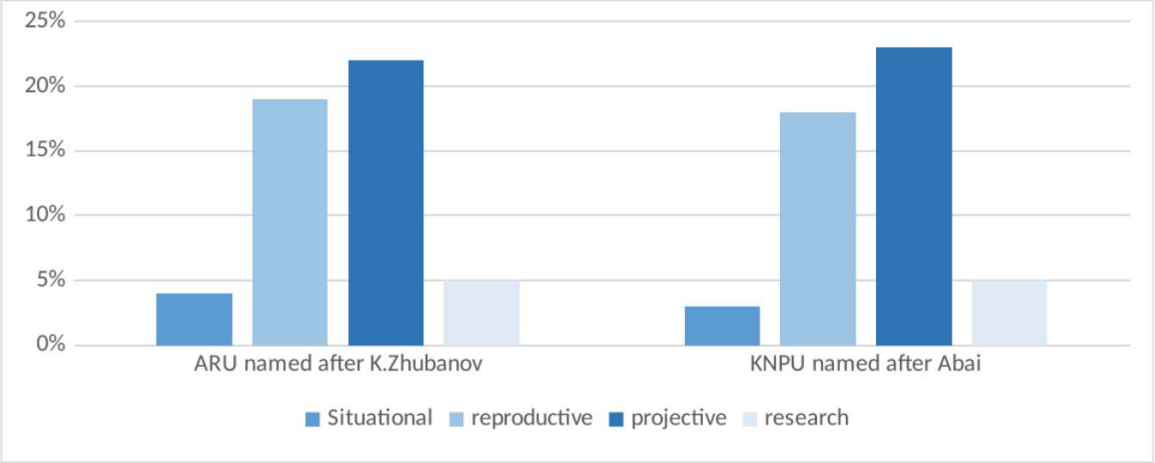


Figure 1. **The sphericization of the motivational-value component of readiness for involvement in project-research activities of third- and fourth-year students at the diagnostic stage of the study**

The content-cognitive sphere is formed partially, which is manifested in weak knowledge of the project-research activity, but satisfactory indicators of the formation of the cognitive sphere of students (Figure 2).

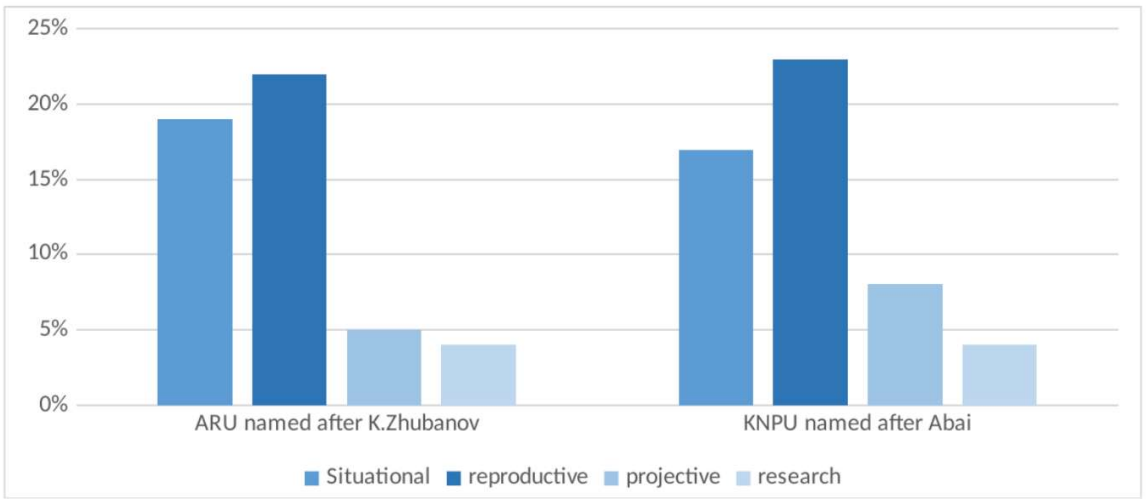


Figure 2. **Distribution of third- and fourth-year students by the level of formation of the content and cognitive component of the required readiness**

The process-technological sphere is very weakly formed. This manifests itself the fact that with weak systematization and understanding of the essence of project-research activity, students cannot really learn how to involve teenagers in this activity. In other words, the skills and abilities to involve teenagers in project-research activities are practically not formed. Most often, this is due to the fact that future educational psychologists have no idea how a school psychologist can involve students, parents and teachers into project-research activities (Figure 3).

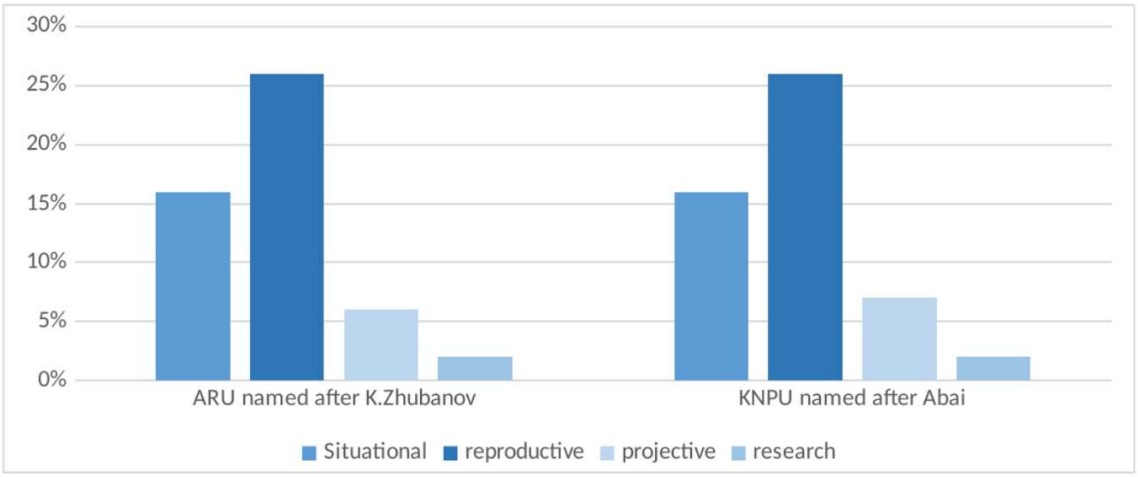


Figure 3. **Distribution of third- and fourth-year students according to the level of formation of the process-technological component of the required readiness**

Finally, it is quite obvious that while the content-cognitive and process-technological components are weak, the control and evaluation components are also practically unformed. Reflexivity, critical thinking leave much to be desired and require development (Figure 4).

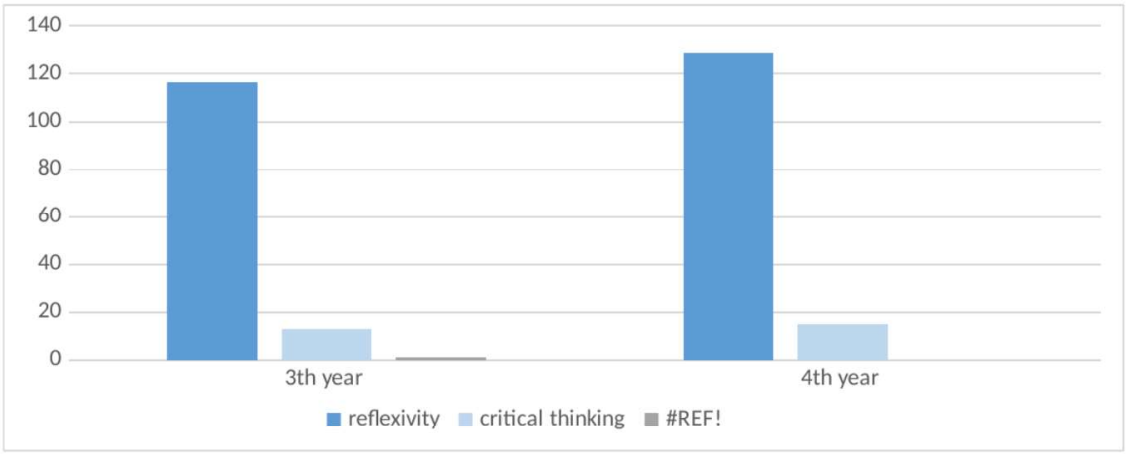


Figure 4: **Distribution of indicators of the control-assessment component of readiness among third- and fourth-year students at the diagnostic stage of the study**

The diagnostics of the studied readiness among the third- and fourth-year students showed that the motivational and value component of readiness was formed. Students show interest and desire both to participate in project-research activity and to learn how to involve teenagers in this activity.

The content-cognitive component is formed partially, which is manifested in poor knowledge of project-research activity, but are satisfactory indicators of the cognitive sphere of students.

The procedural-technological sphere is very weakly formed. It is manifested in the fact that with weak systematization and understanding of

the essence of project-research activity, students cannot really learn how to involve teenagers in this activity. In other words, the skills and abilities to involve teenagers in project-research activities are practically, not formed. Most often, this is due to the fact that future educational psychologists have no idea how a school psychologist can involve students, parents and teachers in project-research activities.

Finally, it is quite obvious that while the content-cognitive and process-technological components are weak, the control and evaluation components are also practically unformed. Reflexivity, critical thinking leave much to be desired and require development.

The readiness of a future teacher-psychologist to involve teenagers in project-research activity is evidenced not only by the formation of the highlighted components, but also by the students' ability to determine and understand the degree of teenagers' readiness for project-research activity.

On this basis, given the specificity of the subject and objectives of our study, 273 students of 8th-9th grades of KGU Schools № 25 and № 35 in Aktobe, KGU School № 8 and № 132 in Almaty participated in the experimental work.

To conduct a diagnostic study of adolescents' readiness for project-research activities, we identified the main components of adolescents' readiness for motivational, cognitive and activation project-research activities. In accordance with the criteria, we determined the levels of adolescents' readiness for project-research activities: formal, acceptable, creative and exploratory.

In order to determine the level of readiness of adolescents we used express methods in the form of questionnaires and expert interviews. This express method is an expert assessment of adolescents' readiness for project-research activity which was developed by E.Yu. Kravtsova [15].

As a result of the diagnostic measure it was revealed that the majority of adolescents show low readiness for project-research activities. Almost half of the surveyed adolescents (48%) have a formal level of the studied readiness, a third (34%) is at an acceptable level, and only 18% of 8th and 9th graders are able to carry out project-research activities to the full extent.

It should be noted that the qualitative distribution of adolescents in 9th grades is better than the one in 8th grades. We explain this by the manifestation of objective age factors: more fully formed cognitive sphere, better mastery of research methods of learning activities, greater social maturity and the ability to work in a team under the guidance of a teacher and finally, a bright focus on self-knowledge and self-determination.

The data obtained showed that the motivational component of the studied readiness was formed in adolescents better than the cognitive and activity components. Adolescents show interest and desire to carry out project-research activities in the process of learning, but have little or no knowledge and ways of its implementation. In other words, they find it difficult to perform project-research work in a specific learning situation.

Certainly, the obtained results lead to the understanding that low readiness to project-research activities among adolescents is an indicator of low readiness of teachers to involve students in these activities.

The findings suggest that the learning process at school is not focused on purposefully engaging adolescents in project-research activities, which results in reduced interest and cognitive and exploratory activity in the learning process, poor development of creativity, critical thinking, independence, and focus on cooperation with peers, teachers, or parents. In extreme cases, such a picture forms a formal approach to the process of organizing one's own learning activities, shifting the emphasis to external motives.

Complex diagnostics carried out with adolescents and students of the third-and fourth-year students of pedagogical university showed insufficient readiness for project-research activity and involvement in it.

To prove the validity of this, we turned to the calculation of the Spearman correlation coefficient, using the software IBM STATISTICS - SPSS.23. Calculations showed the presence of a reliable two-way correlation at a high level of statistical significance, at $p \leq 0.01$ (Table 1).

Table 1

Results of Spearman correlation coefficient calculation

			teenagers' readiness	students' readiness
Po Spearman	teenagers' readiness	Correlation coefficient	1,000	,928**
		Significance (bilateral)	.	,008
		N	6	6
	students' readiness	Correlation coefficient	,928**	1,000
		Significance (bilateral)	,008	.
		N	6	6
** The correlation is significant at the 0.01 level (bilateral).				

Thus, we can conclude that the desired readiness of the future teacher-psychologist determines the readiness for project-research activities of adolescents.

Conclusion. The conducted diagnostic study showed that both students and adolescents have a desire and interest in conducting project-research activities. However, students do not know the purposeful ways to involve teenagers in project-research activities, although they understand that it depends a lot on them. And adolescents, in turn, with high motivation, cannot perform this type of activity productively because their teachers, especially teachers-psychologists, do not involve them in this activity.

Thus, the results obtained with the help of diagnostic work state that educational and cognitive activity of students is not properly aimed at the formation of their readiness to involve teenagers in project-research activity. That is why, in our opinion, there is a need for specially organized activities of students, in the course of which their readiness to involve teenagers in project-research activities is purposefully formed.

References

[1] The national project "Quality Education. An educated nation". [Electronic resource]: URL:https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726 . Date of reference (20.02.2021).

[2] Kurmanbekova, M., Abdullaeva, G., Menlibekova, G., Nurlanova, V., & Orazbayeva, K. (2019). The project and research activity of the modern teenagers: Problems and involvement //Opcion. – 2019. – Volum. 35. – №. 88. – PP. 193-211.

[3] Kaziev K.O., Shalgynbaeva K.K. Theoretical bases of pedagogical reflection development at the future teachers-psychologists //Pedagogy and modern education: traditions, experience and innovations //Proceedings of the 4th international scientific-practical conference. The 4th international scientific-practical conference - Penza: Nauka i enlightenment, – 2018. – PP.31-33

[4] Taubaeva, Sh. T. Research culture of a teacher. Almaty: – Alem, 2000. – 370 p.

[5] Mukhataeva D.I. Socio-pedagogical support of the process of forming students' project competence in the system of university education. – Doctoral dissertation PhD. – Almaty, 2018. – 189 p.

[6] Sabitova Sh.A. Research and project activity of a student in modern education in the light of the message of the President of RK. – Vestnik KazNPU named after Abai, Series "International life and politics". – №1(48). 2017. – PP.105-110.

[7] Khan N.N., Syzdykbaeva A.D. Research competence of the future teacher of primary classes // Scientific journal "Bulletin" of L.N. Gumilev ENU. – №3(106). – 2015. – PP.335-340.

[8] Moldabekova M.S., Bitibaeva ZH.M. Nekotorye osobennosti formirovaniya issledovatel'skih umenij studentov v kontekste praktiko-orientirovannogo podhoda //Vestnik KazNPU im.Abaya, seriya fiziko-matematicheskaya. – 2020. – No1(69). PP.117-122.

[9] Bitibayeva Zh., Nasirova D., Rystygulova V., Myrzatay M. Research skills of a future physics teacher as a component of his professional activity in a mixed (offline and online) environment training// Pedagogy and psychology. – 2022. – No 1 (50). – PP.172-182.

[10] Ualieva N., Zhunusova A., Ibraeva K., Kuzembaeva A. Organization of competence-oriented independent work of students of pedagogical specialties //Pedagogy and Psychology. – 2021. – No 2(47). – PP.47-57

[11] Aleksandrov E.L., Shulman M.G. Formation of innovative educational environment of higher education as a factor in activating cognitive activity of students: foreign experience //Vestnik of Tomsk State Pedagogical University. – 2018. – No1 (190). – PP.116-122

[12] Tsyrenova M.G., Golavskaya N.I. Organization of project-research activities of schoolchildren and students (from the experience of the Buryat Republic Branch of the All-Russian Public Movement of creative teachers "Researcher"): A Manual for Teachers. – Ulan-Ude: Publishing house of the Buryat State University, 2011.

[13] Baizulaeva O. Features of the integrative-personal approach to the development of educational and research activity of students in the profile classes of the Lyceum of Natural Science /INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN PEDAGOGICS AND PROJECTS Materials of the XVI All-Russian scientific-practical conference of young scientists and specialists on 27 April 2010, – Ekaterinburg. – PP. 7-10.

[14] Mynbaeva A.K., Sadvakasova Z.M., Innovative educational technology: Tutorial in 2 parts: Part 1. – Almaty: Kazak University, – 2019. – 205 p.

[15] Kravtsova E.Yu. Pedagogical conditions of educational and research activity of students of senior classes of general educational institutions in the study of disciplines of the natural cycle //Dissertation. ... candidate of pedagogical sciences – Stavropol, 2014. – 237 p.

Болашақ педагог-психологтың жасөспірімдерді жобалық-зерттеушілік жұмыстарына тартуға дайындығы: корреляциялық қырлары

М.Б. Курманбекова[1], Г.О. Абдуллаева[2] , Н.Н. Хан[1]

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

[2]Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті (Алматы, Қазақстан)

Аңдатпа

Мақалада болашақ педагог-психологтың жасөспірімдерді жобалық-зерттеушілік жұмыстарына тартуға дайындығын диагностикалау нәтижелері қарастырылған. Зерттеу жұмысы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті мен Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің базасында жүргізілді, аталған зерттеу жұмысына «Педагогика және психология» бағыты бойынша 3 және 4-курстардың 119 студенттері қатысты, яғни көрсетілген дайындық критерийлеріне сәйкес келетін диагностикалық әдістер кешенінің көмегімен қатысты. Алынған нәтижелер қазіргі жасөспірімдердің жобалық-зерттеушілік жұмыстарына дайындығы мен болашақ педагог-психологтардың зерттелетін дайындығы арасындағы өзара байланысты негіздеуге мүмкіндік берді.

Жүргізілген диагностикалық зерттеу студенттердің де, жасөспірімдердің де жобалық-зерттеу қызметін жүргізуге деген ықыласы мен қызығушылығы бар екенін көрсетті. Алайда студенттер жасөспірімдерді жобалық-зерттеу жұмыстарына тартудың мақсатты тәсілдерін білмейді, дегенмен бұл көбінесе оларға байланысты екенін түсінеді. Ал жасөспірімдер, өз кезегінде, жоғары мотивацияға ие бола отырып, қызметтің бұл түрін тиімді жүзеге асыра алмайды, өйткені олардың мұғалімдері, әсіресе психолог-мұғалімдер оларды осы қызметке тартпайды. Зерттеу нәтижелері оқушылардың арнайы ұйымдастырылған іс-әрекеті қажет екенін көрсетті, оның барысында олардың жобалық-зерттеу қызметіне қатысуға дайындығы мақсатты түрде қалыптасады.

Түйін сөздер: болашақ педагог-психологтың дайындығы; тарту; жобалық-зерттеушілік жұмыстары; жасөспірімдердің дайындығы.

Готовность будущего педагога-психолога к вовлечению подростков в проектно-исследовательскую деятельность: корреляционный аспект

М.Б. Курманбекова[1], Г.О. Абдуллаева[2] , Н.Н. Хан [1]
[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
[2]Международный университет информационных технологий, Казахстан,
(Алматы, Казахстан)

Аннотация

В статье представлены результаты диагностики готовности будущего педагога-психолога к вовлечению подростков в проектно-исследовательскую деятельность. Исследование проводилось на базе Казахского национального педагогического университета имени Абая и Актюбинского регионального университета имени К.Жубанова, в котором приняли участие 119 студентов 3-го и 4-го курсов направления «Педагогика и психология», с помощью комплекса диагностических методов, соответствующих критериям указанной готовности. Полученные результаты позволили обосновать взаимосвязь между готовностью современных подростков к проектно-исследовательской деятельности и исследуемой готовности будущих педагогов-психологов. Проведенное диагностическое исследование показало, что и у студентов, и у подростков есть желание и интерес к ведению проектно-исследовательской деятельности. Однако студенты не знают целенаправленных способов вовлечения подростков в проектно-исследовательскую деятельность, хотя понимают, что это во многом зависит от них. А подростки, в свою очередь, имея высокую мотивацию, не могут продуктивно осуществлять данный вид деятельности, так как их учителя, особенно педагоги-психологи, не вовлекают их в эту деятельность. Результаты исследования показали, что необходима специально организованная деятельность учащихся, в процессе которой целенаправленно формируется их готовность к вовлечению в проектно-исследовательскую деятельность.

Ключевые слова: готовность будущего педагога-психолога; вовлечение; проектно-исследовательская деятельность; готовность подростков.

Поступила в редакцию: 02.04.2022

IRSTI 18.09 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.05*

*Sh.B. KULMANOVA**

Kazakh National Women's Training University (Almaty, Kazakhstan)
*kulman_sholpan@mail.ru**

THE PRIORITY DIRECTIONS OF THE CONTENTS OF THE STANDARD MUSIC CURRICULUM IN THE CONDITIONS OF FORMING AND DEVELOPING OF INDEPENDENT KAZAKHSTAN (1993-2013)

(Dedicated to the 60th anniversary of the specialty «Music education» in Kazakhstan)

Abstract

The article reveals the peculiarities of the contents of the standard music curriculum for primary grades developed, experimentally researched and introduced into the educational process of Kazakhstani schools in the 1993-2013 time periods. The author, in the historical aspect, shows the process of working on the contents of the program and corroborates it with factual material. Based on the pedagogical didactic principles, the scientific positions of scholars in the field of psychophysiology and school music education, the program identifies the key knowledge and reveals the optimal conditions for introducing primary school children, in accordance with their age capabilities, to the Kazakh traditional music. The achievable goal of the program was to up bring the younger generation on the best examples of Kazakh traditional musical art, to introduce them to the culture of their people, to form concepts about the role of folk music as a creative source of domestic professional composers and composers of world classics. As a result, contents of standard curriculum were implemented in an educational and methodological complex on music.

Keywords: curriculum, traditional music, contents, grade, schoolchildren, upbringing, culture, textbook

Introduction. The new priorities in the school educational system emerged in the early 90s of the last century in Kazakhstan. A number of important state documents [1-3] adopted at that time raised the problem of improving art and aesthetic education of children. Serious tasks were set - by means of art to contribute to the upbringing of the younger generation the sense of beauty, aesthetic taste, ability to understand and appreciate the beauty of their homeland and multiply its riches.

Along with them, tasks were aimed directed on improving of the education and upbringing of schoolchildren based on the best examples of the rich heritage of the Kazakh people. The new national policy of Kazakhstan was aimed at upbringing children, starting from preschool and primary school age, by means of folk art, including Kazakh traditional music [1; 2].

The state set primary tasks aimed at the development of new generation of state educational standards, standard curricula, educational and methodological complexes, ensuring the implementation of the Kazakhstani educational policy of that period. As a result, author groups were created in all subjects of primary school. A team of authors was also approved to develop the standard curriculum on the subject of "Music" [3].

The main body.

One of the important directions that should ensure the present and future cultural development of Kazakhstan was the use of the musical heritage of the Kazakh people as a means of upbringing and education of children, starting from primary school [2].

At the beginning of 1990, the Ministry of Education gathered leading experts in the field

of music and fine arts, who were given the task of developing curricula for primary school grades. The Ministry of Education identified three author groups as the developers of music programs. These were groups of authors led by M.H. Baltabaev, A.I. Rayymbergenov and our group. Based on state requirements, each group of program authors developed its own concept of the content of education and had its own historical path of development [3, PP.177; 185; 187-195].

As a result of experimental studies, publications in printed editions (the "Bastauysh mektep" journal, the Republican Publishing Office at the I. Altynsarin Research Institute), conducting open lessons by the program authors to music teachers, our program was recommended in 1997 as a standard curriculum for primary schools in the Republic of Kazakhstan [3; 4].

In the same year, our authors' team started to develop an educational and methodological complex (EMC) "Music" (textbook, methodological recommendations for teachers, music textbook and phono textbook) for primary schools with the Kazakh language of instruction [3; P. 13-15].

Methodology and methods. In the course of the conducted experimental research, the development of the contents of the curriculum and the EMC "Music" for primary school, we took as a basis the concept of developmental learning by L.V. Zankov, the concept of meaningful learning by V.V. Davydov and the method of practice-oriented learning by D.B. Elkonin.

In order to obtain reliable results in the development of the contents of the standard curriculum and the EMC curriculum "Music", we used the following theoretical methods of pedagogical research: historical and theoretical method, analysis of published curricula and educational literature on music, the method of compiling bibliography, scientific literature, methods of logical thinking (analysis-synthesis, abstraction, comparison, generalization). We also used such empirical methods of pedagogical research as the method of studying normative and instructional-methodical documents, observation, self-observation, conversation, experimental work and experiment [3].

Discussion. The standard music program for primary school grades with the Kazakh language of instruction, developed under our guidance (co-authors B.R. Suleimenova and M.A. Urazalieva) started working in 1987. The contents of the program and the methodology of work on the educational material were tested and discussed by the authors in an experimental mode since this academic year in a number of schools in the city of Kyzylorda. The experiment was carried out to clarify the scientific regulations used in the development of the program contents, to determine the key knowledge in accordance with the age capabilities of primary school children, to identify optimal conditions for introducing Kazakh traditional music to children [3, P.194].

Based on the requirements for the development of curricula, didactic principles in the selection of educational musical material, from the very beginning, its contents were based on the amount of knowledge and skills that were optimal and corresponded to the age capabilities of primary schoolchildren.

In subsequent years, as the result of the organization of numerous advanced training courses for music teachers at the Regional Institute for Teacher Improvement, the authors of open lessons polished and refined the contents of the program. Along with the program, the authors also tested the contents of the educational and methodological complex (EMC) – methodological development of lessons for a music teacher, music textbook and phono textbook.

Since September 1994, according to Order No. 115 signed by A.M. Muslimov, the head of the Department of Education of the Kyzylorda oblast, twenty more regional schools were included into the experiment. The methodologists of the Regional Institute of Teacher Improvement carried out the control of their work and the collection of the material.

Since 1997, we continued our experimental work at schools 131, 143, 148, 115, private school "Bolashak" in Almaty. With the support of the City Institute of Advanced Training for

Teachers, we also conducted the courses and open classes on an experimental program for music teachers in Almaty. The positive result of the experiment made it possible to attract teachers having music lessons in city schools with the Kazakh language of instruction to work on this program [3; 4].

Results. Since 1996, music programs with methodological elaboration of lessons and a reader started to be published in the "Bastauysh mektep" journal ("Primary School") and the Republican Publishing Office [5; 7-10]. The programs published in the official sources allowed the scientific community, music teachers, etc. got acquainted with the concept and their content. All these years we maintained a close relationship with the Laboratory of Music and Labour Training of the Kazakh Academy of Education named after Y. Altynsarin (KAE), the music and pedagogical faculty of the Kazakh State Women's Pedagogical Institute and other universities of the republic.

In 1997, as a result of the announced Soros-Kazakhstan International Foundation competition, the program and methodological recommendations for music lessons for the 3rd grade won a grant and were published in the "Өнер" ("Art") publishing house [11].

In the same year, with the support of the Kazakh Joint Stock Company named after Y. Altynsarin The Ministry of Education, Culture and Health of the Republic of Kazakhstan took a decision to develop and publish an Educational and methodological complex (a standard program on music, a textbook "Music", instructional guidelines for music lessons, a musical textbook) for primary grades of secondary schools of the Republic of Kazakhstan. The music program was included for the first time in the collection of curricula for primary classes, published under the stamp of the Ministry of Education, Culture and Health of the Republic of Kazakhstan [3; 5].

In 1998, the first State Standard of Primary Education was published, which also included this music curriculum. Later on, in 2002, they published the second edition of the State Educational Standard of the Republic of Kazakhstan, which outlined the contents of primary general education on the subject "Music" in a new edition [3; 7].

Since 1998, with the support of the Ministry of Education, the educational and methodological complex "Music" for primary grades has been published [3]. Later on, almost all the textbooks "Music" for primary classes, have been published 2 or 3 times [12; 13; 16; 17]. Along with them, other manuals of the educational and methodological complex were republished as needed [14; 15].

It should be noted that our author group had been conducting many training courses for music teachers of Kazakhstan all those years, actively working to improve the contents of the program and the entire educational and methodological complex. At the request of music teachers, we developed a phono anthology with songs (plus and minus), audio recordings of musical works for listening to music.

In 2008-2011, according to the standard curriculum, Almaty "National Informatization Center" helped us to develop electronic music textbooks for primary grades, which helped children to master the necessary musical knowledge independently, in virtual mode [18; 19].

Let us now turn to the contents of the standard music curriculum for primary grades of a secondary school. Its contents were initially developed on the basis of didactic principles generally accepted in pedagogical science. The works and the research of leading scientists and teachers of the Soviet period – Yu.K. Babansky, I.Ya. Lerner, M.N. Skatkin, P.I. Pidkasistov, B.T. Likhachev, I.F. Kharlamov, as well as music education – O.A. Apraksina, Yu.B. Aliyev, E.B. Abdullin, A.A. Nugmanova, T.N. Ovchinnikova, G.S. Rigina and many others, gave us the opportunity to determine the criteria for the selection of musical material for the program and the educational and methodological complex [3, p.195].

The purpose of the program is to up bring by means of traditional music a spiritually rich, creatively active and musically developed child who loves and perceives music as a reflection of the life, history, traditions and customs of the Kazakh people, respecting the art of other

peoples, honouring classical music [6; 7; 10].

Along with upbringing tasks, the program also solved educational tasks, when during music lessons, the process of listening to musical works, studying the basics of musical literacy, singing songs and performing various creative and didactic tasks, children acquired the necessary musical knowledge and skills, formed the necessary performing skills.

In the first version of the program, the contents were subordinated to a single theme – "Ән мен күй – халық қазынасы" ("Songs and kui are treasures of the people"). The main theme was embodied in the topics of the quarters and semesters of each class. All topics are logically interconnected and consistently implement the idea of the program.

The first grade. *The theme of the first half of the year "*Сырлы да сазды әуен*"* ("Charming sounds of melody") leads children into the wonderful world of music of the Kazakh people by way of folk songs. The first grade schoolchildren begin to join to the "golden fund" of Kazakh folk songs associated with the traditions and customs of many generations of Kazakhs. Taking into account the age characteristics of 6-7 aged children, we selected figurative game songs accessible to their perception and understanding. These are lullabies, ritual songs dedicated to cutting bonds, counting songs, children's songs about pets, nature, native land, and so on [12].

According to the research of scientists-ethnographers of the pre-revolutionary period A.I. Levshin, V.V. Radlov, P. Tikhov, A.F. Eichhorn, Sh. Valikhanov – Kazakhs excellently mastered the art of improvisation, which manifested itself in singing, playing the dombra, aitys, etc. [3]. It is known that improvisation always implies creativity. Therefore, for the purpose of children creative development, starting from the first half of the year, schoolchildren performed various game tasks, learned to improvise on various topics. For example, such as: "Sing your name", "Show the rhythm of a familiar song", "Finish the melody", etc.

*The theme of the second half of the year "*Күмбірлеген күміс күй*" ("Silvery sounds of kui")* is aimed at further introducing children to the musical creativity of the Kazakh people. Along with folk songs, children are introduced to the genre of "kui" for the first time.

Instrumental kui music, as such, is difficult for its primary perception by first grade children. Therefore, the program proposed a method of introducing children to kui by way of fairy tales and legends, acquaintance with the Kazakh folk instruments and the performance as the main intonation of kui.

In this half-year, children got acquainted with Kazakh folk instruments, with their external structure, timbre of sound, and also learned to listen and "hear" kui. Let's give an example. The first tool they learned was dombra. Acquaintance with this instrument was accompanied by listening to the legend and kui "Ақсақ құлан»" ("Lame Kulan"). In the same way, they got acquainted with kobyz, zhetigen with wind instruments (sazsyrnai, uskirik, sybyzgy), percussion instruments (asatayak, dangyra, dabyl). Each musical instrument was necessarily accompanied by a kui and necessarily a legend or a story about famous kuishi composers like Kurmangazy, Korkyt ata, Tattimbet, Dauletkerei, Ykylas, Sarmalai, Dina.

At the final lessons of the second half of the year, according to the topic, all familiar musical instruments seem to appear in an ensemble of folklore instruments. For example, in the process of listening to N. Tlendiev's kui "Ата толгауы" ("Parental soul ache") in an orchestral performance, children distinguish the sounds of already familiar instruments. Accordingly, they fix such concepts as "musical instrument", "orchestra", "conductor", "ensemble", etc.

Second grade. *The first half of the year "*Ән мен күй – халық үні*" («Songs and kui in the people's soul»)* reveals to children of the second grade, the syncretic basis of Kazakh folk art in an accessible form. Getting acquainted with songs and kuis dedicated to pets, nature, historical events, traditions and customs of the Kazakh people, children begin to understand their relationship. They learn more deeply the concepts of "kui", "kuishi", "sal", "seri", the performing traditions of playing the dombra "tokpe" and "shertpe". They learn more about

the work of the composers Kurmangazy and Kazangap, get acquainted with the work of Makhambet, the songs by Zhayau Musa, Kenen Azerbayev, etc. [13].

*The theme of the second half of the year "*Аңыз-ертегі әлеміндегі ән мен күй*" ("Songs and kuis in the world of fairy tales and legends")* has a great upbringing and educational potential. The third quarter is devoted to the musical fairy tale "Жыл басы кім болады?" («Who will lead the New Year?»). During the lessons, children got acquainted not only with the content of the musical fairy tale and images of animals, but also became performers themselves.

It should be noted that the musical fairy tale was created specifically for second grade children, where their age and musical level of development, as well as curiosity and cognitive abilities were taken into account. As a didactic material, the fairy tale contributes to the formation of children's knowledge about such means of musical expression as rhythm, tempo, pitch, sound dynamics, fermata, legato, the concepts of "musical fairy tale", "opera", "song", "dance", "waltz", "duet", etc. Practice shows that children, being both listeners and performers, involuntarily memorize images of animals in a playful way and their location in a twelve-year cycle of chronology.

As a means of upbringing, the fairy tale helps children, through images of animals, to learn about such negative qualities of character as bragging, arrogance, pride, stupidity, as well as about such positive qualities as wisdom, love, patience, ingenuity, mutual assistance, etc. The musical fairy tale is timed to coincide with the spring holiday of Nauryz and assumes at the end of the third quarter a concert performed in front of their parents.

The epic kui legend "Жетім бала»" ("Orphan Boy") is studied in the fourth quarter. The educational significance of the kui legend is undoubted. It tells us about the life of the Kazakh people, about the boy's longing for his loved ones and relatives who died in the battle, as well as love for the native land, the victory of justice over evil. Once an orphan boy left his native land, as he as an adult youth returned home and found happiness.

In the second grade, schoolchildren continue to realize their opportunities in improvisation. Considering that improvisation, "composing" develops musical abilities, logical thinking, memory, perception, creativity, the program offered singing, the most accessible form for children in school conditions.

Third grade. The contents are devoted to Kazakh folk musical and poetic creativity, its connection with song and instrumental musical art [16].

Despite some difficulty in understanding of this kind of art by our contemporaries, historical facts confirm that in the old days musical and poetic performance was one of the important means of educating children and youth. Based on the experience of previous generations, taking into account the age development of third graders, the program offers the most popular and accessible pieces of music for this age of children.

The first quarter of the "Эпос сарыны" ("Ancient epic melodies") – introduces schoolchildren to the epic legend "Алпамыс батыр" ("Alpamys Batyr"). The fairy-tale plot tells us about heroic events that took place at distant times, about the struggle of good and evil, about the fearless and strong batyr Alpamys who defeated enemies.

The methodology of presentation of the educational material for the epic "Alpamys Batyr", was proposed by B.Suleimenova, the author of the program. Various and interesting tasks in the textbook allow schoolchildren to join one of the pearls of the Kazakh musical and poetic heritage in an accessible form, expand their knowledge and realize their creative possibilities.

In the third grade, starting from the first quarter, schoolchildren begin to learn the basics of musical notation, in a playful way in the form of aitys of notes.

In the second quarter – "Акыл, накыл, осиет" ("Wisdom of songs-tales"), schoolchildren listen to the songs of edification by Bukhar zhyrau, Bazar zhyrau, Nurtugan, Zhienbai, included in the "golden fund" of Kazakh folklore, get acquainted with the Makhambet's creativity activity. The contents of the second

quarter is also of great cognitive and educational importance. Getting acquainted with the work of personalities who have left a noticeable mark in the history of the Kazakh people, schoolchildren learn to "refract" the acquired knowledge in modern living conditions, to cultivate positive qualities in themselves.

*The third quarter of "*Айтыс онері*"* ("Art of Aitys") is dedicated to aitys – one of the popular and favorite genres of the Kazakh people. Schoolchildren get acquainted with such types of aitys as "Badik aitys", "Aitys girls and horsemen", "Aitys akyns", etc. By the example of listening to Birzhan and Sarah aitys, they will learn about improvisational art, the importance of aitys in the life of the Kazakh people. According to the developed methodology, third graders learn the simplest techniques of performing aitys.

*The fourth quarter of "*Кюй тартыс*" ("The Art of playing kui")* reveals the features of one of the most complex types of instrumental performance of the Kazakh people – a competition in the skill of playing the dombra. Children, in the process of studying the educational material, learn about the types of kui tartys, that this type of dombra playing is the pinnacle of performance, which is available to the best of the best kuishi composers.

The fourth grade is the final one in the study of the main theme. Using the examples of professional compositional music, folk songs and kuys taken by composers as a basis in their works, children learn their mutual connection [17].

*The first half of the year "*Қос арна*" ("Two currents")* introduces schoolchildren to large-scale works created by Kazakhstani composers. In the last third edition of the music textbook, the name of the first half of the year has undergone a change. Its new name is "Музыка шежіреci" ("The Pedigree of music"). This name, from our point of view, better reflects the philosophy of the relationship between folk and professional composer music. In our understanding, "Music" is a mighty tree, where all kinds of Kazakh traditional music are its "roots", sources. The powerful trunk of the tree turns into wide branches, which symbolize the types of professional composer's music.

Schoolchildren of the fourth grade, using the example of Kazakh folk songs and kues already familiar from previous grades, see their transformation in the musical works of Kazakhstani composers. Listening and analyzing, for example, such works as the oratorio "The Voice of Centuries" by S.Mukhamedzhanov, where the familiar Kazakh folk song "Elimai" ("Oh, my Homeland") sounds, the symphonic poem "Ақсақ құлан" ("Lame Kulan") by G. Zhubanova, where the intonations of the Kazakh folk kuy "Aksak Kulan" are heard, excerpts from the opera "Birzhan and Sarah" by M.Tulebayev, which is based on the famous aitys of Birzhan and Sarah, children will learn the importance of folk music and its close connection with professional composer music. They see how various genres of folk music are transformed into symphonic, opera, ballet, instrumental and other types of music.

The name of the second half of the year in the old editions of the program and the music textbook "Халық музыкасынын әлемдік арнаға ұласуы" ("Native music in the works of world composers"), was transformed in the last 2011 edition of the textbook as *"*Музыка – Достық қанаты*"* ("Music – wings of friendship").

We believe that the new name is more succinct and meaningful, as it reflects the essence of the musical knowledge acquired by schoolchildren over the years of primary school. The content of the topic has a great upbringing and educational potential and allows schoolchildren to smoothly move to the educational program of the fifth grade.

Using the example of works by classical composers, Russian composers and folk music, children will learn that music has no boundaries. Acquaintance with the works by L. Beethoven, E. Grieg, P. Tchaikovsky, S. Rachmaninov, M. Mussorgsky and other famous composers who have received recognition from the peoples of the whole world enriches the general and musical horizons of schoolchildren.

Conclusion. So, as we can see, the music program for the Kazakh primary school is based on the key genres of folk art (song, kui,

zhyr, terme, kui-tartys, aitys), which form the main core of the Kazakh people culture and show its distinctive features. For four years, schoolchildren consistently get acquainted with the basics of the original art of the Kazakh people, learn through traditional music its history, way of life, customs, as well as the close connection of traditional and professional composer music. One of the main objectives of the program is to show schoolchildren the connection of music with life, which is realized in the content of textbooks and the entire educational and methodological complex.

References

[1] Koncepciya gumanitarnogo obrazovaniya v RK /Uchitel' Kazahstana. – № 7. – 20 fevralya. – Almaty, 1994.

[2] Koncepciya vospitaniya detei doshkol'nogo i shkol'nogo vozrasta /Uchitel' Kazahstana. – № 33. – 12 avgusta. – Almaty, 1995.

[3] Kul'manova Sh.B. Teoriya i praktika vospitaniya mladshih shkol'nikov sredstvami kazahskoi narodnoi muzyki: Monografiya. – Almaty: Gylym, 1999. – 361 s.

[4] Kul'manova Sh.B. Soderjatelnau xarakteristika tipovou ushebnou programmu po muzyke, deisvuyshyu v period stanovleniya i razvitiya nezavisimogo cuverennogo gosudarstva Kazahstan //V sb. Naushno-praktisheskau konferenciau: Aktualnyue voprosy muzykalnogo ispolnitelstva, obrazovaniya: k 100-letiy obrazovaniya Yakutskoi ASSR. – Yakutsk, 2022.

[5] Zhalpy bilim beretin mekteptin oku bagdarlamalary. I-IV synyptar. – Almaty: RBK, 1997. – 302-333 bb.

[6] Kazakstan Respublikasy bastauysh bilimnin memlekttik standarty – Almaty: Y.Altynsarin atyndagy Kazaktyn bilim akademiyasynyn Respublikalyk baspa kabineti, 1998. – 224-244 bb.

[7] Kazakstan Respublikasy Zhalpy orta bilim berudin memlekettik zhalpyga mindetti standarttary. Zhalpy bastauysh bilim. «Muzyka» oku pani. (1-4 synyptar). – Almaty: ROND, 2002. – 107-212 bb.

[8] Kulmanova Sh., Orazalieva M, Suleimenova B. An-kui sabagynyn bagdarlamasy. 1 synyp //Bastauysh mektep. – 1996. – № 7. – 13-17 bb.

[9] Kulmanova Sh., Orazalieva M Suleimenova B. An-kui sabagynyn bagdarlamasy. 4 synyp //Bastauysh mektep. – 1998. – № 8. – 45-55 bb.; № 11. – 43-52 bb.

[10] An-kui bagdarlamasy men adistemelik nuskaulary. 1-2 synyptar /Sh.Kulmanova, M.Orazalieva, B.Suleimenova. – Almaty: RBK, 1996. – 79 b.

[11] Kazak orta mektebi 3 synyp an-kui sabagynyn bagdarlamasy zhane adistemelik nuskau. Soros-Kazakstan Kory /Sh.Kulmanova, M.Orazalieva, B.Suleimenova. – Almaty: Oner, 1997. – 54b.

[12] Muzyka: Zhalpy bilim beretin mekteptin 1-synybyna arnalgan okulyk. 2 basylym, ondelegen / Sh.Kulmanova, B.Suleimenova. – Almaty: Atamura, 2012. – 112 b.

[13] Muzyka: Zhalpy bilim beretin mekteptin 2-synybyna arnalgan okulyk /Sh.Kulmanova, M.Orazalieva, B.Suleimenova. – Almaty: Atamura, 1998. – 144 b.

[14] Muzykadan okytu adistemesi. Zhalpy bilim beretin mekteptin 1-2 synybyna arnalgan /Sh.Kulmanova, M.Orazalieva, B.Suleimenova. – Almaty: Atamura. 1998. – 96 b.

[15] Muzyka. Hrestomatiya: Zhalpy bilim beretin mekteptin 2 synybyna arnalgan /Sh.Kulmanova, M.Orazalieva, B.Suleimenova. – Almaty: Atamura 1998. – 96 b.

[16] Muzyka: Zhalpy bilim beretin mekteptin 3-synybyna arnalgan /Sh.Kulmanova, M.Orazalieva, B.Suleimenova. – Almaty: Atamura, 1999. – 112 b.

[17] Muzyka: Zhalpy bilim beretin mekteptin 4-synybyna arnalgan okulyk. 2 basylym, ondelgen / Sh.Kulmanova, M.Orazalieva, B.Suleimenova. – Almaty: Atamura, 2011. – 115 b.

[18] Muzyka. 1 synyp. Elektrondy okulyk /Sh.Kulmanova, A.Myrzabaeva zhane t.b. – Almaty: Ulttyk akparattandyru ortalygy, 2011. – 1 disk.

[19] Muzyka. 3 synyp. Elektrondy okulyk /Sh.Kulmanova, E.Pisachenko zhane t.b. – Almaty: Ulttyk akparattandyru ortalygy, 2011. – 1 disk.

Тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуы мен дамуы жағдайындағы музыка бойынша үлгілік оқу бағдарламасы мазмұнының басым бағыттары (1993-2013 жж.)

Ш.Б. Құлманова
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан)

Андатпа

Мақалада 1993-2013 жылдар кезеңінде әзірленген, эксперименталды зерттелген және қазақстандық мектептердің оқу процесіне енгізілген бастауыш сыныптарға арналған музыка бойынша үлгілік оқу бағдарламасы мазмұнының ерекшеліктері ашылады. Автор тарихи аспектіде бағдарламаның мазмұнымен жұмыс істеу процесін көрсетіп фактологиялық материалмен растайды. Педагогиканың дидактикалық қағидаттарына, психофизиология және мектептегі музыкалық білім беру саласындағы ғалымдардың ғылыми ұстанымдарына сүйене отырып, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне сәйкес базалық білім анықталды және қазақ дәстүрлі музыкасы туралы негізгі білімді қалыптастырудың оңтайлы шарттары анықталды. Бағдарламаның қолжетімді мақсаты өскелең ұрпақты қазақтың дәстүрлі музыкалық өнерінің үздік үлгілер негізінде тәрбиелеу, өз халқының мәдениетіне баулу, отандық кәсіби композиторлар мен әлемдік классика композиторлары шығармашылығының қайнар көзі ретінде халық музыкасының рөлі туралы түсініктерді қалыптастыру болып табылады. Нәтижесінде типтік оқу бағдарламасының мазмұны іске асырылған музыка бойынша оқу-әдістемелік кешеннің құрастырылуы.

Түйін сөздер: оқу бағдарламасы; дәстүрлі музыка; мазмұны; сынып; оқушылар; тәрбие; мәдениет; оқулық.

Приоритетные направления содержания типовой учебной программы по музыке в условиях становления и развития независимого Казахстана (1993-2013 гг.)

Ш.Б. Кульманова
Казахский национальный женский педагогический университет
(Алматы, Казахстан)

Аннотация

Статья раскрывает особенности содержания типовой учебной программы по музыке для начальных классов разработанной, экспериментально исследованной и внедренной в учебный процесс казахстанских школ в период 1993-2013 годы. Автор, в историческом аспекте, показывает процесс работы над содержанием программы и подтверждает фактологическим материалом. Опираясь на дидактические принципы педагогики, научные позиции ученых в области психофизиологии и школьного музыкального образования, были определены ключевые знания и выявлены оптимальные условия приобщения учащихся начальных классов, в соответствии с возрастными возможностями, к казахской традиционной музыке. Достижимой целью программы явилось воспитание подрастающего поколения на лучших образцах казахского традиционного музыкального искусства, приобщение к культуре своего народа, формирование понятий о роли народной музыки как источнике творчества отечественных профессиональных композиторов и композиторов мировой классики. Результатом явилась разработка учебно-методического комплекса по музыке, в которой реализовалось содержание типовой учебной программы.

Ключевые слова: учебная программа; традиционная музыка; содержание; класс; учащиеся; воспитание; культура; учебник.

Received: 21.03.2022

IRSTI 14.09 https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.06

VY ZHENHUI[1], CHEN WEIJIE[2]

[1]Academy of Fine Arts, Hanshan Normal University (Chaozhou, China)
[2]Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
vychzenhyi@mail.ru weijie@inbox.ru

HISTORICAL AND CULTURAL ASPECTS OF TRADITIONAL CRAFTS TEACHING IN PRE-IMPERIAL AND IMPERIAL CHINA (based on a pottery industry)

Abstract

This Article gives consideration to the development of the ceramic art during the pre-imperial and imperial era in China. It is considered through the lens of the craft teaching methods applied in the art of ceramics. The authors of the Article base on the idea that the traditional system of ceramists teaching, which dates back several millennia, was forming along with the formation of the pottery industry itself and this is well-argued on the basis of historical, art and educational research aspects. The authors of the Article are convinced that a short historical tour performed back to the origins of the pottery industry will make it possible to trace a genesis of formation and features of the ceramic art teaching during the pre-imperial and imperial periods of China. Indeed, these are the periods when the fundamentals of the entire art professional education system of China were established, and then this system was spread out for many centuries ahead. As a result of the given research we have a conclusion that during the above mentioned periods in the traditional Chinese culture there was a cult of a teacher and the entire traditional crafts teaching system, including the pottery teaching, among others, was founded on the apprenticeship principles, i.e. «an apprentice under a master craftsman» principle. Starting from the establishment of the first states in China, there a great importance was given to the development of the handicrafts, the imperial workshops were dynamically organized and they became the first breeding grounds for training the future excellent master craftsmen.

Keywords: the historical-cultural aspects, the traditional crafts, China, the pottery industry, the product design, the pre-imperial and imperial periods.

Introduction. The traditional system of training ceramists, which dates back several millennia, was formed together with the formation of the pottery art itself and is based on historical, art history, scientific and pedagogical aspects reflected in the scientific literature. The issues of the emergence and development of ceramics as a type of handicraft production and cultural phenomenon is one of the main problems in world historiography, since it is the invention of the production of durable and at the same time lightweight ceramic vessels for storing food (including water) that belongs to the most important technological achievements of the prehistoric era, which subsequently led to the progress of many sectors of the economy and culture, in this case Chinese.

To clarify the origins and specifics of the formation of pottery centers in China, a number of historical and art history sources and archival documents were analyzed, where some aspects of education are indirectly highlighted. It should be noted that at the moment we have not identified any works devoted specifically to the training of artisans in China and other countries of Southeast Asia as a whole. In the scientific literature, they are considered only in passing, mainly as complementary material. But at the moment there is no separate study devoted to the history of the development of methods of teaching crafts (or types of crafts).

This fact allows us to assert that the indicated problems were not included in the circle of scientific research in the field of the history

of Chinese pedagogy of art. At the same time, the analysis of the designated sources in the desired perspective will allow us to isolate the main components of the traditional methods of training artisans-ceramists in the pre-Imperial period. The natural richness of clay (as a material) and the special climatic conditions of the whole of East Asia, including China, contributed to the fact that these countries became the oldest homeland of ceramic production on a global scale, which is justified in the works of many scientists [1].

The relevance of the research lies in the need to analyze the accumulated pedagogical experience of universities of the People's Republic of China in the field of teaching methods for the art of ceramics and its further improvement in the conditions of the global world. The analysis of the mentioned aspects will make it possible to understand not only the mechanisms of development and substantive aspects of modern methods of teaching the art of ceramics in art and art pedagogical universities of the People's Republic of China in the conditions of the global world, but also to trace its relationship and difference with the methods of universities of Kazakhstan and other countries of the world, which will allow deeper insight into the internal conceptual trends of modern world art education, its methods and pedagogical technologies.

The scientific significance lies in the grounded ways of solving the issues arising in the process of teaching the art of ceramics, concretize scientific knowledge about the implementation of modern pedagogical concepts of teaching and the deep philosophical perception of art and life as a cultural phenomenon, traditional for the Chinese people, in particular.

The purpose of the study is to reveal the historical and cultural features and the specifics of the content of the teaching methods of ceramics in the centers of ancient Chinese pottery.

Main body. In the course of studying ancient ceramics of the PRC, the attention of historical researchers is usually focused on solving two main questions: what specific information about the past is contained in numerous fragments of clay vessels and how this information can be made available for study. The long-term practice of archaeological research in the oldest pottery centers of the PRC, as well as the study of ancient ceramics, is aimed at clarifying the relative chronology of historical phenomena and, of course, at analyzing historical and cultural ties between different groups of the ancient population. In our case, the analysis of archaeological data allows us to understand how the masters developed or what level they had at one time or another, in order to understand from indirect evidence how and how the training of future potters took place.

The abundance of materials (clay, pigments and mineral additives) became the primary basis for the development of ceramic art in China. According to the study by I.S.Zhushchikhovskaya [2], the largest centers of pottery were localized in the immediate vicinity of deposits of raw materials, water and fuel resources. Almost all modern historians believe that the history of pottery in China begins approximately in VII–VI thousand BC. By that time, basic and primary technological techniques for the manufacture of ceramic products had already been formed, including the selection of raw materials, processing, massing, firing, etc. Early ceramic monuments in different regions demonstrate non-synchronous time intervals. The youngest monuments are on the coasts of Northern China, Korea and Russia. The oldest monuments are located in Southern China, the Japanese Archipelago and the Amur region [3, P.13].

Analyzing the works of Chinese historians of recent years, Liu L., Chen X. [4], the most ancient samples of ceramic products were found in the region south of the Yangtze River – the Yuchanyan cave site. Coarse ceramics with a thickness of up to 2 cm were found here, according to its fragments, a single vessel of the «fu» type, which is distinguished by a pointed bottom, was subsequently reconstructed.

Experts note that [5] the earliest examples of artistic ceramics are painted products of Yangshao. This ceramic was made from washed clay, molded exclusively by hand and polished by craftsmen until completely dried. Its main

decorative difference was the application of the pattern in black, brown and red colors.

Another center of ceramics, namely porcelain, became the Chinese provinces of Jiangxi, Zhejiang and Fujian, which were rich in kaolin (porcelain clays). It should be noted that archaeologists still have to face the main problem when referring to the early ceramics of China, which consists in the absence of the necessary field documentation confirming the connection of the dated samples of coal or bone with the archaeological finds of the ceramics itself [6, P.159].

The culture of the province of Longshan in the II-III centuries AD was marked by the widespread use of the potter's wheel, which contributed to the improvement of pottery. More thin-walled and elegant vessels appear here. According to many experts, this era was the starting point in the development of ceramic art.

The famous Russian researcher of Chinese ceramic art E.A. Girchenko [7, P.148] claims that Longshan ceramics were made on a potter's wheel of rapid rotation. In China, the potter's wheel appeared at the end of the IV – beginning of the III millennium BC, which subsequently spread throughout the region and contributed to the technological breakthrough of Chinese pottery production. But, the Longshan ceramics itself is distinguished by its high originality – the circle was used mainly to refine the elements, and many of its elements were molded manually or on model forms. During this period, compared with the previous Yangshao period, production indicators increased significantly, not only thick-walled dishes, but thin-walled ones began to be manufactured. That indicates the development of a high level of skill of the potters of that time.

The ceramic art of China acquires a more perfect form in the era of the early states – Shang (1700 – 1050 BC) and Zhou (1050 -221 BC). These states, according to some sources, [42; 43] were distinguished by high culture, which contributed to the development of the state achievements of the Near and Far East. This circle included the use of bronze casting technologies, wheat cultivation and the use of a breakthrough tool in the art of ceramics – the potter's wheel. Artisans of that period learned to masterfully use a potter's wheel, discovered and developed glaze coating technologies and were able to improve the technique of firing ceramic products. Although, while not enough is known about the technological process of firing, it seems that you can kindle more fire in the furnace and everything will work out, but even modern ceramists write that the firing technology is also quite complicated [8, P.240]

According to Chinese historians, [9] in the Shang era, the craft was very developed, and the creators of magnificent works of art were slave artisans who were the forerunners of serfs. At that time they were called «baigong» (in some provinces «zai»), and their overseers «baixin» (in some provinces «zhongzai»).

In general, the art of artisans was highly appreciated in that era, but still during the Chunqiu period only a part of them were able to gain freedom and engage in their own production. At the same time, many slaves had families, and they constantly sought the opportunity to conduct their own small-scale production, which eventually led to the decline of the slave system during the reign of Zhou Xin. The craft of the era of the early states was of a domestic nature. However, liberation from slavery did not mean liberation from taxes. Artisans had to pay considerable funds to the state treasury.

Thus, the Chinese in the pre-imperial period have already become skilled masters of pottery. They produced many products - from heavy and functional vessels for storing food and water, to exquisitely decorated products in the finest porcelain, which differed significantly both in artistic design and production technologies by region. The technology of making ceramic products, their painting, firing, etc. have been developing for a long time and forming a special pictorial language of Chinese ceramic artists and artisans.

Literary review. Regarding the ways of transferring crafts, Chinese sources [10] note that each house was engaged in some specific craft, and in pottery centers mainly the art of ceramics. The masters passed on

their knowledge, skills and abilities to their children. Children were accustomed to pottery and any other craft in which the family was professionalized from early childhood. The son helped the father, and the daughter helped the mother. There was a division of labor – men performed hard work (kneading clay, modeling large-sized ceramic products, firing, etc.), and women were engaged in ornamentation and painting ceramic products. At the same time, family workshops that were more established in handicraft production could hire students from their own settlement. Mainly the training of artisans was based on family education, i.e. in the family circle.

These are the general scant information about the process of educating artisans-potters. In general, the pre-Imperial period is very poorly studied in the analyzed context. This was noted by the famous sinologist E. Balash: «Chinese historical writings barely mention the controlled classes – peasants, artisans, merchants, except when it comes to their relations with the state» [5, P.56].

According to E.P. Stuzhina [11], 329 artisans worked in government silk-weaving workshops in Chengdu, and 3700 artisans worked in state armory workshops. At the same time, in state workshops there were elements of division of labor in the form of masters and apprentices. The latter performed all the rough work, and the masters supervised the process of manufacturing products.

The existence of apprentice boys in stone-cutting workshops is noted by Ch.Williams [12]. At first, the boys started working on primitive machines, taking the first steps in mastering the stone-cutting art, and only after many years they became real stone-cutting masters. The apprentice was required to clearly obey the master and complete obedience.

Important here is not only the guild organization of labor, but also the traditional worldview of the Chinese. After all, unlike other world cultures, morality was considered primary, and religion secondary. At the same time, according to S.A.Gudimova [13], in ancient Chinese society the slightest violation of morality was severely censured by society and the authorities. This is the main idea of the education of apprentices, which required strict observance of traditions and experience developed over centuries.

It should be noted that the analysis of the works of historians [14], [15] allows us to say that at that time the emperor and his family occupied the highest social status, followed by princes, nobles, government officials and commoners, who were divided into scientists, farmers, artisans and merchants.

At the same time, entering the service in the imperial workshop even as an apprentice required training, where all applicants passed a fairly rigorous selection. Before starting work, they were trained. This training in the first year was aimed at learning the basics of the craft, while producing half of the products of a full-fledged craftsman. After a year of study and a positive exam, the artisan's family received a tax benefit. Of course, by the end of the second year, the student was obliged to perform the same amount of work as an experienced imperial artisan, while receiving a decent monetary reward. According to Han rules, a student was not allowed to be a state craftsman until he had completed two years of training in imperial workshops.

The analysis of a huge number of historical works made it possible to isolate the three most ancient centers of pottery in Asia: the first is southern China (about 14,800 years old); the second is the Japanese Islands (about 12700 years old); and the third is the Russian Far East (about 12400 years old). At the same time, according to Y.V. Kuzmin [16, P.21], each pottery center as a regional component has specific distinctive features, which proves the fact of the independence of the development of pottery technologies. As Tsetlin Yu B. writes, ceramics at different stages of its history represented a complex open system of development. On the one hand, the constant exchange of information between its components, and on the other - with the natural environment and the society in which it lives, ensures its functioning [17, P.353].

Methods. In general, in pre-imperial China, the idea of training masters according to a «ready-made model» prevails, i.e. blind copying

of traditional forms with strict observance of strict rules, which in world pedagogy is called the «teacher-student» system, where the teacher is often the father, and the son or closest relatives are the student. In Chinese characters, this expression looks like this: 老師 - 学生.

To analyze the formation of the academic system of education in Imperial China, we relied on the works of famous scientists such as Lombard Denis [18], A.Burykin [19], Chen Chuanxi [20], Mark Cartwright [21] and many others. These scientists in their works reflected certain aspects of the development of pottery in China, but unfortunately, no scientific work has been created that fully covers the problems of the formation and development of the academic system of art education in China. Many materials from these sources are indirect.

At the end of the imperial period, that is, during the Qin Dynasty. Researcher W. Guan'yuy writes about this: We can state that the fascinating and insightful history of the political, social and cultural life of the Qing Dynasty demonstrates the complex interaction between the inner Asian traditions of the Manchus, who conquered China in 1644, and the indigenous Chinese cultural traditions [22, P.76]. But, at the same time, it is art historians who note that everything basic that characterizes Chinese imperial life and the historical time of the Chinese was theoretically developed in the Han era and was perceived as an adequate chronology of history in general, and the history of art in particular.

Thus, art historians call the Han epoch a landmark epoch for China, where, analyzing the epochs, they note: the culture of Han and Qin was distinguished by rudeness and grandeur, «Wei and Jin clarity and looseness, Tang and Sunn - wealth and beauty» [23, P.234]. The development of foreign trade relations, the expansion of the empire's territory – all this speaks of the power of China of the Tang era [24, P.72]. And the craft of clay firing itself - pottery originated in China a long time ago [25, P.95].

Results. Ceramic art is an important component of social life, directly participating in and accompanying various historical stages of prosperity or decline of Chinese society [26, P.310]. The products produced by artisans were made of such materials as jade, ivory, bronze, silk, ceramics, which served as an important component both in rituals and in everyday life. That stimulated the training of young masters. So, researchers [20; 21] note that before the Ming Dynasty in the workshops of the emperor, the quality of ceramics was at a high level and dominated the overall production, but not large resources made it impossible to produce everything in large quantities. However, by the middle of the Ming Dynasty, private workshops continued to produce large quantities of ceramics and became popular among the population and gradually surpassed the imperial workshops.

In general, the arts, as expressed by the well-known sinologist M.A. Neglinskaya, «using the patronage of the emperors, ... the enamels of the Manchurian period, as well as the official art of this period as a whole, were associated with a state ritual that determined the hierarchy of social values» [27, P.73]. Consequently, the court workshops created things for the personal use of the emperor and other high-ranking persons, which prioritized the special quality of the products produced.

Discussion. In the Chinese archives there is information about the craftsmanship and the process of making products, including porcelain and enamel, which indirectly clarify the situation with the process of training masters. For example, the official Liu Tingji (劉廷幾) wrote in «Notes from the Zaiyuan Garden»: many things for the imperial court were made under the guidance of a master named Liu Panyuan. It follows from the palace chronicles that this official handed over hundreds of sketches for painting porcelain to Jingdezhen. It is very likely that his sketches were also used by court enamellers [28, P.8]. From other chronicles studied by the Chinese researcher Chang Linsheng [28], it is known that the activities of each imperial workshop were monitored by a special government official, and the products were made by apprentices (students) under the guidance of a master (teacher). Great attention was paid to ceramics and porcelain painting, as they were elevated to the rank of state gifts.

Hence, it can be concluded that great attention was paid to the training and conditions of masters in Imperial China.

At the same time, the most famous masters were awarded both honorary titles and cash prizes. The Chinese researcher of the archival chronicles of the imperial period Chang Linsheng notes about this: after the report of the manager, the emperor ordered to give each of the two performers of the painting twenty lan of silver, the masters involved in the technological process – ten lan, the apprentices and the artisan who performed the gilding – five lan [28, P.11]. Consequently, a job well done did not go unnoticed by the emperor and was rewarded in every possible way.

Interesting information is given by M.A. Neglinskaya [27, P.286], who, studying Chinese archives, found records from 1726, where it is indicated that a certain master of painted enamel named Zhang Qi took six months off, and his expenses for this period were paid by the governor of Guangdong. Another master of painted enamel named Kuang Linan also took six months off to arrange a wedding, and his expenses were taken over by the military ruler of Guangxi and Guangdong. And, such several examples are given by this researcher, which suggests that the training, content and other components of the masters' life were at a high level.

The process of handicraft production itself, in imperial (state) workshops, in order to save time and resources, was carried out in the form of a conveyor shop. That is, the items were made on a kind of assembly line, where the master focused his attention on one kind of creative process.

Accordingly, there was also quality control, where some craftsmen were required to mark their names and other data on already manufactured products. Improper execution led to fines, and the best were rewarded. Thus, in the state workshops, the names of the master manufacturers were marked on the manufactured products.

Much information about the specifics of the training of masters in imperial China is presented in the book by Anthony J.Barbieri-Low [29] «Artisans in early Imperial China», where the author, on the basis of an interdisciplinary approach, studying archival materials and information from the socio-economic context, identifies information about the life of artisans, about the division of labor in production, the history of art to analyze the creations of artisans. An important point in his book is the role of convict workers in the production of handicrafts in the imperial workshops.

Touching upon the issue of the educational system of the Ming dynasty, it must be said that public schools, higher schools, as well as private educational institutions were opened in the capitals, all under the control of the city administration. The development of knowledge was reflected in the practice of an encyclopedic nature. Thus, art education in imperial China, with the influence of various periods of various political and social upheavals, contributed to the formation of a system of imperial and private schools centered on one teacher – master, which influenced craft workshops and the master–apprentice/apprentice system.

This model of education did not change until the XIX century, when the imperial system was put to the test, political and social life entered the modern era. During the Qing Dynasty, the first evidence of crafts was collected. The written sources describe in detail the main categories, such as: potter, locksmith, dye, tanner, polisher, as well as materials and procedures for the development of more than three dozen crafts with relevant disciplines.

The training of artisans in China in imperial and private workshops, as well as in universities, up to the XIX century, took place between master and pupil, and the art of ceramics itself expanded with each epoch in accordance with changes in political, religious and aesthetic ideals. Along with the craft and the development of technology, of course, great skill was required from the potters.

In general, we can say that the achievements of China and Chinese potters have been passed down from generation to generation in the strictest secrecy. The famous Russian sinologist I.S.Zhushchikhovskaya writes about this: from the point of view of the structure and

forms of the production process, pottery is a fairly conservative industry. Once found and tested technological recipes, technical means and techniques, if they provided the necessary quality of finished products, have not changed for centuries and even millennia [30, P.168].

Ceramics has been an attribute of the funeral cult since ancient times, and also actively participated in other spheres of the ritual life of traditional Chinese society. The spiritual life of ancient China was able to develop a number of basic aesthetic principles that Chinese art still follows. At this time, classical examples of ceramic art appeared, which became the basis of genre styles, and the originally formed system of visual symbols developed and became more complicated over time. For example, the mature ornaments of painted ceramics, differing in small lines, elegant drawings, precise design, variety of techniques and complexity of configurations, still had a close connection with real life [31, P.173]. In our study, we want to say that nowadays new connections with the artistic heritage are being determined in the Celestial Empire and most ceramics masters express no small interest in the art of folk crafts, under their influence forming a special specificity of expression with their own distinctive capabilities [32, P.58].

The real turning point in the history of art education is the late Middle Ages with a close acquaintance with Western culture. The progressive people of China understood that overcoming the significant lag of the patriarchal-feudal country against the background of developed European countries is possible primarily at the expense of educated people, therefore, educational institutions of various levels and profiles began to open everywhere in the country. The famous statesman of the late Middle Ages, Kang Yu-wei, believed that it was educated people («wise people") who were «more powerful, and academies of arts and sciences should be established in all provinces, districts and counties" [33, P.17].

Conclusion. Summing up, the overall result of the study in a given perspective, it should be noted that the methodology of teaching the art of ceramics in art universities of the People's Republic of China has a long history, but its scientific justification and teaching methodology still remains a little-developed aspect in the general pedagogy of art. Its insufficient elaboration is explained by a number of reasons: the political and social plan, the crisis of previous eras, the ideological struggle in the field of education (meaning the change of educational paradigms) and some controversial moments in the field of the general concept of art education.

It should be noted that today in China, the modern system of handicrafts is an integration of traditional handicrafts and the modern education system. It not only has the characteristics of teaching in small classes and project-based training of traditional handicrafts, but also includes the main elements of modern vocational education and training for modern enterprises [34, P.316].

The idea of educating a person in any perspective (a specialist doctor, or a master craftsman) was inextricably linked with philosophy, i.e. with the prevailing philosophical trends in China. Among them, the main ones were: Confucianism (zhu-jia), Moism (mo-jia), Taoism, Legism. At the same time, it was the doctrine and practice of Confucians that turned out to be the most influential, and optimally integrated into the state management system, which played a significant role in the history of Chinese education, in its substantive aspects.

Thus, art education in imperial China, with the influence of various political and social upheavals, contributed to the formation of a system of private schools in the field of teaching the art of ceramics. At its center was a master teacher, which influenced craft workshops and the formation of the master–apprentice/apprentice system. The training of artisans in China in imperial and private workshops until the beginning of the twentieth century took place between a master and a student, and the art of ceramics was enriched and expanded with each new era in accordance with the religious and aesthetic ideals of Chinese society, reaching its perfection to a recognizable brand all over the world.

References

[1] Chzhuo Tsziyan', Van Fenchzhu. Bol'shoy slovar' zhivopisi v raznykh dinastiyakh Kitaya. – KNR: Tszyansuskoye obrazovatel'noye izdatel'stvo, (na kitayskom yazyke). – 2002. – 456 s.

[2] Zhushchikhovskaya I.S. Traditsionnoye goncharstvo Kitaya //Vestnik DVO RAN. – № 1. – 2002. – S.85-98.

[3] Zhushchikhovskaya, I.S. Drevneyshaya keramika Vostochnoy Azii: aktual'nyye voprosy issledovaniya (materialy dlya uchebnogo kursa "Keramika kak arkheologicheskiy istochnik") /I. S. Zhushchikhovskaya, L.N. Myl'nikova //Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriya, filologiya. – 2020. – T.19. – № 7. – S.10-33. DOI 10.25205/1818-7919-2020-19-7-10-33.

[4] Liu L., Chen X. 2012. The Archaeology of China: From the Late Paleolithic to the Early Bronze Age. New York: Cambridge University Press.

[5] Balazs E. Chinese Civilization and Bureaucracy. Variations on a Theme. New Haven - London, 1964.

[6] Yanshina, O.V.O vozraste drevneyshey keramiki Yuzhnogo Kitaya /O.V.Yanshina //Kunstkamera. – № 3(5). – 2019. – S.142-163. DOI 10.31250/2618-8619-2019-3(5)-142-163.

[7] Girchenko Ye.A. Issledovaniye neoliticheskoy keramiki KNR metodami yestestvennykh nauk //Teoriya i praktika arkheologicheskikh issledovaniy. – 2017. – № 3. – S.145-153.

[8] Tret'yakova A.Ye. Opyt izucheniya i rekonstruktsii keramiki bytovogo naznacheniya iz etnograficheskikh fondov muzeya arkheologii i etnografii Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta /A.Ye.Tret'yakova // Drevniye i traditsionnyye kul'tury vo vzaimodeystvii so sredoy obitaniya: problemy istoricheskoy rekonstruktsii: materialy I Mezhdunarodnoy mezhdistsiplinarnoy konferentsii, Chelyabinsk, 13–15 aprelya 2021 goda. – Chelyabinsk: Chelyabinskiy gosudarstvennyy universitet, 2021. – S.238-241.

[9] Fesh Lin'yuy, Shi Veymin'. Ocherki po kul'ture Kitaya. – Pekin: Mezhkontinental'noye izdatel'stvo Kitaya, 2001. – 117 s.

[10] TSzo Khan'tszon, Li Chzhiyun. Zhivopis' kobal'tovykh keramik v chastnykh masterskikh Kitaya. – Khanan': Khanan'skoye khudozhestvennoye izdatel'stvo, 1995. – 456 s.

[11] Stuzhina E.P. Kitayskiy gorod v XI – XIII vv. – M.: Nauka, 1979. – 425 s.

[12] Uil'yams Ch. Kitayskaya kul'tura: mify, geroi i simvoly. – Moskva: Tsentrpoligraf, 2011. – 475 s.

[13] Gudimova S.A. Osnovy drevney kitayskoy estetiki //Vestnik kul'turologii. – 2017. – № 3. – S.57-73.

[14] Bar-Yosef, Ofer, and Youping Wang. "Paleolithic Archaeology in China." Annual Review of Anthropology 41 (2012): 319-35. Accessed May 9, 2020. www.jstor.org/stable/23270714 (data obrashcheniya 27.12.2021).

[15] HO, CHUIMEI. "Turquoise Jars and Other West Asian Ceramics in China." Bulletin of the Asia Institute, New Series, 9 (1995): 19-39. Accessed May 9, 2020. www.jstor.org/stable/24048816 (data obrashcheniya 10.01.2022).

[16] Kuz'min Ya.V. Proiskhozhdeniye keramiki v Yevrazii//Rossiyskiy arkheologicheskiy yezhegodnik. 2013. – № 3. – S.8-26.

[17] Tsetlin Yu. B. K voprosu o mnogolineynoy evolyutsii goncharstva /Yu.B.Tsetlin //V Severnyy arkheologicheskiy kongress, Khanty-Mansiysk, 11–14 dekabrya 2019 goda. – Khanty-Mansiysk: OOO Universal'naya tipografiya «Al'fa-Print», 2019. – S.353-356.

[18] Lombar Deni. Imperatorskiy Kitay. – M.: ACT, 2004. – 191 s.

[19] Chen' Chzhuan'si. Istoriya estetiki kitayskoy zhivopisi. – Pekin, 2000. – 80 s.

[20] Burykin A. Zametki ob etnonime «chzhurchzheni» i naimenovanii «chzhurchzhen'skiy yazyk» // Kyunerovskiye chteniya (2001-2004). Kratkoye soderzhaniye dokladov. – SPb.: Kunstkamera, 2005. – S.16-19.

[21] Peng L. Cost heterogeneity and peak prediction in collective actions [J]. Expert Systems with Applications, 2017. – s.130–139.

[22] Guan'yuy U. Sotsial'no-istoricheskiy aspekt razvitiya kul'tury i iskusstva Kitaya perioda dinastii Tsin // JUVENIS SCIENTA, 2017. – № 6. – S.74-76.

[23] Chzho Gosen'. Svoyeobraziye khudozhestvennoy plastiki Kitaya doistoricheskogo perioda (1800000 let nazad ot nashego vremeni – 2070 do n e)//Iskusstvo i dialog kul'tur SH Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya. Vyp 3. Sbornik nauchnykh trudov. – SPb.: Ekspress, 2009 – S.234-237.

[24] Averkiyeva N.P. Kitay i “varvary” v epokhu Tan: aspekty vzaimootnosheniy /N.P.Averkiyeva //10 korpus. – 2020. – № 6. – S.72-78.

[25] TSzyan N. Arkhitekturnyye keramicheskiye detali vremeni dinastiy Tsin’ i Khan’ v Drevnem Kitaye /N.TSzyan // Iskusstvoznaniye i pedagogika. Dialektika vzaimosvyazi i vzaimodeystviya: Sbornik nauchnykh trudov VII Mezhdunarodnoy mezhvuzovskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, Sankt-Peterburg, 24 dekabrya 2019 goda /Pod nauchnoy redaktsiyey S.V Anchukova, O.L. Nekrasovoy-Karateyevoy. – Sankt-Peterburg: Tsentr nauchno-informatsionnykh tekhnologiy “Asterion”, 2019. – S.94-103.

[26] Chzhan T.S. Sovremennyye izvestnyye mastera keramiki v vysshikh uchebnykh zavedeniyakh /T.S.Chzhan //Iskusstvo i dialog kul’tur: Sbornik nauchnykh trudov XII Mezhdunarodnoy mezhvuzovskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, Sankt-Peterburg, 27 marta 2018 goda /pod redaktsiyey S.V.Anchukova, T.V. Gorbunovoy, O.L. Nekrasovoy-Karateyevoy. – Sankt-Peterburg: Obshchestvo s ogranichennoy otvetstvennost’yu «Knizhnyy dom», 2018. – S.305-310.

[27] Neglinskaya M.A. Shinuazri v Kitaye: tsinskiy stil’ v kitayskom iskusstve perioda trekh velikikh pravleniy (1662–1795). – Izd. 2-ye, ispr. – M.: Institut vostokovedeniya Rossiyskoy akademii nauk (IV RAN), 2015. – 468 s.

[28] Chang Linsheng. Introduction to the historical Development of Ch’ing dynasty painted enamelware // National palace museum bulletin, 1990, vol. XXV, № 4–5. – 45 – 49 pp.

[29] Anthony J. Barbieri-Low. Artisans in Early Imperial China. University of Washington Press, 2007 – 394 p.

[30] Zhushchikhovskaya I.S. Zhivyye traditsii: zametki o kitayskom goncharstve//Izvestiya Vostochnogo instituta Dal’nevostochnogo gosudarstvennogo universiteta, 2004. - № 8. – S.167-178.

[31] Van S. Elementy ornamentov drevney raspisnoy keramiki Kitaya v dekorativnoy otdelke sovremennykh keramicheskikh izdeliy /S.Van //Universitetskiy nauchnyy zhurnal. – 2021. – № 63. – S.164-175. DOI 10.25807/22225064_2021_63_164.

[32] Van S. Novatorstvo v dekorativnom yazyke formy v dizayne keramiki v sovremennom Kitaye / S.Van //Iskusstvoznaniye i pedagogika: dialektika vzaimosvyazi i vzaimodeystviya: Sbornik trudov XIV mezhdunarodnoy mezhvuzovskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, Sankt-Peterburg, 23 dekabrya 2021 goda. – Sankt-Peterburg: Tsentr nauchno-informatsionnykh tekhnologiy “Asterion”, 2021. – S.54-59.

[33] Kobzev A.I. Dukhovnaya kul’tura Kitaya: entsiklopediya. B 5 t. – T.1. – Moskva: Vost. lit., 2010. – 353 s.

[34] Zhang Zh. Research on development of modern apprenticeship in China /Zh. Zhang, L. Duan // Mezhvedomstvennyy podkhod k soprovozhdeniyu lichnosti, okazavsheysya v trudnoy zhiznennoy situatsii: teoriya i luchshiye praktiki: Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, Irkutsk, 30-oktyabrya 2020 goda. – Irkutsk: Obshchestvo s ogranichennoy otvetstvennost’yu “Tipografiya “Irkut”, 2020. – P.315-319.

Империяға дейінгі және империялық Қытайда дәстүрлі қолөнерді оқытудың тарихи-мәдени аспектілері (қыш өндірісі мысалында)

Ву Чженхуй[1], Чень Вэйцзе[2]

[1]Бейнелеу өнері академиясы, Ханьшань педагогикалық университеті (Чаочжоу, Қытай)

[2]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

Аңдатпа

Бұл мақалада Қытайдың империяға дейінгі және империялық кезеңдеріндегі қыш өнерінің қалыптасуы мен даму ерекшеліктері қыш өнерінің мысалын қолдана отырып, қолөнерді оқыту әдісінің призмасы арқылы қарастырылады. Мақала авторлары бірнеше мыңжылдықтардан бастау алған қышшыларды

оқытудың дәстүрлі жүйесі қыш өндірісінің пайда болуымен бірге қалыптасты және тарихи, өнертану және ғылыми-педагогикалық аспектілерге негізделген деген көзқараста.

Авторлар қыш өндірісінің қалыптасуының бастауына қысқаша тарихи экскурс жасаудың Қытайдың империяға дейінгі және империялық кезеңдеріндегі қыш өнерін оқытудың пайда болу генезисі мен ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік беретініне сенімді. Шынында да, дәл осы кезеңдерде Қытайда көптеген ғасырлар бойына созылған кәсіби көркемдік білім беру жүйесінің барлық негіздері қаланды.

Осы зерттеудің нәтижесі -- бұл кезеңдерде дәстүрлі қытай мәдениетінде мұғалімге табыну және дәстүрлі қолөнерді, оның ішінде қыш өнерін оқытудың бүкіл жүйесі «шебер-шәкірт» қағидаты бойынша құрылды және Қытайдың алғашқы мемлекеттерінің қалыптасу кезеңімен бірге дамып, қолөнерге үлкен мән берілді, императорлық шеберханалар белсенді түрде құрылды, бұл тамаша қолөнер шеберлерін дайындаудың алғашқы ұсталары болды.

Түйін сөздер: тарихи-мәдени аспектілер, дәстүрлі қолөнер, Қытай, қыш өндірісі, бұйымдар дизайны, империяға дейінгі және империялық кезеңдер.

Историко-культурные аспекты обучения искусству керамики в доимперском и имперском Китае (на примере гончарного производства)

Ву Чженхуй[1], Чень Вэйцзе[2]
[1]Академия изящных искусств Ханьшаньского педагогического университета (Чаочжоу, КНР)
[2]Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

Аннотация

В настоящей статье рассматриваются особенности становления и развития керамического искусства в доимперскую и имперскую эпоху Китая через призму методики обучения ремеслу, на примере искусства керамики. Здесь авторы статьи исходили от мысли о том, что традиционная система обучения керамистов, которая насчитывает несколько тысячелетий формировалась вместе со становлением самого гончарного производства и аргументировано опирается исторические, искусствоведческие и научно-педагогические аспекты.

Авторы убеждены, что краткий исторический экскурс к истокам становления гончарного производства позволит проследить генезис становления и особенностей обучения искусству керамики в доимперский и имперский период Китая. Ведь, именно в эти периоды закладываются основы становления всей системы профессионального художественного образования Китая, которая растянулась на многие столетия вперед.

Результатом данного исследования являет вывод о том, что в эти периоды в традиционной китайской культуре существовал культ учителя и вся система обучения традиционным ремеслам и, гончарному делу в том числе, строилась по принципу «мастер-подмастерье», а со временем становления первых государств Китая развитию ремесел придавалось огромное значение, активно создавались императорские мастерские, которые стали первыми кузницами подготовки прекрасных мастеров.

Ключевые слова: историко-культурные аспекты; традиционные ремесла; Китай; гончарное производство; дизайн изделий; доимперский и имперский периоды.

Received: 03.04.2022

ҒТАМР 15.41.25 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.07*

К.Б. СМАТОВА[1], А.С. БАЛТАБАЕВА[1]*

[1]М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан)
smatova_k@mail.ru, sabyrzhanqyzy710@gmail.com

СТУДЕНТТЕРДІҢ АССЕРТИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫ ДАМУЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа

Қазіргі жаһандық өзгерістер кезеңінде студенттердің ассертивті мінез-құлқы дамуын психологиялық зерттеу өзекті мәселелердің біріне айналды. Ассертивті мінез-құлық – сыртқы әсерлерге тәуелді болмай, өз құқығын қорғай білу және өз мінез-құлқын реттей білу сапаларын қамтитындығы жан-жақты зерттелген. Ассертивтілікті қалыптастыруда смарт-ресурстарды ұтымды қолдану, қарым-қатынаста қақтығыстарды бақылау, өзіндік шешім қабылдау маңыздылығы анықталған. Буллинг – жағымсыз агрессивті мінез-құлық болғандықтан, оның ассертивті мінез-құлыққа кері әсер ететіндігі, сондықтан стресті жеңу білу, өз-өзіне сенімді болу – ассертивтілікті қалыптастыру мен жетістікке жетудің тиімді тәсілдері екендігі дәлелденген. Келесі зерттеу әдістері қолданылған: ғылыми-теориялық, психологиялық әдебиеттерге талдау жасау, дискуссия, «Ассертивтілік», «Ассертивті мінез-құлықты диагностикалау» сауалнамалары, С.Хобфоллдың «Стрестік жағдайларды жеңу стратегиялары» әдістемесі, алынған мәліметтерді өңдеу. Зерттеуде маңызды психологиялық қасиеттердің болуын қамтитын негізгі үш фактор арқылы студенттердің ассертивті мінез-құлқын дамыту жүзеге асырылған, олар: танымдық белсенділік, әлеуметтік-мотивациялық, коммуникативтік әрекет және эмоционалды-еріктік тұрақтылықтың ішкі бірлігі болып табылады.

Түйін сөздер: ассертивтілік; ассертивті мінез-құлық; әлеуметтік белсенділік; смарт-ресурстар; буллинг; өзін-өзі реттеу; өзін-өзі бағалау; өз құқығын сенімді қорғай білу; тұлғалық өсуге қабілетті болу.

Кіріспе. Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев өз жолдауында білім мен ғылым саласында келелі міндеттердің бар екендігін атап өтті. Бұл оқу-тәрбие үрдісін уақыт талабына сай ұйымдастыру және жаңашыл болу қажеттігіне меңзейді [1]. Қазіргі жаһандық өзгерістер кезеңінде өскелең ұрпақты жаңа жағдайға бейімделген, пайымды, өзіне деген сенімділігі зор тұлға ретінде қалыптастыру – кезек күттірмейтін мәселелердің біріне айналып отыр. Ол үшін ең басты-сы – уақытты тиімді пайдаланып, өзін-өзі шығармашылықпен дамыта білуге ерік-күшін жұмсай білу қажет. Қашықтықтан оқыту әдеттегі өмір салтын түбегейлі өзгертті. Пандемия кезеңінен бастап қарқынды бағыт алған қашықтықтан оқыту – студенттердің өздігінен білім алуының психологиялық маңыздылығы, желідегі белсенділігі, өзін-өзі өзгерте алу қабілеттілігі мен өзін-өзі дамыту мәселелерінің өзектілігін айқындап берді.

Бұл, өз кезегінде болашақ мамандарға саналы тәрбие мен сапалы білім беруде мінез-құлық ассертивтілігін дамыту қажеттілігін туғызып отыр. Өз-өзіне сенімді, өз іс-әрекетіне жауапкершілікпен қарайтын, «Көзі ашық, көкірегі ояу», басқаша айтқанда, тұлғаның өзін-өзі бағалауының жоғары болуына оң ықпал ететін ассертивті мінез-құлық дағдыларын меңгерген жастардың көп болуын – мемлекеттігімізді сақтаудың бірден-бір жолы ретінде түсінуге болады.

Негізгі бөлім. Американдық психотерапевт М.Смиттің пайымдауынша, «ассертивтілік» (ағылшын тілінен аударғанда assertiveness. to assert – бекіту, талап ету)

– адамның сыртқы әсерлерге тәуелді болмай, өз көзқарасына сенімді болуы және өз мінез-құлқын реттей білу мүмкіндігі болып табылады. Үлкен психологиялық сөздікте «Ассертивтілік» – ғылыми құбылыс ретінде басқалардың құқығына нұқсан келтірмей (Дж.Вольпе, А.Лазурс, Р.Альберти, М.Бекер, Э.Салтер және т.б.), өз құқығын сенімді қорғай білу қасиеті ретінде түсіндіріледі [2, 40 б.]. Бұл – ашық мінез-құлықпен басқаларға зиян келтірмей, адал, әрі мейірімді бола білу қабілеті. Сондықтан, ассертивті мінез-құлықтың негізгі белгілері ретінде – сөз бен істің бірлігін, үйлесімділігін, ойлау ұшқырлығы мен тұлғаның өз ісіне деген жауапкершілігін айтуға болады.

Ассертивті мінез-құлық – пассивті (сыртқы және ішкі әлеммен қатынастың бұзылуы) және агрессивті (бұзылулардың салдарынан психологиялық жайсыздықтың орын алуы) мінез-құлықпен салыстырғанда мақсатты әлеуметтік белсенділікке негізделген, «адамда адамның қалыптасуы» ретінде түсіндіріледі. Ол мінез-құлық икемділігін арттырады, өзіндік пікірдің дамуына септігін тигізеді [3]. Олай болса, ассертивті мінез-құлық – өзіндік әрекетте, өзіндік шешім қабылдауда тұлға субъективтілігін бейнелейтін маңызды сапалардың бірі.

Сонымен қатар, бүгінгі таңда студенттердің ассертивті мінез-құлқын қалыптастыру бағытында смарт-ресурстарды қолданудың мәні зор екендігін тәжірибе көрсетіп отыр. Смарт-ресурстар – ақпаратты жинақтау, талдау, өңдеу, сақтау, алмасу тәсілдерін қолдануға мүмкіндік беретін заманауи ресурстар. Смарт-ресурстарды жүйелі қолдану арқылы интерактивті режимде кері байланысты жүзеге асыруға, оқу ақпаратының үлкен көлемін ұсынуға, өзіндік бақылау мен өзіндік бағалауды жетілдіруге, оқудағы жетістіктерді саралауға мүмкіндік туады. Смарт-ресурстар арқылы танымдық қызығушылық пен шығармашылық қабілетті дамыту туралы зерттеушілер И.Г.Борисенко [4], O.A.Shvetsova [5] айтып өтті. Желілік оқытудың шығармашылық және тұлғаның қалыптасқан мәдени-әлеуметтік тәжірибесімен байланысы жайында зерттеулер жүргізіліп, бұл жауапкершілігі дамыған сипаттағы мінез-құлықтың негізі екендігі дәлелденген [6].

Бүгінде смарт-ресурстарды қолдану аясы кеңейіп, өткір қажеттілікке айналып отыр. Еңбек нарығының талаптары мен сұраныстарына сай кәсіби сапаларды меңгерген құзіретті мамандарды дайындау – жаңа қоғам талабы. Осы орайда, заманауи технологиялар мен смарт-ресурс мүмкіндіктерін тәжірибеде тиімді қолдана білетін, өзін-өзі жүзеге асыруға және тұлғалық өсуге қабілетті, демек ассертивті мінез-құлық сапаларын меңгерген мамандарды дайындауға баса назар аудару көзделген. Студенттердің ассертивті мінез-құлық дағдыларының дамуы мәселесін теориялық талдау және ғылыми-әдістемелік тұрғыдан зерттеу басты мақсат болып табылады.

Әдіснамалық негіздері мен әдістері. Соңғы уақытта ассертивті мінез-құлықты дамытудың өзектілігі мен оның моделін құру туралы түсініктер белсенді дамып келеді. Ассертивтілікті қалыптастыруда қарым-қатынастағы қақтығыстар мен стресс көріністерін бақылап, оны өз бетінше реттей білу аса маңызды. Өзара әрекеттесу барысында келеңсіз жағдайлардан және агрессивтіліктен ұтымды шыға білуге үйрену негізгі қажеттіліктерді құрайды [7]. Олай болса, қарым-қатынас – тұлғаның өзін-өзі саналы реттеуінің психологиялық тәсілі ретінде ассертивті сапалардың белсенді болуына септігін тигізеді. Оның мотивациялық механизмі мақсаттарға тікелей түрткі болып табылады. Тиімді нәтижеге қол жеткізу – қарым-қатынасты дамытумен тікелей байланысты. Сондай-ақ, Elma, S. зерттеуінде өз-өзіне деген сенімділік пен академиялық сөйлеу және қарым-қатынас арасында статистикалық маңызды байланыстың жоқ екендігі мәлімделген. Талдаудан байқағанымыздай, сауаты төмен ата-аналармен салыстырғанда, білімді ата-аналар балаларын қарым-қатынаста ашық болуға, өз алаңдаушылықтары мен пікірлерін өздері қалағандай білдіруге үйретеді, бұл өз кезегінде сенімді мінез-құлықты дамытуға көмектеседі [8]. Оның тиімді тәсілдері,

атап айтсақ: сын тұрғысынан ойлау, кейс, ақпараттық-коммуникациялық, тренингтік технологиялар және т.б. оқу-тәрбие үрдісінде кеңінен қолданылып келеді. Ассертивтімінез-құлыққа психогимнастиканың да ықпалы зор. Оқытудың белсенді әдісі психогимнастика – психологиялық стресс қысымын төмендетуге және ассертивті дағдыларды жетілдіруге жағдай туғызатындығы туралы З.Х. Урусов зерттеулерінде негізделген. Тұлға өз психикасын реттеу заңдылықтарын меңгеру арқылы өзіндік санамен байланысты мәселелер кешенін де тиімді шешуге мүмкіндік алады [9, 302 б.]. Демек, психогимнастика өзін-өзі реттеудің маңызды тәсілдерінің бірі болып саналады.

В.П. Шейнов ассертивті тұлға келесі ерекшеліктермен сипатталатындығын зерттеген: өзіне деген сенімділік, өз құқықтарын қорғау, сыртқы әсерлерге тәуелсіздік, басқалармен өзара әрекеттесуге бағыттылық, манипуляцияға теріс көзқарас [10]. Д.Ф.Ильясов өз еңбегінде білім беру саласы мамандарының психологиялық-педагогикалық мәдениетін дамыту қажеттігі туралы ұтымды тұжырым жасайды [11]. Бұл өз кезегінде студенттердің бойында кәсіби құзіреттіліктерді қалыптастыру қажеттігіне меңзейді, яғни теориялық білімді тәжірибемен ұштастыра білу, цифрлық технологияларды меңгеру және өзін-өзі әлеуметтендіру бағытындағы интегративті сапалардың басымдығын көрсетеді. Цифрлық технологиялар цифрлық білім беру ортасын құру, смарт-ресурстарды белсенді пайдалану және студенттердің өз мүмкіндіктерін саралап, өзөзімен жұмыстануына жағдай жасайды.

Смарт-ресурстардың мынадай көп таралған түрлерін атап өтуге болады: білім беру платформалары, веб-сайттар, мобильді қосымшалар, электрондық пошта, әлеуметтік желілер, цифрлық сөздік-энциклопедиялар және т.б. Смарт-ресурстарды бірлескен қызметте ақпарат көзі, коммуникация және рефлексия үшін пайдаланып, тиімділігіне күнделікті өмірде көз жеткізіп келеміз. Техника тілімен қатар, білім мазмұнын, дамудың психологиялық мәнін терең меңгеруге септігін тигізуде. Білім беру платформаларында электронды оқулықтар, ғылыми-әдістемелік журналдар, онлайн жаттығулар мен онлайн тапсырмаларға (тест, кейс, психологиялық жағдаят және т.б.) қолжетімді болып отыр.

Смарт-ресурстарды оқу үрдісінде қолдану студенттердің өз бетінше дербес және бірлесіп жұмыс жасауына, өзіндік бағалаудың қалыптасуына ықпал етеді. Осы орайда, оқу үрдісінде жиі қолданылып жүрген Kahoot цифрлық ойын платформасына тоқталып өтуге болады. *Kahoot* – студенттерді достық қарым-қатынаста жұмылдыра отырып, шынайы бәсекелестікке жетелейді. Сондай-ақ, өз ой-пікірлерін ортаға салып, өзін-өзі сенімді ұстауға және өз бетінше шешім қабылдауға үйретеді, яғни ассертивтілік қасиеттердің айқындалуына септігін тигізеді.

Е.В. Валиуллина өз зерттеуінде коммуникативтік бақылау деңгейінің ассертивтілікке әсерін жан-жақты қарастырған. Ол сенімділік, шешім қабылдағыштық, тәуелсіздік, дербестік сияқты қасиеттерді психологиялық тұрғыдан зерттеп, көрсеткіштердің даму деңгейлерін анықтаған [12]. Г.С. Никифоровтың пайымдауынша, өзін-өзі бақылау – өзін-өзі басқару және өзін-өзі реттеу процестерінің психологиялық мазмұнын құрайтын психикалық құбылыстар қатарына жатады [13].

Т.О. Гордеева студенттердің өзін-өзі бақылауының психологиялық ерекшеліктерін жан-жақты зерттеген [14], М.Л. Романова студенттердің өзін-өзі бағалау және өзін-өзі реттеу дағдылары туралы мәселелеріне тоқталып өткен [15]. С.Бишоп адамның өз өмірі мен іс-әрекеті үшін өз-өзіне жауапкершілік алуы қажет екендігін ассертивтілік ретінде түсіндіреді. Ол тренингтік жаттығулар арқылы ассертивтілікті дамытуға болатындығын атап өткен [16]. Ресейлік ғалымдар О.В. Хухлаева, Ю.В. Шильцова өз зерттеулерінде ассертивті тұлғаның эмоциялық тұрақтылығы мен өз-өзіне сенімділігі, стандартты емес мәселелерді шешуде қабілеттілігі басым, сыпайы әрі әдепті болатындығын айтады.

Ассертивті дағдыларды қалыптастыруда мазасыздықтан, агресссиядан арылуға және өзін-өзі бағалау, жағымды әсер мен қарым-қатынас дағдыларын дамытуға бағытталған тренингтік жаттығулар кеңінен қолданылады. Қатысушылар өзін-өзі еркін ұстап, ой-пікірімен белсенді бөліседі, жетістікке жетуде жауапкершілігі артады, өз артықшылықтары мен шектеулерін бағалауға машықтанады және т.б. Олар ассертивтілік жүйелілік тәсілді қажет ететін көп қырлы ұғым ретінде буллингтің алдын-алуға зор мүмкіндік береді. Буллинг – жағымсыз агрессивті мінез-құлық, ол агрессивті тұлға мен құрбан арасында дисбаланс орнатып зиян келтіреді, дистресс жасайды, әр ортада әр түрлі сипатқа ие болады [17]. Буллинг мазасыздық, зорлық-зомбылық, үстемдік және күш көрсету ұғымдарымен тығыз байланысты. Ол көбінесе ұзаққа созылатын стресстік жағдайлардың әсерінен де туындайды.

Қазіргі уақытта академиялық стресстің туындауы – студенттің білім беру ортасы шеңберінде нақты жағдайлар және талаптармен кезігуі нәтижесінде пайда болып отыр. Бұл студенттің көзқарасына, оқу үрдісінің басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесуіне, оқу мотивациясына және студенттік өмірдің басқа параметрлеріне әсер ететін жүйелік сапа [18]. Стрессті жеңе білу – ассертивтілікті жетілдірудің тиімді тәсілдерінің бірі екендігін атап өтеміз.

Сонымен, аталмыш мәселені жан-жақты зерттеген ғалымдардың еңбектерін талдай отырып, ассертивті мінез-құлықтың қалыптасуында тұлғалық бағдарланған технологиялар мен смарт-ресурстарды қолданудың маңыздылығы және оның негізін таным, іс-әрекет, қарым-қатынас құрайтындығы анықталды. Ассертивті мінез-құлықты дамыту үрдісі тұлға қалыптасуының түрлі салаларына әсер етеді, білім берудің интеграциялық негізі болып табылады. Студенттердің ассертивті мінез-құлқы дамуына келесі белсенділік түрлері ықпал ете алады: әлеуметтік (әлеуметтік бағдарлану, тұлғааралық қарым-қатынас, әрекетті жеке немесе бірлесіп орындай білу, өзгерістерге икемді, төзімді болу және т.б); танымдық (психикалық процестердің көмегімен теория мен тәжірибені меңгеру, сын тұрғысынан ойлау, ақпаратты талдау, өңдеу және т.б.); тұлғалық (дара психологиялық қасиеттер, өзіндік көзқарас, өзін-өзі басқара білу, өзіндік әрекет және т.б.).

Осы орайда, біздің университетте психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету орталығы – студенттердің психологиялық денсаулығын сақтау, мотивациялық аумағын дамыту және білім беру үрдісіне қатысушыларға қолайлы әлеуметтік-психологиялық жағдай жасау мақсатында жұмыс жасайды. Сондай-ақ, студенттердің мінез-құлқындағы ассертивті сапаларды (мотивация, тәуелсіздік, жауапкершілік, адалдық, түсіністік, жанашырлық және т.б.) анықтау, дамыту; агрессивті сапалардың (өзгелерге қиянат-зорлық көрсету, қастандық әрекет, эмоциялық тұрақсыздық, өзін-өзі бақылай алмау және т.б.) алдын-алу, түзету, кеңес беру бағыттарында іс-шаралар кешенді әдіс-тәсілдер мен арнайы бағдарламалардың (когнитивтік, эмоционалдық және мінез-құлықтық) көмегімен ұйымдастырылады. Осылайша ассертивті мінез-құлықты дамыту мәселесі аясында жүргізілген теориялық зерттеулерді жан-жақты талдай отырып, осы орталықта тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарды жалғастырдық.

Зерттеу мәселесі аясында мынадай әдістер басшылыққа алынды: ғылыми-теориялық, психологиялық әдебиеттерге талдау жасау, әңгімелесу, «Ассертивтілік», «Ассертивті мінез-құлықты диагностикалау» сауалнамасы, С.Хобфоллдың «Стрестік жағдайларды жеңу стратегиялары (SACS)» әдістемесі, алынған мәліметтерді өңдеу.

Ең алдымен, студенттердің «Ассертивтілік» ұғымының мән-мағынасы туралы түсініктерін айқындау мақсатында №1 Сауалнама жүргізілді (5-сұрақ ұсынылды). Зерттеуге барлығы 60 студент (оның ішінде, 1-ші курс: 24 студент; 2-ші курс: 36 студент) қамтылды.

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайда ассертивті мінез-құлық сапаларын меңгеру – өзектілігі басым, әрі салыстырма-

лы түрде жаңа ұғым болғандықтан, болашақ мамандар осы туралы білім мен білікті меңгеру қажет деп санаймыз. Зерттелушілер ішінде осы ұғымды «білмейтіндер» – 0-5 балл; «білгісі келетіндер» – 6-10 балл; «білетіндер» – 11-15 баллмен бағаланды. Зерттеу мәліметтері бойынша мынадай нәтиже алдық: Сауалнамаға қатысқан (1-ші, 2-ші курс) 60 студенттің ішінде деңгей көрсеткіштері төмендегідей болды:

– 44% жоғары (оның ішінде 31%-ы 2-ші курс, 13%-ы 1-ші курс);

– 36% орташа (оның ішінде 20%-ы 2-ші курс, 16%-ы 1-ші курс студенттері);

– 20% төменгі (оның ішінде 6%-ы 2-ші курс, 18%-ы 1-ші курс студенттері) деңгейді көрсетті. Сауалнама нәтижесі 1-сурет арқылы көрсетілген.



Сурет 1. **«Ассертивтілік» ұғымының мән-мағынасы туралы түсініктерді анықтау бойынша сауалнама нәтижесі**

Екіншіден, зерттелушілерде ассертивтілік мінез-құлық деңгейін анықтау мақсатында № 2 Сауалнама сұрақтары мінез-құлықтағы тәуелсіздік, жауапкершілік, адалдық, жанашырлық сапаларына негізделіп құрастырылды. «Ия», «Кейде», «Жоқ» жауаптары арқылы нәтиже шығарылды. 1-ші курс студенттеріне қарағанда, 2-ші курс студенттерінің жауаптарынан өзіне-өзі сенімді, икемді, өз іс-әрекетіне жауапкершілікпен қарайтындықтары, ал адалдық пен жанашырлық сапаларының көрсеткіші 1-ші және 2-ші курстың да студенттерінде жоғары екендігі байқалды. Сауалнама жауаптарының нәтижелері 2-кестеде берілген.

Кесте 1

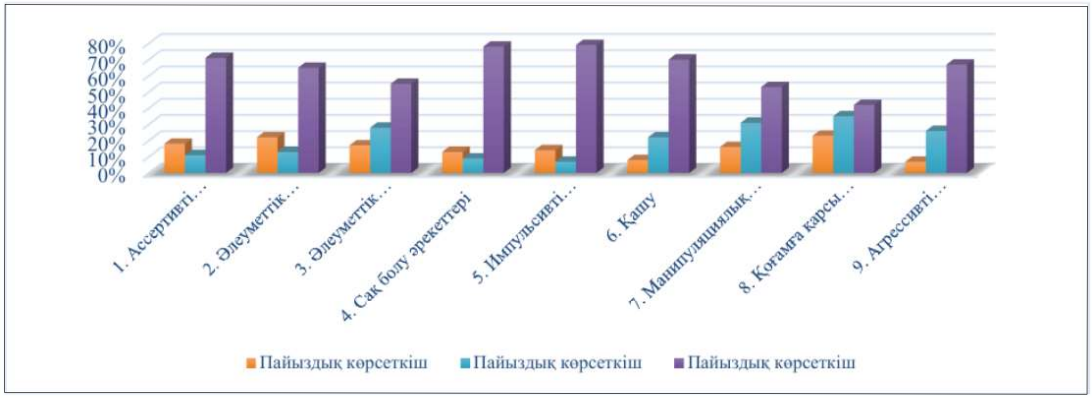
Ассертивтілік мінез-құлық деңгейін анықтау бойынша сауалнама нәтижесі

Курс	Сұрақ нөмірі	Жауаптар (% есебімен)		
		Иә	Кейде	Жоқ
1	1	56	26	18
(24 студент)	2	47	29	24
	3	72	23	5
	4	45	38	17
2	1	69	20	11
(36 студент)	2	55	26	19
	3	71	25	4
	4	47	34	19

Жоғарыда стрестік жағдайларды жеңе білу – ассертивтік дағдыларды дамытуға тиімділігі басым компонент ретінде екендігі туралы біршама талдау жасалды. Осыған орай, кезіккен стрестік жағдайларды еңсеруде мінез-құлықты зерттеу үшін С.Хобфоллдың «Стрестік жағдайларды жеңу стратегиялары (SACS)» әдістемесі жүргізілді. Мұнда мінез-құлықты жеңе білудің 9-түрлі үлгісі берілген: ассертивті амал; қарым-қатынас орната білу; қолдауды қажетсіну; өзін-өзі бақылай білу; импульсивті әрекет; алшақ болу; жанама әрекеттер; әлеуметтік ортаға жат қылықтар; агрессивті мінез-құлық [19]. Мұндағы басты мақсат эмоционалдық стресті жеңудің тәсілдерін анықтау болып табылады. Ол үшін мәлімдемелер (54) ұсынылады. Ең бастысы, сыналушы осы жағдайда өзін-өзі қалай ұстайтындығы бағаланады. Сәйкесінше 1 және 5 аралығындағы сандарды белгілеу керек.

Мінез-құлықтың конструктивтілік деңгейін диагностикалауда (КИ): ассертивті амал, қарым-қатынас орната білу және қолдауды қажетсінуді алшақ болу, әлеуметтік ортаға жат қылықтар және агрессивті мінез-құлыққа бөліп есептеуге болады (КИ = АЖ:ПЖ).

Конструктивті мінез-құлық тұлғаның дене, эмоционалдық, рухани, әлеуметтік ресурстарын тиімді пайдалану арқылы стреске төзімділік деңгейін көрсете алады. Зерттеу барысында конструктивті мінез-құлықтың бірқалыпты жағдайы көрініс алды. Стрестік жағдайларда мінез-құлықты жеңудің төмен деңгейін көрсеткен сыналушылар да болды. Оларға баса назар аудару және психологиялық қолдау көрсету жұмыстарын ұйымдастыру қажет екендігі байқалды. Эксперимент қортындысы төменде (2 сурет) көрсетілген.



Сурет 2. **Эксперимент қортындысы бойынша % көрсеткіштер**

Нәтижелер және пікір алмасу. № 1 Сауалнама бойынша жауаптарды талдау нәтижесі студенттердің басым бөлігінде ассертивтілік туралы ұғымның бар екендігін көрсетті немесе 60 студенттің 44%-ы «білетіндер». Одан кейінгі студенттердің біршама бөлігі білуге қызығушылық танытты, яғни осы ұғым туралы «білгісі келетіндер» жоғары деңгейдегі «білетіндермен» салыстырғанда 8%-ға төмен болды. Ал, төменгі деңгейдегі «білмейтіндер» орташа деңгей 36%-бен салыстырғанда 16%-ға төмен көрсеткішті берді. Олай болса, болашақ мамандардың ассертивті мінез-құлқын дамыту үшін, ең алдымен осы мәселе жайындағы ұғымдар мен түсініктерді кеңейту қажет болды.

Осы мақсатта «Ассертивтілік» мәселесі аясында жүргізілген зерттеулерге (Әсіресе шетелдік зерттеулердің сан-алуан екендігіне көз жеткіздік) талдау жасалып, студенттер өз пікірлерімен бөлісті. Ассертивті мінез-құлық дағдыларын меңгеру – жетістікке жетудің басты тәсілдерінің бірі екендігіне көз жеткізілді. Сондай-ақ, Ұлы Абайдың 1896 жылы жазылған «Сенбе жұртқа, тұрса да қанша мақтап» өлеңінде адам өз-өзіне

сенімі жоғары болған сайын, адал еңбегі, ерік-күші мен ақыл-ойы мұрат биігіне алып шығатындығы туралы айтылған [20]. Өлең сөздерін талдау студенттер арасында қызу тартыс тудырды. Бүгінгі жастар әсіресе осындай тамыры терең, психологиялық мәні бар сөздерді жадында сақтап қана қоймай, өз тәжірибесінде жаңғыртып отыратын болса, өзін-өзі жетілдіруге үлкен мүмкіндік алатын еді.

«Ассертивтілік мінез-құлық деңгейін анықтау» № 2 Сауалнама нәтижесі бойынша қазіргі студент жастардың осы мәселе жайлы түсініктерін смарт-ресурстар арқылы жетілдіру жолдарын саралау және бірлескен іс-әрекет барысында негіздеу керектігі анықталды. Осы орайда, студенттерге білім беру платформаларында жұмыс жасай білу, электрондық ресурстар бойынша дәйексөздерді таба білу және т.б. тапсырмалар арқылы отандық және шетелдік зерттеуші ғалымдардың еңбектерін зерделеу ұсынылды. Мұнда өзін-өзі бақылау, тапсырманы дербес орындау, түсінбеген мәселе бойынша өз пікірін білдіру және бір-біріне көмектесе білу арқылы мінез-құлықтағы тәуелсіздік дағдыларын жетілдіру мақсаты көзделді. Студенттер танымдық әрекет арқылы өз-өздеріне баға беруге машықтанды.

«Стрестік жағдайларды жеңу стратегиялары (SACS)» әдістемесінің қортындысы бойынша тұлғаның мінез-құлықты жеңудегі іс-әрекетінің ерекшеліктері (ұқсастық, айырмашылық) туралы тұжырым жасалды. Осы әдістеме нәтижелері деректерді өңдеу бойынша жоғарыда көрсетілген мінез-құлықты жеңу стратегиясының үлгісі арқылы көрсетілді, тоқталып өтсек:

1) активті, мақсаты мен іс-әрекеті айқын және ассертивті мінез-құлық;

2) процессиялық мінез-құлық, қиын жағдайға кезіккен адамдарға қолдау көрсету;

3) процессиялық мінез-құлық, стрестік жағдайларда әлеуметтік қолдау іздеу, жанашырлық пен түсіністік табуға ұмтылу;

4) пассивті, сақтықпен әрекет ету, қауіп-қатерден алшақ болу;

5) тікелей әрекеттер, эмоция әсерінен әрекет ету, шешімдерді табу;

6) пассивті, қақтығыс жағдайынан арылуға, басқа іс-әрекеттерге алаңдамауға тырысу;

7) жанама, манипулятивті іс-әрекеттер – қасақана және жасырын әрекеттер;

8) асоциалды, басқалардың көзқарасымен санаспай жасалатын, қоғам талаптарына жат қылықтар;

9) асоциалды, сәтсіздіктер мен қақтығыстар кезіндегі жағымсыз сезімдер, басқаларға бағытталған агрессивті әрекеттер.

Әдістеме арқылы ассертивті мінез-құлық дағдыларының көрінісі байқалды. Мінез-құлықтың конструктивтілік дәрежесі бойынша, стреске төзімділік көрсеткіштері қалыпты жағдайды көрсетті. Төмен конструктивтілік дәрежесі бойынша стреске деген төзімділік деңгейі төмен болды. Стреске төзімділікті дамыту мақсатында тренингтік бағдарлама құрылып, жүзеге асырылды (Дене, интеллектуалдық, эмоциялық, рухани ресурстарды жетілдіруге бағытталды). Жеке кеңестер беріліп, өзіндік жұмыстар кешені ұсынылды (Эссе, психологиялық жағдаяттар, Ассертивті мінез-құлық моделін құрастыру және т.б.). Түзету-дамыту жұмыстарынан кейін жүргізілген бақылау эксперименті өз нәтижесін берді, оң динамика байқалды.

Қорытынды. Тұжырымдай келе, ассертивті мінез-құлық дағдыларын әр түрлі іс-шаралар мен тәсілдер арқылы дамытуға, алынған нәтижелерге сүйене отырып, ассертивті тұлға моделін жасауға болатындығына көз жеткіздік. Алынған сауалнама әдістері мен тестік әдістеме – қойылған мақсаттарға қол жеткізуге ықпал етті.

Жалпы, зерттеу нәтижесінде үш ішкі фактор (ішкі жүйелердің жиынтығы) бойынша студенттердің ассертивті мінез-құлқын дамытудың маңызды қасиеттері анықталды: біріншіден, танымдық белсенділік жүйесі, ол келесі психологиялық қасиеттердің болуын қамтиды: сыни және болжамды ойлау қабілеті, қажетті ақпаратты тез жаңарту қабілеті, теориялық және практикалық интеллекттің жоғары даму деңгейі; екіншіден, әлеуметтік-мотивациялық, коммуникативтік жүйе: жауапкершілік, адалдық, табандылық, сөйлеу мәдениеті, қарым-қатынаста коммуникативтік, психология-

лық кедергілерді және жанжалды еңсере білу; үшіншіден, эмоционалды-еріктік тұрақтылық жүйесі: стреске төзімділіктің жоғары деңгейі, мазасыздықтың орташа деңгейі, физикалық және психикалық шамадан тыс жағдайларға төзімділік, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау.

Ассертивтілікті жетілдіруге мынадай ұсыныстар беріледі: студенттердің әлеуметтік және психологиялық статусын диагностикалауға (агрессиялық мінез-құлықты азайту) негізделген көмекті жүйелі түрде ұйымдастыру; қабылданған шешімнің тиімді болуы үшін өзіндік бақылау мен өзіндік бағалауды дамыту. Бұл әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық қызметтің тұтастығы нәтижесінде жүзеге асырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» Қазақстан халқына Жолдауы. – Нұр-Сұлтан, 2021 [Электрондық ресурс]: URL: https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy 183555 (өтінім берілген күні: 12.12.2021).

[2] Большой психологический словарь / под ред. Б.Г.Мещерякова, В.П.Зинченко. – СПб.: Изд-во Прайм-Еврознак, 2004. – 672 с.

[3] Хохлов А.А., Портнова А.Г. Ассертивный человек. Восхождение в себе. Очерки по психологии пассивного, агрессивного и ассертивного поведения. – Екатеринбург: Изд-во Издательские решения, 2019. – 334 с.

[4] Борисенко И.Г. Виртуальные тенденции в глобальном образовательном пространстве: Smart-технологии // Философия образования. – 2015. – № 3. – С.55-60.

[5] Shvetsova O.A. Smart education in high school: New perspectives in global world // Quality Management, Transport and Information Security, Information Technologies (IT&QM&IS): procced. internat. conf. (IEEE). – SPb., 2017. – P.688-691.

[6] Книсарина М.М., Сисенова А.Т., Байкулова А.М., Жұмалиева Г.С. Онлайн обучение в системе развития социальной ответственности обучающихся // Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Хабаршысы. – 2021. – № 3(71). – 46-56 бб. https://doi org/10.51889/2021-3.1728-5496.05.

[7] Корытченкова Н.И., Будницкая Н.К. Особенности ассертивного поведения и самореализации личности студентов // Современные наукоемкие технологии. – 2021. – № 9. – С.199-203 [Электрондық ресурс]: URL: https://top-technologies.ru/ru/article/view?id=38837 (өтінім берілген күні: 16.01.2022).

[8] Elma, S. Assertiveness, self-esteem and academic performance in speech and oral communication of Filipi-no junior secondary teacher education students // Asia Pa-cific Journal of Multidisciplinary Research. – 2017. – 5(3). – P.36-42 [Электрондық ресурс]: URL: https://www.academia.edu/42003211 (өтінім берілген күні: 12.12.2021).

[9] Урусов З.Х. Методические особенности применения тренинга ассертивного поведения для развития профессиональной устойчивости молодых сотрудников ОВД. Материалы Международной научно-практической конференции. В 2-х частях «Развитие науки и образования в условиях мировой нестабильности: Современные парадигмы, проблемы, пути решения». Ростов на-Дону 29 октября, 2021 – 549 с. [Электрондық ресурс]: URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=47231679 (өтінім берілген күні: 12.12.2021).

[10] Шейнов В.П. Взаимосвязи ассертивности с психологическими и социально психологическими характеристиками личности // Вестник РУДН. Серия Психология и педагогика – 2018. – Т.15 (2). – С.147-161: DOI:10.22363/2313-1683-2018-15-2-147-161 (өтінім берілген күні: 12.12.2021).

[11] Ильясов Д.Ф. Популяризация научных психолого-педагогических знаний среди учителей: Монография. – Челябинск: Челябинский институт переподготовки и повышения квалификации работников образования, 2019. – 232 **с.**

[12] Валиуллина Е.В. Влияние уровня коммуникативного контроля на компоненты ассертивности // Вестник психологии и педагогики Алтайского государственного университета. - 2021. Т.3. - № 2. – С.10-19 [Электрондық ресурс]: URL: http://journal.asu.ru/vfp/article/view/9761. (өтінім берілген күні: 12.12.2021).

[13] Никифоров Г.С.Психология самоконтроля. – СПб.: Скифия, 2020. – 232 с.

[14] Гордеева Т.О. и др. Самоконтроль как ресурс личности: диагностика и связи с успешностью, настойчивостью и благополучием //Культурно-историческая психология. – 2016. – Т.12. – № 2. – С.46-58.

[15] Романова М.Л. Квалиметрическая диагностика рефлексии студентов //Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 3. – С.214-219.

[16] Бишоп С. Тренинг ассертивности. – СПб., 2001. – 208 с.

[17] Тоқсанбаева Н.Б., Алимбаева С.Қ., Туребаева К.Ж., Аязбаева Б.Б. Жасөспірімдік ортадағы Буллинг – әлеуметтік-психологиялық мәселе ретінде //Әл-Фараби ҚазҰУ университетінің Хабаршысы. Психология және социология сериясы. – 2021. – № 2(77). – 57-64 бб. [Электрондық ресурс]: URL: https://bulletin-psysoc.kaznu.kz/index.php/1psy/ article/view/1257/868 (өтінім берілген күні: 12.12.2021).

[18] Умуркулова М., Мухамедкаримова Д., Тен Р. Психолого-педагогическое сопровождение развития проактивного совладания с академическим стрессом //Педагогика и психология. – 2021. – № 4(49). – С.84-98. DOI: 10.51889/2021-4.2077-6861.09. URL: https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/365 (өтінім берілген күні: 23.01.2022)

[19] Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса. – СПб.: Питер. – 2009. – 336 с.

[20] Абай. Энциклопедия. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы: Атамұра. ISBN 5-7667-2949-9 [Электрондық ресурс]: URL: https://bilim-all.kz/olen/546 (өтінім берілген күні: 12.12.2021).

References

[1] Memleket basshysy Қasym-Zhomart Tokaevtyn «Halyk birligi zhane zhujeli reformalar – el orkendeuinin berik negizi» Kazakstan halkyna Zholdauy. – Nur-Sultan, 2021 [Elektrondyk resurs]: URL: https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy 183555 (otinim berilgen kuni: 12.12.2021).

[2] Bol'shoj psihologicheskij slovar' / pod red. B.G.Meshcheryakova, V.P.Zinchenko. – SPb.: Izd-vo Prajm-Evroznak, 2004. – 672 s.

[3] Hohlov A.A., Portnova A.G. Assertivnyj chelovek. Voskhozhdenie v sebe. Ocherki po psihologii passivnogo, agressivnogo i assertivnogo povedeniya. – Ekaterinburg: Izd-vo Izdatel'skie resheniya, 2019. – 334 s.

[4] Borisenko I.G. Virtual'nye tendencii v global'nom obrazovatel'nom prostranstve: Smart-tekhnologii // Filosofiya obrazovaniya. – 2015. – № 3. – S.55-60.

[5] Shvetsova O.A. Smart education in high school: New perspectives in global world // Quality Management, Transport and Information Security, Information Technologies (IT&QM&IS): procced. internat. conf. (IEEE). – SPb., 2017. – R.688-691.

[6] Knisarina M.M., Sisenova A.T., Bajkulova A.M., Zhumalieva G.S. Onlajn obuchenie v sisteme razvitiya social'noj otvetstvennosti obuchayushchihsya // Abaj atyndagy Kazak ulttyk pedagogikalyk universiteti Habarshysy. – 2021. – № 3(71). – 46-56 bb. https://doi org/10.51889/2021-3.1728-5496.05.

[7] Korytchenkova N.I., Budnickaya N.K. Osobennosti assertivnogo povedeniya i samorealizacii lichnosti studentov // Sovremennye naukoemkie tekhnologii. – 2021. – № 9. – S.199-203 [Elektrondyk resurs]: URL: https://top-technologies.ru/ru/article/view?id=38837 (otinim berilgen kuni: 16.01.2022).

[8] Elma, S. Assertiveness, self-esteem and academic performance in speech and oral communication of Filipi-no junior secondary teacher education students // Asia Pa-cific Journal of Multidisciplinary Research. – 2017. – 5(3). – P.36-42 [Elektrondyk resurs]: URL: https://www.academia.edu/42003211 (өtinim berilgen kүni: 12.12.2021).

[9] Urusov Z.H. Metodicheskie osobennosti primeneniya treninga assertivnogo povedeniya dlya razvitiya professional'noj ustojchivosti molodyh sotrudnikov OVD. Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii. V 2-h chastyah «Razvitie nauki i obrazovaniya v usloviyah mirovoj nestabil'nosti: Sovremennye paradigmy, problemy, puti resheniya». Rostov na-Donu 29 oktyabrya, 2021 – 549 s. [Elektrondyk resurs]: URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=47231679 (otinim berilgen kuni: 12.12.2021).

[10] Shejnov V.P. Vzaimosvyazi assertivnosti s psihologicheskimi i social'no psihologicheskimi harakteristikami lichnosti // Vestnik RUDN. Seriya Psihologiya i pedagogika – 2018. – T.15 (2). – S.147-161: DOI:10.22363/2313-1683-2018-15-2-147-161 (otinim berilgen kuni: 12.12.2021).

[11] Il'yasov D.F. Populyarizaciya nauchnyh psihologo-pedagogicheskih znanij sredi uchitelej: Monografiya. – Chelyabinsk: Chelyabinskij institut perepodgotovki i povysheniya kvalifikacii rabotnikov obrazovaniya, 2019. – 232 s.

[12] Valiullina E.V. Vliyanie urovnya kommunikativnogo kontrolya na komponenty assertivnosti //Vestnik psihologii i pedagogiki Altajskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2021. T.3. – № 2. – S.10-19 [Elektrondyk resurs]: URL: http://journal.asu.ru/vfp/article/view/9761. (otinim berilgen kuni: 12.12.2021).

[13] Nikiforov G.S.Psihologiya samokontrolya. – SPb.: Skifiya, 2020. – 232 s.

[14] Gordeeva T.O. i dr. Samokontrol' kak resurs lichnosti: diagnostika i svyazi s uspeshnost'yu, nastojchivost'yu i blagopoluchiem //Kul'turno-istoricheskaya psihologiya. – 2016. – T.12. - № 2. – S.46-58.

[15] Romanova M.L. Kvalimetricheskaya diagnostika refleksii studentov // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2013. – № 3. – S.214-219.

[16] Bishop S. Trening assertivnosti. – SPb., 2001. – 208 s.

[17] Toksanbaeva N.B., Alimbaeva S.K., Turebaeva K.Zh., Ayazbaeva B.B. Zhasospirimdik ortadagy Bulling – aleumettik-psihologiyalyk masele retinde // Al-Farabi KazUU universitetinin Habarshysy. Psihologiya zhane sociologiya seriyasy. – 2021. – № 2(77). – 57-64 bb. [Elektrondyk resurs]: URL: https://bulletin-psysoc.kaznu.kz/index.php/1psy/ article/view/1257/868 (otinim berilgen kuni: 12.12.2021).

[18] Umurkulova M., Muhamedkarimova D., Ten R. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie razvitiya proaktivnogo sovladaniya s akademicheskim stressom // Pedagogika i psihologiya. – 2021. – № 4(49). – S.84-98. DOI: 10.51889/2021-4.2077-6861.09. URL: https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/365 (otinim berilgen kuni: 23.01.2022)

[19] Vodop'yanova N.E. Psihodiagnostika stressa. – SPb.: Piter. – 2009. – 336 s.

[20] Abaj. Enciklopediya. – Almaty: Kazak enciklopediyasynyn Bas redakciyasy: Atamura. ISBN 5-7667-2949-9 [Elektrondyk resurs]: URL: https://bilim-all.kz/olen/546 (otinim berilgen kuni: 12.12.2021).

Психологическое исследование развития ассертивного поведения студентов

К.Б. Сматова[1], А.С. Балтабаева[1]
[1]Таразский региональный университет имени М.Х.Дулати
(Тараз, Казахстан)

Аннотация

В период современных глобальных изменений одним из актуальных вопросов стало психологическое исследование развития ассертивного поведения студентов. Всесторонне изучено, что ассертивное поведение – включает в себя качества умения отстаивать свои права и регулировать свое поведение, независимо от внешних воздействий. Определена важность рационального использования смарт ресурсов в формировании ассертивности, контроля конфликтов в общении, принятия самостоятельных решений. Поскольку Буллинг является нежелательным агрессивным поведением, доказано, что он негативно влияет на ассертивное поведение, поэтому умение справляться со стрессом, уверенность в себе являются эффективными способами формирования и достижения ассертивности. Применены следующие методы исследования: анализ научно-теоретической, психологической литературы, дискуссия, анкетирования «Ассертивность», «Диагностика ассертивного поведения», методика С.Хобфолла «Стратегии преодоления стрессовых ситуаций», обработка полученных данных. В исследовании реализовано развитие ассертивного поведения студентов посредством три основных фактора, включающих наличие важных психологических качеств: познавательная активность, социально-мотивационная, коммуникативная деятельность и внутреннее единство эмоционально-волевой устойчивости.

Ключевые слова: ассертивность; ассертивное поведение; социальная активность; смарт ресурсы; буллинг; саморегуляция; самооценка; умение уверенно отстаивать свои права; способность к личностному росту.

Psychological study of the development of advanced training of students

K.B.Smatova[1], A.S.Baltabayeva[1]
[1]M.Kh.Dulati Taraz Regional University (Taraz, Kazakhstan)

Abstract

In the period of modern global changes, one of the topical issues has become a psychological study of the development of assertive behavior of students. It has been comprehensively studied that assertive behavior includes the qualities of the ability to defend their rights and regulate their behavior, regardless of external influences. The importance of rational use of smart resources in the formation of assertiveness, conflict control in communication, and independent decision-making is determined. Since Bullying is an undesirable aggressive behavior, it has been proven that it negatively affects assertive behavior, so the ability to cope with stress, self-confidence are effective ways to form and achieve assertiveness. The following research methods were applied: analysis of scientific and theoretical, psychological literature, discussion, questionnaires "Assertiveness", "Diagnosis of assertive behavior", S. Hobfall's methodology "Strategies for overcoming stressful situations", processing of the data obtained. The study implements the development of assertive behavior of students through three main factors, including the presence of important psychological qualities: cognitive activity, socio-motivational, communicative activity and internal unity of emotional and volitional stability.

Keywords: assertiveness; assertive behavior; social activity; smart resources; bullying; self-regulation; self-esteem; the ability to confidently defend their rights; the ability to personal growth.

Редакцияға 04.03.2022 ж. қабылданды

IRSTI 14.01.85 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.08*

Z.K. KULSHARIPOVA[1], N.A. BISSEMBAYEVA[1], O.B. TAPALOVA[2], I.Y. OSPANOVA[1], D.K. AUBAKIROVA[1]

[1]Pavlodar Pedagogical University (Pavlodar, Kazakhstan)
[2]Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
kulsharipovazk@mail.ru, - otapalova@gmail.com, ospanova_ilmira@mail.ru, danaaubakirova.19@*bk.ru*

FORMS OF ALIENATION, FACTORS OF ITS GENESIS AND WAYS OF OVERCOMING

Abstract

Considering alienation as a process by which an individual gets out of control and shares the results of his activities. Activity is understood in the broadest sense of any social action, or in other words, alienation is a process alien to the world in which a person lives. The problem of alienation lies in the fact that such a manifestation can be expressed in an extraordinary, restrained way or not at all. Attempts to solve this issue were made by almost all psychologists who investigated the problem from the above positions, ensuring active movement from individual to group routes of students**.** Thus, the severity of the problem of alienation, its particular severity in adolescence, the need to overcome alienation as a negative phenomenon led to the formulation of the problem in education. Depending on the point of view from which various sociological, psychological and philosophical theories consider alienation, the ways of overcoming alienation also change. Based on the purpose and objectives of the study, we organized and conducted experimental work on the study of forms of personal alienation. Along with the search for the most important directions in the study of the phenomenon of modern alienation, it is necessary to determine the mechanisms of leveling its manifestations in a negative way. All psychological resources are used to expand the cognitive environment of the school, to connect the student, the school community and the school more closely.

Keywords: phenomena of modern alienation; competitiveness; human activity; sociometry; a tool for overcoming contradictions; progress of the pedagogical process; conflict; social isolation.

Introduction. The problem of alienation of personality is one of the most urgent problems of modern psychology. Due to the fact that Kazakh society has entered the era of post-industrialism, interest in the problem of alienation is increasing, new forms of alienation are emerging, giving this problem a global character. Continuing the given line of setting and solving the issue of alienation under consideration, it is important to understand the use of the category «alienation» in the modern situation in the era of post-industrialism, in which more and more new forms of alienation appear, giving the problem a global character.

President of Kazakhstan K.-Zh.Tokayev said: «The XXI century is the era of new knowledge and technologies. Everyone can increase their competitiveness only by continuously improving themselves, mastering new ideas and constantly adapting to the dictates of the times».

The latest current phenomenon of the global pandemic and the crisis that followed it demonstrated that the whole world is facing challenges that have no analogues in history today. In addition to biological, economic, environmental, social, and other threats, various «ideological viruses» have become widespread. In the conditions of rapid globalization, it is increasingly difficult to recognize the harmfulness of its influence. If we generalize, then most people lose their inner core under external influence and, unnoticed by themselves, find themselves in captivity of dangerous illusions» [1, P.4].

The Russian-English online translator and Dictionary research recommends focusing on the trend of alienating and negative impacts and on the development of a national preventive plan to prevent such deviations as suicides.

This refers to the inability of the younger generation to realize their potential, the totality of various social influences that overwhelm the personality.

Alienation as a process occupies the entire life of a person, which manifests itself in the inconsistency of human nature with the nature of social relations, the loss of control over the products of human activity and its incompatibility with nature [2, P.13].

It is necessary to emphasize the consequences of the entry of mankind into the modern information civilization in connection with the emergence of new environments in which the integrated life of mankind is becoming more and more problematic. In particular, the global content of virtual reality in the mass consciousness is associated with technical capabilities and computer technologies that create very topical negatives for society and hinder its harmonious development.

People's actions to realize their imaginary intentions, dreams and fantasies are also virtual, and human actions in the subconscious can lead to unpredictable, including negative consequences.

In this regard, virtual reality can be divided into external and internal, natural and artificial, etc. It is important to structure the parts and elements that determine the impact and understanding of virtual reality not as a specific type of threat, but as an opportunity to solve modern global problems, including alienation [5, P.20].

Opposites are the driving force of every phenomenon, therefore, we find a contradiction: advantages and disadvantages of behavior: life or death. It is necessary not to convince the younger generation that alienation cannot be overcome or, conversely, defeated, but to justify its inseparability from reality, the content of important actions and understanding of the issue in which the need to effectively overcome the mechanism of its form is an urgent task of the pedagogical process [8, P.123].

Due to the dynamism of the pedagogical process, it requires the ability to act in accordance with the given state of the pedagogical process or the personality of students, showing them real examples of resolving contradictions.

Materials and methods. The tool for overcoming any contradiction is the mastery of applied methods corresponding to this contradiction, an important task of pedagogy. Thus, the development of the pedagogical process as a phenomenon is associated with contradictions that arise and are overcome in the development of adolescents, where the result of the pedagogical process appears in the form of individual mental, moral, emotional and other transformations. Then we move on to the most obvious situations and ways to overcome them [3, P.21].

But for this it is necessary to have sufficiently clear information about the state of the psychological environment at school [4, P.15].

Circumstances differ with respect to the subject of communication of participants in the pedagogical process (work, study, play, etc.). In any case, we can say that there is a certain contradiction that a teacher must realize in order to influence the course of the pedagogical process. Of course, it is necessary to make efforts to resolve contradictions and thereby ensure the progress of the pedagogical process.

Let's define what it means to professionally resolve contradictions arising in the pedagogical process.

1. Timely analysis of emerging inconsistencies.
2. The ability to prevent and formulate emerging contradictions
3. To identify the premise of the contradiction.
4. Plan a pedagogical task – what needs to be done to change the situation that has arisen in order to obtain a pedagogically valuable result – progress in the development of its participants.

From this sequence of works, a method of analyzing specific pedagogical situations is formed:

1. Determine the specific contradiction characterizing this situation.
2. Find out what is the subject of communication.
3. What kind of communication and type of relationship do the communicating parties offer?
4. Do you think that further changes are needed in this situation and which ones will allow you to change the actions of the parties to resolve and resolve the conflict?
5. How do you see the actions of the parties after the situation changes to resolve the communication conflict?
6. Formulate in advance what the removal of the conflict between the communicating parties should lead to.

Results. When organizing an experimental study, in accordance with the purpose and objectives of the study, 47 respondents from among the students of the 10th grade were included in the number of subjects (10 «A» - control group (24 students), 10 «B» – experimental group (23 students).

n the first stages of the study, we used the diagnostic questionnaire «Loneliness» by S.G. Korchagina, it is designed to diagnose the depth of loneliness experience. The study groups were asked to answer 12 questions, to which 4 possible answers were offered. The results of the study are presented in figure 1.

From the results of the study, we see that a very deep experience of loneliness, immersion in this state is present in 4,3% of the experimental group, a deep experience of actual loneliness is experienced by 16,7% of the control group and 17,4% of the experimental group, a shallow experience of possible loneliness is inherent in 33,3% of respondents from the control group and 34,8% of the experimental group, currently do not experience now 50% of respondents from the control group and 43,5% from the experimental group are lonely [10, P.25].

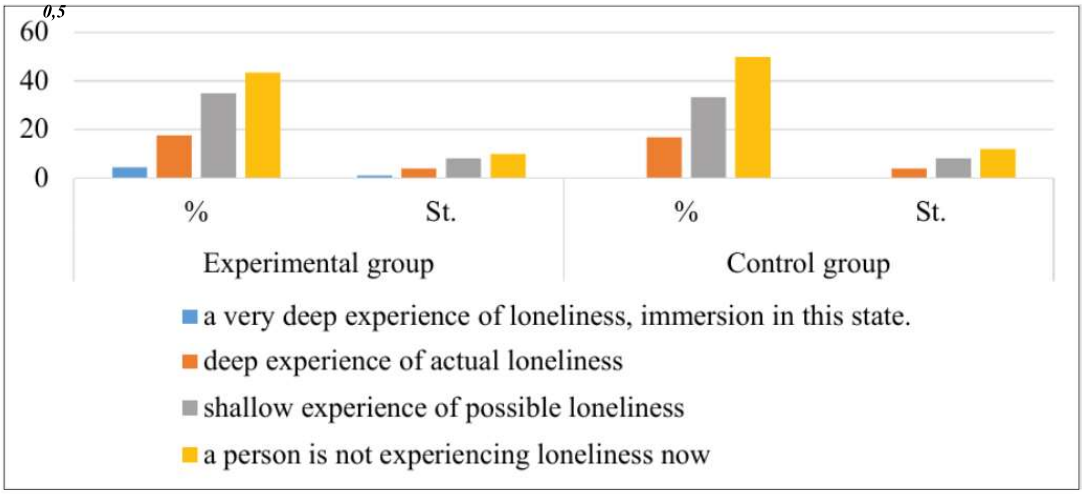


Figure 1. **Research data on the diagnostic questionnaire «Loneliness» by S.G.Korchagina**

Next, we used the UCLA Loneliness Scale for the purposes of our research - a test questionnaire developed by M.Ferguson, L.Peplo, D.Russell (M.L.Ferguson, L.A.Peplau, D.Russell) in 1978. The technique is used to determine the level of social isolation and loneliness of a person in terms of the frequency of their manifestation of applications in their lives using four possible answers: «often», «sometimes», «rarely», «never» [6, P.87].

The results of the study are presented in figure 2.

4,2% of respondents from the control group and 8,7% from the experimental group demonstrate a high degree of loneliness, 41,7% of respondents from the control group and 39,1% from the experimental group have an average level of loneliness, 54,2% of respondents from the control group and 52,2% from the experimental group have a low level of loneliness. At the next stage of our research, we used the questionnaire «About the meaning of life». The purpose of the study is to identify the peculiarities of students' ideas about the meaning of life [19, P.118].

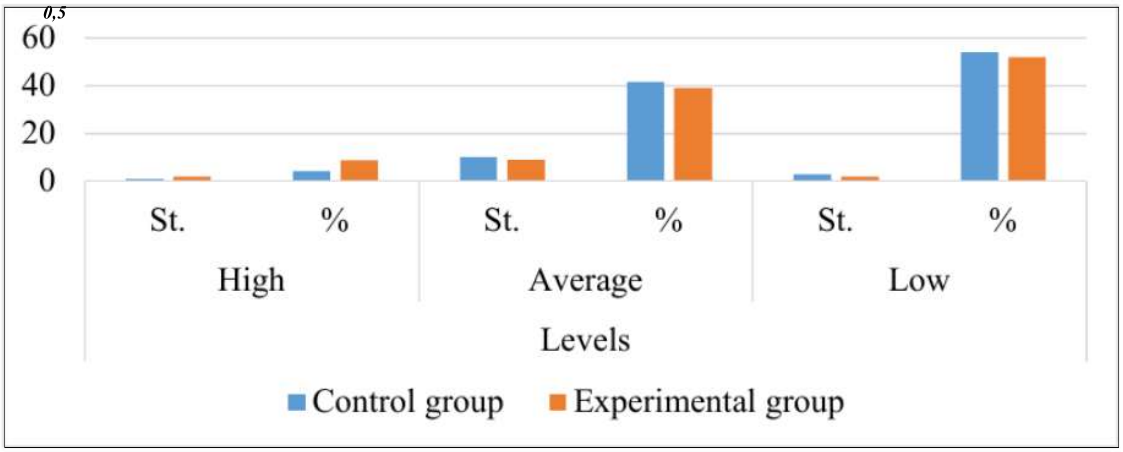


Figure 2. **Research data on the scale of the subjective feeling of loneliness by D.Russell, L.Peplo, M.Ferguson**

Everyone who was asked «What, in your opinion, is the meaning of life? » answered: «the meaning of life in family, career, education», «to find yourself, your place in life». The answers received correspond to the age characteristics of the individual – «What is the meaning of life for every person? ». Almost all respondents answer that it is important for everyone to have a goal in life, what he lives for [16, P.31].

«Does the meaning of life change with age?» 44% of respondents in the control group and 52% of respondents in the experimental group found that it can change with age, and some are related to life experience. According to our observations, students who have experienced certain difficult life situations refer to their own experiences: the loss of loved ones, the separation of parents.

«What do you think is more in a person's life: meaningful or meaningless?». This question caused conflicting feelings among respondents, but most believe that in addition to meaning, there are also meaningless life situations. For some, this question turned out to be quite difficult [4, P.31].

«What influences the formation of the meaning of life?». Considering the importance of the question, 38% of respondents in the control group and 42% of respondents in the experimental group identified the following factors: parental example, relationships with peers, relationships with teachers, media influence, reading. literature, etc.

«What school subjects have helped (or are helping) do you find the meaning of life?». Respondents paid attention to literature, self-knowledge, history, as when reading these topics they often think about the meaning of life using the examples of other people, the lives of historical figures, literary figures [13, P.17].

The choice of subjects such as computer science, foreign language, mathematics, biology is most often associated with the upcoming passing of the UNT and focus on the future profession. For example, for 10% of the control group students, it is important to study mathematics; 6% - a foreign language, history and Russian; 8% - biology and computer science and 2% - physics, physical education, chemistry, geography, etc. 42% of the students in the experimental group consider it important to study the Russian language, mathematics, which clearly indicates the upcoming passing of the UNT, because in these classes they practiced trial testing in UNT disciplines.

This indicates that the formation of the semantic sphere of personality is low for this age and this requires attention from teachers and psychologists. For the purposes of our research, we got acquainted with the results of testing students using the «Sociometry» methodology conducted by the psychological service of the school. This technique is used to analyze interpersonal relationships in order to improve, improve and change them. The results of the study are presented in figure 3.

Department of Education in all schools of Kazakhstan. The purpose of the survey was to identify all types of violence faced by children because violence negatively affects the development of children, their feelings and relationships with other people throughout their lives.

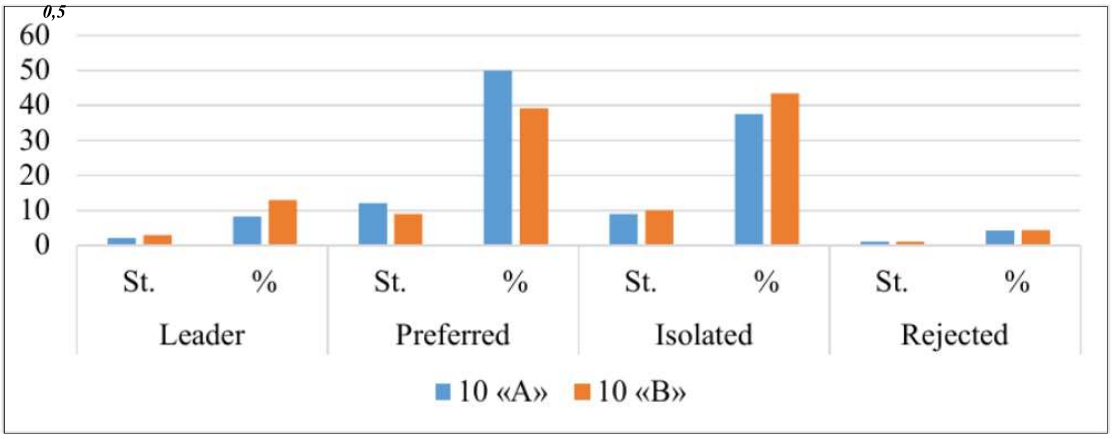


Figure 3. **Research data on the «Sociometry» methodology**

It was important for us to inform the children that society is not indifferent to this problem, to whom you can contact in case of violence, to inform the phone numbers of special services dealing with these problems.

Students of the 10th «A» class note that 51,7% live with their father and mother, only with their mother – 23,3%, with their mother and stepfather – 11%. To the question «What are the relationships in your family?», 18,8% say «we have quarrels, but we need each other», 76,7% answer «we have a friendly, close-knit family, we are good together», 2,13% note that «relations in our family are tense, hostile», also 2,13% answer «Everyone lives by himself», 1,06% note that «There are often quarrels and even scandals in our family».

The opinion of parents is authoritative for 70,2% of respondents, 82% note that parents treat them respectfully as a person, 12,4% are afraid of parents' punishment, 83,1% of parents educate children with a sense of self-esteem, self-esteem, at the same time 8,1% of children say that there are situations in which they want to leave at home. 75,5% of respondents note that parents praise them for their successes, encourage them in case of failures, encourage them for good behavior, to the question «Does it happen that your parents (guardians) physically punish you?» 80,1% of respondents answer «no, they never punish», and 15,7% of respondents answer «only in exceptional cases cases».

«Have you had any cases of violence against yourself?» 92,4% answer negatively, 5,3% highlight physical violence; 8,7 – psychological; 0 – sexual; 9,6–- economic – «In case of violence against yourself, who do you turn to for help?», 51,1% would turn to parents, 10,1% to friends, 12,4% to a brother or sister, and only a small percentage of students would turn to a psychologist, teacher, medical professional, there are those who would not turn to anyone and they find it difficult to answer.

In the 10th «B» class, 61% live with their father and mother, only with their mother - 26%, with their mother and stepfather – 13%. To the question «What is the relationship in your family?» 4,3% note that «There are often quarrels and even scandals in our family» and 4,3% also note that «relations in our family are tense, hostile», 8,8% answer «Everyone lives by himself», 13% note «we have quarrels, but we need each other» and 69,6% answer «we have a friendly, close-knit family, we are good together».

The opinion of parents is authoritative for 69,6% of respondents, 86% note that parents treat them respectfully as a person, 8,8% are afraid of parents' punishment, 86% of parents educate children with self-esteem, self-esteem, at the same time, 13% of children say that there are situations at home when they want to retire the street. 78,3% of respondents note that parents praise them for their successes, encourage them in case of failures, encourage them for good behavior, to the question «Does it happen that you are physically punished?».

To the question «Have you had any cases of violence against yourself?» 91,3% answer negatively, 4,3% identify physical violence; 17,3 – psychological; 0 – sexual; 17,3 – economic. To the question «In case of violence against yourself, who do you turn to for help?» 78,3% would turn to parents, 4,3% to friends; 8,7% to a brother or sister, students; 4,3% to a psychologist, teacher, medical professional; they would not turn to anyone and find it difficult to answer – 4,3%. The SAN «Well-being, activity, mood» test is a questionnaire of moods and states. Developed by Doskin N.A. Lavrentieva, V.B.Sharai and M.P.Miroshnikov - employees of the 1st Moscow Medical Institute named after I.M.Sechenov V.A. in 1973.

SAN is a table (map) containing 30 pairs of words denoting the studied characteristics of the psychoemotional state (activity, mood, well-being,).

SAN is often used in assessing the mental state of people, psychoemotional response to stress, identifying biological rhythms of psychophysiological functions and individual characteristics. The results of the study are presented in table 1.

Table 1

Results of the study using the «SAN» method

Grade	Well-being in %			Activity in %			Mood in %		
Levels	в	с	н	в	с	н	в	с	н
10 «A»	20,8	62,5	6,7	16,7	62,5	20,8	8,3	79,2	12,5
10 «B»	13	65,2	1,8	21,8	56,4	21,8	21,7	0,9	17,4

The results of the study showed that in the 10th «A» class, 4 students have a low level of well-being, which is 16,7%, the average level of 15 students, i.e. 62,5%, the high level of 5 students, i.e. 20,8%. Activity is high in 4 students (16,7%), average in 15 students (62,5%), low in 5 students (20,8%). The mood is at a high level in 2 students (8,3%), at an average level in 19 (79,2%), at a low level in 3 (12,5%) students.

In the 10th grade, 3 students (13%) have a high level of well-being, 15 (65,2%) have an average level, 5 (21,8%) have a low level. High activity in 5 students (21,8%), average in 13 students (56,4%), low in 5 students (21,8%).

The mood is at a high level in 5 students (21,7%), at an average level in 14 (60,9%), at a low level in 4 (17,4%) students.

Since the 2017-18 academic year, a suicide prevention program has been implemented in the schools of the Pavlodar region. The right to implement the program in each region of Kazakhstan is determined by the Joint Order of the Ministries of Education and Science of the Republic of Kazakhstan No. 95 dated 02.03.2015, Health and Social Development No. 102 dated 27.02.2015, the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan No. 201 dated 11.03.2015 «On the phased implementation of the project on suicide prevention among minors in the Republic of Kazakhstan». This order defines the terms and stages of the program, its content [17, P.41].

The program is aimed at improving the competence of school staff and improving their work on the prevention of suicidal behavior and the promotion of mental health of adolescents at the level of educational institutions. It is primarily designed for teachers-psychologists, social educators, classroom teachers [14, P.61].

The program was prepared in partnership with the UN Children's Fund (UNICEF) RSE on PCV "Republican Scientific and Practical Center of Narcology, Psychotherapy and PSI.

According to the WHO classification, Kazakhstan is in the third group of countries with high suicide statistics, especially among people aged 15-19 of both sexes. The school is an important place for promoting a healthy lifestyle and applying preventive intervention measures to young people.

Some studies have established a link between suicidality, depression, smoking, drug and alcohol use, low physical activity, poor nutrition, insufficient sleep in minors. Therefore, the assessment of mental health through a survey is a very important component in this program. It also allows you to redirect teenagers in time to receive timely specialized care [11, P.31].

During the survey, students were asked questions concerning his emotional, behavioral and social sphere, attitude to bad habits. Some of them concern hidden, invisible at first glance, problems that the child does not express to parents and close associates. It is important that when working with the survey [19, P.32].

According to the survey results, some of the students may be at risk. The suicide prevention program is designed for students in grades 8-10 and is aimed at improving the mental health of adolescents and preventing auto-aggressive behavior through 3 different activities:

1. Raising students' awareness: A series of three workshops conducted by school psychologists in the classroom to raise students' awareness of mental health, to develop their problem-solving skills and to encourage them to seek psychological help if necessary. According to the standard presentation, three seminars will be held. Each student will also receive a brochure with information on how to get help, including a summary of the content of the seminars [16, P.32].

2. Training of school staff (training of suicidal supervisors): seminars for school staff to learn how to identify and convince students at high risk of stress or deviant behavior. ask for help. The school staff will also receive an information booklet with a summary of the seminar content and contact information about services and consulting services.

3. Identification of students at risk of suicidal behavior: a program for early identification of students who are mentally burdened and at high risk of suicidal behavior, using a questionnaire filled out by teenagers.

According to the results of the survey, students with suicidal thoughts, depression or other psychological problems are recommended to have a conversation with a school psychologist (semi-structured interview). If the interview shows that the child needs additional help, the psychologist will inform the parents about it and persuade them to contact a specialist.

The sequence of levels of the program:

1. Inform parents / guardians of students about the program.

2. Get samples of parent/guardian consent forms to collect information about the program.

3. Informing students about the program.

4. Conduct a survey to identify students at risk.

5. Interview students classified as a potential risk group and, if necessary, refer them to health services.

6. Training of school staff.

7. Teach teenagers with mental health, depression and suicide how to find help during a crisis.

A meeting with parents is organized 10-14 days before the start of the program and is aimed at increasing responsible parental participation, their awareness in the prevention of deviant behavior in students. At the meeting, the parents were informed about this program, got acquainted with the slide presentation, with the «Program Information Form». Parents of all students have agreed to their children's participation in this program by signing an agreement [13, P.43].

To identify the risk group among students, we conducted a questionnaire survey.

Before the start of the survey, the psychologist informed the students about the purpose and procedure of the survey, as well as informed about the confidentiality of the results. He said: This study asks you how you feel and how you feel, and asks for your opinion on various topics related to your health. Your name should not appear on any page of the questionnaire. Your personal information is encrypted and confidential. Your answers will not be available to teachers or the school administration and will not affect your grades at school. Remember that this is not a test, there is no right or wrong answer and we are interested in your opinion. We hope you will answer all the questions. You have the right to stop participating in the survey at any time if you feel uncomfortable or want to stop reading or answering questions. All 10th grade students took part in the testing with their parents' consent. The results of the study are presented in the following tables (table 2, 3).

Table 2

Results of identification of suicidal risk of students of class 10 «A»

№	St.code number	SCALES						Previous suicide attempt (yes/no. If «Yes» - when)	Presence of high risk (Yes/No)
		Non-suicidal	Global suicidal	Stress	anxiety	depression	suicidality		
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
10A01	0	7	1	0	1	0	no	no	
10A02	0	7	8	3	4	0	no	no	
10A03	0	5	15	14	13	2	no	yes	
10A04	0	5	1	7	2	4	no	yes	
10A05	0	15	5	4	6	0	no	no	
10A06	0	18	0	0	0	0	no	no	
10A07	0	12	0	0	0	0	no	no	
10A08	1	10	0	0	0	0	no	no	
10A09	0	16	2	0	1	0	no	no	
10A10	0	21	11	7	2	0	no	no	
10A11	0	12	0	0	1	0	no	no	
10A12	0	15	2	0	1	0	no	no	
10A13	0	17	2	0	8	0	no	no	
10A14	0	14	5	1	2	0	no	no	
10A15	0	12	0	0	2	0	no	no	
10A16	1	8	1	0	0	0	no	no	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10A17	0	5	9	9	5	1	no	no	
10A18	0		0	1	1	0	no	no	
10A19	0	8	0	0	0	0	no	no	
10A20	0	5	0	0	2	0	no	no	
10A21	0	2	0	0	1	0	no	no	
10A22	0	8	0		0	0	no	no	
10A23	0	7	2	0	8	0	no	no	
10A24	0	2	0	0	2	0	no	no	

From the results of the study, we see that some had deviations in threshold values: in the 10th «A» class, 2 students, which is 8,3%, in the 10th «B» class, 3 students (13%), i.e. they have a high risk of suicide. The psychologist of the school conducted individual interviews with them, and they were referred to an appointment with a GP (general practitioner) [19, P.78]. Based on testing, questionnaires, observations, opinions of subject teachers, a class teacher, and interviews conducted, we compiled a characteristic for each teenager who is in the «risk group».

Table 3

Results of identification of suicidal risk of students of the 10th «B» class

№	Student's Code	SCALES						Previous suicide attempt (yes/no. If «Yes» - when)	SCALES
		Non-suicidal	Global suicidal	Stress	anxiety	depression	uicidality		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	10Б01	3	19	5	6	7	0	no	no
2	10Б02	0	15	3	1	3	0	no	no
3	10Б03	0	17	2	3	4	0	no	no
4	10Б04	0	0	3	0	4	0	no	no
5	10Б05	1	0	3	4	0	2	no	**yes**
6	10Б06	0	2	3	1	7	1	no	no
7	10Б07	0	7	8	9	3	0	no	no
8	10Б08	1	0	3	3	6	0	no	no
9	10Б09	0	7		3	4	0	no	no
10	10Б10	0	8	3	0		0	no	no
11	10Б11	0	17	3	4	3	0	no	no
12	10Б12	0	22	15	4	13	7	no	**yes**
13	10Б13	0	22				0	no	no
14	10Б14	0	16					no	no
15	10Б15	0	14	0	0	1	0	no	no
16	10Б16	2	21	3	2	4	0	no	no
17	10Б17	0	22	9	5	5	0	no	no

18	10Б18	0	21		0	8	10	no	**yes**
19	10Б19	0	18	3	0	1	0	no	no
20	10Б20	0	17	2	3	4	0	no	no
21	10Б21	1	20	13	3	6	0	no	no
22	10Б22	0	16	2	0	1	0	no	no
23	10Б23	0	15	3	1	3	0	no	no

Further, having accurate characteristics for each student, we planned to consider the prospects of initial preparation for a practical lesson, based on an analysis that can formulate the general directions of the program. The competent analysis and training plan of students allow us to see the connection between the psychological work of a teacher – psychologist and the level of training of schoolchildren with whom this work was carried out.

Conclusion. Along with the tasks of the program arising from its main purpose, each section has a certain specificity, which timely solves the tasks of educating students of various traits and qualities: communicative, constructive, organizational, analytical, etc.

At all stages of complex classes, various techniques and methods of psychological and pedagogical interaction and influence on students are used, aimed at achieving the tasks of the crisis, the situation and the situation of practical assessment of reality, which consists in finding its positive impact (the best for the student), and what needs to be changed, the choice and formation of the most important tasks. The analysis of the research algorithm gave us the opportunity to determine the results for a specific period of time, to clarify the degree of emotional and psychological impact, and the degree of satisfaction of students in accordance with the criteria of effectiveness. At the same time, with a system–activity approach to the implementation of the planning of practical tasks of the program and its correct organization, a sense of responsibility for their own environment and collectivism is formed for high school students.

The educational moment of this period is the correct assessment of the emotional state of students, summing up organizational behavior, the ability to see the possibilities of group and collective action and what resolves the essence of the former feeling of loneliness that provides activity movement of students along individual and group trajectories.

References

[1] Tapalova O.B., Kuatbekov A. Professional competence of future education managers //Abai KazNPU Bulletin. Series of Pedagogical Sciences. – 2021. – No. 3(68). – P.6-12 [Electronic resource]: URL: https://bulletin-psychology.kaznpu.kz/index.php/ped/issue/view/8/69 (date of access: 28.07.2021).

[2] Shadrin N.S. Introduction to general psychology, the history of psychology and psychodiagnostics. – Pavlodar: PGPU, 2020. – 192 p.

[3] Shadrin N.S., Mantykova M.S. The problem of the peculiarities of the individual, the subject of activity and personality as regulators of human mental activity Psychology of personality. – ISSN 2412-8201. Pedagogy & Psychology. Theory and practice. 2021. № 2 (34) [Electronic resource]: URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1228137.pdf (date of access: 20.03.2022).

[4] Berik Matayev, Kadisha Shalgynbayeva, Zaru Kulsharipova Features Of The Formation Of The «Self» Concept Of Students Using Digital Technologies During The Covid-19 Pandemic: Pedagogika-Pedagogy Volume 94, Number 3s, 2022 [Electronic resource]: URL: https://doi.org/10.53656/ped2022-3s.07 (date of access: 21.06.2022).

[5] Shadrin N.S. The return of the lost world: On the alienation of personality and ways to overcome it: monograph. 3rd ed., reworked. and augmented. – Ufa: Omega Sciences, 2018. – 137 p.

[6] Tapalova O. B., Abisheva E.D., Zhaparov E.Zh., Grunskaya A.L. Adaptability – as a criterion for the mental health of young professionals //Abai KazNPU Khabarshi. Series of Psycgology. – 2020. – No. 4(65). – S.26-29 [Electronic resource]: URL: https://bulletin-psychology.kaznpu.kz/index.php/ped/issue/view/1/60 (date of access: 19.11.2020).

[7] Kuatbekov A., Tapalova O. B., Using digital media resources to train future education managers. Pedagogy and psychology – Almaty. – 2021 – No 2(47). – P.129-137 [Electronic resource]: URL: https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/issue/view/48/105 (date of access: 20.07.2021).

[8] Shadrin N.S. Personality as a level of individual life and individuality as an integrative union of its different levels: to the correction of the anthropological approach in psychology // Methodology of modern psychology. Issue 11 / Sat. ed. Kozlova V.V., Karpova A.V., Mazilova V.A., Petrenko V.F. - M.-Yaroslavl: YarSU, LKIISI RAS, MAPN, 2020. – P.338-360 [Electronic resource]: URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=35305640 (date of access: 18.09.2020).

[9] Leontiev A.N. Activity. Conscience. Personality. M.: Politizdat, 1977. – 304 p.

[10] Nemov.R.S. Psychological dictionary. – M.: Vlados, 2007. – 560 p .

[11] Minullina A.F., Guryanova O.A. Training of personal growth Methodological guide. — Kazan (Volga Region) Federal University. Institute of Psychology and Education. – Kazan: Brig, 2015. – 96 p. – ISBN 978-5-98946-155-4 [Electronic resource]: URL: https://www.twirpx.com/file/2081682/ (date of access: 18.06.2019).

[12] Shadrin N.S., Beyskenova D.A. The role of the «personality factor», its motives, images, communication, action and its integrative «experiences» in psychological manifestations of values ISSN 2412-8201. Pedagogy & Psychology. Theory and practice. 2021. № 2 (34) [Electronic resource]: URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1228132.pdf (date of access: 18.06.2022).

[13] Smykov A.S., Mantykova M., Aldazharova A.A., Personalized model of education: development of flexible and soft skills collection of materials of the International scientific and practical conference dedicated to the 60th anniversary of the department «Pedagogy» on the topic: «Modern society and pedagogical education» April 22, 2022 [Electronic resource]: URL: https://cloud.mail.ru/attaches/16542632340031558254%3B0%3B1?folder-id=0&x-email=kulsharipovazk%40mail.ru&cvg=f (date of access: 20.06.2022).

[14] Chuprikova N.I. Psyche and mental processes (system of concepts of general psychology) – M.: Languages of Slavic culture: Sign, 2015. – 608 p. [Electronic resource]: URL: https://www.pirao.ru/upload/iblock/81b/2017_daydzhest_eko_konferentsiya.pdf (date of access: 17.02.2018).

[15] Sobchik, L.N. Introduction to the psychology of individuality [Text]: Textbook /L. N. Sobchik - M. Institute of Applied Psychology, 2017. – 480 p.

[16] Shadrin, N.S. Return of the Lost World: On the Alienation of the Personality and Ways to Overcome It: a monograph. 3rd ed., revised. and supplemented / N.S. Shadrin. - Ufa: «Omega Science», 2018. – 137 p. [Electronic resource]: URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=35305640 (date of access: 20.09.2019).

[17] Rogov E.I. – General psychology/ under the general editorship of E.I.Rogov. – 4th ed. – Rostov n/A: Publishing Center «March»; Phoenix, 2010 – 560 s.

[18] Tokarev G.G. - Psychotests: the best of the best/author-comp. G.G.Tokarev - Rostov n/A: Phoenix, 2015. – 174 p. [Electronic resource]: URL:https://www.domknigi.ru/catalog/testy_testirovanie_psikhodiagnostika/psikhotesty_luchshie_iz_luchshikh_avt_sost_g_g_tokarev_rostov_n_d_feniks_2015_174s_il/ (date of access: 15.10.2018).

[19] Smykov A.S., Kulsharipova Z.K., Ivashenko M.V., Bisembayeva L.S., Syrymbetova. Professional socialization: successful student youth Career guidance Bulletin of karaganda university of pedagogy Series «Pedagogy». No. 2 (105)/2022, 121-128 [Electronic resource]: URL: https://pedagogy-vestnik.ksu.kz/apart/2022-105-1/15.pdf (date of access: 15.06.2022).

Оқшаулану формасы және заманауи қоғамдағы оны жеңу жолдары

З.К. Кульшарипова[1], Н.А. Бисембаева[1], О.Б. Тапалова[2], И.Е. Оспанова[1], Д.К. Аубакирова[1]

[1]Павлодар педагогикалық университеті (Қазақстан Павлодар),

[2]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Қазақстан, Алматы)

Аңдатпа

Оқшаулануды адамның бақылаудан шығып, өз іс-әрекетінің нәтижелерімен бөлісетін процесс ретінде қарастырылуда. Іс – әрекет кең мағынада, кез-келген әлеуметтік әрекет немесе басқаша айтқанда, оқшауланы – бұл адам өмір сүретін әлемге жат процесс. Оқшаулану мәселесі-мұндай көрініс кездейсоқ, ұстамды немесе мүлдем көрінбеуі мүмкін. Оқушылардың жеке бағыттарынан топтық бағыттарға

белсенді қозғалысын қамтамасыз ете отырып, жоғарыда аталған ұстанымдар мәселесін барлық дерлік психологтар зерттеді. Осылайша, білім берудегі мәселелердің тұжырымдамасының негативтік құбылыс ретінде жатсынуды жеңу қажеттілігі, жеткіншектер жасында ерекше шиеленісуі, оқшаулану мәселесінің өткірлі. Әртүрлі социологиялық, психологиялық және философиялық теориялар оқшауланудың қандай көзқараспен қарастыратынына байланысты иеліктен шығудың жолдары да өзгереді. Зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне сүйене отырып, біз жеке тұлғаны жатсыну формаларын зерттеу үшін тәжірибелік жұмыс ұйымдастырдық және жүргіздік. Қазіргі заманғы оқшаулану құбылысын зерттеудегі ең маңызды бағыттарды іздеумен қатар, оның көріністерін негативті бағытта теңестіру маханизмдерін анықтау қажет. Барлық психологиялық ресурстар мектептің білім беру ортасын кеңейту, оқушыны, мектеп қауымдастығын және мектепті тығыз байланыстыру үшін пайдаланылады.

Түйін сөздер: заманауи оқшаулану феномені; бәсекеге қабілеттілік; адамның тіршілік әрекеті; социометрия; қарама-қайшылықты жеңу құралы; педагогикалық үдерістің ілгерілеуі; жанжал; әлеуметтік оқшаулану.

Формы отчуждения и пути его преодоления в современном обществе

З.К. Кульшарипова[1], Н.А. Бисембаева[1], О.Б. Тапалова[2],
И.Е. Оспанова[1], Д.К. Аубакирова[1]
[1]Павлодарский педагогический университет (Казахстан, Павлодар),
[2]Казахский Национальный педагогический университет имени Абая (Казахстан, Алматы)

Аннотация

Рассматривая отчуждение как процесс, посредством которого индивид выходит из-под контроля и разделяет результаты своей деятельности. Под деятельностью понимается в самом широком смысле любое социальное действие или иными словами, отчуждение – это процесс, чуждый миру, в котором живет человек. Проблема отчуждение заключается в том, что подобное проявление может быть выражено неординарно, сдержанно или вовсе не проявлять. Попытки по решению данного вопроса были предприняты практически всеми психологами, которые исследовали проблему с вышеупомянутых позиций, обеспечивая активное движение от индивидуальных к групповым маршрутам учащихся. Таким образом, острота проблемы отчуждения, его особая острота в подростковом возрасте, необходимость преодоления отчуждения как негативного явления обусловили постановку проблемы в образовании. В зависимости от той точки зрения, с которой рассматривают отчуждение различные социологические, психологические и философские теории, меняются и способы преодоления отчуждения. Исходя из цели и задач исследования, мы организовали и провели экспериментальную работу по исследованию форм проявления отчуждения личности. Наравне с поиском наиболее главных направлений в исследовании феномена современного отчуждения необходимо определение механизмов нивелирования его проявлений в негативном плане. Все психологические ресурсы используются, чтобы расширить познавательную среду школы, соединить теснее ученика, школьное сообщество и школу.

Ключевые слова: феномен современного отчуждения; конкурентоспособность; жизнедеятельность человека; социометрия; инструмент преодоления противоречия; прогресс педагогического процесса; конфликт; социальная изоляция.

Received: 05.04.2022

ҒТАМР 14.35.09 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.09*

А.С. ХАМИТОВА

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
(Көкшетау, Қазақстан), aina-hamitova@mail.ru

БЕЙОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯ КУРСЫ ТҰЗДАР ГИДРОЛИЗІН ЗЕРТТЕУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛІ

Аннотация

Бұл жұмыста автор гидролитикалық процестердің негізгі түсініктері мен заңдылықтарын қарастырады, оларды білу химияның көптеген бөлімдерінде қажет. Тиімді зарядтар мен электронды экрандау сандарын қолдана отырып, «Тұздардың гидролизі» тақырыбын зерттеуде инновациялық тәсілдер ұсынылды. Кейбір топтардың химиялық элементтерінің катиондары мен бейтарап атомдары үшін Z эфф-тен алынған шамалар қарастырылады, олар арқылы осы тұздың гидролизінің ағымын бағалауға болады. Автор элемент атомдарының ядроларының зарядтарын азырақ экрандау олардың тиімді зарядтарын арттыратынын, нәтижесінде электронды қабаттардың ядроға тартылуы артып, «d-сығылу» пайда болатынын айтады. Ұқсас сығылу f элементтері үшін де байқалады, катиондардың поляризациялық әсері және аниондардың поляризациялануы, сондай-ақ су молекулалары мен гидрат қабығы арасындағы сутегі байланысының беріктігі сипатталған. Кейбір топтардың катиондарының поляризация қабілетінің түпкі себебін түсіндіретін поляризация потенциалын қолданудың тиімді әдісі ұсынылады.

Түйін сөздер: катиондар; аниондар; аквакомплекстер; гидраттық қабық; поляризациялық әсер; гидратация; сольволиз.

Кіріспе. Соңғы жылдары педагогикалық білім беруде оқу процесінің барлық жақтарын қамтитын үлкен өзгерістер орын алуда. Химияны оқытуда заманауи педагогикалық технологияларды қолдану мәселесі жиі көтеріліп келеді. Оқытудың жаңа әдістері мен формалары пайда болады, олар өз кезегінде оқу процесі жүзеге асырылатын ақпарат алмасу мен берудің әртүрлі технологияларын ғана емес, сонымен бірге студенттердің білімін дамытуға бағытталған оқыту әдістерінің бір үлкен жүйесін де білдіреді [1; 2]. Химияны оқыту процесінде заманауи педагогикалық технологияларды қолдану оқытудың дәстүрлі әдістерін толықтыруға көмектеседі, негізгі дағдылар мен қабілеттердің қалыптасуына ықпал етеді, студенттердің сабаққа деген қызығушылығын арттырады, зерттелетін пәнге жаңа көзқараспен қарауға мәжбүр етеді, осылайша олардың зияткерлік қабілеттерін ашады [3; 4].

Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарына арналған оқу құралдарында гидролиздің жалпы анықтамасы су мен ондағы ерітілген зат арасындағы алмасу ыдырау реакциясы ретінде берілген [5]. Содан кейін гидролиз алынған ерітіндінің pH өзгеруімен бірге тұз иондарының гидрат қабығымен поляризациялық әрекеттесуінің нәтижесі ретінде қарастырылады. Сілтілік және сілтілі-жер металдарының катиондары, сондай-ақ күшті қышқылдардың аниондары іс жүзінде судың ыдырауын тудырмайды. Бұл ақпаратты есте сақтау оңай, әсіресе катион, анион және гидролиз арқылы қандай тұздар бір уақытта катион, анион және т.б. арқылы өтетіні нақтыланады [6].

Аталған тақырыпты игерудегі қиындықтар, әдетте, тұз ерітінділерінің pH, тұрақтылар мен гидролиз дәрежесін алу және есептеу кезінде, сондай-ақ ішінара иондық-молекулалық және молекулалық формаларда гидролиздің химиялық теңдеу-

лерін жазу кезінде туындайды [7; 8]. Тұздардың гидролизін зерттеудің белгілі әдістерінде тұздардың гидролизінің түпкі себебі, гидролитикалық процестің тереңдігі түсіндірілмейді [9]. Не себепті тұз катиондарының поляризациялық қабілеті көрінеді? Осы сұрақтардың барлығына тиімді ядролық зарядтар мен электронды экрандау сандарын қолдану арқылы жауап алуға болады. Сыртқы және алдыңғы деңгейдегі бір электрон атом ядросының оң зарядын толығымен қорғамайтыны белгілі. S – және p-электрондары d- және f-электрондарына қарағанда атом ядросының зарядын қорғайды, өйткені олардың орбиталдары ядроға жақын енеді [10].

Негізгі бөлім. Бір электронмен экрандау ядро зарядының бір бөлігі электронды экрандау саны деп аталады. Қарастырылған электрондарға әсер ететін ядро зарядының бөлігі Z эфф атомының ядросының тиімді заряды деп аталады. Біз бұл ұғымдарды осы тақырыпты зерттеуде қолдандық [11].

Басында біз ғылыми әдебиеттерде белгілі электрондардың экрандалу сандарын тізімдейміз:

– қарастырылатын электронмен бірдей қабаттағы әрбір s-электрон үшін экрандау саны 0,35-ке тең; s-электрон үшін экрандау саны ерекшелік ретінде 0,3-ке тең;

– әрбір s, p-электрон үшін экрандау саны, негізгі кванттық саны қарастырылғаннан бір бірлікке аз электрон 0,85-ке тең;

– әрбір d-электроны үшін экрандау саны, негізгі кванттық саны қарастырылғаннан бір бірлікке аз, 0,70-ке тең;

– әрбір f электроны үшін экрандау саны 0,95;

– терең қабаттардың электрондарын экрандау саны бірлікке тең[12].

F-элементтер атомдарының ядроларының зарядтарын азырақ қорғау олардың тиімді зарядтарын арттырады, нәтижесінде электронды қабаттардың ядроға тартылуы артады, «*d* – қысу» пайда болады. Мұндай қысу *f* элементтері үшін де байқалады.

Экрандау саны катиондардың поляризация қабілетіне қалай әсер етеді?

Біз сыртқы, валентті ns-электрондарына әсер ететін сілтілі металдар *Z* эфф атомдарының есептеулерін көрсетеміз. Мұнда біз тек натрий мен франция үшін есептеулер жүргіземіз. Дәл осындай заряд (+2,2) сыртқы, валенттік 4,5 және 6-электрондарға әсер етеді, сәйкесінше калий, рубидий және цезий атомдарында. Франция атомының ядро заряды натрийден бірнеше есе көп болғанына қарамастан. Мұнда, металл белсенділігінің арту құбылысы, атап айтқанда, литийден францияға дейін қалпына келтіру қабілетінің жоғарылауы расталады.

Ұқсас заңдылық сыртқы, валенттілік электрондарына әсер ететін атомдарының Z эфф ядроларын есептегеннен кейін сілтілі жер металдары үшін де байқалады. Егер химиялық элементтердің периодтық жүйесінің бірінші және екінші топтарының жанама кіші топтарының атомдарында сыртқы, валенттілік электрондарына әсер ететін ядролардың эффектісін салыстыратын болсақ, онда олар негізгі кіші топтардың элементтерінің жоғарыда аталған атомдарына қарағанда әлдеқайда жоғары екендігі белгілі болды. Сондықтан, осы мәліметтерді негізге ала отырып, тұздардың гидролизі процесіне қатысты, осы топтардың катиондары күшті поляризация қабілетіне, күшті электронды акцепторлық қасиеттерге ие және суды ыдырата алады деп болжауға болады. Сондай-ақ, бірдей зарядтары бар негізгі кіші топтардың тиісті топтарының катиондары әлсіз поляризация қабілетіне ие, әлсіз электрон акцепторлық қасиеттері бар және суды ыдыратпайтындығы эксперименталды түрде дәлелденді.

Литийде Z эфф ядро +2,4 болады, бұл бірінші топтың негізгі кіші тобының қалған атомдарына қарағанда біршама жоғары, бірақ оның күшті қышқылдарының тұздары іс жүзінде гидролизге ұшырамайды. Бірақ қазірдің өзінде +2,4 литийге су молекулаларын поляризациялауға мүмкіндік береді, тепе-теңдікті литийдің үлкен концентрациясына, мысалы, литий электродына және бірқатар металл кернеулеріне ауысады. Осылайша, эксперименттік деректер теориялық зерттеулермен расталады және катион бойынша тұздардың гидролитикалық процестерінің негізгі себептерін түсіндіреді.

Әдіснама. Сонымен қатар, қазіргі теориялық және практикалық мәліметтер негізінде катиондардың төрт поляризациялық тобы бөлінгенін атап өтеміз: *бірінші* поляризация тобы – бұл s^2, s^2p^6 электронды конфигурациясы бар катиондар; *екінші* поляризация тобы – бұл электронды конфигурациясы бар катиондар; *үшінші* поляризация тобы – бұл $s^2p^6d^{10}$ және $s^2p^6d^{10}s^2$ электронды конфигурациясы бар катиондар; *төртінші* поляризация тобы – бұл $4f^{14}$ $5s^2$ $5p^6$ $5d^{10}$ және $4f^{14}$ $5s^2$ $5p^6$ $5d^{10}$ $6s^2$ электронды конфигурациясы бар катиондар. Барлық поляризациялық топтардың катиондары, протонды босатады, қышқыл орта құра отырып, ОН тобын су молекуласынан ажыратады. Төртінші поляризация тобының катиондары ең күшті поляризация және электронды акцепторлық қабілетіне ие.

Бірақ бұл металдың тұзы гидролизденетінін эксперимент жасамай анықтауға болама? Мүмкін, Z эфф шартты «критикалық» шамасын табу керек шығар, тотығу-қалпына келтіру реакцияларындағы элементтер атомдарының максималды тотығу күйін көрсететін иондану энергиясының критикалық шамалары анықталғанға ұқсас. Мысалы, бериллий үшін: бірінші потенциал – 9,32 В тең; екіншісі – 18,2 В тең; үшіншісі 153,8 В болды, бұл химиялық реакцияларда үшінші электронды бөліп алу мүмкін еместігін көрсетеді, яғни бериллийдің максималды тотығу күйі +2 болады.

Сонымен, Z эфф-тен алынған «критикалық» шамасы қандай екен, оның көмегімен берілген тұздың гидролизі жүретінін бағалауға болады ма? Ол үшін Z эфф-ті нм иондық радиустарға бөлу арқылы алынған кейбір топтардың химиялық элементтерінің катиондары мен бейтарап атомдары үшін Z эфф алынған шамаларды келтіреміз. Бұл шамаларды тиімді поляризациялық потенциалдар деп атаймыз. Ыңғайлы болу үшін элементтердің орнына олардың иондық радиустарын пайдалануға байланысты сәйкес зарядтары бар катиондарды көрсетеміз [13] (1-3 кестелер).

Кесте 1

Химиялық элементтердің Периодтық Жүйесінің 1-ші тобының тиімді потенциалдары

Катион	Z эфф	Иондық радиус, *нм*	Тиімді поляризация әлеуеті	Катион	Z эфф	Иондық радиус, в *нм*	Тиімді поляризация әлеуеті
Li^+	+2,3	0,068	+33,8				
Na^+	+2.2	0.098	+22,4				
K^+	+2.2	0,133	+16,5	Cu^+	+5,2	0,096	+54,22
Rb^+	+2,2	0,149	+14,8	Ag^+	+5,2	0,113	+46,01
Cs^+	+2,2	0,165	+13,3	Au^+	+5,9	0,137	+43,07
Fr^+	+2,2	0,175	+12,6				

Кесте 2

Химиялық элементтердің Периодтық Жүйесінің II-тобының тиімді потенциалдары

Катион	Z эфф	Иондық радиус, *нм*	Тиімді поляризация әлеуеті	Катион	Z эфф	Иондық радиус, *нм*	Тиімді поляризация әлеуеті
Be^{2+}	3,4	0,034	+100				
Mg^{2+}	3,2	0.074	+43,24				
Ca^{2+}	3,2	0,104	+30,77	Zn^{2+}	+6,2	0,083	+74,7
Sr^{2+}	3,2	0,120	+26,67	Cd^{2+}	+6,2	0,099	+62,6
Ba^{2+}	3,2	0,138	+23,19	Hg^{2+}	+6,9	0,112	+61,6

Кесте 3

Химиялық элементтердің Периодтық Жүйесінің III-тобының тиімді потенциалдары

Катион	Z эфф	Иондық радиус, *нм*	Тиімді поляризация әлеуеті	Катион	Z эфф	Иондық радиус, *нм*	Тиімді поляризация әлеуеті
B^{3+}	+4,4	0,021	+209,5				
Al^{3+}	+4,2	0,057	+73,6				
Ga^{3+}	+7,2	0,062	+116,1	Sc^{3+}	+4,2	0,068	+61,8
In^{3+}	+7,2	0,092	+78,3	Y	+4,2	0,088	+47,7
Tl^{3+}	+7,2	0,105	+75,2	La^{3+}	+4,2	0,104	+40,4
				Ac^{3+}	+4,2	0,111	+37,8

Кесте деректері тиімді поляризация потенциалы +31-ден жоғары катиондардың суды ыдыратуға жеткілікті поляризациялық және электронды акцепторлық қабілеті бар екенін көрсетеді. Осылайша, бірқатар элементтер Z эфф атомдарының электрондары мен экрандалу сандарымен танысқаннан кейін студенттер бірнеше топтың катиондарының поляризация қабілетінің түпкі себебін біледі.

Нәтижелер. Сонымен, біз қазір электронды жұптардың орташа және күшті акцепторлары бірінші гидратты қабықтың су молекуласына тікелей аква-комплекс жасаушы орталық катионына жақын орналасқанын білеміз, поляризациялық әсер оттегі-сутегі байланысын бұзуға жеткілікті. Гидроксил тобымен бұл катиондар жоғарыда аталған сипаттамаларға сәйкес су молекулаларына қарағанда салыстырмалы түрде күшті, мықты химиялық байланыс түзеді. Сондықтан күрделі иондар ерітінділерде еркін өмір сүре алады.

Аниондар полярлы су молекулаларымен қалай әрекеттеседі? Аниондардың гидратациялануы сутегі байланысының пайда болуымен жүзеге асырылады, онда анионның су молекуласымен байланысының беріктігі анионның заряд мөлшеріне байланысты. Анионның заряды неғұрлым көп болса, су молекуласындағы сутегі-оттегі байланысының поляризациясы соғұрлым жоғары болады. Осылайша, судан шыққан протон донорлық-акцепторлық механизм бойынша анионға «жабысады». Сутегі байланысы бізге белгілі полярлық коваленттік байланысқа айналады. Анионның теріс заряды неғұрлым көп болса, соғұрлым ол өзінің «қосымша» электрондарын әлсіз ұстайды, соғұрлым ол электрондық жұптың неғұрлым күшті доноры болып табылады. Анионның донорлық жұпының электронды тығыздығы протонның бос орбиталына неғұрлым күшті «тартылады», соған сәйкес энергияның үлкен бөлінуімен протонның өзі анионға қосылады.

Тек – 1 заряды бар ClO^-_4 Перхлорат-ионы өзінің электронды жұбын берік ұстайды. Ол электронды жұптың әлсіз доноры, әлсіз деформацияланған, әлсіз поляризациаланады. Электрондардың бос жұбының перхлорат-ионынан протонның бос 1s-орбитальына ауысуы болмайды, олардың арасында химиялық байланыс та пайда болмайды. Осы себептерге байланысты сулы ерітінділерде хлор қышқылы бейорганикалық қышқылдардың ішіндегі ең күшті электролит болып табылады. Күшті қышқылдардың басқа қышқыл қалдықтары осындай бірдей қасиеттерге ие. Қышқылдардың орташа және әлсіз күшінің қышқыл қалдықтары сәйкесінше орташа және күшті поляризацияға ие және бірінші гидрат қабықшасының су молекулаларынан протондарды бөліп алып, өзіне қосуға қабілетті [14].

Содан кейін біз сутегі байланысының ғылыми анықтамасын береміз, содан кейін тұз туралы: тұз гидролизі – бұл тұздың сумен химиялық әрекеттесуі, нәтижесінде аз ыдырайтын қосылыстар түзіліп, судың иондық тепе-теңдігі ауысады.

Талқылау. Гидролиз – заттың құрамдас бөліктерінің судың құрамдас бөліктерімен әрекеттесуі. Барлық кластағы бейорганикалық қосылыстар: тұздар, оның ішінде күрделі қосылыстар, галогенангидридтер, қышқылдар, негіздер, оксидтер, сондай-ақ органикалық қосылыстар судың құрамдас бөліктерімен өзара әрекеттеседі. Заттардың әр класындағы қосылыстардың гидролизі бір-бірінен ерекшеленеді, бірақ ол әрдайым процеске қатысатын элементтер атомдарының тотығу күйін өзгертпестен жүре бермейді.

Гидролиз – сольволиздің ерекше жағдайы. Сольволиз (лат. *solvo* – еріту және лизис – ыдырау) – ерітінді мен еріткіштің алмаса отырып ыдырауы. Әрі қарай, тұздардың гидролизінің түрлерін қарастырамыз. Тұз гидролизінің үш түрін ажыратады: катион гидролизі, анион гидролизі және катион мен анион арқылы бір уақытта жүретін тұз гидролизі.

Су ерітіндісіндегі барлық тұздар гидраттарды, кешенді акваиондарды (аквакешендер) құра отырып, көп немесе аз дәрежеде иондарға ыдырайды, Орталық күрделі иондардың айналасындағы аквакешендерде ішкі және сыртқы гидрат қабықтары, яғни су молекулаларынан тұратын ішкі және сыртқы сфера пайда болады. Қазіргі зерттеулерге сәйкес, катиондарда үш гидраттық қабық та болуы мүмкін (үшіншісі сәл бұлыңғыр).

Мысалы, гидрат қабықшасы ішіндегі процестің келесі түсіндірмесін береміз: бірінші гидрат қабықшасының су молекуласы арасындағы поляризация және электростатикалық өзара әрекеттесу және бірінші мен екінші гидрат қабықшаларының су молекулалары арасындағы электростатикалық және поляризациялық өзара әрекеттесу нәтижесінде бірінші гидрат қабықшасының су молекуласынан ОН тобының бөлінуі жүреді, аквакешеннің орталық катионына қосылып, H_3O+ катионы түзіледі. Қышқыл орта жасалады. Әрине, бірінші және екінші гидрат қабықтарының су молекулалары сутегі байланысымен байланысты екенін атап өтеміз, бұл гидролиздің жүруі үшін және күшті негіз мен күшті қышқылдан пайда болған тұздардың гидролизінің мүмкін еместігі үшін өте маңызды фактор болып табылады [15].

Қорытынды. Осылайша, сулы ерітінділердегі тұздардың гидролиздеу механизмі негізінен тұз иондарының (орталық иондар-кешенін түзуші ретінде) гидрат қабығымен (аквакешеннің ішкі сферасындағы су молекулаларымен) поляризациялық әрекеттесуіне әкеледі. Тұздардың гидролизіне катиондардың поляризациялық әсері және аниондардың поляризациясы, сондай-ақ бірінші және екінші гидрат қабықтарының су молекулалары арасындағы сутегі байланысының беріктігі мен екінші және үшінші жуылған гидрат қабықтарының су молекулалары арасындағы сутегі байланысының беріктігі әсер етеді.

Тұздардың гидролизі механизмін көп сатылы процесс ретінде ұсынуға болатындығын атап өтеміз. Гидролиздің *бірінші* кезеңінде полярлы су молекулаларының (су диполдары) әсерінен тұз катиондар мен аниондар түрінде ерітіндіге өтеді. Бұл процесс электролиттік диссоциацияны көрсетеді, яғни гидролиз электролиттік диссоциацияны да қамтиды.

Гидролиздің *екінші* кезеңінде әр ионның айналасында гидрат қабығының пайда болуы аяқталады. Гидратацияның екі механизмі байқалады: катиондар су молекулаларын донор-акцептор механизмі арқылы қосады, ал аниондар – сутегі байланысының пайда болуына байланысты. Бірінші гидрат қабығының су молекулалары күшті полярлыққа және сутегі байланысына байланысты екінші гидрат қабығын құрай отырып, басқа су молекулаларын өзіне тартады. Нәзік аквакешендер қалыптасады.

Үшінші кезеңде катион кешені мен анион кешенінің үйлестіру сферасында реакция төмен диссоциацияланған қосылыстар түзіп, судың иондық тепе-теңдігінің ығысуымен жүреді. Мұндай түсініктеме тұз гидролизінің басқа түрлерін қарастыру кезінде де беріледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Александрова Е.Л., Шульман М.Г. Формирование инновационной образовательной среды высшей школы как фактор активизации познавательной деятельности: зарубежный опыт // Вестник Томского государственного университета. – 2018. – № 1(190). – С.116-122 [Электрондық ресурс]: URL: elib.tomsk.ru>elib/data/2018/2018-0087/2018… (өтінім берілген күні: 30.10.2021).

[2] Мухаметжанова А.О., Айдарбеков К.А., Мухаметжанов Б.О. Интерактивные методы обучения в вузе // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 2. – С.84-88.

[3] Кобдикова Ж.У., Белегова А., Булакбаева М.К., Толкынбаева А.К. Жоғары оқу орындарда оқытудың инновациялық технологиялары // Педагогика және психология. – 2021. – № 4(49). – 108-122 бб.

[4] Черкасова О.А., Черкасов С.А. Повышение уровня новаторства педагога // Образование в современном мире: Сборник научных статей /под ред. проф. Ю.Г.Голуба. – Саратов: Саратовский университет. – 2017. – Т.12. – С.407-411.

[5] Черкасова О.А. Инновационные технологии в вузе [Электрондық ресурс] URL: https://www.sgu.ru/sities/default/files/conf/files/2018-03/cherkasova_osm_2018.pdf, (өтінім берілген күні: 30.10.2021).

[6] Карапетьянц М.Х. Общая и неорганическая химия. – М.: Ленанд, 2018. – 600 с.

[7] Мынбаев А.К., Садвакасова З.М. Инновационные образовательные технологии: Учебное пособие в 2-х ч. – Часть 1. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 205 с.

[8] Мынбаев А.К., Садвакасова З.М. Инновационные образовательные технологии: Учебное пособие в 2-х ч. Часть 2. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 362 с.

[9] Taubaeva Sh.T., Maksutova I.O., Shagiev M.R. Improving the efficiency of educational technologies in a military higher education institution on the basis of the integrative potencial of didactics //Pedagogika i psihologiya. – 2021. – № 1(46). – P.14-21.

[10] Караев Ж.А., Кобдикова Ж.У. Технология трехмерной методической системы обучения: сущность и применение. – Алматы, 2018. – 480 с.

[11] Makoto Suzuki The role of water in ATP hydrolysis energy transduction by protein machinery. – Springer, New York. – 2018. – P.17-28.

[12] James Kong-Win Chang.Xavier Duret. Veronique Berberi Two-step thermochemical cellulose hydrolysis with partial neutralization for glucose production //Frontiers in Chemistry. – 2018. – P.1-11.

[13] Князев Д.А. Неорганическая химия. – Люберцы: Юрайт, 2016. – 592 с.

[14] Мартынова Т.В. Неорганическая химия. – М.: Инфа-М, 2017. – 720 с.

[15] Хрущева И.В. Общая и неорганическая химия. – СПб.: Лань П, 2016. – 496 с.

References

[1] Aleksandrova E.L., Shul’man M.G. Formirovanie innovacionnoj obrazovatel’noj sredy vysshej shkoly kak faktor aktivizacii poznavatel’noj deyatel’nosti: zarubezhnyj opyt //Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2018. – № 1(190). – S.116-122 [Elektrondyk resurs]: URL: elib.tomsk.ru>elib/data/2018/2018-0087/2018… (otinim berilgen kuni: 30.10.2021).

[2] Muhametzhanova A.O., Ajdarbekov K.A., Muhametzhanov B.O. Interaktivnye metody obucheniya v vuze //Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental’nyh issledovanij. – 2016. – № 2. – S.84-88.

[3] Kobdikova Zh.U., Belegova A., Bulakbaeva M.K., Tolkynbaeva A.K. Zhogary oku oryndarda okytudyn innovaciyalyk tekhnologiyalary //Pedagogika zhane psihologiya. – 2021. – № 4(49). – 108-122 bb.

[4] Cherkasova O.A., Cherkasov S.A. Povyshenie urovnya novatorstva pedagoga //Obrazovanie v sovremennom mire: Sbornik nauchnyh statej /pod red. prof. Yu.G.Goluba. – Saratov: Saratovskij universitet. – 2017. – T.12. – S.407-411.

[5] Cherkasova O.A. Innovacionnye tekhnologii v vuze [Elektrondyk resurs] URL: https://www.sgu.ru/sities/default/files/conf/files/2018-03/cherkasova_osm_2018.pdf, (otinim berilgen kuni: 30.10.2021).

[6] Karapet’yanc M.H. Obshchaya i neorganicheskaya himiya. – M.: Lenand, 2018. – 600 s.

[7] Mynbaev A.K., Sadvakasova Z.M. Innovacionnye obrazovatel’nye tekhnologii: Uchebnoe posobie v 2-h ch. – Chast’ 1. – Almaty: Kazak universiteti, 2019. – 205 s.

[8] Mynbaev A.K., Sadvakasova Z.M. Innovacionnye obrazovatel'nye tekhnologii: Uchebnoe posobie v 2-h ch. Chast' 2. – Almaty: Kazak universiteti, 2019. – 362 s.

[9] Taubaeva Sh.T., Maksutova I.O., Shagiev M.R. Improving the efficiency of educational technologies in a military higher education institution on the basis of the integrative potencial of didactics //Pedagogika i psihologiya. – 2021. – № 1(46). – S.14-21.

[10] Karaev Zh.A., Kobdikova Zh.U. Tekhnologiya trekhmernoj metodicheskoj sistemy obucheniya: sushchnost' i primenenie. – Almaty, 2018. – 480 s.

[11] Makoto Suzuki The role of water in ATP hydrolysis energy transduction by protein machinery. – Springer, New York. – 2018. – P.17-28.

[12] James Kong-Win Chang.Xavier Duret. Veronique Berberi Two-step thermochemical cellulose hydrolysis with partial neutralization for glucose production //Frontiers in Chemistry. – 2018. – R.1-11.

[13] Knyazev D.A. Neorganicheskaya himiya. – Lyubercy: Yurajt, 2016. – 592 s.

[14] Martynova T.V. Neorganicheskaya himiya. – M.: Infa-M, 2017. – 720 s.

[15] Hrushcheva I.V. Obshchaya i neorganicheskaya himiya. – SPb.: Lan' P, 2016. – 496 s.

Инновационный подход к изучению гидролиза солей курса неорганической химии

А.С. Хамитова
Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова
(Кокшетау, Казахстан)

Аннотация

В данной работе автором рассмотрены основные понятия и законы гидролитических процессов, знание которых необходимо во многих разделах химии. Предложены инновационные подходы при изучении темы «Гидролиз солей» с использованием эффективных зарядов и чисел экранирования электронов. Рассмотрены величины, производные от Z эфф, для катионов и нейтральных атомов химических элементов некоторых групп, по которым можно оценить протекание гидролиза данной соли. Автор отмечает, что меньшее экранирование зарядов ядер атомов элементов повышает их эффективные заряды, вследствие чего усиливается притяжение электронных слоев к ядру, возникает так называемое «d-сжатие». Подобное сжатие наблюдается и для f-элементов Описано влияние поляризующего действия катионов и поляризуемости анионов, а также прочность водородной связи между молекулами воды и гидратной оболочки. Рекомендован эффективный способ использования поляризационных потенциалов, объясняющих первопричину поляризующей способности катионов некоторых групп.

Ключевые слова: катионы; анионы; аквакомплексы; гидратная оболочка; поляризующее действие; гидратация; сольволиз.

An innovative approach to the study of hydrolysis of salts of the course of inorganic chemistry

A. Khamitova
Sh.Ualikhanov Kokshetau University
(Kokshetau, Kazakhstan)

Abstract

In this paper, the author considers the basic concepts and laws of hydrolytic processes, knowledge of which is necessary in many sections of chemistry. Innovative approaches are proposed in the study of the topic "Salt hydrolysis" using effective charges and electron shielding numbers. The values derived from Z eff for cations and neutral atoms of chemical elements of some groups, by which the hydrolysis of this salt can be estimated, are considered. The author notes that less shielding of the charges of the nuclei of the atoms of the elements increases their effective charges, as a result of which the attraction of the electronic layers to the nucleus increases, the

so-called “d-compression” occurs. A similar compression is observed for f-elements, the effect of the polarizing action of cations and the polarizability of anions, as well as the strength of the hydrogen bond between water molecules and the hydrate shell is described. An effective method of using polarization potentials explaining the root cause of the polarizing ability of cations of some groups is recommended.

Keywords: cations; anions; aquacomplexes; hydrate shell; polarizing effect; hydration; solvolysis.

Редакцияға 21.03.2022 қабылданды

FTAMP 14.25.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.10*

Г.Г. ЖУСУПБЕКОВА[1], А.Ж. ОМАРОВА[1]*

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
(Көкшетау, Қазақстан), uk.gulsara74@mail.ru, Omarova98aida@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ҚАШЫҚТЫНТАН ОҚЫТУ КЕЗІНДЕ ИНТЕРАКТИВТІК КОЛЛАБОРАЦИЯНЫ ҚҰРУ ҮШІН ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПЛАТФОРМАЛАР

Аңдатпа

Қазіргі таңда цифрлық технологияларды пайдалану білім берудің басым бағыттарының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының мемлекеттік білім беру стандартының жаңа талаптарына сәйкес инновациялық технологияларды енгізу ең алдымен білім сапасын арттыруға, оқушылардың жаңа білім алуға ынтасын арттыруға, білімді меңгеру үдерісін жеделдетуге бағытталған. Пандемия барысында дәстүрлі оқытудан қашықтықтан оқыту форматына күрт көшу педагогикалық практиканың алдына заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу туралы ғана емес, сонымен қатар оқытудың жаңа форматының параметрлерін өзгерту және құру туралы мәселе қойды. Мұның бәрі мақала тақырыбының өзектілігін және оның негізділігін анықтайды, өйткені ол мультимедиялық құралдарды барынша қолжетімді және тартымды, ойын түрінде пайдалануға, оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға, оқу процесінің шығармашылық компонентін нығайтуға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту; білім беру платформалары; ZOOM; Miro; Wordwall.

Кіріспе. Зерттеу тақырыбының көкейкестілігі. XXI ғасыр оқыту процесінде жаңа педагогикалық технологияны пайдалануды талап етеді. Бұл тәсіл оқытудың мазмұнын жетілдіреді, олардың әдістері мен құралдарының бірлігін қамтамасыз етеді. Бұл заңды процесс, себебі елде болып жатқан саяси, экономикалық, әлеуметтік және басқа да өзгерістер білім жүйесін сол өзгерістер тұрғысында дамытуды талап етеді [1]. Қазіргі таңдағы әлеуметтік өзгерістердің бірі барлық әлемді дүр сілкіндірген COVID-19 пандемиясы да, білім беру саласына өз әсерін тигізді. Осыған байланысты мектептер мен басқа да оқу орындарының жабылуы әлемдегі мектеп оқушылары мен студенттерінің 94% қамтыды. ЮНЕСКО мәліметтері бойынша, COVID-19 пандемиясы тарихтағы білім беру жүйесінің ең үлкен бұзылысын тудырды, бұл 190-нан астам елде 1,6 миллиардқа жуық оқушыға әсер етті. Қазақстанда коронавирустық шектеулер басқа Орталық Азия елдеріне, ЕАЭО елдеріне, сондай-ақ кейбір Еуропа елдеріне, соның ішінде дамыған елдерге қарағанда мектептерге көбірек әсер етті. Сонымен, Қазақстан Республикасының мектептері рекордтық 11 ай 3 аптаға жабылды, оның 2,5 айы дерлік – толық, 8 ай және 3 апта – жартылай [2]. 11 ай бойы оқушылармен қашықтықтан ынтымақтасып, белсенді жұмыс істеп, оқушылардың оқуға деген

ынтасы мен қызығушылығын дамыту үшін мұғалімдер оқу үрдісінде әр тұрлі интернет платформаларды қолдана бастады. Олар ZOOM, Jamboard, Онлайн Мектеп және т.б. платформаларында жұмыс істеуге әдеттенді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы: қашықтықтан оқыту кезінде бастауыш сынып оқушыларымен бірлесіп, белсенді жұмыс істеуге септігін тигізетін платформаларды талдап, оларға мінездеменің берілуі ұстаздардың жаңа платформалармен танысуына септігін тиізеді деп есептейміз.

Зерттеу мақсаты: оқушылармен интерактивтік коллаборация құруда қолдануға болатын интернет платформаларды қарастырып, олардың жағымды және жағымсыз жақтарын салыстыру.

Жалпы коллаборация, коллаборативті орта, білім беру саласындағы жаңа технологиялар зерттеген практик ұстаздар: Н.Қ. Тайтанова [3], Т.М. Жоламанова [4], пандемия кезінде қашықтықтан оқытуда қолданылған платформалар жайында зерттеген: Ж.А. Абилхаирова, Ж.Т. Баймағанбетова, Р.А. Бекмурзаева, С.А. Нургалиева [8], Wordwall бағдарламасының мүмкіндіктері мен практикада оның қолданысын зерттеген практик-ұзтаздар: Б.О. Амиргалиева [14], Н.Ю. Толпегина [15].

Негізгі бөлім. Коллаборативтік оқу – мұғалімдер тобының немесе оқушылардың мәселені шешудегі, тапсырманы орындаудағы немесе өнім шығарудағы бірлескен жұмысын болжайтын оқыту мен оқудың білім беру тәсілі. Оның негізін оқу – бұл өз ерекшелігі бойынша әлеуметтік қызмет, мұнда қатысушылар бір-бірімен араласады және оқу үдерісі қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылады деген ой құрайды [3].

Н.Н. Ханның пайымдауынша, «ынтымақтастық» (коллаборация)–оқушылар қиындық деп түсінетін оқу-тәрбие процесіндегі қарама-қайшылықтарды жеңуге қажетті мұғалім ұйымдастыратын педагогикалық процеске қатысушылардың бірлескен іс-әрекеті. Кездесетін қиындықтарды жеңу кезінде оқу-материалдарын саналы меңгеру және тұлғаны жан-жақты дамыту іске асырылады [4].

Ал, интерактивтік (интербелсенді) ағылшын тілінен келген «interactiv» сөзі: «inter» дегеніміз «өзара» мағынасында, ал «act» – «әрекет жасау» дегенді білдіреді, яғни интербелсенді әдістер – үйренуші мен үйренушілердің өзара әрекеттесуін оқудың негізі деп танитын және сондай қатынасқа жағдай жасайтын әдістер [5].

Басқаша айтқанда «интербелсенді» дегеніміз біреумен қоян-қолтық қарым-қатынаста болу, онымен бірлесе әрекет жасау, диолог құру. Ал «интербелсенді оқу» дегеніміз өзара қарым-қатынасқа (коммуникацияға) негізделген оқыту, диолог арқылы үйрету, яғни «үйретуші-үйренуші», «үйренуші-үйренуші», «үйренуші-өзімен өзі» форматтарында жасаған қарым-қатынас («әңгіме», «сұхбат», «пікірлесу», «бірлескен әрекеттер») жатады [6].

Интербелсенді оқыту білім игеру процесін мынандай ұйымдастыруға ынталы:

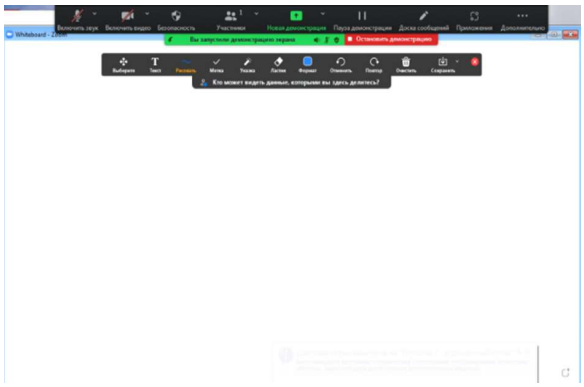
1) барлық үйренушілерге бірлескен таным процесіне белсенді араласуға мүмкіндік жасау;

2) әрбір үйренушінің өзінің үйренгені мен өз білімі туралы түсініктерін ортағасалып, бірлесе талқылап, олар туралы ой толғауына мүмкіндік жасау;

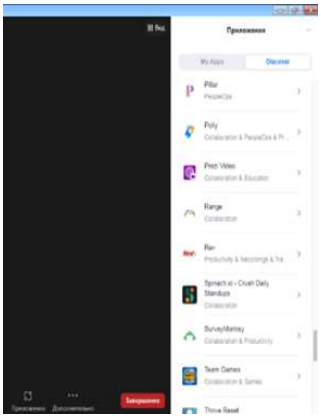
3) үйренушілер білімді өздігімен құрастыратын орта құру [7].

2020 жылдың 6 сәуірінен бастап орта білім беру ұйымдарында 1-11(12) сыныптарда оқыту қашықтықтан білім беру технологияларын пайдалана отырып жүргізілді. Жұмыста осы бұйрыққа қоса берілген әдістемелік ұсынымдар қолданылды. Kundelik, Daryn Onlineжәне Bilim Land сияқты отандық білім беру платформалары ұсынылды. «Балапан» және «Ел Арна» арналарында оқу пәндері мен сабақтардың арнайы кестесі ұйымдастырылды, ал сабақтардың өзі 10 минуттық бейнеролик форматында өтті. ҚР БҒМ Баспасөз қызметінің ақпараты бойынша, қашықтықтан оқыту Қазпошта арқылы 20 мыңнан астам оқушы үшін жүзеге асырылды. Қазақстан мұғалімдері WhatsApp арқылы сабақ берді және Covid-19 дағдарысына қарсы шұғыл іс-қимыл ретінде Zoom, Cisco WebExнемесе Google Classroom, Moodle және Microsoft Teams сияқты қосымшаларда кездесулер өткізді [8].

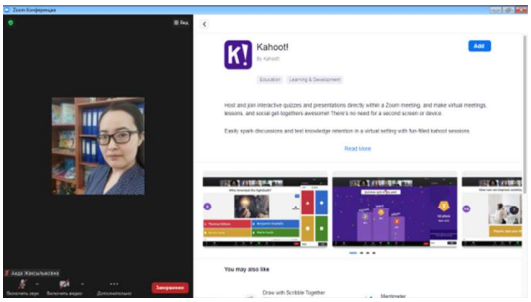
Қашықтықтан оқыту барысында интерактивтік коллаборацияны құруға көмектесетін және барлық оқу орындарында белсенді түрде қолданылған ZOOM платформасы – бұл бейне мен аудио арқылы басқа адамдармен виртуалды кездесуді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін бейне-конференция платформасы. Мұндай бейне конференцияға компьютердегі, телефондағы немесе планшеттегі веб-камера арқылы қосылуға болады [9]. Zoom платформасына тіркеліп, кіргеннен кейін жеке кездесуді жоспарлауға немесе бастауға, экранды бөлісуді қосуға немесе басқа біреу ұйымдастырған жиналысқа қосылуға болады. Сонымен қатар ZOOM платформасында оқушылармен жұмыс істеуге арналған тақта да бар (1-сурет). Ол тақтада мәтін жазып, сурет салуға оқушылардың да мүмкіндігі бар. Сондай-ақ оқытушы қажет деген жағдайда конференция қатысушыларын жұптық немесе топтық жұмысқа қатыстыру мақсатында оларды бөлек-бөлек залдарға орналастыруы мүмкін. Қашықтықтан оқыту барысында бұл платформаны басқа платформалармен интеграциялау арқылы да жұмыс істеуге болады. Мәселен, «Приложения» батырмасын басқан кезде Kahoot. Miro. Prezi және т.б бағдарламалардың тізімі шығады, өзіңіздің жұмысыңызға керек деп санайтын бағдарламарды зум платформасының параметрлерінде қосу арқылы, сіз оларды өз сабақтарыңызда қолдана аласыз (2, 3-сурет) [10].

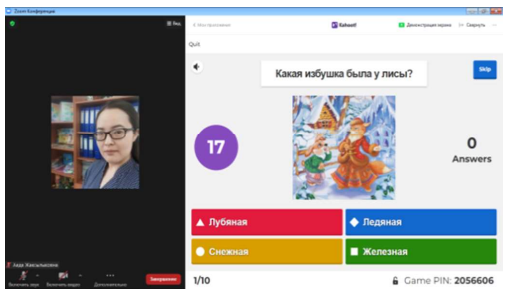


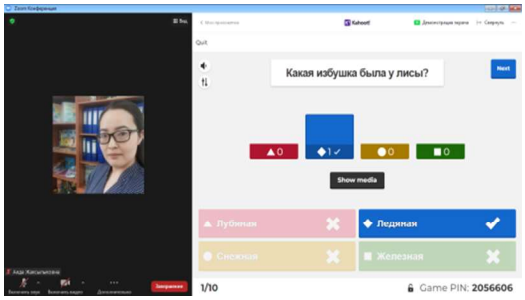
1-сурет. **ZOOM платформасының тақтасы**



2-сурет. **ZOOM платформасында қосымша қолдануға болатын бағдарламалар тізімі**







3-сурет. **ZOOM мен Kahoot бағдарламаларын біріктіру**

ZOOM тақтасына қарағанда функционалы кең тақталардың бірі Miro тақтасы да өз кезегінде қашықтықтан оқушылармен жұмыс істеуге мүмкіндік беретін платформалардың бірі [11]. Miro (2019 жылға дейін – RealtimeBoard) – бұл Ресейде әзірленген және халықаралық нарыққа шыққан, командалардың бірлесіп жұмыс істеуіне арналған платформа [12].

Бір кездері интербелсенді онлайн-тақталарды ынтымақтасып жұмыс істеу мақсатында тек АТ әзірлеушілері, менеджерлер және дизайнерлер пайдаланған, бірақ бүгінде олар танымал оқу құралы болып табылады.

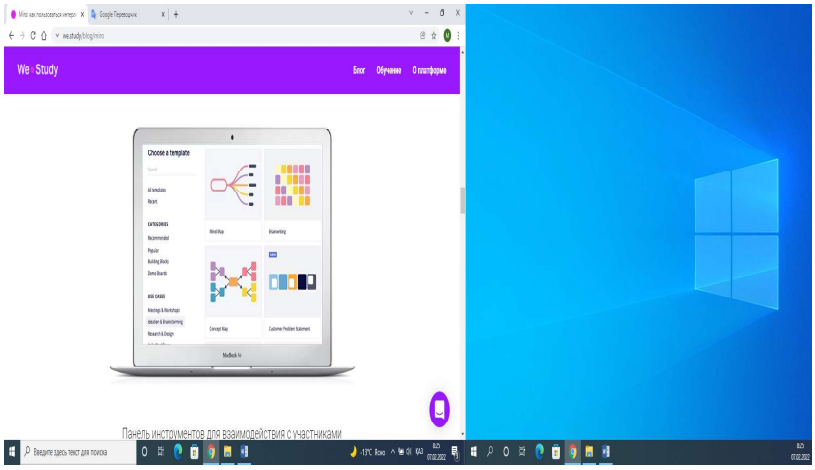
Miro мен мектеп тақтасының айырмашылығы – бұл Miro тақтасының интербелсенді және оған кіру үшін интернеттің қажет екендігінде. Бұл дегеніміз, оған шексіз жазуға, сурет салуға, файлдар қосуға болады және мұның бәрі тек соңғы партада отыратын оқушы үстелінен ғана емес, әлемнің кез келген нүктесінен көрінетін болады.

Онлайн тақта – онлайн және офлайн оқу форматтарының әрқайсысының артықшылықтарын ғана қалдырып, оқытуда бұл екі форматты біріктіріп жұмыс істеуге арналған тамаша құрал. Оқушыны оқу процесіне қатыстыру үшін оқушымен бірге бір бөлмеде болудың қажеті жоқ.

Функционалдық қорына шолу жасасақ: Қызмет интерфейсі ағылшын тілінде, бірақ интуитивті түрде түсінуге ыңғайлы. Жұмыс барысында сізге кеңестері бар қалқымалы терезелер сүйемелденеді. Контент жасау үшін қолданылатын құралдар тақтасы келесідей:

Өрісті сүйреу үшін курсорды «алақан» режиміне ауыстыру – .

Mindmap, коллаж, алгоритм, инфографика және т.б. түрде берілген үлгіні таңдау батырмасы – (4-сурет)



4-сурет. **Miro тақтасында берілген кластер үлгілері**

Мәтін қосу – .

Стикерлер – . Олардың түсін, өлшемін, мәтін шрифтін өзгертуге болады. Стикерлерді белгілеуге болады: осылайша сіз осы немесе басқа тамаша идеяның кімге тиесілі екенін білесіз. Excel құжатының ұяшықтарын көшіріп, тақтаға қойсаңыз, ақпарат стикерлерге айналады. Сізге ұнаған стикерге лайк қою арқылы, ең танымал идеяларды анықтай аласыз. Сондай-ақ, сіз шынайы стикерлерді суретке түсіріп, фотосуретті тақтаға қоса аласыз.

Нысандарды қосуға арналған батырма – .

Қалам мен өшіргіш – . Бұл бағдарламада «Ақылды сурет» функциясы бар: яғни, үшбұрышты қаншалықты қисық сызсаңыз да, ол бірден түзетіледі.

Белгілі бір оқушыларды белгілеу мүмкіндігі бар пікірлер жазуға анналған батырма – .

Файлдарды қосу – . Файлдарды компьютерден, сілтеме арқылы, GoogleDrive, DropBox, сурет кітапханаларынан және т.б. жүктеп, pdf файлдарын, google құжаттарын,

презентацияларды – кез келген мазмұн түрін қоса аласыз.

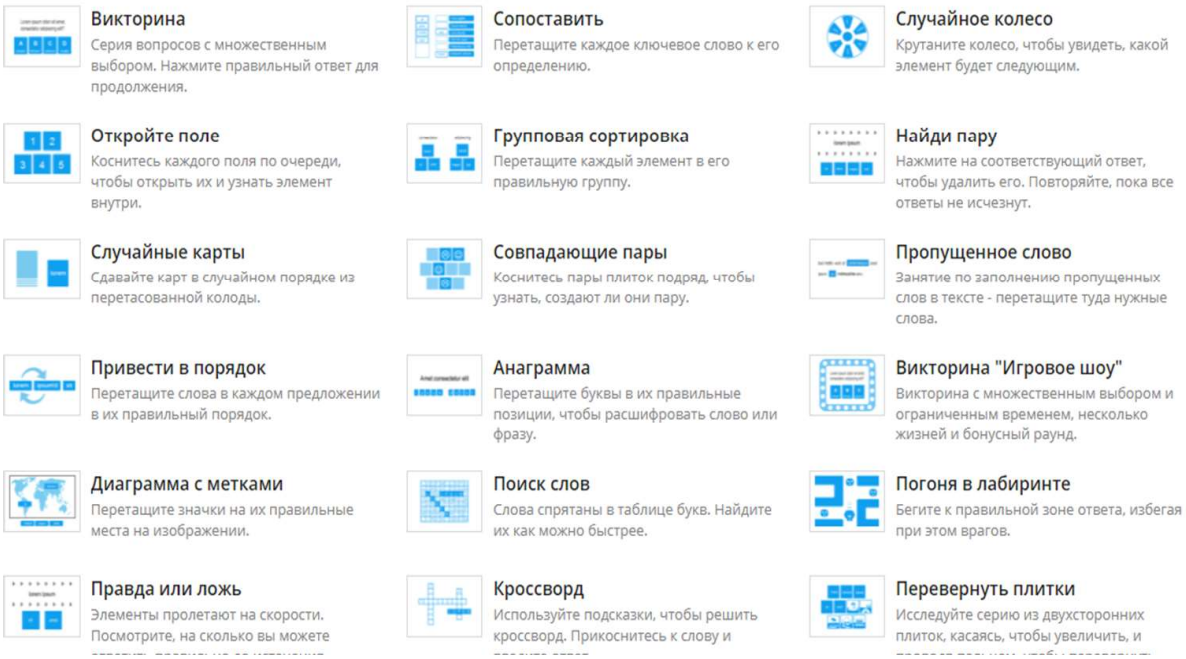
Miro тақтасын орнатудың қажеті жоқ - тақтаны тікелей браузерден басқара аласыз. Бұл платформамен жұмыс істеуді бастау үшін Білім беру жоспарын таңдауға болады. Бұл жоспар тегін, әрі шексіз тақталар мен 100-ге дейін оқушылардың қатысуына мүмкіндік береді. Оқушыларыңыз үшін де тегін, оларды электрондық пошта арқылы қатысуға шақырып, олардың бұл тақтада жұмыс істеу құқықтарын шектей аласыз, мысалы олар ақпаратты өңдеп, түсініктеме берулері мүмкін немесе тек сіз жазған ақпаратты көре алады [13].

Инновациялық платформалардың бірі болып табылатын Wordwall платформасы оқушылармен тек қашықтықтан оқыту кезінде ғана емес, сонымен қатар сыныпта оқушылардың қызығушылығын арттыруға септігін тигізетін технологиялардың бірі. Wordwall – қашықтан және бетпе-бет жұмыс істеуге арналған тапсырмаларды жасауға мүмкіндік беретін онлайн қызмет, бірақ басқа ұқсас сайттардан айырмашылығы, Wordwall платформасы сөздер мен кескіндерді пайдаланып, тек сынақтарды ғана емес, толыққанды викториналар мен ойындарды орындауға мүмкіндік береді. Мұғалімдерге арналған қызметтің тегін нұсқасында өзіңіздің жеке тапсырмаларыңызды жасауға арналған 18 үлгі және басқа пайдаланушылар бөлісетін мыңдаған дайын викториналар бар [14].

Бұл технологияны пайдалану нұсқалары:

1. Өзіңіздің оқу ресурстарыңызды жасаудың оңай жолы.

2. Интерактивті және баспа нұсқасында ұсынылған көптеген ресурс үлгілері (5-сурет).



5-сурет. **Wordwall бағдарламасының тапсырма үлгілері**

3. Классикалық (викторина, кроссворд) және әдеттен тыс үлгілердің болуы: аркада ойындары (лабиринт, ұшақ және т.б.).

4. Оқу тапсырмасын бір рет басу арқылы басқа шаблонға ауыстыру мүмкіндігі.

5. Дайын материалды өз сабағыңызға және оқыту стиліңізге сәйкес бейімдеу мүмкіндігі.

6. Оқу тапсырмаларын үй тапсырмасы ретінде пайдалануға болады.

Wordwall бағдарламасын өз жұмысыңызда пайдалану – мектептің виртуалды оқу ортасын жақсартудың тамаша тәсілі, сонымен қатар сыныптағы жұмысты айтарлықтай әртүрлендірудің жақсы жолы [15].





6-сурет. **Wordwall бағдарламасының тапсырма дизайн түрлері**

Қорытынды. Жоғарыда аталған бағдарламаларды теориялық тұрғыдан зерттеп, практикада қолданып көргеннен кейін білім беру саласында қолдануға болатын интернет платформалардың жағымды және жағымсыз жақтарын анықтадық (1 кесте).

1-кесте

Интернет платформалардың жағымды және жағымсыз жақтары

Платформа, ресурс аты:	Жағымды жағы	Жағымсыз жағы
ZOOM	1) көпфункционалды; 2) басқа ресурстармен интеграция; 3) дыбыс пен бейненің болуы; 4) топтық, жұптық жұмыс жасауға болатындығы	1) уақыттың тапшылығы
Miro	1) тақтаның ауқымдылығы; 2) көпфункционалдығы; 3) тақтаға кез-келген форматтағы материалдарды жүктей алу мүмкіндігі (jpeg. Pdf. Doc. Youtube link); 4) белгілі бір тапсырманы орындауға таймер уақытын қоюға болатыны; 5) пікірлерге «Лайк» басу арқылы, ең таңымал пікірді анықтау мүмкіндігі	1) бейне қоңыраудың тегін тарифте жоқтығы; 2) оқытушымен қатар оқушылардың да платформаға тіркелуінің қажеттігі; 3) тегін тарифте тақталар санының санаулы екендігі; 4) бағдарлама интерфесінің толық ағылшын тілінде болуы
Wordwall	1) тапсырмалар үлгілерінің қызықтығы; 2) тапсырмалар үлгілерінің дизайн көркемділігі (бейне, әуен, дыбыстармен сүйемелденуі); 3) тапсырманы орындауға уақытты анықтау функциясы	

Қорытындылай келе осы мақалада қарастырылған білім беру ресурстарын сабақта пайдалану білімді жақсы түсінуге және меңгеруге, сонымен қатар материалды тиімді бекітуге ықпал етеді. Wordwall, Kahoot бағдарламарын пайдалану оқушылардың білімін жедел бақылауға ықпал етеді және соның нәтижесінде оқытудың тиімділігін арттырады.

Аталған платформаларды қолданудың негізгі мақсаты қашықтықтан және сыныпта балаларды оқыту барысында – оқытудың тиімділігін арттыру, интерактивтік коллаборацияны құруға көмектесу:

– оқу мотивациясын арттыру;

– оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту;

– сабаққа дайындалу кезінде оқушылардың дербестігін ынталандыру;

– білім сапасын арттыру;

– оқу процесін ұйымдастырудың формалары мен әдістерін жетілдіруге септігін тизіземіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы: ҚР Үкіметінің қаулысы. – 27.12.2019. – № 988.

[2] Казахстанские школьники учились онлайн дольше сверстников в Европе и ЕАЭС [Электрондық ресурс] URL: https://www.zakon.kz/5085990-kazahstanskie-shkolniki-uchilis-onlayn.html (өтінім берілген күні: 02.02.2022).

[3] Тайтанова Н.Қ. Педагогтің кәсібилігін дамытуды тиімді басқаруда коллабораторивтік орта құру //Рухани жаңғыру – ұлттық білім беру мен ұлттық сананың жаңа белесі: Ғылыми-практикалық конференция материалдарының электрондық жинағы. – Алматы: Өрлеу БАҰО АҚФ ҚР ББЖҚБАРИ, – 2018. – 11-16 бб.

[4] Жаңа педагогикалық технологиялар: Көмекші оқу құралы //Құраст. Т.М.Жоламанова – Көкшетау: Келешек-2030. – 2015. – 248 б.

[5] Тойбазарова Н.А. Интербелсенді оқыту технологиясы: Оқу құралы. – Нұр-Сұлтан: Тұран-Астана, 2019. – 89 б.

[6] Абильмажинова О.С., Кариев А.Д. Интерактивті оқыту студенттің креативтілігі мен субъектілігін дамыту факторы ретінде //Вестник АПН Казахстана. – 2020. – № 3. – 45-52 бб.

[7] Бердібекова А., Калиева Э.И. Болашақ педагогтерді даярлаудағы белсенді оқыту оқыту стратегиялары //Ғылым қызметкерлері күніне арналған ғылыми-тәжірибелік онлайн-конференциялардың материалдар жинағы. – Т.I. – Ақтау: Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, 2020. – 329 б.

[8] Абилхаирова Ж.А., Баймағанбетова Ж.Т., Бекмурзаева Р.А., Нургалиева С.А. COVID-19 пандемиясы кезінде қашықтықтан оқыту: қазақстандық академиялық талдау. Педагогика және психология // Педагогика және психология. – 2021. – № 4(49). – 12-18 бб.

[9] Программа ZOOM – что это такое? Как им пользоваться? Приложение для телефона и компьютера [Электрондық ресурс]: URL: https://pedsovet.su/zoom/7080_zoom_ vozmozhnosti_programmy (өтінім берілген күні: 06.02.2022).

[10] Zoom платформасы арқылы онлайн оқыту [Электрондық ресурс]: URL: https://edu-kz.com/kz/helpful-information/obzor-programmi-zoom-dlja-videokonferencij-na-distanncionom-obuchenii (өтінім берілген күні: 06.02.2022).

[11] Zoom қосымшасы: пайдасы көп пе, «айласы» көп пе? [Электрондық ресурс]: URL: https://adyrna.kz/post/48780 (өтінім берілген күні: 06.02.2022).

[12] Miro (RealtimeBoard) [Электрондық ресурс]: URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Miro_(RealtimeBoard) (өтінім берілген күні: 06.02.2022).

[13] Как использовать онлайн-доску Miro в обучении [Электрондық ресурс]: URL: https://we.study/blog/miro (өтінім берілген күні: 06.02.2022).

[14] Амиргалиева Б.О. Wordwall интерактивті тапсырма құру сервисін химия пәнінде қолдану мүмкіндіктері [Электрондық ресурс]: URL: https://zkoipk.kz/smartconf2021/2-section/6621-conf.html (өтінім берілген күні: 10.02.2022).

[15] Толпегина Н.Ю. Применение обучающей игровой платформы Wordwall на уроках математики [Электрондық ресурс]: URL: https://ust.kz/word/primenenie_obychayushchei_igrovoi_platformy_wordwall_nayrokah_matematiki-295686.html (өтінім берілген күні: 10.02.2022).

References

[1] Kazakstan Respublikasynda bilim berudi zhane gylymdy damytudyn 2020-2025 zhyldarga arnalgan memlekettik bagdarlamasyn bekitu turaly: KR Ukimetinin kaulysy. – 27.12.2019. – № 988.

[2] Kazahstanskie shkol’niki uchilis’ onlajn dol’she sverstnikov v Evrope i EAES [Elektrondyk resurs] URL: https://www.zakon.kz/5085990-kazahstanskie-shkolniki-uchilis-onlayn.html (otinim berilgen kuni: 02.02.2022).

[3] Tajtanova N.K. Pedagogtin kasibiligin damytudy tiimdi baskaruda kollaboratorivtik orta kuru // Ruhani zhangyru – ulttyk bilim beru men ulttyk sananyn zhana belesi: Gylymi-praktikalyk konferenciya materialdarynyn elektrondyn zhinagy. – Almaty: Orleu BAUO AKF KR BBZHKBARI, 2018. – 11-16 bb.

[4] Zhana pedagogikalyk tekhnologiyalar: Komekshi oku kuraly //Kurast. T.M.Zholamanova – Kokshetau: Keleshek-2030. – 2015. – 248 b.

[5] Tojbazarova N.A. Interbelsendi okytu tekhnologiyasy: Oku kuraly. – Nur-Sultan: Turan-Astana, – 2019. – 89 b.

[6] Abil'mazhinova O.S., Kariev A.D. Interaktivti okytu studenttin kreativtiligi men sub"ektiligin damytu faktory retinde // Vestnik APN Kazahstana. – 2020. – № 3. – 45-52 bb.

[7] Berdibekova A., Kalieva E.I. Bolashak pedagogterdi dayarlaudagy belsendi okytu okytu strategiyalary // Gylym kyzmetkerleri kunine arnalgan gylymi-tazhiribelik onlajn-konferenciyalardyn materialdar zhinagy. – T.I. - Aktau: Sh.Esenov atyndagy Kaspij memlekettik tekhnologiyalar zhane inzhiniring universiteti, 2020. - 329 b.

[8] Abilhairova Zh.A., Bajmaganbetova Zh.T., Bekmurzaeva R.A., Nurgalieva S.A. COVID-19 pandemiyasy kezinde kashyktyktan okytu: kazakstandyk akademiyalyk taldau. Pedagogika zhane psihologiya // Pedagogika zhane psihologiya. – 2021. – № 4(49). – 12-18 bb.

[9] Programma ZOOM – chto eto takoe? Kak im pol'zovat'sya? Prilozhenie dlya telefona i komp'yutera [Elektrondyk resurs]: URL: https://pedsovet.su/zoom/7080_zoom_ vozmozhnosti_programmy (otinim berilgen kuni: 06.02.2022).

[10] Zoom platformasy arkyly onlajn okytu [Elektrondyk resurs]: URL: https://edu-kz.com/kz/helpful-information/obzor-programmi-zoom-dlja-videokonferencij-na-distanncionom-obuchenii (otinim berilgen kuni: 06.02.2022).

[11] Zoom kosymshasy: pajdasy kop pe, «ajlasy» kop pe? [Elektrondyk resurs]: URL: https://adyrna.kz/post/48780 (otinim berilgen kuni: 06.02.2022).

[12] Miro (RealtimeBoard) [Elektrondyk resurs]: URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Miro_(RealtimeBoard) (otinim berilgen kuni: 06.02.2022).

[13] Kak ispol'zovat' onlajn-dosku Miro v obuchenii [Elektrondyk resurs]: URL: https://we.study/blog/miro (otinim berilgen kuni: 06.02.2022).

[14] Amirgalieva B.O. Wordwall interaktivti tapsyrma kuru servisin himiya paninde koldanu mүmkindikteri [Elektrondyk resurs]: URL: https://zkoipk.kz/smartconf2021/2-section/6621-conf.html (otinim berilgen kuni: 10.02.2022).

[15] Tolpegina N.Yu. Primenenie obuchayushchej igrovoj platformy Wordwall na urokah matematiki [Elektrondyk resurs]: URL: https://ust.kz/word/primenenie_obychayushchei_i grovoi_platformy_wordwall_nayrokah_matematiki-295686.html (otinim berilgen kuni: 10.02.2022).

Интерактивные коллаборации в начальной школе при дистанционном обучении

Г.Г. Жусупбекова[1], А.Ж. Омарова[1]
[1]Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова
(Кокшетау, Казахстан)

Аннотация

Сегодня использование цифровых технологий является одним из приоритетов образования. В соответствии с новыми требованиями государственного образовательного стандарта Республики Казахстан внедрение инновационных технологий в первую очередь направлено на повышение качества образования, повышение мотивации обучающихся к познанию нового, ускорение процесса обучения. В условиях пандемии резкий переход от традиционного обучения к дистанционному поставил перед педагогической практикой задачу не только внедрения современных информационно-коммуникационных технологий, но и изменения и создания параметров нового формата обучения. Все это определяет актуальность темы статьи и ее обоснованность, так как позволяет использовать мультимедийные средства в наиболее доступной и привлекательной, игровой форме, развивать логическое мышление учащихся, усиливать творческую составляющую учебного процесса.

Ключевые слова: дистанционное обучение; образовательные платформы; ZOOM; Miro; Wordwall.

Platforms for creating interactive collaboration in distance learning elementary school

G. Zhusupbekova[1], A. Omarova[1]
[1]Sh.Ualikhanov Kokshetau University
(Kokshetau, Kazakhstan)

Abstract

Today, the use of digital technologies is one of the priorities of education. In accordance with the new requirements of the state educational standard of the Republic of Kazakhstan, the introduction of innovative technologies is primarily aimed at improving the quality of education, increasing the motivation of students to learn new things. In the context of the pandemic, a sharp transition from traditional to distance learning was preceded by the pedagogical practice of not only introducing modern information and communication technologies, but also changing and creating the parameters of a new learning format. All this determines the relevance of the topic of the article and its validity, as it allows the use of multimedia tools in the most accessible and attractive, playful form, to develop logical thinking and thinking.

Keywords: distance learning; educational platforms; ZOOM; Miro; Wordwall.

Редакцияға 03.04.2022 қабылданған

МРНТИ 14.35.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.11*

*G.K. AIZHANOVA[1], A.M. ALIMKUL[1]**

Abai Kazakh National Pedagogical University
(Almaty, Kazakhstan), gulnara.64-95@inbox.ru, alymkul_a@list.ru

THE PROBLEM OF FORMING «SOFT SKILLS» AMONG STUDENTS OF THE EDUCATIONAL PROGRAM «PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY»

Abstract

The article is devoted to the problem of the formation of flexible or soft competencies in the process of the educational program disciplines development «Pedagogy and psychology». Lockdown 2020 clearly demonstrated the need to develop soft skills in students, which gives the opportunity to find a way to adapt to the ban on certain activities, while not losing productivity and competitiveness. The success of these complex tasks is almost entirely determined by the development of Soft Skills competencies in graduates. Soft Skills in the context of world experience are well represented in various foreign publications. In this paper, the authors made a brief analytical review of the current educational program of the bachelor's degree «Pedagogy and Psychology» on the basis of Abai Kazakh National University. The article shows features of the formation of soft skills in the conditions of a pedagogical university. The possibilities of the educational process and pedagogical conditions for the effective formation of Soft Skills have been identified.

Keywords: Soft Skills; flexible skills; Hard Skills; educational program "Pedagogy and Psychology"; students.

Introduction. The development of psychological and pedagogical science in the context of unprecedented challenges of the time, the reform of the education system requires the training of teachers and psychologists who are able to think creatively and deal with problems arising in professional activities in a non-standard manner. We live in a global world that requires fast processing of large amounts of information. Americans call this world VUCA. VUCA is an abbreviation formed from the first letters of the English words instability,

uncertainty, complexity and ambiguity. In these conditions, the requirements to the level of personal training of the pedagogical university graduates to adapt to modern conditions are constantly growing. Mastering modern scientific and practical knowledge involves the formation of meta-competences, Hard Skills, Soft Skills for students in order to be competitive in the global labor market. The relevance of this problem is the subject of studies in various branches of knowledge about the person, such as pedagogy, psychology, sociology and acquires an increasingly complex character.

Main body. The problems of soft and solid professional skills (Soft Skills and Hard Skills) were studied by Yu.V. Sorokopud, R.V. Kozyakov, N.E. Matyugin, N.V. Zhadko, D. Tataurushikova, O.V. Barinova, M.A. Churkina, O. Sosnitskaya, O.L. Chulanova (research in the framework of formation and development of Soft Skills). The formation of Soft Skills in the pedagogical sphere is handled by many teachers of higher education institutions (A.V. Vetkina, A.I. Vonina, L.V. Chernetsova, E. Kulik, E.D. Popova, T.A. Yarkova, A.S. Patlina, I.I.Cherkasova, etc.) [1-6]. According to scientists, Soft Skills – is a social-work characteristic of the knowledge combination, skills and motivational characteristics of an employee in the sphere of interaction between people, the ability to manage his time properly, the ability to persuade, negotiation, leadership, emotional intelligence, a characteristic of potential quality, to describe practically all elements of the readiness of staff for effective work in a given work situation in a work team» [1, P.4].

Methodology. The term "Soft Skills" originated in the United States in 1959. American scientists have studied the competences of the military and found that their skills are divided into two types: professional skills (Hard Skills) and personal qualities (Soft Skills). These concepts have taken root and become applicable in other areas. Hard Skills (in translation with «hard skills») is a set of skills related to the professional side of an activity. Such skills can be demonstrated, they are part of the compulsory requirements of the graduate, and they are indicated in the results of the education (LO (learning outcomes) programme. Soft Skills (in translation with the «soft skills») complex of non-specialized, over-the-job skills that are responsible for the successful performance of the work, high performance and are cross-cutting, that is, related not to the professional activity, and communications for effective interaction with other people. Soft competencies ("employability skills" (skills for employment), "people skills" (skills for communicating with people), "non-professional skills" (unprofessional skills), "key skills" (core skills), "social skills for progress" (skills for social development), "21st-century skills", "life skills") is the ability to act independently and effectively within the limits of its authority [2, P.350-351]. Currently there is no universal definition of the term "Soft Skills". Every scientist looks at this concept through the lens of his sphere of scientific interests. Today, Soft Skills is a set of skills or competences that could be described as meta-specific or common to different activities, and include some of the main features of cognitive and generally intellectual activity, Emotional intelligence, self-management and productive interaction with others [3]. In foreign studies different approaches to the classification of "Soft Skills" – flexible skills are presented. These classifications are based on six groups [4, P.64]:

1) Academic skills (literacy, numeracy);

2) Cognitive, research (thinking) (information gathering and processing, problem solving, planning and organization, learning and skills development, creative and systemic thinking);

3) Communication skills (interpersonal relations, communication, teamwork);

4) Social skills;

5) Management skills (initiative, innovation);

6) Personal skills (self-management, self-regulation, responsibility, resourcefulness, flexibility, self-esteem). But an international study by the World Economic Forum in Future of Jobs report identified 35 flexible skills that were divided into three core groups: basic skills, cross-functional skills and abilities (Table 1) [5].

The World Economic Forum in Davos (Switzerland, 2016) formulated the basic,

generally accepted flexible skills necessary for a person in the twenty-first century to successfully work and daily life [10, at pp. from 14 to 15]. These skills were identified as:

– Comprehensive multi-level problem-solving;
– Critical thinking;
– Creativity-Management of people;
– Cooperation with others;
– Emotional intelligence – Judgement and decision-making – Client orientation – Business negotiation skills – Cognitive flexibility – Effective job search;
– Self-management.

Table 1

Soft (flexible) skill groups

Basic skills	Cross-functional skills	Abilities
1. Content skills: – active learning; – oral communication; – active reading; – written communications; – information literacy	1. Social skills: – coordination; – emotional intelligence; – conducting negotiations; – the ability to convince; – customer orientation; – educating others.	1. Cognitive abilities: – cognitive flexibility; – creativity; – logical reasoning; – problem sensitivity - mathematical reasoning; – visualization.
2. Process skills: – active listening; – critical thinking; – self-analysis and analysis of others	2. Skills in complex tasks. 3. System skills: – decision-making; – system analysis. 4. Resource management skills: – financial; – material; – human; – time management. 5. Technical skills: – technological literacy; – operational literacy; – programming; – quality control; – technological; – customer orientation; – diagnostics of technical problems.	2. Physical abilities: – physical health; – ine motor skills.

In the context of an active search for innovative models, graduates of higher education institutions are developing a new image of a teacher-psychologist. A teacher-psychologist is not only a manager of the educational process, but also a consultant, a trainer, an educator, a communicator, a project manager, a researcher. Therefore, the development of these skills (competences) in the training activities of the learners is very important [11-13]. Soft Skills is taught in the course of study and helps students develop the ability to successfully master new knowledge, skills and meta-competences, i.e. the ability to learn. The aim of the teachers is to develop the "universal" skills of the learners as part of the teaching of their subject [14-16].

The model of the graduate of the educational program «Pedagogy and Psychology» in the direction of training: bachelor's degree

(Educational programe 2020) (KazNPU) includes the following – Soft Skills (soft skills):

– professional and social responsibility-communication, stress tolerance;

– self-criticism, objective self-esteem;

– critical thinking-emotional intelligence;

– mobility;

– pedagogical tact and optimism;

– clarity of purpose;

– industriousness-emotional stability-entrepreneurial skills-tolerance-information communication technology (ICT);

– multilingualism-organization;

– creativity;

– ability to communicate constructively – the ability to organize reflexive activities.

Results and discussion. Analysis of educational programe «Pedagogy and Psychology» showed that these Soft Skills are reflected in the requirements for learning results (Table 2).

Table 2

Soft (flexible) skills being developed (Soft Skills) for learners of the Educational Program «Pedagogy and Psychology» (bachelor's degree)

№	Name of discipline	Soft SkillS (by classification (Davos, Switzerland, 2016)	Evolving flexible skills
1	*2*	*3*	*4*
	1. Mathematical and statistical methods in psychological-pedagogical research. 2. Workshop on Experimental Psychology and Psychodiagnostics.	Comprehensive multi-level problem-solving	– information gathering and processing; – mathematical reasoning; – logical reasoning.
	Psychology of critical thinking	Critical thinking	– cognitive abilities; – cognitive flexibility; – critical thinking skills.
	1. Art therapy in pedagogical psychology. 2. Organization and planning of research projects in psychology and pedagogy.	Creativity	– creative and systemic thinking; – problem solving; – planning and organization; – learning and skills development.
	Social psychology	Management of people	– emotional intelligence; – ability to persuade; – educating others.
	Psychological and pedagogical bases of meditation	Cooperation with others	– conducting negotiations; – client orientation.
	Fundamentals of conflictology	Emotional intelligence	– manage conflicts; – emotional and cognitive flexibility; – thinking skills.

1	2	3	4
	Diagnosis and correction of the personality's mental development	Judgment and decision-making;	– decision-making; – system analysis.
	Basic individual and group psychotherapy	Customer focus	– problem sensitivity; – creativity.
	Psychology of communication	Business negotiation skills	– communication skills (interpersonal relations communication, teamwork); – establish contact and organize dialogue with different people; – influence and negotiate effectively clear, convincingly to speak, write, to own various formats of business communication; – be able to listen and hear.
	Psychological service and counseling in the activity of a teacher-psychologist	Cognitive flexibility	– skills in conducting; – psychological education classes consultations, training for students, teachers, and parents (legal) representatives; – ability to think outside the box.
	Effective employment	Effective job search	– responsibility; – resourcefulness; – flexibility; – sense of honor.
	1. Self-management and image of teacher-psychologist 2. Personal development training	Self-management	– self-management; – self-regulation; – visualization; – present yourself; – the ability to manage your time, and resources; – deep knowledge of oneself, one's own features, and the ability to effectively socialize in different environments with this situation in mind; – adaptability to changing conditions; – self-motivation.

The 15 disciplines considered by us Educational program «Pedagogy and psychology» (bachelor's degree) (which is 30% of the total number of disciplines) can be used to develop soft skills in conditions of pedagogical university. The main idea of the competency approach, as we know, is that the entire curriculum should be focused on practical objectives. It is therefore possible to bridge the gap between the theoretical part of the educational programe and the practical part of theoretical practical education. Even a highly qualified Hard Skills professional without soft skills risks being neglected and having a high level of risk of losing focus in life.

Conclusion. In connection with the above, we believe that in order to form soft skills, in addition to the disciplines of the psychological and pedagogical cycle, it is necessary to include elements of various types of quasi-professional activities: socio-pedagogical, projective, teaching (with subject-technological and social-role content), scientific and methodical, organizational and managerial, educational, consultative, preventive, healthy, psycho-diagnostic and corrective-developing. Thus,

the creation of an educational environment, pedagogical conditions, psychological atmosphere for the implementation of the initiative, activity, and the opportunity to take an active part in the activities of the university students will also contribute to the formation of soft skills.

References

[1] Ivonina A.I., Chulanova O.L., Davletshina Yu.M. Sovremennye napravleniya teoreticheskih i metodicheskih razrabotok v oblasti upravleniya: rol' Soft-Skills i hard Skills v professional'nom i kar'ernom razvitii sotrudnikov // Naukovedenie. – 2017. – T.9. – № 1 [Electronic resource]: URL: http://naukovedenie.ru/PDF/90EVN117.pdf (data of access: 09.12.2020).

[2] Chulanova O.L., Ivonina A.I. Formirovanie soft-skills (myagkih kompetencij): podhody k integracii rossijskogo i zarubezhnogo opyta, klassifikaciya, operacionalizaciya //Upravlenie personalom i intellektual'nymi resursami v Rossii. – 2017. – № 1(28). – S.53-58.

[3] Chulanova O.L. Formirovanie i razvitie kompetentnostnogo podhoda v rabote s personalom: teoriya, metodologiya i praktika: Diss. ... d-ra ekonom. nauk: 08.00.05. – M., 2014. – 339 s.

[4] Raickaya L.K., Tihonova E.V. Soft Skills v predstavlenii prepodavatelej i studentov rossijskih universitetov v kontekste mirovogo opyta //Vestnik RUDN. Seriya: Psihologiya i pedagogika. – 2018. – T.15. – № 3. – S.350-363.

[5] Stepanova L.N., Zeer E.F. Soft skills kak prediktory zhiznennogo samoosushchestvleniya studentov // Obrazovanie i nauka. – 2019. – T.21. – № 8. – S.65-89.

[6] Berkovich M.A., Kofanova T.V., Tihonova S.S. Soft Skills (myagkie kompetencii) bakalavra: ocenka sostoyaniya i napravleniya formirovaniya //Vestnik VGU. Seriya: Ekonomika i upravlenie. – 2018. – № 4. – S.64-68.

[7] Sorokopud Yu.V., Koz'yakov R.V., Matyugin N.E., Amchislavskaya E.Yu. Gibkost' myshleniya kak vostrebovannyj «myagkij navyk» (soft skills) sovremennyh specialistov //Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya. – 2020. – № 6(85). – S.400-402.

[8] Vagapova N.A., Dolomanyuk L.V., Vagapov G.V. Soft skills kak neobhodimyj komponent soderzhaniya inzhenernogo obrazovaniya //Vestnik KGEU. – 2016. – № 4(32). – S.134-142.

[9] Yaroslavceva A.V. Aktual'nost' formirovaniya navykov soft skills sredstvami robototekhniki u mal'chikov vo vneurochnoj deyatel'nosti //Vestnik Gzhel'skogo gosudarstvennogo universiteta. – 2020. – № 6. – S.56-64.

[10] Gizatullina A.V., Shatunova O.V. Nadprofessional'nye navyki uchitelej: soderzhanie i vostrebovannost' // Vysshee obrazovanie segodnya. – 2019. – № 5. – S.14-20.

[11] Shipilov V. Perechen' navykov soft-skills i sposoby ih razvitiya [Electronic resource]: URL: http://www.cfin.ru/management/people/dev_val/soft- skills.shtml (data of access: 11.12.2021).

[12] Kipina O.A. Teoreticheskie podhody k izucheniyu professional'no-pedagogicheskoj mobil'nosti pedagoga // Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka. – 2009. – № 1. – C.81-84.

[13] Bushkova S.N., Glushak E.V. Faktory professional'noĭ mobil'nosti pedagoga //Pedagogicheskiĭ zhurnal. – 2019. – T.9. – № 2A. – S.320-325.

[14] Igoshev B.M. Sushchnostno-logicheskiĭ analiz mobil'nosti kak mezhnauchnogo ponyatiya //Pedagogicheskoe obrazovanie. – 2014. – № 7. – S.53-61.

[15] Amirova L.A., Bagishaev 3.A. Professional'no-pedagogicheskaya mobil'nost' uchitelya kak celevaya ustanovka vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya //Alma mater. – 2004. – № 1. – S.55-60.

[16] Anan'eva T. 10 kompetencij, kotorye budut vostrebovany v 2020 godu [Electronic resource]: URL: https://hr-portal.ru/article/10-kompetenciy-kotorye-budut-vostrebovany-v-2020-godu (data of access: 11.02.2021).

Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының білімалушыларында «Soft skills» қалыптастыру мәселесі

Г.К. Айжанова[1], А.М. Алимкул[1]

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

(Алматы, Қазақстан)

Аңдатпа

Мақала «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының пәндерін игеру барысында икемді немесе жұмсақ құзыреттіліктерді қалыптастыру мәселесіне арналған. 2020-шы жылғы Lock down студенттерде Soft Skills дамыту мен қалыптастыру қажеттілігін айқын көрсетті, қандай да бір іс-әрекетке тыйым салу жағдайында, өнімділік пен бәсекеге қабілеттілікті жоғалтпай, бейімделудің жолын табуға

мүмкіндік берді. Осы күрделі мәселелердің сәтті іске асуы толығымен түлектерде жұмсақ дағдыларды дамытумен белгіленген. Әлемдік тәжірибе аясында Soft Skills әртүрлі шетелдік басылымдарда айқын көрсетілген. Бұл жұмыста авторлар Абай атындағы Қазақ ұлттық университетінің базасында «Педагогика және психология» бакалавриатының ағымдағы білім беру бағдарламасына қысқаша аналитикалық шолу жасаған. Мақалада педагогикалық университет жағдайында жұмсақ дағдыларды қалыптастыру ерекшеліктері көрсетілген. Оқу процесінің мүмкіндіктері және Soft SkillS (жұмсақ дағдыларды) тиімді қалыптастырудың педагогикалық шарттары анықталған.

Түйін сөздер: Soft Skills; икемді дағдылар; Hard Skills; «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы; студенттер.

Проблема формирования «Soft Skills» у обучающихся образовательной программы «Педагогика и психология»

Г.К. Айжанова[1], А.М. Алимкул[1]
[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

Аннотация

Статья посвящена проблеме формирования гибких или мягких компетенций в процессе освоения дисциплин образовательной программы «Педагогика и психология». Lock down 2020 года наглядно продемонстрировал необходимость развития и формирования мягких навыков у обучающихся, которые дают возможность найти способ адаптироваться в условиях запрета на ту или иную деятельность, при этом, не теряя продуктивность и конкурентоспособность. Успешность реализации этих сложных задач практически полностью определяется развитостью Soft Skills компетенций у выпускников. Soft Skills в контексте мирового опыта хорошо представлен в различных зарубежных изданиях. В этой работе авторы сделали краткий аналитический обзор действующей образовательной программы бакалавриата «Педагогика и психология» на базе Казахского национального университета имени Абая. В статье показаны особенности формирования мягких навыков в условиях педагогического вуза. Выявлены возможности учебного процесса и педагогические условия эффективного формирования Soft SkillS (мягкие навыки).

Ключевые слова: Soft Skills; гибкие навыки; Hard Skills; образовательная программа «Педагогика и психология»; обучающиеся.

Received: 02.04.2022

FTAMP 14.35.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.12*

А.М. БЕЙСЕНБАЕВА[1], А. ЖҰМААДАН[1]

[1]Академик Е.А.Букетов атындағы Қарағанды университеті (Қарағанды, Қазақстан), luna_0171@mail.ru

Z ҰРПАҚТЫ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН ОҚЫТУДА ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Аңдатпа

Мақала цифрлық технологиялар мен әлеуметтік желілердің педагогикалық үрдісте атқаратын рөлін анықтап, заманауи баланы тәрбиелеу мен оқытудың әдістерін жаңарту жолдарын қарастыруға арналған, Z ұрпағының өкілдеріне салыстырмалы мінездеме берілген. Z ұрпағының өзіндік ерекшеліктерін еске-

ре отырып оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін «Tik Tok» әлеуметтік желісінің мүмкіндіктері және артықшылықтары мен кемшіліктері көрсетілген. Бастауыш мектептің оқушыларына, ата-ана және мұғалімдерге арнап сауалнама құрастырылған. Жүргізілген сауалнама нәтижелері талданып, оқу-тәрбие процесінде «Tik Tok» желісінің мүмкіндіктерін тиімді пайдалану жолдары ұсынылған және цифрлық құрылғылар мен әлеуметтік желілердің артықшылықтары мен кемшіліктері туралы сараптама кестесі жасалған. Z ұрпақты тәрбиелеуде ата-аналарға көмек болатын әдебиеттерге сілтеме жасалған. Авторлар сандық құзыреттер мен ақпараттық мәдениетке қатысты мазмұнды қорытынды жасауға әрекет жасаған.

Түйін сөздер: Z ұрпақ; ұрпақ ерекшелігі; әлеуметтік желі; «Tik Tok» әлеуметтік желісі; әлеуметтік желінің мүмкіндіктері; цифрлық технология.

Кіріспе. XXI ғасырдың жаңа жас буыны өкілдерін тәрбиелеудегі кездесетін қиыншылықтар мен заман талабындағы техника мен әлеуметтік желінің бала тәрбиесіндегі атқаратын рөлін анықтап, заманауи бала тәрбиелеу мен оқытудың әдістерін жаңарту – қоғам үшін басты мәселе болып отыр. Заман ағымына қарай адам да, оның тәрбиесі де білімі мен өмір сүру деңгейі мен қажеттіліктері толықтай болмаса да, біршама өзгеріске ұшырайды. Дәстүрлі білім беру жүйесі ұсына алмайтын білім беру қызметтеріне мұқтаж адамдардың контингенті жылдан жылға өсуіне байланысты қажетті ақпаратты жедел алуға және интернет пен заманауи цифрлық технологияларды пайдалана отырып оқуға мүмкіндік беретін қашықтықтан ашық білім алудың жаңа электрондық нысандары пайда бола бастады.

Ақпараттық қоғамда цифрлық экономикаға барабар жеке тұлғаның маңызды қасиеттерінің бірі – бұл жеке тұлғаның сандық білімі, яғни цифрлық технологияларды еркін меңгеруі, оларды күнделікті өмірде қолдана білуі. XXI ғасырдың цифрлық дағдылары мен құзыреттері бастауыш мектептен бастап бүкіл білім беру қызметі барысында қалыптасуы керек. Сандық білім беру технологиясына көше отырып, ұстаздар бүгінгі таңда бұл бағытта не бар және тағы не істеу керек? деген сұрақтың жауабын іздестіруде.

Қазіргі білім беру процесін ұйымдастыра отырып, оқушылардың тұлғалы мінезіндегі өзгерістерді ұмытпау керек, себебі «жастар қазір мүлдем басқаша» деген пікірді мұғалімдерден жиі естуге болады. Неліктен бұл жастар басқаша және бұл ұрпақтың өзгелерден ерекшелігі қандай? Оларға не және қалай әсер етеді? Техника және әлеуметтік желілерді оқу процесінде тиімді пайлануға бола ма? деген сұрақтарға жауап сұранады.

Осы мәселелердің педагогикалық аспектісін айқындай отырып, ақпараттық-білім беру кеңістігіндегі оқытушылар мен білім алушылардың тиімді өзара іс-әрекет жасаудың бірден-бір шарты – ол жас ұрпаққа тән белгілерін білу және оларды оқу-тәрбие процесінде ескеру.

Негізгі бөлім. Ұрпақ дегеніміз – белгілі бір жылдар кезеңінде туылған, бірдей оқиғалар мен тәрбие ерекшеліктерінің әсерін бастан өткерген, ұқсас құндылықтары бар адамдар тобы. Көбіне сол құндылықтар белгілі ұрпақтың қарым-қатынас жасау, мәселелерді шешу, даму, ынталану, мақсат қою және өз өмірін басқару тәрізді мінез-құлқын анықтайды [1].

Негізінен әр заман ұрпақтары жалпылама GI, X, Y, Z сияқты латын әріптерімен белгіленіп отырады. Соған сәйкес, қазіргі заман ұрпақтары Z ұрпағы деген атауды иеленді.

Z ұрпағының өкілдері кім? 2000-шы жылдары туылған интернет қоғамының балалары. Оған Миллениум (Y) ұрпағының әлі де болса ықпалына қарамастан, Z ұрпағының өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл балалар ата-аналарына қарағанда техникалық жаңалықтарды тезірек және сәтті игереді, компьютерлер мен заманауи гаджеттерді еркін меңгеріп, әлеуметтік желілерде оңай байланысады, ақпаратты бірден қабылдап,

нәтижесін көрсетеді және өте алғыр болып келеді. Алдыңғы ұрпақтар «жаңа технологиялар» немесе «болашақтың технологиялары» деп атаған нәрселер Z ұрпағы үшін тансық емес.

Z ұрпағы – бұл шын мәнінде бірінші цифрлық буын. Z ұрпағының өкілдері планшеттер, iPadты белсенді қолданады, VR және 3D олар үшін шындық. Көбінесе «Z ұрпағы» термині «цифрлық адам» терминінің синонимі ретінде қарастырылады. Кейбір дереккөздерде оларды «цифрлық ортаның аборигендері» (digitalnatives) деп те атайды [2, С.8]. Цифрлық технологиялардың дамуы оларды цифрлық ортада өскен ұрпаққа айналдырды, яғни олар барлық ақпаратты желіден алады. Олар күні – бойы желіде отыра алады: онлайн ойындар ойнау, бірбірімен ICQ немесе Skype арқылы сөйлесу, жеке өмірі туралы блогтартарда айту, бағдарламалар мен фильмдер көру. Олар жеке кездесулерге қарағанда виртуалды ортада сөйлескенді жөн көреді. Z ұрпағы мүлдем басқа санаттарда ойлайды. Олар үшін қағаз тасымалдағыштағы кітаптарды оқығаннан гөрі, ғаламтор желісінен қажетті ақпаратты, өздік білім алған әлдеқайда дұрыс.

Қазір оқу орындарында Z ұрпағы білім алуда, бұл өз кезегінде оқыту әдістері мен білім беру мазмұнын өзгертуді талап етеді. Қазіргі заманғы оқытушы білім беру мазмұнын үнемі жаңарту және оқыту процесіне цифрлық технологияларды енгізу арқылы білім алушылардың өздерін осы процеске тарту мәселесін шеше отырып, оқушылармен өзара іс-қимылдың жаңа деңгейіне шығуы қажет. Осыған байланысты білім алушыларға ақпаратты ұсыну формалары, білім беру әдістерін таңдау, сонымен қатар оқу процесінде мұғалімнің рөлі өзгереді.

Z ұрпағы қалай білім алатының түсіну үшін соңғы жылдардағы білім беру тенденцияларын қараған жөн. Негізінен жаңа цифрлық технологиялардың артықшылықтарын пайдаланатын жаңашыл оқытушылар қалыптасқан дәстүрлі оқыту әдістерінен қазіргі заманғы білім беру жүесіне көшті. Мұғалімдер бұл ретте Z ұрпағын оқыту және тәрбиелеу барысында цифрлық медианы пайдалана бастады [3]. Себебі, дәл осы сандық жүйені қолдану арқылы ғана мұғалімдер оқушыны қызықтыра алады, оның сабаққа деген зейіні тұрақтандырылып, тақырыпты меңгеруіне жол ашылады. Цифрлық технология, яғни, мультимедиялық технологияларды сабақта қолдану арқылы, мұғалім оқушылар бойында визуалды, есту, когнитивтік және мінез-құлық әрекеттерін дамытады. Ал бұл оқушылардың әрі қарайғы жұмысының, сонымен қатар, олардың танымдық деңгейін сана деңгейіне де, бейсана деңгейіне де белсенді болуына жағдай жасайды [4]. Әрине, қазір балалар үшін таптырмайтын әдіс-бұл заманауи оқыту технологиялары мен заманауи техникалық оқыту құралдарын қолдана отырып жүргізілетін әдіс. Осы бір сиқырлы құрылғылардың арқасында оқушылар жан-жаққа қарап аландамай, бар назарын экранға аударады.

Заманауи техниканың қазіргі таңда түрлері өте көп, соның ішінде балалар көп қолданатын құрылғы түрі: смартфон, компьютер, ноутбук, планшет және теледидар. Смартфон – ұялы телефонның сөйлесу мүмкіндіктерін және интернетке шығу, файлдармен жұмыс және поштамен жұмыс тәрізді іс-әрекет мүмкіндіктерімен біріктірілген гибрид болып табылады. Ал, телефоннан айырмашылығы оның амалдық жүйесінің болуы [5].

Қазіргі балалардың бұл құрылғыларға неге сонша әуесқой екенінің бірден-бір жауабы – ойын, интернет және әлеуметтік желі. Бұлардың әрқайсысының яғни, ойын, әлеуметтік желі тағы сол сияқты смартфон мүмкіндіктерінің өзіндік артықшылықтары мен кемшілік тұстары бар (Кесте 1).

Кесте 1

Цифрлық құрылғылар мен әлеуметтік желілердің мүмкіндіктері, артықшылықтары мен кемшіліктері

Әлеуметтік желілердің жағымды жақтары	Әлеуметтік желілердің жағымсыз жақтары	Әлеуметтік желілердің мүмкіндіктері	Әлеуметтік желілердің қатерлері
– компьютерлік сауаттылықтың жоғарлауы; – хат алмасу жылдамдығы артады; – билік органдары блогтарымен кері және өзара байланыс орнатуға жол ашылады; – іздестіру жүйесін тиімді пайдалану; – компьютер, ұялы телефон арқылы желіге ену.	– уақыттың тиімсіз жұмсалуы; – ақпараттың жалған және шын екенін айыра алмау; – кез-келген ақпараттың ұсынылуы; – қоғам құндылықтарына жатпайтын лас сөздерді пайдалану; – толықтай электронды бағыныштылық.	– ақпарат алмасуда сурет, бейне, микроблогтар, ортақ чат т.б. көздер арқылы қажетті мәліметтерді кеңінен пайдалану; – жеке профиль құру; – ортақ қызығушылығы бар виртуалды дос таба алу; – ескі достарды таба алу; – қажетті ақпаратты өз уақытында алу.	– ақпаратты кез-келген адам оңай тауып, қажеттілігіне кедергісіз пайдалану; – әлеуметтік желілерге тәуелді болу; – виртуалды тілдесуге байланысты сөйлеу, ақпараттың жылдам алынуы және жеке ізденістің жоқтығына байланысты ойлау қабілетінің кемуі; – дүниетанымның төмендеуі; – компьютерлік тролльдер қақпанына түсу.

Зерттеу әдістері. Әлеуметтік желі – жеке ақпаратпен алмасуға, әлеуметтік байланыс орнатуға арналған платформа [6]. Қазіргі таңда жасөспірімдердің пайдаланатын әлеуметтік желілер туралы мағлұмат алу үшін олардың смартфонды күніне неше сағат қолданатыны, қандай желіде көп отыратыны, әлеуметтік желіден нені үйренетіні жайлы Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті педагогикалық факультетінің БОПмӘ-15с тобы студенттері өз ойларымен бөлісті Пікір-талас нәтижесінде жасөспірімдердің смартфонды күніне 2-3 сағаттан артық пайдаланатыны, «Tik Tok» желісінде көп отыратыны және соның салдарынан үй жұмысын орындауға уақыт жетпей қалатыны немесе ол туралы мүлдем ұмытып кететіндері белгілі болды.

Тік-Ток - ол қысқа музыкалық бейнелерді, тікелей эфирді жасауға және түрлі хабарлармен алмасуға мүмкіндік беретін [7], қазіргі таңда барлық елдерде танымал, ең жылдам дамып келе жатқан және ең көп жүктелген әлеуметтік желілердің бірі [8]. Tik Tok арқылы 15-тен 60 секундқа дейінгі музыкалық бейнебаян жасап, өзгелермен бөлісуге болады, сондай – ақ: кез-келген қолданушының бейнебаяндамасымен дуэт жасауға; бейнебаянды фильтр және эффект беру арқылы өңдеуге; музыка қосуға, дыбыстық эффект беруге; бейнебаянның фондағы музыкасын баяулатуға және тездетуге; бейнебаянды жүктеуге; бейнебаянды басқа әлеуметтік желілерде бөлісуге болады [9].

«Tik Tok» әлеуметтік желісіне оқушылардың қатысын білу мақсатында оқу тәжірибесі кезінде 4 сыныптың 26 оқушысына сауалнама жүргізілді. Ұсынылған сұрақтар төмендегідей болды:

1. «Tik Tok» әлеуметтік желісін білесіз бе?
2. «Tik Tok» әлеуметтік желіні қолданасыз ба?
3. «Tik Tok» әлеуметтік желісін қалай пайдаланасыз?

4. «Tik Tok» үшін бейнелерді қаншалықты жиі түсіресіз?

5. Сүйікті тиктокерлеріңіз бар ма?

6. Сізге ұсыныстарда не жиі кездеседі?

7. «Челлендж» деген не екенін білесіз бе?

8. «Tik Tok» желісі сіз үшін қауіпті деп ойлайсыз ба?

9. «Tik Tok» танымалдылығы неге байланысты деп ойлайсыз?

10. «Tik Tok» желісінің сізге тигізген қандай пайдасын айта аласыз?

11. Сіз үшін «Tik Tok»....?

Сауалнамадағы барлық сұрақ жауаптарына сараптама жасалып қорытындыланды. Сауалнама нәтижесінде барлық балалардың «Tik Tok» әлеуметтік желісі туралы білетіндігі және олардың көпшілігі оны қолданатыны анықталды. Сонымен қатар оқушылар Tik Tok желісінің зиянды және қауіпті жақтары бар екендігінен хабардар. Кейбір оқушылар Tik Tok желісін тек бейнелерді көру үшін пайдаланады, біреулері бұл желіде «челленждер» іздейді, өздері бейнебаян түсіріп, Tik Tok-қа жүктейтіндер де бар болып шықты. Көптеген оқушылар үшін Tik Tok - бұл ойын-сауық, сәнді құбылыс, өзін-өзі көрсету құралы, бірақ кейбіреулер үшін бұл тәуелділік деп айтты және олар мұны өздері де мойындайды.

«Tik Tok» желісіне ата-анаңның көз қарасын анықтау мақсатында төмендегідей сұрақтарды қамтыған сауаланама ата-анаға жіберілді:

1. Балаңыздың «Tik Tok» желісін пайдалануға көз қарасыңыз?

2. Сіздің балаңыз «Tik Tok» желісіне тіркелген бе?

3. Балаңыз қанша уақыттан бері «Tik Tok» желісін қолданады?

4. Балаңыздың «Tik Tok» желісіне салған материалдарын қарайсыз ба?

5. «Tik Tok» балаға зиян ба? әлде пайдасы барма?

6. Баланыз «Tik Tok»-ты пайдаланғалы бері оның бойынан қандай өзгешеліктер байқап жүрсіз ?

7. Баланыздың сабақ үлгеріміне «Tik Tok» қалай әсер етіп жатыр ?

Сауалнаманың нәтижесі бойынша 60% ата-ана «Tik Tok» желісін қолдайды, ал 35% қолдамайды қалған 5% ата-ана «Tik Tok» желісіне ойлары бейтарап. «Tik Tok» желісін пайдаланатын оқушылардың көптеген бөлігі 1-2 жылдан бері қолданып келетіні жайлы ата-анасы мәлімет берді. Көптеген ата-ана баласының «Tik Tok» желісіне салған материалдарын қарайды. «Tik Tok» желісін ата-аналардың 50% -ы пайдалы деп ойлайды, қалған 35% - зиян, 5% - аралас ойда. Сынып оқушыларының ата-аналары берген жауаптарында, «Tik Tok» желісін пайдаланатын бала ашылып, әр түрлі қолынан келетін заттарды жасап ширап жүр деп көрсеткен және де Tik Tok желісі баланың оқу үлгерімін мейлінше жоғарылатып, ынтасын ашқан, Tik Tok желісінің әсері оң деген пікір айтады.

Tik Tok әлеуметтік желісі туралы мұғалімдердің ойын білу мақсатында да сауалнама жүргілді. Сауалнамада төмендегідей сұрақтар болды.

1. «Tik Tok» әлеуметтік желісін қолданасыз ба?

2. «Tik Tok» әлеуметтік желісін сіздің оқушыларыңыз қолданады ма?

3. Оқушыларыңыз «Tik Tok» әлеуметтік желісінде қандай мағлұматтарды алатынын бақылап көрдіңіз бе?

4. Оқушыларыңызбен «Tik Tok» әлеуметтік желісі туралы әңгіме құрдыңыз ба?

5. Олардың «Tik Tok» әлеуметтік желісі туралы ойлары қандай?

6. «Tik Tok» әлеуметтік желісінің қандай пайдасы мен зияның көрсете аласыз

7. «Tik Tok» әлеуметтік желісін оқу-тәрбие процесінде қалай тиімді пайдалануға болады?

8. «Tik Tok» әлеуметтік желісі сіз үшін… .

«Tik Tok» әлеуметтік желісіне сауалнама сұрақтарына жауап берген мұғалімдердің 40% оң көзқарас, 35% теріс көзқарас, 25% бейтарап көзқарас нәтиже берді. Мұғалімдердің 45% «Tik Tok» әлеуметтік желісі туралы оқушылармен әңгіме жүргізген. Сонымен қатар, мұғалімдердің 67% «Tik Tok» әлеуметтік желісін оқу-тәрбие процесінде қалай тиімді пайдалануға болатынына көңіл бөліп, өз ойларымен бөлісті.

Нәтижелері. Сауалнамаларды талдай келе «Tik Tok» желісі оқушының жаңа, ерекше

мәліметтер алуына, шығармашылық дамуына, қауым алдында сөйлеу өнері дағдысының қалыптасуына, дикциясының жақсаруына, топтық іс-әрекеттерде отбасы мүшелері арасындағы қарым-қатынастың жақсаруына, бейнебаянды қайталап көруге, қателіктермен жұмыс жасауға, қызығушылықтары ортақ жаңа достар табуға, мінез-құлықының ашылуына пайдалы, сонымен қатар қауіпті челленджді қайталау барысында апатты жағдайларға ұшырау, уақытты тиімсіз пайдалану, материалдық жағдайдалын өзгелермен салыстыру тәрізді зиянды жақтары да бар деп қорытындылауға болады.

Байқағандай, «Tik Tok» желісінің тиімді жақтары басым, себебі, осы әлеуметтік желі арқылы көптеген құнды мәліметтермен танысу мүмкіндігі бар. Ал желінің зиянды жағын пайдаға айналдыру керек, яғни:

– ата-ана баламен жиі әңгімелесіп, ненің дұрыс, ненің бұрыс екенін нақты түсіндіріп отыру керек. Сол арқылы дұрыс жолды таңдап, «Tik Tok»-тың зиянды жағына көңіл аудармау;

– әрбір оқушыны ата-ана мен мұғалім қадағалай отырып, олардың «Tik Tok» желісінен көрген бейнематериалдарына сараптама және рефлексия жасап отыру - ең маңызды аспект;

– «Tik Tok» желісі - шығармашылықты дамыту алаңы екенін естен шығармаған абзал.

Титоктың негізгі аудиториясы жасөспірімдер мен жастар және олардың көбісінің бос уақыты «Tik Tok» желісінде бейнебаян түсірумен және бейнебаян көрумен өтетінің ескеріліп, ұстаздарға оқутәрбие процесін сол желімен байланыстыру керек екені түсінікті болды. Эксперимент ретінде сабақты төмендегі нұсқаулық арқылы өткізуді ұсынуға болады.

1. Ең алдымен оқушылардың барлығы көре алатындай, жалпыға ортақ аккаунт ашып алу қажет.

2. Түсінікті болу үшін, «Зат есім» тақырыбын жаңа сабақ және қайталау сабағы ретінде қалай өткізуге болатыны туралы бейнежазба дайындау.

3. Жаңа тақырыпты түсіндіру. «Tik Tok»-тың ең негізгі фишкасы – бейнежазбаның ұзақ болмауы. Мұғалім бұл желіде 3 минутқа дейін бейнежазба жариялай алады. Өтетін тақырыпты толықтай 3 минутқа сыйғызып, тіпті, мысалда келтіріп кетуге бұл уақыт жеткілікті. Сабақты қысқаша түсіндірген соң, мұғалім, қосымша фильтр, эффектті қолдана отырыа, оқушыларға жазбаша не ауызша тапсырма дайындайды, мысалы, зат есім деген не? зат есімге мысал келтір т.б..

4. Қайталау сабағы. Оқушылар мұғалім қойған сұраққа, не тапсырмаға жауап беріп бейне жазба түсіреді де оны «Tik Tok» желісіндегі ортақ аккаунтқа жүктейді. Видеоны топтаса не жеке-жеке эстафета арқылы түсіріп жариялауға да болады.

Талқылау. Негізінен «Tik Tok»-ты оқу процесінде қолдану қазіргі таңда Америкада жақсы қарқын алуда. Мысалы, Мэриленд штатындағы Гейтерсбергтің бір тарих пәні мұғалімі студенттерге 1820 жылғы Миссури компромиссі туралы білгендерін көрсету үшін эссе орнына бейнелер жасап «Tik Tok»-ка жүктеуге рұқсат берді. Калифорниядағы тағы бір мұғалім «Tik Tok»-ты тарихи салыстырмалар жасау үшін пайдаланды [10].

Алынған сауалнама жауаптарында кездесетін теріс пікірлерге қарамастан, болашақ бастауыш мұғалімі ретінде БОПмӘ-15с тобының студенттерінің бұл желіге деген көзқарастары оң. Себебі, мұғалім әртүрлі желілердің зиянды жақтарынан да пайда көре алатын, оқушылардың түрлі дағдыларын дамытуда шығармашылықпен іске асыра алу мүмкіндігі бар тұлға екеніне сенімді. Мысалы, ғаламдық коронавирустық пандемия миллиондаған адамдардың күнделікті өмірі мен іс-әрекетіне қатты әсерін тигізіп, сонымен қатар білім беру саласына да айтарлықтай өзгерістер әкелді, білім беру процесі онлайн форматта жүргізілді. Осыған байланысты мұғалімдердің оқу процесін тиімді әрі ыңғайлы ұйымдастыруда, оқушылардың тиісті білім көлемін қаншалықты меңгеруін анықтау жолдарын, әдіс-тәсілдерін меңгерді. Егер Classroom, Google – диск, WhatsApp желілеріне жүктелген жазба жұмыстарын мұғалім тексере алса, оқушылардың айтылым дағдыларын аталмыш желілер арқылы тексеру мүмкіншілігі қиыншылық тудыруды. Осы кезде «Tik Tok» әлеуметтік желісінде, оқушылардың айтылым дағдыларын да-

мыту үшін, түрлі челленджер жасалды. Әдебиеттік оқу сабағында өлеңдерді, мақалмәтелдер жаттап, ертегілерді рөлдерге бөліп айтып, оқушылар бейнежазба түсіріп, желіге салды.

Заманауи білім берудің негізгі трендтерінің бірі желілік белсенділік, әлеуметтік желілерді білім беру ресурстары ретінде пайдалану және қашықтықтан шеберлік-кластар, тренингтер өткізу болып табылады. Желілік технологияларды пайдалануда тән ерекшеліктер: икемділік, ұтқырлық, технологиялылық, диалогтық және интербелсенділік, медиаағындарды қабылдауға бағдарлық болып табылады. Осының барлығы сандық құзыреттерді және ақпараттық мәдениетті қалыптастыруға ықпал етеді.

Қорытынды. Уақыт тоқта деп, артқа шегіндіретін мүмкіншілігі жоқ, ағынды судай сарқырап, күндер, айлар, жылдар мен ғасырларға ұласатын өмірдің маңызды бөлшегі. Заман өзгере келе, адам да, орта да, ғылым да өзгеріске ұшырайды. «Біз соңғыларымыз, бізден кейін бірден басқа уақыт басталады, мүлдем басқа әлем» [11] деп, дәл осылай кезінде француз ғалымы Шарль Пеги болжап айтқан екен. Расыменде ғасыр сайын заман тоқтаусыз өзгеруде.

Білім – қай кезде болмасын,адамзат баласына қажет құнды ақпарат пен технология, жаңа бастамалардың көзі. Білімге сүйене отырып, түрлі сенсациялар ғасыр сайын тоқтаусыз ашылуда. Адамзат жаңалықтарының ең үлкені – ғаламтор. Кезінде «ғылым бағарға да ғылым сөзін сөйлесер адам жоқ. Білгеңінді кімге үйретерсің, білмегеңінді кімнен сұрарсың?» [12] деп Абай Құнанбаев бірінші қара сөзінде жазған екен. Бұл сұрақтың жауабы арада 2 ғасыр өтіп, шешімін тапқандай. Қазір білмегеңінді Google-ден сұрасаң, білгеңінді әлеуметтік желіге саласың. Аталған көмекші құралдар қазіргі таңда барлығының жиі қолданатын, күнделікті күн тәртібінде уақыт бөлуді қажет ететін құрылғыларға айналды. Алайда, жоғарыда атап өткендей, әр нәрсенің өзіндік кемшіліктері мен зиян тұстары бар. Әлеуметтік желілер мен ғаламтор балаларға кері әсерін берері анық, бұл жағдайда ата-ана бала тәрбиесінде бірқатар қиыншылықтармен бетпе-бет келеді. Тәрбиесіз берген білім – адамзаттың қас жауы [13] демекші, балаларға тек білім беріп қана қоймай, тәрбиеге де көңіл бөлуді ұмытпау керек. Бұл кезекте ата-аналарға ультра заманауи бала [14] тәрбиесі жөнінде жазылған Алла Исаковна Барканның кітабі көмек болады. Саналы, ой-өрісі жүйрік, адамгершілігі мол жас ұрпақты тәрбиелеуде ата-ананың, мұғалімнің атқаратын маңызы зор, себебі бүгінгі ұрпақ – ертеңгі болашақ [15].

Z ұрпағы – инновация және идеялар ұрпағы [16]. Бұл балалар техниканың қырсырын меңгерген, ультра заманауи, интернет әлемін толықтай бағындыра алатын жасөспірімдер мен балалар.Қазіргі жастармен жұмыс жасауды ескеретін оқыту әдістері мен әдістемелер және цифрландырылған визуалды және аудио ақпараттың көлемі айтарлықтай ерекшеленеді, себебі оқу материалының немесе білім беру вебсайтының визуалды, мультимедиялық компоненттері олардың игеруін едәуір арттырады және оқушылардың ынтасын күшейтеді [17]. Цифрлық технологиялар және әлеуметтік желілер оқу тапсырмаларын оқу орнында ғана емес, үйде де өз бетінше меңгеруге мүмкіндіктер бере отырып, білім алушы тұлғасының қажеттіліктерін қанағаттандырып, әлеуметтік желінің белсенді тұтынушылары ғана емес, сонымен қатар жаңа ресурстарды жасаушыларға айналдыруда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Словарь SEO терминов [Электрондық ресурс]: URL: https://seo.slovaronline.com/301-социальная_сеть (өтінім берілген күні: 01.01.2022).

[2] Джусубалиева Д.М. Современное образование: проблемы и пути их решения //Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Педагогические науки. – 2019. – № 4(64). – С.7-11.

[3] Бекзат Момынова. X-Y-Z ұрпақтар теориясы: Z буын өкілдерін оқыту мәселесі: Білім ал ақпараттық агенттігі. – 29.01.2020 [Электрондық ресурс]: URL: https://bilim-all.kz/article/11379-X-Y-Z---urpaqtar-teoryasy--Z---buynokilderin-oqytu-maselesi (өтінім берілген күні: 14.12.2021).

[4] Z ұрпақ және цифрлы болашақ: Интернет психологиясы. Қазақстанның ашық университеті [Электрондық ресурс]: URL: https://openu.kz/storage/lessons/1883/internet-psihologiyasy_24_lecture.pdf (өтінім берілген күні: 14.01.2022).

[5] Смартфон: Энциклопедический словарь. - 2009 [Электрондық ресурс]: URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/es/88702/СМАРТФОН (өтінім берілген күні: 04.01.2022).

[6] Страничка психолога для студента: Социальные сети: польза и вред [Электрондық ресурс]: URL: https://www.samgups.ru/education/studentam/stranichka-psikhologa/sotsialnye-seti-polza-i-vred/ (өтінім берілген күні: 28.12.2021).

[7] Тикток – что это такое: определение, значение, перевод. – 01.01.2021 [Электрондық ресурс]: URL: https://gadget-house.ru/tik-tok-chto-eto-takoe-opredelenie-znachenie-perevod (өтінім берілген күні: 29.12.2021).

[8] Аз уақытта танымал болған TikTok қандай әлеуметтік желі?: Жастар порталы [Электрондық ресурс]: URL: https://massaget.kz/layfstayl/tehno/58264/ (өтінім берілген күні: 20.12.2021).

[9] Тик Ток желісі қаншалықты зиян?: Караван медиа порталы [Электрондық ресурс]: URL: https://kaz.caravan.kz/zhangalyqtar/podcast-tik-tok-zhelisi-qanshalyqty-ziyan-263200/ (өтінім берілген күні: 19.12.2021).

[10] Roderick R. How Teachers and Students Are Using TikTok in the Classroom: Learning liftoff. – 11.02.2020 [Электрондық ресурс]: URL: https://www.learningliftoff.com/tiktok-in-the-classroom/ (өтінім берулген күні: 02.01.2022).

[11] Цитаты Шарль Пеги: Журнал BBF [Электрондық ресурс]: URL: https://bbf.ru/quotes/?author=43233 (өтінім берілген күні: 03.01.2022).

[12] Абай. Қара сөздер. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2020 – 224 б.

[13] Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы: Шалқар радиосы [Электрондық ресурс]: URL: https://qazradio.fm/shalqarfm/kz/news/8102/ (өтінім берілген күні: 04.01.2022).

[14] Баркан А.И. Ультра-современный ребенок. – ЛитРес, 2014. – 770 с. [Электрондық ресурс]: URL: https://bookshake.net/b/ultrasovremennyy-rebenok-alla-isaakovna-barkan (өтінім берілген күні: 22.12.2021).

[15] Мухамеджан К.А. Бүгінгі ұрпақ – ертеңгі болашақ /Білім айнасы. – 16.11.2017 [Электрондық ресурс]: URL: https://bilimainasy.kz/бүгінгі-ұрпақ-ертеңгі-болашақ/ (өтінім берілген күні: 28.12.2021).

[16] Z балалары: инновациялар және идеялар ұрпағы: Жаңа ұрпақ мектебі [Электрондық ресурс]: URL: https://ngs-school.kz/kz/articles/children-z (өтінім берілген күні: 12.12.2021).

[17] Нургалиева Г.К., Артыкбаева Е.В. Методология и технология электронного обучения. – Алматы, 2010. – 200 с.

References

[1] Slovar’ SEO terminov [Elektrondyk resurs]: URL: https://seo.slovaronline.com/301-social’naya_set’ (otinim berilgen kuni: 01.01.2022).

[2] Dzhusubalieva D.M. Sovremennoe obrazovanie: problemy i puti ih resheniya // Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya: Pedagogicheskie nauki. – 2019. – № 4(64). – S.7-11.

[3] Bekzat Momynova. X-Y-Z urpaktar teoriyasy: Z buyn okilderin okytu maselesi: Bilim al akparattyk agenttigi. – 29.01.2020 [Elektrondyk resurs]: URL: https://bilim-all.kz/article/11379-X-Y-Z---urpaqtar-teoryasy--Z---buynokilderin-oqytu-maselesi (otinim berilgen kuni: 14.12.2021).

[4] Z urpak zhane cifrly bolashak: Internet psihologiyasy. Kazakstannyn ashyk universiteti [Elektrondyk resurs]: URL: https://openu.kz/storage/lessons/1883/internet-psihologiyasy_24_lecture.pdf (otinim berilgen kuni: 14.01.2022).

[5] Smartfon: Enciklopedicheskij slovar’. – 2009 [Elektrondyk resurs]: URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/es/88702/SMARTFON (otinim berilgen kuni: 04.01.2022).

[6] Stranichka psihologa dlya studenta: Social'nye seti: pol'za i vred [Elektrondyk resurs]: URL: https://www.samgups.ru/education/studentam/stranichka-psikhologa/sotsialnye-seti-polza-i-vred/ (otinim berilgen kuni: 28.12.2021).

[7] Tiktok – chto eto takoe: opredelenie, znachenie, perevod. – 01.01.2021 [Elektrondyk resurs]: URL: https://gadget-house.ru/tik-tok-chto-eto-takoe-opredelenie-znachenie-perevod (otinim berilgen kuni: 29.12.2021).

[8] Az uakytta tanymal bolgan TikTok kandaj aleumettik zheli?: Zhastar portaly [Elektrondyk resurs]: URL: https://massaget.kz/layfstayl/tehno/58264/ (otinim berilgen kuni: 20.12.2021).

[9] Tik Tok zhelisi kanshalykty ziyan?: Karavan media portaly [Elektrondyk resurs]: URL: https://kaz.caravan.kz/zhangalyqtar/podcast-tik-tok-zhelisi-qanshalyqty-ziyan-263200/ (otinim berilgen kuni: 19.12.2021).

[10] Roderick R. How Teachers and Students Are Using TikTok in the Classroom: Learning liftoff. – 11.02.2020 [Elektrondyk resurs]: URL: https://www.learningliftoff.com/tiktok-in-the-classroom/ (otinim berulgen kuni: 02.01.2022).

[11] Citaty Sharl' Pegi: Zhurnal BBF [Elektrondyk resurs]: URL: https://bbf.ru/quotes/?author=43233 (otinim berilgen kuni: 03.01.2022).

[12] Abaj. Kara sozder. – Almaty: Almatykitap baspasy, 2020 – 224 b.

[13] Tarbiesiz berilgen bilim – adamzattyn kas zhauy: Shalkar radiosy [Elektrondyk resurs]: URL: https://qazradio.fm/shalqarfm/kz/news/8102/ (otinim berilgen kuni: 04.01.2022).

[14] Barkan A.I. Ul'tra-sovremennyj rebenok. – LitRes, 2014. – 770 s. [Elektrondyk resurs]: URL: https://bookshake.net/b/ultrasovremennyy-rebenok-alla-isaakovna-barkan (otinim berilgen kuni: 22.12.2021).

[15] Muhamedzhan K.A. Bugingi urpaқ – ertengi bolashak / Bilim ajnasy. – 16.11.2017 [Elektrondyk resurs]: URL: https://bilimainasy.kz/bүgingi-ұrpaқ-ertеңgi-bolashaқ/ (otinim berilgen kuni: 28.12.2021).

[16] Z balalary: innovaciyalar zhane ideyalar urpagy: Zhana urpak mektebi [Elektrondyk resurs]: URL: https://ngs-school.kz/kz/articles/children-z (otinim berilgen kuni: 12.12.2021).

[17] Nurgalieva G.K., Artykbaeva E.V. Metodologiya i tekhnologiya elektronnogo obucheniya. – Almaty, 2010. – 200 s.

Эффективное использование возможностей социальных сетей в воспитании и обучении поколений Z

А.М. Бейсенбаева[1], А. Жумаадан[1]
[1]Карагандинский университет имени Академика Е.А. Букетова
(Караганда, Казахстан)

Аннотация

Статья посвящена определению роли цифровых технологий и социальных сетей в педагогическом процессе и рассмотрению путей обновления современных методов воспитания и обучения ребенка. Дана сравнительная характеристика представителей поколения Z. Показаны возможности, преимущества и недостатки социальной сети «Tik Tok», позволяющей организовать учебно-воспитательный процесс с учетом специфических особенностей поколения Z. Составлена анкета для учащихся начальной школы, родителей и учителей. Проанализированы результаты проведенного опроса, предложены пути эффективного использования возможностей сети «Tik Tok» в учебно-воспитательном процессе и составлена аналитическая таблица о преимуществах и недостатках цифровых устройств и социальных сетей. Дана ссылка на литературу, полезная родителям в воспитании детей – поколения Z. Авторы предприняли попытку сделать содержательные выводы относительно цифровых компетенций и информационной культуры.

Ключевые слова: поколение Z; особенности поколений; социальная сеть; социальная сеть "Tik Tok"; возможности социальной сети; цифровые технологии.

Effective use of social media opportunities in the education and training of generation Z

A.M. Beisenbayeva[1], A. Zhumaadan[1]
[1]Academician E.A. Buketov Karaganda University
(Karaganda, Kazakhstan)

Abstract

The article is devoted to determining the role of digital technologies and social networks in the pedagogical process and considering ways to update modern methods of upbringing and teaching a child. A comparative characteristic of representatives of generation Z is given. The possibilities and advantages and disadvantages of the social network "Tik Tok" are shown, which allows organizing the educational process taking into account the specific features of generation Z. A questionnaire has been compiled for elementary school students, parents and teachers.The results of the survey are analyzed, ways of effectively using the capabilities of the "Tik Tok" network in the educational process are proposed, and an analytical table on the advantages and disadvantages of digital devices and social networks is compiled. A reference is given to literature useful to parents in raising children of generation Z. The authors attempted to draw meaningful conclusions about digital competencies and information culture.

Keywords: generation Z; features of generations; social network; social network "Tik Tok"; social network capabilities; digital technologies.

Редакцияға 05.03.2022 қабылданды

МРНТИ 14.25.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.13*

С.Т. ИСАЛИЕВА[1], Г.А. АБАЕВА[1], Б.О. ЖАНКУШКОВ[1], Д.Р. РАШИДИНОВ[2]*

Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
ТОО «ZERONE» (Алматы, Казахстан), salia72@mail.ru, abaeva70@bk.ru,*
Zhannur_bauyrzhan_2012@mail.ru, gj,damir.dmr88@gmail.com

ВИРТУАЛЬНАЯ ЛАБОРАТОРИЯ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются психолого-педагогические условия деятельности виртуальной лаборатории социально-гуманитарного направления. Авторами предпринята попытка анализа существующих цифровых платформ и ресурсов, различных подходов к пониманию виртуальной лаборатории, ее методического обеспечения, организации консультационной помощи и тьюторского сопровождения пользователей, самостоятельной и групповой работы обучающихся и др. В своем исследовании они опирались на одну из основных задач – теоретическое обоснование и разработка структурной модели психолого-педагогической виртуальной лаборатории с дальнейшей практической апробацией и реализацией. Как известно, психолого-педагогические условия являются одним из типов педагогических условий, под которым в общем смысле подразумевается процесс развития личности, в узком смысле – совокупность внешних обстоятельств с внутренним единством явлений. Исследование проводится в рамках проекта «Проектирование виртуальной лаборатории в рамках развивающей образовательной среды» и финансируется Казахским национальным педагогическим университетом имени Абая (договор № 3 от 11.02.2022 г.).

Ключевые слова: образовательная среда вуза; виртуальная лаборатория; проектирование образовательной среды; интернет-ресурсы; цифровые образовательные технологии.

Введение. Идея виртуальной лаборатории аккумулируется в мировом образовательном пространстве уже не первый год, еще в начале 2010-х годов выдвигались предложения и создавались пилотные проекты преимущественно в естественно-научном направлении, опыты и практические упражнения переносились в онлайн формат и были доступны для просмотра и воспроизведения, при этом в виртуальную лабораторию входили лабораторные установки с удаленным доступом, а моделирование ситуаций осуществлялось при помощи программного обеспечения. Пандемия COVID- 19 лишь ускорила этот процесс и виртуальные лаборатории стали неотъемлемой частью учебно-образовательного процесса.

Основная часть. В интернет-пространстве размещено множество видеороликов с уроками, открыт доступ к образовательным цифровым платформам, обучающиеся и педагоги имеют возможность скачать любой материал и самостоятельно изучать необходимые разделы. Однако в настоящем исследовании одна из основных задач – теоретическое обоснование и разработка структурной модели психолого-педагогической виртуальной лаборатории с дальнейшей практической апробацией и реализацией.

Методология. Психолого-педагогические условия являются одним из типов педагогических условий, под которыми в общем смысле подразумевается процесс развития личности, в узком смысле – совокупность внешних обстоятельств с внутренним единством явлений. Другими словами, в психолого-педагогических условиях эффективность педагогического воздействия обучающегося обеспечивается конкретными педагогическими мерами, направленными на воспитание, обучение и развитие личности [1, С.279]. Опираясь именно на такое понимание, авторами будет предпринята попытка обоснования психолого-педагогических условий деятельности виртуальной лаборатории и характеристики основных направлений. С этой целью проведен мониторинг существующих исследований и рассмотрены различные виды виртуальных лабораторий.

Литературный обзор. Анализ зарубежных исследований показал, что виртуальное моделирование активно используется в учебном процессе, например, для обучения медсестер (Келли Хаддер и др., 2021) [2], подготовки инженеров-химиков (Ярка Гласси и др., 2020; Гурина И.А. и др., 2020) [3; 4], изучения динамики процессов возобновляемой энергетики (Х.Л.Гусман и др., 2020) [5], а также как дополнение к традиционным практическим лабораториям (Х.К.Домингес и др., 2018) [6].

П.Куртесис и С.Э.Макферсон в серии исследований VR-EAL (Лаборатория ежедневной оценки виртуальной реальности) применили междисциплинарный подход для изучения потенциала иммерсивной виртуальной реальности как исследовательского и клинического инструмента в когнитивной нейробиологии и нейропсихологии. При этом рассматриваются различные технические и методологические ловушки, связанные с ее внедрением в нейропсихологию [7]. Также представляет интерес статья К.Баранюк в области создания виртуальной психологической лаборатории, где исследуется цифровое сознание и его недостатки [8].

Инновационным по своему содержанию является, по нашему мнению, исследование облачных инструментов в виртуальном обучении (Ш.Майуф и др., 2021). Авторы предлагают облачную платформу Circuits-cloud с гибридными схемами для проектирования и моделирования аналоговых и цифровых электронных систем. По их мнению, платформу можно использовать для смешанного и дистанционного обучения, кроме того она позволяет использовать облако в браузере для групповой и самостоятельной работы обучающихся [9].

Мы согласны с мнением Йоп ван дер Грааф и др., которые в своем исследовании пришли к выводу, что обучение, основанное на исследовательских запросах, способствует интеграции информационных текстов и виртуальной лаборатории и влияет на качество учебного процесса. Вместе с тем, стимулирование дополнительной интеграции может не привести к его улучшению [10].

О.А.Медведева в своем исследовании подробно описывает терминологию и технологии создания виртуальных лабораторий. Например, по одной из них предусматривается разработка эмулятора (симулятора) системы, а по другой – организация дистанционного изучения информации (рисунок 1). Необходимо отметить, что подобные лаборатории носят исследовательский характер и позволяют на практике (виртуально) изучать физико-технические процессы, моделируемые с помощью компьютерных технологий [11]. Например, на сайте Казанского Федерального (Приволжского) университета приводятся данные по виртуальным лабораториям естественно-научного направления, созданным в вузах мира и России (рисунок 2) [12].

Наряду с этим, нами предпринята попытка обобщить существующие виртуальные лаборатории на казахстанских цифровых платформах. Так, на сайте образовательной экосистемы BILIMLAND функционирует виртуальная лаборатория, в которой представлена экспериментальная обучающая среда по естественно-научному направлению. Разработанные уроки по биологии, физике, математике, химии, географии содержат более 150 симуляторов и тренажеров что позволяет развивать визуальное мышление, применять дополнительные цифровые инструменты и создавать интересные и простые уроки. Обучающиеся могут работать на платформе как с учителем, так и самостоятельно. В целом преимущества виртуальной лаборатории очевидны и способствуют повышению мотивации для обучения, дают возможность для наглядного объяснения сложных процессов и явлений и могут помочь учителям-методистам эффективно организовать учебный процесс [13].



Рисунок 2. **Типы программно-аппаратных комплексов виртуальных лабораторий**

С.К. Карауылбаев и А.М. Жумабаева исследуя педагогические ситуации в 3D виртуальных классах, формулируют влияющие на них общественные, социальные, инклюзивные и технологические факторы. Среди них отмечаются вопросы межгрупповых конфликтов, влияния внеклассных мероприятий на ученика, проблемы их социального положения, а также физиологические (инклюзивные) трудности усвоения учебного материала и др. Определенный интерес представляет направленность исследования на педагогические ситуации, возникающие у студентов в период прохождения различных видов практик [14].

Результаты и дискуссия. Анализ вышеприведенных исследований показывает, что возможно и целесообразно создание единой виртуальной лаборатории, в которой могут быть интегрированы возможности и потенциал виртуальной обучающей среды. В социально-гуманитарном направлении не наблюдается более или менее комплексных исследований по данной проблематике, понятие

виртуальной лаборатории ограничивается в основном вебинарами, различными онлайн-курсами и др. [15]. Так, в рамках грантового финансирования ректора университета по теме «Проектирование виртуальной лаборатории в рамках развивающей образовательной среды вуза» нами обоснована необходимость создания виртуальной лаборатории психолого-педагогического направления, в которой на одной цифровой платформе предусмотрено размещение исследовательских и цифровых ресурсов электронной библиотеки, дистанционных технологий обучения, виртуальной среды и др. Архитектура проекта основана на диссертационном исследовании Исалиевой С.Т. «Проектирование развивающей образовательной среды вуза для иностранных обучающихся».

Рассматривая психолого-педагогические условия и направления деятельности виртуальной лаборатории, следует более подробно остановиться на каждом из них: методическом обеспечении, системе тьюторства и консультаций преподавателей, возможностях для самостоятельной и групповой работы, а также научно-исследовательской деятельности обучающихся и профессорско-преподавательского состава.

Методическое обеспечение. Согласно концепции темы в рамках вышеуказанного гранта ведется работа по созданию вебсайта виртуальной лаборатории Института педагогики и психологии, основными структурными компонентами которой являются репозиторий, виртуальный журнал и исследовательские лаборатории [15].

Для репозитория предусмотрено создание профилей профессорско-преподавательского состава образовательных программ «Дошкольное образование, социальная педагогика и самопознание», «Начальное образование», «Педагогика и психология», «Специальная педагогика», «Социальные науки: Психология», Отдела дисциплин педагогического цикла по университету. В профиле представлена общая и контактная информация, научная деятельность, темы диссертаций, индекс Хирша, Author ID Scopus, Researcher ID, данные о членстве в профессиональных сообществах, проектная (исследовательская) деятельность, методическая работа, сведения о наличии авторских свидетельств, патентов и других охранных документах.

Научные публикации структурированы по категориям и отражают сведения об изданных монографиях, учебниках, учебных пособиях, учебно-методических пособиях /рекомендациях, в т.ч. рекомендованных МОН РК. Все опубликованные статьи содержат ссылки на журналы с импакт-фактором, журналы ККСОН МОН РК, зарубежные и республиканские журналы, сборники зарубежных и республиканских конференций. Необходимо отметить, что неправильное (неединообразное) написание данных авторов, различия в английских/казахских/русских вариантах вызывают сложности в идентификации публикаций, привязке к ORCID и Research author ID. По нашему мнению, в таких случаях правильно придерживаться официального написания согласно удостоверению личности (паспорта).

Система тьюторства и консультации преподавателей, возможности для самостоятельной и групповой работы. Одним из направлений создаваемой виртуальной лаборатории является разработка МООК – онлайн-курсов по образовательным программам Института педагогики и психологии. В рамках вышеуказанной виртуальной лаборатории преподаватели образовательных программ записывают видеокурсы, размещают их на видеоканале института. Так, на канал YouTube загружены видеолекции по психологии управления, педагогике, сапомознанию, социальным наукам (психологии) и другим дисциплинам на казахском и русском языках, всего подготовлено более 50 видеоматериалов (рисунок 2) [16].

Согласно задачам научного проекта, онлайн-курсы могут использоваться в учебном процессе, в формате дистанционного и смешанного обучения, в т.ч. для отработки пропущенных занятий и для перезачета кредитов, а также могут быть переведены на казахский/русский/английский языки для самостоятельной работы обучающихся, в т.ч. иностранных.

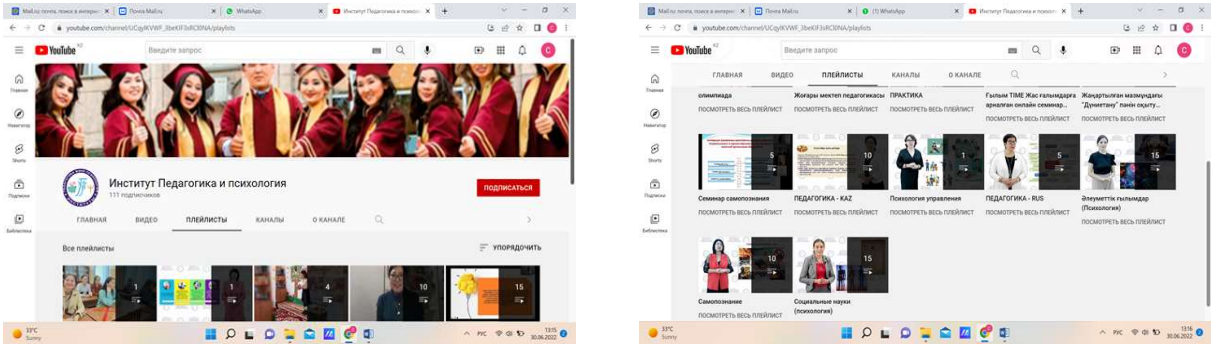


Рисунок 2. **Интерфейс канала Института педагогики и психологии**

Л.Отарбаева указывает, что в программах развивающего обучения, в дистанционном и онлайн формате, при использовании открытых образовательных траекторий (МООК) и др. возможна реализация тьюторской деятельности, когда тьютор помогает обучающемуся формировать образовательную траекторию, осуществляет психолого-педагогическое сопровождение и способствует формированию необходимой мотивации [17]. С другой стороны, реальность свидетельствует о том, что тьюторы представлены в инклюзивном образовании и их деятельность направлена на физическую поддержку обучающихся с ограниченными возможностями. Мы согласны с утверждением, что основная задача тьюторского сопровождения заключается в двустороннем сотрудничестве тьютора и обучающегося, помощи в осмыслении и осознанном подходе к обучению, совместному составлению программы и сопровождению в процессе ее реализации [17]. Таким образом, индивидуализация учебного процесса значительно облегчает обучение в целом и повышает эффективность самостоятельной работы.

Научно-исследовательская деятельность обучающихся и профессорско-преподавательского состава. Согласно одному из направлений деятельности виртуальной лаборатории предусмотрено создание такого инструмента как виртуальный журнал, в котором предполагается разработка интерфейса для работы с научными журналами Института педагогики и психологии: научно-методическим журналом «Педагогика и психология», Вестником КазНПУ имени Абая, серии: Педагогические науки, Психология, Специальная педагогика. Все журналы имеют отдельные веб-сайты, чтобы просматривать ресурсы, необходимо открывать каждый из них, и работать в окнах. Для удобства пользователей виртуальной лаборатории будет создан ресурс (опция) для переписки с ответственными секретарями журналов в формате текстовых консультаций на сайте или форума авторов (читателей), что позволит работать в едином информационном пространстве, особенно магистрантам и докторантам, научным руководителям и преподавателям.

Кроме того, в пространстве виртуальной лаборатории можно объединить научно-образовательные проекты и проектную деятельность (научно-исследовательскую работу) обучающихся и ППС, которые проводятся в конкретном институте (университете). Цифровая платформа собирает всю информацию в единой базе данных и позволяет пользователям с определенной ролью в последующим обрабатывать их в специальных программах для получения анализа данных. Каждый модуль платформы связан между собой через уникальный идентификатор пользователя. Благодаря этому можно отследить все записи и действия пользователя во всех модулях в системе.

Пользователь платформы с определенной ролью, может создавать собственные записи в модуле репозиторий, электронный журнал и онлайн курсы. Все действия зарегистрированных пользователей в платформе модерируются и корректируются администратором или менеджером платформы. В каждой за-

писи всех модулей предусмотрена система оценок и рейтинга. Система оценки записей в модулях позволяет объективно оценить качество и соответствие материала аудиторией платформы. Также в каждой записи у автора будет возможность включить возможность оставлять комментарий. Предусмотрена интеграция с платежными системами, для возможности организации продаж электронных материалов, интеграция с системами онлайн почтовых рассылок и др. Модуль онлайн курсов, дает возможность создавать опросники, анкетирования, тестирования и обучающие курсы, с последующим оцениванием знаний и выдачей онлайн сертификатов, хранить историю обучения обучающегося, пройденные курсы и тесты (рисунок 3). В модуле авторизации есть возможность создать учетную запись посредством аккаунтов социальных сетей.



Рисунок 3. **Схема структуры модулей платформы**

Платформа состоит из модулей, что позволяет в будущем расширять ее возможности, она разрабатывается с использованием современных языков программирования и хранения баз данных. Так, например, каждый обучающийся может обеспечиваться тьюторским сопровождением, получать консультации преподавателей или задавать вопросы в чате (на форуме участников).

Заключение. Таким образом, максимальное использование возможностей виртуальной лаборатории предполагает автоматизирование обучения с помощью интернет-ресурсов и цифровых образовательных технологий. Однако, это является лишь дополнительным средством традиционного обучения и призвано эффективно использовать все возможности смешанного обучения.

Список использованных источников

[1] Шаркова А.Ю., Сибгатуллина Т.В. Педагогические условия использования проектной деятельности для формирования проектно-исследовательских компетенций обучающихся педагогического колледжа // Андреевские чтения: Современные концепции и технологии творческого саморазвития личности: Материалы статей уч. Всер. науч.-практ.конф. с междунар. уч. – Казань, 27-28 марта 2018. – С.277-284: Цифровой репозиторий КФУ [Электронный ресурс]: URL: https://core.ac.uk/download/pdf/197461639.pdf (дата обращения: 12.03.2022).

[2] Kelly Hudder, Ellen Buck-McFadyen, Meaghen Reghts, Kathryn Bushuk. A Quasi-Experimental Study Comparing Virtual Simulation to Lab-Based Learning of Newborn Assessment Among Nursing Students. Clinical Simulation in Nursing. Vol.55, June 2021, P.59-66. https://doi.org/j.ecns.2021.04.002 (дата обращения: 12.03.2022).

[3] Glassey J., Fernao D. Magalhaes. Virtual labs – love them or hate them, they are likely to be used more in the future. Education for Chemical Engineers. Vol.33, October 2020, P.76-77. https://doi.org/10.1016/j.ece.2020.07.005 (дата обращения: 12.03.2022).

[4] Гурина И.А., Медведева О.А., Шпак О.В. Дистанционная виртуальная лаборатория в современном образовании инженера // Современные проблемы науки и образования. – 2020. № 6: DOI: https://10.17513/spno.30285 [Электронный ресурс]: URL: https://s.science-education.ru/pdf/2020/6/30285.pdf (дата обращения: 10.03.2022).

[5] Guzman J.l., Berenguel M., Merchan A., D.Gil J., Alvarez J.D. A virtual lab for modeling and control of a solar collector field. IFAC-PapersOnline. Vol.53, Issue 2, 2020, P.17216-17221. https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2020.12.1745 (дата обращения: 12.03.2022).

[6] Dominguez J.C., Miranda R., Gonzalez E.J., Oliet M., Alonso M.V. A virtual lab as a complement to traditional hands-on labs: Characterization of an alkaline electrolyzer for hydrogen production. Education for Chemical Engineers. Vol.23, April 2018, P.7-17. https://doi.org/10.1016/j.ece.2018.03.002 (дата обращения: 12.03.2022).

[7] Kourtesis P., MacPherson S.E. How immersive virtual reality methods may meet the criteria of the National Academy of Neuropsychology and American Academy of Clinical Neuropsychology: A software review of the Virtual Reality Everyday Assessment Lab (VR-EAL). Computers in Human Behavior Reports. Vol.4, August-Desember 2021, 100151. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100151 (дата обращения: 12.03.2022).

[8] Baraniuk C. Virtual psych lab seeks flaws in digital minds. NewScientist. Vol.237, Issue 3164, 10 February 2018, P.8. https://doi.org/10.1016/S0262-4079(18)30236-7 (дата обращения: 12.03.2022).

[9] Mayoff Sh., Alaswad H., Aljeshi S., Tarafa A., Elmedany W. A hybrid circuits-cloud: Development of a low-cost secure cloud-based collaborative platform for A/D circuits in virtual hardware E-lab. Ain Shams Engineering Journal. Vol.12, Issue 2, June 2021, P.1197-1209. https://doi.org/10.1016/j.asej.2020.09.012 (дата обращения: 12.03.2022).

[10] Joep van der Graaf, Eliane Segers, Ton de Jong. Fostering integration of informational texts and virtual labs during inquiry-based learning. Contemporary Educational Psychology. Vol.62, July 2020, 101890. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101890 (дата обращения: 12.03.2022).

[11] Медведева О.А. Развитие познавательной деятельности старшеклассников посредством виртуальной информационно-образовательной лаборатории: Автореф. дис. … канд.пед.наук: 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования. – Карачаевск, 2006. – 24 с. [Электронный ресурс]: URL: https://www.dissercat.com/content/razvitie-poznavatelnoi-deyatelnosti-starsheklassnikov-posredstvom-virtualnoi-informatsionno-/read (дата обращения: 04.04.2022).

[12] Виртуальные лаборатории: Казанский Федеральный (Приволжский) университет [Электронный ресурс]: URL: https://kpfu.ru/docs/F324157708/Virtualnye.laboratorii.pdf (дата обращения: 04.04.2022).

[13] О курсе: Виртуальная лаборатория BilimLand [Вебсайт]: URL: https://bilimland.kz/ru/courses/simulyaczii (дата обращения: 12.03.2022).

[14] Карауылбаев С.К., Жумабаева А.М. 3D виртуалды сыныптағы педагогикалық жағдаяттар // Педагогика және психология. – 2019. - № 4(41). – 181-186 [Электронный ресурс]: URL: https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/issue/view/8/99 (дата обращения: 30.03.2022).

[15] Абаева Г.А., Исалиева С.Т., Жанкушков Б.О. Проектирование виртуальной лаборатории в рамках развивающей образовательной среды вуза // Педагогика и психология. – 2021. – № 4(49). – С.75-82: https://doi.org/10.51889/2021-4.2077-6861.09 [Электронный ресурс]: URL: https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/545 (дата обращения 01.04.2022).

[16] Институт педагогики и психологии [Видеоканал]: URL: https://www.youtube.com/channel/UCqylKVWF_3beKIF3sRCl0NA/playlists (дата обращения: 12.03.2022).

[17] Отарбаева Л. Как организовать тьюторское сопровождение в образовательном пространстве / Білімді ел. – 19.10.2020 [Электронный ресурс]: URL: https://bilimdinews.kz/?p=123275 (дата обращения: 12.03.2022).

References

[1] Sharkova A.Yu., Sibgatullina T.V. Pedagogicheskie usloviya ispol'zovaniya proektnoj deyatel'nosti dlya formirovaniya proektno-issledovatel'skih kompetencij obuchayushchihsya pedagogicheskogo kolledzha // Andreevskie chteniya: Sovremennye koncepcii i tekhnologii tvorcheskogo samorazvitiya lichnosti: Materialy statej uch. Vser. nauch.-prakt.konf. s mezhdunar. uch. – Kazan', 27-28 marta 2018. – S.277-284: Cifrovoj repozitorij KFU [Elektronnyj resurs]: URL: https://core.ac.uk/download/pdf/197461639.pdf (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[2] Kelly Hudder, Ellen Buck-McFadyen, Meaghen Reghts, Kathryn Bushuk. A Quasi-Experimental Study Comparing Virtual Simulation to Lab-Based Learning of Newborn Assessment Among Nursing Students. Clinical Simulation in Nursing. Vol.55, June 2021, P.59-66. https://doi.org/j.ecns.2021.04.002 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[3] Glassey J., Fernao D. Magalhaes. Virtual labs – love them or hate them, they are likely to be used more in the future. Education for Chemical Engineers. Vol.33, October 2020, P.76-77. https://doi.org/10.1016/j.ece.2020.07.005 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[4] Gurina I.A., Medvedeva O.A., Shpak O.V. Distancionnaya virtual'naya laboratoriya v sovremennom obrazovanii inzhenera //Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2020. № 6: DOI: https://10.17513/spno.30285 [Elektronnyj resurs]: URL: https://s.science-education.ru/pdf/2020/6/30285.pdf (data obrashcheniya: 10.03.2022).

[5] Guzman J.l., Berenguel M., Merchan A., D.Gil J., Alvarez J.D. A virtual lab for modeling and control of a solar collector field. IFAC-PapersOnline. Vol.53, Issue 2, 2020, P.17216-17221. https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2020.12.1745 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[6] Dominguez J.C., Miranda R., Gonzalez E.J., Oliet M., Alonso M.V. A virtual lab as a complement to traditional hands-on labs: Characterization of an alkaline electrolyzer for hydrogen production. Education for Chemical Engineers. Vol.23, April 2018, P.7-17. https://doi.org/10.1016/j.ece.2018.03.002 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[7] Kourtesis P., MacPherson S.E. How immersive virtual reality methods may meet the criteria of the National Academy of Neuropsychology and American Academy of Clinical Neuropsychology: A software review of the Virtual Reality Everyday Assessment Lab (VR-EAL). Computers in Human Behavior Reports. Vol.4, August-Desember 2021, 100151. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100151 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[8] Baraniuk C. Virtual psych lab seeks flaws in digital minds. NewScientist. Vol.237, Issue 3164, 10 February 2018, P.8. https://doi.org/10.1016/S0262-4079(18)30236-7 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[9] Mayoff Sh., Alaswad H., Aljeshi S., Tarafa A., Elmedany W. A hybrid circuits-cloud: Development of a low-cost secure cloud-based collaborative platform for A/D circuits in virtual hardware E-lab. Ain Shams Engineering Journal. Vol.12, Issue 2, June 2021, P.1197-1209. https://doi.org/10.1016/j.asej.2020.09.012 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[10] Joep van der Graaf, Eliane Segers, Ton de Jong. Fostering integration of informational texts and virtual labs during inquiry-based learning. Contemporary Educational Psychology. Vol.62, July 2020, 101890. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101890 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[11] Medvedeva O.A. Razvitie poznavatel'noj deyatel'nosti starsheklassnikov posredstvom virtual'noj informacionno-obrazovatel'noj laboratorii: Avtoref. dis. … kand.ped.nauk: 13.00.01 – Obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya. – Karachaevsk, 2006. – 24 s. [Elektronnyj resurs]: URL: https://www.dissercat.com/content/razvitie-poznavatelnoi-deyatelnosti-starsheklassnikov-posredstvom-virtualnoi-informatsionno-/read (data obrashcheniya: 04.04.2022).

[12] Virtual'nye laboratorii: Kazanskij Federal'nyj (Privolzhskij) universitet [Elektronnyj resurs]: URL: https://kpfu.ru/docs/F324157708/Virtualnye.laboratorii.pdf (data obrashcheniya: 04.04.2022).

[13] O kurse: Virtual'naya laboratoriya BilimLand [Vebsajt]: URL: https://bilimland.kz/ru/courses/simulyaczii (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[14] Karauylbaev S.K., Zhumabaeva A.M. 3D virtualdy synyptagy pedagogikalyk zhagdayattar // Pedagogika zhane psihologiya. – 2019. – № 4(41). – 181-186 [Elektronnyj resurs]: URL: https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/issue/view/8/99 (data obrashcheniya: 30.03.2022).

[15] Abaeva G.A., Isalieva S.T., Zhankushkov B.O. Proektirovanie virtual'noj laboratorii v ramkah razvivayushchej obrazovatel'noj sredy vuza // Pedagogika i psihologiya. – 2021. – № 4(49). – S.75-82: https://

doi.org/10.51889/2021-4.2077-6861.09 [Elektronnyj resurs]: URL: https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/545 (data obrashcheniya 01.04.2022).

[16] Institut pedagogiki i psihologii [Videokanal]: URL: https://www.youtube.com/channel/UCqylKVWF_3beKIF3sRCl0NA/playlists (data obrashcheniya: 12.03.2022).

[19] Otarbaeva L. Kak organizovat' t'yutorskoe soprovozhdenie v obrazovatel'nom prostranstve / Bilimdi el. – 19.10.2020 [Elektronnyj resurs]: URL: https://bilimdinews.kz/?p=123275 (data obrashcheniya: 12.03.2022).

Виртуалды зертхана қызметінің психологиялық-педагогикалық жағдайлары мен негізгі бағыттары

С.Т. Исалиева[1], Ғ.Ә. Абаева[1], Б.О. Жанкушков[1], Д.Р. Рашидинов[2]
[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
[2]ЖШС «Zerone Technology» (Алматы, Қазақстан)

Аңдатпа

Мақалада әлеуметтік-гуманитарлық бағыттағы виртуалды зертхананың психологиялық-педагогикалық жағдайлары қарастырылған. Авторлар қолданыстағы цифрлық платформалар мер ресурстарды, виртуалды зертхананы түсінудің әртүрлі тәсілдерін, оны әдістемелік қамтамасыз етуді, кеңесшілік көмекті ұйымдастыруды және пайдаланушыларға тьюторлық қолдауды, студенттердің өзіндік және топтық жұмысын т.б. талдауға тырысты. Олар өз зерттеулерінде негізгі міндеттердің біріне – теориялық негіздеу мен психологиялық-педагогикалық виртуалды зертхананың құрылымдық моделін одан әрі практикалық тексеру мен енгізуге сүйенді. Белгілі болғандай, психологиялық-педагогикалық жағдайлар жалпы мағынада тұлғаның даму процесін, тар мағынада құбылыстардың ішкі бірлігі бар сыртқы жағдайлардың жиынтығын білдіретін педагогикалық жағдайлардың бір түрі болып табылады. Зерттеу Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті қаржыландыратын «Дамушы білім беру ортасы аясында виртуалды зертхананы жобалау» жобасы аясында жүзеге асырылуда (2022 ж. 11 ақпандағы № 3 шарт).

Түйін сөздер: ЖОО білім беру ортасы; виртуалды зертхана; білім беру ортасын жобалау; интернет-ресурстар; цифрлық білім беру технологиялар.

Psychological and pedagogical conditions of activity and the main directions of the virtual laboratory

S. Issaliyeva[1], G. Abayeva[1], B. Zhankushkov[1], D. Rashidinov[2]
[1]Abai Kazakh National Pedagogical University,
[2]LLP «Zerone Technology» (Almaty, Kazakhstan)

Abstract

The article deals with the psychological and pedagogical congitions of the virtual laboratory of the social and humanitarian direction. The authors attempted to analyze existing digital platforms and resources, various approaches to understanding the virtual laboratory, its methodological support, organization of consulting assistance and tutor support for users, independent and group work of students, etc. In their study, they relied on one of the main tasks – the theoretical justification and development of a structural model of a psychological and pedagogical virtual laboratory with further practical testing and implementation. It is known that psychological and pedagogical conditions are one of the types of pedagogical conditions, which in the general sense means the process of personality development, in the narrow sense – the totality of external circumstances with the internal unity of phenomena. This research is carried out within the framework of the project "Designing a virtual laboratory within the framework of a developing educational environment" and is funded by the Abai University (contract No. 3 dated 11 February, 2022).

Keywords: educational environment of university; virtual laboratory; designing the educational environment; Internet-resources; digital educational technologies.

Received: 05.04.2022

МРНТИ *37.091.39* *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.14*

Г.И. ЧЕМОДАНОВА[1], А.Ж. МУРЗАЛИНОВА[2], Г.С. КВАСНЫХ[1]*

[1]Северо-Казахстанский университет имени М.Козыбаева,
[2]Филиал Национального центра повышения квалификации «Өрлеу»
«Институт повышения квалификации педагогических работников
по Северо-Казахстанской области» (Петропавловск, Казахстан)
galina_chem@mail.ru, m_alma60@mail.ru, kgalene@mail.ru*

ИССЛЕДОВАНИЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ НЕФОРМАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация

Профессиональное самоопределение выпускников школ является актуальной проблемой современности. Осуществление непрерывного образования по формированию профессионального самоопределения с учетом склонностей, интересов, востребованности профессии на рынке труда позволит старшеклассникам определить правильный выбор будущей профессиональной сферы. В качестве продуктивного сопровождения профессионального самоопределения и «вхождения» в профессию предлагают и обосновывают использование неформального образования. Для исследования выбрана молодежь, возрастной категории 16-17 лет, характеризующаяся интеграцией с цифровой средой, и как следствие, возможностью их включения в неформальное образование, связанное с информатизацией и цифровизацией, что учитывалось при экспериментальной организации интерактивно-деятельностного общения авторитетных педагогов-практиков и будущих педагогов в создаваемой Виртуальной Академии непрерывного образования. Реализации цели и достижению ожидаемых результатов отвечает комплекс теоретических и эмпирических методов исследования, позволивших диагностировать: а) предрасположенность выпускников школ к определенной профессиональной сфере; б) процесс развития у них ценностно-смысловых представлений о педагогической деятельности; в) действенность функционально-прикладной среды профессионально-ориентированного общения.

Ключевые слова: непрерывное образование; неформальное образование; профессиональные ценности; профессиональное самоопределение; профориентационная работа; консультационное сопровождение.

Введение. Осознанный выбор профессии выпускниками школы остается проблемой, усиливающейся, ввиду: неэффективной профориентационной работы, имеющей формальный характер; динамично меняющегося мира профессий и статичностью информации об изменениях; недостаточной реализации непрерывного образования; расхождением между запросами рынка труда и «рынка жизни» и, как следствие, деформации жизненных ценностей у подрастающих поколений.

Запросы общественной практики таковы, что осознанный выбор профессии должен переходить в новое качество – профессиональное самоопределение, которое определяется мотивированным освоением философии будущей профессиональной деятельности в период обучения в вузе, формированием профессиональных ценностей и компетенций расширения профессионального профиля, развитием готовности к адекватному выбору и профессиональной мобильности в условиях нестабильности рынка труда.

Актуальность. Профессиональное самоопределение должно быть «встроено» в концепцию непрерывного образования личности, становясь навигатором в ней и имея ожидаемым результатом профессиональную идентичность.

В свою очередь, непрерывное образование поддерживается различными его типами - формальным, неформальным, информальным.

В рамках нашего исследования сделан акцент на выявление склонности выпускников общеобразовательных школ к определенным сферам профессий и «погружение» в мир педагогической профессии посредством включения в неформальное образование.

Формальное, неформальное и информальное образование представлено в Меморандуме непрерывного образования Европейского союза. Данные типы образования прослеживаются в национальных образовательных системах практически всех стран.

Приоритетными положениями неформального образования является то, что оно объединяет в себе цели, ресурсы, самих обучающихся, средства и методы для реализации процесса познания.

В настоящее время ключевой стратегией в становлении личности становится lifelong learning, что, по сути, представляет непрерывное образование, которое осуществляется на протяжении активной жизнедеятельности и способствует совершенствованию профессиональной компетентности.

Если придерживаться стратегии «lifelong learning», то неформальное образование предоставляет дополнительные возможности не только в получении определенных знаний, но и в определении своих жизненных позиций, в том числе и в профессиональной деятельности.

Цель исследования: раскрыть возможности неформального образования в формировании ценностно-смысловых представлений выпускников о педагогической деятельности, что имеет практическую значимость в условиях растущей потребности рынка труда в квалифицированных педагогических кадрах.

Основная часть. Теоретической базой исследования являются: концепция непрерывного образования (*lifelong learning*) и в объеме жизни (*lifewide learning*), теории профессионального развития, транспрофессионализма, социологии профессий.

Литературный обзор. Обращение к непрерывному образованию относится к середине XX века, когда на форуме ЮНЕСКО П.Леонгард впервые заговорил о концепции непрерывного образования. По его мнению, непрерывное образование строится на гуманистической основе, где развитие личности находится в центре всех образовательных начал. Следовательно, для полного развития его потребностей и способностей на протяжении всей жизни необходимо создать соответствующие условия.

«Под непрерывным образованием в настоящее время понимается процесс роста образовательного (общего и профессионального) потенциала личности в течение жизни, организационно обеспеченный системой государственных и негосударственных (частных) образовательных учреждений и соответствующий потребностям личности и общества» [1, С.258]. Основными условиями реализации непрерывного образования служат формальное и неформальное образование.

Востребованность неформального образования как образовательного пространства современного казахстанского общества отражают нормативные документы: Закон РК «Об образовании» [2], Правила признания результатов обучения, полученных взрослыми через неформальное образование, предоставляемое организациями, внесенными в перечень признанных организаций, предоставляющих неформальное образование [3], Закон «О статусе педагога» [4].

Главой государства К.-Ж.Токаевым 1 сентября 2020 года дано поручение Правительству разработать Концепцию непрерывного образования, где «предусмотреть активное внедрение альтернативных вариантов неформального образования, признание результатов самостоятельного обучения, сертификацию профессиональных навыков» [5].

Подчеркнем, что характер поручения свидетельствует о проблеме в теории и практике неформального образования – неразработанности оснований для признания результатов неформального образования в статусе официальных.

Реформируемая образовательная политика определяет обновление содержания непрерывного педагогического образования и появление университетов, образовательная деятельность которых построена, в том числе, и на технологиях дистанционного обучения. Вместе с тем, актуализируемое в условиях пандемии с коронавирусом в марте-июне 2020 г. дистанционное обучение показало закономерность: качество такого обучения в вузе зависит от мотивационной готовности обучающихся и умений брать под собственный контроль свое обучение, что стимулирует в большей степени неформальное образование.

«К неформальному образованию отнесена любая организованная учебная деятельность за пределами установленной формальной системы – отдельная деятельность или существенная часть более широкой деятельности, призванная служить субъектам обучения и реализующая цели обучения» [6].

Привлекательность неформального образования для молодежи определяется тем, что, во-первых, оно «отвечает интересам и потребностям обучающихся» [7], активизируя «естественную способность к самосовершенствованию [8].

Во-вторых, право планирования и организация неформального образования осуществляют сами обучающиеся [9]. Образование длиною в жизнь является главным условием развития и внутреннего роста личности [10].

Невозможно найти такую систему, в которой доминирует только формальное или только неформальное образование. По мнению исследователей, они интегрированы. Если провести сравнительный анализ по затратности обучения, гибкости, оперативности («не откладывать на потом», «здесь и сейчас»), то неформальное образование, несомненно, имеет преимущества над формальным [11].

Ряд исследователей утверждают, что неформальное образование, представляя собой специфичное образовательное пространство, способствует «полноценному всестороннему саморазвитию личности каждого» [12-13]. «Образовательное пространство неформального образования является не только местом получения знаний, оно изменяет отношение человека к природной среде, вырабатывает необходимые социальные нормы поведения» [14]. Неформальное образование в большей степени предоставляет молодежи усваивать социальные роли, совершенствовать себя в различных направлениях, позволяет осознать личную ответственность в социуме, развивать социальную ответственность.

Несмотря на то, что неформальное образование не имеет четко регламентированных норм и правил, оно направленно на конкретные образовательные потребности и запросы отдельной личности, группы людей [15]. Это говорит о совершенно новой форме проявления неформального образования - открытый информационный обмена в системе «субъект-объектных отношений», где в качестве субъекта выступает окружение виртуального Интернет пространства.

Неформальное образование в документах международных организаций рассматривается как часть непрерывного образования, наряду с формальным и информальным (самообразованием), как сложная система, способная адаптироваться к меняющимся условиям и нагрузкам [16].

Анализ исследовательских публикаций по проблеме неформального образования подтверждает: неформальное образование рассматривается как эффективный инструмент получения новых знаний, повышения профессионального уровня, саморазвития и самосовершенствования, получения дополнительного образования. Описаны исторический аспект, обоснованы преимущества неформального образования.

Вместе с тем, не исследовано неформальное образование как средство профессионального самоопределения молодежи, развития у нее профессионально-ориентиро-

ванной мотивации, становления ценностей и смыслов будущей профессии.

В нашем понимании неформальное образование личности – это ее целенаправленная развивающая деятельность, мотивированная потребностями, предпочтениями, ценностями и внутренними установками, имеющая продолжительный характер и направленная на самореализацию.

В аспекте ценностно-смыслового неформального образования особое значение имеет медиапространство и медиакомпетентность выступающее в качестве результата личностного совершенствования личности через формальное и неформальное образование. Исследовательский интерес для нас представляет разработка механизмов взаимодействия в медиапространстве заинтересованных друг в друге субъектов педагогического сообщества.

Для нашего исследования выбрана категория «молодежь» - это люди, рожденные в начале XXI века. Каждому поколению присущи свои ценности, отношение к профессиональной деятельности и предпочтения того или иного типа обучения. Для указанной категории характерна интеграция в цифровую среду, следовательно, неформальное образование, связанное с информатизацией и цифровизацией, для них будет более аутентичным. В.В.Радаев, Н.Хаус и У.Штраус категорию «молодежь» относит к поколению Z – центениалы, по типологии М.Пренски – это «цифровые аборигены» [17-18]. Данная категория широко использует современные технические средства связи, применение которых позволяет им быть мобильными во всех сферах, в том числе в получении образования с использованием различных онлайн-платфор. Они гиперкоммуникативны, но в большей степени посредством социальных сетей, гиперактивны, но отдают предпочтение просмотру информации, нежели ее чтению. При этом стремятся потратить наименьшее количество времени на поиск и осмысление новой информации. Такие особенности - проявления «клипового мышления», которое «в условиях формального образования может стать одним из факторов снижения учебной успеваемости и эффективности воспитательных мероприятий, что диктует дополнительные педагогические задачи и инновационный подход к выбору форм работы» [19, С.221].

В качестве черт характера можно отметить уверенность в достижении цели, независимость суждений, увлеченность нанотехнологиями, полилингвальные способности, что актуально в среде неформального образования.

Атрибутивные характеристики современной молодежи учитывались нами при экспериментальной организации интерактивно-деятельностного общения авторитетных педагогов-практиков и будущих педагогов в создаваемой нами Виртуальной Академии неформального образования.

Данное общение напарвлено на развитие у потенциальных будущих педагогов педагогического мышления, ценностно-смыслового отношения к профессиональной деятельности, виртуального проектирования будущей педагогической деятельности, в условиях неформального образования, предполагающего управляемое взаимодействие будущих педагогов с педагогами-практиками всех уровней образования.

Таким образом, несмотря на достаточное количество публикаций в области профессионального самоопределения в условиях неформального образования, наше исследование направлено на анализ возможностей применения ресурсов неформального образования для персонализированного обучения (в Виртуальной академии непрерывного образования) на основе готовности субъектов Академии к ценностно-смысловому общению для профессионального самоопределения, профессиональной идентичности и расширения профессионального профиля.

Методы исследования. Реализации основной цели и достижению ожидаемых результатов отвечает совокупность теоретических и эмпирических методов исследования, их интеграция, что обеспечило возможность с наибольшей достоверностью диагностировать: предрасположенность учащихся выпускного класса к определенной профес-

сиональной сфере; процесс развития у них ценностно-смысловых представлений о педагогической деятельности; действенность функционально-прикладной среды профессионально-ориентированного общения.

Исследование проведено среди учащихся выпускного (11) класса сельских общеобразовательных школ Северо-Казахстанской области, общим количеством 134 человек, из них 86 чел. (64%) девушки и 48 (36%) юношей. Выбор сельских школ обусловлен их преобладанием в регионе (из 458 общеобразовательных школ – 415 сельских, что составляет 90,6%). Кроме того, для казахстанской системы образования актуальным вопросом, требующим решения, остается уменьшение образовательного неравенства между городскими и сельскими школами и, в этой связи, качество непрерывного образования для выпускников сельских школ.

Авторами использованы методы анкетирование, тестирование, наблюдение.

Результаты исследования. Исследование было проведено в феврале 2020 года, среди выпускников сельских общеобразовательных школ Северо-Казахстанской области. Диагностика была направлена на выявление у старшеклассников представления о неформальном образовании, востребованности данного вида образовании. Анкета включала 5 вопросов, осуществление которой происходило с применением сервиса Googl Docs.

Респондентам был задан вопрос: «Имеете ли Вы представление о неформальном образовании?». Подавляющее большинство (92% респондентов) ответили, что имеют представление о типах образования. При этом неформальное образование в большей степени ассоциируют как дополнительное образование: образование для себя лично; обучение в кружках, секциях, клубах, онлайн обучение. В целом для обучающихся неформальное образование – это форма, для удовлетворения потребностей и желаний. При этом 8% уточняют, что неформальное образование считается прямым следствием развития инновационных сетевых информационно-коммуникационных технологий и в этой связи отличается доступностью.

На вопрос: «Какому образованию – формальному или неформальному – они отдают предпочтение?» – получены следующие результаты: формальному образованию – 57,6%, неформальному образованию – 30,4%; считают, что в настоящее время для становления личности играют роль оба типа образования – 12%.

Больший процент выбора формального образования, по нашему мнению, связан с еще имеющимся стереотипным мышлением – образование, возможно, получить, обучаясь в строго регламентируемых рамках. Данный вывод подтверждается ответами на вопрос: «С какой целью Вы использовали бы формальное/неформальное образование?». По мнению респондентов, формальное образование использовали бы для получения базовых компетенций, для трудоустройства, социального статуса, построения своей карьеры и своего будущего. Формальное образование, по мнению респондентов, более надежное, признано государством и рынком труда, по его завершении выдается диплом, что гарантирует трудоустройство. Формальное образование продолжает школьное, развивает навыки самостоятельной работы и межличностного общения, дисциплинирует, социализирует, позволяет строить жизненные планы. Выпускники школ соотносят качественное образование с наличием и сопровождением обучения педагогами.

При этом 12% опрошенных назвали цели, соотнося их с имеющейся практикой собственного неформального образования: расширение кругозора, общего развития, восполнение дефицита определенных знаний, сбор материала для школьного научного проекта, общение со специалистами в интересующей сфере, подготовка к международному экзамену.

В то же время учащиеся выпускного класса четко осознают преимущества неформального образования. Были получены такие ответы: «быстрый результат обучения, удобство», «преимущества в выборе программ, формы, времени обучения», «индивидуализированный подход», «желание и стимул», «личностный интерес в обучении», «отсутствие системы оценивания, что создает психологический комфорт», «широкий круг общения», «оперативное реагирование на запросы».

Главным стимулом получения неформального образования было отмечено: получение высокого балла на ЕНТ, получение образовательного гранта, личностное саморазвитие.

На втором этапе исследования, для самостоятельного ознакомления с образовательными программами регионального вуза выпускникам школ были предложены электронные профориентационные «кейсы» «Я учусь в Северо-Казахстанском университете им. М.Козыбаева». Данные кейсы включали в себя материал информационного характера: сведения об образовательных программах всех специальностей вуза; насколько востребованы на рынке труда специальности в настоящее время и прогнозируемой перспективе, основные качества и квалификационные требования соответствующих специальностей. Мы полагали, что представленная информация будет способствовать осознанному выбору сферы профессиональной деятельности, с учетом, как склонностей, так и профессиональных предпочтений. Далее проведено тестирование, позволяющее выявить у выпускников сельских школ склонностей к различным видам деятельности, в том числе к педагогической профессии посредством теста Е.А.Климова.

Распределение старшеклассников по типам профессий было следующим: 35% отдали предпочтение типу профессии «человек-человек»; «человек – знаковая система» – 21%; 17% респондентов предпочли тип «человек-техника». Наименьшее предпочтение получили такие типы профессий, как «человек-природа» – 15% и «человек – художественный образ», в процентном соотношении это составило 12%.

Так как к типу профессии «человек-человек» следует отнести профессию педагога, то в дальнейшем работа осуществлялась с данной группой респондентов, которая была включена в деятельность Виртуальной академии неформального образования. Содержание деятельности академии реализовывалось через следующие формы неформального образования – группы быстрого реагирования посредством сообщений (WhatsApp, Skype), презентация педагогических идей, чат в режиме «здесь и сейчас», участие в онлайн-конкурсах, телеконференция, вебинарах, педагогических проектах, педагогических олимпиадах, дискуссионных площадках. Данная работа способствовала развитию педагогического мышления, ценностно-смыслового отношения к профессиональной деятельности, в условиях неформального общения будущих педагогов с педагогами-практиками всех уровней образования. Участники академии отметили более комфортные условиях для самопроявления и самореализации. На вопрос: «Что дало Вам участие в Виртуальной академии неформального образования?» были получены ответы – «я чувствую, что произошел «скачок» в моем личностном развитии», «знакомство и общение с единомышленниками – влюбленными в профессию педагога», «оказывается, я мало чего знала о собственно педагогической деятельности…Это очень сложная работа. Но я буду учителем!».

Участие в деятельности Виртуальной академии позволило изменить мнение старшеклассников и о возможностях неформального образования. Подтверждением этому являются данные приведенные в таблице 1.

Таблица 1

Сравнительный анализ результатов анкетирования на вопрос «Какому образованию «формальному или неформальному – Вы отдаете предпочтение?» (в %)

Образование	**Этап эксперимента**	
	констатирующий	**итоговый**
формальное	57,6	31,4
неформальное	30,4	50,6
смешанное	12	18

Так неформальному образованию предпочтение отдали 50,6%, что соответствует увеличению на 20,2%. С учетом того, что исследованием были охвачены выпускники сельской местности, то данная форма образования является более приемлемой. Преимуществом является мобильность взаимосвязи с высококвалифицированными педагогами, быстрого реагирования на возникшие проблемы/сомнения, возможность проявить себя через различные конкурсы, участие в дискуссиях. Наблюдается увеличение в отношении смешанного образования – на 6%. Анализ полученных данных позволяет заключить, что формирование ценностно-смысловых представлений о педагогической деятельности возможно в условиях неформального образования.

Дискуссия и заключение. Результаты проведенного констатирующего исследования свидетельствуют, что наблюдается приоритет формального обучения над неформальным, что не учитывает современный характер мотивации обучающихся. Учитывая то, что данный возраст исследуемых относят к центениалам, то их отношение и принятие неформального образования должно быть близко к абсолютному. Так, в исследовании М.Н. Кичеровой, Г.З. Ефимовой отмечается, что данная категория молодого поколения «имеет довольно большой опыт неформального образования» [16, С.324].

Наше исследование показало, что у респондентов имеются представления о неформальном образовании. Пользование им носит частичный, эпизодический характер, лишь в «необходимых» ситуациях.

Получение таких результатов мы связываем как с самими респондентами, так и с учителями школ. У учащихся сельских школ, к сожалению, наблюдаются проблемы обеспечения современными средствами электронного обучения и, соответственно, низкое использование информационно-коммуникационных и цифровых технологий. Со стороны учителей – низкий уровень сформированности информационно-коммуникационных компетенций, что затрудняет вовлечение учащихся в цифровую образовательную среду – эффективную для неформального образования.

Более того неформальное образование не пропагандируется в школах, в том числе не рассматривается как форма профориентационной работы, направленной на формирование ценностного отношения к будущей профессии, «мягкого входа» в профессию. Поэтому зачастую выбор абитуриентами педагогической профессии не отвечает их профессиональным склонностям, что в дальнейшем приводит к уходу из педагогической профессии.

Деятельность виртуальной академии позволила объединить предрасположенных к профессии учителя – выпускников сельских школ и состоявшихся в ней субъектов (педагогов) в рамках единого неформального сообщества, что позволило переоценить роль и в отношении неформального образования и современного педагога, осознать глубинное понимание и осознание педагогической деятельности, формирование качеств, необходимых для ее осуществления. Позитивное отношение к неформальному образованию возросло на 20,2%.

Общение-обучение, управляемое профессорско-преподавательским составом Северо-Казахстанского университета имени М.Козыбаева, в рамках деятельности Виртуальной академии неформального образования, удовлетворяет потребности выпускников школ – в их профессиональном самоопределении, профессиональной идентичности, формировании ценностно-смыслового отношения к педагогической профессии.

Список использованных источников

[1] Сигитова Л.И. Принцип непрерывности в управлении качеством образования //Материалы XI международной научно-практической конференции, посвященной 100-летию Финуниверситета. – 2019. – С.257-260.

[2] Об образовании: Закон Республики Казахстан. – 27 июля 2007 года. – № 319-III [Электронный ресурс]: URL: http://adilet.zan.kz/ rus/docs/Z070000319 (дата обращения: 01.10.2021).

[3] Правила признания результатов обучения, полученных взрослыми через неформальное образование, предоставляемое организациями, внесенными в перечень признанных организаций, предоставляющих неформальное образование: Приказ МОН РК. – 28.09.2018. – № 508 [Электронный ресурс]: URL: http://adilet.zan.kz/ /docs/V1800017591 (дата обращения: 01.10.2020).

[4] О статусе педагога: Закон Республики Казахстан. – 27.12.2019. – № 293-VI [Электронный ресурс]: URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293 (дата обращения: 11.09.2021).

[5] Казахстан в новой реальности: время действий: Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 01.09.2020 г. [Электронный ресурс]: URL: https://www.akorda.kz (дата обращения: 12.12.2021).

[6] Мухлаева Т.В., Марон А.Е. Тенденция развития взрослого в условиях непрерывного образования: зарубежный и отечественный контексты неформального образования взрослых //Академический вестник Института образования взрослых Российской академии образования. Человек и образование. – 2018. – С.214-221.

[7] Asiyai R. Exploring the Contributions of Non-Formal Education to the Development of Human Capital in Southern Nigeria //Sokoto Educational Review. – 2018. – Vol. 18, No.1. – Pp. 63–73 [Elektronnyj resurs]: URL: http://www.sokedureview.org/index.php/SER/article/view/49/80 (data obrashcheniya: 10.09.2021).

[8] Сергеева М.Г. Возможности неформального образования для развития исследовательских компетенций будущих учителей иностранного языка //Проблемы современного педагогического образования. – 2020. – № 4. – С.256-260.

[9] Silva M.C.V. The Role of Education in the World of Work: Fostering Learning Organizations //Journal of Siberian Federal University – Humanities and Social Sciences. – 2019. – Vol.12, Issue 2. – Pp.231–246 [Elektronnyj resurs]: URL: http://journal.sfu-kras.ru/ en/article/109546 (data obrashcheniya: 10.09.2021).

[10] Saar E. Participation in Job-Related Training in European Countries: The Impact of Skill Supply and Demand Characteristics / E. Saar, M. L. Räis. – DOI 10.1080/13639080.2016.1243229 //Journal of Education and Work. – 2017. – Vol.30, Issue 5. – Pp.531-551. – URL: https://www.tandfonline.com/doi/ bs/10.1080/13639080.2016.1243229?journalCode=cjew20 (дата обращения: 01.10.2021).

[11] Casmudi C., Nuryana Z., Miharja D, Gunawan I. G. D. Teaching Methods of Educating Support and Options for Non-Formal Lifelong Learner //International Journal of Higher Education. – 2019. – Vol.8, No.8. – Pp.30–33 [Электронный ресурс]: URL: http://www.sciedu.ca/journal/index.php/ijhe/article/ view/16920/10513 (дата обращения: 10.09.2021).

[12] Черняева Н.В. Модели взаимодействия формального и неформального образования старшеклассников //Отечественная и зарубежная педагогика. – 2021. – Т.1. – № 3(76). – С.37-50.

[13] Иванова И.В. Выбор как фактор саморазвития личности //Психология образования: Современный вектор развития. – 2020. – С.550-570.

[14] Улитко В.В. Неформальное образование учителя как условие достижения профессионального акме //Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2019. – Т.8. – № 1(26). – С.265-270.

[15] Черняева Н.В. Зарубежный опыт неформального образования //Социальная педагогика в России. – 2020. – № 1. – С.50-56.

[16] Кичерова М.Н. Влияние неформального образования на человеческий капитал: поколенческий подход //Интеграция образования. – 2020. – Т.24. – № 2. – С.316–338.

[17] Радаев В.В. Миллениалы: Как меняется российское общество. – М.: ВШЭ, 2019. – 224 с. [Электронный ресурс]: URL: https://id.hse.ru/data/2019/05/21/ 1507186516/ миллениалы_сайт.pdf (дата обращения: 03.10.2020).

[18] Кулакова А.Б. Поколение Z: теоретический аспект // Вопросы территориального развития. – 2018. – № 2(42). – С.1–10 [Электронный ресурс]: URL: http://vtr. isert-ran.ru/article/2604?_lang=en (дата обращения: 10.09.2021).

[19] *Щелина Т.Т., Чудакова А.О., Чудакова Ю.В.* Изучение сформированности культуры здорового образа жизни у студентов первокурсников – будущих представителей помогающих профессий //Современные исследования социальных проблем. – 2018. – Т.9. – № 7-2. – С.216-226.

References

[1] Sigitova L.I. Princip nepreryvnosti v upravlenii kachestvom obrazovaniya //Materialy XI mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii, posvyashchennoj 100-letiyu Finuniversiteta. – 2019. – S.257-260.

[2] Ob obrazovanii: Zakon Respubliki Kazahstan. – 27 iyulya 2007 goda. – № 319-III [Elektronnyj resurs]: URL: http://adilet.zan.kz/ rus/docs/Z070000319 (data obrashcheniya: 01.10.2021).

[3] Pravila priznaniya rezul'tatov obucheniya, poluchennyh vzroslymi cherez neformal'noe obrazovanie, predostavlyaemoe organizaciyami, vnesennymi v perechen' priznannyh organizacij, predostavlyayushchih neformal'noe obrazovanie: Prikaz MON RK. – 28.09.2018. – № 508 [Elektronnyj resurs]: URL: http://adilet.zan.kz//docs/V1800017591 (data obrashcheniya: 01.10.2020).

[4] O statuse pedagoga: Zakon Respubliki Kazahstan. – 27.12.2019. – № 293-VI [Elektronnyj resurs]: URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293 (data obrashcheniya: 11.09.2021).

[5] Kazahstan v novoj real'nosti: vremya dejstvij: Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstana ot 01.09.2020 g. [Elektronnyj resurs]: URL: https://www.akorda.kz (data obrashcheniya: 12.12.2021).

[6] Muhlaeva T.V., Maron A.E. Tendenciya razvitiya vzroslogo v usloviyah nepreryvnogo obrazovaniya: zarubezhnyj i otechestvennyj konteksty neformal'nogo obrazovaniya vzroslyh //Akademicheskij vestnik Instituta obrazovaniya vzroslyh Rossijskoj akademii obrazovaniya. Chelovek i obrazovanie. - 2018. - S.214-221.

[7] Asiyai R. Exploring the Contributions of Non-Formal Education to the Development of Human Capital in Southern Nigeria //Sokoto Educational Review. – 2018. – Vol.18, No.1. – Pp. 63–73 [Elektronnyj resurs]: URL: http://www.sokedureview.org/index.php/SER/article/view/49/80 (data obrashcheniya: 10.09.2021).

[8] Sergeeva M.G. Vozmozhnosti neformal'nogo obrazovaniya dlya razvitiya issledovatel'skih kompetencij budushchih uchitelej inostrannogo yazyka //Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya. – 2020. – № 4. – S.256-260.

[9] Silva M.C.V. The Role of Education in the World of Work: Fostering Learning Organizations //Journal of Siberian Federal University – Humanities and Social Sciences. – 2019. – Vol.12, Issue 2. – Pp.231–246 [Elektronnyj resurs]: URL: http://journal.sfu-kras.ru/ en/article/109546 (data obrashcheniya: 10.09.2021).

[10] Saar E. Participation in Job-Related Training in European Countries: The Impact of Skill Supply and Demand Characteristics /E. Saar, M. L. Räis. – DOI 10.1080/13639080.2016.1243229 //Journal of Education and Work. – 2017. – Vol.30, Issue 5. – Pp.531-551. – URL: https://www.tandfonline.com/doi/ bs/10.1080/13639080.2016.1243229?journalCode=cjew20 (data obrashcheniya: 01.10.2021).

[11] Casmudi C., Nuryana Z., Miharja D, Gunawan I. G. D. Teaching Methods of Educating Support and Options for Non-Formal Lifelong Learner //International Journal of Higher Education. – 2019. – Vol. 8, no. 8. – Pp. 30–33 [Elektronnyj resurs]: URL: http://www.sciedu.ca/journal/index.php/ijhe/article/ view/16920/10513 (data obrashcheniya: 10.09.2021).

[12] Chernyaeva N.V. Modeli vzaimodejstviya formal'nogo i neformal'nogo obrazovaniya starsheklassnikov //Otechestvennaya i zarubezhnaya pedagogika. – 2021. – T.1. – № 3(76). – S.37-50.

[13] Ivanova I.V. Vybor kak faktor samorazvitiya lichnosti //Psihologiya obrazovaniya: Sovremennyj vektor razvitiya. – 2020. – S.550-570.

[14] Ulitko V.V. Neformal'noe obrazovanie uchitelya kak uslovie dostizheniya professional'nogo akme // Azimut nauchnyh issledovanij: pedagogika i psihologiya. – 2019. – T.8. – № 1(26). – S.265-270.

[15] Chernyaeva N.V. Zarubezhnyj opyt neformal'nogo obrazovaniya //Social'naya pedagogika v Rossii. – 2020. – № 1. – S.50-56.

[16] Kicherova M.N. Vliyanie neformal'nogo obrazovaniya na chelovecheskij kapital: pokolencheskij podhod //Integraciya obrazovaniya. – 2020. – T.24. – № 2. – S.316–338.

[17] Radaev V.V. Millenialy: Kak menyaetsya rossijskoe obshchestvo. – M.: VSHE, 2019. – 224 s. [Elektronnyj resurs]: URL: https://id.hse.ru/data/2019/05/21/ 1507186516/ millenialy_sajt.pdf (data obrashcheniya: 03.10.2020).

[18] Kulakova A.B. Pokolenie Z: teoreticheskij aspekt //Voprosy territorial'nogo razvitiya. – 2018. – №2(42). – S.1–10 [Elektronnyj resurs]: URL: http://vtr. isert-ran.ru/article/2604?_lang=en (data obrashcheniya: 10.09.2021).

[19] Shchelina T.T., Chudakova A.O., Chudakova Yu.V. Izuchenie sformirovannosti kul'tury zdorovogo obraza zhizni u studentov pervokursnikov – budushchih predstavitelej pomogayushchih professij //Sovremennye issledovaniya social'nyh problem. – 2018. – T.9. – № 7-2. – S.216-226.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауы үшін бейресми білім беру мүмкіндіктерін зерттеу

Г.И. Чемоданова[1*], А.Ж. Мурзалинова[2], Г.С. Квасных[1]
[1]М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті,
[2]«Өрлеу» БАҰО» АҚ «СҚО бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты» (Петропавл, Қазақстан)

Аңдатпа

Мектеп түлектерінің кәсіби өзін-өзі анықтауы қазіргі заманның өзекті мәселесі болып табылады. Еңбек нарығындағы кәсіптің бейімділігін, мүдделерін, қажеттілігін ескере отырып, кәсіби өзін-өзі анықтауды қалыптастыру бойынша үздіксіз білім беруді жүзеге асыру жоғары сынып оқушыларына болашақ кәсіби саланы дұрыс таңдауды анықтауға мүмкіндік береді. Кәсіби өзін-өзі анықтауға және мамандықты «иге-руге» өнімді қолдау ретінде авторлар бейресми білім беруді қолдануды ұсынады және негіздейді. Зерт-теу үшін 16-17 жас аралығындағы жастар таңдалды. Олар цифрлық ортамен интеграцияланады, себебі оларды ақпараттандырумен және цифрландырумен байланысты бейресми білім беруге қосу мүмкіндігі бар. Бұл құрылған виртуалды үздіксіз білім беру Академиясында беделді практик-мұғалімдер мен болашақ мұғалімдердің интерактивті-белсенді байланысын эксперименттік ұйымдастыруда ескерілді. Мақсаттарды жүзеге асыру және күтілетін нәтижелерге қол жеткізу үшін диагностикалауға мүмкіндік берген теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістерінің келесі жиынтығы: а) мектеп түлектерінің белгілі бір кәсіби салаға бейімділігі; б) педагогикалық қызмет туралы құндылық-мағыналық түсініктерін дамыту үрдісі; в) кәсіби бағдарланған қарым-қатынастың функционалдық-қолданбалы ортасының пәрменділігі.

Түйін сөздер: үздіксіз білім беру; бейресми білім беру; кәсіби құндылықтар; кәсіби өзін-өзі анықтау; кәсіптік бағдар беру; кеңестік қолдау.

Research of opportunities in non-formal education for professional self-identification of future teachers

G.I. Chemodanova[1*], A.Zh. Murzalinova[2], G.S. Kvasnyh[»]
[1]M.Kozybaev North Kazakhstan University,
[2]National Center for Professional Development «Orleu», «The North Kazakhstan Institute for Professional Development of Pedagogical Staff» (Petropavlovsk, Kazakhstan)

Abstract

The professional self-identification of school graduates is an urgent problem of our time. The continuous education for the formation of professional self- identification by taking into account the inclinations and interests of the young people and the demand for the profession in the labour market shall allow high school students to make the correct choice of the future professional sphere. It is proposed and substantiated to use non-formal education as a productive accompaniment to professional self- identification and "entry" into the profession. Young people that are integrated with the digital environment and, as a consequence, have the possibility to be included in non-formal education related to computerization and digitalization have been selected for the study. This has been considered by the authors in the experimental organization of interactively active communication between reputable practicing teachers and future teachers within the created Virtual Academy of continuous education. A set of theoretical and empirical research methods helped in achieving the purpose and expected results of the study and allowed diagnosing the following: a) the predisposition of school graduates to a

certain professional field; b) the process of developing their axiological ideas about teaching activities; c) the effectiveness of the functional environment of professionally-oriented communication.

Keywords: continuing education; non-formal education; professional values; professional self-determination; career guidance work; consulting support.

Поступила в редакцию: 26.03.2022

МРНТИ 15.31.31 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.15*

Д.Р. МУТАЛИЕВА[1], Т.Ю. ТЯН[1]*

[1]Атырауский университет имени Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)
rabigar1965@mail.ru, Tanya.tyan.98@mail.ru*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОНЛАЙН-СОПРОВОЖДЕНИЕ СЕМЬИ В ШКОЛЕ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос актуализации психолого-педагогического онлайн-сопровождения родителей и их детей в период пандемии. Учащиеся сталкиваются с трудностями организации индивидуальной образовательной траектории, усвоения учебного материала на онлайн-уроках, они испытывают дефицит визуального общения. На родителей возлагается постоянный контроль над результатами учебной работы учащихся. И школа, и семья должны находиться в тесном сотрудничестве в ситуации ограничений, связанных с карантином. Значительное внимание уделяется организации и проведению онлайн-уроков, где субъекты дистанционного обучения погружены в виртуальный процесс взаимодействия в условиях информационно-образовательной среды. Автор описывает особенности этой формы обучения в психолого-педагогическом сопровождении школьников. Основное содержание исследований составляет анализ совместной деятельности школы и семьи, определяемой общими целями, задачами и методами школьного и семейного воспитания. В этой взаимосвязи обеспечивается эффективная целостность педагогического процесса, утверждается социальная позиция родителей. Продуцируется согласованность со стороны учителей и родителей, структурируются детско-родительские отношения. Обосновывается мысль о том, что дистанционные формы психолого-педагогического сопровождения семьи определяют границы возможных действий, в результате которых создаются перспективы для физического, психического и поведенческого развития школьников, формирования у них учебной мотивации и познавательной активности. От педагогов и родителей требуются психолого-педагогическая компетентность и технические навыки работы с ресурсами Интернета, ведущих к результативным достижениям в воспитании и обучении школьников.

Ключевые слова: психолого-педагогическое онлайн-сопровождение; дистанционное обучение; онлайн-урок; информационно-образовательная среда; информационное взаимодействие; индивидуальная образовательная траектория; конструктивно-позитивное отношение; индивидуализация и дифференциация обучения.

Введение. В настоящее время в стране усиливается тенденция к выполнению противоэпидемических действий по отношению к людям. В целях предотвращения и сокращения заболеваемости коронавирусом среди людей, предусмотрен карантин, запрещающий посещение и проведение массовых мероприятий, и соблюдение масочного режима. В последнее время мы столкнулись с новым штаммом COVID-19 «Омикрон», который приводит к стремительному росту заболеваемости.

При массовом явлении, каким является изоляция, люди ограничиваются непродолжительными социальными контактами и взаимодействиями. Многие тяжело переживают этот процесс, поскольку изоляция угнетает людей, вызывает страх и чувство одиночества.

Понятие изоляции применимо во время пандемии. Изоляцию подвергаются больные или бессимптомные носители Covid-19, которые находятся на длительном лечении от коронавируса. В другом случае, чтобы не оказаться в числе зараженных коронавирусом и обеспечить благополучную среду проживания в целях сохранения своего здоровья, люди добровольно изолируют себя от общества путем самоизоляции. Это своего рода домашний карантин, где исключено посещение посторонними лицами, и каждый член семьи соблюдает необходимые условия предостережения от заболевания, пользуясь индивидуальными средствами личной гигиены. Процесс самоизоляции приобретает вынужденный характер из-за продолжительности карантина.

В условиях карантина семья может оказаться в самых сложных житейских ситуациях. Возможно, взрослые члены семьи потеряли работу, что приводит к материальным затруднениям, ситуация общения в семье отягощена присутствием больных родственников, за которыми необходим постоянный уход. За время изоляции общение с родственниками и друзьями прекратилось. Все эти моменты нагнетают обстановку, вызывая дискомфорт и депрессивное состояние у членов семьи. К тому же, многие семьи из-за безработицы и роста цен на продукты питания испытывают материальные трудности и нуждаются в средствах для покупки еды и лекарств, люди не имеют возможности своевременной оплаты кредитов в банках.

В настоящее время в стране вводятся ограничительные меры в связи с ухудшением эпидситуации по COVID-19 с учетом выявления циркуляции штамма «Омикрон». Школы переходят на смешанный формат обучения и наряду со штатным расписанием учебных занятий, в дежурных классах наполняемость детьми сокращается до определенного количества. Предусматривается проведение онлайн-уроков.

Ограниченность передвижения, отсутствие постоянного контакта с друзьями, родственниками и прочие проблемы приводят к барьерам социально-культурного, коммуникативного и интеллектуально-нравственного взаимодействия в среде. Негативные факторы и строгие карантинные условия актуализируют вопросы обеспечения психолого-педагогического сопровождения учащихся и родителей.

Научная значимость. Психолого-педагогическое онлайн-сопровождение семьи является комплексно организованной, целостной и системной деятельностью педагогов и психологов по оказанию помощи и поддержки им в решении задач, связанных с развитием, обучением, воспитанием и социализацией. В ситуации домашнего карантина необходима консультативная помощь педагога и психолога школы, поддерживающая благополучное психологическое состояние семьи. Важно обучить родителей способам руководства домашней работой школьников, преодоления сложностей во взаимоотношениях в семье. Следует разработать педагогические рекомендации об особенностях личности учащегося, в освоении им учебных занятий дистанционного характера в случае усиления карантина.

Цель исследования – поиск эффективных форм психолого-педагогического сопровождения семьи в дистанционном режиме.

Методология исследования. В педагогической науке проводятся исследования, связанные с дистанционным обучением в условиях пандемии. Сфера исследований весьма разнообразна и получила освещение в ряде научно-методических работ. Особое значение приобретает разработка путей формирования учебной самостоятельной деятельности учащихся, разнообразных форм и методов обучения на виртуальных занятиях, работа с семьей. Предоставленные материалы носят рекомендательный характер. Познание этих вопросов требует проведения углубленных исследований комплексного

характера, как с теоретической, так и с методической стороны.

В целом дистанционная технология образования рассчитана на обучение, где учебная работа проводится при помощи интернет-технологий (Microsoft Teams, Zoom, Skype, Viber, WhatsApp, Telegram, В контакте, электронная почта, телефон, телефакс, голосовая почта и др.). При такой форме обучения быстрее осваиваются различные средства информационно-коммуникативной технологии.

По структуре и содержанию дистанционные образовательные технологии многопрофильны, сочетают в себе различные предметные направления и виды деятельности. При электронном обучении все компоненты учебного процесса как цели, содержание, средства, формы и методы обучения взаимообусловлены. Характерной особенностью этого вида обучения является приобщение учащихся к самостоятельным видам учебно-познавательной деятельности. Необходимо привитие им убеждений для принятия самостоятельных решений. Важно придерживаться принципов индивидуализации, дифференциации, наглядности и интеграции в обучении, выработать индивидуально-образовательную траекторию, направленную на эффективное сочетание форм и методов обучения.

Обучение в режиме онлайн (e-learning или “электронное обучение”) является частью дистанционного обучения. Онлайн-уроки проходят строго по расписанию. Такие уроки как труд, физкультура, рисование, пение сопровождаются с участием родителей. Языковые предметы самые сложные, где детям нужна поддержка учителя.

В онлайн-формате важна мотивация к обучению. Для ее развития необходимо применение различных способов и видов учебной деятельности. Потребностно-мотивационная сфера личности формируется с учетом интересов, стремлений и желаний учащихся. Ограниченные условия в развитии потребностно-мотивационной сферы личности порождают слабую успеваемость у учащихся.

При онлайн интерактивном групповом взаимодействии учащихся и учителей применяются все виды современного информационного взаимодействия, и процесс обучения становится наглядным, доступным и интересным. Принцип наглядности в сочетании с интеграцией успешно реализуется мультимедийными средствами, что является действенным способом развития понятийно-образного мышления обучающихся. Взаимосвязь между субъектами процессов обучения в коллаборативной среде осуществляется посредством комплексного применения различных средств (аудио-видео записей, изображений рисунков, картин, фото, схем, диаграмм и др.), что позволяет в полном объеме воспринимать учебную информацию. Для повышения результативности обучения нужна обратная связь, контроль и самооценка успеваемости школьников [1].

Существенно выделяются цели, этапы, подходы, функции, формы, принципы и организационные модели психолого-педагогического сопровождения. Для начала разрабатывается комплексный план дистанционного психолого-педагогического сопровождения семьи. В плане предусматриваются виды работ и сроки их исполнения. По результатам беседы, опроса или анкетирования учитель выявляет успеваемость учащихся и корректирует пробелы в знаниях по учебным предметам. Учителя разрабатывают для них психолого-педагогические рекомендации и советы по развитию конструктивно-позитивных отношений, ситуаций общения, основанных на сотрудничестве, взаимоподдержке и толерантности [2; 3].

Методы. В исследовании применяются следующие методы:

– теоретический анализ научной психолого-педагогической литературы (анализ, обобщение, сопоставление, сравнение);

– наблюдение учебной деятельности на онлайн-уроках и совместной работы школы с родителями;

– моделирование.

Проведен теоретический обзор литературных источников для выявления современного состояния разрабатываемой проблемы. Изучались статьи периодической психолого-педагогической печати, научно-практиче-

ских конференций, учебные пособия и материалы интернет-ресурсов. Определялись источники, подтверждающие актуальность исследуемой проблемы. На основе анализа были подведены итоги теоретических исследований.

Целенаправленное наблюдение позволило получить эмпирические данные для осуществления сопоставительного анализа теоретических выводов, изучения вопросов в целом.

Методом моделирования построена схема планирования психолого-педагогического онлайн-сопровождения семьи.

Результаты. Мы должны исходить из основных принципов работы с учащимися при создании структурированной модели дистанционного психолого-педагогического сопровождения семьи [4-8]:

– психолого-педагогическая диагностика обучаемости учащихся в дистанционном формате;

– диагностическое обследование семьи через онлайн-психодиагностические методики;

– активное вовлечение детей и родителей в социально-дистанционную среду общения и взаимодействия;

– формирование психолого-педагогической компетенции родителей при комплексном взаимодействии семьи и школы;

– программно-методическое обеспечение образовательного процесса, определение форм и методов воспитательно-образовательной работы с учащимися;

– оказание консультативной и профилактической помощи семье в дистанционном обучении;

– психологическая коррекция познавательных процессов учащихся;

– учет возрастных и индивидуальных особенностей учащихся.

В то же время следует отметить, что при виртуальном контакте учащиеся обделены возможностью установления повседневного эмоционально-положительного общения между собой. Недостаточный визуальный контакт, нехватка диалогового и невербального компонентов коммуникативного процесса, эмпатийного и интерактивного взаимодействия в общении вызывают дискомфорт и приводят к психологическому диссонансу, затрудняют межличностные отношения. Учащиеся пользуются ограниченными вербальными средствами общения, что отражается на усвояемости знаний и формировании коммуникативных навыков.

Немало трудностей испытывают сами учителя и родители. Онлайн-урок представляет собой форму организации дистанционного обучения, где в режиме реального времени демонстрируется и транслируется учебная информация. Ранее незнакомая и непривычная методика преподавания требует от учителей знаний в области компьютерных технологий. На онлайн-уроке применяются мультимедийные средства, и форма подачи знаний с помощью различных стратегий обучения повышает познавательные интересы учащихся.

Существует следующая классификация онлайн-уроков по методике их проведения: методика проведения онлайн-урока с применением технологий видеоконференций; методика применения тематических Интернет ресурсов; методика проведения онлайн-урока с применением демонстрационного эксперимента; методика проведения онлайн-урока с применением спутниковой связи. Проведение онлайн-уроков требует от молодых учителей соблюдения всех правил дистанционного обучения. Методика проектирования и проведения онлайн-уроков по предметам такова, что урок не должен отходить от структуры своего содержания и проводиться в интерактивной форме на основе цифровых мультимедийных образовательных ресурсов с предельно четко обозначенными правилами совместной работы, проектированной схемой изучения материала и организацией деятельности учащихся на основе существующих ресурсов [9; 10].

Деятельность педагога-психолога с учащимися, обучающимися в режиме онлайн, направлена на [11]:

– проведение диагностического обследования школьников по выявлению личностной, интеллектуальной и мотивационной сферы учащихся;

– проведение консультативной работы по формированию индивидуального образовательного маршрута, мотивации к школьному обучению;

– поддержку в преодолении трудностей, связанных с виртуальным общением и взаимодействием с учителями и учащимися, приемом учебной информации.

Дискуссия. При дистанционной форме обучения большая ответственность возлагается на родителей, однако их слабые педагогические и психологические знания и умения не создают целесообразные возможности в обучении детей в семье. По данным наблюдений и источников информации в сети Интернета родители испытывают огромные трудности в работе с детьми при дистанционном обучении. Виртуальный формат общения утомляет их, в особенности в тех семьях, где несколько и более детей. Недостаток психолого-педагогических знаний, отсутствие необходимых разработок по подготовке детей в условиях семьи, трудности усвоения учебного материала в школьных учебниках усугубляют образовательный процесс. Отсутствие в сельской местности технической связи по интернету, помехи со звуками и изображениями в компьютере не обеспечивают в должной степени учебный процесс. Материальные трудности семьи, вспышки заболеваний в период карантина, ограниченные условия в общении, затрата времени на обучение родителями приводят к нервным срывам, утрате физических и моральных сил.

Некоторые учителя затрудняются в применении ИКТ в виртуальном общении с субъектами образовательных отношений. Принцип дифференцированного и индивидуального подхода в обучении не всегда соблюдается и донести до каждого ученика учебный материал, чтобы он был понят и усвоен порой бывает трудно. Это объясняется тем, что при обучении на расстоянии в классе фактически отсутствует ситуация повседневного общения детей между собой и с учителями. Время проведения совместной работы школьников на онлайн-уроках ограничено.

Психологический дискомфорт испытывают чителя при работе с семьей в период карантина:

– возникновение технических неполадок при работе с учащимися на расстоянии (возникновение разрыва бесперебойной связи с интернетом, недостаточность знаний в работе с ним);

– слабая осведомленность педагогов по вопросам методики обучения в повышении учебной мотивации школьников;

– неготовность к своевременному проявлению психологической помощи родителям и учащимся в условиях дистанционной работы. Отсутствие разработок, рекомендаций для родителей по самоорганизацию времени и пространства для установления целесообразного взаимодействия с детьми, снятия психического напряжения и повышения стрессоустойчивости в условиях изоляции семьи.

Каковы особенности психолого-педагогического сопровождения семьи в условиях дистанционного режима обучения?

Психолого-педагогическое онлайн-сопровождение семьи предполагает следующие направления: диагностическое, просветительское, консультативно-коррекционное, профилактическое и методическое. В данных направлениях работа проводится педагогом-психологом школы.

Изменение режима образования предполагает выстраивание взаимодействия педагога-психолога с родителями. Следует учитывать, что доступ к разносторонним видам учебного взаимодействия и передаче информационных сообщений ограничен. Для поддержки родителей и учащихся необходимо создание образовательного дистанционного пространства, к которому должны быть максимально приближены все участники учебно-воспитательного процесса.

Психолого-педагогическое сопровождение в новых специфических условиях ориентировано на формирование учебных взаимодействий, обусловленных особенностью образовательной среды, в которой проводится сам процесс обучения. Первоначально следует проводить небольшое анкетирова-

ние или мониторинг для выявления запросов семьи, затруднений ею в обучении детей. Рекомендовать родителям компьютерную диагностику по выполнению методик, тестов.

В консультативно-коррекционной и профилактической работе дистанционного направления следует планировать консультации, вебинары, встречи с родителями по вопросам повышения учебной мотивации обучающихся, для чего необходимо приобщение родителей к учебному процессу и организации досуга в домашних условиях. Для родителей важно разработать практические рекомендации по вопросам воспитания, обучения и развития школьников с учетом возрастных и индивидуальных особенностей. Рекомендуются видеоматериалы для совместного обсуждения, электронная литература для самостоятельного чтения.

От педагога-психолога требуется проведение консультирования по вопросам профилактики психо-эмоционального состояния учащихся, помощь по устранению агрессивных действий к детям со стороны родителей и овладению положительными способами учебного взаимодействия с детьми. Педагог-психолог должен помочь родителям в овладении навыками виртуального общения, развития мотивации учения у учащихся. В методических рекомендациях педагог-психолог указывает на то, как оказывать психологическую поддержку детям при затруднениях в обучении, как организовывать учебно-познавательные занятия, игры и др. [11; 12].

Что необходимо знать родителям? Прежде всего, нужно создавать стабильную ситуацию повседневного общения с детьми, установить правильный распорядок дня, строго по расписанию уроков подключать детей к компьютеру, помочь им в подготовке и рассылке учителям выполненных домашних заданий. Предоставлять между перерывами уроков отдых, игровые занятия. Общение с детьми должно вызывать увлечение, психологическое равновесие, моральное удовлетворение. Вне уроков полезно с детьми проводить игры и занятия по интересам: кружки, приглашения репетитора для дополнительных занятий. Важна активизация двигательной функции ученика: физических упражнений, танцевальных движений, ходьбы, бега. Оборудовать физкультурный уголок для детей: турника, лесенку и пр. Устраивать занятия для развития творчества по рисованию, лепке, конструированию. Представим примерный план психолого-педагогического онлайн-сопровождения семьи.

Таблица 1

План психолого-педагогического онлайн-сопровождения семьи

№ п/п	Наименование мероприятий	Содержание мероприятий	Формы работы
1	*2*	*3*	*4*
1 этап работы – диагностический			
1.1	Выявление запросов родителей	Выявление направленности интересов и стремлений у родителей в организации дистанционного обучения в период пандемии	Беседа, опрос
1.2	Применение Психодиагностических методик для изучения условий семьи и воспитания школьников	Применение методики выявления условий воспитания в семье, взаимоотношений родителей и детей, психологических особенностей развития школьников	Психодиагностические методики

1	2	3	4
2 этап работы – консультативно-коррекционный, профилактический			
2.1	Беседа с родителями по интересующим их вопросам	Формирование знаний у родителей по воспитанию детей в семье	Беседа
2.2	Проведение лектория «Мы и дети»	Формирование у родителей представлений о правильном взаимодействии в системе «родители-дети», «родитель-подросток», «братья-сестры»	Лекторий
2.3	Проведение практических занятий с родителями	Организация совместных видов деятельности (игровой, трудовой, досуговой, учебной) по теме «Вместе – мы сила». Раскрыть роль участия родителей в деятельности детей в условиях семьи, эффективность установления совместных взаимодействий	Практическое занятие
2.4	Проведение родительских собраний по итогам успеваемости за учебный год	Анализ результатов успеваемости и обучаемости учащихся с психологическим и педагогическим обзором	Родительские собрания
2.5	Индивидуальное и семейное консультирование	Ознакомление с функциями семьи. Формирование у родителей представлений по развитию личности школьника, установлению адекватных детско-родительских отношений	Индивидуальная и групповая беседа
2.6	Групповое занятие на тему «Мы и наши дети»	Формирование у родителей представлений по организации совместных видов деятельности в условиях семьи	Групповое занятие
2.7	Индивидуальная работа с родителями	Коррекция взаимоотношений родителей с детьми	Индивидуальная беседа
2.8	Групповые занятия с родителями, направленные на коррекцию и развитие индивидуальных особенностей школьников	Формирование эмоционально-волевой сферы, интеллектуальных и нравственных качеств личности школьника. Развитие коммуникативных навыков общения, самостоятельности, ответственности и исполнительности	Групповое занятие
3 этап - заключительный			
3.1	Рефлексия	Оценка выполнения воспитательной функции семьи	Самоанализ
3.2	Рефлексия	Оценка совместной деятельности родителей с детьми, выявление положительных и отрицательных сторон	Самоанализ

Заключение. Теоретический анализ литературы и целенаправленное наблюдение показывают, что рассматриваемая проблема актуальна и в настоящее время достаточно широко обсуждается в сфере образования. В то же время целый ряд научно-методических вопросов психолого-педагогического сопровождения семьи в условиях дистанционного обучения остается мало разработанным. К этим вопросам можно отнести, прежде всего, сложности реализации процесса обучения в условиях семьи, совместные формы деятельности родителей и детей, на выполнение которых направлено психолого-педагогическое онлайн-сопровождение участников образовательного процесса.

Список использованных источников

[1] Пащенко О.И. Информационные технологии в образовании: Учебно-методическое пособие. – Нижневартовск: Нижневартовский ГУ, 2013. – 227 с.

[2] Сафонова Л.В. Школа самовыражения программа «Сопровождение» для работы с семьей младших школьников. – Екатеринбург, 2007 [Электронный ресурс]: URL: /http://www.uraledu.ru/node/9994 (дата обращения: 08.12.2021).

[3] Психолого-педагогическое сопровождение семьи в реалиях современного социокультурного пространства //Материалы Международной научно-практической конференции /Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2012. – 231 с.

[4] Психолого-педагогическое сопровождение детей, родителей и педагогов в условиях пандемии, самоизоляции и дистанционного обучения /МБУ ДО «Центр развития творчества детей и юношества». – Липецкая обл., г.Грязи [Электронный ресурс]: URL: /http://xn--c1abke0bcl4a9em.xn--p1ai/page61 (дата обращения: 01.12.2021).

[5] Шульга Т.И. Психологическое сопровождение семьи: Учебное пособие для вузов / Т.И.Шульга. – 2-е изд. – Москва: Юрайт, 2020. – 141 с. [Электронный ресурс]: URL: https://cdn1.ozone.ru/s3/multimedia-o/6014824248.pdf (дата обращения: 09.09.2021).

[6] Поддержка дистанционного обучения: наработки, ошибки, наблюдения, лайфхаки: Методико-практические материалы стажировочных площадок /сост.: В.Н.Мальченко, Е.В.Криницына, Т.Б.Землянкина. – Воронеж: ВЦПМ, 2020. – 48 с. [Электронный ресурс]: URL: https://vcpm.ru/upload/iblock/730/7300718c15f6621051688be00fa5c944.pdf (дата обращения: 10.10.2021).

[7] Староверова М.С., Кузнецова О.И. Психолого-педагогическое сопровождение детей с расстройствами эмоционально-волевой сферы. – М.: Владос, 2020. – 143 с.

[8] Коряковцева О.А. Социально-педагогическое сопровождение семей с детьми: Учебное пособие для академического бакалавриата /О.А.Коряковцева. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юрайт, 2018. – 225 с.

[9] Мырзаш Б. Разработка методики проведения он-лайн уроков: Учебно-методическое пособие. – НЦИ. – Алматы, 2010. – 20 с. [Электронный ресурс]: URL: https://pandia.ru/text/78/037/35841.php (дата обращения: 20.01.2022).

[10] Давыденко Л.Ю (2021). Онлайн урок – современная форма учебной деятельности [Электронный ресурс]: URL: https://docplayer.com/29457725-Onlayn-urok-sovremennaya-forma-uchebnoy-deyatelnosti-l-yu-davydenko.html (дата обращения: 06.01.2022).

[11] Психолого-педагогическое сопровождение дистанционного обучения в системе общего образования /Российский государственный педагогический университет имени А.И.Герцена. – Санкт-Петербург, 2007 [Электронный ресурс]: URL: /http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/404/57404/27658?p_page=1 (дата обращения: 09.09.2021).

[12] Сёмина М.В. Психолого-педагогическое сопровождение семьи с ребенком школьного возраста в контексте социального взаимодействия субъектов образования //Вестник Казахстанско-Американского Свободного Университета. – Вып.5: Вопросы психологии. Личность, образование, общество. – УстьКаменогорск, 2015. – С.123-128 [Электронный ресурс]: URL: https://www.vestnik-kafu.info/pdf/vestnik-2015-5.pdf (дата обращения: 06.01.2022).

References

[1] Pashchenko O.I. Informacionnye tekhnologii v obrazovanii: Uchebno-metodicheskoe posobie. – Nizhnevartovsk: Nizhnevartovskij GU, 2013. – 227 s.

[2] Safonova L.V. Shkola samovyrazheniya programma «Soprovozhdenie» dlya raboty s sem'ej mladshih shkol'nikov. – Ekaterinburg, 2007 [Elektronnyj resurs]: URL: /http://www.uraledu.ru/node/9994 (data obrashcheniya: 08.12.2021).

[3] Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie sem'i v realiyah sovremennogo sociokul'turnogo prostranstva //Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii /Ural. gos. ped. un-t. – Ekaterinburg, 2012. – 231 s.

[4] Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie detej, roditelej i pedagogov v usloviyah pandemii, samoizolyacii i distancionnogo obucheniya /MBU DO «Centr razvitiya tvorchestva detej i yunoshestva». – Lipeckaya obl., g.Gryazi [Elektronnyj resurs]: URL: /http://xn--c1abke0bcl4a9em.xn--p1ai/page61 (data obrashcheniya: 01.12.2021).

[5] Shul'ga T.I. Psihologicheskoe soprovozhdenie sem'i: Uchebnoe posobie dlya vuzov / T.I.Shul'ga. - 2-e izd. – Moskva: Yurajt, 2020. – 141 s. [Elektronnyj resurs]: URL: https://cdn1.ozone.ru/s3/multimedia-o/6014824248.pdf (data obrashcheniya: 09.09.2021).

[6] Podderzhka distancionnogo obucheniya: narabotki, oshibki, nablyudeniya, lajfhaki: Metodiko-prakticheskie materialy stazhirovochnyh ploshchadok /cost.: V.N.Mal'chenko, E.V.Krinicyna, T.B.Zemlyankina. – Voronezh: VCPM, 2020. – 48 s. [Elektronnyj resurs]: URL: https://vcpm.ru/upload/iblock/730/7300718c15f6621051688be00fa5c944.pdf (data obrashcheniya: 10.10.2021).

[7] Staroverova M.S., Kuznecova O.I. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie detej s rasstrojstvami emocional'no-volevoj sfery. – M.: Vlados, 2020. – 143 c.

[8] Koryakovceva O.A. Social'no-pedagogicheskoe soprovozhdenie semej s det'mi: Uchebnoe posobie dlya akademicheskogo bakalavriata /O.A.Koryakovceva. – 2-e izd., ispr. i dop. – M.: Yurajt, 2018. – 225 s.

[9] Myrzash B. Razrabotka metodiki provedeniya on-lajn urokov: Uchebno-metodicheskoe posobie. – NCI. – Almaty, 2010. – 20 s. [Elektronnyj resurs]: URL: https://pandia.ru/text/78/037/35841.php (data obrashcheniya: 20.01.2022).

[10] Davydenko L.Yu (2021). Onlajn urok – sovremennaya forma uchebnoj deyatel'nosti [Elektronnyj resurs]: URL: https://docplayer.com/29457725-Onlayn-urok-sovremennaya-forma-uchebnoy-deyatelnosti-l-yu-davydenko.html (data obrashcheniya: 06.01.2022).

[11] Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie distancionnogo obucheniya v sisteme obshchego obrazovaniya /Rossijskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet imeni A.I.Gercena. – Sankt-Peterburg, 2007 [Elektronnyj resurs]: URL: /http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/404/ 57404/27658?p_page=1 (data obrashcheniya: 09.09.2021).

[12] Syomina M.V. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie sem'i s rebenkom shkol'nogo vozrasta v kontekste social'nogo vzaimodejstviya sub»ektov obrazovaniya //Vestnik Kazahstansko-Amerikanskogo Svobodnogo Universiteta. – Vyp.5: Voprosy psihologii. Lichnost', obrazovanie, obshchestvo. – Ust'Kamenogorsk, 2015. – S.123-128 [Elektronnyj resurs]: URL: https://www.vestnik-kafu.info/pdf/vestnik-2015-5.pdf (data obrashcheniya: 06.01.2022).

Пандемия кезінде мектепте отбасыға психологиялық-педагогикалық онлайн қолдау көрсету

Д.Р. Мүталиева[1], Т.Ю. Тян[1]
[1]Халел Досмұхамедов атындағы Атырау университеті
(Атырау, Қазақстан)

Аңдатпа

Бұл мақалада пандемия кезінде ата-аналар мен олардың балаларына психологиялық-педагогикалық онлайн қолдау көрсетуді жаңарту мәселесі талқыланады. Оқушылар жеке оқу траекториясын ұйымдастыруда, онлайн сабақтарда оқу материалын меңгеруде қиындықтарға тап болады, оларда көрнекі коммуникация жетіспейді. Оқушылардың оқу-тәрбие жұмысының нәтижелерін тұрақты бақылау ата-аналарға жүктеледі. Карантин кезінде мектеп те, отбасы да тығыз жұмыс істеуі керек. Қашықтықтан оқыту субъектілері ақпараттық-білім беру ортасындағы өзара іс-қимылдың виртуалды процесіне енген онлайн сабақтарды ұйымдастыруға және өткізуге көп көңіл бөлінеді. Автор мектеп оқушыларын психологиялық-педагогикалық қамтамасыз етудегі оқытудың бұл формасының ерекшеліктерін сипаттай-

ды. Зерттеу жұмысының негізгі мазмұны мектеп пен отбасы тәрбиесінің ортақ мақсаттары, міндеттері мен әдістерімен айқындалатын мектеп пен отбасының бірлескен іс-әрекетін талдау болып табылады. Бұл қарым-қатынаста педагогикалық процестің тиімді тұтастығы қамтамасыз етіліп, ата-ананың әлеуметтік ұстанымы бекітіледі. Мұғалімдер мен ата-аналар тарапынан жүйелілік қалыптасады, ата-ана мен бала қарым-қатынасы құрылымдалады. Отбасын психологиялық-педагогикалық қолдаудың қашықтағы нысандары ықтимал әрекеттердің шекарасын анықтайды, нәтижесінде мектеп оқушыларының физикалық, психикалық және мінез-құлық дамуына, олардың оқу мотивациясын және танымдық белсенділігін қалыптастыруға перспективалар жасалады деген идея негізделген. Мектеп оқушыларын тәрбиелеу мен оқытуда тиімді жетістіктерге жетелейтін педагогтар мен ата-аналардан психологиялық-педагогикалық құзыреттілік пен Интернет ресурстарымен жұмыс істеудің техникалық дағдылары талап етіледі.

Түйін сөздер: психологиялық-педагогикалық онлайн қолдау көрсету; қашықтықтан оқыту; онлайн сабақ; ақпараттық-білім беру ортасы; ақпараттық өзара әрекеттесу; жеке білім беру траекториясы; сындарлы оң көзқарас; оқытуды даралау және саралау.

Psychological and pedagogical online support families at school during the pandemic

D. Mutaliyeva[1], T. Tyan[1]
[1]Kh.Dosmukhamedov Atyrau University
(Atyrau, Kazakhstan),

Abstract

This article examines the whole issue of updating the psychological and pedagogical online support for parents and their children during the pandemic. Students face difficulties in organizing an individual educational trajectory, mastering educational material in online

lessons, they experience a lack of visual communication. Parents are in charge of constant control over the results of students' educational work. Both the school and the family must work closely together during the quarantine restrictions. Considerable attention is paid to the organization and conduct of online lessons, where subjects distance learning are immersed in the virtual process of interaction in the conditions of information but-educatornoah environment. The author describes the features of this form of education in the psychological and pedagogical support of schoolchildren. The main content of the research is an analysis of the joint activities of the school and the family, determined by the common goals, objectives and methods of school and family education. In this relationship, the effective integrity of the pedagogical process, the social position of the parents is affirmed. Consistency is produced on the part of teachers and parents, structure the parent-child relationship. The idea is substantiated that distance forms of psychological and pedagogical family support determines the boundaries of possible actions, as a result of which prospects are created for the physical, mental and behavioral development of schoolchildren, the formation of their educational motivation and cognitive activity. Psychological and pedagogical competence and technical skills in working with Internet resources are required from teachers and parents, leading to effective achievements in the upbringing and education of schoolchildren.

Keywords: psychological and pedagogical online support; distance learning; online lesson; information and educational environment; information interaction; individual educational trajectory; constructive positive attitude; individualization and differentiation of education.

Received: 12.02.2022

ҒТАМР14.25.07 https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.16

*А.М. ЖУМАГУЛОВА[1], А.С. ХИБАДУЛЛИНА[1]**

Шәкәрім атындағы Семей университеті (Семей, Қазақстан)
SEMEY1978@mail.ru, aibin_2011@mail.ru

ДИСКУРСТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада бүгінгі таңдағы педагогикалық дискурс мәселелерінің қойылысы мен педагогикалық дискурс аясында танылатын «мұғалімнің» лингвомәдени типажы қарастырылды. Педагогикалық дискурс кезіндегі сөйлеу актілері мен оның жүзеге асырылуы, өзіндік ерекшеліктері көрсетілді. Зерттеу мақаланың мақсаты – бүгінгі білім беру жүйесіндегі өзара тілдік қарым-қатынастың жүзеге асырылуы мен қоғамда өзіндік орны бар бүгінгі «мұғалімнің» кәсіби қасиеттерін атай отырып, лингвомәдени типажы арқылы жалпы қоғамдағы «мұғалімнің бейнесін» көрсету. Мектеп дискурсы арқылы қоғамның белгілі бір мүшесі оқушының тілдік санасын бақылау мен оны белгілі бір оң ұстанымдарға бағыттаудың қажеттілігі зерттеу тақырыбының маңыздылығын танытады. Мақала аясында мектептегі адресант (мұғалім) пен адресат (оқушы) арасындағы өзара тілдік коммуникацияның орнығуы мен жүзеге асырылуындағы ерекшеліктер көрсетілді. Зерттеу нәтижелері ретінде мектеп оқушыларының тілдік санасындағы «мұғалім» сөзінің ассоциациялық қолданысына бақылау жасалды. Сондай негіздемелер арқылы «мектептің жүрегі» мұғалімдердің лингвомәдени типажы берілді.

Түйін сөздер: дискурс; педагогикалық дискурс; мұғалім; оқушы; лингвомәдени типаж; білім беру жүйесі; коммуникация; ассоциация; тілдік сана; сөйлеу.

Кіріспе. Тілдік қарым-қатынас концепциясын жан-жақты зерттеу мен жаңа қырынан тану бүгінгі ғылымға серпінді өзгерістер алып келуде. Осындай жаңа деңгейдегі ізденістердің қатарынан орын алып отырған дискурс тақырыбы ауқымы кең, әрі күрделі құрылым. Дискурс теориясы бүгінгі тілтанымда қарқынды дамып келе жатқан бағыттардың бірі. Аталмыш бағыт нақтырақ айтсақ, тіл білімі, психология, педагогика, әлеуметтану мен этнография сынды түрлі ғылым салалары аумағында ғылыми нәтижелерін беріп отыр. Көптеген зерттеу бағыттары мен ғылыми мектептер арасында да дискурс теориясы алға қойылуда, алайда осы тұста бір-біріне қайшы пікірлер де жоқ емес. Дегенмен, дискурсты зерттеушілерді абстрактілі тіл жүйесін емес, нақты «қарым-қатынас кезіндегі сөйлеу» турасындағы пікірлері біріктіреді. Осы ретте дискурстық зерттеулер Е.А. Карасина [1], J. Mueller [2], Е.В. Полянина [3], Т.А. Гребенщикова, И.А. Зачесова [4], В.М. Розин[5], I. Upen [6], В.А. Вагурин [7], I. Kochetkov, V. Maksim, I. Kovalevich [8], С.В. Гусаренко, М.К. Гусаренко [9] сынды зерттеуші ғалымдардың дискурстың теориялық жағы, дискурстағы синергетика мәселелері, дискурстағы сөйлеу әрекетіне байланысты зерттеу еңбектер қатарымен толығып отыр.

Дискурс нысанындағы «сөйлеу әрекеті» барлық мүмкіндіктер мен тілдік құралдардың қолданысы. Мұндағы сөйлеу әрекеті екі адамның диалогтық қатынасы арқылы жүзеге асатыны белгілі. Дискурс негізінен екі адамның өзара қарым-қатынасынан көрініс табады. Коммуникация барысындағы әрбір қатысушы өзінше тұлға екені айқын. Тұлға – бұл жеке адамның өзіне тән адамгершілік, әлеуметтік, психологиялық қырларын танытатын, әрі саналы әрекет иесі, қоғам мүшесі ретінде жан-жақты сипаттайтын ұғым. Философиялық тұрғыдан адамды «адам» ретінде тануда, яғни, оның рухани-

адамгершілік, ділдік, мәдени қырларына баса назар аударылады.

Диалогқа түскен екі тұлғаның арасындағы жағдаяттық, тілдік, әлеуметтік, этномәдени, психологиялық ортақтастықтардың болуы нәтижесінде өзара қарым-қатынас жүзеге асады. Диалогта қарым-қатынасқа түсушілердің сол сәттегі ортасы, өту орны, сезімі мен көңіл-күйі, сол сәттегі ерекше көріністегі үзілістер, дауыс ырғағы, бет жүзіндегі өзгерістер мен ым-ишара белгілері түгел қамтылады. Демек, тұлғаралық қатынас жүзеге асырылады.

Адам әрекетінің күрделі психикалық процестерін зерттеуге арналған антропоцентристік зерттеулер соңғы онжылдықта қарқынды көріне бастады. Олар әсіресе мәдениетаралық өзара әрекеттестікті талдауға бағытталып отыр. Яғни, тілдік тұлға мәдениетіне арналады. Бүгінде «тілдік тұлға» мәселесі В.З. Демьянкова, А.И. Карасик, Е.С. Кубрякова, В.А. Маслова, Ю.Н. Караулов сынды көптеген ғалымдардың зерттеу нысанына айналған.

Сондай-ақ, дискурстың көп мағыналылығын ескере отырып, оның «институционалдылығын» атап кеткен жөн. Қазіргі тіл білімінде «институционалды дискурс» деген түсінік, ұғым жиі кездеседі. Ол қарым-қатынас мақсатымен және қарым-қатынасқа түсушілер арқылы ерекшеленеді.

Дискурс түрлерінің арасындағы педагогикалық дискурс құрылымдық, әрі мазмұндық жағынан ерекшеленеді. Дискурстың бұл түрі формасына қарай институционалды, мазмұны жағынан жеке тұлғаға бағытталған болып келеді. Педагогикалық дискурс тұлғаны танымдық жағынан тануда ғана емес, тұлға дамуына қатысты тұстарын толық қарастырады. Педагогикалық дискурс – мектепте көрініс тауып, негізінен мұғалім мен оқушының өзара тілдік қарым-қатынас арқылы жүзеге асады.

Дәстүрлі білім беруге негізделген «киелі орын» – мектеп ұлт зиялысы Мағжан Жұмабаев айтқандай, «жанымызға, ұлттық болмысымызға қабысатындай», «ел мүддесіне сәйкес келетіндей» болуы тиіс. Мектепте берілетін білім білім алушылардың белгілі бір жүйеде қалыптасқан ұғымдар, деректер мен пайымдауларының жиыны. Рухани мәдениеттің ең ауқымды ұғымдарының бірі – білім. Ол түрлі психологиялық, философиялық күрделі әрі терең ұғымдармен сабақтас, әрі солар арқылы танылады. Ал білімділік – тұлғаның өз ортасында, айналасында қалыптасуына, әрі оны қорғау мен байытуға, ол туралы тың білімдер жинақтауға, сол арқылы өзін дамытуға қабілетті болады. Білімділік – білімдер жүйесі мен ойлау жүйесінің жиынтығы болып табылады, бұл адамның өз бетінше пайымдау жасау арқылы білім қорында аздық ететін тұстарын қайта қалпына келтіре алатындығымен ерекшеленеді.

Негізгі бөлім. Мектептегі білім беруге арналған бағдарлама белгілі қалыптасқан ережелерге негізделген, әрі соған бағытталған білім берудің мазмұны. Білім беру процесі – мемлекеттік білім стандартына сәйкес оқушының білім алу, тәрбиелену мен дамуына ықпал етеді. Білім беру үрдісіндегі білім алуды пайдасын оқушыға жан-жақты түсіндіруде мұғалімнің қызметі тілдік қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылатындығы, әрі ең негізгісі екені айқын.

Педагогикалық дискурстың мақсаты – қоғамның жаңа мүшесін қалыптастыру, оған қоршаған әлем туралы түсінік беру, мінез-құлық әдептерімен оқушының ақпаратты қабылдауын тексеру, бағалау арқылы нәтижесін шығару.

Осы ретте педагогикалық дискурс төмендегідей белгілерге ие болады:

– қарым-қатынасқа қатысушылар(қоғамда белгілі бір дәрежесі бар: мұғалім, оқушы);

– белгілі бір орналасқан орны, жері бар;

– белгілі бір құндылықтарға ие;

– белгілі нысанға назар аударатын стратегиялары (сөйлеу әрекеттерінің реттілігі) бар;

– жанрлық сипаты қамтылған;

– тұрақты прецедентті феномендері (атыжөні, мәтін т.б.) болады [10].

Педагогикалық дискурста адресант – мұғалім болса, адресат – оқушы. Бұл жағдайда адресант әркез пихолог та бола алады. Педагогикалық дискурстың ерекшелігі

– мұнда педагог әрқашан жеке дара тұлға, әрі кез келген коммуникативтік жағдайдың негізгі бастамашысы. Мұғалімнің мақсаты – белгілі бір коммуникативті жағдайда қалаған нәрсеге жету ниетімен оқушыға әсер ету. Мұғалім нақты аудиторияға бағытталған қарым-қатынасты біледі.

Зерттеуші Р. Водактың айтуынша, кез-келген педагогикалық іс-әрекет, атап айтсақ, ата-аналар жиналысы, сынып сағаттары, түрлі форумдар оқушылармен мұғалімдерден басқа да әлеуметтік топ мүшелері арасында өтуі мүмкін. Педагогикалық дискурсты: тең дәрежелі, әртүрлі дәрежелі деп екі бағытта жүзеге асырылатынын да атап көрсетеді [11].

Мұнда әлеуметтік жағынан тең дәрежелі топтағылар арасындағы коммуникация мұғалімдер, оқушылар, студенттер арасында болуы мүмкін.

Әртүрлі дәрежедегі тілдік қарым-қатынас білім беру саласының әр түрлі деңгейіндегі тұлғалар арасында оқытушы мен ректор, мұғалім мен оқушы т.б. Педагогикалық дискурс диалог (оқушы мен мұғалім арасында)және монолог мұғалімнің сөзі(оқушыға қарата айтылған сөз) түрінде жүзеге асырылуы мүмкін. Педагогикалық дискурста «хронотоп» ұғымын ерекше қарауға болады. Педагогикалық дискурстағы хронотоптың уақыт пен белгілі бір орынға қатыстылығын, уақыт жағдайының оқу үдерісіне бекітілгендігін (мектептегі сабақ, университеттегі дәріс), өтетін орынының (мектеп, мектеп ауласы, сынып, оқу аудиториясы) сәйкестігі туралы ғалым В.И. Карасик атап өтеді [12].

Педагогикалық дискурстың құндылықтары оның белгілі бір жүйелігімен байланысты. Педагогикалық дискурста барлық моральдық (ғылыми, әлеуметтік, саяси) құндылықтар көрінеді. Осылар арқылы адамның әлемге деген көзқарасы қалыптасады.

Педагогикалық дискурстың стратегиясы – белгілі бір әлеуметтік жағдайдағы сөйлеу әрекеттерінің тізбесі. Мұндағы негізгі қатысушылар мұғалімдер мен оқушылар болады, онда түсіндіру, жұмыс нәтижесін бағалау, өзара қарым-қатынас сипатталады.

Кез-келген дискустың өту жағдайында стратегиясы мен тактикасы болады. Ғалымдар педагогикалық дискурстағы коммуникативтік стратегияларды төмендегідей бөліп көрсетеді:

1. Түсіндіруші (жинақталған білімді беру, тарату).

2. Бағалаушы (баға беру стеоротипі бойынша).

3. Бақылаушы (кері байланыс ретінде қарау).

4. Әсер етуші (оқушының дамуы мен қалыптасуына ықпал ету).

5. Ұйымдастырушы [13].

Дискурста сабақ барысында, мұғалімнің сөйлеу кезіндегі тілек айту, шақыру, құттықтау сынды этикеттік үлгілері де назардан тыс қалмайды. Сөйлеу аралық және фатикалық тілдік жанрлар: әзіл-қалжың, сабақ барысындағы аудиторияның талпынысы үшін қолпаштау айту, дәйексөз (талқылау кезіндегі басталуы мен аяқталуы),алған білімдерін тәжірбиемен ұштастыру, түрлі сұрақтары т.б. толығады.

Коммуникативтік сипатына орай дискурс белгілі бір күрделі сөйлесім әрекетінің жүйесін құрайды. Адамның өзін қоршаған ортамен қарым-қатынас кезіндегі ақпараты «сөйлесім әрекеті» арқылы жүзеге асырылады.

Тілдік зерттеулерде «сөйлесім әрекеті» немесе «сөйлеу актісі» (локутивті, перлокутивті және иллокутивті) үш деңгейде көрініс береді. Бұлардың әрқайсысына берілген сипаттамаларға назар аударсақ.

Локутивті акт – белгілі бір мағынаны жеткізу кезінде әр түрлі тілдік құрылымдарды қолдана отырып жүргізіледі.

Перлокутивті акт – аудиторияға өзінің сөйлеу кезінде сана мен сезімі арқылы әсер етеді, бұл сөйлеу актісі шешендік өнерде көрініс тапқан. Перлокутивті акт белгілі бір нәтижеге қол жеткізуге бағытталады.

Иллокутивті акт – өз алдына адамның сөйлеу кезіндегі бір іс-әрекетін білдіреді [14].

Аталған сөйлеу актілерінің кез-келгені педагогикалық дискурстағы мұғалімнің сөйлеу әрекетінде, мәселен, жаңа тақырыпты

түсіндіру барысында, түрлі бағыттағы тәрбиелік шаралардың ұйымдастырылуында көрініс тауып отырады. Әсіресе мұғалімнің сабақ жүргізу процесі кезіндегі қарым-қатынасында айқындала түседі.

Педагогикалық дискурс институциональды дискурс жүйесінде обьективті түрде ерекшеленеді. Білім беру жүйесінің дамуының өзіндік қызметі мен білгілерін танытады.

Адамның дүниетанымын танытатын ақпараттық-танымдық күрделі құрылым ретінде тілдің қызметі зор. Ол оқушының ойлауымен, санасымен, пайымдауымен тығыз байланысты. Кез келген ақпарат, алдымен, оқушының жадында сақталады, жинақталады, өңделеді. Ақпаратты оқушы қажет кезінде қолданысқа енгізеді. Адамзат санасының қызметі қоршаған әлемнің жалпы заңдылықтары, өзара байланыстары туралы мәліметтерді, білім негіздерін жүйелеуге мүмкіндік беретіндіктен, кез келген адам оның көмегімен алдына мақсат қоя білуге, жоспарлы әрекет етуге, табиғи және әлеуметтік орталарда өзін-өзі ұстауға дағдыланады [15, Б.264].

Оқушы коммуникациялық әрекет кезінде ақпаратты өз қалауынша пайдалана алады. Осы ақпараттық қызмет турасында айтқанда, зерттеуші, ғалым Э. Оразалиеваның жіктеуі бойынша, танымдық әрекетке қабылдау, ойлау, пайымдау, түсіну, зейін қою, есте сақтау, сөйлеу т.б. тәрізді құрамды бөліктер жатқызылған. Ғалым қазіргі кезде танымдық әрекетті «функционалды-прагматикалық, аккумулятивті және қатысымдық қызметтері ерекше, адамзат тіршілігіне аса қажет фактор» деп бағалайды [15, Б.148].

Әдістер. Тұлғаның жеке өзіндік тілдік ерекшелігі, лингвомәдениет туралы стереотиптер «лингвомәдени типаж» деген терминді де қамтиды. Аталмыш терминді В.И. Карасик пен О.А. Дмитриев сынды ғалымдар толығырақ аша түседі. И. Карасик еңбегінде лингвомәдени типаждың белгілерін адам және адамның қарым-қатынасына қатысты «рөл», «стереотип», «ампула», «кейіпкер», «имидж», «тілдік сурет» ұғымдармен қатысты екендігін атап өтеді [12].

«Мұғалім» лингвомәдени типажын беруде ең алдымен мектеп оқушыларының ассоциациялық ойлау деңгейлерін анықтау мақсатымен жалпы білім беретін мектептің 7-сынып оқушыларына эксперимент-бақылау жұмыстары жүргізілді. Зерттеу барысында сыныптағы оқушыларға «мұғалім» сөзінің ассоциациясын жазу тапсырылды. Мақсаты – күнделікті оқушы санасында, сөйлеу дағдысында қолданылатын «мұғалім» сөзін бейнелейтін мағыналық қолданысын саралау, байқау. Оқушының ойлау арқылы елестете алу мүмкіндіктерін байқау, сөздік қорындағы сөздердің ауқымын анықтау. Зерттеу бақылау нәтижесі төмендегідей болды:

Алынған сөздер: білім – 41 рет, тәрбие – 31 рет, мектеп – 14 рет, сабақ – 23 рет, жазу – 8 рет, үйрету – 3рет. Барлығы: 120 сөз алынды.

Эксперменттік әдіс нәтижесінде оқушының тілдік санасындағы «мұғалім» сөзі білім беру дискурсында қамтылатын білім, тәрбие, мектеп сөздерінің қайталану жиілігі арқылы анықталды.

Нәтижесі. Мұндай ассоциативтік эксперимент оқушылардың тілдік концептілерді анықтау кезінде қолданылды. Бұл зерттеу әдістерді қолдану себебіміз, оқушылардың тілдік санасының қалыптасу тұжырымдамаларын жасап, олардың тиімді және қарапайым қолдануына байланысты өткізілді. Осыған байланысты біз өзіміздің жасаған эксперименттік зерттеу жұмысымызды жүргізу барысында үш кезеңге топтастырдық. Олар:

1. Анықтау кезеңі: экспериментіміздің анықтау кезеңінде жалпы білім беретін орта мектептің 7-сынып оқушыларының тілдік сана дәрежелерін анықтадық, сәйкесінше көрсеткіштерін шығардық.

2. Бақылау кезеңі: әр оқушының жазған сөздерін бақылап, жинақтадық.

3. Қорытынды кезең: Алынған нәтиженің қорытынды кезеңінде ақпараттарды өңдеп, сараптама жүргіздік. Сол арқылы назарға ала отырып «мұғалім» типажын ұсындық.

Жалпы алғанда мұндай ассоциациялық талдау әдісі XX ғасырда пайда болды және

өзінің дамуында екі кезеңді бастан кешірді. Бірінші кезең, яғни, «Ассоциациялық нормалар» әдісі XX ғасырдың басында психолог-клиницистер Г. Кент пен А. Розанов психикалық ауруға шалдыққан адамдардың ауытқу деңгейін анықтау үшін ағылшын тілінің «эталонын» жасауға тырысты. Бірінші кезеңде ассоциациялық әдіс емдеу мақсатында патопсихология мен психатрияда және криминалистикада кеңінен тараса, ал XX ғасырдың 50-жылдарынан бастап психолингвистика саласында кеңінен қолданыла бастады. Алғаш 1954 жылы Миннесот ассоциативтік нормасының пайда болуы кейіннен осы тектес француз, италян, поляк, неміс сөздіктердің пайда болуына әсер етті. Бұл сөздіктерді жасаудың басты мақсаты – сөйлеу мінез-құлқын зерттеу мен танымдық үдерістерді жетілдірудің, сөйлеу қабілетін дамыту және индивидтің санасындағы және сөйлегендегі сөзінің арасындағы әр түрлі байланыстарды анықтау үшін қолдану. Ассоциациялық нормаларды қолдану аясы осы кезеңде сөз психологиясы, ес пен ойлау, психолингвистикада, екі тілді игеру психологиясында, педагогикалық психологияда кеңінен қолданылады.

Ассоциативтік сөздікте: «Біздің санамыздағы, жадымыздағы әрбір сөз жеке өмір сүрмейді, ол ондаған, жүздеген «желімен» басқа сөздермен байланыста болады. Әрбір сөз белгілі жалғасын, өзінің жұбын талап етеді, ол «екі сөздің моделіне» айналғысы келеді. Міне, осындай «жалғасы», «екі сөздің моделі» типтік, жеңіл айтылатын, шындыққа жанасымды, тілді пайдаланушыға түсінікті-ассоциативті сөздікте тіркеледі. Ассоциативтік сөздік сөзді қолдану қарсаңындағы жағдайды бейнелейді және тікелей бақылауға болмайтын, тілді қолданушының жадында сөз сақтау құпиясын ашуға мүмкіндік береді» – деп толығырақ түсініктеме береді [16, Б.784].

Демек, адам санасындағы әрбір сөз жекедара өмір сүрмейді, өзара мағыналас, мәндес сөздермен бейнелер тудырады. Жоғарыда аталған зерттеу-эксперимент нәтижесін көрсете отырып, «мұғалімнің» лингвомәдени типажын ұсынып отырмыз. Бұл тұста «лингвомәдени» деп ерекшелеуіміз, әр ұлттың өзіндік дүниетанымы мен болмысы да белгілі бір мамандық иесі болып қалыптасуына ықпал етеді.

Төменде педагогикалық дискурстағы «мұғалім» типажын барлық қасиеттері мен қызметтерін ескере отырып ұсындық. Ол төмендегі қасиеттер арқылы сипатталды.

Мұғалім типажы:

– мәдениетті, сыпайы, мейірімді, сезімтал, ұстамды, өзіне сенімді, тиянақты;

– өз ісіне берілген, мамандығын құрметтейді, мақтан етеді, өнерге жақын;

– адамдармен қарым-қатынаста бірдей, өзін тыңдата алады, сөзі дәлелді, кез-келген істе шешім таба алады;

– балаларды жақсы көреді, жанын түсінеді, оларға көмекші, балалардың жеке бастарын сыйлайды, кез-келген істе қолдай алады, қуана, қуанта алады, кеңесші, кешірімшіл, әділ, жақсылыққа тәрбиелейді. Оқушыларын алға жетелей алады, рух бере алады, шабыттандырады;

– қоғамдағы орнын түсінеді, өз міндетін, өзіне қойылатын талапты ұғынады, өз елінің дамуына қосатын үлесін, жауапкершілікті жете біледі.

– жаңашыл, ізденімпаз, талапшыл, өзөзін үнемі жетілдіріп отырады;

– заман талабына сай өзгерістерге әділ баға бере алады, заман ағымына қарай бейімделе алады, өз үлесін қоса алады;

– ата-аналармен тіл табыса алады, әлеуметтік жағдайына қарай бөліп жармайды;

– болашағына сенімді, өз күшін, шамасын білетін, еңбекқұмар, талапты, ойы озық, елінің, жерінің қасиетін түсінетін, қадірлейтін, ұрпақ тәрбиелейді;

– балаларға жанашыр бола алады, әрдайым көмектеседі, оларға сенім артады, олардың сенімінен шығады кез-келген жағдайда қасынан табылады;

– оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыруға өз үлесін қоса алады, оқушылары белсенді, идеяшыл, бастамашыл, алға ұмтылады, жаңалыққа жаны құмар, оптимист;

– оқушылары өз қабілеттерін жетілдіре алады, білім алуға ұмтылады, қоғамға қажет екенін, ел болашағы өз қолдарында екенін саналы түрде түсінеді;

– оқушылары өз елі, өз жері, ұлты, отбасы, Отан алдындағы міндеттерін, борыштарын жақсы түсінеді, ел қамын ойлайды, қай салада болмасын еліне адал қызмет атқарады, «Отан» ұғымын өз жеке бастары қызығушылықтарынан артық қояды;

– оқушылары жақсылыққа ұмтылады, жақсылыққа сенеді, өз істеріне жауап бере алады, бір-бірін жақсы түсінеді, бір-біріне қамқор бола алады, жауапкершілікті сезінеді, өмір сүруге құштар.

Осындай мұғалімнің барлық сипатын тізбектеп көрсете отырып, «мұғалім қандай?» деген сұраққа жауап берілді деп ойлаймыз.

Заманауи педагогтың тұлғалық болмысын ашу педагогикалық дискурс нысанында қарастырып жүрген ғалымдардың еңбектерінде де көрініс табады [17-19].

Пікірталас. Педагогикалық дискурс аясындағы белгілі бір қалыптасатын ұстанымдар болады. Ол туралы педагог-ғалым Р.М.Қоянбаев оқыту ұстанымдарын педагогтың өзінің тәжірибелік іс-әрекетінде басшылыққа алатын негізгі, бастапқы жағдайлары екендігін баса айтады. Әрі оқытудың мазмұнына, ұйымдастырылуына және әдістемесіне қойылатын талаптар жүйесін анықтайтын басты жағдайлар ретінде атап көрсетеді [20].

Танымдық іскерлік педагогика ғылымында оқушының танымдық белсенділігімен тығыз сабақтастықта қарастырылады. Оқушының бастапқы танымдық іскерлігі, алға қойған мақсатын анықтауы, іс-әрекетін жүйелі түрде жоспарлауы, нәтижені бағалай білуінен т.б. байқалса, ақпараттық қыры қажетті ақпараттармен жұмыс істей алуы, оны талдап, екшеп, сұрыптап ала білуі, ақпаратпен жұмыс істеуді дұрыс ұйымдастыруынан көрінеді. Ал әлеуметтік іскерлігі, ұжыммен жұмыс істей алу қабілетінен, ұжымдық, топтық, жұптық тапсырмаларды орындай білуі мен күрделі жағдаяттарды шеше алуы арқылы байқалады. Аталған осы екі мақсаттың түйіскен тұсы – танымдық тұрғыдан оқытуда білім мазмұнын анықтап, жүйелеуге бағыт береді. Оқушыға білім мазмұнын меңгерту белгілі ұстанымдар мен әдістер және оқыту түрлері арқылы жүзеге асырылды. Мұндағы басты мақсат – оқушының құзыреттілігін қалыптастыра білуде.

Кез келген адам әлемді өз ана тілі арқылы таниды да, сол негізде ұлттық мінезді бойына қабылдай бастайды. Бұның негізінде «ғаламның ұлттық бейнесі» жатса керек, сондықтан «ғаламның тілдік бейнесі» бала санасында қалыптасқанда «ғаламның ұлттық бейнесі» бірге қабысып астасады. «Ғаламның тілдік бейнесінің» негізін зат есімдер құрағандықтан, бала санасында алдымен тілдегі зат есімдер жүйесі енген концептосфера беки бастайды да, ол «менталдылық» деп айтылып жүрген ұлттық сипатқа ұласады. Қай тілде «ғаламның қарапайым бейнесі» бала санасында орын тепсе, сол тіл иесі болатын ұлттың мінезі бала психикасында негізделе бастайды, ол дамып «ғаламның когнитивті бейнесіне» айналып, соңында «ғаламның тілдік бейнесі» болып тұрақталады.

Тіл жүйесіне антропөзектік парадигманың енуі оқыту жүйесінде де тың бағыттардың туындауына алып келеді. Лингвист ғалымдар тіл арқылы тұлғаның танымдық қабілеті, өзіндік мәдениеті, ұлттық психологиясы, өмірлік дағдылары т.б. қалыптасатынына айрықша назар аудара бастады. Осылайша тілдік қарым-қатынас пен танымның сабақтастығы жалпы тіл білімінде арнайы зерттеу нысанына алынған. Бұл тіл білімі салаларын танымдық тұрғыдан оқыту мәселелеріндегі іргелі бастамаларға жол ашады.

Қорытынды. «Алты Алаштың баласы бас қосса, төрдегі орын мұғалімдікі» деп ұлт зиялысы Мағжан Жұмабаев айтқандай, бүгінде мұғалім мәртебесінің өсуі мен оған жіті көңіл бөлу жолға қойылып отыр. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2019 жылдың 30 желтоқсанында «Педагог мәртебесі туралы» заңға қол қойып, педагог мәртебесін заңмен бекіткен болатын [21].

Заңда мұғалімнің жеке дамуы мен оқу үдерісінде өзін-өзі жетілдіру бағытын негізге алған.

Мектепте оқушыға сапалы білім берудің нәтижесі мұғалімнің белгілі бір

ұстанымдарына тікелей байланысты. «Мұғалім» типажы мұғалімнің өзіне, айналасындағы басқа да адамдарға, өзін қоршаған әлемде болып жатқандарға қатынасын танытатын орныққан жүйесін, нақтырақ айтқанда, ұстанымын танытады.

Жеке тұлға ретінде қалыптасатын оқушының өзіндік дамуында біртұтас әдістемелік жүйенің жасалуы қажеттілік. Ол бүгінгі білім беру жүйесіндегі білім берудің мақсатынан бастап оқытудың түпкі нәтижесіне дейінгі аралықтағы тұтас бірліктердің өзара сабақтастығы арқылы жүзеге асырылады. Сондықтан осындай нәтижелі мақсатқа қол жеткізудің басты құралы – мұғалімнің сапалы білім мазмұны арқылы оқушының өзіндік дамуына басымдылық беруінде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Карасина Е.А. Дискурс, высказывание и речевой акт //Вестник РУДН. Серия: Лингвистика. – 2016. – Т.20. – № 4. – С.91-102.

[2] Mueller J. Praise Intention and Its Verbalisation in German-Language Pedagogical. [Электрондық ресурс]: URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3977984/ (өтінім берілген күні: 18.03.2022).

[3] Полянина Е.В. Педагогический дискурс: основные характеристики и жанры [Электрондық ресурс]: URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/ (өтінім берілген күні: 08.04.2022).

[4] Гребенщикова Т.А., Зачесова И.А. Психология повседневного дискурса. Интенциональный аспект: Монография. – Москва: Интент-анализ, 2014. – 387 с.

[5] Розин В.М. Особенности дискурса и образцы исследования в гуманитарной науке. – Москва, 2018. – 208 с.

[6] Upen I. Difference Between Text and Discourse [Электрондық ресурс]: URL: https://pediaa.com/difference-between-text-and-discourse/ (өтінім берілген күні: 30.04.2022).

[7] Вагурин В.А. Синергетика эволюции современного общества. – Москва, 2019. – 214 с.

[8] Kochetkov I, Maksim V., Kovalevich I. Specific Features of Educational and Pedagogical Discourse in the Context of Anthropological Challenges: Socio-Cultural Approach. – Journal of Siberian Federal University, Humanities & Social Sciences: 2020 13 (2).

[9] Гусаренко С.В., Гусаренко М.К. Слова и смыслы в нашем сознании: популярное введение в когнитивную лингвистику. – Москва: Издательская группа URSS, 2021. – 200 с.

[10] Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 304 с.

[11] Dijk, T.A. van. On macrostructures, mental models, and other inventions: A brief personal history of the Kintsch-van Dijk theory // Discourse Comprehension: Essays in Honor of the Kintsch. – Hillsdale, 1995. – 78 с.

[12] Карасик В.И. Характеристики педогогического дискурса //Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики: Сборник научных трудов. - Волгоград: Перемена, 1999. – 211 с.

[13] Габидуллина А.П. Моделирующие жанры учебно-педагогического дискурса. – М., 2002. – 244 с.

[14] Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1986. – 424 с.

[15] Оразалиева Э. Когнитивтік лингвистика: қалыптасуы мен дамуы. – Алматы: Ан Арыс, 2006. – 264 б.

[16] Караулов Ю.Н., Черкасов Г.А., Уфимцев Н.В. Русский ассоциативный словарь: в 2 томах. – М., 2002. – Т.1. – 784 с.

[17] Нуриев М.А., Советканова Д.М., Айнакулова А.М. Заманауи педагогтың тұлғалық болмысы // Педагогика және психология. – 2018. – № 2(35). – С.134-142.

[18] Ибрагимова К.К., Мырзабекова М. Педагогический дискурс как коммуникативная стратегия обучения и воспитания [Электрондық ресурс]: URL: https://articlekz.com/article/ (өтінім берілген күні: 12.05.2022).

[19] Тленкопачева М.Н. Основные элементы педагогического дискурса //Актуальные вопросы филологических наук: Материалы III Междунар. науч. конф. (Казань, октябрь 2015 г.) [Электрондық ресурс]: URL: https://moluch.ru/conf/phil/archive/ (өтінім берілген күні: 18.05.2022).

[20] Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. Университет студенттеріне арналған оқу құралы. – Алматы, 2004.

[21] Педагог мәртебесі туралы: заңы: мұғалімдердің жалақысын көтеру, құқықтарын қорғау және әлеметтік қолдау. – 2020. – 5 ақпан [Электрондық ресурс]: URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/ (өтінім берілген күні: 23.05.2022).

References

[1] Karasina E.A. Diskurs, vyskazyvanie i rechevoj akt //Vestnik RUDN. Seriya: Lingvistika. – 2016. – T.20. – № 4. – S.91-102.

[2] Mueller J. Praise Intention and Its Verbalisation in German-Language Pedagogical. [Elektrondyk resurs]: URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3977984/ (otinim berilgen kuni: 18.03.2022).

[3] Polyanina E.V. Pedagogicheskij diskurs: osnovnye harakteristiki i zhanry [Elektrondyk resurs]: URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/ (otinim berilgen kuni: 08.04.2022).

[4] Grebenshchikova T.A., Zachesova I.A. Psihologiya povsednevnogo diskursa. Intencional'nyj aspekt: Monografiya. – Moskva: Intent-analiz, 2014. – 387 s.

[5] Rozin V.M. Osobennosti diskursa i obrazcy issledovaniya v gumanitarnoj nauke. – Moskva, 2018. – 208 s.

[6] Upen I. Difference Between Text and Discourse [Elektrondyk resurs]: URL: https://pediaa.com/difference-between-text-and-discourse/ (otinim berilgen kuni: 30.04.2022).

[7] Vagurin V.A. Sinergetika evolyucii sovremennogo obshchestva. – Moskva, 2019. – 214s.

[8] Kochetkov I, Maksim V., Kovalevich I. Specific Features of Educational and Pedagogical Discourse in the Context of Anthropological Challenges: Socio-Cultural Approach. – Journal of Siberian Federal University, Humanities & Social Sciences: 2020 13 (2).

[9] Gusarenko S.V., Gusarenko M.K. Slova i smysly v nashem soznanii: populyarnoe vvedenie v kognitivnuyu lingvistiku. – Moskva: Izdatel'skaya gruppa URSS, 2021. – 200 s.

[10] Karasik V.I. Yazykovoj krug: lichnost', koncepty, diskurs. – Volgograd: Peremena, 2002. – 304 s.

[11] Dijk, T.A. van. On macrostructures, mental models, and other inventions: A brief personal history of the Kintsch-van Dijk theory //Discourse Comprehension: Essays in Honor of the Kintsch. – Hillsdale, 1995. – 78 c.

[12] Karasik V.I. Harakteristiki pedogogicheskogo diskursa //Yazykovaya lichnost': aspekty lingvistiki i lingvodidaktiki: Sbornik nauchnyh trudov. – Volgograd: Peremena, 1999. – 211 s.

[13] Gabidullina A.P. Modeliruyushchie zhanry uchebno-pedagogicheskogo diskursa. – M., 2002. – 244 s.

[14] Novoe v zarubezhnoj lingvistike. – M., 1986. – 424 s.

[15] Orazalieva E. Kognitivtik lingvistika: kalyptasuy men damuy. – Almaty: An Arys, 2006. – 264 b.

[16] Karaulov Yu.N., Cherkasov G.A., Ufimcev N.V. Russkij associativnyj slovar': v 2 tomah. – M., 2002. – T.1. – 784 s.

[17] Nuriev M.A., Sovetkanova D.M., Ajnakulova A.M. Zamanaui pedagogtyn tulgalyk bolmysy // Pedagogika zhane psihologiya. – 2018. – № 2(35). – S.134-142.

[18] Ibragimova K.K., Myrzabekova M. Pedagogicheskij diskurs kak kommunikativnaya strategiya obucheniya i vospitaniya [Elektrondyk resurs]: URL: https://articlekz.com/article/ (otinim berilgen kuni: 12.05.2022).

[19] Tlenkopacheva M.N. Osnovnye elementy pedagogicheskogo diskursa //Aktual'nye voprosy filologicheskih nauk: Materialy III Mezhdunar. nauch. konf. (g. Kazan', oktyabr' 2015 g.) [Elektrondyk resurs]: URL: https://moluch.ru/conf/phil/archive/ (otinim berilgen kuni: 18.05.2022).

[20] Koyanbaev Zh.B., Koyanbaev R.M. Pedagogika. Universitet studentterine arnalgan oku kuraly. – Almaty, 2004.

[21] Pedagog martebesi turaly: zany: mugalimderdin zhalakysyn koteru, kukyktaryn korgau zhane alemettik koldau. – 2020. – 5 akpan [Elektrondyk resurs]: URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/ (otinim berilgen kuni: 23.05.2022).

Педагогические проблемы дискурса

А.М. Жумагулова[1], А.С. Хибадуллина[1]*
Университет имени Шакарима
(Семей, Казақстан)

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы современного педогогического дискурса и лингвокультурный тип «учителя», признаваемый в контексте педогогического дискурса. Показаны речевые акты в педогогическом дискурсе, их реализация и особенности. Цель исследовательской статьи – показать «образ учителя» в обществе в целом через лингвокультурный тип, отметив реализацию языковой коммуникации в сегоднешней системе образования и профессиональные качества сегодняшнего «учителя», которому отводится особое место в обществе. Отмечается необходимость распознавать языковое сознание конкретного члена общества через школьный дискурс и направлять его на определенные позитивные установки, что актуализирует тему исследования. Освещены различия в установлении и реализации языкового общения между адресантом (учителем) и адресатом (учеником) в школе. Подчеркивается мысль о преимущественном типе учителя в современной школе – учителе лингвокультурного типа.

Ключевые слова: дискурс; педагогический дискурс; учитель; ученик; лингвокультурный тип; система образования; коммуникация; ассоциация; языковое сознание; речь.

Pedagogical problems of discourse

A. Zhumagulova[1], A. Khibadullina[1]*
[1]Shakarim University city of Semey,
(Semey, Kazakhstan)

Abstract

The article examines the problems of modern pedagogical discourse and the linguocultural type of «teacher», recognized in the context of pedagogical discourse. Shows speech acts in pedagogical discourse, their implementation and features. The purpose of the research article is to show the «image of a teacher» in society as a whole through the linguocultural type, noting the implementation of language communication in the current education system and the professional qualities of today's «teacher», who has a special place in society. The need to recognize the linguistic consciousness of a particular member of society through school discourse and direct it to certain positive attitudes, which actualizes the pesearch topic, is noted. The differences in the establishment and implementation of language communication between the address (teacher) and the addressee (student) at school are highlighted. The idea of the predominant type of teacher in the modern school - the teacher of the linguocultural type is emphasized.

Keywords: discourse; pedagogical discourse; teacher; student; linguocultural type; education system; communication; association; linguistic consciousness; speech.

Редакцияға 08.01.2022 қабылданған

МРНТИ 14.01.79 https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.17

О.Т. АБИШЕВА[1], А.Қ. ҚОРАЛАСБЕК[1]

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан), artbura@gmail.com, koralasbekaktotyi@gmail.com

АРТ БІЛІМНІҢ БАСҚА ПӘНДЕРМЕН ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Аңдатпа

Мақалада пәнаралық байланыстарды бір-бірімен тығыз байланысты материалдар бойынша зерттеген ғалымдардың еңбектері қарастырылады. Пәнаралық байланыс білім алушылардың оқу бағдарламасын тереңдетуге, интеллектуалдық қабілеттерін дамытуға, пәнге деген қызығушылықтарын арттыруға, шығармашылық қабілеттерін ынталандыруға және дамытуға ықпал ететіні көрсетілген. Арт білімнің әдебиет, геометрия, технология, тарих, биология т.б. пәндер арқылы пәнаралық байланыста оқытудың студенттердің ақылой, адамгершілік қасиеттерін дамытуға, эстетикалық қабылдауын, эмоционалдық әсерін арттыруға көмектесетінін көрсетуге болады. Пәнаралық байланыстар оқытушыларға білім беруді жеңілдетеді және студенттерді бұрын оқытылған пән немесе тақырып мүмкіндігімен пән ішіндегі процестер туралы көбірек хабардар етеді. Пәнаралық байланыстардың дамуы олардың өзара байланысы мен біртұтастығы, сонымен қатар ауқымды интеграциялық байланыстар арқылы ғана мүмкін болады. Заманауи білім беру – білім беру жүйесінің жаңартылған мазмұны мен модернизациясы, сонымен қатар цифрлық, инновациялық технологиялар мен әдістерді қолдану. Халықаралық тәжірибе білім беру үдерісінде және оқуда жоғары нәтижелерге қол жеткізуде оқу мотивациясын арттыру үшін интеграцияланған оқытуды немесе пәнаралық тәсілді енгізеді. Пәнаралық байланыс дәрістерді оқыту жүйесінің бір бөлігіне айналды.

Түйін сөздер: арт білім; интеграция; пәнаралық байланыс; эстетика; дискуссия; білім беру; процесс; эмоционалдық әсер; даму; технология; интернет.

Кіріспе. Әртүрлі пәндер арасындағы байланыс мәселесін дифференциация мен интеграцияға негізделген қазіргі ғылымның объективті дамуы арқылы шешуге болады. Қазіргі уақытта ғылымдардың интеграциясы мен синтезі басым бағыт болып табылады. Интеграцияның прогрессіне негізделген ғылымдардың дамуы жоғарғы оқу орындарында оқытылатын пәндердің өзара байланыстылығын талап етеді. Пәнаралық байланыс принципін қолдану ғана бұл пәндерді тиімді оқытудың қажетті шарты болып табылады.

Педагогикада Е.А. Глинская [1], Н.М. Верзилин, В.М. Корсунская және т.б. пәнаралық қатынастарды алғашқы, содан кейін бір мезгілде және үздіксіз байланыс деп қарастырады. Олардың пікірінше, бұл сілтемелерді енгізу сабақтас пәндер бойынша өтілген материал негізінде жүйелі түрде білім алуға ықпал етеді. В.Н.Федорова пәндердің мазмұнын көрсететін танымдық әдістердің, теориялар мен заңдылықтардың ортақтығын көрсететін ақпараттық қатынастарды, олардың өзекті, концептуалды, теориялық формаларын анықтайды. Н.С.Антонов [2] қатынастар құрылымының философиялық негіздеріне сүйене отырып, пәнаралық қатынастарды үш түрге бөледі: пәндік-объективті, фактілік, теориялық, әдістемелік; сонымен қатар логикалық, әдістемелік; іскерлік пен дағдыларды дамытуға бағытталған .

Пәнаралық оқытуда өнерді пайдалануға мыналар жатады:

– пәндер арасындағы байланысты орнатуға ықпал ететін оқу дағдылары мен тәжірибесі;

– көрнекі материалдарды, терминдерді және мұқият таңдалған оқу ұсыныстарын

пайдалана отырып, пәндерді тереңдетіп оқыту;

– студенттерді өнерге тән процестерге (жасау, орындау, кері байланыс) қызықтыру және ынталандыру;

– бағалаудың [3] өнермен үйлесімді формалары, критериалды бағалау үлгілері: өзін-өзі бағалау, өзара бағалау, рефлексия [4].

Шығармашылық-көркем бұйымдар мен олардың материалдық қасиеттерін кешенді қабылдау, материалдарды түрлендіру және көркемдік мәселелерді шешудегі икемділік. Көркем шығармашылықты ынталандыру оқушылардың жеке тұлғасын дамытудың негізі болып табылады [5].

Пәнаралық байланысқа негізделген ұғымдардың даму ерекшеліктері Р. Аббасова мен Е. Мәмбетакуновтың зерттеулерінде ескерілген. В.Н. Максимова, И.Д. Зверев пәнаралық байланыстың үш негізгі түрін анықтады: ұйымдастырушылық, дамытушылық және әдістемелік. М.Н. Скаткин, Г.И. Батурин пәнаралық байланысты білім мен іс-әрекет түрлерінің жүйесіне бөлді.

Сонымен қатар, кейбір зерттеушілер пәнаралық байланысты анықтауда мәселенің екі аспектісін ажыратады. Зерттеушілер табиғат ақиқаты деп өмірдің барлық дүниелері мен объектілері мен оларды зерттейтін ғылымдар арасындағы пәнаралық байланыстар немесе дидактикалық құрал қызметін атқаратын пәнаралық байланыстарды есептейді. Пәнаралық байланыс құрылымын жүзеге асыру бірқатар факторларға байланысты:

1. Пәнаралық байланыстың аясы.

2. Пәндерді таңдау (дифференциациялау).

3. Қарым-қатынасты құрайтын әрбір пәннің сипаттамасы.

4. Қарым-қатынас тәсілі.

Пәнаралық байланыстың тиімділігі педагогикалық жағдай жасауға тәуелді болады. Бұл шарттар пәнаралық байланыстың дидактикалық моделін студенттердің меңгеру процесінің ерекшеліктеріне сәйкес келуі керек. Пәнаралық байланыс жалпы фактілерге, концепсияларға, заңдарға, теорияларға, ғылыми идеяларға, сонымен қатар жалпы іскерліктер мен дағдыларға негізделуі мүмкін [6].

Әдістемелік әдебиеттерде білім алушылардың пәнаралық қабілеттерін қалыптастырудың бірнеше деңгейлері бар:

1. Көшірмелеу. Пәнге қатысты білімді, дағдыны немесе әрекет әдістерін басқа пәндердегі ұқсас жағдайда қолдану. Бұл жағдайда студенттің өз бетімен жұмыс істеу мүмкіндігі шектеледі.

2. Жаңа жағдайларда әртүрлі пәндерді оқу процесінде алған білімдерін біршама қайта құрылымдау. Оқушылардың өзіндік жұмысы әртүрлі пәндерді оқу процесінде алынған арт білім мен дағдыларды өзектілендіру (қайта құру) деңгейінде жүзеге асырылады.

3. Студенттерді жан-жақты білім алуға, әртүрлі пәндерді оқу барысында алған Арт білімдерін дамытуға, қолдануға және креативтілік қабілетін ынталандырады. Мұнда оқушылардың дербестік деңгейі жоғарылайды

Әртүрлі ғылыми салалар арасындағы байланыс мәселесі қазіргі ғылымның дифференциация мен интеграция негізінде объективті дамуы арқылы шешілуі мүмкін. Қазіргі кезде ғылымдарды біріктіру, синтездеу үрдісі басым. Интеграция прогрессіне негізделген ғылымдардың байланысы университетте оқытылатын пәндердің өзара байланыстылығын талап етеді. Бұл пәндерді тиімді оқытудың қажетті шарты тек пәнаралық байланыс принципін жүзеге асыру болып табылады [7].

Арт білім бойынша білім беру басқа пәндермен ұштастыра отырып, мысалы, студенттердің эстетикалық талғамын арттыру үшін бір пән бойынша оқытылатын материалдарды басқа пән бойынша сәйкес материалмен біріктіреді және бұл талапкерге тиімділікке мүмкіндік береді. Арт білім беру мен басқа пәндер арасындағы пәнаралық байланыстарды тиімді пайдаланудың мазмұндық-құрылымдық моделі жасалды. Бейнелеу өнерін сапалы оқыту үшін қазақ тілі, әдебиеті, тарих, математика, жаратылыстану, музыка т.б. пәндер қолданылады. Әр пәннің орны ерекше.

Мысалы, Арт білім беруді әдебиетпен байланыстырудың маңызы зор, өйткені

бұл пәнді оқыту арқылы білім алушының интеллектуалдық, адамгершілік, эстетикалық сана-сезімін дамытуға, эмоционалдық күйіне ықпал етеді. Сонымен қатар, студенттердің өзін-өзі танып білуіне жол ашады. Әдебиет оқулықтарында репродукциялар берілген. Мектеп оқулықтарында репродукция сұрақ-жауап арқылы түсіндіріледі.

Негізгі бөлім. Арт білімді тарихпен байланыстыра оқытуда студенттерді көркем шығармаларды оқуға ынталандыру қажет. Оқытушы қысқаша тарихи оқиғаларға тоқталып, білім алушыларды соған тартуы керек. Студенттің суреттегі тақырып туралы өз ойын жеткізе білуі оның қиялына, шығармашылығына еріксіз әсер етеді. Арт білімнің тарихпен байланысы студенттердің дәуірлер мен өткен оқиғаларды елестетуіне мүмкіндік береді. Бұл әртүрлі репродукциялар, иллюстрациялар, тарихи ескерткіштер бейнелері, ұлттық костюмдер, мүсіндер, слайдтар арқылы жүзеге асады. Қазақ әдебиеті оқулықтарында да көрнекі материалдар берілген. Арт білімнің теориялық негіздерін тарихпен де байланыстыра аламыз. Бұл байланыс білім алушыларға арналған материалды оқытушы шығармашылықпен меңгерген кезде, эмпирикалық түрде жүзеге асырылуы керек. Сонымен қатар, барлық тарих оқулықтарында әр тарауда ғылыми-көпшілік және көркем әдебиеттер тізімі берілген.

Дәстүрлі қолөнерді үйрене отырып, студенттер дәстүрлі өнермен танысуды жалғастырады. Бұл студенттерге безендірудің тамаша мүмкіндіктерін ашады. Студенттер халық шеберлерінің ой-пікірлерін, оларды сәндік-қолданбалы өнер арқылы өмірге келтіру жолдарын меңгереді. Сәндік-қолданбалы өнерге арналған тараудың мазмұны халық шығармашылығының эстетикалық, еңбек және ақыл-ой тәрбиесінің қуатты құралы екендігін тағы бір мәрте айқындап көрсетеді. Сәндік-қолданбалы өнер туындылары студенттерге халықтың сұлулығы мен мейірімділігі туралы түсінік бере отырып, еңбек пен қолөнерді сүюге үйретеді. Сонымен қатар студенттер ою-өрнектер, заманауи сәндік қолөнер мен дизайн арқылы әртүрлі халықтардың ұлттық құндылықтарымен танысады. Бейнелеу өнері сабақтары технология сабағымен пәнаралық байланысымен қызықты. Бұл сабақты нақты және шығармашылық жоспарлауды қамтиды. Оқытушы жұмыс сапасын бағалауға үйретеді және технология сабағының тиімділігіне эстетикалық көзқарасын қалыптастырады. Ал математика сабағында математикалық есептеулердің дәлдігін, әдебиет сабағында өз ойын анық жеткізе білуді қалыптастырады. Осылайша Арт біліммен пәнаралық байланыс жүзеге асады [8].

Пәнаралық байланыстың маңыздылығы оқытушылар мен студенттерді әртүрлі жұмыстардың шығармашылықпен орындалуында жатқан еңбектің эстетикалық құндылығын бағалауға итермелейді. Соның арқасында студенттер өз беттерінше сызбалар мен постер салуды үйренеді. Мұндай жұмыстарды пәнаралық байланысты пайдалана отырып сабақта орындау студенттерге ғылым мен техниканың ережелері мен әдістерін меңгеруге мүмкіндік береді. Студенттер заттарды табиғи қалпында қарауды үйренуі керек. Ол үшін халық өнерінің сәндік үлгілерін пайдалануға болады. Оқу-тәрбие үрдісінде пәнаралық байланысты пайдаланудың белгілі бір педагогикалық жүйесі бар. Атап айтқанда, студенттерді оқытудың мазмұны мен әдістеріне әсер ететін оқытушының орталық стратегиясы мен бағыты бар [9].

Ағылшын тілі мен Арт білімнің кіріктірілген сабақтарында эмоциялық белсенділік дамиды, студенттер іс-әрекеттің оң нәтижесінен, орындаған жұмысынан жағымды әсер алады. Ағылшын тілі сабағында жақсы баға алмаған ең әлсіз студенттердің өзі сабақтың соңында сабақтағы белсенділігінің өнімі түрінде нәтижеге ие болады: сурет, коллаж, макет немесе т.б. Екі оқытушы бір-бірімен байланысы жоқ сияқты көрінетін пәндер бойынша бірлескен жұмысының нәтижесінде ағылшын тілі мен бейнелеу өнерінің үйреншікті сабағы ерекше болды [10].

Бейнелеу өнері сабағында құстарды, жануарларды, адамдарды бейнелеуге байланысты тақырыптарды оқу барысында оқытушы адам денесінің анатомиясын, құрылысын нақты сипаттайтын жаратылыстану, биология пәндеріне жүгінеді, сонымен қатар адам денесінің құрылысы. жануарлар әлемі, олардың мекендеу ортасы және т.б. Сонымен қатар, пәнаралық байланыстың мысалы ретінде бейнелеу өнері мен технология сабағының қарым-қатынасын келтіруге болады, бұл сабақта балалардың шығармашылық қабілеттерін толық көрсетуге, шығармашылық даралығын дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, модельдеу кезінде студенттердің бақылау, елестету, заттардың көлемін көру және үш өлшемді композиция сезімі қалыптасады, пропорциялар қалыптасады. [11].

Табиғаттану (дүниетану) сабақтарында сабақтың эмоционалдық әсерін күшейту үшін Арт материалдарын пайдалануға болады. Ол үшін табиғат пейзаждары, натюрморт, жануарлар бейнелері пайдаланылады. Бұл студенттердің табиғат туралы түсініктерін дамытуға ықпал етеді.

Пәнаралық байланыстың анықтамасын бере отырып, зерттеушілер мәселенің екі аспектісін ажыратады: бір жағынан олар табиғаттағы барлық дүниелер мен объектілерді және бар шындықты зерттеуді қарастырса, екінші жағынан пәнаралық дискурс, индуктивті дискурс арқылы қарастырады.

Пәнаралық байланыста оқыту әдістері ерекше орынға ие. Оқыту әдістерінің үйлесімі және олардың студент әрекетінің тиімділігіне әсері. Оқыту әдіс-тәсілдері оқыту мақсатына сәйкес білім беру мазмұнын меңгеруді қамтамасыз ететін, студенттердің танымдық және тәжірибелік іс-әрекетін ұйымдастыратын оқытушының мақсатты әдістерінің жүйесін құрайды. Мақсатына қарай олар нақты технологияларды пайдалана отырып, әртүрлі әдістерді енгізу арқылы қалыптасуы мүмкін. Мысалы, сөздік әдістердің мақсатына қарай бірнеше түрлері болады: әңгіме, баяндау, баяндау. Біріншісі – студенттерді жаңа материалды меңгеруге дайындау, екіншісі – мазмұнын баяндау, үшіншісі – оқытуды аяқтау. Бұл әдістің тиімділігі оқытушының сөздік қоры мен әңгімелеу шеберлігіне,студенттердің даму деңгейіне және олардың адекватты түсінуіне байланысты.

Сондықтан оқыту барысында білім алушылардың қабілетін ескеру қажет. Әңгімелесу әдісі логикаға жүгінуге, дұрыс әрі таза сөйлеуге үйретеді. Презентация қысқа (10 минут) және эмоционалды болуы керек. Презентацияның тиімділігі оқытудың басқа әдістеріне – иллюстрацияға, талдауға, сонымен қатар оқытушы таңдаған уақыт пен кеңістіктегі адамдар туралы деректерге негізделуі керек [12].

Әңгімелесудің мақсаты: мақсатты және сауатты сұрақтар арқылы студенттердің алған білімдерін еске түсіру, сонымен қатар жаңа білімді меңгеруге, өз бетінше ойлауға және жалпылау әдістеріне ынталандыру. Әңгімелесу барысында студенттің ойы оқытушының ойын қайталай отырып жаңа білімді бірте-бірте игереді. Әңгімелесу ойлауды ынталандырады, білім мен дағдыны меңгерудің диагностикалық құралы болып табылады және студенттердің танымдық қабілетін дамытуға бағытталған. Ол сонымен қатар оқу мәселелерін шешеді [13].

Сапар алдында практикалық жаттығулармен бірге кіріспе әңгіме өтеді. Студенттің жаңа материалды меңгеруінде кіріспе әңгіменің маңызы ерекше. Оны кез келген пәнде, мысалы, Арт білімде қолдануға болады. Сөйлеудің дамуы қиялдау, есте сақтау, ойлау сияқты психикалық процестерді ынталандырады, эмоционалдық алаңдаушылықты жеңілдетеді. Студенттердің ұдайы зейін қоюы – жаттығудың, білімнің, қызығушылықтың нәтижесі.

Кітаппен жұмыс. Кітаппен жұмыс – өзін-өзі тәрбиелеудің негізгі әдістерінің бірі. Бұл әдістің маңыздылығы студенттің оқу ақпаратын өз жағдайына сәйкес қайта қарастырып, өз шешімі оның білімін шектейтіндігінде. Оқулықтар оқу іс-әрекетін жүзеге асырады: оқыту, дамыту, тәрбиелеу, ойлау, түзетушілік бақылау және т.б.

Кітаппен оқу ол материалды есте сақтау мақсатында өзіндік жұмысты, жеке тараулармен танысуды, жеке сұрақтарға жауап

іздеуді, есте сақтауды қамтиды. Кітаппен оқу кезінде студенттердің өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыруға көбірек көңіл бөлу керек. Студенттің кітаптағы мәтінді неше рет оқығанын санамай, оның оқығанын суреттеп, түсіндіре білу дағдысының болуын қадағалау керек. Уақыттың көп бөлігін оқу материалын оқуға жұмсамай, оны түсініп, қайталау керек [14].

Жаңа білімді меңгеру үшін катетикалық (сұрақ-жауап, қарсылық жоқ, жаттау жауаптары), сократтық (студенттерге ыңғайлы, тиімді, қысқаша пікір), эвристикалық (студенттен талап ету және оқытушының сұрағына нақты жауап алу) әңгімелер қолданылады. Қазіргі уақытта мектептерде эвристикалық әңгімелер жиі қолданылады. Студенттердің жаңалық ашуға деген құштарлығын оятатын дүние – оқытушының сауатты сұрақ қоя білуі. Сократтық дискурстың шебері философтың өзі болды. Ол ешқашан дайын жауап бермеді. Оның мақсаты білімнің өзі емес, адамдардың оқуға деген құштарлығын ояту, білімге баулу болатын. Философтың әңгімесі – сұхбаттасушыға сұрақ қоя отырып, білгені мен білмегенін айыра білуге, парасатты, әдемі, ойлы дүние ашуға жетелейтін ауызша диалог әдісі. Осылайша, студенттер эвристикалық әңгімеде өз бетінше ойланып, білімді өз бетінше меңгереді [15].

Герменевтикалық тарих – түсіндіру, мотивациялау өнері. Герменевтиканың негізгі мәселесі – түсінудің философияға бағытталған мәселесі. Бұл әңгімеде студенттер оқулықтарды, кітаптарды, суреттерді өз бетінше пайдалана алады. Сурет бойынша өз ойларын жеткізе білу, басқалардың ойын тыңдау және жалпылау, бір-біріне сұрақ қою т.б. [16].

Көрнекілік әдістері. Иллюстрация әдісі демонстрация әдісімен тығыз байланысты; көрнекілік материалдарды, заттарды, портреттерді, картиналарды, репродукцияларды және т.б. көрсету және қабылдау кеңінен қолданылады. Олар ақ және түсті құбылыстар мен процестердің динамикалық және статистикалық мағыналарын жалпы үлгілерді пайдалана отырып ашады. Олар оқытушылардың анықтамаларды түсіндіру процесін жеңілдетеді. Географиялық карталар, диаграммалар, графиктер, кестелер білімді тез және тиімді қабылдауға көмектеседі [17].

Иллюстрация әдісін қолданғанда олардың ұсынылу тәсіліне көбірек көңіл бөлу керек. Көрнекі құралдың дидактикалық ерекшеліктерін, оның таным процесіндегі рөлі мен орнын ескеру қажет. Оқытушының міндеті – иллюстрациялық материалдың оңтайлы көлемін анықтау. Иллюстрациялық материалдар алдын ала дайындалады. Қазіргі мектептерде иллюстрацияларды пайдалану үшін экрандық құралдар кеңінен қолданылады. Бейне әдісі білімді игеріп қана қоймайды, сонымен қатар барлық дидактикалық функцияларды басқарады, бекітеді, қайталайды, жалпылайды, жүйелейді және орындайды.

Графикалық және математикалық жаттығулар жазбаша жаттығулармен, сурет салумен, өндірістік оқытумен бірге жүреді.

Пікірталасты меңгеру. Білімсіз пікірталас мағынасыз, нақты емес, қарама-қайшылықты және бөлшектенген. Осылайша, оқытушы студенттердің ойын тұжырымдау, сұрақ қою, дәлелдеу қабілеттерінің дамуын қамтамасыз етеді. Пікірталас орталығында гуманитарлық ғылымдар, тарих, этика, эстетика, өнер ғана емес, сонымен қатар биология әдістемесі, т.б. пәннің дамуына нәтижелер көрсетеді. Пікірталас студенттерге материалдардың мазмұнын толықтыруға, бекітуге және нығайтуға көмектеседі. Оқытушының білім жүйесі жан-жақты мағлұмат алуына, студенттердің ой-өрісіне әсер етіп, әрі қарай дамуына бағыт-бағдар береді. Пікірталас элементтері мектепте екінші бағытта машықтанады, ал жоғары сыныптарда бұл әдіс барынша қолданылады. Студенттер пікірталас арқылы өнермен танысады. Оқытушының оқыту әдістеріне байланысты басқа дидактикалық қызығушылықтары, білім алушының оқытудың формалары мен принциптеріне, пәннің күрделілігіне, техникалық құралдар мен жабдықтарға, студенттер саны мен олардың дене тәрбиесіне, психикалық және

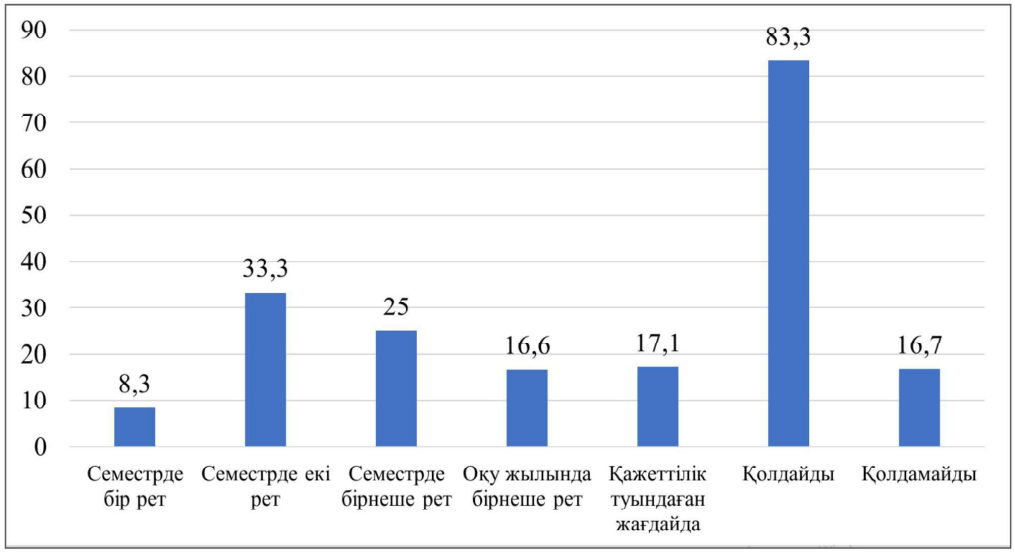
интеллектуалдық денсаулығына, сабақ құрылымына, өзара әрекеттестік – қарым-қатынас ерекшеліктері, әлеуметтік-кәсіби, педагог тұлғасын тәрбиелеу, сонымен қатар жаңа технологияларды қамтитын басқа да критерийлер, көрсеткіштер, талаптар, оқу-танымдық іс-әрекетке қатысу және білім алушы тұлғасының шығармашылық дамуы [18].

Трансдисциплинарлықты сипаттай отырып, Мандерсон былай деп жазады: «Транспәнаралық жобада әртүрлі пәндерді біріктіру мақсаты білім базасынан шығу емес, керісінше оны түрлендіру». Бұл түрлендіру ақпаратты түсіну тәсілін, идеяларды және ақпаратты түсінуді, идеяларды және нәрселерді жасау тәсілдерін өзгертуден тұрады. Өнер интеграциясын көптеген аспектілері мен формалары, соның ішінде өнер интеграциясы бар трансдисциплинарлық сала ретінде қарастыру. Интеграция студенттердің академиялық және өнер туралы түсінігін өзгерту үшін оның әлеуетін түсінуге мүмкіндік береді. Ол сондай-ақ өнердің пәнаралық интеграциясы өзгерістерді қажет ететін білім беру жүйесіндегі тәжірибенің жаңа үлгілерін қалай шабыттандыратынын елестетуге мүмкіндік береді. Білім берудегі қазіргі басымдықтарды ескере отырып, өнерді кіріктіретін уақыт жеткендей, онымен бірге жалпы білім беретін оқытушылардың да, өнер педагогтарының да өнердің интеграциясы туралы түсінігін өзгерту мүмкіндігі туып тұрғандай [19].

Пәнаралық байланыстың қолданылыс аясын анықтау мақсатында сауалнама әдісімен ғылыми-зерттеу жүргізілді. Онлайн зерттеуге Абай университетінің сегіз институтынан 12 профессор-оқытушы қатысты (Сорбонна-Қазақстан институты, Математика, физика және информатика институты, Педагогика және психология институты, Филология институты, Жаратылыстану және география институты, Өнер, мәдениет және спорт институты, Тарих және құқық институты, Шетел азаматтарына арналған факультет және университетке дейінгі дайындық). Респонденттердің 33,3% ғылым кандидаттары, 17,9% ғылым докторлары, 49,8% ғылым магистрлері. Ең көп жауаптар ғылым кандидаттары Өнер, мәдениет және спорт институтынан алынды (33,8%), Филология институты (21,6%), Тарих және құқық институты (17,6%), Математика, физика және информатика институты (16,2%) және Жаратылыстану және география институты (14,9%). Сауалнама нәтижиесі бойынша сауалнамаға қатысқан оқытушылардың көпшілігі өз сабақтарында кіріктірілген әдістемені қолданатынын көрсете отырып 12 (100%) респонденттің 10 (83,3%) оң жауап берді. Оқытушылардың 16,7%-ы (2 адам) теріс жауап берді. «Сіз интеграцияланған сабақтарды қаншалықты жиі өткізесіз?» сауалнамасына. 4 адам (33,3%) кіріктірілген сабақты семестрде екі рет өткіземін деп жауап берді, (25%) кіріктірілген сабақты семестрде бірнеше рет өткіземін деп, (16,6%) жылына бірнеше рет өткіземін деп жауап берді, (8,3%) оқу жылына бір рет, 3 (17,1%) ашық сабақ бергенде ғана, қалғандары қажет кезде ғана деген жауап берді (1-сурет).

АҚШ лидерлері жаһандық бәсекеге қабілеттілікті сақтау үшін білім берудегі пәнаралық көзқарасты жақтады. STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) бағдарламасына негізгі құрамдастардың бірі жетіспейтін сияқты. Chastain (2012) өнерді пәнаралық бағдарламаларға біріктіру инновациялық және шығармашылық ойлауды дамытатын студенттер үшін бірегей оқу артықшылықтарын қамтамасыз етеді деп санайды.

Бұл қосымшалар студенттерді нақты ғылымды, инженерлік технологияны және математиканы оқуға қызығушылықтарын оята алады. Өнер көп ұзамай кейбір STEM бағдарламаларының бір бөлігі болды, бұл STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) жаңа аббревиатурасына әкелді [20].



1-сурет. **Интеграцияланған сабақтарды өткізу жиілігі**

Қорытынды. Пәнаралық байланыстың мәнін ашудың көптеген тәсілдерінің болуы бұл құбылыстың күрделілігін дәлелдейді. Осыдан пәнаралық байланысты нақтылау қажеттілігі туындайды деген қорытынды шығады. Бұл көп қырлы, қысқа және педагогикалық мәселе. Пәнаралық байланыс арқылы студенттер тұрақты, жүйелі және пәнаралық байланыстарды қалыптастырады. Сонымен, пәнаралық байланыс маңызды дидактикалық және әдістемелік категория ретінде мойындалады. Пәнаралық байланыстарды орната отырып, олардың өзара байланысы мен бірлігіне күмәнданбауға болады. Бұл сабақтағы пәндердің ішінара өзара тәуелділігімен, яғни кең және жан-жақты интегративті байланыстармен ғана мүмкін болады. Пәндердің негізгі идеялары, өзекті ұстанымдары қарым-қатынастың негізгі көзі ғана емес, сонымен қатар мектептегі оқыту мазмұнын, оқыту әдістері мен түрлерін барынша түрлендіру процесін күшейтетін фактор болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Глинская Е.А. Межпредметные связи в обучении /Е.А.Глинская, С.В.Титова. 3-е изд. – Тула: Инфо, 2007. – 231 с.

[2] Tomsic Amon, Bea Interdisciplinary connections through transmedia narratives in art education CEPS Journal 10 (2020) 4, S.55-74.

[3] Хавелова Н.А. Современные формы и методы оценивания образовательных результатов школьников /Н.А.Хавелова, Т.В.Меннибаева //Молодой ученый. – 2018. – № 41(227). – С.192-197 [Электрондық ресурс]: URL: https://moluch.ru/archive/227/53032/ (өтінім берілген күні: 29.04.2022).

[4] NAEA (2002). Authentic connections: Interdisciplinary work in the arts. Consortium of national arts education associations. Reston, VA: The National Art Education. – 2002. Association.www.naea-reston.org/INTERart.pdf.

[5] Tomsic Amon, Bea Interdisciplinary connections through transmedia narratives in art education CEPS Journal 10 (2020) 4, S.55-74.

[6] Андреев В.Н., Кашпирева Т.Б., Фомичева Ж.Е. Формирование метакомпетенций в процессе внеаудиторной работы с иностранными студентами, изучающими русский язык //Вестник ВГУ. Серия: Проблемы высшего образования. – 2018. – № 3. – С.122-127.

[7] Abisheva O.T., Derbisova M.A., Tanabayeva S.A., Karbozova A.A. Interconnection of fine arts and other disciplines //Pedagogika i Psihologiya. – 2021. – № 4(49). – P.195-201.

[8] Абишева О.Т. SMART-технологии в современном образовании //Педагогика и Психология. – 2017. – № 3(32). – С.115-119.

[9] Meta Rožac Panger, 2019. «Education Quality Gain Through Interconnection Of Subjects,» Thriving on Future Education, Industry, Business and Society; Proceedings of the MakeLearn and TIIM International Conference 2019, ToKnowPress.

[10] Рядодубова Л.А., Медкова А.Л. Интегрированные уроки иностранного языка и изобразительного искусства //Наука, техника и образование. – Москва, 2020. – 53 с.

[11] Ракова Н.Д. Интеграционный потенциал изобразительного искусства и общеобразовательных дисциплин в художественном образовании школьников //Развитие современного образования: Актуальные вопросы теории и практики: Сборник статей Международной научно-практической конференции. – Пенза: МЦНС Наука и Просвещение. – 2021. – 33 с.

[12] Сейітқазы П.Б., Абдиркенова А.К. Медиабілім мазмұнындағы негізгі түсініктер мен теориялар //Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы. – 2018. – № 2(58). – 22-31 бб.

[13] Abisheva O.T., Karbozova A.A. University as a space of social interaction, “Language and Literature in the Educational and Cultural Space of the South of Russia and the Caucasus” Grozny, November 22-24, 2019 2021. – Pages 440-444.

[14] Lange, C., Costley, J. Improving online video lectures: learning challenges created by media. Int J Educ Technol High Educ 17, 16 (2020). https://doi.org/10.1186/s41239-020-00190-6.

[15] Cynthia J. Brame, Kathryn E. Perez.(2020) Effective Educational Videos: Principles and Guidelines for Maximizing Student Learning from Video Content.

[16] Хаустова В.Н. Учебная дискуссия как эффективная модель формирования ценностных ориентиров школьников /В.Н.Хаустова, И.В.Бондаренко, М.Н.Савоненко //Инновационные педагогические технологии: Материалы VIII Междунар. науч. конф. (Казань, май 2018 г.). – Казань: Молодой ученый, 2018. - С.40-42 [Электрондық ресурс]: URL: https://moluch.ru/conf/ped/archive/278/14104/ (өтінім берілген күні: 01.11.2021).

[17] Қойлыбай Ә.Ә. Медиабілімді арттырудағы кітаптың рөлі /Қазақстандағы PR және БАҚ / Ғылыми еңбектер жинағы 17-шығарылым. – Алматы: Қазақ университеті – 2019.

[18] Тихомиров В.П. Мир на пути Smarteducation. Новые возможности для развития //Открытое образование. Специальный выпуск: Смарт-технологии в образовании. – 2017. – С.87-93.

[19] Julia Marshall. Transdisciplinarity and Art Integration: Toward a New Understanding of Art-Based Learning across the Curriculum, Studies in Art Education, 2014, 55:2, 127p.

[20] Reyna E.S. The Integration of Art: A Multiple Case Study of Science, Technology, Engineering, Art, and Math (STEAM) Schools in Three Schools in Southern California Dissertations 2021. 3 p.

References

[1] Glinskaya E.A. Mezhpredmetnye svyazi v obuchenii /E.A.Glinskaya, S.V.Titova. 3-e izd. – Tula: Info, 2007. – 231 s.

[2] Tomsic Amon, Bea Interdisciplinary connections through transmedia narratives in art education CEPS Journal 10 (2020) 4, S.55-74.

[3] Havelova N.A. Sovremennye formy i metody ocenivaniya obrazovatel’nyh rezul’tatov shkol’nikov / N.A.Havelova, T.V.Mennibaeva //Molodoj uchenyj. – 2018. – № 41(227). – S.192-197 [Elektrondyk resurs]: URL: https://moluch.ru/archive/227/53032/ (otinim berilgen kuni: 29.04.2022).

[4] NAEA (2002). Authentic connections: Interdisciplinary work in the arts. Consortium of national arts education associations. Reston, VA: The National Art Education. – 2002. Association.www.naea-reston.org/INTERart.pdf

[5] Tomsic Amon, Bea Interdisciplinary connections through transmedia narratives in art education CEPS Journal 10 (2020) 4, S.55-74.

[6] Andreev V.N., Kashpireva T.B., Fomicheva Zh.E. Formirovanie metakompetencij v processe vneauditornoj raboty s inostrannymi studentami, izuchayushchimi russkij yazyk //Vestnik VGU. Seriya: Problemy vysshego obrazovaniya. – 2018. – № 3. – S.122-127.

[7] Abisheva O.T., Derbisova M.A., Tanabayeva S.A., Karbozova A.A. Interconnection of fine arts and other disciplines //Pedagogika i Psihologiya. – 2021. – № 4(49). – R.195-201.

[8] Abisheva O.T. SMART-tekhnologii v sovremennom obrazovanii //Pedagogika i Psihologiya. – 2017. – № 3(32). – S.115-119.

[9] Meta Rožac Panger, 2019. “Education Quality Gain Through Interconnection Of Subjects,” Thriving on Future Education, Industry, Business and Society; Proceedings of the MakeLearn and TIIM International Conference 2019, ToKnowPress.

[10] Ryadodubova L.A., Medkova A.L. Integrirovannye uroki inostrannogo yazyka i izobrazitel’nogo iskusstva //Nauka, tekhnika i obrazovanie. – Moskva, 2020. – 53 s.

[11] Rakova N.D. Integracionnyj potencial izobrazitel’nogo iskusstva i obshcheobrazovatel’nyh disciplin v hudozhestvennom obrazovanii shkol’nikov //Razvitie sovremennogo obrazovaniya: Aktual’nye voprosy teorii i praktiki: Sbornik statej Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii. – Penza: MCNS Nauka i Prosveshchenie. – 2021. – 33 s.

[12] Sejitkazy P.B., Abdirkenova A.K. Mediabilim mazmunyndagy negizgi tusinikter men teoriyalar //Abai atyndagy KazUPU Habarshysy. Pedagogika gylymdary seriyasy. – 2018. – № 2(58). – 22-31 bb.

[13] Abisheva O.T., Karbozova A.A. University as a space of social interaction, “Language and Literature in the Educational and Cultural Space of the South of Russia and the Caucasus” Grozny, November 22-24, 2019 2021. – Pages 440-444.

[14] Lange, C., Costley, J. Improving online video lectures: learning challenges created by media. Int J Educ Technol High Educ 17, 16 (2020). https://doi.org/10.1186/s41239-020-00190-6.

[15] Cynthia J. Brame, Kathryn E. Perez (2020) Effective Educational Videos: Principles and Guidelines for Maximizing Student Learning from Video Content.

[16] Haustova V.N. Uchebnaya diskussiya kak effektivnaya model’ formirovaniya cennostnyh orientirov shkol’nikov /V.N. Haustova, I.V. Bondarenko, M.N.Savonenko //Innovacionnye pedagogicheskie tekhnologii: Materialy VIII Mezhdunar. nauch. konf. (Kazan’, maj 2018 g.). – Kazan’: Molodoj uchenyj, 2018. – S.40-42 [Elektrondyk resurs]: URL: https://moluch.ru/conf/ped/archive/278/14104/ (otinim berilgen kuni: 01.11.2021).

[17] Kojlybaj A.A. Mediabilimdi arttyrudagy kitaptyn roli /Kazakstandagy PR zhane BAK /Gylymi enbekter zhinagy 17-shygarylym /Almaty «Kazak universiteti». 2019.

[18] Tihomirov V.P. Mir na puti Smarteducation. Novye vozmozhnosti dlya razvitiya //Otkrytoe obrazovanie. Special’nyj vypusk: Smart-tekhnologii v obrazovanii. – 2017. – S.87-93.

[19] Julia Marshall. Transdisciplinarity and Art Integration: Toward a New Understanding of Art-Based Learning across the Curriculum, Studies in Art Education, 2014, 55:2, 127p.

[20] Reyna E.S. The Integration of Art: A Multiple Case Study of Science, Technology, Engineering, Art, and Math (STEAM) Schools in Three Schools in Southern California Dissertations 2021. 3 p.

Взаимосвязь арт образования с другими дисциплинами

О.Т. Абишева[1], А.К. Кораласбек[1]
[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

Аннотация

В статье рассматриваются аспекты методических подходов к процессу обучения в социально-гуманитарной сфере, с акцентом на непреходящую значимость междисциплинарных связей, которые закономерно актуализируются в эпоху глобализации, интернета и массовых коммуникаций. Доказывается, что междисциплинарное общение побуждает учащихся самостоятельно углублять свои познания учебного материала, развивать умственные способности, повышает их интерес к предмету, стимулирует к развитию творческих способностей. Междисциплинарное обучение способствует тому, чтобы обучающиеся могли формировать высокие умственные, нравственные качества, улучшать эстетические, эмоциональные восприятия окружающей среды. Междисциплинарные связи разрешают задачу упрощения, постижения определенных процессов в конкретной дисциплине через актуализацию умений и навыков, сформированных ранее, при изучении смежных предметов. Установление междисциплинарных связей, собственно, оказывается возможным благодаря внутренней взаимосвязанности дисциплин социо-гуманитарного цикла, а также благодаря глобальным трендам к масштабной интеграции. Указанные аспекты в области интеллектуального познания важно исследовать на системной основе. Современное образо-

вание – это обновленное содержание и модернизация образовательной системы, а также использование цифровых, инновационных технологий и методик. Международный опыт внедряет интегрированное обучение или междисциплинарный подход, позволяющие повысить учебную мотивацию в достижении высоких результатов в образовательном процессе и обучения. Междисциплинарные занятие стали частью системы преподавания.

Ключевые слова: арт образования; интеграция; междисциплинарные связи; эстетика; дискуссия; образование; процесс; эмоциональное восприятие; развитие; технология; интернет.

Interconnection of art education and other disciplines

O. Abisheva[1], A. Koralasbek[1],
[1]Abai Kazakh National Pedagogical University
(Almaty, Kazakhstan)

Abstract

The article considers the aspects of methodological approaches to the learning process in the social-humanitarian sphere, focusing on the continuing importance of interdisciplinary communication, which is naturally actualized in the era of globalization, the internet, and mass communications. It is proved that interdisciplinary communication encourages students to independently deepen their knowledge of the educational material, develop their mental abilities, increase their interest in the subject, and stimulate the development of creative abilities. Interdisciplinary learning encourages students to develop high mental and moral qualities and improve their aesthetic and emotional perception of the environment. Interdisciplinary links allow simplification, and comprehension of certain processes in a particular discipline through the actualization of skills and abilities formed earlier in the study of related subjects. The establishment of interdisciplinary links, in fact, is possible due to the internal interconnection of disciplines of the socio-humanitarian cycle, as well as due to global trends toward large-scale integration. It is important to explore these aspects in the field of intellectual cognition in a systemic way. Modern education is a renewed content and modernization of the educational system, as well as the use of digital, innovative technologies and methods. International experience is introducing integrated learning or an interdisciplinary approach to increase learning motivation in achieving high results in the educational process and learning. Interdisciplinary lessons have become part of the teaching system.

Keywords: art education; integration; interdisciplinary links; aesthetics; discussion; education; process; emotional perception; development; technology; internet.

Редакцияға 30.04.2022 қабылданған

FTAMP 14.29.37 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.18*

Ұ.Р. ЕСІРКЕПОВА[1], Г.Ж. ЛЕКЕРОВА[1]*

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті (Шымкент, Қазақстан),
yess.uldanay@mail.ru

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ АУТИСТ БАЛАЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОРТАСЫ

Аңдатпа

Инклюзивті білім беру – бұл тек ерекше білімге мұқтаж балалардың білім алуын ғана емес, сонымен бірге ерекше балалардың жалпы білім үрдісіне толық енгізу мен әлеуметтік бейімдеуге, әділ білім беру ортасын қабылдайтын, ерекше көзқарастар мен тиімді оқуға бағытталған мемлекеттік саясат. «Барлығына бірдей сапалы білім беру» идеясының айналасында қоғамды біріктіретін түсінік. Шынында да, ЮНЕ-

СКО инклюзивті білім беруді оқушылардың білімге, мәдениетке және қоғамға қатысуын кеңейту және оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады. Алайда, әдебиеттерде мұғалімдердің осы ерекше білімге мұқтаж оқушыларды білімге тартудағы рөлі туралы зерттеулер жеткіліксіз. Осы мақаланың көмегімен инклюзивті білім беру мақсатына жетуде маңызды рөл атқаратын мұғалімдердің қазіргі мәртебесін (көзқарасы, өзін-өзі жетілдіруі және сыныптағы тәжірибесі) анықтау болды. Зерттеу мұғалімдердің инклюзивті білімге деген көзқарасы мен өзіндік тиімділігі, педагогтің инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайын еместігі туралы ойы, диагностикалық әдістерді қолдану дағдыларының болмауы, ерекше қажеттілігі бар балалардың ерекшеліктері туралы білімнің болмауы мазмұнын анықтау мақсатында жүргізілді. Зерттеуге келесі әдістер қолданылды: педагогтардың білім мен біліктілік деңгейін, жұмыс ерекшелігі мен тәжірибесін зерделеуге мүмкіндік беретін сауалнама. «Педагог іс-әрекетіндегі қиындықтардың өзін-өзі талдауы» әдісі. Зерттеу нәтижелері жалпы зерттелген кезде, мұғалімдердің инклюзивті білім беруге, өзін-өзі жетілдіруге және сыныптағы тәжірибе деңгейіне деген көзқарасы әр түрлі екендігі анықталды. Инклюзивті ортадағы қызметі үшін қажетті педагогикалық кадрларды даярлауды түзету бойынша ұсыныстар ұсынылды.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру; әлеуметтік зерттеулер; көзқарас; өзін-өзі жетілдіру; аутизм; педагогтар.

Кіріспе. Адамдар денсаулық сақтау, әлеуметтік, экономикалық, мәдени және білім беру сияқты көптеген салаларда өз қажеттіліктерін ескере отырып өмір сүре алады. Адамдардың міндетті қажеттіліктерін қамтамасыз ете алмау немесе кедергілерді жою әлеуметтік қолайсыздықты тудырады. Бұл жағдайды қалыптастырудағы әлеуметтік жағдайлар мен теориялық тәжірибелерге әсер етуі мүмкін. Мұндай негативтерді жою немесе оларды ең төменгі деңгейге шығару үшін біз адамдардың ұқсастықтарына емес, айырмашылықтарына көбірек назар аударып, осы тұрғыда бағдарламалар жасауымыз керек. Осыған сүйене отырып, білім беру ортасында білікті мамандар мен оқытушылар қажет. Мұндай жағдайдың болуы білім беру ортасындағы (мектеп-сыныпта) табысқа айтарлықтай әсер етеді. Әйтпесе, оқушылар арасында түсінбеушілік, интроверсия, деконструкция, сабаққа және мұғалімге немқұрайдылық пайда болады. Бұл жағдай көбіне қолайсыз топтары бар сыныпта жиі кездеседі. Бұндай адамдар өзін-өзі бағалау, сенімділік және жауапкершілік сияқты аффективті қасиеттерін жоғалта бастайды, ал олар қоғамның көп бөлігі қол жеткізе алатын мүмкіндіктерден артта қалады. Бұл ерекше қажеттіліктері бар адамдар әлеуметтік рөлдерді орындай алатындай етіп өздерінің ерік-жігерін көрсетуі өте маңызды. Олардың тәуелсіздікке қол жеткізуі үшін осы адамдардың қажеттіліктеріне сәйкес білім беру бағдарламалары мен жағдайларын дайындау қажет [1]. Білім беру бағдарламалары ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың қоғаммен байланысын жеңілдетеді деп айта аламыз. Білім беру ортасында оқытудың бірігуі оқушылардың академиялық және әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін маңызды деп танылады.

Негізгі бөлім. Инклюзивті білім беру барлық балаларды, соның ішінде ерекше қажеттілігі бар балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу, кіріктуден басқа, балаларды кеңейтілген оқу бағдарламасы мен демократиялық сынып ортасында сыныптағы құрдастарымен біріктіруге бағытталған. Осылайша, икемді оқу бағдарламалары мен оқыту стратегиялары тек қана ерекше балаларға ғана емес, барлық оқуышларға де пайдалы. Осылайша, инклюзивті білім беру қоғамның мүшесі ретінде оқушыларды өздері тұратын ортаға қатысуға дайындайды, олардың оқуын жақсартады, құрдастарымен достық қарым-қатынасты дамытуға көмектеседі, жеке айырмашылықтарды қабылдауды жеңілдетеді, барлық оқушыларға тең және сапалы білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге көмектеседі. Білім беру ортасында өзін жайлы сезінуге, құрдастарымен қарым-қатынас жасауға және білім мен дағдыларды игеруге мектептегі академиялық, әкімшілік,

арнайы мамандардың ықпалы үлкен әсер етеді. Бұл ерекше балаларды қоғамға әлеуметтендіру, оларды өмірге дайындау үшін де әлеуметтік зерттеулер курсына қатысқан және осы курсты оқытуға жауапты мұғалімдерге жүктеледі.

Инклюзивті оқыту – соның ішінде аутизмі бар балаларды оқыту, олардың осы оқыту барысында өздерінің мүмкіншіліктерін әлеуметтік тұрғыда пайдалана білуі басты мақсат болып саналады. Аутизмі бар балаларды инклюзивті оқытып тәрбиелеу олардың болашақтағы қоғамда алатын орнын анықтайтын бағыт. Аутизм белгісі бар балаларды орта мектеп бағдарламасына қамту, олардың басқа мектеп оқушыларымен тең көлемде білім алуына себебін тигізеді. Ал үй жағдайында оқыту олар үшін қай жағынан да тиімсіз. Әлеуметтік оқшаулану, ортамен кең көлемде байланыс болмауы олардың аутистік дамуын одан әрі күрделендіре түседі.

Қазақстанда инклюзивті білім беру бойынша А.Б. Айтбаева А.А. Байтурсынова, А.Т. Ысқақова, З.А. Мовкебаева [2], С.Ж. Аубакирова [3], Е.И. Бурдина [4] зерттеулер жүргізді. Инклюзивті білім беруді өзі ұйымдастыру мүмкін емес. Бұл процесс құндылық, моральдық деңгейдегі өзгерістермен байланысты. Жалпы білім беруде инклюзивтік тәсілді дамыту үшін жалпы педагогикалық технологияларды, дамытушы сабақтың модельдерін, балаларды қолдау және ынтымақтастық технологияларын әзірлеу, ата-аналарды педагогикалық процеске тарту қажет.

Соңғы онжылдықта аутизм мәселелері бойынша ғылыми жарияланымдар саны айтарлықтай өсті. Аутизм диагнозындағы білім алушылардың білім беру мен әлеуметтік даму мүмкіндіктері әртүрлі білім беру контекстінде белсенді түрде талқыланып жатыр (жаппай және түзету мектептерінде, қашықтықтан оқыту технологияларын қолдана отырып, аралас оқытуда және т.б.) [5]. Сонымен қатар, педагогтар мұндай балалармен инклюзивті форматта әрдайым өзара әрекеттесуге дайын емес екендігі үнемі атап өтіледі.

Ғылыми жарияланымдардың мазмұнын талдай келе аутизм балалардың инклюзивті білім алуына педагогтердің ең маңызды факторы аутизм саласындағы ақпараттық құзыреттілік деңгейі және оқытудың әдістері мен технологияларын игеру бойынша арнайы даярлау болып табылады [6].

С. Уилкерсон арнайы педагогтар аутизм белгісі бар оқушылардың білім алу қажеттіліктерінің ерекшелігі мен олармен жұмыс істеу әдістері туралы неғұрлым сапалы дұрыс білсе, соғұрлым аутист балалардың инклюзиясына бейімдеу және инклюзивті оқытудың тиімділігіне сенімді екенін дәлелдеді.

П. Чатманның айтуынша, ерекше қажеттілігі бар балаларды оқыту тақырыбында педагогтар кемінде үш біліктілікті арттыру курсын меңгерген болуы тиіс, сонымен қатар терең дайындықты алмаған тәжірибесі аз педагогтарға көбірек қолдау көрсетеді [6].

Қалыпты дамудағы балалардың ата-аналары аутизм белгісі бар сыныптастарына жағымсыз көзқараспен қарайды. Себебі, бүкіл оқу процесіне теріс әсер етуі мүмкін және тіпті құрдастарына қауіп төндіруі мүмкін деп болжайды. Бұл наным-сенімдер аутизм балалар туралы жалған ақпарат тарататын жалпы мифтермен анықталады: «олар оқи алмайды», «құрдастары жоқ», «жалпы мектептер мен сыныптарға жіберуге болмайды», «олар агрессивті және басқа балалар үшін қауіпті» және т.б. [7].

Аутизм балаларға арналған сынып кеңістігін аймақтарға бөлу ұсынылады: оқу және еркін. Еркін аймақта отыруға немесе жатуға болатын жалпы үстел, танымдық ойындар, шағын кітапхана, кілем немесе төсеніштер болуы керек. Бұл сабақтың бір бөлігін өткізуге мүмкіндік береді. Егер сабақтың мазмұны жалпы үстелде немесе еденде болса 40-45 минут бойы партада қалып қою қиындықтарын азайтуға, әр түрлі балалар үшін оқу жүктемесінің ұзақтығын өзгертуге көмектеседі. Бұл аймақта әдебиеттерді оқып, үстел танымдық ойындарын ойнай алады. Үстелде отыруды қажет етпейтін басқа да іс-шаралармен айналыса алады. Еркін аймақта балалар дема-

лып, жатып, демалып, сүйікті кітабын оқи алатын орын (бірақ мұғаліммен алдын-ала келісілген тапсырманы орындағаннан кейін ғана), бұл оқушылар үшін нәтижеге қол жеткізуге қосымша ынталандыру тудырады.

Аутизм оқушылар пайдаланатын жиһаз барынша жайлы болуы тиіс. Үстелдер мен орындықтар балалардың өсуіне сәйкес таңдалуы керек. Үстелдің көлбеу бұрышы баланың жеке қиындықтарын едәуір төмендетуі мүмкін. Көбінесе аутист балалар сабаққа дайындалуда немесе сабақ барысында ұйымдастырушылық қиындықтарға тап болады: олар қажетті оқулық, дәптер таба алмайды, қарындаш қораптан қажетті құрал таба алмайды. Бұл әрекеттерді жаттықтыру ерекше назар аударуды қажет етеді, тек мектепте ғана емес, үйде де жеке зерттеуді қажет етеді. Бұл проблемаларды жеңілдету үшін партада қарындаш стендін нығайтуға болады, онда қажетті жазу құралдары мен сызу құралдары үнемі болуы тиіс. Сабақ кезінде аутист баланың үстел бетінде ешқандай қосымша заттар болмауын қамтамасыз ету керек. Кез-келген артық зат назар аударады және қиындық мөлшерін арттырады. Оқушылардың кеңістікте жақсы бағдарлануы үшін тақтаға визуалды қолдауды ұсыну ұсынылады. Аутист балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер бұл оқушылар үшін оқу іс-әрекетіндегі стереотиптер маңызды екенін есте ұстауы керек. Мысалы, егер әр мұғалім ағымдағы нөмірді тақтаға өз бетінше жазса, бұл ақпаратты қабылдауда қиындықтар тудыруы мүмкін. Өз қиындықтарын жеңу үшін әр балаға өз қолдауы қажет болғандықтан, есту, көру және тактильді негізде ұсынылған көрнекі материалдарды таңдау (жасау) қажет (есту,көру, жазу). Бұл әр балаға танымдық міндеттерді сәтті шешуге және дамудың әлсіз жақтарын өтеу жолдарын табуға көмектеседі.

Оқушылардың демалу уақытын сабақтың мазмұнына және оқушылардың жағдайына байланысты өзгертуге болады. Аутизм балаларды сәтті оқытудың маңызды шарты - қажетті көрнекі материалдардың болуы. Сыныпта бейне және аудиожазбаларды (компьютер, мультимедиялық проектор, экран, магнитофон) көрсетуге арналған аппаратура болуы тиіс. Көрнекі материалдар сонымен қатар оқушылардың назарын дамыту мен ұйымдастырудың ерекшеліктеріне бағытталуы керек.

Бешич, Палечек, Краммер авторлар 2017 жылы «Мұғалім мен сынып деңгейіндегі инклюзивті тәжірибе: сарапшылардың пікірі» атты зерттеуінде мұғалімдердің әр түрлі сыныптарда инклюзивті тәжірибедегі жұмысы талқылады. Зерттеу барысында сарапшылар мұғалімдер төрт салаға ерекше назар аударатынын атап өтті. Бұл мұғалімдердің қарым-қатынасы, бірлескен оқыту, жеке білім және сынып құрамы. Мұғалімдердің ерекше балаларды білім беру ортасына қосуға деген көзқарасы өте маңызды екенін және бұл жағдайға теріс көзқараспен қарайтындықтарын айтты. Сондай-ақ жалпы және арнайы білім беру мұғалімдерінің арасындағы ынтымақтастық бірлескен оқытуды күшейтетінін, оқушылардың жағдайына байланысты оқытудың әртүрлі әдістерін қолдана отырып, жеке оқытуды қолдайтынын көрсетті [8].

2017 жылы Диас және Соарес авторлар «Азаматтық оқыту нәтижелері: инклюзивті жоғары білімге қадам» атты еңбегінде жоғары білім әлеуметтік және демократиялық құндылықтар, теңдік және әлеуметтік әділеттілік сияқты ұғымдар мен зерттеулерге назар аудару керек деп мәлімдеді. Зерттеуде көрсеткендей, инклюзивті білім беруді дамыту және насихаттау үшін азаматтық білім, азаматтық дағдылар немесе құндылықтар сияқты маңызды элементтердің университеттің оқу бағдарламаларына енуі және тиімді қолданылуы маңызды [9].

2017 жылы Б. Франк және Д.К. Джошидің «Мүмкіндігі шектеулі оқушыларды барлығына арналған білім беру жүйесіне қосу: Эфиопия сабақтары» атты еңбегінде инклюзивті білім беруді насихаттауға бағыттап Эфиопияны үлгілі зерттеу арқылы инклюзивті білім беруді елдің күн тәртібіне енгізу процестерін зерттеді. Мақала жаһандық Оңтүстікте жаңжақты білім беру туралы пікірталастарды және Эфиопия қабылдаған стратегияны қарастырудан басталады. Содан кейін Тигрей

провинциясындағы ауылдық және қалалық мектептерде инклюзивті білім беруді зерттеу жалғасуда. Зерттеу нәтижесінде мұғалімдер мен олардың жетекшілері жалпы дисфункционалды топтардағы студенттерді білім беру ортасына тарту идеясын қолдайтындығы байқалады. Алайда олар мұғалімдер пән бойынша жеткілікті білім алмайтынын, мектептер материалдық және физикалық мүмкіндіктер тұрғысынан дамуы керек екенін атап өтті [10].

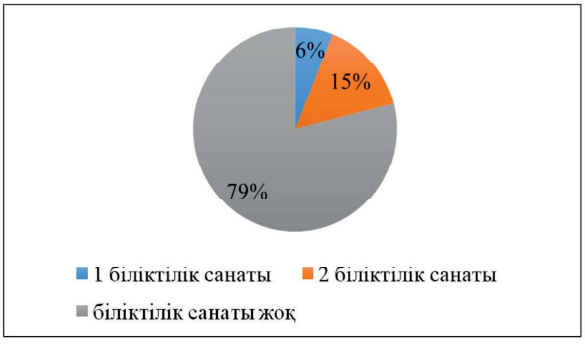
2018 жылы Хорзум және Изжі авторлардың «Инклюзивті білім беруге қатысты мұғалімге үміткерлердің көзқарастары мен қабылданған құзыреттілігі» атты зертеуінде арнайы білім беру мұғалімдеріне үміткерлердің инклюзивті білім беру туралы көзқарастарын талқылады. Зерттеуде 68 мұғалімге үміткер «Инклюзивті білім беруді бейнелеу шкаласын» қолданды. Бұл шкала оқытушы кандидаттардың пікірін және олардың инклюзивті білім берудегі құзіреттілігін анықтау үшін алдын-ала және қорытынды тест нәтижелері негізінде таңдалды. Зерттеу кейс-стади дизайнын қолданды және мазмұнды талдауды қолдана отырып талданды. Зерттеу нәтижесінде мұғалімге үміткерлер инклюзивті білім беру туралы жағымды да, жағымсыз да пікірлер айтты [11].

А.А. Степанюктің 2019 жылы шыққан «Шығыс Еуропа елдеріндегі білім: қазіргі мемлекет және болашақ бағыттар» атты еңбегінде Шығыс Еуропа елдеріндегі инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайын және болашақ Жол картасын егжей-тегжейлі қарастырды. Зерттеуші инклюзивті білім беру азаматтық демократияны дамытуда маңызды рөл атқарады деп мәлімдейді. Ол сондай-ақ мектептерді барлық оқушылар үшін озық тәжірибе мен теңдік платформаларына айналдыру қажеттігін атап өтті [12]. Инклюзияның табыстылығы мен нәтижелілігінің маңызды факторларының бірі білім беру қатынастары субъектілерінің, атап айтқанда педагог қызметкерлердің жоғары деңгейде қалыптасқан инклюзивтік мәдениеті болып табылады [13].

Инклюзия білім беру процесінің барлық субъектілеріне жоғары білім беру қажеттіліктері бар адамдар, олардың ата-аналары да, білім беру кеңістігінің басқа да мамандары, мектепке дейінгі білім беру ұйымының әкімшілігі әсер етеді [14; 15]. Білім беру мекемесінің әкімшілігі, әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық қызметі, педагогикалық ұжым және ата-аналар арасындағы өзара тығыз байланыстар ғана оқу процесін ұйымдастыруда оңтайлы нәтижеге жетуге және баланың әлеуметтік бейімделуіне әкеледі

Әдістер. Жалпы зерттеуге 80 арнайы педагогтар қатысты. «Мен және инклюзивті білім беру» сауалнамасы алынды. Сонымен қатар, мұғалімдердің қиындықтары мен кәсіби мәселелерін анықтауға, сонымен қатар педагогикалық іс-әрекеттің өзін-өзі талдау қабілетін анықтауға мүмкіндік береді (Л.Н.Горбунова, И.П.Цвелюх).

Нәтижелері мен пікірталас. Сауалнамадан алынған нәтижелер педагогтардың білім мен біліктілік деңгейін, жұмыс ерекшелігі мен тәжірибесі анықталды. Нәтижелер төменгі 1-суретте бейнеленеді.



1-сурет. **Педагогикалық жұмыс өтілімі**



2-сурет. **Біліктілік санаты**

1 жылдан 5 жылға дейінгі мамандықта жүрген педагогтер респонденттер санынан 33% (26 адам) құрады, 5-10 жылдан педагогтардың 33 % (26 адам), 10-15 жыл педагогикалық жұмыс өтілімі бар педагогтар әлдеқайда 9% (7 адам) төмен құрады, 15 жылдан бастап 25% (20 адам) жұмыс өтілі бар. Орта білімді және білімі жоқ педагогтар 0% – ды құрады, педагогтердің барлығының 100%-ның жоғары білімі бар.

6% (5 педагог) 1 санат берілді, 15% (12 педагог) 2 санаты бар, 79% (63 педагог) жоғары деңгейде көпшілік педагогтардың біліктілік санаты жоқ екенін 6% 15% 79% 1 біліктілік санаты 2 біліктілік санаты біліктілік санаты жоқ 33% 33% 9% 25% 1-5 жыл 5-10 жыл 10-15 жыл 15 жылдан көп көрсетті. Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс істеу үшін оқудан немесе дайындықтан 85% өткенімен растаса, ал 15% дайындықтан өтпегенін көрсетті. Сіз бұрын мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істедіңіз бе? деген сұраққа 73% (58 педагог) иә, 27% (22 педагог) жоқ жауап берді (3-сурет).

«Сізде кездескен жұмыс барысында қандай мүмкінділігі шектеулі балалардың санаты болды?» деген сұраққа педагог өзінің педагогикалық тәжірибесінде ерекше балалармен жұмыс барысында кездесті. Барлық 80 педагог өз тәжірибесінде 28% сөйлеу қабілеті мен психикалық дамуы тежелген балалармен жұмыс жасаған (сөйлеудің жалпы дамымауы, тұтығу, дыбысты айту проблемалары). Педагогикалық қызмет барысында тірек-қимыл аппараты бұзылған балалармен, көру және есту қабілеті бұзылған, аутизм спектрі бұзылған балалармен жұмыс істегендерін растайды. Педагогикалық іс-әрекеттің әртүрлі аспектілерін өзін-өзі бағалау арқылы мұғалімдер өздерінің қиындықтарының дәрежесі анықталды (жоғары, орташа, төмен).



3-сурет. **Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс істеу нәтижелер**

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, педагогикалық қызметкерлердің едәуір бөлігі білім беру мекемелерінде инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда қиындықтарға тап болады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың даму ерекшеліктері, олармен жұмыс істеу формалары мен әдістері туралы арнайы білім жетіспейді. Сондай-ақ, инклюзивтік білім беру жағдайында тақырыптық және сабақ бойынша жоспарлауда қиындықтарға тап болады. Көпшілік педагогтардың біліктілік санаты жоқ екені және біліктілік арттыратын курстардан өтпейтінін көрсетті. Инклюзивті мектеп мұғалімдерді даярлау мәселесін шешу, біздің ойымызша, бірнеше бағытта жұмыс жасауды қамтиды: – жоғары және орта кәсіптік білім беру мекемелерінің базасында инклюзивті білім беру саласында педагогтарды даярлау үшін жаңа мамандықтар ашу; – мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беру проблемалары бойынша педагог қызметкерлердің барлық са-

наттары үшін біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру; – біліктілікті арттырудың әртүрлі нысандарын ұйымдастыру арқылы инклюзивті практиканы іске асыратын педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру: ғылыми-практикалық конференциялар мен семинарлардың, кәсіби бірлестіктердің, проблемалық және шығармашылық топтардың жұмысына қатысу және т.б.

Қорытынды. Сонымен, барлық тексеру нәтижелері педагогтердің инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайын еместігі, балаларға білім берудің осы бағытын реттейтін нормативтік құжаттарды білмейді. Кейбір педагогтерге инклюзия жағдайында оқитын әрбір баланың психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мазмұнын анықтау қиынға соғады.

Сүйемелдеуді логопед, дефектолог, психологтың жеке жұмысы ретінде ғана түсінеді, ал әкімшілік, мұғалімдер сүйемелдеу процесіне тікелей қатысу көзделмейді. Мұғалімдердің қиындықтары сонымен қатар инклюзия жағдайында білім беру қызметін ұйымдастыруға, атап айтқанда мақсаттар мен міндеттерді тұжырымдауға, әр бала үшін жеке түзету көмегінің жалпы мазмұнын анықтауда қиындықтар барын көрсетті. Инклюзивті ортадағы қызметі үшін қажетті педагогикалық кадрларды даярлауды түзету бойынша ұсыныстар ұсынылды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Gözün, Ö., & Yıkmış, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimdeki etkililiği. *Ankara* Üniversitesi *Eğitim Bilimleri Fakültesi,* Özel *Eğitim Dergisi, 5*(2), 65-77.

[2] Идет работа. Стратегии работы с поведением. Учебный план интенсивной поведенческой терапии при аутизме /Рон Лиф, Джон Макэкен; переводчик: Лев Толкачев, – ИП Толкачев, 2016 г. – 608 с.

[3] Аубакирова С.Ж. Формирование деонтологической готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования: Дис. … докт. фил. (PhD): 6D010300. – Павлодар: ПГУ имени С.Торайгырова, 2017. – 162 с.

[4] Бурдина Е.И. Инклюзивное образование в условиях информатизированной среды // Вестник ПГУ имени С.Торайгырова. Серия педагогическая. – 2019. – № 1. – С.100-107.

[5] Нестерова А.А., Хитрюк В.В. Стигматизация и предрассудки в отношении родителеи, воспитывающих ребенка с расстроиствами аутистического спектра //Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки. – 2018. – № 4. - С.50-61: DOI: 10.18384/2310-7235-2018-4-50-61.

[6] Chatman P.C. Relationship between Teachers' Attitudes Toward Inclusion and Professional Development: EdD Thesis. Walden University, 2017. Available from: https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4493&context=dissertations (date of access: 02.04.2019).

[7] John R.P.S., Knott F.J., Harvey K.N. Myths about autism: an exploratory study using focus groups // Autism. 2017. August 4. DOI: 10.1177/ 1362361317714990.

[8] Bešić, E., Paleczek, L., Krammer, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2017). Inclusive practices at the teacher and class level: The experts' view. *European Journal of Special Needs Education, 32*(3), 329-345.

[9] Dias, D., & Soares, D. (2017). Civic learning outcomes: A step towards an inclusive higher education. *International Journal of Inclusive Education, 22*(4), 360-374.

[10] Franck, B., & Joshi, D. K. (2017). Including students with disabilities in education for all: Lessons from Ethiopia. *International Journal of Inclusive Education*, *21*(4), 347- 360.

[11] Horzum, T., & İzci, K. (2018). Preservice turkish teachers' views and perceived competence related to ınclusive education. *Journal of Education and e-Learning Research*, *5*(2), 131-143.

[12] Stepaniuk, I. (2019). Inclusive education in Eastern European countries: A current state and future directions. *International Journal of Inclusive Education, 23*(3), 328-352.

[13] Белоусова С.А. Психологическая готовность педагога к реализации современных образовательных технологий /С.А.Белоусова, Е.А.Шумилова, Н.В.Войниленко //Современная высшая школа: инновационный аспект. – 2017. – Т.9. – № 4. – С.27-33.

[14] Белоусова С.А. Управление механизмами развития сетевого взаимодействия в решении проблем технологических дефицитов образования детей с ОВЗ /С.А.Белоусова, Н.В.Войниленко //Современная высшая школа: инновационный аспект. – 2018. – Т.11. – № 4. – С.70-77.

[15] Киселева А.С. Состояние проблемы психолого-педагогического сопровождения индивидуального развития детей дошкольного возраста в практике реабилитационного центра //Образование и здравоохранение. – 2020. – № 2-3. – С.52-55.

References

[1] Gözün, Ö., & Yıkmış, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimdeki etkililiği. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi, 5(2), 65-77.

[2] Idet rabota. Strategii raboty s povedeniem. Uchebnyj plan intensivnoj povedencheskoj terapii pri autizme / Ron Lif, Dzhon Makeken; perevodchik: Lev Tolkachev, – IP Tolkachev, 2016 g. – 608 s.

[3] Aubakirova S.Zh. Formirovanie deontologicheskoj gotovnosti budushchih pedagogov k rabote v usloviyah inklyuzivnogo obrazovaniya: Dis. … dokt. fil. (PhD): 6D010300. – Pavlodar: PGU imeni S.Torajgyrova, 2017. – 162 s.

[4] Burdina E.I. Inklyuzivnoe obrazovanie v usloviyah informatizirovannoj sredy //Vestnik PGU imeni S.Torajgyrova. Seriya pedagogicheskaya. – 2019. – № 1. – S.100-107.

[5] Nesterova A.A., Hitryuk V.V. Stigmatizaciya i predrassudki v otnoshenii roditelei¬, vospityvayushchih rebenka s rasstroistvami autisticheskogo spektra //Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya: Psihologicheskie nauki. – 2018. – № 4. – S.50-61: DOI: 10.18384/2310-7235-2018-4-50-61.

[6] Chatman P.C. Relationship between Teachers' Attitudes Toward Inclusion and Professional Development: EdD Thesis. Walden University, 2017. Available from: https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4493&context=dissertations (date of access: 02.04.2019).

[7] John R.P.S., Knott F.J., Harvey K.N. Myths about autism: an exploratory study using focus groups // Autism. 2017. August 4. DOI: 10.1177/ 1362361317714990.

[8] Bešić, E., Paleczek, L., Krammer, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2017). Inclusive practices at the teacher and class level: The experts' view. European Journal of Special Needs Education, 32(3), 329-345.

[9] Dias, D., & Soares, D. (2017). Civic learning outcomes: A step towards an inclusive higher education. International Journal of Inclusive Education, 22(4), 360-374.

[10] Franck, B., & Joshi, D. K. (2017). Including students with disabilities in education for all: Lessons from Ethiopia. International Journal of Inclusive Education, 21(4), 347- 360.

[11] Horzum, T., & İzci, K. (2018). Preservice turkish teachers' views and perceived competence related to ınclusive education. Journal of Education and e-Learning Research, 5(2), 131-143.

[12] Stepaniuk, I. (2019). Inclusive education in Eastern European countries: A current state and future directions. International Journal of Inclusive Education, 23(3), 328-352.

[13] Belousova S.A. Psihologicheskaya gotovnost' pedagoga k realizacii sovremennyh obrazovatel'nyh tekhnologij / S.A. Belousova, E.A. Shumilova, N.V. Vojnilenko //Sovremennaya vysshaya shkola: innovacionnyj aspekt. – 2017. – T.9. – № 4. – S.27-33.

[14] Belousova S.A. Upravlenie mekhanizmami razvitiya setevogo vzaimodejstviya v reshenii problem tekhnologicheskih deficitov obrazovaniya detej s OVZ /S.A.Belousova, N.V.Vojnilenko //Sovremennaya vysshaya shkola: innovacionnyj aspekt. – 2018. – T.11. – № 4. – S.70-77.

[15] Kiseleva A.S. Sostoyanie problemy psihologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniya individual'nogo razvitiya detej doshkol'nogo vozrasta v praktike reabilitacionnogo centra //Obrazovanie i zdravoohranenie. – 2020. – № 2-3. – S.52-55.

Педагогическая среда аутичных детей младшего школьного возраста в инклюзивном образовательном пространстве.

У.Р. Есиркепова[1], Г.Ж. Лекерова[1]

[1]Южно-Казахстанский университет имени М.Ауэзова

(Шымкент, Казахстан)

Аннотация

Инклюзивное образование - это государственная политика, направленная не только на получение образования детьми с особыми образовательными потребностями, но и на полное внедрение и социальную адаптацию в общеобразовательный процесс особых детей, принятие Справедливой образовательной

среды, особых установок и эффективного обучения. Концепция, объединяющая общество вокруг идеи «образования для всех». Действительно, ЮНЕСКО поддерживает инклюзивное образование, способствуя расширению участия учащихся в образовании, культуре и обществе и способствуя успеху в учебе, создавая лучшие условия для жизни. Однако в литературе недостаточно исследований о роли учителей в привлечении к знаниям учащихся, нуждающихся в этом особом знании. С помощью этой статьи было определено текущее положение учителей (видение, самосовершенствование и опыт в классе), которые играют важную роль в достижении целей инклюзивного образования. Исследование проводилось с целью выявления содержания отношения учителей к инклюзивному образованию и самоэффективности, представления педагога о неготовности к реализации инклюзивного образования, отсутствия навыков применения диагностических методов, отсутствия знаний об особенностях детей с особыми потребностями. В исследовании использовались следующие методы: анкетирование, позволяющее изучить уровень знаний и квалификации педагогов, специфику и опыт работы. Метод «Самоанализ трудностей в деятельности педагога». Когда результаты исследования были изучены в целом, было установлено, что отношение учителей к инклюзивному образованию, самосовершенствованию и уровню опыта в классе различно. Предложены рекомендации по коррекции подготовки педагогических кадров, необходимых для деятельности в инклюзивной среде.

Ключевые слова: инклюзивное образование; обществознание; взгляд; самосовершенствование; аутизм; педагоги.

Pedagogical environment of autistic children of primary school age in an inclusive educational space

U. Yessirkepova[1], G. Lekerova[1]
[1]M.Auezov South Kazakhstan University
(Shymkent, Kazakhstan)

Abstact

Inclusive education is a state policy aimed not only at educating children with special educational needs, but also at the full implementation and social adaptation of special children into the educational process, the adoption of a Fair educational environment, special attitudes and effective learning. A concept that unites society around the idea of «education for all». Indeed, UNESCO supports inclusive education by promoting greater student participation in education, culture and society and contributing to academic success by creating better living conditions. However, there is not enough research in the literature on the role of teachers in attracting students who need this special knowledge to knowledge. With the help of this article, the current position of teachers (vision, self-improvement and classroom experience), who play an important role in achieving the goals of inclusive education, was determined. The study was conducted in order to identify the content of teachers' attitude to inclusive education and self-efficacy, the teacher's perception of the unwillingness to implement inclusive education, lack of skills in the use of diagnostic methods, lack of knowledge about the characteristics of children with special needs. The following methods were used in the study: a questionnaire that allows to study the level of knowledge and qualifications of teachers, specifics and work experience. The method «Introspection of difficulties in the activity of a teacher». When the results of the study were examined as a whole, it was found that the attitude of teachers to inclusive education, self-improvement and the level of experience in the classroom is different. Recommendations on correction of the training of pedagogical personnel necessary for activities in an inclusive environment are proposed.

Keywords: inclusive education; social studies; outlook; self-improvement; autism; teachers.

Редакцияға 03.04.2022 қабылданған

IRSTI 14.25.09 https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.19

CAO RAN

Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), inna.ran@yandex.ru

PROBLEMS OF STUDENTS' COMMUNICATION ABILITY BROUGHT BY ONLINE EDUCATION DURING THE EPIDEMIC AND CONSTRUCTIVE SUGGESTIONS

Abstract

The emergence of COVID-19 has changed the mode of teaching. From face-to-face communication between teachers and students in the classroom to online communication using the Internet as the medium, teachers and students can communicate through voice and video. The communicative competence of students is a productive, flexible and dynamic system that must be constantly improved through the use by the teacher of various speech resources and communication programs that help to serve all areas of communication. As we all know, the effectiveness of communication directly affects the effectiveness of student learning. Can effective communication of learning really be achieved through the Internet? What are the shortcomings of such online teaching methods compared with face-to-face teaching methods? This article analyzes some problems in the communication skills of students in the context of online education, and provides some constructive opinions.

Keywords: online education; communication ability; effective communication; improvement of communication ability; reading circle.

Introduction. The crisis associated with the COVID-19 pandemic has changed our world, our worldview, our attitude to our lives, to ourselves. Billions of people have actually changed their worldview once and for all. Transformation in the minds of people, oddly enough spurred on the fight against environmental pollution: the planet is tired of endless human ambitions.

The coronavirus forced us to focus on global problems in general, contributing to the development of tools for our impact on creating a safe and sustainable future for generations. To solve these problems urgently, it was necessary to provide the educational environment, first of all, with appropriate personnel, on the one hand, with high-quality skills and skills of teaching in a distance format, on the other hand, to instill skills in using complex modern information technologies.

A number of others are connected with the solution of this problem, including which – the availability of appropriate educational platforms, digital programs, electronic educational materials, sufficient technical equipment (availability of computers with appropriate technical permits, Internet speed), etc.

The small experience of digitalization has shown how quickly the ties between people of different generations can weaken, the content and ways of organizing the usual activities can change, the working ones can transform for centuries, the mechanisms of social interaction and the institutions that form them. After all, as you know, the development of any society is largely carried out by improving its social institutions. The changes brought by the pandemic into the life of the international community as a whole and of each individual individual, set the need for changes in key public institutions. It is likely that in the field of education in the soon it will be necessary to revise not only the forms and principles of its organization, but also the very foundations of this system. At least, the crisis has already allowed us to take a fresh look at promising technologies in this area, to "feel" some opportunities and limitations along the way.

The pandemic has accelerated the process of integration of man and technology. Discussions about the prospects for further development of such a scenario have been going on for quite a long time, but right now, under the conditions of forced restrictions, almost every one of us was able to feel this "wind of change" from personal experience. Literally before our eyes, there is a rethinking of learning as an important social practice. Accelerated digitalization turned out to be a kind of test of the strength of teachers, educational institutions, national educational systems, and, perhaps most importantly, the ability of humanity to cooperate in the face of great challenges.

In contemporary society, with the development of the Internet, online education has already become one of the essential teaching methods in colleges and universities. The COVID-19 has affected existing education systems worldwide. In connection with the transition to distance education, it is important to assess the main opportunities, prospects and problems. The introduction of information technology helps eliminate some of the shortcomings of the traditional method of education.

This article analyzes some factors that online education is not conducive to the development of students' communication skills during the epidemic: limited by the form of online education, the communication time between teachers and students is shortened; with the emergence of the epidemic, many students stay at home for too long and socialize less, resulting in psychological problems such as anxiety. And put forward some constructive suggestions on these issues, using the reading circle teaching method, hoping to be of practical help to online education, so as to have a good impact on teachers and students.

Main body. The acquired experience of accelerated digitalization of education turned out to be unprecedented both in terms of the measures taken by its subjects to maintain the efficiency of the industry, and from the standpoint of the impact of this process on various levels of education, the social climate and the environment of relations in the field of education. This determines our interest in the topic of assessing the first results of the forced transition of education into its digital hypostasis. It is extremely important to try to identify those changes caused by the pandemic that have triggered the "flywheel of digitalization", which carry creative potential and, therefore, can contribute to increasing the resilience of educational systems to various risks and challenges in the future, and those that, on the contrary, are fraught with deterioration of the overall state of the industry and may negatively affect the effectiveness of its work.

The success and quality of distance learning largely depend on the effective organization and quality of the materials used and pedagogical guidance, the skill of the teachers involved in this process. Modern information technologies provide virtually unlimited possibilities in the placement, storage, processing and delivery of information of any volume and content at any distance.

Distance education is easily integrated into the most simple educational courses in terms of the level of applied pedagogical approaches. Modern multimedia technologies allow to implement any form of experimental activity, open up broad prospects in conducting classes online in the conditions of distance learning. The ability to choose a learning path requires information about the structure of the goals set when teaching specific disciplines. This information is used by the listener when forming and clarifying the goals of their activities. A clear statement of goals facilitates the organization of independent work, helps to strengthen the motivation of educational activities. The presence of problematic materials stimulates interest students are ready to learn, and additional information and its independent development will increase the depth of knowledge gained.

The advantages of distance learning are in the training of teaching staff. Distance learning can ensure the achievement of the results that the entire advanced teaching community is talking about today. Firstly, it can qualitatively replace distance learning, which has really outlived itself; secondly, it is economically advantageous as students, time to move from village to city, classrooms, etc.); thirdly, the

possibility of obtaining a second diploma on the job will expand. In addition, there are a number of other important advantages: the acquisition of invaluable experience of independent work, skills of independent search, selection and analysis of necessary information, drawing conclusions. These qualities are acquired in the course of self-study and self-education of students, during which meta-knowledge, meta-skills and meta-skills are formed. And teachers, not in words, but in deeds, become tutors, mentors and guiding facilitators in the learning process.

The disadvantages of distance learning are more related to our unwillingness and inexperience in organizing such a training format. Of course, it is possible to reduce the quality of education, the use of plagiarism instead of their own work, the lack of live communication, emotional support for children, the possibility of interactive work to develop communication skills, discussions, etc. The discussion of these shortcomings in the working groups showed that each of them can become a virtue with a competent approach. For example, skillful compilation of evaluation criteria, activity-oriented homework, clear guidelines will not allow you to write off or use plagiarism, project tasks stimulate the manifestation of creativity and individuality. I think the day is not far off when distance learning will become the norm in the educational process.

This experience has shown that today we need regulatory legal acts on the organization of this work in personnel training. There are not enough developments on the methodological, conceptual foundations of the organization of distance learning. We have made sure that curricula and schedules of the educational process should be flexible, allowing to organize the educational process effectively, with different deadlines for completion and passing exams. To organize independent work, educational and methodological documentatio n should be focused on students, with the full content of educational materials, evaluation criteria for current, intermediate and final works.

With all the advantages that new technologies bring to education and the life of each of us, it is important not to forget about the potential risks that accompany digital learning. Algorithmicity and unification of the transmitted knowledge can lead to the formation of a very specific consciousness of students, affect their ability to think outside the box and creatively, find adequate approaches to solving emerging problems and overcoming life's difficulties. The convenience of tele-training, with its mass use, can have the most unexpected effect on lifestyle, thinking and the image of the future of the younger generations. A total "figure" can negate the value of interpersonal communication, radically change established social norms. Finally, we should not forget about the impact of technology on the physical and psychosocial development and well-being of students and trainees. The constant use of various electronic devices has a complex effect on a person, increases visual and neuropsychic stress, can negatively affect memory, physical and social activity of participants in the educational process [1]. In addition to this, it should be noted that until now there have not been unified approaches in the world to assess the danger of using electronic equipment, the volume of which increases many times in the conditions of a pandemic and further integration of technologies into the field of education.

Serious difficulties manifested themselves in the relationship between teachers and students. Switching to the remote interaction mode for many of them turned out to be a real shock. This is due to a number of factors. On the one hand, any form of distance learning presupposes the functional and cognitive readiness of all participants in the educational process to co-create in a network mode. Recordings of lectures or seminars broadcast via the Internet in the format of videoconferences are not equivalent to online programs, but rather act as forced replacement of full-time education in a pandemic. It is no coincidence that in this regard, experts suggest differentiating the concepts of online education and its forced analogue (emergency remote teaching). A full-fledged distance education program requires painstaking work on each element of the training session: from the construction of the main

material (which, as a rule, is much shorter than the traditional one-hour or one-and-a-half-hour university lecture) to the elaboration, recording and visualization of the maximum number of answers to possible questions from students using available electronic formats. At the same time, the efforts of teachers alone are not enough to create such a program, a large number of specialized specialists are usually involved in its development: from programmers and web designers to experts in the field of marketing and PR. A special place in this process is given to the training of teachers to work with digital educational resources.

In addition, the transfer of training to the "digital" implies a certain psychological readiness of students to take on additional responsibility for the development of educational programs. For independent work (with its high rates in the traditional full-time version of education), when organizing online studies, it increases significantly. Such an approach requires students to develop self-motivation and self-control skills, interest in achieving high educational results, responsibility, and continuous improvement of their analytical abilities. Not the same opportunities and different levels of motivation of students, not to mention economic, social and other barriers on this path, encourage us to think about the prospects of using online learning as a basic form of knowledge transfer.

Difficulties in improving communication ability of students during the epidemic period.

1. During the epidemic period, the lack of communication between teachers and students led to the blocked communication ability.

During the epidemic period, the form of communication changed from offline face-to-face communication to online communication dominated by various network means. Online education can only achieve one-way information transmission at the same time, which increases the time cost of communication. If you want every student to speak and discuss, time is far from enough and unrealistic. Therefore, the communication between teachers and students and between students is sharply reduced, and the communication ability is blocked. On this point, Russian scholars L.V. Sidorova, J.V. Krupskaya [2], T.B. Terekhova [3] and Scholar in Kazakhstan R.K. Satova [4], G.I. Vakhabova [5], in their article, they also said that the lack of face-to-face teaching leads to less communication, which is an obvious disadvantage of online education.

2. During the epidemic period, home isolation online education leads to atmosphere depression and affects communication ability.

During the epidemic period, online education is carried out at the same time of home isolation. Students have to face the supervision of teachers and parents at the same time. In the face of the negative impact of the epidemic, they do not have their own space to ease the depressed emotions, causing some psychological problems, thus affecting their communication skills [6]. Especially in China, the conditions of isolation are strictly limited. Chinese scholars also say that "suspension of classes without suspension" has brought a lot of psychological pressure to students while ensuring their schoolwork [7].

3. During the epidemic period, students' autonomous time increased and their communication ability decreased due to distraction.

During the epidemic period, after the end of online courses, students are autonomous learning, which is different from the atmosphere of being together with teachers and classmates on campus. Students' more autonomous time leads to many students' attention being distracted by entertainment activities, and even many students are addicted to games. These factors lead to the reduction of students' communication and the weakening of their communication ability [8].

To sum up, during the epidemic period, the objective isolation of the closed environment at home, the time limit of online teaching, and more independent time, students face more temptation, all these factors lead to the weakening of students' communication ability.

The improvement of communication ability needs to start from many aspects: a. Communication is a kind of information exchange, which requires a person not only to receive other people's information, but also to output information, so the expansion

of knowledge is the foundation [8]. Time and conditions of communication. Specific practice and communication skills are needed to improve. The purpose of expression. Communication is not a meaningless communication, it needs to have a certain goal, purpose, so we should cultivate students' expression purpose, so as to achieve effective communication and improve communication ability.

Methods. There has been a lot of research and discussion on the advantages and disadvantages of online education, as well as possible problems, long before COVID-19. After the emergence of the epidemic, online education has become the most important teaching method. In a state where the epidemic is raging uncontrollably, and many countries have taken measures to close cities or quarantine at home, the public has experienced varying degrees of psychological anxiety, and online education is facing more problems at this time. Scientists from all over the world have also conducted research and analysis on this and given their own valuable suggestions.

Russian scientists N.R. Bukeikhanov, S.I. Gvozdkova, E.V. Butrimova they made an assessment of the main opportunities, prospects and problems of distance education in the conditions of Covid-19 [9]. The article of A.K. Raimkulov, A.T. Sadyrova and M.Zh. Kisamitova analyzes the problems and difficulties of introducing distance education into the educational process without preliminary training of students and teachers [10].

Through in-depth research, G.U. Lutfullayev, U.L. Lutfullayev, Sh.Sh. Kobilova, U.S. Neumatov reveal the experience of distance learning of advanced training cadets in a pandemic, as well as an analysis of online classes organized in extreme conditions [11].

One of the aspects of research is the search for resources of the educational process in the development of communication skills. As an effective resource for the effectiveness of multicultural education, E.R. Bybee, E.F. Whiting, R.M. Cutri (2021) consider the interaction of teachers and students before mastering the main program in the form of joint participation in classes of an unconventional format, for example, in research activities. As a result, during classes at the university, students and teachers are more aware of each other and can adjust their plans for the future [12].

About the psychoemotional state of students during the covid-19 pandemic scientists of Kazakhstan D.A. Popova, E.R. Davletgildeev, E.E. Arslanova, A.K. Abikulova conducted analysis and research [13], G. Suitcase, S. Vlasenko studied and noted the creation of a corporate educational space in the conditions of distance learning [14].

Chinese scientists Jing Li, Chunlei Qin, Yanchun Zhu studied the the situation, effectiveness and countermeasures of online teaching in universities during the Covid-19 epidemic [15], and Zhou Mingming & Mou Hao (2022) showed the tracking public opinion about online education over COVID-19 in China [16]. Yixin Qian noted the problems emerging in online education during lockdown period of COVID-19 pandemic [17].

There are scholars from other countries, such as Butnaru, G.I.; Nit, ă, V.; Anichiti, A.; Brînz ă, G., they discussed the effectiveness of online education during COVID-19 Pandemic through a comparative analysis between the perceptions of academic students and high school students from Romania [18]. And about the effect of pandemic based online education on teaching and learning system, Ambika Selvaraj, Vishnu Radhin, Nithin KA, Noel Benson, Arun Jo Mathew give their opinions [19].

Results and discussion. Based on the above, I suggest using the "reading circle" teaching method in literature or related reading class.

The concept and function of "reading circle": reading circle, also known as "literary circle", was first seen in the works of American educator Harvey Daniel. He defined the concept of "reading circle" in this way: "reading circle" is a new reading mode with learner as the center, and a method of self-learning and cooperative learning by learners in groups. "Reading circle" is a learner led and demonstrative reading discussion group composed of learners who choose the same reading materials. Each member will play a different role, reading materials determined by independent reading and mutual discussion, completing targeted reading, writing

role log, reflection log, etc. Members of the group will share their views in the group. After the sharing of different roles, they will complete the reading and understanding of the materials selected by the group. A complete "reading circle" includes the following characteristics: (1) learners should choose reading materials independently; (2) form a temporary reading group; (3) learners in the group should assign roles independently [20].

Reading circle emphasizes the cultivation of students' good reading habits in the process of reading, obtaining reading experience and improving the ability of summary, induction, explanation, reasoning, judgment and evaluation. It is a teaching mode to help learners form daily reading habits and enjoy reading. It is also an effective form of group cooperative learning [21]. At the same time, the group is flexible and dynamic. Reading circle usually has six roles, namely discussion leader, summarizer, schema interpreter, culture collector, vocabulary master and connection messenger. Each role has its own reading task, thinking while reading, asking questions, linking reality, comparing culture, analyzing communication, and evaluating each other. The design of students' reading activities based on "reading circle":

In the process of implementing "reading circle" activities, the organizers are teachers, the discussion group is a team formed spontaneously by students, and the responsible people of the student group for data collection and information release work together. The specific steps of the reading circle model are "reading – Thinking – Connecting – sharing – Evaluating". In this way, students can make full use of the "Theme Reading circle" to improve their reading ability.

Expected effect:

1. More communication time between students and teachers. In the process of implementing the reading circle teaching method, it needs a lot of communication and contact between teachers, students and students, confirmation of reading materials, assignment of roles, discussion, sharing of experience and so on. The communication time and opportunities become more and more, and the communication ability is gradually improved.

2. With the increase of students' knowledge, communication becomes easier. Under the education mode of reading circle, students' knowledge is steadily expanded, so that students have more knowledge accumulation and create more complete basic conditions for communication. Students can communicate in more ways, promote each other and make progress together.

3. Purposeful communication improves students' ability of language expression, logical thinking and integration, so as to further improve their communication ability. In the teaching of reading circle, students have different roles, undertake different tasks, share from different angles, and share meaningfully, not meaninglessly. This kind of continuous exercise may help students improve their thinking ability, expression ability and communication efficiency, so that students' communication ability can be improved continuously.

Conclusion. To sum up, the implementation of "reading circle" teaching method can effectively improve students' knowledge, increase the effective communication between students and teachers, and improve students' expression ability and communication ability through targeted and logical training. It is suggested that colleges and universities should try the "reading circle" teaching method and make corresponding design and improvement scheme according to the characteristics of the course. It is hoped that online education during the epidemic period will bring more useful skills to students.

References

[1] Phoenix M. Children with Disabilities Face Health Risks, Disruption and Marginalization under Coronavirus. The Conversation, 11.05.2020 [Electronic resource]: URL: https://theconversation.com/children-with-disabil-ities-face-health-risks-disruption-and-marginalization-under-coronavirus-137115 (data of access: 29.05.2020).

[2] Сидорова Л.В., Крупская Ю.В. Плюсы, минусы и перспективы онлайн-образования //Профессиональное образование и рынок труда. – 2020. – № 2(41) [Electronic resource]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/plyusy-minusy-i-perspektivy-onlayn-obrazovaniya (data of access: 14.04.2021).

[3] Терехова Т.Б. Актуальные аспекты развития высшего образования в онлайн режиме //Образование и право. – 2020. – № 5 [Electronic resource]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-aspekty-razvitiya-vysshego-obrazovaniya-v-onlayn-rezhime (data of access: 14.04.2021).

[4] Сатова Р.К. Особенности организации и планирования дистанционного обучения в вузах РК на период пандемии COVID-19 [Electronic resource]: URL: https://online.zakon.kz (data of access: 10.09.2020).

[5] Вахабова Г.И. Перспективы развития дистационного обучения в Казахстане //Педагогическая наука и практика. – 2020. – № 4(30) [Electronic resource]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/perspektivy-razvitiya-distatsionnogo-obucheniya-v-kazahstane (data of access: 14.04.2021).

[6] Online Learning – Advantages and Disadvantages [Electronic resource]: URL: https://www.careerride.com/view.aspx?id=22760 (data of access: 14.04.2021).

[7] Jiao Jianli, Zhouxiaoqing, Chen Zexuan.Case study on online teaching of “no stop class and no stop learning” under the background of epidemic prevention and control [J]. China Electric education, 2020 (3): 106-113.

[8] Data release report of online education industry in China 2019H1 [C]. Series of Research Report of iResearch, 2019 (10).

[9] Букейханов Н.Р., Гвоздкова С.И., Бутримова Е.В. Оценка эффективности цифровых технологий преподавания в условиях Covid-19 //Российские регионы: взгляд в будущее. – 2020. – № 2 [Electronic resource]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-effektivnosti-tsifrovyh-tehnologiy-prepodavaniya-v-usloviyah-sovid-19 (data of access: 14.04.2021).

[10] Раймкулов А.К., Садырова А.Т., Кисамитова М.Ж. Проблемы внедрения цифровых платформ дистанционного образования в учебном процессе на примере АХУ им.А.Селезнева //Наука и образование сегодня. – 2021. – № 6(65) [Electronic resource]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-vnedreniya-tsifrovyh-platform-distantsionnogo-obrazovaniya-v-uchebnom-protsesse-na-primere-ahu-im-a-selezneva (data of access: 14.04.2021).

[11] Лутфуллаев Г.У., Лутфуллаев У.Л., Кобилова Ш.Ш., Неъматов У.С. Опыт дистанционного обучения в условиях пандемии Covid-19 //Проблемы педагогики. – 2020. – № 4(49) [Electronic resource]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-distantsionnogo-obucheniya-v-usloviyah-pandemii-covid-19 (data of access: 14.04.2021).

[12] Bybee, E. R., Whiting, E. F., & Cutri, R. M. (2021). “I Think I’m the Bridge”: Exploring Mentored Undergraduate Research Experiences in Critical Multicultural Education. *International Journal of Multicultural Education*, *23*(1), 22-46 [Electronic resource]: URL: https://doi.org/10.18251/ijme.v23i1.2263 (data of access: 10.01.2022).

[13] Попова Д.А., Давлетгильдеев Э.Р., Ерланова Е.Е., Абикулова А.К. Психоэмоциональное состояние студентов КазНМУ во время пандемии COVID-19 //Вестник КазНМУ. – 2021. – № 2 [Electronic resource]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ psihoemotsionalnoe-sostoyanie-studentov-kaznmu-vo-vremya-pandemii-covid-19 (data of access: 02.04.2022).

[14] Чемоданова Г., Власенко С. Создание коллаборативного образовательного пространства в условиях дистанционного обучения //Педагогика и психология. – 2020. – № 4(45). – С.66-77: DOI: 10.51889/2020-4.2077-6861.09 (data of access: 14.04.2021).

[15] Jing Li, Chunlei Qin, Yanchun Zhu, Online teaching in universities during the Covid-19 epidemic: a study of the situation, effectiveness and countermeasures, Procedia Computer Science,Volume 187, 2021, Pages 566-573, ISSN 1877-0509, https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.04.100. (data of access: 14.09.2021).

[16] Zhou Mingming & Mou Hao (2022). Tracking public opinion about online education over COVID-19 in China.. *Educational technology research and development: ETR & D*(prepublish). doi:10.1007/S11423-022-10080-5 (data of access: 14.04.2021).

[17] Yixin Qian.”Problems Emerging in Online Education During Lockdown Period of COVID-19 Pandemic.” *Journal of Educational Research and Policies 4*.1(2022). doi:10.53469/JERP.2022.04(01).13 (data of access: 04.04.20221).

[18] Butnaru, G.I.; Nit, ̆a, V.; Anichiti, A.; Brînz ̆a, G. The Effectiveness of Online Education during Covid 19 Pandemic-A Comparative Analysis between the Perceptions of Academic Students and High School Students from Romania. Sustainability 2021, 13, 5311. https://doi.org/10.3390/su13095311 (data of access: 04.04.2022).

[19] Ambika Selvaraj, Vishnu Radhin, Nithin KA, Noel Benson, Arun Jo Mathew, Effect of pandemic based online education on teaching and learning system, International Journal of Educational Development, Volume 85, 2021, 102444, ISSN 0738-0593, https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2021.102444 (data of access: 04.04.2022).

[20] Valentina Arkorful, Nelly Abaidoo, The role of e-learning, the advantages and disadvantages of its adoption in Higher Education. //International Journal of Education and Research Vol. 2 No. 12 December 2014.

[21] Song Lingqing, Xulin, liyaguan. Accurate online teaching + home-based learning mode: ways to improve students’ learning quality in the epidemic period [J]. China’s electric education, 2020 (3): 114-122.

Эпидемия кезінде онлайн режимінде оқытудан туындаған оқушылардың коммуникативті қабілеттерінің мәселелері және сындарлы ұсыныстар

Цао Жань

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

(Алматы, Қазақстан)

Аннотация

Covid-19 пайда болуы оқыту тәсілін өзгертті. Сыныптағы мұғалімдер мен оқушылар арасындағы жеке қарым-қатынастан бастап интернетті құрал ретінде пайдалану арқылы онлайн-байланысқа дейін мұғалімдер мен оқушылар дауыс пен бейне арқылы сөйлесе алады. Қарым-қатынастың тиімділігі оқушылардың оқу тиімділігіне тікелей әсер ететінін бәріміз білеміз. Оқушылардың коммуникативті құзыреттілігі-бұл қарым-қатынастың барлық салаларына қызмет етуге көмектесетін мұғалімнің әртүрлі сөйлеу ресурстары мен коммуникациялық бағдарламаларды қолдануы арқылы үнемі жетілдірілетін өнімді, икемді және динамикалық жүйе. Оқытудың тиімді байланысына шынымен Интернет арқылы қол жеткізуге бола ма? Интернеттегі оқыту әдістерінің күндізгі оқыту әдістерімен салыстырғанда қандай кемшіліктері бар? Бұл мақалада студенттердің онлайн-білім беру контекстіндегі қарым-қатынас дағдыларындағы кейбір мәселелер талданады және кейбір сындарлы пікірлер келтірілген.

Түйін сөздер: онлайн-білім беру; коммуникативтік қабілеттер; тиімді коммуникация; коммуникативтік қабілеттерді жақсарту; оқу шеңбері.

Проблемы коммуникативных способностей учащихся, вызванные онлайн-обучением во время эпидемии, и конструктивные предложения

Цао Жань

[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая

(Алматы, Казахстан)

Аннотация

Появление COVID-19 изменило способ преподавания. От личного общения между учителями и учащимися в классе до онлайн-общения с использованием Интернета в качестве средства, учителя и учащиеся могут общаться с помощью голоса и видео. Как мы все знаем, эффективность общения напрямую влияет на эффективность обучения учащихся. Коммуникативная компетентность учащихся-это продуктивная, гибкая и динамичная система, которая постоянно совершенствуется за счет использования учите-

лем различных речевых ресурсов и коммуникационных программ, помогающих обслуживать все сферы общения. Может ли эффективная коммуникация обучения действительно быть достигнута через Интернет? Каковы недостатки таких онлайн-методов обучения по сравнению с очными методами обучения? В этой статье анализируются некоторые проблемы в коммуникативных навыках студентов в контексте онлайн-образования и приводятся некоторые конструктивные мнения.

Ключевые слова: онлайн-образование; коммуникативные способности; эффективная коммуникация; улучшение коммуникативных способностей; круг чтения.

Received: 03.03.2022

МРНТИ 14.35.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.20*

R.N. KOSHERBAYEV

Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), rinad_77@mail.ru

COGNITIVE AND PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL ASPECTS OF CROSS-CULTURAL EDUCATION (CREATIVITY OF POETS AND WRITERS OF KAZAKHSTAN OF THE XX CENTURY)

Abstract

The article explores the cognitive, psychological and pedagogical ideas of writers and poets of Kazakhstan at the beginning of the twentieth century. Feature of work done by B.G. Kairbekov, O. Suleimenov and G.K. Belger lies in the fact that they did not create them in their native language. Humane attitude to the development of different national languages in Kazakhstan is a fertile ground for the development of creativity. Therefore, Kazakh writers wrote free in Russian, and they said about G. Belger: “a German with a Kazakh soul.” The Russian language as the language of interethnic communication was used in botheveryday life and in communication, whileother languages were actively developing. The work of poets and writers was an important indicator of ongoing cultural changes in democratic Kazakhstan. This, undoubtedly, was reflected in mental activity, cognition of creative personalities, testified to an extraordinary perception and intercultural approach. Examples of the works of such poets and writers give us an opportunity to explore the symbiosis of psychological and cognitive problems in the context of the modern paradigm of education.

Keywords: cognition, mental activity, national languages, intercultural approach, creativity.

Introduction. The Kazakh educational system is multifaceted, it has its own historical roots and stages of development, which are inseparable from the multicultural, multilingual and multiethnic field. Thanks to all this, our education does not stand still, whether it is introduction into literature or linguistics. This is primarily due to the renewal of the entire education system of Kazakhstan. For example, when studying the work of poets and writers, according to the school curriculum, since 2016 emphasis has begun to be placed on the development of critical thinking skills and functional literacy among students. Also, according to the updated school curriculum, it was recommended for linguists to work more on the development of students’ language skills during their educational activities. They are listening, speaking, reading and writing and mental skills like knowledge, understanding, application, analysis, synthesis and evaluation. At the same time, it is necessary for philologists to develop the above skills when working with texts of various styles and genres. As

students understand the importance of their national identity with the help of texts as well as the preservation of national culture and identity, the ability to demonstrate respect for other cultures and ethnic groups. After all, the modern conditions of globalization, such as digitalization, social networks, global education, distance learning, etc. led to the fact that there was a threat of erosion of social, national and other traditional cultural boundaries. This, in turn, leads to the fact that people become similar to each other, the mentality inherent in any culture or nation disappears. Accordingly, folk traditions become incomprehensible.

We are close to the point of view of R.K.Kadyrzhanov, who in his article "Constructivism, primordialism and identification of the national identity of Kazakhstan", emphasizing the strong influence of globalization on nation-states, noted that: "modern globalization is one of the all-encompassing social processes that have a powerful impact on all countries of the modern world. In the most difficult conditions of globalization, when experts talk about the "end of the nation state", Kazakhstan has to build and strengthen its nation state. In this process, the definition of national identity, the definition of national identity is of fundamental importance. The existence of a nation-state and its citizenship does not automatically guarantee the establishment of a national identity" [1].

Main body. Based on the foregoing, in this article we would like to consider the work of B. Kairbekov, O Suleimenov and K. Belger from the standpoint of comparative literary criticism and their influence on the development of understanding of national identity and cross-cultural competence among future teachers of philologists.

Methodology. As we have already noted, the modern world is characterized by a tendency to expand and deepen international contacts in all social spheres, so it can be economic, socio-political, or cultural. According to ENESCO, there are more than 700 crops in the world. Comparative literature in our country is no exception, since literary education cannot be imagined without knowledge of the world literary process. "The process of penetration of one national literature into the world of another national literature is today acquiring extraordinary scale, intensity and social significance. The steadily growing interest in the study of the complex problem of interrelations and interaction of national literatures convinces us that this area of literary criticism has become extremely relevant [2].

Cross-cultural competence, in our opinion, includes skills as flexibility, humanity, tact, and patience, new ideas, views, and readiness to accept all this, and taking into account one's national identity and mentality. It should be noted that in the process of formation and further development of cross-cultural competence among future teachers-philologists, it is necessary to pay attention to the development of the importance of mentality and national identity, since when preparing future teachers-philologists for future professional activities, it is necessary to teach them to take into account the factors as culture, faith , language, national identity and psychological characteristics, both their own and others. Therefore, in the process of mastering and improving cross-cultural competence, both mentality and national identity play an important role. A large number of scientific works and publications have been written about the importance of national identity, mentality and tolerant attitude in the context of multicultural education in Kazakhstan. Examples can be the scientific research of A.N. Kosherbaeva, M.Kh. Baltabaeva, A.T. Malaeva, B.A. Zhetpis-baeva, etc. Accordingly, there are different points of view on this issue, we will not consider all of them, but we will focus on the point of view of O.A. Mikhnevich and V.G.Yaprintsev, since their scientific interpretation of this concept is closest to us. They understand the concept of "national identity" as national patriotic feelings, national pride and responsibility to the motherland. Under the "mentality" they understand the system of national images that underlie the human idea of the world and their place in it, these are actions and behavior in cross-cultural interaction. "But sometimes there are manifestations of a painful, hypertrophied form of a sense of national pride, when love for

one's nation is not combined with an awareness of the need to respect other nations and peoples. In interpersonal relationships, such feelings are manifested in a special preference for representatives of "their" nation independently and contrary to their personal, professional and business qualities" [3].

National identity can both grow and weaken depending on various historical conditions, but it is necessary to preserve traditional values. The main factors influencing the formation of national identity, as we have already noted, include not only common history, common geography of residence, common language, common economy, common beliefs, but also common unwritten laws of life, traditions and legends, psychotype and behavior. "The commonality of political life, entry into a certain common legislative and political community allows us to speak of the existence of a "political nation", in contrast to a "cultural nation", which is determined by the commonality of culture, language and religion. The division of the political and cultural nation is, of course, conditional, theoretical, since real nations are a mixture of both types. Not only objective, but also subjective factors are important for national identity" [4].

There is an interesting statement on this subject by another Kazakhstani researcher Zh.B. Abylkhozhin "...for example, Kazakhs, some of whom were born on the nomad camps of the Bulan-Ulgi aimag in Mongolia or Iran, and others were born in the area of the business center of Almaty or Moscow, and therefore, of course, with different psychology (agrarian-traditional and market-modernized), those who have lived all their lives in Atyrau, and others, say, in the "Russian" Vologda, and therefore do not speak the Kazakh language – they are all subjects of a far from identical mentality, a joint territory of residence and the same knowledge of the ethnic language. However, this did not stop them from realizing themselves as Kazakhs. They will not stop considering themselves as Kazakh, even if the ultrapatriots and other "zealots of the purity of the ethnic group", who "learned" the Stalinist formula of "nation", refuse them this, segregating everyone who does not "fit" into it, through "screening out" like "pure-unclean", "mankurt-nemankurt", "soil-asphalt", i.e., generally speaking, according to the opposition "ours – not ours", built according to the criteria of primitive communal thinking or in accordance with their (ultrapatriots) "feeling like true Kazakhs" [5]. Based on the voiced interpretations, we would like to consider the work of such Kazakh writers and poets as B.G. Kairbekov, O. Suleimenov and G.K. Belger in a cross-cultural context, the impact of their work on the preservation of national identity and mentality. And we will start, according to the logic of our study, with the work of O.O. Suleimenov.

Olzhas Omarovich Suleimenov, being a Kazakh and always considering himself a Kazakh poet, revealed his work thanks to the Russian language. His lyrics and poems were translated into 11 languages, and the Kazakh tradition and folklore occupies a large place in his work. A lot of scientific works and publications are devoted to the study of O. Suleimenov's work. These are the works of Z.A. Akhmetova, M.N. Baiganina, K.S. Buzaubagarova, S.A. Dikanbayeva, G.Z. Shashkina, A.Zh. Sarsembayeva, D.M. Zharkenova, A.B. Zhuminova, A.Zh.Sarsembayeva, S.N. Mashkova and many others. Some of them are linguists, others are literary critics, which is explained by the diversity of O. Suleimenov's work. So, L. Anninsky in his article "In the Ring of Passions" (1963) briefly but very accurately characterized the poet and his created artistic world: "Olzhas Suleimenov (although he writes in Russian) is a poet of an emphasized national fold, he is a Kazakh in everything: from metaphors inspired by the steppe landscape to the main idea of his highest thoughts about what Asia brings to the future world community" [6]. It was the legacy of O. Suleimenov that influenced the work of subsequent Russian-speaking writers and poets of Kazakhstan. So, for example, his book "Az and I", according to many prominent scientists, is a vivid example of bilingualism, since it presents a scientific analysis of Turkisms. We observe the same phenomenon in lyrics. One of the them his poem "Wolves". This poem was written in 1961 at the very beginning of the

author's work, but even then his poems stood out for their manner of getting the reader to empathize with the characters through their stories. This is a philosophical work that has its own plot, which is not entirely typical for a lyrical poem. O. Suleimenov, telling a story in this poem, raised the problem of the relationship between nature and man, illustrated the cruelty of a person towards the nature, the importance of the family, the threat of generating violence at the genetic level. The work begins with a walking man, but the purpose of his journey remains a mystery to the reader. The picture that appears before the eyes of a person is the culminating part of the work. He stops, struck by a terrible picture: starving wolf cubs which drink blood from their mother's slit throat. The horror of the situation is not even that the wolf was killed and now her offspring (and the kids are still blind) can die, no matter how shocking this picture is, it accurately describes the consequences of human permissiveness. The hero does not know who did this to the she-wolf, but the murder did not carry any meaning, because the cooling body of the animal was left in the thicket, but the cubs were not touched. The author foreshadows how the cubs will grow up on maternal blood with the desire to take revenge on everyone. As we pointed out above, O.Suleimenov raised another problem: the problem of cruelty not only to animals, but also to people. Wolf cubs serve as an allegory where the innocent image of children is hidden. The author believes that children who have experienced violence may continue to show cruelty towards peers or weaker ones. The ending of the story takes us back to its beginning. This kind of technique in the literature is called ring composition. It creates a sense of retrospective, as if after all the events that have taken place during the narrative, we are looking again at where it all began. The man went on his way. We still do not know his goals, motives, only now the author reveals that the man is a wolf hunter.

In terms of genre, this is a lyrical poem, deliberately simple, in fact filled with sincere emotions of the lyrical hero, which the chosen meter helps to convey - iambic with pyrrhic. The poem is filled with various expressive means:

Epithets – "caught throat", "thick blood", "blind wolf cubs", "big unyielding mother", "hungry cubs", "thick cooling blood".

Comparison – "blood is like dirt."

Metaphors – "blood was swimming", "thirst for revenge entered them with sips", "dill smells powerfully".

Another poet whose work, in our opinion, should be considered as a way of instilling in future philologists an understanding of the terms "national identity" and "mentality" is Bakhyt Gafurovich Kairbekov. He was born on February 23, 1953 in Alma-Ata in the family of another national poet of Kazakhstan, laureate of the State Prize named after Abai Gafu Kairbekov. B. Kairbekov received higher education at the A.M. Gorky Literary Institute in Moscow, where he studied at the course of the famous poet and translator Lev Adolfovich Ozerov and the famous translator of pre-revolutionary and Soviet Turkic-language literature, Galiya Zakirovna Khantemirova. By specialty B.G. Kairbekov was a poet-translator of fiction. In his essays on the years spent in Moscow, B.G. Kairbekov recalls this: "Obviously, you need to break away from your homeland, like Odysseus, in order to understand where you will return, where you lived, where you were born. There in Moscow, I found out that they were interested in me as a Kazakh ... And this interest, far from being idle, forced me to return to my language, to my culture."

B.G. Kairbekov worked in such Kazakh magazines as the republican publishing house of fiction "Zhalyn" and "Zhazushy", where for several decades he had been translating Kazakh poetry and prose into Russian. He translated the works of such prominent Kazakh personalities as Asan Kaigy, Bukhar-zhyrau, Aktamberdy-zhyrau, Abai Kunanbaev, G. Karash, Burkitbai-batyr, M. Zhumabaev, I. Dzhansugurov and others. Then he remembered his path, "the first person I decided to translate from Kazakh into Russian was my father. My thesis included translations of his poems and short stories. It was in 1975" [7].

In 1978, the first collection of poems by B.G. Kairbekov was published by the Zhalyn publishing house, "Autumn Dialogue", where

the main idea of the poet's work was to trace the deep ethnic roots and traditions, as well as the national picture of the world of the Kazakh people, the nomadic people. The creative personality of B.G. Kairbekov, like O.O. Suleimenov, can be safely called cross-cultural, since Kazakh and Russian images and motifs are closely intertwined in his works, and folklore and mythological archetypes refer to ancient Turkic mythology. So, for example, the image of the steppe is one of the dominant ones in the lyrics of B.G. Kairbekov. The steppe is not only the Motherland, but also a home, it is a reminder of one's origins.

"I know the sun is in the blue sky
And this endless distance in the steppes,
All this breadth and height is my home" [8].

Also, the poet's red thread in his poetry collections: "Parts of the whole", "The path of water", "Towards the Sun", "The verb "to live", "For living water", "My home", "Behind the bars of lines" passes the idea: love to the homeland, all people are brothers, there must be peace on earth, then you can live, love, create: such and many others. Credo of the author: to be a man of the world, to bring light, creativity, regardless of nationality. For example, in the 2-volume collection "Parts of the Whole", which contains poems, prose and translations dated 1998, the author, imbued with the idea of personal and national self-determination, studies the world of Kazakh history and culture, its main existential coordinates: the world of a nomad as an in-depth traditional ascent to the sky.

The lyrics of B.Kairbekov are characterized by a quiet, sincere tone. Possessing a wide arsenal of artistic means, the poet consciously chooses for his works the form of a confidential conversation with the reader. This form of poetic dialogue came to the poet under the influence of the conditions where he future master of the word grew up. As a child, famous poets, writers, composers as Gabit Musrepov, Syrbay Maulenov, Tumanbay Moldagaliev, Sagi Zhienbaev, Shamshi Kaldayakov, Tahir Zharokov and others were frequent guests in the house of his father, the poet G. Kairbekov.

In the 21st century, the work of B.G. Kairbekova, in our opinion, is experiencing a new rise. Here you can see new genre forms that most fully reflect the philosophical and aesthetic ideas. These are the collections: Interprint – 2003, The Way of Water – 2010, Wake Up as a Bird – 2011, Far and Near – 2011. National customs and traditions. Kazakh etiquette"-2011 "Towards the sun" – 2014.

B.G. Kairbekov's work also has both cross-cultural and historical-ethno-cultural components. He is interested in mythology, folklore, history and geography. "The ethno-culture of the Kazakhs is formed by Tengrian cults and beliefs; The basis of the religion of the ancient Turks was the worship of Heaven (Tengri) and Earth (Umai). The author creates mythological texts in which he sings of the Gods: "Deities inhabit the space: /In the bosom of the sky – Tengri, /In the womb of the uterus - Umai! /Guess where our wanderings /Will lead beyond the mind? "Almost all the "signs of the Eurasian poetics of the Kazakh cultural text (on the material of modern poetry) of the territory" of Kazakhstan are also indicated in the poet's texts: the steppes of Sary-Arka, Tengiz and Turgay, the cities of Alma-Ata, Astana, Taraz, Karkaralinsk; mountains – Aulie, Ulytau, Alatau, Bektau-Ata; rivers – Koksu, Berel; lakes Alakol, Balkhash, Kaindy; a monument of history and culture Akyrtas, mausoleums of Khan Jochi, Begazy; the Becket-Ata necropolis in Mangistau, the Sultan-epe underground mosque; Charyn canyon, Betpak-dala desert" [9].

Relatively speaking, the "territory" of Bakhyt Kairbekov's creativity is vast, it is assembled from small pieces, forming a multi-colored mosaic, each element of which complements the overall picture. We see the creative process itself directly through the image most often found in the poetic text of B.Kairbekov – the image of the "path" [10].

The works of the Kazakh poet are characterized by a special type of publicism: expression in his poems is combined with intonations of lyrical sincerity. This quality becomes especially evident in, for example, the poem "Open Letter". Here the author's

polemical enthusiasm is addressed, on the one hand, to the addressee-antagonist (the one who accused the poet of imitation), and on the other hand, to the generalized addressee – the "contemporary":

I look at you, my contemporary, peer, –
it is our turn to take responsibility for ourselves.
Therefore, contemporary, I want you in the best - in the earthly imitate!
Earthly tribesman, I recognize you
in hard cheekbones – Vietnamese, Chilean – alive and dead ...
Contemporary, living not killed. I understand you!
My contemporary! Do you hear?
I will imitate you a hundred times in your love for Life, brother!

The next Kazakhstani writer, thanks to whose work, in our opinion, we best understand the importance of mentality, cross-culturalism and national identity, is Gerold Karlovich Belger. The great Kazakh writer was born on October 28, 1934 in the city of Engels, in the Saratov region, and died on February 7, 2015 in Almaty. G.K. Belger is known as a prose writer, translator and publicist, and besides, he is the model of cross-cultural education, thanks to which he was welcomed everywhere in Kazakhstan. A Volga German, he, along with other thousands of Germans as a teenager, was deported in 1941 to Kazakhstan. He spent his youth in a Kazakh village from the North Kazakhstan region. There, young G.K. Belger, studying at the Kazakh rural school, mastered the Kazakh language perfectly. After graduating from school, Gerold Karlovich left for Alma-Ata and entered the Kazakh Pedagogical Institute (now Abai KazNPU) at the Faculty of Philology. Turkologist teacher Sarsen Amanzholov helped him to enter the university since the young Gerold Karlovich was refused admission to the university because of his exiled past. After graduating from the institute, he worked as a Russian language teacher in the Baikadam district of the Dzhambul region. In 1963 G.K. Belger graduated from graduate school and got a job at the socio-political, literary and artistic magazine "Zhuldyz".

In 1964, he began to engage in creative work, he published his translations and articles. In 1971 G.K. Belger became one of the members of the Union of Writers of Kazakhstan. Since 1964 he had been a prose writer, translator and critic. Since 1971 he had been a member of the Union of Writers of Kazakhstan. In 1992, he was deputy editor-in-chief of the German-language almanac "Phoenix" and in the same year he was a laureate of the Presidential Prize for Peace and Spiritual Harmony. In 1995 G.K.Belger became editor-in-chief of the German almanac "Phoenix". In 1994-1995, Gerold Karlovich was a deputy of the Supreme Council of the Republic of Kazakhstan, and was also awarded several orders, medals and state prizes. Among these awards are the Order of Merit for the Federal Republic of Germany, the Presidential Prize for Peace and Spiritual Accord, the winner of the Prize of the Union of Writers of Kazakhstan named after. B.Mailina. In 2017, a street in the Nauryzbai district of Almaty was named after Gerold Karlovich Belger. There are three museum rooms of G. Belger in the National Library of the Republic of Kazakhstan. The annual Republican scientific conference "Belger's World" is held in Almaty. Organizer: Republican public association Council of Germans of the Republic of Kazakhstan "Wiedergeburt".

The synthesis of various cultures determined the originality of the artistic world of Herold Belger. After the death of the latter, a huge part of the documents and manuscripts was transferred to the Presidential Archive of the Republic of Kazakhstan and the personal library of the writer was transferred to the Turkestan University and the libraries of Almaty.

G.K. Belger was remembered by others as a workaholic who published several books a year. In honor of his 75th birthday, the writer's ten-volume book was funded by the Ministry of Culture and Education. Gerold Karlovich is the author of over 40 books, including novels, "Pine House on the Edge of the Village" 1973, "Munartau" 1974, "Daladagy Shagala" 1976, "Altyn Asu" 1977, "Living Objects kinship" 1981 (in German), "Face to face with time"

1985 (in German), “Tuystyktyn zhandy ornekteri” 1981 (in German), “Undestik” 1982, “Asylga abai bolaiyk” 1985, “Earthly Chosen Ones” 1995, “Quiet Conversations at Noisy Crossroads” 2001, “House of the Wanderer” 2003, “Carl Belger – My Father” 2003 and many others. He is the author of numerous novels, stories and literary-critical works, in the center of which are the historical path and the current situation of the Germans living in the territory of the former USSR and their national literature (“The House of the Wanderer”, “Tuyuk Su”, “Discord”, etc.). He is also the author of 1600 publications, over 1800 translations and over 100 collections. Thanks to G.K. Belger, Russian-speaking readers were able to get acquainted with the work of B.Mailin, G.Musrepov, A.Kekilbaev. He is the only Kazakh German who is fluent not only in German, but also in Kazakh and Russian. Moreover, in the knowledge of the intricacies of the Kazakh language, there are few rivals for him – it is enough to read his amazing poetic essay “Goethe and Abai” [11].

Being a German by origin, he considered himself a Kazakh: “Russian German with a Kazakh soul”, “The last Kazakh”, “Tuning fork of the era”, “Labeled isotope”, “Wrestler, healer, mentor”, “Our conscience”, “Great German of the Great Steppes” – such epithets at different times were called by Kazakhstanis of their favorite. In his speeches, written and oral, he repeatedly urged to learn the state language, to comprehend the beauty of Kazakh speech. Thanks to his work, we discover how multifaceted his literary and artistic activity is and how significant his contribution to the modern literary process is. The joint study by S.Ananyeva and L.Babkina “Creativity of Gerold Belger in the context of the modern literary process” contains a holistic and multidimensional analysis of the writer’s work, its evolution, and taking into account the main trends of the historical and literary era [12]. For the writer G.K.Belger, one of the main themes of his work was the theme of the motherland and memory. “My heroes, deported and exiled Germans, people of a crippled fate, adults and children, constantly and persistently argue on the topic: what is a homeland, where is our homeland, do we even have a homeland? Or are we eternal wanderers, outcasts, homeless, restless on this earth? And in his books, articles, numerous speeches, he tries to find answers to such “eternal”, Shakespearean questions. Of his 74 years, more than 60 he lives on the land of Kazakhstan. “I was not yet full 7 years old, as I found myself in a Kazakh village on the banks of Yesil – Ishim. From that time begins the countdown of my conscious life. Yesil River, coastal tugai, copses, birch groves, feather-grass steppe, snowstorms and showers of fertile northern Kazakhstan, I perceived as native, as something original. They entered my consciousness, into my flesh. All my life, creativity, thoughts, deeds, hopes are connected with Kazakhstan” [15]. From his work, we would like to single out such a work as the novel “The House of the Wanderer”. It is called a kind of art museum of deportation, it reflects the dramatic fate of the Soviet Germans, who were subjected to mass resettlement in 1941. [13]

In this novel, G.K.Belger in the monologues of heroes actively concepts the motive of the path and historical memory, which are decisive. The concept-memory connects the heroes of the novel with German culture and mentality – this is the memory of the past, the ability not to forget, often it acts in the meaning of memory-home, memory-homeland or memory-hope, memory-history. The home of the wanderer is his memory. As long as a person remembers his homeland, childhood, he is alive. A significant place in the work is occupied by images-symbols and, above all, clocks, houses, windows, letters. The clock, on the one hand, shows the passage of time, on the other hand, reflects the state of mind of the characters. The house has several meanings. First, it is associated with the homeland; secondly, it appears as a “guardian” of life, a guarantee of the birth of a new one; thirdly, it is a kind of temple of the human soul. The window is the boundary that lies between the world of the house and the world of the street. The letter reflects the destinies of people,

absorbing and connecting their individual times and spaces. The motive of the path is "People are a grain of sand, a rolling stone. Where the wind will take him, only Allah knows" [16].

The story begins with a description of the arrival of David Erlich in Kazakhstan. The novel tells about the life of a paramedic, his younger brother Khristyan and the boy Harry. The connection between the three main characters of the novel is observed at the level of their names. David means "beloved". Christian comes from the word "Christian". Harry is from Old English as "wealthy house". The names of the heroes, on the one hand, reveal the peculiarities of their characters: people with the name David are pragmatic and persistent, Christians have an excellent memory, Harry is distinguished by talents, versatility of nature. In this novel, he perfectly conveyed the mentality of his nation, showed the reader in a new way the meaning of such well-known concepts as home, homeland, memory, responsibility. The concept of 'house' is one of the key ones, because, firstly, it seeks to understand the deep essence of human being; on the other hand, this is connected with the tragic fate of the German people, who were forced to leave their homeland in 1941. Throughout his work, entire layers of history are reflected (war repressions, the labor army, the post-war period and modern reality). The Volga Germans, being a settled people, were forced to lead a "nomadic" way of life. For the protagonist of the novel "The House of the Wanderer" by the German doctor David Erlich, who was deported to the Kazakh village, the house is a dwelling, a kind of symbol of the homeland; a reflection of his state of mind, the return of his own "I": "The German is rushing around the world, everywhere he starts up or, more precisely, seeks to take root, settles firmly, settles down, builds his house, but still this is not his land, anyway he is definitely a stranger, an outcast, a wanderer, and his house, wherever he stands, is the house of a wanderer, which in some fatal way they certainly seek to take away from him [17]. The house in the writer's mind is associated with the homeland, stepfather's land. The author emphasizes that the goal of the life path of each person is to find his own home.

In the names of the main characters, one can also trace the author's thought and the vitality of the German people, the idea of moral memory, the involvement of each individual and the fate of the whole people. David, in spite of everything, believes in the future and goes forward. Khristyan personifies the memory of the past, history, culture and traditions of the Germans. Harry embodies the ultimate goal of the people's journey. Therefore, the names and arrangement of parts of the novel are not accidental. The first – "David" – symbolizes the present and the desire for the future, which cannot be achieved without the memory of the past. Hence the name of the second part – "Christian". The third – "Harry" – acts as a kind of symbol of the future, the dreams of heroes, and more broadly – a person and society as a whole. The concept of the motherland is similar in meaning to the Russian and Kazakh mentality. The hero of the novel "House of the Wanderer", David Erlich, comes to the conclusion that "a person should not lose the feeling of the Motherland. But it is unworthy to live all your life as an outcast. Every person should have their own place on earth. And there is no foreign land. You have to be grateful to the land where you live, and then it will thank you, reward you a hundredfold." And the whole aul in Kyzyl-tu is building a house for the doctor-special migrant – a symbol of the completion of his wandering path. Responsibility for a German is something concrete, for example, in the novel "The House of the Wanderer" a situation is described when the Volga Germans, just before the deportation, were afraid to leave the collective farm property entrusted to them. "Concern and fear froze in the eyes of the head of the current Stakhanovist Vogel. He needs to help his family – to collect his belongings on a long journey, and he guards the collective farm property day and night, not daring to leave even a single step. He was advised: "Drop everything to hell! Do you think about this now ?!", but he did not listen to anyone, like a madman, circling near a hill of grain, neatly covered with a canvas canopy.

Research results and discussion. Thus,

having considered the work of G.K.Belger, O.O.Suleimenov and B.G.Kairbekov, we came to the conclusion that their literary work is the best suited to the problem we are studying. In order to test our arguments, we developed a special course "Understanding the culture of others", which included setting goals and objectives, pedagogical conditions and the course of the experiment itself. This program determined the entire subsequent process and logic of conducting research on the ways of developing cross-cultural competence in philology students. The control and experimental groups, research methods were determined, a system of tasks was compiled to test the formation of cross-cultural competence of philology students, and experimental work was carried out to introduce, test and evaluate the effectiveness of the developed special course.

During the experimental work, where the above-mentioned works of G.K. Belger, O.O. Suleimenov and B.G. Kairbekov, we pursued the solution of the following tasks:

1) to identify the initial state of development of cross-cultural competence of future teachers-philologists;

2) to check the effectiveness of the structural-content model developed by us and the experimental Program for the development of cross-cultural competence of future teachers-philologists in the university;

3) to confirm the sufficiency of the identified pedagogical conditions and the research hypothesis.

Students of the Institute of Philology and Multilingual Education took part in it. Abai KazNPU was the base university. Purposeful and systematic conversations were held with future teachers-philologists in the course of studying the work of G.K. Belger, O.O. Suleimenov and B.G. Kairbekov. To achieve the set goal and solve the formulated tasks of the pedagogical experiment, we used a set of methods of scientific and pedagogical research: observation, questioning, individual and frontal conversations, survey, ranking, narrative method, analysis of activity products, etc. Such types of methods as individual and frontal conversations, observation, narrative method, analysis of activity products (in particular, analysis of project work) have found their application at the formative stage of the experiment.

– The conversation was conducted during the experiment to clarify the motives and attitudes of teachers, the need and readiness for innovation and self-development, the need and importance of assistance in achieving the goals set, etc. During the conversation, the awareness of the professional choice made by the philology student was revealed, the difficulties that may to test the future teacher in the course of professional activity.

– Observation was carried out purposefully and was accompanied by constant record keeping.

Conclusions. As follows from the analysis, the work on the development of certain professional skills among philology students was based on knowledge and skills within the framework of the individual's readiness to perceive cross-cultural ideas. In general, thanks to the work of O.Suleimenov, B.Kairbekov and G.Belger, in our opinion, it is possible to acquaint future philologists and subject teachers with the system of humanistic beliefs and help them correlate them with the system of personal beliefs and transformations. In addition, we were convinced that the successful development of cross-cultural competence and understanding of the significance of mentality and national identity is possible only when studying and teaching literature, namely through a literary text. It is when studying fiction as a goal, and not as a means for getting to know the language, that the student (learner) gets the opportunity to expand his cross-cultural space – to come to realize himself as a subject in a spectrum of cultures. Since a literary text is a way of transmitting and storing artistic information, cognition of reality, and a way of cognizing the national world and the spiritual image of representatives of different cultures. Questioning, survey, ranking were used by us to identify levels for various aspects of the problem under study.

References

1] Dzhusupov M. Pyatitomnik «Russkaya poeziya KHKH vek» i russkoyazychnyye poety-inofony... // Teoriya yazyka. Semiotika. Semantika. – Moskva: RUDN, 2013 – № 4. – S.123-132.

[2] Tomanova N.M. Osnovnyye motivy tvorchestva Bakhyta Kairbekova. – Almaty, 2014. – S.78-86.

[3] Vlasova G.I. Yevraziyskaya poetika kazakhskogo kul′turnogo teksta (na materiale sovremennoy poezii). – M. Knigodel, 2021. – T.2 – S.135-142.

[4] Vlasova G.I. Sovremennaya det·skaya literatura v Kazakhstane: pisatel′skiye strategii i literaturnyye reputatsii. – Almaty: Akademiya det·skoy knigi ALTAIR, 2021 – S.15-20.

[5] Kairbekov B. Solntse. Lileyniki: stikhi, ocherki. – Almaty, 2014. – 59 s.

[6] Tomanova N.M. Kontsept vody v lirofilosofskom diskurse. B.Kairbekovoy [Elektronnyi resurs]: URL: http://www.rusnauka.com. (data obrashcheniya: 03.04.2022).

[7] Martynov L. Stikhi Olzhasa Suleymenova //Literaturnaya gazeta. – Omsk. – 1959. iyun′ – 13. – № 186.

[8] Anninskiy L.V. ringe strastey //Prostor. - 1963. – № 10. – S.36-76.

[9] Auezov M. Predki, podderzhite menya // Druzhba narodov. – 1968. – № 7. – S.12-18.

[10] Olzhas Suleymenov: Mne nuzhna situatsiya bor′by i solidarnosti /Arkhivnaya kopiya ot 3 sentyabrya 2008 g. //Wayback Machine. – 15.02.2007.

[11] Kusainova A.M. Yazykovaya lichnost′ Bel′gera //Vestnik Chelyabinskogo GU. Seriya «Filologiya» – Chelyabinsk, 2009. – № 30(168). – S.116-121.

[12] Bel′ger, G. Rodstvo. Stat′i i ocherki. – Alma-Ata: Kazakhstan, 1991. – 87 s.

[13] Afanas'eva S. Literatura – eto to, o chem bolit dusha. – 12.02.2015 [Elektronnyy resurs]: URL: https://daz.asia/ru/literatura-eto-to-chem-bolit-dusha (data obrashcheniya: 18.03.2022).

[14] Kusainova A.M. Yazykovaya lichnost′ Bel′gera //Vestnik Chelyabinskogo GU. Seriya: Filologiya. – Chelyabinsk, 2009. – № 30 (168). – S.120.

[15] Bel′ger G. Dom Strannika //Bel′ger G. Izbrannoye. – Almaty: Det·skaya literatura, 2010. – Tom. 3. – 400 s.

[16] Anan′yeva S.V. Ot zhiznennogo fakta – k istorii sud′by //Vestnik KazNU im. al′-Farabi. – Almaty, 2019. Seriya: Filologiya. – № 2(174). – 284 s.

[17] Bel′ger G. Razlad //Bel′ger G. Izbrannoye. – Almaty: Golos naroda, 2009. – 182 s.

[18] Bel′ger G. Kamennyy Brod. – Alma-Ata: Kazakhstan, 1973. – 64 s.

[19] Bel′ger G., Tuyuk Su. Roman, rasskaz, ocherk. – Almaty: Detskaya literatura, 2011. – T.4. – 400 s.

[20] Sirivlya M. A., Kan V.A. Nekotoryye problemy perevoda khudozhestvennykh tekstov //Lingua mobilis. – 2013. – № 7 (46). – S.68-74.

Мәдениаралық білім берудің когнитивті және психологиялық-педагогикалық аспектілері (XX ғасырдағы Қазақстан ақын-жазушыларының шығармашылығы негізінде)

Р. Кошербаев
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан)

Аңдатпа

Мақалада XX ғасырдың басындағы Қазақстан жазушылары мен ақындарының танымдық, психологиялық-педагогикалық идеялары зерттеледі. Б.Ғ.Қайырбеков, О.Сүлейменов және Г.К.Бельгердің, т.б. шығармашылығының ерекшелігі, олардың ана тілі емес, өзге тілде жазуы. Қазақстанда түрлі ұлттық тілдердің дамуына гуманды түрде қарау шығармашылықты дамыту - бұл құнарлы негіз болып табылады. Сондықтан қазақ жазушылары орыс тілінде еркін жазған, ал белілі жазушы Герольд Бельгер туралы: «қазақ жаны бар неміс»деп айтылған. Орыс тілі ұлтаралық қарым-қатынас тілі ретінде күнделікті өмірде де, қарым-қатынаста да қолданылды, ал басқа тілдер белсенді дамый Қазақстанда. Ақындар мен жазушылардың шығармашылығы демократиялық Елімізде болып жатқан мәдени өзгерістердің маңызды көрсеткіші болады. Бұл, әрине, психикалық белсенділікке, шығармашылық тұлғалардың санасына әсер етті, ерекше қабылдау мен мәдениетаралық көзқарастарды қалыптастырады. Ақындар мен жазушылардың шығармалары қазіргі білім парадигмасы контекстіндегі психологиялық және танымдық мәселелердің симбиозын зерттеуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: таным; ойлау қызметі; ұлттық тілдер; мәдениетаралық көзқарас; креативтілік.

Когнитивные и психолого-педагогические аспекты кросс-культурного образования (по творчеству поэтов и писателей Казахстана XX века)

Р. Кошербаев
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

Аннотация

В статье рассматриваются когнитивные и психолого-педагогические идеи писателей и поэтов Казахстана начала XX века. Особенность работы Б.Г. Каирбекова, О. Сулейменова и Г.К. Бельгера заключается в том, что они созданы на неродном для писателей языке. Этот факт позволяет исследовать кросс-культурные стороны творческого наследия. Гуманное отношение к развитию различных национальных языков в Казахстане является благодатной почвой для развития творчества. Поэтому казахские писатели свободно творили на русском, а о поэте Г.Бельгере по праву говорили: «Немец с казахской душой». Русский язык как язык межнационального общения использовался в повседневной жизни, так и в общении, в то время как другие языки активно развивались. Творчество поэтов и писателей было важным показателем происходящих культурных изменений в демократическом Казахстане. Это, несомненно, отразилось на деятельности, познании творческих личностей, свидетельствовало о неординарном восприятии и кросс-культурном подходе. Примеры произведений таких поэтов и писателей дают нам возможность исследовать симбиоз психологических и когнитивных проблем в контексте современной парадигмы образования.

Ключевые слова: познание; мыслительная деятельность; национальные языки; межкультурный подход; креативность.

Received: 05.04.2022

МРНТИ 15.21.51 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.21*

А.К. СОЛТАНОВА [1], С.М. ИМАНБАЕВ[1]

[1]Университет «Туран-Астана» (Нур-Султан, Казахстан).
Soltanaika@mail.ru[1], esirgep57@mail.ru[2]

ПСИХОЛОГО-ПРАВОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИСПРАВЛЕНИИ И РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ ОСУЖДЕННЫХ

Аннотация

В статье раскрываются основные принципы и задачи исправления и ресоциализации осужденных, а также виды методологии, используемые психологами и работниками исправительных учреждений. Авторами были выявлены причины, по которым осужденные возвращаются к преступному образу жизни, рассмотрены особенности психологии осужденных и концепция деятельности работников исправительного учреждения, по диагностике личностных дефектов осужденных, разработки обоснованной программы их исправления, предупреждения отрицательных «влияний учреждений исправительной системы», которые содействуют криминализации личности. Также, авторами, изучены происходящие изменения психологии осужденных, выявлены основные периоды, связанные с изменением их психического состояния. Кроме того, определены условия, благодаря которым обучение осужденного позволяет воспитывать и исправлять их личность. В условиях интенсивного развития инновационного, технологически-интеграционного процесса, особая специфика, основные функции исправления осужденных и профессиональная деятельность психологов и работников исправительных учреждений требуют дальнейшего научного исследования и грамотной дифференциации.

Ключевые слова: исправление осужденных; ресоциализация; реадаптация в условиях свободы; исправительная психология; оценка исправления; уголовно-исполнительные учреждения.

Введение. Одна из основных целей отрасли уголовно-исполнительного права является исправление осужденных.

Под исправлением понимается – формирование у осужденных уважительного отношения к личности, обществу, труду, нормам, правилам и традициям социума и стимулирование правопослушного поведения [1].

В связи с тем, что этот процесс – сугубо внутренний и психологически сложный, то не существует внешних достоверных критериев для установления наличия и определения истинности такого результата [2].

Исправительная психология – отрасль юридической психологии, изучающая психологические основы ресоциализации, проблемы эффективности наказания, динамику личности осужденного в процессе исполнения наказания, формирование ее поведенческих возможностей в различных условиях исполнения уголовного наказания, особенности ценностных ориентаций и стереотипов поведения, соответствие исправительного законодательства задачам исправления осужденных [3].

Исправительная психология исследует закономерности и особенности жизнедеятельности человека, отбывающего наказание, положительные и отрицательные факторы условий социальной изоляции для личностной самореализации лица.

Ресоциализация – это совокупность правовых, организационных, педагогических, психологических, воспитательных и иных мер воздействия на осужденных, применяемых с целью изменения их негативных ценностных ориентаций, устранения отрицательных последствий изоляции осужденных, закрепления результатов исправления, и оказания им постпенитенциарной помощи.

Как указывается в работе Б.К. Шнарбаева: «В стране произошло серьезное изменение восприятия обществом роли уголовного наказания, в особенности лишения свободы. Наказание в виде лишения свободы преобразовалось из сугубо карательного института с элементами исправления и перевоспитания в институт, перед которым стоит цель ресоциализации личности осужденного.» Надо признать, что система исполнения уголовных наказаний, не утратила своих отрицательных свойств, учреждение исполнения наказаний являются местами продуцирования социально уязвимых граждан [4, С.564].

Задачи ресоциализации осужденных:

1. Перевоспитание (формирование перед ним позитивных целей на фоне позитивных же амбиций).

2. Приобщение к трудовой деятельности (выявление его склонностей в профессиональном плане).

3. Адаптация к нормальному существованию в обществе (помощь в организации планирования своей дальнейшей жизни, в формировании общественно-значимых ценностей, положительных характеристик личности) [5].

Ресоциализация личности осужденных связана, прежде всего, с их ценностной переориентацией, формированием у них механизма социально-положительного целеполагания, отработкой прочных стереотипов социально-положительного поведения [3]

В отличие от «исправления» термин «ресоциализация» шире, поскольку, не исключая возможности изменения сознания осужденного, он направлен на его подготовку к жизни в обществе после отбытия наказания.

Поведение человека, находящегося в принудительной изоляции и вынужденного подчиняться правилам внутреннего порядка и требованиям администрации учреждения, является не настоящим показателем внутреннего его исправления [2].

Сегодня вновь возрождаются попечительские советы, набрали силу советы родственников осужденных и родительские собрания; в ряде мест они не только себя положительно зарекомендовали, но и стали эффективными рычагами воздействия на поведение осужденных. Прекрасные результаты давала ранее шефская работа трудовых коллективов предприятий, учреждений, учебных заведений; причем она была развернута как во время отбывания осужденными наказания, так и после их освобождения при проведении мероприятий по социальной реабилитации. К сожалению, в настоящее время эта работа

находится в упадке в силу сложных социально-экономических условий выживания самих трудовых коллективов [6, С.14].

В связи с вышеизложенным, в исправлении осужденных могут участвовать попечительские и общественные наблюдательные советы, профессиональные союзы, комитеты родителей осужденных, трудовые коллективы, зарегистрированные в установленном законодательством Республики Казахстан порядке общественные объединения, религиозные объединения, политические партии, общественные и благотворительные фонды, другие организации, а также граждане путем:

1) проведения социологических и иных мониторингов;

2) участия в разработке и общественном обсуждении проектов нормативных правовых актов в сфере уголовно-исполнительной деятельности;

3) участия в изыскании, предоставлении, распределении и наблюдении за использованием гуманитарной и благотворительной помощи осужденным;

4) разработки и реализации программ и проектов, направленных на совершенствование деятельности уголовно-исполнительной системы и социально-правовую помощь осужденным;

5) оказания иного содействия учреждениям и органам, исполняющим наказания и иные меры уголовно-правового воздействия, в формах, не противоречащих законодательству Республики Казахстан (ч.1 ст.8 УИК РК) [1].

Основой для исправления должно быть его нравственное возрождение в результате изменений в его сознании.

Ретроспективный анализ значения «исправления» в науке, законодательстве и практике советского периода показал, что если под этим, прежде всего, понималась конечная цель, то для практики пенитенциарных учреждений в основном это означало процесс [2].

Методология. Исправить преступника – значит осуществить его глубинную личностную перестройку, изменить личностную направленность, сформировать новый социально-адаптированный стиль его жизнедеятельности [3]. Согласно ч.1 ст.7 Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан от 5 июля 2014 года, основными средствами исправления осужденных являются:

1) режим отбывания наказания;

2) воспитательное воздействие;

3) поддержание позитивных социальных связей;

4) общественно полезный труд;

5) получение начального, основного среднего, общего среднего, технического и профессионального образования;

6) общественное воздействие [1].

Средства исправления осужденных применяются с учетом вида наказания, характера, степени общественной опасности, формы вины и мотивов совершенного уголовного правонарушения, личности осужденного и его поведения во время отбывания наказания [7, С.62].

Критериями оценки исправимости осужденного могут выступать следующие нравственные и юридические показатели:

– отношение осужденного к совершенному преступлению и к назначенному наказанию;

– отношение осужденного к порядку и условиям отбывания назначенного наказания;

– отношение осужденного к исправительному воздействию;

– социальная характеристика осужденного.

Уголовно-исполнительное законодательство, соответственно, и практика пенитенциарной системы, нацелены на достижение гипотетической цели - исправление осужденного, результаты которого объективно оценить крайне затруднительно (даже если применять в отношении осужденных технические средства в виде - детектора лжи).

Однако, сотрудникам в работе следует использовать конструктивную технологическую разработку принципиально новых средств компьютерного сбора, обработки, использовать информации о конкретных исправительных учреждениях по направлениям их деятельности; внедрить современные технические средства охраны и надзора за осужденными [8, С.94].

Перевоспитание лица, совершившего преступление, начинается с момента его ареста и продолжается в ходе следствия и судебного разбирательства. Одновременно может начинаться и процесс исправления, если правонарушитель чистосердечно раскаивается в совершенном преступлении, осуждает свое преступное поведение. Если же он не раскаивается при объективной виновности, активизирует защитную доминанту, то возникает взрыв между перевоспитанием и исправлением. И только когда будут сняты защитные мотивы и осужденный станет доступным для педагогического воздействия, задумается над своим поведением, осудит свое преступное прошлое, решив изменить себя, можно сказать что, он встал на путь исправления (он начинает исправляться). Следовательно, исправление надо рассматривать как процесс внутренних изменений в личности, которые протекают по своим внутренним законам [9, С.201-202].

В местах лишения свободы оценка, даваемая администрацией учреждения осужденному в таких нормативно-закрепленных вариациях, как «встал на путь исправления», «твердо встал на путь исправления», «доказал свое исправление» либо «не встал на путь исправления», является определяющим критерием степени его исправления [2].

Однако критерии оценки степени исправления осуждения надлежит регламентировать, прежде всего, в уголовно-исполнительном законодательстве, и только суду следует оценивать эту степень.

Исправимость осужденного оценивается в следующих степенях:

– характеризуется положительно, и не нуждается в полном отбывании назначенного судом наказания;

– характеризуется положительно;

– характеризуется неопределенностью в поведении либо имеет неустойчивую социальную установку;

– характеризуется отрицательно либо не стремится к исправлению;

– злостный нарушитель установленного порядка отбывания наказания [10, С.147].

Все это напрямую влияет на объем и характер прав осужденного, в том числе право на перевод из одних условий отбывания наказания в другие внутри мест лишения свободы, условно-досрочное освобождение, а также на многое другое.

Применение вышеуказанных мер в совокупности исправительными учреждениями охарактеризовывается как общее гуманитарное воздействие на заключенных. В основе таких мер лежат «общепризнанные ценности – нравственные нормы, религиозные установки, национальные и мировые культурные ценности, которые целенаправленно обращены к лицам, лишенным свободы либо доступны им для восприятия» [11, С.123].

Перед работниками исправительного учреждения стоит задача диагностики личностных дефектов осужденных, разработки обоснованной программы их исправления, предупреждения тех отрицательных «влияний тюрьмы», которые содействуют криминализации личности.

Эффективность воспитательного воздействия зависит от установления психологического контакта с осужденным. Такой контакт возможен лишь на основе знания его индивидуальной специфики, предпочтительных ориентаций и интересов [3].

Важным фактором в воспитательной работе с осужденными, стимулирующим их правопослушное поведение, является условно-досрочное освобождение от отбывания наказания. Но зачастую материалы на осужденных, представляемых к условно-досрочному освобождению, готовятся некачественно, без всестороннего и глубокого изучения личности осужденных, их поведения за весь период отбывания наказания, совершенных ими преступлений [12, С.28]

Существенна также адекватная диагностика личностных психологических барьеров, системы психологической защиты личности.

Источники получения информации о личности и методы ее изучения:

– Изучение материалов личного дела осужденного и иных документов – ознакомление с автобиографией и характеристикой, данной различными учреж-

дениями и следователем, с содержанием приговора и другими материалами личного дела, выявление ценностно-ориентационных и поведенческих особенностей осужденного, его ролевого статуса в преступном сообществе, изучение поведения в процессе предварительного следствия и судебного разбирательства, анализ публикаций, переписки, социальных связей.

– Объективное и включенное наблюдение – получение и анализ данных о проявляемых осужденным личностных качествах в различных условиях жизнедеятельности – особенности взаимоотношений с людьми в зависимости от их группового статуса, предпочитаемый стиль поведения, объекты повышенной ориентации, деформированность отдельных социальных качеств, зоны повышенной чувствительности.

– Изучающая беседа – получение сведений от осужденного по определенной программе с целью выявления личностных позиций, системы его отношений к различным социально значимым явлениям, жизненного пути личности, возможностей опоры на положительные качества личности.

– Анализ данных медицинского обследования – ознакомление с состоянием физического и психического здоровья осужденного, с рекомендациями по организации его труда и быта в связи с возможными личностными акцентуациями, психопатическими проявлениями.

– Анализ данных о психических особенностях личности – интеллектуальных (уровень интеллектуальных возможностей, широта кругозора, обоснованность суждений), волевой и эмоциональной сфер (особенности принятия решений, самостоятельность, а также настойчивость реализации, сфера импульсивных проявлений, преобладающие эмоциональные состояния, склонность к аффективному поведению).

– Анализ результатов различных воспитательных воздействий (разработка системы средств эффективного ресоциализирующего воздействия на данную личность, коррекция системы воспитательных воздействий) [3].

В исправительном учреждении могут применяться все типы групповой профилактики преступного поведения:

1) межличностный или внутригрупповой – работа с группой лиц, между которыми сложилась криминогенная ситуация;

2) межгрупповой как направленное взаимовлияние групп людей с однотипными криминогенными ситуациями;

3) коллективный – это направленное самовоспитание через специально созданный для этих целей сплоченный, педагогически целесообразный коллектив, требующий длительной многолетней работы;

4) массовый – это сплошное воздействие через полубессознательное на всех осужденных.

Идею внутригрупповой профилактики преступлений несовершеннолетних и женщин осуществила Л.Н. Гуськова (группы по 10-15 чел.) в программе педагогического аутотренинга, включающей и массовый вариант [13, С.25-26]. Программа существует более 10 лет. Сейчас в стране по этим программам проводится крупномасштабный эксперимент. Применяется направленное внушение и самовнушение, воспитание и самовоспитание, психогигиена и психопрофилактика

Методы убеждения и принуждения попрежнему не теряют актуальности.

Дисскусия. Как известно, ранее основным средством исправления был труд, соответственно, и учреждения назывались исправительно-трудовыми.

Между тем в европейских странах еще в XIX веке юридическая общественность говорила о невозможности исправить человека в положительную сторону путем изоляции его от законопослушного общества.

Ученые советского периода также постепенно приходили к пониманию абсурдности рассматриваемой цели [2].

Отсутствует единство мнений о содержании понятия «исправление осужденного», которое является материальным основанием применения условно-досрочного освобождения от отбывания наказания.

В связи с чем, в законодательстве и практике многих зарубежных стран, далеких от положений советской пенитенциарной науки, вообще не ставится цель по исправлению преступников с помощью содержания в тюрьмах.

Ожидание свободы предопределяет поведение многих осужденных. В работе В.В. Степанов «Исправление осужденного как материальное основание применения условно-досрочного освобождения от отбывания наказания» поднимается вопрос о правовой природе условно-досрочного освобождения [14, С.63]. Общее гуманитарное воздействие, направленное на исправление и ресоциализацию заключенных должно быть, по выражению С.В. Позднышева, «социальными клиниками». Это означает, что поступающие в них люди должны выходить социально лучшими, то есть более приспособленными к жизни в обществе [4, С.398].

Система подготовки к освобождению осужденных в КУИС должна быть ориентирована на приобретение и формирование эффективного организационного механизма восстановления социального статуса личности в гражданском обществе. Наказание, связанное с лишением свободы, вызывает ослабление либо утрату социально-полезных связей, а также существенное ограничение выполняемых социальных ролей. Вместе с этим происходят изменения в личности осужденного и не всегда в лучшую сторону [14, С.12].

На этапе освобождения осужденного идет процесс применения психологических тренингов, которые позволяют повысить порог психологической устойчивости, ориентации в сложных жизненных ситуациях.

После освобождения проблема возвращения в прежнее социальное окружение возникает даже у тех, кто совершил преступление неумышленно [15, С.128].

Особого внимания требует социальная работа с осужденными по подготовке их к освобождению и созданию предпосылок для успешной социализации (трудоустройства, решения жилищной проблемы и т.д.).

В связи с тем, что исправление осужденного, когда он отказывается от совершения новых преступлений в силу нравственной переориентации, еще не гарантирует возвращение в социум личности, способной адаптироваться к реалиям свободной жизни. Государство, наказывая лицо за совершение преступлений, должно нацелить уголовное наказание и систему исполнения наказаний на возвращение в общество не только законопослушного, но и подготовленного индивида [6, С.52].

В негативном случае бывший осужденный, не желающий совершать новые преступления, но не сумевший адаптироваться в социуме, вновь встанет перед необходимостью совершить правонарушение.

Ресоциализация осужденных должна быть персонально направленной в зависимости от психологической характеристики личности конкретного преступника, совершенного им правонарушения, поведения в период отбывания наказания, отношения к жертве правонарушения, планов осужденного на будущее и т.д.

Существуют множество показателей, по которым можно судить о готовности человека к возвращению к свободной жизни:

1) наличие/восстановление необходимых документов (удостоверение личности, ИИН и др.);

2) получение в период отбывания наказания образования;

3) решение вопроса о месте его будущего проживания;

4) восстановление родственных связей;

5) решение вопроса с трудоустройством после освобождения,

6) решение вопроса социальных пособий в случаях с инвалидами;

7) привитие некоторых распространенных в обществе навыков (например, умение работать на компьютере);

8) обладание информацией о порядке и механизме решения того или иного правового или социального вопроса;

9) получение необходимого объема информации и знаний о произошедших изменениях в стране за время его нахождения в изоляции [2].

Между тем сотрудники исправительных учреждений не располагают информацией о личности осужденных. Они не обучены получать и анализировать подобную информацию, более того - остерегаются доверительных отношений с осужденными [16, С.25]. К основным средствам психологического воздействия воспитателя на осужденного относятся:

– Переубеждение – понятие, которое предполагает коренную ломку и перестройку взглядов и убеждений личности, замену их другими, противоположными по содержанию. Психологической предпосылкой переубеждения является умение воспитателя расположить осужденного к себе, установить с ним контакт. Простое внешнее приспособление к господствующим ценностям и образцам поведения оказывается недостаточным, поэтому именно убеждение и переубеждение оказывают на личность осужденного более сильное влияние в плане изменения ее мировоззрения. Желательно, чтобы человек включался в какие-то новые для него социально благоприятные условия жизнедеятельности и обрел новые жизненные установки – отмечают пенитенциарные психологи [4, С.397].

– Регулирование межличностных отношений. Воспитатель имеет широкие возможности влиять на сферу межличностного общения, что складываются у осужденного с работниками уголовно-исполнительных учреждений, с другими осужденными, с родными и близкими.

– Регулирование поступающей информации. Целенаправленно отбираемая информация, поступающая к осужденному, должна способствовать восполнению его социального опыта.

– Внушение, как метод воспитания и перевоспитания, основывающийся на авторитете воспитателя [17, С.14].

В психологическом плане под исправлением осужденного следует понимать личностно-психологическую коррекцию – исправление отдельных психорегуляционных дефектов личности осужденного [3].

Среди осужденных – люди, потерявшие ценностную ориентацию в жизни, многие из них страдают от аутизма (болезненной социальной отчужденностью), различными психическими аномалиями - психопаты, невротики, лица с крайне пониженной психической саморегуляцией.

В подобных условиях личность стремится быть грубой, жестокой и боеспособной. А что касается душевных драм и трагедий прошлой жизни – их лучше вытеснить, самооправдать и забыть.

Так закрепляются, консервируются все психологические структуры, характерные для личности преступника.

Исправление провинившейся личности не может быть достигнуто только внешними воздействиями. Для этого необходимо покаяние – самоснятие вины преступником посредством ее признания и чистосердечного самоосуждения – раскаяния.

Результаты. Установлено, что пребывание в учреждениях лишения свободы свыше пяти лет вызывает необратимые изменения в психике человека.

У лиц, отбывших длительное наказание, механизмы социальной адаптации оказываются чрезмерно нарушенными, что каждый из них нуждается в помощи психотерапевта либо психиатра [3].

Сам факт определения личности в исправительное учреждение свидетельствует о наличии у него глубоких социально-психологических дефектов и личностных аномалий [18, С.23].

Вынужденное пребывание в стадных условиях ведет к примитивизации личности, ее крайнему огрублению, снижению уровня критической самооценки личности, к утрате ее самоуважения и остатков социальной идентификации [19, С.73-82].

Пребывание в местах лишения свободы, нечеловеческие условия жизни рушат последнюю надежду на примирение осужденного с социумом.

Замкнутость тюремной среды, крайне ограниченные возможности удовлетворения насущных потребностей, регламентация по-

ведения, однообразная убогость обстановки, насилие и издевательства сокамерников, а в ряде случаев и тюремного персонала, неизбежно формируют устойчивые негативные черты личности. В большинстве случаях личностные деформации становятся необратимыми. Восприятие среды как чужой, опасной и ненавистной переходит на подсознательный уровень, закрепляется антисоциальная установка [20].

Выделяются следующие основные периоды, связанные с изменением психических состояний осужденного:

– Период адаптации, привыкания к новым условиям жизни.

Данный период длится первые 3-4 месяца. В этот период особенно остро ощущается ограничение потребностей, изменение имеющегося стереотипа. Всё это способствует развитию повышенной раздражительности, подавленности и угнетенности до тех пор, пока у осужденного не вырабатываются качества, необходимые для новых условий жизни. Повышенная возбудимость может явиться причиной различных срывов, резких нарушений режима и т.д. Психология осужденного на начальной стадии пребывания в исправительном учреждении часто характеризуется отсутствием ясной перспективы жизни. Это приводит к снижению жизненной активности.

– Период появления, развития интересов в новых условиях жизни. Этот период связан с появлением и развитием положительных эмоций, состояний, вызывающих и повышающих психическую активность осужденного. Интересы, способствующие таким состояниям, могут быть самыми различными: участие в жизни коллектива осужденных, выполняемая работа, культурный досуг, учеба, свидания с родственниками и т.д. Появление широкого круга интересов, расширение структуры выполняемых социальных ролей способствуют изменению психологии осужденного.

– Период сочетания внешнего воздействия с самовоспитанием. Процесс перевоспитания не имеет никакого значения без появления такого периода. Он характерен появлением целей в жизни, выработкой путей их достижения. В психологии осужденного в большей степени проявляются раскаяние в совершенном преступлении, переживание его в сочетании со стремлением возместить нанесенный вред. Для этого периода характерна переоценка ценностных характеристик в жизни.

– Период, предшествующий освобождению заключенного. Ожидание освобождения часто протекает очень тяжело, так как связано с переживанием трудностей, которые подстерегают его в новых условиях (взаимоотношения в семье, на работе и т.д.). По этой причине возможно развитие психических состояний угнетенности, повышенной раздражительности [21, С.154].

Заключение. В данной статье проанализированы особенности психологии осужденных, основные принципы и задачи исправления, а также ресоциализации осужденных, причины, по которым осужденные возвращаются к преступному образу жизни. Идея ресоциализации, на наш взгляд, связывается с мерами оказания социально-психологической помощи осужденному, находящемуся в изоляции.

Из всего вышесказанного следует, что задача исправления осужденных сложна и трудоемка. Ее решение требует специальных психологических познаний, ориентации в структуре личности, динамике ее поведения, в значимых для нее средствах воздействия.

Список использованных источников

[1] Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан. – 05.07.2014. – № 234-V ЗРК [Электронный ресурс]: URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000234 (дата обращения: 20.11.2021).

[2] Саламатов Е. Исправление или ресоциализация. – ЕНУ имени Л.Н.Гумилева [Электронный ресурс]: URL.: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31346284&pos=6;-106#pos=6;-106 (дата обращения: 20.11.2021).

[3] Еникеев М.И. Психологический энциклопедический словарь. М.: Проспект, 2010. – 560 с. [Электронный ресурс]: URL.: https://wiki.1vc0.ru/enciklopediya/psixologiya/otrasli-psixologii/yuridicheskaya-psixologiya/ispravitelnaya-psixologiya.html (дата обращения: 20.11.2021).

[4] Шнарбаев Б.Е. Назначение и исполнение уголовного наказания: Монография. – Алматы: ТОО Лантар Трейд, 2020. – 607 с.

[5] Дмитриев Ю.А., Казак Б.Б. Пенитенциарная психология. Ростов н/д: Феникс, 2007. – 681 с.

[6] Балтабаев К.Ж. Проблемы уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан и его применения //Уголовно-исполнительное право. – 2020. – Т.15. – № 2. – С.168-178.

[7] Баранов Ю.В. Стадии ресоциализации осужденных в свете новых социолого-антропологических воззрений и социальной философии. – СПб., 2018. – 288 с.

[8] Чукмаитов Д.С. Некоторые дискуссионные вопросы условно-досрочного освобождения //Уголовно-исполнительное право. – 2020. – Т.15. – № 2. – С.128-133.

[9] Хасенов Н.Ж. Предупреждение негативных последствий отбывания наказания в исправительной колонии особого режима //Реализация уголовной ответственности: история, современность и перспективы: Материалы международной научно-практической конференции. – Костанай, 2017. – С.200-205.

[10] Психологическое изучение личности осужденного. Сборник материалов – Самара: ГУИН Минюста России по Самарской области, 2004. – 145 с.

[11] Усик Д.В. Международно-правовые стандарты по обращению с осужденными и проблемы их отражения в законодательстве об исполнении наказания в виде лишения свободы: Дис. … канд. юрид. наук. – М.: Академия МВД РФ, 1993. – 123 с.

[12] Жевлаков Э. О состоянии законности в учреждениях уголовно-исполнительной системы //Уголовное право. – 2019. – № 4. – С.27-32.

[13] Гуськова Л.Н. Профилактика преступности, осуществляемая исправительно-трудовыми учреждениями. – М., 2018. – 251 с

[14] Степанов В.В. Исправление осужденного как материальное основание применения условно-досрочного освобождения от отбывания наказания //Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания: теоретические и правоприменительные проблемы: Монография. – М.: Юрлитинформ, 2017. – С.62-93.

[15] Романов В.В. Юридическая психология. – Юристъ, 2004. – 488 с.

[16] Брушлинский А.В. Мышление и прогнозирование //Логико-психологический анализ. – Изд. 2. – М.: URSS, 2021. – С.103-232.

[17] Характеристика личности осужденного (социально-психологический портрет): Учебно-методическое пособие. – М.: НИИ УИС Минюста России, 2004. – 42 с.

[18] Клименко С.К. Нравственные основы взаимодействия между сотрудниками ИТУ и осужденными: Лекция. – М.: Академия МВД СССР, 1986. – 19 с.

[19] Белобородов А.Г. Динамика образа права преступников по мере отбывания наказания в местах лишения свободы //Прикладная психология. – 2001. – № 1. – С.73-82.

[20] Зубков А. Воры сами о себе //Преступление и наказание. – 1997. – № 1-7. – С.51.

[21] Быков А.К. Методы активного социально-психологического обучения. – Сфера, 2005. – 160 с.

References

[1] Ugolovno-ispolnitel’nyj kodeks Respubliki Kazahstan. – 05.07.2014. – № 234-V ZRK [Elektronnyj resurs]: URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000234 (data obrashcheniya: 20.11.2021).

[2] Salamatov E. Ispravlenie ili resocializaciya. – ENU imeni L.N. Gumileva [Elektronnyj resurs]: URL.: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31346284&pos=6;-106#pos=6;-106 (data obrashcheniya: 20.11.2021).

[3] Enikeev M.I. Psihologicheskij enciklopedicheskij slovar’. M.: Prospekt, 2010. – 560 s. [Elektronnyj resurs]: URL.: https://wiki.1vc0.ru/enciklopediya/psixologiya/otrasli-psixologii/yuridicheskaya-psixologiya/ispravitelnaya-psixologiya.html (data obrashcheniya: 20.11.2021).

[4] Shnarbaev B.E. Naznachenie i ispolnenie ugolovnogo nakazaniya: Monografiya. – Almaty: TOO Lantar Trejd, 2020. – 607 s.

[5] Dmitriev Yu.A., Kazak B.B. Penitenciarnaya psihologiya. Rostov n/d: Feniks, 2007. – 681s.

[6] Baltabaev K.Zh. Problemy ugolovno-ispolnitel’nogo zakonodatel’stva Respubliki Kazahstan i ego primeneniya //Ugolovno-ispolnitel’noe pravo. – 2020. – T.15. – № 2. – S.168-178.

[7] Baranov Yu.V. Stadii resocializacii osuzhdennyh v svete novyh sociologo-antropologicheskih vozzrenij i social'noj filosofii. – SPb., 2018. – 288 s.

[8] Chukmaitov D.S. Nekotorye diskussionnye voprosy uslovno-dosrochnogo osvobozhdeniya //Ugolovno-ispolnitel'noe pravo. – 2020. – T.15. – № 2. – S.128-133.

[9] Hasenov N.Zh. Preduprezhdenie negativnyh posledstvij otbyvaniya nakazaniya v ispravitel'noj kolonii osobogo rezhima //Realizaciya ugolovnoj otvetstvennosti: istoriya, sovremennost' i perspektivy: Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii. – Kostanaj, 2017. – S.200-205.

[10] Psihologicheskoe izuchenie lichnosti osuzhdennogo. Sbornik materialov – Samara: GUIN Minyusta Rossii po Samarskoj oblasti, 2004. – 145 s.

[11] Usik D.V. Mezhdunarodno-pravovye standarty po obrashcheniyu s osuzhdennymi i problemy ih otrazheniya v zakonodatel'stve ob ispolnenii nakazaniya v vide lisheniya svobody: Dis. … kand. yurid. nauk. – M.: Akademiya MVD RF, 1993. – 123 s.

[12] Zhevlakov E. O sostoyanii zakonnosti v uchrezhdeniyah ugolovno-ispolnitel'noj sistemy //Ugolovnoe pravo. – 2019. – № 4. – S.27-32.

[13] Gus'kova L.N. Profilaktika prestupnosti, osushchestvlyaemaya ispravitel'no-trudovymi uchrezhdeniyami. – M., 2018. – 251 s

[14] Stepanov V.V. Ispravlenie osuzhdennogo kak material'noe osnovanie primeneniya uslovno-dosrochnogo osvobozhdeniya ot otbyvaniya nakazaniya //Uslovno-dosrochnoe osvobozhdenie ot otbyvaniya nakazaniya: teoreticheskie i pravoprimenitel'nye problemy: Monografiya. – M.: Yurlitinform, 2017. – S.62-93.

[15] Romanov V.V. Yuridicheskaya psihologiya. – Yurist", 2004. – 488 s.

[16] Brushlinskij A.V. Myshlenie i prognozirovanie //Logiko-psihologicheskij analiz. – Izd. 2. – M.: URSS, 2021. – S.103-232.

[17] Harakteristika lichnosti osuzhdennogo (social'no-psihologicheskij portret): Uchebno-metodicheskoe posobie. – M.: NII UIS Minyusta Rossii, 2004. – 42 s.

[18] Klimenko S.K. Nravstvennye osnovy vzaimodejstviya mezhdu sotrudnikami ITU i osuzhdennymi: Lekciya. – M.: Akademiya MVD SSSR, 1986. – 19 s.

[19] Beloborodov A.G. Dinamika obraza prava prestupnikov po mere otbyvaniya nakazaniya v mestah lisheniya svobody //Prikladnaya psihologiya. – 2001. – № 1. – S.73-82.

[20] Zubkov A. Vory sami o sebe //Prestuplenie i nakazanie. – 1997. – № 1-7. – S.51.

[21] Bykov A.K. Metody aktivnogo social'no-psihologicheskogo obucheniya. – Sfera, 2005. – 160 s.

Сотталғандарды түзеу және әлеуметтендірудегі психологиялық-құқықтық тәсілдер

А.К. Солтанова [1], С.М. Иманбаев[1]
«Туран-Астана» университеті
(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Аңдатпа

Мақалада сотталғандарды түзеу мен әлеуметтендірудің негізгі принциптері мен міндеттері, сондай-ақ психологтар мен түзеу мекемелерінің қызметкерлері қолданатын әдістеме түрлері көрсетілген. Сондай-ақ автор сотталғандардың қылмыстық өмір салтына қайта оралуының себептерін де анықтаған. Автор Қазақстан Республикасындағы сотталғандарды түзеу ерекшеліктерін, сотталғандар психологиясының ерекшеліктерін және сотталғандардың жеке кемшіліктерін диагностикалау бойынша түзеу мекемесі қызметкерлерінің іс-әрекетінің тұжырымдамасын талдап, негізделген бағдарламаны әзірлеген. оларды түзету, сол жағымсыз «түзету мекемелерінің ықпалын» болдырмау үшін. Сондай-ақ, автор сотталғандардың психологиясындағы өзгерістерді зерттей отырып, сотталғандардың психикалық күйлерінің өзгеруіне байланысты негізгі кезеңдерді ашып көрсеткен. Мақалада сотталғанның тәрбиесі тұлғаны тәрбиелейтін және қайта тәрбиелейтін жағдайлар анықталды. Инновациялық, технологиялық және интеграциялық процестің қарқынды дамуы жағдайында сотталғандарды түзеудегі ерекше

спецификалық, негізгі функциялары және психологтар мен түзеу қызметкерлерінің кәсіби қызметі әрі қарай ғылыми зерттеулер мен сауатты саралауды талап етеді.

Түйін сөздер: сотталғандарды түзеу; қайта әлеуметтену; түзету психологиясы; түзету ұпайы; пенитенциарлық мекемелер.

Psychological and legal approaches in the correction and resocialization of convicts

***A. Soltanova*[1], *S. Imanbaev*[1]**
Turan University
(Nur-Sultan, Kazakhstan)

Abstract

The article reveals the basic principles and objectives of the correction and resocialization of convicts, as well as the types of methodology used by psychologists and correctional workers. The author also identified the reasons why convicts return to a criminal lifestyle. The author analyzes the features of the correction of convicts in the Republic of Kazakhstan, the peculiarities of the psychology of convicts and the concept of the activities of employees of the correctional institution in diagnosing personal defects of convicts, developing a reasonable program for their correction, preventing those negative «influences of institutions of the correctional system» that contribute to the criminalization of the individual. Also, the author, having studied the changes in the psychology of convicts, identified the main periods associated with changes in the mental states of convicts. The article determined the conditions due to which the education of the convict educates and re-educates the personality. In the conditions of intensive development of the innovative, technological and integration process, the special specificity, the main functions of the correction of convicts and the professional activities of psychologists and correctional workers require further scientific research and competent differentiation.

Keywords: correction of convicts; resocialization; correctional psychology; evaluation of correction; penitentiary institutions.

Поступила в редакцию: 21.02.2022

МРНТИ 14.77.03 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.22*

В. БАЛДЖЫ[1], *Б. ЕРМАХАНОВ*[2]*, *А. КОСШЫГУЛОВА*[3]

[1]*Анкара университеті (Анкара, Түркия),*
[2]*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті (Түркістан, Қазақстан),*
[3]*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан),*
vbalci2@gmail.com, baglan0989@gmail.com, alenti85@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯДАҒЫ ЖОО СТУДЕНТТЕРІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІ БАРЫСЫНДАҒЫ БҰҚАРАЛЫҚ СПОРТҚА ҚАТЫСУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Бұл мақалада бұқаралық спорттың маңызы, Қазақстан Республикасы мен Түркия Республикасындағы бұқаралық спортты қолдау жұмыстары мен Түркия Республикасы Бұқаралық спорт федерациясының мақсаты және жоғары оқу орны студенттерінің бұқаралық спорт шараларына қатысу көрсеткіштері жайында баяндалды. Ғылыми зерттеу жұмысына Анкара қаласының Қажы Байрам Вели мен Анкара университетінен 230 студент және Алматы қаласының Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті мен Қазақ ұлттық аграрлық университетінен 230 студент қатысты. Аталмыш мақалаға жалпы саны 460 білім алушы қатыстырылды. Ғылыми мақалада зерттеу жұмысына қатысушы студенттердің сауална-

мадан алынған нәтижелері берілген. Жиналған мәліметтер SPSS бағдарламасында талданып, кестелер түрінде енгізіліп, талдау жасалынды.

Түйін сөздер: бұқаралық спорт; дене шынықтыру және спорт; салауатты өмір салты; Бұқаралық спорт федерациясы.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың "Дене шынықтыру мен бұқаралық спортты дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Кешенді жоспарында" Қазақстан Республикасының Үкіметі бекіткен 2020 жылғы 23 сәуірдегі № 242 ұсыныстары дене шынықтырумен және бұқаралық спортпен айналысатын азаматтардың санын айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді. "Дене шынықтыру мен бұқаралық спортты дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Кешенді жоспарын" іске асыру нәтижесінде саланы дамытудың мынадай нәтижелеріне қол жеткізіледі деп болжануда [1]:

– халықты дене шынықтырумен және спортпен жүйелі түрде айналысуға тартудың орташа деңгейі ұлғайтылатын болады;

– балалар, жасөспірімдер және жастар үшін әртүрлі спорт түрлері бойынша спорт секциялары мен клубтарының желісі кеңейтіледі;

– елдің спорттық өміріне халықтың тартылуын бағалауды қоса алғанда, саланы дамытудың жүйелі мониторингі қамтамасыз етіледі.

Қазіргі заманғы қоғамда адам баласында кездесетін ең қауіпті аурулардың негізгі себептерінің бірі қимыл мен қозғалыстың аздығы екендігі белгілі. Бұл әрекетсіздік ең алдымен адам бұлшықетінің әлсіреуіне, буын қозғалысың төмендеуіне, бел мен омыртқа сүйектеріндегі түрлі аурулардың жасаруына әкеліп соғуда. Тіпті бұл процес жастар арасында да кеңінен қанат жайған мәселелердің бірегейіне айналып отыр.

Спорт – бұл қазіргі қоғамдағы аса маңызға ие әлеуметтік іс-әрекеттің бір түрі. Спорттық іс-шаралар қазіргі заманғы адамның, қатысушының да, көрерменнің де маңызды мүдделерінің бірі болып табылады [2].

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Қазақстан-2050»: Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында: «Дене шынықтыру мен спорт мемлекеттің айрықша назарында болуы тиіс. Нақ сол саламатты өмір салты ұлт денсаулығының кілті болып саналады. Алайда елде барлығы үшін қолжетімді спорт нысандары, спорт құрал-жабдықтары жетіспейді. Осыған байланысты Үкімет және жергілікті органдар дене шынықтыруды, бұқаралық спортты дамыту және типтік жобадағы дене шынықтыру-сауықтыру нысандары, соның ішінде, аула нысандары құрылысы бойынша шаралар қабылдау қажет», – деп айтқан болатын [3].

Бұқара халықтың бос уақытын тиімді пайдалануына оң әсер беретін рекреациялық шаралар – бұл бос уақытқа өз еркімен қатысатын және жеке қанағаттануды қамтамасыз ететін іс-шаралар, екінші жағынан, жалпы қызығушылық пен салауатты өмір салтын ұстану негізіндегі әлеуметтік ортаны қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Спорт және дене шынықтыру істері комитетінің деректері бойынша елімізде 127703 спорт секциясы жұмыс істеген, оның ішінде 62733-і ауылдық жерлерде. Дене шынықтыру мен бұқаралық спортты қаржыландыру бүгінде шұғылданушылар санын айтарлықтай көбейту үшін жеткіліксіз [4]. Бұқаралық спортқа қатысты әзірленген жоспарды орындау мүмкіндіктерін нақты бағалау үшін Алматы облысының дене шынықтыру және бұқаралық спортты дамыту бойынша да жұмыстарға талдау жүргізілуде [5].

2019 жылы Қазақстанда дене шынықтырумен және бұқаралық спортпен 5,7 млн. адам айналысты, бұл 30,6%-ды құрады, ал 2020 жылы олардың саны 5,9 млн-ға дейін өсті, бұл халықтың 31,6%-ын құрады.

Елімізде қазіргі таңда бұқаралық спорт саласында түрлі заң бұзушылықтар мен әділетсіздіктер де орын алуда. Бұл жөнінде бокстан WBF International белбеуінің

иегері Айда Сатыбалдинова Қазақстан Ресупубликасының Президентіне үндеу жасады. Оның БАҚ-қа берген сұхбатында: «Еліміздің барлық өңірінде және қаласында спорттың барлық түрлері бойынша міндетті тексерулер жүргізу қажет», – деген пікір білдірген болатын [6].

Біз өмір сүріп жатқан осы дәуірде урбанизация тез дамып келеді. Адамдар қимыл-қозғалысы азайып, бұрмаланған құрылыстан туындаған әлеуметтік-экономикалық және мәдени проблемалар және психологиялық шиеленісті тудыратын факторлар (шу, қарқынды қозғалыс және т.б.) адамдардың денсаулығына байланысты мәселелердің түрін өзгертті. Осылайша, технологиялық мүмкіндіктерді пайдалану және көлік құралдарының, байланыс құралдарының таралуы, үйлер мен кеңселерде автоматты құрылғыларды, жабдықтарды қолдану мен тәуелділік артуда. Бұл жағдайлар адамдардың қимылы мен қозғалысының азаюына әсер етуде. Жастар мен орта жастағы адамдардан басқа егде жастағы адамдар арасында бұқаралық спортты дамытуды назардан тыс қалдырмағанымыз жөн. Егде жастағы адамдарға арналған төменде көрсетілген бұқаралық спорттық жатытғуларға тоқталып өтейік:

1. Аэробты жаттығулар. Жаттығудың қарқындылығы адамның жүрек соғу жиілігінің 50%-ынан аспайды және екі апта сайын 5%-ға артады, алайда 70% деңгейі ешқашан аспауы керек. Егде жастағы адамның жаттығуларға төзімділігін жай сөйлеу сынағы арқылы түсінуге болады: егер жаттығу кезінде сөйлеу қиын болса, онда қарқындылық тым жоғары. Шаршау, бұлшықеттер мен буындардың кернеуі, стресс факторларының пайда болуы жағдайында жаттығуларды тоқтату қажет [7].

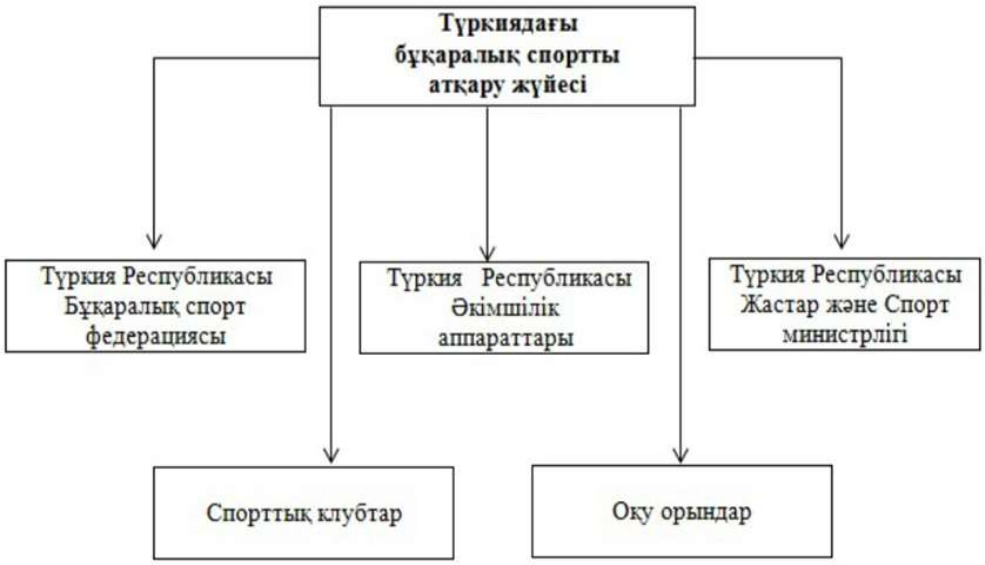
2. Жаяу жүру. Егде жастағы адамдардың дене бітімін жақсартудың ең қарапайым, арзан және қауіпсіз спорт түрі-жаяу жүру. Мұны аптасына кемінде үш күн және әр серуенде 20-40 минут жасау керек. Басталуы аптасына екі рет 10 минуттан басталады, ұзақтығы мен жиілігі апта сайынғы өсу түрінде артады [8].

Қазіргі таңда әлемнің барлық елдері, әсіресе Еуропадағы Франция, Германия, Чехия, Швеция, Польша сынды елдерде халықтың бұқаралық спорт шараларына қатысу көрсеткіштерінен алдынға қатардағы елдер санатында орын алады. Әлемнің дамыған Жапония, Оңтүстік Корея, Англия секілді елдерінде де бұқаралық спортқа жоғары дәрежеде көңіл бөлініп отыр [9].

Түркия халқының бұқаралық спорт шараларына қатысу көрсеткіші едәуір жоғары. Бұқара халықтың көпшілік орындарда спорттық жаттығулармен шұғылданып, бос уақытын тиімді пайдалануларына ел үкіметі тарапынан жоғары дәрежеде көңіл бөлінеді. Түркиядағы бұқаралық спорт шараларын ұйымдастырып, халық арасында насихаттайтын арнайы Бұқаралық спорт федерациясы жұмыс жасайды.

Түркия Республикасының Бұқаралық спорт федерациясы 1990 жылдың 12 маусымында құрылды. Мақсаты: 3 пен 93 жас аралығындағы халықтың физикалық мүмкіндігі, жынысы, әлеуметтік деңгейлері мен ұлттық ерекшеліктеріне құрмет көрсете отырып, бұқаралық спортпен айналысуына жағдай жасау; Халықтың экономикалық жағдайларын ескере отырып, қажет болса мемлекеттік мекемелермен, жеке кәсіпкерлермен келіссөздер жасай отырып, олардың бұқаралық спортпен айналысуын қамтамасыз ету; Халықаралық және ұлттық деңгейде бұқаралық спорттық шаралар, жарыстар, конгрестер, семинарлар, кездесулер, курстар, симпозиумдар мен фестивальдар ұйымдастыру т.б. [10].

Түркиядағы бұқаралық спортты қолдау бастамалары 1923 жылы Түркия Республикасының негізін қалаушы Мустафа Кемаль Ататүріктің бастамасымен жүзеге асырылды. Ататүрік халық денсаулығына спорттың ерекше ықпал ететіндігін ескере отырып, мемлекет тарапынан қолдау жасалынуын тілге тиек еткен болатын ([1-сурет) 11].



Сурет 1. **Түркиядағы бұқаралық спорт шараларының орындалуына жауапты негізгі құрылымдар**

Зерттеу әдістері және әдіснамалары. Біз, бұл бөлімде зерттеу жұмысына қандай әдіс қолданғанымызды және зерттеуші тарапынан дайындалған «Бұқаралық спорт» сауалнамасы жайында баяндайтын боламыз.

Бұл зерттеу скринингтік модельге сәйкес жасалды. Скринингтік модель жоғары оқу орны студенттерінің бұқаралық спорт тұжырымдамасы туралы көзқарастарын және олардың өмір сүру деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін әдістің бірі.

Скринингтік модельдер – бұл өткен шақтағы және қазіргі кездегі жағдайды бейнелеуге бағытталған зерттеу тәсілдері. Зерттеуге негіз болған тақырып зерттеуші тарапынан болған жағдайды сол күйінде анықтауға тырысады. Оларды қандай да бір жолмен өзгертуге, нәтижесіне әсер етуге күш салынбайды (1-кесте) [12].

Ғылыми зерттеуде қолданылған Бұқаралық спорт сауалнамасын әзірлеу барысында Бүйүкөзтүрк тұжырымдамасына сәйкес, «мәселені сәйкестендіру, бөлім (сұрақ) жазу, сараптамалық пікір алу және алдын-ала бақылау тобына жүргізу» сынды кезеңдерден өтілді.

Кесте 1

Ғылыми зерттеу жұмысына қатысушыларға қатысты мағлұмат

№	Мемлекеті	Қаласы	Оқу орны	Саны
1	Қазақстан	Алматы	Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті	230
2	Қазақстан	Алматы	Қазақ ұлттық аграрлық университеті	
3	Түркия	Анкара	Қажы Байрам Вели университеті	230
4	Түркия	Анкара	Анкара университеті	
Жалпы қатысушы саны: 460				

Ғылыми зерттеуде қолданылған Бұқаралық спорт сауалнамасын әзірлеу барысында Бүйүкөзтүрк тұжырымдамасына сәйкес, «мәселені сәйкестендіру, бөлім (сұрақ) жазу, сараптамалық пікір алу және алдын-ала бақылау тобына жүргізу» сынды кезеңдерден өтілді. Алдымен бұқаралық спорт ұғымына қатысты мағлұматтар қарастырылып, сауалнама сұрақтары жазылды. Содан кейін жазылған сұрақтар мамандыққа қатысты мамандар мен тіл мамандарына жіберілді. Сарапшылардың

өтініштерімен сауалнаманың соңғы нұсқасы бойынша алдын ала тәжірибе жүргізілді. Осыдан кейін сауалдардың сенімділігі мен қолданушылық анализдері жасалынды.

Қолданушылық анализі. Бұқаралық спорт ұғымына қатысты мағлұматтар қарастырылғаннан кейін зерттеуші мен сарапшылардың пікірлеріне сәйкес соңғы күйінде ұсынылған 11 сұрақ бақылау тобына қолданылды. 200 адамнан тұратын бақылау тобына қолданылатын сауалнама деректері бойынша мен фактор анализі жүргізілді.

Фактор анализі. Осы бағытта жүргізілген AFA нәтижесінде өзіндік мәні 1-ден асатын бірғана фактор бар екендігі анықталды, алосы фактормен түсіндірілген дисперсия 29,183% құрайды. 2-кестеде факторлық жүктемелер және сауалдарға қатысты факторлардың ортақ дисперсиясы ұсынылған.

Кесте 2

Факторлық жүктемелер және сауалдарға қатысты факторлардың жалпы дисперсиясы

Сауалдар	Факторлық жүктеме	Ортақ фактордың дисперсиясы
C1	,212	,461
C2	,299	,546
C3	,138	,372
C4	,324	,569
C5	,367	,606
C6	,379	,616
C7	,337	,581
C8	,329	,574
C9	,321	,567
C10	,287	,536
C11	,217	,465
Тиісті мән: 3,210		
Анықталған жалпы дисперсия: 29,183		

Зерттеу нәтижесі және талдау. Қазақстандық және түркиялық әдебиеттерде бұқаралық спорт тақырыбы бойынша зерттеулер өте аз. Осы тұрғыда аталмыш тақырып аясындағы мақаламыз ғылыми зерттеу жұмыстары мен оқырмандарға пайдалы болады деп үміттенеміз.

Магнанини бұқаралық спорт жайлы ғылыми зерттеуінің нәтижесінде, «әлемдік бұқаралық спорт» моделін қалыптастыру керек деген ұсыныс жасаған болатын. Ол өз зерттеуінде бұқаралық спорттың моделін қалыптастыру мүмкіндігі шектеулі жандардың спортқа деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, бұқаралық спортты жалпыға бірдей оқытып, оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыратын жақсы мүмкіндік бере алатындығын баяндаған [13].

Зорбаның зерттеу нәтижесіне сәйкес, Олимпиадалық қозғалыстың қалыптасуына бұқаралық спорт ерекше ықпал ететіндігін анықтады. Халықаралық Олимпиада Комитетінің негізгі қағидаларының бірі – әлем халқының спорт мәдениетін қабылдауға, олардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуына әсер етуші бұқаралық спортты дамыту [14].

Пынар Гүзелдің Финляндияда өткен «XIII Әлемдік бұқаралық спорт» конгресіндегі жасаған баяндамасы Халықаралық Олимпиада Комитеті өкілдерінің ерекше қолдауына ие болып, бұқаралық спорттың әлемдік деңгейдегі мәселелері көтерілген болатын [15].

Зерттеу жұмысымыздың нәтижесін анықтау мақсатында төмендегідей бірнеше сауалдарды ортаға қойып, талдау жасауды жөн көрдік:

1. Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың жыныстық ерекшеліктеріне қарай ерекшелене ме?

2. Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың жас ерекшеліктеріне қарай ерекшелене ме?

3. Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың отбасылық жағдайына қарай ерекшелене ме?

4. Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың жыныстық ерекшеліктеріне қарай ерекшелене ме?

5. Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың жас ерекшеліктеріне қарай ерекшелене ме?

6. Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың отбасылық жағдайына қарай ерекшелене ме?

7. Қазақстан мен Түркияда оқитын студенттер арасында бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы тұрғысынан қандай айырмашылық бар?

8. Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың жынысына қарай ерекшелене ме?

ЖОО студенттерінің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы мен жыныстық ерекшелігі ауыспалылығының арасында статистикалық маңызды айырмашылықтың бар-жоғын анықтау мақсатында «Mann Whitney-U» тесті қолданылды. Тест нәтижелері 3-кестеде көрсетілген. Нәтижелер талданған кезде, Қазақстанда оқитын университет студенттерінің бұқаралық спорт хабардарлығы олардың жынысына байланысты айтарлықтай айырмашылықтарды көрсетпегені анықталды [U=55522,0; p> ,05].

Кесте 3

Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығын жыныстық ерекшеліктеріне қарай анықтау үшін жүргізілген «Mann Whitney-U» тестінің нәтижелері

	Жынысы	n	Орташа реттілік мәні	Жалпы реттілік мәні	U	p
Бұқаралық спорт	Ер	165	324,37	89192,0	55522,0	,948
	Әйел	65	335,38	148513,0		
*p< ,05						

1. Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың жас ерекшеліктеріне қарай ерекшелене ме?

ЖОО студенттерінің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы мен жыныстық ерекшелігі ауыспалылығының арасында статистикалық маңызды айырмашылықтың бар-жоғын анықтау мақсатында «Kruskal Wallis-H» тесті қолданылды. Тест нәтижелері 4-кестеде көрсетілген.

Кесте 4

Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығын жас ерекшеліктеріне қарай анықтау үшін жүргізілген «Kruskal Wallis-H» тестінің нәтижелері

	Жасы	n	Орташа реттілік	X^2	p	Айырмашылық
Бұқаралық спорт	18 жастан төмен (1)	5	432,17			
	18-19 жас (2)	45	226,86			1-3
	20-21 жас (3)	77	380,82	13,462	,009*	1-4
	22-23 жас (4)	90	412,05			2-43
	23 жас және (5) одан жоғары	13	332,27			2-4
*p < ,05						

Респонденттердің бұқаралық спорттан хабардарлығын жас ерекшелегі бойынша анықтау мақсатында жүргізілген дисперсиялық талдау нәтижесінде: 18 жасқа дейінгі студенттер мен 20-21 жас аралығындағы және 22-23 жас аралығындағы топтар арасындағы айырмашылық 18 жасқа дейінгі студенттерде басымдығы көрінді; 18-19 жас аралығындағы студенттер мен 20-21 жас және 22-23 жас аралығындағы топтар арасындағы мәнді айырмашылық 18-19 жас аралығындағы студенттерде басым екендігі анықталды. Бұл жағдай жасы төмен студенттердің бұқаралық спорттан хабардарлық деңгейінің жоғары болғандығын көрсетіп отыр.

2. Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың отбасылық жағдайына қарай ерекшелене ме?

ЖОО студенттерінің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы мен отбасылық жағдайы ауыспалылығының арасында статистикалық мәнді айырмашылықтың бар-жоғын анықтау мақсатында «Kruskal Wallis-H» тесті қолданылды. Тест нәтижелері 5-кестеде көрсетілген.

Кесте 5

Қазақстанда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығын отбасылық жағдайына қарай анықтау үшін жүргізілген «Kruskal Wallis-H» тестінің нәтижелері

	Отбасылық жағдайы	n	Орташа реттілік	X^2	p	Айырмашылық
Бұқаралық спорттан хабардарлығы	Бойдақ	199	360,04	39,796	,000*	1-2
	Азаматтық некеде	1	112,91			1-3
	Отбасылы	25	235,66			1-4
	Ажырасқан	5	110,92			
* p< ,05						

5-кестедегі нәтижелер талданғанда респонденттердің бұқаралық спорттан хабардарлық көрсеткіштерінің отбасылық жағдайларына байланысты айырмашылық бар екендігі анықталды. Бұл айырмашылықтың қай топтар арасында екендігін анықтау мақсатында «Kruskal Wallis-H» тесті жасалынды. Анализ нәтижесінде бойдақ студенттер мен азаматтық некедегі студенттер, отбасылы және ажырасқан студенттер арасында айтарлықтай айырмашылық бар екендігі анықталды және бұл айырмашылық бойдақ студенттерде басымдылық танытты.

3. Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың жыныстық ерекшеліктеріне қарай ерекшелене ме?

ЖОО студенттерінің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы мен жыныстық ерекшелігі ауыспалылығының арасында статистикалық мәнді айырмашылықтың бар-жоғын анықтау мақсатында «Mann Whitney-U» тесті қолданылды. Тест нәтижелері 6-кестеде көрсетілген.

Кесте 6

Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығын жыныстық ерекшеліктеріне қарай анықтау үшін жүргізілген «Mann Whitney-U» тестінің нәтижелері

	Жынысы	n	Орташа реттілік мәні	Жалпы реттілік мәні	U	p
Бұқаралық спорт	Ер	182	374,23	166904,5	46506,5	,000*
	Әйел	48	310,38	79146,5		
*p< ,05						

6-кестедегі нәтижелер талданған кезде, Қазақстанда оқитын университет студенттерінің бұқаралық спорт хабардарлығы олардың жынысына байланысты мәнді айырмашылық бар екендігі және бұл айырмашылық ер студенттерде басымдық көрсетті [U=46506,5; p< ,05]. Бұл жағдайды ер студенттердің қабылдау деңгейі қыз балаларға қарағанда жоғары деп түсінуге болады.

4. Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың жас ерекшеліктеріне қарай ерекшелене ме?

Респонденттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы мен жыныстық ерекшелігі ауыспалылығының арасында статистикалық маңызды айырмашылықтың бар-жоғын анықтау мақсатында «Kruskal Wallis-H» тесті жасалынды. Тест нәтижелері 7-кестеде баяндалған.

Кесте 7

Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығын жас ерекшеліктеріне қарай анықтау үшін жүргізілген «Kruskal Wallis-H» тестінің нәтижелері

	Жасы	n	Орташа реттілік	X^2	p	Айырмашылық
Бұқаралық спорт	18 жастан төмен (1)	5	193,37			
	18-19 жас (2)	45	358,93			1-2
	20-21 жас (3)	77	366,82	41,122	,000*	1-3
	22-23 жас (4)	90	359,95			1-4
	23 жас және (5) одан жоғары	13	382,82			1-5
*p < ,05						

Респонденттердің бұқаралық спорттан хабардарлығы жас ерекшелегі бойынша айырмашылығын анықтау мақсатында жүргізілген дисперсиялық талдау нәтижесінде: 18 жасқа дейінгі студенттер мен 19-20 жас аралығындағы және 20-21 жас аралығындағы топтар арасындағы айырмашылық 23 жастан жоғары студенттерде басым екендігі анықталды. Бұл жағдай жасы үлкен студенттердің бұқаралық спорттан хабардарлық деңгейінің 18 жастан төмен студенттерге қарағанда айтарлықтай жоғары екендігін көрсетті.

5. Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы олардың отбасылық жағдайына қарай ерекшелене ме?

Респонденттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы мен отбасылық жағдайы ауыспалылығының арасында статистикалық мәнді айырмашылықтың бар-жоғын анықтау мақсатында «Kruskal Wallis-H» тесті жасалынды. Талдау нәтижелерін 8-кестеден көруге болады.

8-кестедегі нәтижелер талданғанда респонденттердің бұқаралық спорттан хабардарлық көрсеткіштерінің отбасылық жағдайларына байланысты айырмашылық болғандығы анықталды.

Бұл айырмашылықтың қай топтар арасында екендігін анықтау мақсатында «Kruskal Wallis-H» тесті жасалынды. Анализ нәтижесінде бойдақ студенттер мен азаматтық некедегі студенттер, отбасылы және ажырасқан студенттер арасында айтарлықтай айырмашылық бар екендігі анықталды және бұл айырмашылық нышанлы (сөз байласқан) студенттерде басым екендігі ортаға шықты.

Кесте 8

Түркияда оқып жатқан студенттердің бұқаралық спорт жайлы хабардарлығын отбасылық жағдайына қарай анықтау үшін жүргізілген «Kruskal Wallis-H» тестінің нәтижелері

	Отбасылық жағдайы	n	Орташа реттілік	X^2	p	Айырмашылық
Бұқаралық спорттан хабардарлығы	Бойдақ	217	318,86	79,221	,000*	1-2
	Нышанлы (сөз байласқан)	6	423,11			1-3
	Отбасылы	5	465,42			1-4
	Ажырасқан	2	411,60			
* p< ,05						

6. Қазақстан мен Түркияда оқитын студенттер арасында бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы тұрғысынан қандай айырмашылық бар?

Қазақстан мен Түркиядағы кейбір жоғары оқу орны студенттері арасында бұқаралық спорт жайлы хабардарлығы тұрғысынан қандай айырмашылық бар-жоғын анықтау мақсатында «Kruskal Wallis-H» тесті жасалынды. Талдау нәтижелерін 9-кестеден көруге болады.

Кесте 9

Қазақстан мен Түркияда оқитын студенттер арасында бұқаралық спорт жайлы хабардарлығын анықтау мақсатында жүргізілген «Kruskal Wallis-H» тестінің нәтижелері

	Өлкесі	n	Орташа реттілік мәні	Жалпы реттілік мәні	U	p
Бұқаралық спорт	Қазақстан	230	542,75	533431,5	216666,5	,015*
	Түркия	230	718,60	228068,5		
*p< ,05						

9-кестедегі нәтижелер талданғанда респонденттердің бұқаралық спорттан хабардарлық көрсеткіштерінің өмір сүретін өлкесіне байланысты айтарлықтай ерекшелік көрсеткендігі және бұл айырмашылық Түркияда тұратын студенттерде басым екендігі анықталды.

Қорытынды. Дене шынықтыру мен спорт мемлекеттің айрықша назарында болуы тиіс. Себебі дене шынықтыру мен бұқаралық спорт жалпы халықтық салауатты өмір салтын қалыптастыру мен ұлт денсаулығының кілті болып саналады. Алайда елде барлығы үшін қолжетімді спорт нысандары, спорт құрал-жабдықтары жетіспейді. Осыған байланысты Үкімет және жергілікті органдар дене шынықтыруды, бұқаралық спортты дамыту және типтік жобадағы денешынықтыру-сауықтыру нысандары, соның ішінде, аула нысандары құрылысы бойынша шаралар қабылдау қажет. Бұл жұмысты келесі жылы-ақ бастау керек», - деген сөздері бұқаралық спорт пен дене шынықтыруға деген ерекше ықпалды білдіреді. Шынында да үкімет тарапынан бұқаралық спорттың дамуына барынша жағдай жасалынса, бұқара халықтың спортпен шұғылданып, салауатты өмір салтын ұстанатын жастар санын көтеруге мүмкіндік болар еді.

Ғылыми мақаламыздың тақырыбын зерттеу барысында Түркия Республикасы Бұқаралық спорт федерациясының атқарған жұмыстарымен таныстық. Аталмыш федерация сынды елімізде де арнайы бұқаралық

спорт шараларын ауқымды әрі жүйелі түрде іске асыратын Қазақстан Республикасы Бұқаралық спорт федерациясын құру секілді жүйелі жоспарлар негізінде «Қазақстан – 2050» межесіне жету мақсатын бүгіннен бастағанымыз жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Комплексный план по развитию физической культуры и массового спорта на 2020-2025 годы: Постановление Правительства Республики Казахстан. – 23.04.2020. – № 242.

[2] Sarikoca E. Spor ve Sosyoloji. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Atatürk University Journal of Faculty of Letters Sayı 64, Haziran 2020, 261-270.

[3] Назарбаев Н.Ә. Қазақстан-2050: Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. – Астана. – Желтоқсан 2012.

[4] Международный опыт развития массового спорта: Агентство Республики Казахстан по делам спорта и физической культуры; редколлегия: Т.К. Есентаев, гл.редактор. – Астана, 2019. – 49 с.

[5] Исмайлов Б. Алматы облысында бұқаралық спорты дамыту мәселелерін анықтау //Білім беру, дене мәдениеті, туризм және спорттағы инновация: III халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары . – Алматы, 2022. – 248 б.

[6] «Сколько можно воровать, сколько можно отмывать деньги?! Остановитесь вы уже!». Аида Сатыбалдинова рассказала о коррупции в казахстанском спорте [Электронный ресурс] https://www.sports.kz/news/skolko-mojno-vorovat-skolko-mojno-otmyivat-dengi-ostanovites-vyi-uje-aida-satyibaldinova-rasskazala-o-korruptsii-v-kazahstanskom-sporte (дата обращения: 23.03.2022).

[7] Zorba, E., & Saygın, Ö. (2017). Fiziksel Aktivite ve Fiziksel Uygunluk (Geliştiril). Perspektif Matbaacılık.

[8] Zorba, E. (2021). Yaşam Kalitesi ve Wellness Akademisyen Kitap Evi.

[9] Zorba E., İkizler H. C., Tekin A., Miçoğullar O. ve Zorba E. Herkes İçin Spor. Morpa Kültür Yayınları, Ankara, – 2005. S.18-23.

[10] Türkiye Herkes İçin Spor Federasyonu web sitesi https://his.gov.tr/tr. 02.07.2021.

[11] Zorba E. Herkes İçin Spor ve Fiziksel Uygunluk, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor, Ankara, – 1999. 72-79.

[12] Karasar S. Araştırma Modeli: Tarama Araştırmaları/Deneme Araştırmaları. – 2019, s.77.

[13] Magnanini A. Sport integrato: sfida dell'educazione o scelta ideologica? In P. Russo, Educazione e Politica in Italia (1945-2008). Università e organizzazione della scuola. Milano: FrancoAngeli. – 2010.

[14] Zorba E. Herkes İçin Yaşam Boyu Spor. Neyir Yayınları. Ankara, – 2009. s: 12,15. ISBN: 978-605-60674-0-2.

[15] Pınar G. Herkes İçin Spor Anlayışı Çerçevesinde Olimpik Dayanişma Programlarının Uygulamaları ve Olimpik Değerlerin İncelenmesi. Doktora Tezi. Bolu. – 2011. 47 S.

References

[1] Kompleksnyj plan po razvitiyu fizicheskoj kul'tury i massovogo sporta na 2020-2025 gody: Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan. – 23.04.2020. – № 242.

[2] Sarikoca E. Spor ve Sosyoloji. Ataturk Universitesi Edebiyat Fakultesi Dergisi Ataturk University Journal of Faculty of Letters Sayı 64, Haziran 2020, 261-270.

[3] Nazarbaev N.A. Kazakstan-2050: Strategiyasy kalyptaskan memlekettin zhana sayasi bagyty. – Astana. – Zheltoksan 2012.

[4] Mezhdunarodnyj opyt razvitiya massovogo sporta: Agentstvo Respubliki Kazahstan po delam sporta i fizicheskoj kul'tury; redkollegiya: T.K.Esentaev, gl.redaktor. – Astana, 2019. – 49 s.

[5] Ismajlov B. Almaty oblysynda bukaralyk sporty damytu maselelerin anyktau //Bilim beru, dene madenieti, turizm zhane sporttagy innovaciya: III halykaralyk gylymi-tazhiribelik konferenciya materialdary . – Almaty, 2022. – 248 b.

[6] «Skol'ko mozhno vorovat', skol'ko mozhno otmyvat' den'gi?! Ostanovites' vy uzhe!». Aida Satybaldinova rasskazala o korrupcii v kazahstanskom sporte [Elektronnyj resurs] https://www.sports.kz/news/skolko-mojno-vorovat-skolko-mojno-otmyivat-dengi-ostanovites-vyi-uje-aida-satyibaldinova-rasskazala-o-korruptsii-v-kazahstanskom-sporte (data obrashcheniya: 23.03.2022).

[7] Zorba, E., & Saygın, O. (2017). Fiziksel Aktivite ve Fiziksel Uygunluk (Gelistiril). Perspektif Matbaacılık.

[8] Zorba, E. (2021). Yasam Kalitesi ve Wellness Akademisyen Kitap Evi.

[9] Zorba E., Ikizler H. C., Tekin A., Micogullar O. ve Zorba E. Herkes Icin Spor. Morpa Kultur Yayınları, Ankara, – 2005. S.18-23.

[10] Turkiye Herkes Icin Spor Federasyonu web sitesi https://his.gov.tr/tr. 02.07.2021.

[11] Zorba E. Herkes Icin Spor ve Fiziksel Uygunluk, T.C. Basbakanlık Genclik ve Spor, Ankara, – 1999. 72-79.

[12] Karasar S. Arastırma Modeli: Tarama Arastırmaları/Deneme Arastırmaları. – 2019, s.77.

[13] Magnanini A. Sport integrato: sfida dell'educazione o scelta ideologica? In P. Russo, Educazione e Politica in Italia (1945-2008). Universita e organizzazione della scuola. Milano: FrancoAngeli. – 2010.

[14] Zorba E. Herkes Icin Yasam Boyu Spor. Neyir Yayınları. Ankara, – 2009. s: 12,15. ISBN: 978-605-60674-0-2.

[15] Pınar G. Herkes Icin Spor Anlayısı Cercevesinde Olimpik Dayanisma Programlarının Uygulamaları ve Olimpik Degerlerin Incelenmesi. Doktora Tezi. Bolu. – 2011. 47 S.

Вопросы участия в массовом спорте в процессе обучения студентов вузов Казахстана и Турции

В. Балджы[1*], Б. Ермаханов[2], А. Косшыгулова[3]
[1]Университет Анкара (Анкара, Турция),
[2]Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмета Ясави (Туркестан, Казахстан),
[3]Казахско националъный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

Аннотация

В данной статье говорится о значении массового спорта, работе по поддержке массового спорта в Республике Казахстан и Турецкой Республике, целях Федерации массового спорта Турецкой Республики и показателях участия студентов высших учебных заведений в массовых спортивных мероприятиях. В научно-исследовательской работе приняли участие 230 студентов из Университета Анкары и Хаджи Байрам Вели г.Анкара и 230 студентов из Казахского национального университета им.Аль-Фараби и Казахского национального аграрного университета г.Алматы. В данной статье приняли участие 460 обучающихся. В научной статье представлены результаты анкетирования студентов-участников исследовательской работы. Собранные данные были проанализированы в программе SPSS, введены в виде таблиц и проанализированы.

Ключевые слова: массовый спорт; физическая культура и спорт; здоровый образ жизни; Федерация массового спорта.

Questions of participation in mass sports in the process of training students of universities of Kazakhstan and Turkey

V. Balci[1*], B. Yermakhanov[2], A. Koshygulova[3]
[1]Ankara University (Ankara, Turkey)
[2]Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University (Turkestan, Kazakhstan),
[3]Abai kazakh national pedagogical university (Almaty, Kazakhstan)

Abstract

This article talks about the importance of mass sports, the work to support mass sports in the Republic of Kazakhstan and the Republic of Turkey, the goals of the Mass Sports Federation of the Republic of Turkey and the indicators of participation of students of higher educational institutions in mass sports events. The research work was attended by 230 students from the University of Ankara and Haji Bayram Veli, Ankara, and 230 students from the Kazakh National University named after Al-Farabi and the Kazakh National Agrarian University of Almaty. 460 students took part in this article. The scientific article presents the results of a survey of students participating in the research work. The collected data was analyzed in the SPSS program, entered in the form of tables and analyzed.

Keywords: mass sports; physical culture and sports; healthy lifestyle; Mass Sports Federation.

Редакцияға 30.03.2022 қабылданған

ҒТАМР 376.356 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.23*

Б.М. САЙДАЕВА[1], Ж.И. НАМАЗБАЕВА[1], А.Н. АУТАЕВА[1]*

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
nii.psy@mail.ru , b.saidayeva@gmail.com , akbota-n@mail.ru

НАШАР ЕСТИТІН БАЛАЛАРҒА ШЕТ ТІЛІНЕН ТҰРМЫСТЫҚ АУЫЗ ЕКІ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМЫТУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Мақалада нашар еститін балаларға шет тілінен тұрмыстық ауыз екі сөздік қорын дамытудағы цифрлық технологиялардың рөлінің маңызы туралы айтылған. Сабақ берудегі цифрлық технологиялардың оқушыларға, ата-аналарға және де мұғалімдерге тиімділігі мен маңыздылығы қаншалықты өзекті екендігі осы мақалада теориялық және практикалық тұрғыдан қарастырылып, зерттеу жүргізілді. Теориялық тұрғыдан отандық, шетелдік ғалымдардың еңбектеріне талдау жасалды. Талдау қорытынды бойынша тәжірбиелік тұрғыдан қарапайым халық арасында, дәлірек айтқанда әр түрлі салалардың магистранттарынан, студенттерінен, доктаранттарынан және оқушыларынан онлайн түрде сауалнама алынып, жеткілікті нәтиже шығарылды. Онда, нашар еститін оқушыларға ғана емес, қарапайым оқушылар мен мұғалімдерге де цифрлық технологиялар әлі күнге дейін өзекті екендігі байқалды. Және де, сол өзектілікті шешу жолдары алуан түрлі болып жатқаны да айқын.

Түйін сөздер: цифрлық технология; нашар еститін балалар; әдіс; сауалнама; ағылшын тілі; сөздік қор.

Кіріспе. Қазіргі таңда өзекті болып отырған мәселе «Білім беруді цифрландыру». Цифрландыру барлық салаға өзгерістер енгізді. Әсіресе білім беру саласында толыққанды өзгерістер қалыптастырды. Соның ішінде шет тілі пәніне келіп тоқталатын болсақ, шет тілін білу қазіргі қоғамда қызығушылық емес, қажеттілік болып отырғаны анық. Соңғы жылдары шет тілін үйренуге деген сұраныс күрт өсіп отыр. Осы сұранысқа байланысты шет тілі пәні мұғалімдеріне де сабақ өткізу, сабақ барысында қолданылатын әдістерге, технологияларға да қатаң талаптар қойылып, мемлекет тарапынан түрлі қолдаулар жасалып жатыр. Әртүрлі тілдік ортамен байланысты мәдени құбылыстарды зерттеу тиімді қарым-қатынас үшін өте қажет. Сонымен қатар, басқа мәдениетті білу сіздің төл мәдениетіңіздің ерекшеліктерін және ана тіліңіздің ерекшеліктерін жақсы түсінуге көмектеседі. Ресми және бейресми ортада тиімді қарым-қатынас жасау үшін қарым-қатынасқа қатысушылар тілдік бірліктердің ортақ жиынтығына ие болып қана қоймай, оларды пайдалана білуі керек, сонымен қатар әлем туралы жалпы түсінікке ие болуы керек [1, Б.99]. Баланың өзге тілді үйрену жолы ол ең алдымен сол елдің мәдениетін, әлеуметін танып, олардың күнделікті қолданатын тұрмыстық ауызекі сөйлемдерін, сөздерін оқуға тиісті. Яғни базалық білімді олар бастауыш сыныптан бастап үйреніп бастайды. Және де бұл процесс қалыпты балаларға қолайлы болғанымен, мүмкіндігі шектеулі балаларға кішкене қиын процесс болғаны бәрімізге белгілі. Сондықтан біздің зерттеу жұмысымыздың субъектісі нашар еститін оқушылар болғандықтан сол жандардың өзге тілді үйрену амалдарын зерттеу біздің проблемамыздың өзекті мәселесі ретінде қарастырылды.

Негізгі бөлім. Ғылым мен технологияның қарқынды дамуы адам өмір сүретін әлемнің

шындығын түбегейлі өзгертеді. Адамның өзі де өзгереді. Технологиялық революциялар адамның кеңістік пен уақытты қабылдауын өзгертеді, адамның сыртқы әлемді бақылау мүмкіндіктерін арттырады. Бұл өзгерістердің байқалғаны соншалық, қазіргі адам ғылымдары адам эволюциясы идеясын және жаңа болмыстың – адам мен машинаның гибридінің пайда болуы туралы идеяны алға тартады. Барлық осы бақылаулар тек теориялық тұрғыдан маңызды емес. Көліктің, ақпараттық, медициналық, ауылшаруашылық және биотехнологияның дамуы адамның әлеуметтік жағдайлары мен өмір сүру сапасының айтарлықтай өзгеруіне әкеледі, жаңа әлеуметтік мәдени процестер мен құбылыстардың, оның ішінде жаһандық масштабтың пайда болуына ықпал етеді [2, Б.11]. «Білім алушы меңгеретін коммуникативтік қабілет пен дағды – тіл меңгеру барысында күнделікті іске асырылатын тәжірибе мен сөйлеу амалдарынан жинақталса, тіл үйренушінің іскерлігі ұсынылған тілдік материалдарды, игерген білім мен тәжірибені өздігінен дамытып қоршаған ортада тиімді пайдалана білуінен аңғарылады. Сондықтан дара тұлғаны тәрбиелеудегі басты фактор – универсиалдық әдістемені тиімді қолдана отырып, тұлғааралық коммуникацияны жүзеге асыру» – дейді тілдік қатынас теориясын негіздеген Ф. Оразбаева [3, Б.28]. Автордың айытқанындай, кез келген бала бастауыш мектептен бастап үйренген жай сөз тіркесін құрастыра отырып өз ойын, пікірі мен тілегін орынды, өз мақсатына сай қолдануына, үйренуіне біртұтас әдістемелік жүйелер немесе инновациялық технологиялар қолданылу жолдарын анықтау, зерделеу қажет. Зерттеу объектісі ретінде біз нашар еститін балаларға шет тілінен тұрмыстық ауызекі сөздік қорын дамытудағы цифрлық технологияларды қолдану амалдарын алдық.

Әдеби шолу. Белгілі бір академиялық деңгейдің бастауыш, орта және жоғары сияқты академиялық талаптарын орындау үшін оқушылардың белгілі бір жаста жеткілікті сөздік қорының болуы талап етіледі. Мысалы, олардың оқу қажеттіліктерін жеңе білу үшін, 5 жастан 6 жасқа дейінгі балалардың сөздік қоры шамамен 2500-26000 сөз болуы керек (Beck & McKeown, 1991), ал 9-15 жас аралығындағы оқушылар шамамен 88500 сөз табын білуі керек (Nagy & Anderson, 1984). Күрделі академиялық дереккөздерді толық құзіреттілікпен және түсінумен оқығысы келетін екінші тілді үйренушілер үшін жылына 3000 сөзге артып, 40 000 сөзден тұратын сөздік қорын құру қажет болады (Nagy & Herman, 1987). Бұл статистика базалық деңгейде лексиканы үйрену оқушылар үшін шын мәнінде үлкен қиындық және академиялық деңгейде студенттер үшін үлкен кедергі екенін көрсетеді [4]. Малайзия тәжірибиесінде баланың күнделікті қолданатын сөздік қорының толық болуы қажеттілігін айтып отырған бұл еңбек, бізге сол сөздік қорды толтыру амалдары, әдістері қандай болу керек? Қандай технологиялық тиімді, әрі әсерлі? Қазіргі таңдағы педагогикада ауқымды қолданылып жатқан цифрлық технологиялардың маңыздылығы қалай? Және бұл технологияларды нашар еститін оқушыларға қолдана аламызба деген сияқты сұрақтар туғызды.

Қытай мемлекетінде соңғы жылдары шет тілін үйренушілердің көпшілігі мобильдік қосымшаның көмегімен ағылшын тілінен сөздік қорын дамытып, жаттығатын тұлғалардың саны өсіп отыр. Атап айтқанда, смартфон, смарт-сағат, планшет және жеке компьютер деген сияқты мобильдік қосымшалар. Осылайша, сөздік қорды дамыту үшін қосымшаларды кең ауқымда жиі қолдануының себебі, оның тиімділігімен байланысты. Алайда, барлық мобильді қосымшалар тиімді әрі қауіпсіз бола бермейді [5].

Осыған байланысты ең алдымен, біз әлем бойынша және Қазақстан бойынша білім берудегі цифрландырудың қазіргі жағдайы қандай және бұл жүйенің болашақтағы перспективасы қалай деген сұрақтар туындағандықтан әртүрлі әдебиет көздеріне шолу жасадық. Атап айтатын болсақ, Т.В. Никулина, Е.Б. Стариченко [6, Б.108]. өздерінің еңбегінде “Білім беру жүйесі қоғамға еңбек өнімділігін

арттыруға, еңбектің жаңа түрлеріне, адам қажеттіліктеріне бағытталған цифрлық дәуірге сенімді көшуді қамтамасыз етуі керек, бұл білім беру үдерісіне халықтың барлық топтарын қосу, жеке оқыту бағыттарын құру, өздерінің оқу нәтижелерін, виртуалды және толықтырылған шындықты басқару. Бүгінгі таңда адамның күнделікті іс-әрекетінде қолданылатын цифрлық ресурстар дәстүрлі оқытудың кедергілерін жеңуге мүмкіндік береді: бағдарламаны меңгеру қарқыны, мұғалімді таңдау, оқытудың формалары мен әдістері." – деп, цифрлық білімді оқытушы да, оқушыда ұтымды меңгеруі тиіс деген пікір берген. Ал, Р.М. Сафуанов, М.Ю. Лехмус, Е.А. Колганов [7, В.120]. зерттеушілер Ресей мемлекетіндегі білім беру жүйесіндегі цифрландыру туралы зерттеу жұмысында «Оқыту технологиялары саласындағы өзгерістер мен білім беру бағдарламасының мазмұны өзара байланысты болады. Мұндай технологиялық өзгерістер орын алған сайын жаңа мазмұнды академиялық сұрақтар туындайды, бұл өз кезегінде жаңа технологиялық шешімдерді қажет етеді. Білім беру мекемелері өздерінің электрондық білім беру ресурстарын құру сияқты технологиялық инновацияларды ілгерілетумен ғана емес, сондай-ақ бұрыннан бар инфрақұрылым есебінен өздерінің білім беру бағдарламаларын әзірлеумен де айналысуы керек.» – деп, жазған. Түрлі әдістер туралы еңбек жазып шығарған А.М. Новикова өзінің «Білім берудегі әдістеме» кітабында:

– ғылыми-педагогикалық зерттеу әдістемесі (педагогиканың әдістемесі);

– педагогикалық, дәлірек айтқанда, тәрбиелік қызметтің әдістемесі;

– оқыту, оқу әрекетінің әдістемесі;

– ойын әрекетінің әдістемесі – деген тұрғыларын зерттеп жазып әдістеменің теория, практика, заңы, техонология, тәсіл, тұғыр, диагностика әсіресе цифровизация сияқты барлық саладан қарастыра отырып әрқайсына анықтама берген екен.

Осы анықтамалар ішінде цифровизация және технология анықтамасына тоқтала кетсек, «компьютерлік технологияны, ақпаратты жаппай енгізу технологиялары, телекоммуникация құралдары оқу үдерісін түбегейлі өзгертіп қана қоймайды, сонымен қатар келесідей оларды педагогикалық білімнің құралына айналдырады" – деген екен [8, В.488]. Яғни, білім үдерісіне цифрлық технологиялардың тигізетін әсері оқушымен бірге мұғалімнің құзырлығында қамтитынын айта аламыз. А.Р. Зенков осы пікірге кері тұжырымдама көрсеткен екен: «Бұрынғы технологиялық шешімдер оқу процесін белгілі бір дәрежеде автоматтандыруға ғана мүмкіндік берсе, бүгінгі таңда өзгерістер жүйенің өзін басқару құралдары мен әдістеріне, студенттер, мұғалімдер және оқу орындары арасындағы үздіксіз байланысты қамтамасыз ету мүмкіндіктеріне қатысты. Мұндай технологиялар мұғалімдер мен әкімшілік қызметкерлердің, инспекциялық органдар мен аккредиттеу агенттіктерінің еңбек шығындарын айтарлықтай азайтады» [9], – деп цифрлық технологиялардың тиімді бөліктерін атап, көрсеткен. Және де, зерттеу нәтижесінде автор қорытындыны осылай берген: "Қорытындылай келе, мынаны атап өтеміз: білім беруді цифрландыру – бұл міндетті түрде қажет процесс. Бірақ «цифрға» көшу жағдайында классикалық білім беру жүйесінің негізін құрайтын шынайы «аналогтық» байлықты сақтау өте маңызды. Оқу орындарының түлектеріне тек цифрлық құзыреттілік қана емес, сонымен қатар іргелі білім, сыни ойлау дағдылары қажет болады, өмірде бәрі «онлайн» болмайды" [9]. Осылайша екі автордың ойын жүйелейтін болсақ, білім берудегі цифрлық технологиялар қаншалықты қажет болғанымен, дәстүрлі білім беру үрдісіде жеткілікті маңыздылығын көрсетіп отыр. Ал келесі әдебиет көзінде керісінше компьютерлік технологияларды пайдаланудың қарама-қайшылығын көрсетіп отыр: сабақ барысында компьютерлік технологияны қолданғысы келмейтін мұғалімдер білім беру технологиясы бойынша әдебиеттердің көпшілігі құжатталған, оңай қайталанатын, табысты, позитивті және студенттердің жетістіктерін жақсартатын үнемді тәжірибелерден гөрі үміт пен сенімге негізделген деген пікірді

ұстанады [10]. Пікірге толықтай білім беру саласында толықтай келісе алмаймыз. Себебі компьютерлік технологияның бұл бөлшегі әкімшілік құжаттарға дұрыс болуы мүмкін болғанымен, сабақ жүргізіндегі үрдісте цифрлық технологиялар керісінше өте ұтымды әдіс. Цифрлық, дәстүрлі білім қалыпты балаларды оқытудың өзінде маңыздылығын көрсеткеніне қарағанда, мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту процесіндегі маңыздылығы ешқандай талқылаусыз екендігі айқын болды.

Мүмкіндігі шектеулі балалар, әсіресе нашар еститін оқушыларға сабақ барысында инновациялық технологияны қолдану тиімді, әрі ұтымды болғанымен дәстүрлі оқытуды да естен шығармау қажет. Біздің пайымдауымызша, денсаулығы мен дамуында кемістігі бар балалармен жұмыс істейтін педагог-маманның бейімдік дене шынықтырудың теориясы мен әдістемесінен, анатомия, физиология, түзету педагогикасы мен психологиясы, спорт медицинасынан кәсіби дайындығы терең, ал балалардың көру, есту, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты және жүйке жүйесі қызметінің бұзылулары мен оларды емдеудің заманауи әдістерінен хабардарлығы жоғары болуы керек. Осындай жан-жақты білімді болуымен қатар, оның бойында мейірімділік, ұстамдылық, төзімділік, қайырымдылық, жанашырлық және кішкентай балаға құрмет көрсете білу сияқты жеке бас қасиеттері тән болғаны дұрыс. Ол мінезі байсалды, эмоциональдық және психологиялық тұрғыдан тұрақты, өзін өзі бақылай алатын жаттықтырушы-ұстаз болуы керек [11, В.89]. Мысалы, ағылшын тілі сабағында жаңа сөздерді балаларға үйрету үшін интерактивті тақтаны жиі қолданады. Яғни мұғалім сабаққа дайындық жасап, жиі қолданатын бағдарламар: PowerPoint, Canva, Prezzi деген сияқты платформалар. Алайда, бұл бағдарламаларды қолдану үшін мұғалімдердің де, оқушылардың да әлеуметтік жағдайын ескерген жөн.

Кішкентай балалардың көпшілігі өте құмар және олардың көру өрісіне келетін әрбір заттың атын білуге құштар екені белгілі. Жылдар бойы олардың қызығушылығы танымпаздыққа ауысады және ол әрқашан таңдамалы, сондықтан да шектеулі. Мысал келтіре айтатын болсақ, бірқатар нысандар кейіннен біздің көру аймағымыздан шығып кетеді және біз олардың атын өмір бойы білмеуіміз мүмкін. Яғни заттардың өзі күнделікті өмірде кеңінен қолданылатын болса да, техникалық және ғылыми терминологияға қатысты, мысалы, автокөлік бөліктері, ас үй ыдыстары, пойызда, метрода темір жолға шыққанда сигнал беретін құрылғы және тағы басқа да заттар [12]. Авторды, қолдай отырып, баланың қызығушылығын, танымпаздығын шектемеу ұстаз бен ата-ананың құзырлығында әрқашан болу керек деген пікір ұсынып отырмыз. Баланың бастауыш сынып шағындағы қоршаған ортаға деген қызығушылығы жоғары деңгейде болады. Сол қызығушылық ортаңғы сыныпқа ауысықанда басылып қалмауы оқытушының балаға деген моральдық, психологиялық, әлеуметтік және педагогикалық қолдауымен жүреді.

Әдістер және нәтиже. Шолу жасалғаннан кейін білім беру үрдісінде цифрлық оқытудың түрлі-түрлі мәселелеріне көңіл бөлу керек екендімізге көз жеткіздік. Сонымен қатар, қазақстандық білім беруде қайшылық шиеленісуде: цифрлық технологиялар ағынында цифрлық ұрпақ оларды қолданады, өйткені олар жастар мәдениетінің стилі мен формаларына сәйкес келеді. Бірақ бұл олардың цифрлық технологиялардың көмегімен оқу нәтижесі «4К»: шығармашылық, ынтымақтастық, сыни ойлау және коммуникация болатындай априориді білдірмейді. Осыған байланысты А.Листтің цифрлық сауаттылықты дамытудың 3 деңгейіндегі классификациясы еске түседі. Онда, дамудың максималды деңгейі – «цифрлық жергілікті тұрғындар», орташа – цифрлық сауаттылықтың әлеуметтік-мәдени перспективаларын көретіндер, минимум – тек белгілі бір дағдыларды цифрлық сауаттылықпен байланыстыратындар. Сондықтан студенттердің өзін-өзі дамыту және әлеуметтік перспективада цифрлық технологияларды

қолдануға ықпал ету қажет. Қайшылықты IT-құзіреттілігі 21-ғасырдың оқу дизайны талаптарына сәйкес оқу процесін оңтайландыру үшін пайдалануға мүмкіндік бергенде, барлық мұғалімдердің цифрлық технологиялармен «Сен» деңгейінде тани бермейтіндігімен қиындатады [13, В.18]. Педагогикалық қарым-қатынас – бұл коммуникативті, интерактивті және перцептивті құрамдас бөліктерді қамтитын адамдар арасындағы өзара әрекеттесу нысаны ретінде қарым-қатынасқа тән жалпы психологиялық қарым-қатынастарға бағынатын және сонымен бірге өзіндік ерекшеліктері бар қарым-қатынастың нақты түрі [14, В.38]. Интеграция мен инклюзия идеяларын ҚР-ның жалпы білім беретін мектептеріне кең ендіру біршама дәрежеде кадрлардың біліктілігіне байланысты болады, бұл өз кезегінде болашақ мұғалімдерді даярлау үдерісіне өзгерістер ендіруді талап етеді. Осы тұрғыда болашақ мұғалімнің инклюзивті құзыреттілігін кәсіби құзыреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде калыптастыру мәселесі ерекше мәнге ие болады [15, В.13].

Осы мәселеге байлыныcты мысал ретінде, цифрлық білім беруге көшерден бұрын білікті мамандардың қажеттілігі, оқушылардың құзырлығы, цифрлық білімнің фундаменті дәстүрлі білім беру деген сияқты мәселелерге ерекше көңіл бөлінді. Осыған орай, біз “Білім берудегі цифрландыру” мәселесі аясында қарапайым халық арасында сауалнама жүргіздік. Сауалнамаға студенттер, ата-аналар, педагогтер қатысты.

Сауалнама анонимді түрде және Google Forms бағдарламасында онлайн форматта жүргізілді. Сауалнамаға жалпы 121 респондент қатысып, өз пікірлерін білдірді. Сұрақтардың құрылымына тоқталатын болсақ, екі бөлімнен құралды. Ең алдымен қатысушылардың жеке ақпараттары: жынысы, жасы, әлеуметтік тобы, жұмыс өтілімі деген сияқты сұрақтардан құралса, екінші бөлімінде: білім беруді цифрландыру аясында болды. Мысалы, оқытушының құзырлығы, білім беру жүйесін цифрландырудың даму деңгейі, цифрландыруды қолдайтыны және қолдамайтыны сияқты пікір бөлісу арқылы сұрақтар құрастырылып респонденттерге ұсынылды.

Сауалнама жауаптарын қорытындылайтын болсақ, сауалнама жалпы 15 сауалдардардан тұрды. Қатысушылардың жас ерекшелігі 16 жастан бастап 50 жасқа дейінгі аралықты қамтыды. Әр түрлі салалардан қатысқан магистранттар, студенттер, докторанттар және оқушылар. Арасында жеке кәсіпкерлер, ата-аналар, инклюзия мамандарыда қатысқан. Мамандардың жұмыс өтілі 1 жылдан басталып 25 жылға дейінгі еңбек өтілі бар тұлғалар өз көзқарастарын білдірген.

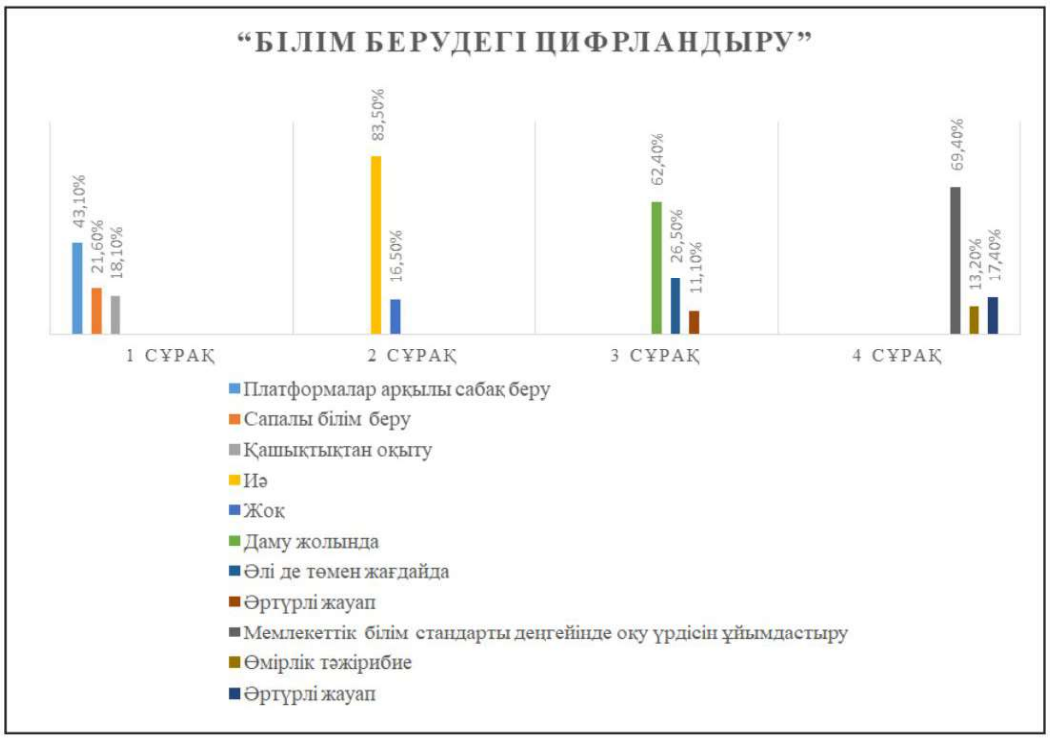
1. “Білім берудегі цифравизация сіздің ойыңызша ол не ?” деген сұраққа қатысушылардың 43,1% платформалар арқылы сабақ беру деп жауап берген болса, 21,6% сапалы білім беру деген жауапты белгілеген. Ал 18,1% қашықтықтан оқыту деген жауапты таңдаған екен.

2.“Цифрлық білім беру ресурстары мұғалімді алмастыра алмайды, бірақ мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады дегенге келісесіз бе?” деген сауалға 83,5% респонденттер “Иә” деп жауап беріп, қалғаны “Жоқ” деп жауап берген.

3. “Қазіргі таңда еліміздегі цифрлы білім беру қандай жағдайда?” дегенге 62,4% “даму жолында” деп жауап берсе, келесі бір бөлігінің 26,5%-ы “әлі де төмен жағдайда” деген жауапты таңдап өз пікірін көрсеткен.

Келесі маңызды сұраққа 4. “Жаңа педагогикалық технологияның мақсаты?” 69,4% мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру деген нұсқаны белгілеген. 13,2%-ы өмірлік тәжірибие деп түсініп отырғанын көрсетті (сурет-1).

Нашар еститін балаларға шет тілінен тұрмыстық ауыз екі сөздік қорын дамытудағы цифрлық технологияларды қолдану деңгейін анықтау үшін бес түлі сұрақ қойылып сараланды.



1-сурет. **Нашар еститін балаларға шет тілінен тұрмыстық ауыз екі сөздік қорын дамытудағы цифрлық технологияларды қолдану деңгейі**

Соның ішінде 5-ші сұрақ: “Сіздің ойыңызша цифрлы білім беруде мұғалім құзырлығы қаншалықты жоғары деңгейде болуы тиіс?” деген сауалға 95-100% құзырлы болуы тиіс деген жауапты 46,3% респондент таңдаған екен. 80-95% жауабын белгілеген қатысушылар да болды. Бұл көрсеткіштер нашар еститін балаларға шет тілінен тұрмыстық ауыз екі сөздік қорын дамытуда ұстаздардың құзіреттілігі ерекше орын алатындығын респонденттердің жауабы арқылы көрсетуге болады.

Осыған орай ұстаз ізденісі шешуші фактор.

1. “Цифрлық білім беру ресурстарын енгізудегі негізгі мақсат?” деген сауалына “Мұғалімді оқу процесін ұйымдастырудағы күнделікті жұмыстан босатып қана қоймайды, сонымен қатар бай анықтамалық және иллюстрациялық материалдар жасауға мүмкіндік береді” деген жауапты 86,7% респондент таңдағаны анықталды.

2. “Цифрлық білім беру жоғарғы оқу орын профессорлық-оқытушылық құрамының біліктілігіне орасан зор өзгерістер әкеледі дегенге келісесіз бе?” сұрағына 70%-ы “Иә”, 27,5%-ы “Жоқ” деп жауап берген. Келесі сауалға қатысушылар өз пікірлерін еркін білдіре алды.

Ол сауал 3. “Білім берудегі цифрлық технологиялардың қажеттілігі туралы пікіріңіз қандай?” болды. Мұнда жиі кездескен пікірлер “қажет” деп, себебін тақырыпты түсінуде көзбен елестетуге мүмкіндік алу, түсінбей қалған жағдайда тап сол тақырыпты қайта көру мүмкіндігі, әлемде болып жатқан жағдайға байланысты өте қажет деп ойлаймын, өте қажет, дамуымызға септігін тигізеді, қашықтықтан білім беру балалардың ой өрісін дамытады деген сияқты түсіндірген.

Ал 4. “Цифрлық білім берудің кемшіліктері” деген сұраққа 54,9% әлеуметтік дағдыларды төмендетеді делінсе, 25,7%-ы ақыл ой қабілетін жоғалтады деген жауапта көп пайызды көрсетті (сурет 2).



1 сурет. **Нашар еститін балаларға шет тілінен тұрмыстық ауыз екі сөздік қорын дамытудағы ұстаз үшін шешуші фактордың рөлін анықтау**

Талқылау. Шешуші фактордың рөлі 1-4 сауалнамалардағы респонденттердің көрсеткіші арқылы сараланып, кемшіліктері мен басым тұстары белгіленді. 5, 6 және 7 сауалдар ашық түрде ой пікір қалдыру арқылы жүргізілді.

5. "Білім саласындағы цифрландырудың ең басты міндет қандай?" деген сұраққа "білім беру сапасын арттыру" деген жауап 33,3% респондент белгілесе, қалғандары теңбе-тең 32,5% "халыққа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгерту" және «Жасанды интеллект», және «Ауқымды деректер» салаларында бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау" екі жауап белгіленді. Интернетті абсолютті білімнің қайнар көзі деп санауға болады деп 58% жауап берсе, 39,5%-ы болмайды деп жауап берген.

6. "Білім берудегі цифрлық дағдыны қалай түсінесіз?" деген сауалға қатысушылардың 58,1%-ы "интернет және ақпараттық технологиялар бойынша сауаттылық" деп жауап берсе, 26,5%-ы "халықтың дербес компьютерді қолдану саласы бойынша құзыреттілігі", ал қалған 12,8%-ы "компьютерлік технологияларды қолдану" деп белгілеген. Респонденттердің 85,5%-ы "Цифрлық мәдениет" қажет деп белгіледі.

Сауалнаманың соңғы сұрағы 7. "Білім беруді цифрландыру жағдайындағы негізгі мақсат қандай?" болды. Бұл сұраққа жауаптар келесідей: "Білім берудегі қолжетімділік (46,6%)", "Үздіксіз оқыту процессі (33,6%)" және "Білім берудегі дербестік (17,2%)" болды.

Осы сауалнама нәтижесін түйіндей отырып, біз білім берудегі цифрлық технологиялар дәріс барысында қолданылғаны мен, әлі де кейбір кедергілермен кездесетін тұлғалар бар екендігі анықталды.

Қорытынды. Қорытындылай келе айтатын болсақ, сауалнама нәтижесінде білім беруді цифрландырудың негізгі міндеті, мақсаты, қажеттілігі және болашағының маңыздылығын анықтадық. Нашар еститін балаларға шет тілінен тұрмыстық ауыз екі сөздік қорын дамытудағы цифрлық технологияларды қолданудың зерттелу аймағы практикалық тұрғыда жеткіліксіз, жоқтың қасы. Қазақстанда білім берудегі цифрландырудың жағдайы әлі де даму жолында екені айқындалып алдағы уақытта білікті маман даярлау, оқытушылардың біліктілін арттыру және цифрлық мәдениетті ұстану қажет деген тұжырымға келіп тоқтады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Ташмұратова Қ.Е., Садыкова Р.К. Шетел тілін оқытуда коммуникативтік технологиялар арқылы студенттердің лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыру жолдары //Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Специальная педагогика. – 2021. – № 1(64). – 158-163 бб.

[2] Монахов В.М. Межкультурный диалог и современное образование //«Основные направления реализации программы действий по международному десятилетию сближения культур: Материалы Международной научно-практической конференции, посвященные празднованию 90-летию образования Казахского национального педагогического университета имени Абая. – Алматы, 2018. – 280 б.

[3] Оразаева Ф. Тіл әлемі. – Алматы: Ан Арыс, 2011. – 350 б.

[4] Adlina Ariffin. Effects of Student Collaboration on ESL Learners' Vocabulary Development. Asian Journal of University Education (AJUE) Volume 17, Number 1, January 2021. https://doi.org/10.24191/ajue.v17i1.12627 (өтінім берілген күні: 03.04.2022).

[5] F.L.Wang, R.Zhang, D.Zou, O.T.S. Au, H.Xie, & L.P.Wong. A review of vocabulary learning applications: From the aspects of cognitive approaches, multimedia input, learning materials, and game elements. Knowledge Management & E-Learning, Vol.13, No.3. Sep. 2021. https://doi.org/10.34105/j.kmel.2021.13.014 (өтінім берілген күні: 03.04.2022).

[6] Никулина Т.В., Стариченко Е.Б. Информатизация и цифровизация образования: понятия, технологии, управление //Педагогическое образование в России. – 2018. – № 8 [Электронный ресурс]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/informatizatsiya-i-tsifrovizatsiya-obrazovaniya-ponyatiya-tehnologii-upravlenie (өтінім берілген күні: 03.04.2022).

[7] Сафуанов Р.М. Лехмус М.Ю., Колганов Е.А. Цифровизация системы образования //Вестник УГНТУ. Наука, образование, экономика. Серия экономика. – 2019. – № 2(28) [Электронный ресурс]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-sistemy-obrazovaniya (өтінім берілген күні: 03.04.2022).

[8] Новиков А.М. Методология образования. – Москва: ЭГВЕС, 2006. – 488 с.

[9] Зенков А.Р. Цифровизация образования: направления, возможности, риски //Вестник ВГУ. Серия: проблемы высшего образования. – 2020. – № 1. – С.52-55.

[10] Alper Kesten. Computer technology in education and issues of power and equity. Journal of Social Studies Education Research. 2010: 1(1), 88-106. https://jsser.org/index.php/jsser/article/view/121 (өтінім берілген күні: 03.04.2022).

[11] Балгимбеков Ш.А., Күшназарова К.Е., Болатқызы Ш. Мүмкіндігі шектеулі балалардың дене тәрбиесінің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері //Педагогика и психология. – 2020. – № 3. – С.85-93.

[12] Рахманов И.В. Обучение устной речи на иностранном языке. – М.: Высшая школа, 1980. – 134 с.

[13] Ахметова Г.К., Мурзалинова А.Ж., Альмагамбетова Л.С., Уалиева Н.Т. Развитие IT-компетентности педагогов в персонализированной образовательной среде повышения квалификации //Педагогика и психология. – 2021. – № 2(47). – С.17-31.

[14] Namazbaeva Zh.I., Niyetbayeva G.B., Tugelbaevna K.K., Nagibina N.L. Communication style of teachers and psychological health of students //Материалы Международной научно-практической конференции, посвященные празднованию 90-летия образования Казахского национального педагогического университета имени Абая. – Алматы, 2018. – 280 с.

[15] Аутаева А.Н., Бекбаева З.Н. Арнайы білім беру бакалаврының кәсіби құзыреттілігі жайлы //Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Арнайы педагогика сериясы. – 2014. – № 3(38). – 89-95 бб.

References

[1] Tashmuratova K.E., Sadykova R.K. Shetel tilin okytuda kommunikativtik tekhnologiyalar arkyly studentterdin lingvomadeni kuzyrettiligin kalyptastyru zholdary //Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya: Special'naya pedagogika. – 2021. – № 1(64). – 158-163 bb.

[2] Monahov V.M. Mezhkul'turnyj dialog i sovremennoe obrazovanie //«Osnovnye napravleniya realizacii programmy dejstvij po mezhdunarodnomu desyatiletiyu sblizheniya kul'tur: Materialy Mezhdunarodnoj

nauchno-prakticheskoj konferencii, posvyashchennye prazdnovaniyu 90-letiyu obrazovaniya Kazahskogo nacional'nogo pedagogicheskogo universiteta imeni Abaya. – Almaty, 2018. – 280 b.

[3] Orazaeva F. Til alemi. – Almaty: An Arys, 2011. – 350 b.

[4] Adlina Ariffin. Effects of Student Collaboration on ESL Learners' Vocabulary Development. Asian Journal of University Education (AJUE) Volume 17, Number 1, January 2021. https://doi.org/10.24191/ajue.v17i1.12627.

[5] F.L.Wang, R.Zhang, D.Zou, O.T.S. Au, H.Xie, & L.P.Wong. A review of vocabulary learning applications: From the aspects of cognitive approaches, multimedia input, learning materials, and game elements. Knowledge Management & E-Learning, Vol.13, No.3. Sep. 2021. https://doi.org/10.34105/j.kmel.2021.13.014.

[6] Nikulina T.V., Starichenko E.B. Informatizaciya i cifrovizaciya obrazovaniya: ponyatiya, tekhnologii, upravlenie // Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii. – 2018. – № 8 [Elektronnyj resurs]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/informatizatsiya-i-tsifrovizatsiya-obrazovaniya-ponyatiya-tehnologii-upravlenie (data obrashcheniya: 03.04.2022).

[7] Safuanov R.M. Lekhmus M.Yu., Kolganov E.A. Cifrovizaciya sistemy obrazovaniya //Vestnik UGNTU. Nauka, obrazovanie, ekonomika. Seriya ekonomika. – 2019. – № 2(28) [Elektronnyj resurs]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-sistemy-obrazovaniya (data obrashcheniya: 03.07.2022).

[8] Novikov A.M. Metodologiya obrazovaniya. – Moskva: EGVES, 2006. – 488 s.

[9] Zenkov A.R. Cifrovizaciya obrazovaniya: napravleniya, vozmozhnosti, riski //Vestnik VGU. Seriya: problemy vysshego obrazovaniya. – 2020. – № 1. – S.52-55.

[10] Alper Kesten. Computer technology in education and issues of power and equity. Journal of Social Studies Education Research. 2010: 1(1), 88-106. https://jsser.org/index.php/jsser/article/view/121

[11] Balgimbekov Sh.A., Kushnazarova K.E., Bolatkyzy Sh. Mumkindigi shekteuli balalardyn dene tarbiesinin psihologiyalyk-pedagogikalyk erekshelikteri //Pedagogika i psihologiya. – 2020. – № 3. – S.85-93.

[12] Rahmanov I.V. Obuchenie ustnoj rechi na inostrannom yazyke. – M.: Vysshaya shkola, 1980. – 134 s.

[13] Ahmetova G.K., Murzalinova A.Zh., Al'magambetova L.S., Ualieva N.T. Razvitie IT-kompetentnosti pedagogov v personalizirovannoj obrazovatel'noj srede povysheniya kvalifikacii // Pedagogika i psihologiya. – 2021. – № 2(47). – S.17-31.

[14] Namazbaeva Zh.I., Niyetbayeva G.B., Tugelbaevna K.K., Nagibina N.L. Communication style of teachers and psychological health of students //Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii, posvyashchennye prazdnovaniyu 90-letiya obrazovaniya Kazahskogo nacional'nogo pedagogicheskogo universiteta imeni Abaya. – Almaty, 2018. – 280 s.

[15] Autaeva A.N., Bekbaeva Z.N. Arnajy bilim beru bakalavrynyn kasibi kuzyrettiligi zhajly //Abaj atyndaғy KazUPU Habarshysy. Arnajy pedagogika seriyasy. – 2014. – № 3(38). – 89-95 bb.

Роль цифровых технологий в развитии устно бытовой лексики по иностранному языку для слабослышащих детей

Ж.И. Намазбаева[1], Б.М. Сайдаева[1], А.Н. Аутаева[1]
[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)

Аннотация

В статье рассматривается роль цифровых технологий в развитии повседневной лексики на иностранном языке для слабослышащих детей. В данной статье была проведена исследование теоретической и практической актуальности, эффективности и значимости цифровых технологий при обучении для учащихся, родителей и учителей. Теоретически были проанализированы работы отечественных и зарубежных ученых. По результатам анализа был проведен практический опрос среди населения, в частности магистрантов, студентов, докторантов и учащихся различных направлений, и получен хороший результат. Он показал, что цифровые технологии по-прежнему актуальны не только для слабослышащих

школьников, но и для обычных школьников и преподавателей. И очевидно, что пути решения этой актуальности многообразны.

Ключевые слова: цифровые технологии; слабослышащие дети; методика; анкета; английский язык; словарный запас.

The role of digital technologies in the development of everyday oral vocabulary in a foreign language for hearing-impaired children

Zh. Namazbayeva[1], B. Saidayeva[1], A. Autayeva[1]
[1]Abai Kazakh National Pedagogical University
(Almaty, Kazakhstan)

Abstract

The article discusses the role of digital technologies in the development of everyday vocabulary in a foreign language for hearing-impaired children. In this article, a study was made of the theoretical and practical relevance, effectiveness and significance of digital technologies in learning for students, parents and teachers. Theoretically, the works of domestic and foreign scientists were analyzed. Based on the results of the analysis, a practical survey was conducted among the population, in particular, undergraduates, students, doctoral students and students in various fields, and a good result was obtained. He showed that digital technologies are still relevant not only for hearing-impaired schoolchildren, but also for ordinary schoolchildren and teachers. And it is obvious that the ways of solving this relevance are diverse.

Keywords: digital technologies; hearing-impaired children; methodology; questionnaire; English language; vocabulary.

Редакцияға 28.03.2022 қабылданды

МРНТИ 14.35.09 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.24*

С.Б. БЕГАЛИЕВА[1], Е.С. ШМАКОВА[2]*

[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан),
[2]Таразский региональный университет имени М.Х.Дулати (Тараз, Казахстан),
sbegalieva@mail.ru[1], alena-low2008@mail.ru[2]*

ПРИМЕНЕНИЕ КОРПУСНЫХ МЕТОДИК В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация

В настоящем исследовании представлена проблема использования обучающего потенциала Национального корпуса русского языка в обучении китайских студентов-филологов. Работа с НКРЯ в статье позиционируется как инновационная технология в преподавании РКИ, проводится обзор научных источников на предмет целесообразности использования данного инструмента в обучении китайских студентов-филологов. В научной статье предпринята попытка продемонстрировать применение корпусных методик в процессе изучения литературного произведения или цикла произведений иностранными студентами с целью повышения заинтересованности учащихся, а также с целью стимулирования их самостоятельной исследовательской деятельности, формирования научного мировоззрения и методологии научного мышления. Рассмотрены возможности использования Национального корпуса русского языка

при анализе художественного текста на различных уровнях – заглавия, образной системы, лингвистического уровня. На базе обучающего потенциала Национального корпуса русского языка разработан фрагмент исследовательской работы по изучению любовной лирики А.С.Пушкина.

Ключевые слова: Национальный корпус русского языка; корпусные методики; исследовательская деятельность.

Введение. Современный процесс глобализации и вхождения Республики Казахстан в мировое экономическое и культурное пространство затрагивает все сферы жизни общества, в том числе и процесс образования. Тенденции развития и усовершенствования этой области реализуются в поэтапном внедрении в образовательный процесс инновационных технологий и в обновлении содержания современного образовательного процесса. Адаптация системы образования к процессу глобализации немыслима без использования в обучении информационных и коммуникативных технологий. Классические методики уступают место инновационным, происходит внедрение в образовательный процесс цифровых технологий.

Среди инновационных методов и технологий прочные позиции в обучении русскому языку и литературе занимают корпусные методики. В этой связи обучающие возможности и ресурсы Национального корпуса русского языка открывают широкий потенциал для изучения русского языка и литературы иностранными студентами.

Основная часть. Современное молодое поколение достаточно активно использует цифровые возможности для получения доступа к информации. Так почему бы не использовать этот факт для привлечения интереса учащихся к изучаемым предметам, в частности к литературе. Ни для кого не секрет, что «минимализация часов, отводимых на изучение литературы (2 часа в неделю), и стремительное увеличение объема изучаемых произведений ставит учителя в положение жесточайшего выбора» [1, С.112] – дать минимальный объем фактов (даты, биографии, краткое содержание произведения) или научить «постигать» литературное произведение, в ущерб метатекстовой информации.

В статье предлагается альтернативный вариант – посредством современных информационных технологий вовлечь иностранных обучающихся в процесс исследования текста и, таким образом, пробудить интерес к расширению знаний, связанных с тем или иным литературным произведением, подтолкнуть их к самостоятельному поиску информации.

В настоящей работе предпринята попытка продемонстрировать применение корпусных методик в процессе изучения литературного произведения или цикла произведений с целью повышения заинтересованности иностранных учащихся на занятиях по литературе, а также с целью стимулирования их самостоятельной исследовательской деятельности, «формирования научного мировоззрения и методологии научного мышления» [2, С.11].

Корпусные методы – достаточно новый инструмент анализа текста. Его появлению предшествует создание языковых корпусов, содержащих большой объем информации с автоматизированной обработкой. Речь идет, в частности, о Национальном корпусе современного русского языка, созданного в 2004 году группой ученых лингвистов. Первоначально корпус предназначался для решения лингвистических задач. Однако, наличие в НКРЯ поэтического подкорпуса и большого объема (около 40%) художественных текстов позволяет использовать его и в работе с текстом в процессе изучения художественной литературы.

Автоматическая разметка текстов в корпусе дает возможность обнаруживать и исследовать не только языковые явления, но и осуществлять анализ на поэтическом, эстетическом, тематическом, идейном, мотивном и идеологическом уровнях текста. Следует отметить, что работа с корпусами и применение корпусных методов для анализа текста требует предварительного знакомства с механизмами корпуса: со способами разметки, с принципами поиска. На данный

момент существует достаточное количество публикаций, посвященных использованию корпусных методик в преподавании русского языка и недостаточное количество работ, ориентированных на изучение литературы. Этот факт позволяет говорить об актуальности и новизне предпринятой работы.

Наметим основные направления и возможности корпуса в анализе текста с применением корпусных методов. Опираясь на учебное пособие А.Матюшкина [2], обозначим следующие пути анализа текста в НКРЯ:

1. Анализ заглавия. Заглавие зачастую является ключом к пониманию текста, ориентируя читателя на основную тему и идею произведения. Но иногда нужно прочитать весь текст, чтобы понять смысл заглавия. И в первом и во втором случае заглавие перекликается с текстом произведения на языковом уровне, имплицитно или эксплицитно проявляясь в нем. Корпусный метод позволяет выявить все случаи появления словоформы или словосочетания, представляющих заглавие, и в процессе анализа продемонстрировать, как эти примеры его актуализируют.

2. Имена и наименования так же могут стать предметом анализа с использованием корпусных методов. Феномен «говорящих» имен достаточно широко применяется в процессе изучения литературного произведения. Однако, в большинстве случаев, «учащихся ориентируют на поиск общекультурных интерпретаций имени» [2, С.24] или интерпретаций, связанных с ассоциативными связями. Корпусные методы позволяют углубить анализ внутритекстовых связей имени персонажа с семантикой всего произведения, его идеей и ключевыми мотивами.

3. Идеи и концепты. Идеологический план произведения и основные концепты, его реализующие, так же репрезентируются в тексте на языковом уровне. Идея, многократно звучащая в различных ситуациях и контекстах в пределах художественного произведения, может получать различные интерпретации. Нахождение этих интерпретаций и их анализ в разы упрощается благодаря корпусным методам, особенно если речь идет об объемных текстах.

4. Мотивы. Этот сюжетообразующий элемент играет важную роль в понимании авторского замысла. Выявление мотивов в художественном тексте, их интерпретация и классификация достаточно интересный процесс. Являясь не только сюжетообразующим элементом, но и инструментом характеристики персонажа, мотив обнаруживает в тексте много имплицитных смыслов, порождает множество коннотаций, обнаружить которые возможно, в том числе, и при помощи корпусных методов. Существует так же понятие лейтмотива, обнаружение которого в творчестве конкретного автора или даже в пределах исторического периода при помощи корпуса может стать достаточно интересным исследованием.

5. Детали. Роль детали при анализе литературного произведения достаточно велика. Корпусные методы позволяют найти и интерпретировать деталь не только в конкретном контексте, но и в художественном произведении в целом. А также возможен анализ роли данной детали в творчестве автора или группы авторов.

6. Характеристики художественного мира. Анализу подвергаются такие его элементы как время, пространство, автор, персонаж и др.

Дополняя классификацию А.Матюшкина, добавим в этот список еще один пункт:

7. Жанр. В теории литературы существует понятие «жанровое своеобразие». Это те признаки, особенности, которые отличают один жанр от другого. В этой связи интересным представляется исследование Е.А. Власовой, в котором автором реализуется попытка выявления устойчивых элементов жанра элегии посредством анализа творчества ряда авторов. К таким элементам относится «эмоционально-образный ряд, выраженный через повторение эмоциональных номинаций» [3, С.180].

Литературный обзор. Анализ научно-теоретических источников по проблеме использования обучающего потенциала языкового корпуса в преподавании РКИ и русской литературы позволил констатировать тот факт, что помимо обучающих целей корпус

может быть использован в решении задач исследовательского характера.

Н.Р. Добрушина в своем исследовании обращает внимание на лингвистические корпуса как на «новый тип языковых ресурсов» [4, С.167]. Ученый отмечает, что в НКРЯ возможно рассмотреть лингвистический факт не в статике, а в динамике, потому как язык – это явление динамичное, подвижное. В этой связи национальный корпус является отличным подспорьем для изучения современных тенденций и явлений в языке.

Г.С. Низамутдинова рассматривает обучающий потенциал лингвистического корпуса в аспекте «обучения иностранных студентов невербальной коммуникации в процессе преподавания русского языка как иностранного» [5, С.1948]. В научном изыскании исследователь выделяет среди прочих мультимедийный подкорпус НКРЯ, как перспективный и актуальный инструмент в обучении невербальному общению. В статье предлагается практическое руководство к использованию мультимедийного подкорпуса и в качестве примера иллюстрируется работа с «регулирующим жестом привлечения внимания» [5, С.1950].

Е.А. Слободян в научно-практическом исследовании предлагает систему упражнений, построенных на базе материалов НКРЯ. Особенный акцент ученый ставит на ошибках студентов в работе с самостоятельным составлением упражнений и с их несостоятельностью в этом роде педагогической деятельности, а ведь «подбор языкового материала и составление упражнений по изучаемой теме является одним из основных умений, которым должен обладать учитель-словесник» [6, С.73]. Как решение проблемы Е.А. Слободян предлагает использовать обучающие возможности НКРЯ, в том числе и в работе по созданию заданий и упражнений по РКИ.

Китайский исследователь Не Вэйдун рассматривает в своем труде возможности использования НКРЯ и приемы в обучении иностранных студентов-филологов, позиционируется роль лингвистического корпуса в создании учебников и учебных пособий по РКИ. По мнению ученого «Использование корпуса в практике преподавания РКИ за пределами России, несомненно, облегчает преподавателю задачу обучать на материале актуальных примеров словоупотреблений» [7, С.389]. В исследовании приводится пример использования нового частотного словаря, разработанного на базе НКРЯ, работа с которым позволяет достичь преподавателю-практику наибольших результатов в изучении традиционного вопроса частеречной принадлежности.

Сунь Миньцин в своем исследовании поднимает вопрос о недостаточной разработанности научно-методических основ использования обучающего материала НКРЯ в обучении китайских студентов филологов. Ученый утверждает, что, не смотря на высокий интерес к НКРЯ система упражнений и заданий, разработанных на основе корпуса является достаточно однородной. Однако существует хороший задел китайских преподавателей практиков в работе с Национальным корпусом русского языка [8, С.89].

В исследовании, посвященном обучающему потенциалу НКРЯ в преподавании РКИ Н.В. Семенова обращает внимание на лингвокультурологический аспект «формирования вторичной языковой личности, способной к эффективной коммуникации в условиях разных культурных фонов» [9, С.419]. Ученый отмечает роль аутентичных текстов-высказываний, обладающих лингвометодической ценностью при изучении русского языка как иностранного. И именно в Национальном корпусе русского языка содержатся такие тексты. В связи с этим, НКРЯ позиционируется как мощный инструмент, платформу, на которой собраны оригинальные аутентичные тексты, демонстрирующие «специфику менталитета носителей изучаемого языка и особенности его языковой картины мира» [9, С.419].

О трудностях, возникающих у студентов при работе с корпусом и, в частности, с диалектным подкорпусом излагает в своем научном изыскании Д.П.Попова. Автор отмечает, что наряду с большим потенциалом и возможностями корпусных технологий, при

«недостаточных лингвистических знаниях и умениях, а также использовании контекстов из диалектного корпуса актуализируется проблема адаптации текста» [10, С.208].

М.Ю. Пустовит в своем исследовании обращает внимание на работу с акцентологическим подкорпусом НКРЯ: «Работа с акцентологическим корпусом русского языка позволит учащимся не только закрепить правильное произношение слов, но и познакомиться с историческим обзором употребления ударения, частотностью места ударения в тех или иных словах» [11, С.66]. Проблема с расстановкой ударений очень актуальна в преподавании РКИ. Студенты-иностранцы зачастую неверно произносят слова, неверно расставляют акценты. Одним из решения данной проблемы может выступать работа с акцентологическим подкорпусом, в процессе которой студенты могут задавать параметры, выставлять лексико-грамматическую разметку.

М.Ю. Лебедева в своем исследовании рассматривает прикладные лингводидактические аспекты применения корпусных технологий в преподавании РКИ. Корпусная лингводидактика определяется автором как актуальная тенденция, развивающаяся на стыке лингводидактики и информационных технологий. Исследователь предлагает способы и приемы использования корпуса как инструмента в образовательном процессе. В статье рассматриваются два метода работы с корпусом – прямой и непрямой. По мнению автора «границы между прямым и непрямым методом проницаемы, и часто эти два способы использования корпуса в учебном процессе дополняют друг друга» [12, С.6].

Л.В. Рычкова акцентирует внимание на газетном корпусе НКРЯ, утверждая, что «наиболее актуальные социокультурные факторы находят отражение, прежде всего, в текстах средств массовой информации» [13, С.905]. В этой связи изучению газетных текстов отводится важная роль в формировании лингвокультурной, коммуникативной компетенций иностранного обучающегося.

Таким образом, анализ научно-методической литературы позволяет констатировать большой потенциал в преподавании РКИ и в формировании различных компетенций учащихся иностранцев.

Материалы и методы. В статье используется анализ научно-теоретических источников и специальной литературы по проблеме исследования, применяются корпусные методы исследования; практическая сторона научного изыскания базируется на отборе, анализе и структуризации художественного материала из Национального корпуса русского языка.

Результаты. В настоящей работе в ходе анализа любовной лирики А.С. Пушкина предпринимается попытка анализа репрезентации динамики чувства любви на языковом уровне на протяжении всего творчества поэта, а затем соотнесение этой динамики с фактами биографии Пушкина.

Для анализа нужно войти на главную страницу НКРЯ [9] и выбрать поэтический подкорпус. Для того, чтобы подкорпус выдал только лирику А.С. Пушкина, в основных параметрах текста вводится фамилия автора.

Обращается внимание на то, что фамилию нужно указывать с инициалами, так как у А.С. Пушкина был дядя поэт, тоже Пушкин. Корпус выдает нам 927 документов общим объемом 18 227 предложений, 195 943 слова. Мы сохраняем подкорпус и переходим на страницу поиска. Вводится слово «любовь» и осуществляется поиск. Корпус выдает 205 документов, то есть 205 стихотворений А.С. Пушкина, в которых встречается слово «любовь» и 493 вхождения (в 205 стихотворениях 493 раза встречается интересующее слово).

Корпус имеет функцию распределять материал в пределах заданного подкорпуса в виде графика. Для этого нужно кликнуть на гиперссылку «распределение по годам», затем «построить график относительно подкорпуса» и выбрать в сглаживании значение 1.

Корпусом выдается следующий график (рисунок 1):

Пики графика – это периоды творчества Пушкина, когда искомое нами слово чаще всего встречается в его стихотворениях. Это

1817, 1820, 1824, 1829 годы. Соотнесем эти даты с биографией А.С. Пушкина.

В 1817 году Пушкин оканчивает лицей. Этот период в творчестве поэта отмечен доминированием жанра элегии. Юношеский пыл, становление гражданской позиции, лицейские друзья – все это наложило отпечаток на творчество молодого поэта.

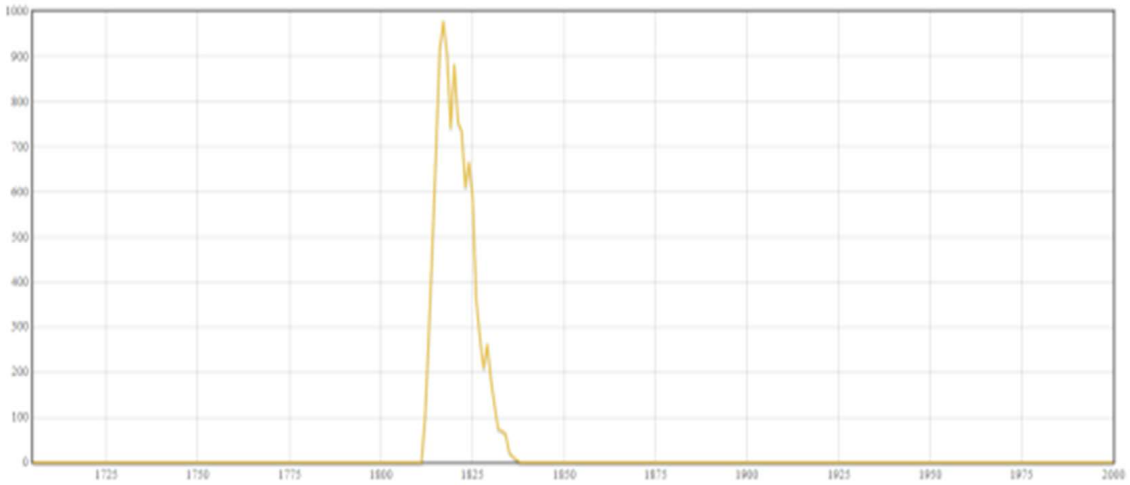


Рисунок 1. График частоты словоупотребления лексемы «любовь»

В этот период адресатами любовной лирики А.С.Пушкина становятся не только его возлюбленные, но и друзья, и Отечество. Распределим найденные нами примеры стихотворений со словом «любовь» на три группы: любовь к женщине, любовь к друзьям, любовь к Родине, обобщим данные в виде таблицы (Таблица 1).

Таблица 1

Примеры стихотворений со словом «любовь»

Любовь к женщине	Любовь к друзьям	Любовь к Родине
Название стихотворений 1817 года		
«Элегия», «В альбом Сосницкой», «К ней», «К молодой вдове», «Лиле», «Письмо Лиде», «К***», «Сновидение», «Мадригал М… ой», «Она»	«К.Н.Батюшкову», П.А.Вяземскому», «Разлука», «К Дельвигу», «В альбом Пущину», «Князю А.М.Горчакову», «К Каверину», «Товарищам», «Тургеневу», «К Чедаеву»	«Про себя», «Краев чужих неопытный любитель»
Контекст, сопровождающий слово «любовь»		
Любви напрасной, мрачная любовь, любовь, отрава наших дней, волнение любви, любви надежда, «быстрый обморок любви», «счастливая любовь», «Любовь моя напрасная»	Любви нежной, «Мне дружба заменяет умершую любовь», «Любезный мой Каверин», «Люблю я первый», любовь беспечная	«Люблю России честь»

В данный «пиковый» период преобладает любовь к женщине и любовь к друзьям. Доминирование жанра элегии сопрягает тему любви с мотивами волнения, предвкушения, сомнения, надежды. Любовь к друзьям, напротив, беспечна, жизнерадостна, дружба заменяет поэту «умершую любовь».

1820-1824 годы в творчестве А.С. Пушкина обозначены как период романтизма, этот период связан с биографическим фактом южной ссылки. Преобладающим жанром так же остается элегия – «Мне вас не жаль»; «Погасло дневное светило»; «Редеет облаков летучая гряда» – все написаны в 1820 году.

Однако, по мнению Ю. Тынянова в них все меньше «общих чувств и условных героинь» [10, С.31]. В стихотворениях тема любви звучит как воспоминание: «Когда легковерен и молод я был, /Младую гречанку я страстно любил», «Мне вас не жаль, года весны моей, / Протекшие в мечтах любви напрасной», «Я вспомнил прежних лет безумную любовь».

1829 год – личная любовная лирика представлена шедеврами «На холмах Грузии», «Я вас любил», «Что в имени тебе моем». В этот период А.С. Пушкин пишет «Евгения Онегина» и поэму «Русалка». Тема любви в творчестве созвучна чувству любви к Наталье Гончаровой, которой именно в 1829 году А.С. Пушкин делает предложение руки и сердца.

Дискуссия. Таким образом, можно прийти к выводу, что «пиковые» моменты в графике НКРЯ соответствуют ключевым моментам биографии и творчества поэта. Тема любви становится наиболее значимой в лирике Пушкина-поэта тогда, когда Пушкин-человек переживает моменты любви или разочарования в ней.

Для того чтобы отследить первое лирическое произведение Пушкина о любви, следует упорядочить все тексты в заданном подкорпусе: войти в настройки и упорядочить найденные документы по дате создания.

Итак, первое стихотворение с любовной тематикой датируется 1813 годом и носит название «К Наталье»:

Так и мне узнать случилось,
Что за птица Купидон;
Сердце страстное пленилось;
Признаюсь – и я влюблен!
Пролетело счастья время,
Как, любви не зная бремя,
Я живал да попевал…

Примечательно, что первое стихотворение, отмеченное темой любви, посвящено первой любви: «Так и мне узнать случилось, Что за птица Купидон».

Будучи лицеистом, А.С.Пушкин влюбляется в актрису домашнего театра графа Толстого Наталью, которой и посвящает стихотворения «К Наталье», «К молодой актрисе».

Выводы. В настоящем научном исследовании была предпринята попытка анализа любовной лирики А.С.Пушкина средствами корпусных технологий. Исследование выявило репрезентации динамики чувства любви на языковом уровне на протяжении всего творчества поэта. Данная динамика была наложена на факты биографии А.С.Пушкина в целях соотнесения ключевых моментов биографии и творчества поэта.

Таким образом, проведение параллели между жизнью и творчеством поэта при помощи корпусных методик способствует актуализации знаний о биографии и творчестве А.С.Пушкина, а также повышает заинтересованность иностранных учащихся, стимулирует их к самостоятельной исследовательской деятельности, формирует научное мировоззрение и методологию научного мышления.

Список использованных источников

[1] Васильева О.В. Основные проблемы преподавания литературы в современной школе //Вестник Северо-Казахстанского государственного университета имени Манаша Козыбаева. – 2014. – Т. 2. – № 23. – С.111-116.

[2] Матюшкин А. Вслед за словом. Анализ художественного текста с использованием Национального корпуса русского языка. Учебно-методическое пособие. – Санкт-Петербург, 2017. – 56 с.

[3] Власова Е.А. Поглотило ли чувство уныния все прочие? Опыт корпусного семантического анализа эмоциональных номинаций в элегиях В.А. Жуковского, Е.А. Баратынского, А.С. Пушкина //Проблемы

поэтики и стиховедения VIII: Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной КазНПУ имени Абая. – Алматы, 2018. – 452 с.

[4] Добрушина Н.Р., Левинзон А.И. Информационные технологии в гуманитарном образовании: Национальный корпус русского языка //Вопросы образования. – 2006. – №. 4. – С.163-180.

[5] Низамутдинова Г.С. Использование национального корпуса русского языка в преподавании РКИ: обучение невербальным компонентам коммуникации //Динамика языковых и культурных процессов в современной России. – 2016. – № 5. – С.1948-1951.

[6] Слободян Е.А. Обучение методике составления упражнений с помощью национального корпуса русского языка //Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. – 2010. – №1. – С.71-73.

[7] Не Вэйдун. Национальный корпус русского языка в практике преподавания РКИ //Актуальные вопросы теории и практики преподавания русского языка как иностранного. – 2021. – С.386-393.

[8] Сунь Минцин. Национальный корпус русского языка за рубежом: использование НКРЯ в вузах Китая и оценка его роли //Русский язык за рубежом. – 2021. – № 1. – С.88-99.

[9] Семенова Н.В. Корпусные технологии изучения русской лингвокультуры в аспекте РКИ //МНКО. – 2022. – № 2(93) [Электронный ресурс]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/korpusnye-tehnologii-izucheniya-russkoy-lingvokultury-v-aspekte-rki (дата обращения: 01.04.2022).

[10] Попова Д.П. Использование лингвистического корпуса на уроках РКИ //Актуальные вопросы филологической науки XXI века: Сборник статей IX Международной научной конференции молодых ученых, посвященной 90-летнему юбилею кафедры иностранных языков. – Екатеринбург. – 07.02.2020. – Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский федеральный университет имени первого Президента России Б.Н.Ельцина, Уральский гуманитарный институт, Департамент лингвистики, Департамент «Филологический факультет», Кафедра иностранных языков. – Екатеринбург: УМЦ-УПИ, 2020. – С.204-208.

[11] Пустовит М.Ю. Использование национального корпуса русского языка в обучении студентов-филологов //Проблемы современного филологического образования: Сборник научных статей XII Всероссийской научно-практической конференции, Москва, 22 апреля 2022 года /Отв.ред. В.А. Коханова. – Ярославль: Ремдер, 2022. – С.64-71.

[12] Лебедева М.Ю. Дано мне тело – что мне делать с ним? Применение корпусных технологий в лингводидактике РКИ //Русский язык за рубежом. – 2020. – № 6. – С.283-288.

[13] Рычкова Л.В. Корпусные технологии как основа инновационной педагогики в русистике //Русский язык и литература в пространстве мировой культуры: Материалы XIII Конгресса МАПРЯЛ: в 15 т., Гранада, Испания, 13-20 сентября 2015 года /Гранадский университет; фонд «Русский мир». – Санкт-Петербург: Международное некоммерческое партнерство преподавателей русского языка и литературы МАПРЯЛ, 2015. – С.904-908.

[14] Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]: URL: http://ruscorpora.org (дата обращения: 01.04.2022).

[15] Тынянов Ю.Н. Пушкин и его современники. – М.: Наука, 1969. – 145 с.

References

[1] Vasil'eva O.V. Osnovnye problemy prepodavaniya literatury v sovremennoj shkole //Vestnik Severo-Kazahstanskogo gosudarstvennogo universiteta imeni Manasha Kozybaeva. – 2014. – T. 2. – № 23. – S.111-116.

[2] Matyushkin A. Vsled za slovom. Analiz hudozhestvennogo teksta s ispol'zovaniem Nacional'nogo korpusa russkogo yazyka. Uchebno-metodicheskoe posobie. – Sankt-Peterburg, 2017. – 56 s.

[3] Vlasova E.A. Poglotilo li chuvstvo unyniya vse prochie? Opyt korpusnogo semanticheskogo analiza emocional'nyh nominacij v elegiyah V.A.Zhukovskogo, E.A.Baratynskogo, A.S.Pushkina //Problemy poetiki i stihovedeniya VIII: Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii, posvyashchennoj KazNPU imeni Abaya. – Almaty, 2018. – 452 s.

[4] Dobrushina N.R., Levinzon A.I. Informacionnye tekhnologii v gumanitarnom obrazovanii: Nacional'nyj korpus russkogo yazyka //Voprosy obrazovaniya. – 2006. – №. 4. – S.163-180.

[5] Nizamutdinova G.S. Ispol'zovanie nacional'nogo korpusa russkogo yazyka v prepodavanii RKI: obuchenie neverbal'nym komponentam kommunikacii //Dinamika yazykovyh i kul'turnyh processov v sovremennoj Rossii. – 2016. – № 5. – S.1948-1951.

[6] Slobodyan E.A. Obuchenie metodike sostavleniya uprazhnenij s pomoshch'yu nacional'nogo korpusa russkogo yazyka //Gumanitarnye issledovaniya v Vostochnoj Sibiri i na Dal'nem Vostoke. – 2010. – №. 1. – S.71-73.

[7] Ne Vejdun. Nacional'nyj korpus russkogo yazyka v praktike prepodavaniya RKI //Aktual'nye voprosy teorii i praktiki prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo. – 2021. – S.386-393.

[8] Sun' Mincin. Nacional'nyj korpus russkogo yazyka za rubezhom: ispol'zovanie NKRYa v vuzah Kitaya i ocenka ego roli //Russkij yazyk za rubezhom. – 2021. – № 1. – S.88-99.

[9] Semenova N.V. Korpusnye tekhnologii izucheniya russkoj lingvokul'tury v aspekte RKI //MNKO. – 2022. – № 2(93) [Elektronnyj resurs]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/korpusnye-tehnologii-izucheniya-russkoy-lingvokultury-v-aspekte-rki (data obrashcheniya: 01.04.2022).

[10] Popova D.P. Ispol'zovanie lingvisticheskogo korpusa na urokah RKI //Aktual'nye voprosy filologicheskoj nauki XXI veka: Sbornik statej IX Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii molodyh uchenyh, posvyashchennoj 90-letnemu yubileyu kafedry inostrannyh yazykov. – Ekaterinburg. – 07.02.2020. – Ministerstvo nauki i vysshego obrazovaniya Rossijskoj Federacii, Ural'skij federal'nyj universitet imeni pervogo Prezidenta Rossii B.N.El'cina, Ural'skij gumanitarnyj institut, Departament lingvistiki, Departament «Filologicheskij fakul'tet», Kafedra inostrannyh yazykov. – Ekaterinburg: Izdatel'stvo UMC-UPI, 2020. – S.204-208.

[11] Pustovit M.Yu. Ispol'zovanie nacional'nogo korpusa russkogo yazyka v obuchenii studentov-filologov //Problemy sovremennogo filologicheskogo obrazovaniya: Sbornik nauchnyh statej XII Vserossijskoj nauchno-prakticheskoj konferencii, Moskva, 22 aprelya 2022 goda / otv.red. V.A.Kohanova. – Yaroslavl': Remder, 2022. – S.64-71.

[12] Lebedeva M.Yu. Dano mne telo – chto mne delat' s nim? Primenenie korpusnyh tekhnologij v lingvodidaktike RKI //Russkij yazyk za rubezhom. – 2020. – № 6. – S.283-288.

[13] Rychkova L.V. Korpusnye tekhnologii kak osnova innovacionnoj pedagogiki v rusistike //Russkij yazyk i literatura v prostranstve mirovoj kul'tury: Materialy XIII Kongressa MAPRYAL: v 15 t., Granada, Ispaniya, 13-20 sentyabrya 2015 goda / Granadskij universitet; fond «Russkij mir». – Sankt-Peterburg: Mezhdunarodnoe nekommercheskoe partnerstvo prepodavatelej russkogo yazyka i literatury MAPRYAL, 2015. – S.904-908.

[14] Nacional'nyj korpus russkogo yazyka [Elektronnyj resurs]: URL: http://ruscorpora.org (data obrashcheniya: 01.04.2022).

[15] Tynyanov Yu.N. Pushkin i ego sovremenniki. – M.: Nauka, 1969. – 145 s.

Шетел студенттеріне орыс тілі мен әдебиетін оқытуда корпустық әдістемелерді қолдану

С.Б. Бегалиева[1]*, Е.С. Шмакова[2]

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

(Алматы, Қазақстан)

[2]М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

(Тараз, Қазақстан)

Аңдатпа

Бұл зерттеу Қытай филолог студенттерін оқытуда Орыс тілі ұлттық корпусының оқу әлеуетін пайдалану мәселесін ұсынады. Мақалада ОТҰК мен жұмыс ОШР оқытудағы инновациялық технология ретінде ұсынылған, қытайлық филолог студенттерді оқытуда осы құралды қолданудың орындылығы туралы ғылыми дереккөздерге шолу жасалады. Ғылыми мақалада студенттердің қызығушылығын арттыру мақсатында, сондай-ақ олардың тәуелсіз зерттеу қызметін ынталандыру, ғылыми дүниетаным мен ғылыми ойлау әдіснамасын қалыптастыру мақсатында шетелдік студенттердің әдеби шығарманы немесе шығармалар циклын зерттеу процесінде корпус әдістерін қолдануды көрсетуге әрекет жасалды. Орыс тілінің ұлттық корпусын көркем мәтінді әртүрлі деңгейлерде – тақырып, бейнелі жүйе, лингвистикалық

деңгейде талдауда қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Орыс тілі ұлттық корпусының оқыту әлеуеті негізінде А.С. Пушкиннің махаббат лирикасын зерттеу бойынша зерттеу жұмысының үзіндісі жасалды.

Түйін сөздер: орыс тілінің ұлттық корпусы; корпус әдістері; зерттеу қызметі.

Application of corpus techniques in teaching foreign students of russian language and literature

S. Begalieva[1]*, E. Shmakova[2],
[1]Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
[2]M.H.Dulati Taraz Regional University (Taraz, Kazakhstan)

Abstract

The present study presents the problem of using the teaching potential of the National Corpus of the Russian language in teaching Chinese philology students. The article positions work with the NCRA as an innovative technology in the teaching of RCT, a review of scientific sources is conducted for the expediency of using this tool in teaching Chinese philology students. The scientific article attempts to demonstrate the use of corpus techniques in the process of studying a literary work or a cycle of works by foreign students in order to increase the interest of students, as well as to stimulate their independent research activities, the formation of a scientific worldview and methodology of scientific thinking. The possibilities of using the National Corpus of the Russian language in the analysis of a literary text at various levels – the title, the image system, the linguistic level are considered. On the basis of the teaching potential of the National Corpus of the Russian Language, a fragment of a research work on the study of Pushkin's love lyrics has been developed.

Keywords: National Corpus of the Russian language; corpus methods; research activity.

Поступила в редакцию: 01.04.2022

FTAMP 14.35.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.25*

М.Т. КОШАНОВА[1] Д.С. КАКАБАЕВА[1],*
А.К. АБДИРКЕНОВА[2] Г.К. ТОККУЛИНОВА[3], Ж.Т. КОШАНОВА[4]

[1]Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан),
[2]А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті (Қостанай, Қазақстан),
[3]Қайнар Академиясы (Алматы, Қазақстан), [4]М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті (Петропавл, Қазақстан),
marash.koshanova70@mail.ru,dinara_s_82@mail.ru, akbidashabdirkenova@mail.ru, gulya_t@list.ru, zhazira29092009@mail.ru

МЕДИАТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КРЕАТИВТІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЕРДІҢ ӨЗДЕРІНЕ ДЕГЕН СЕНІМДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада білімгердің өзіне деген сенімділігін арттыру үшін медиатехнологияларды креативті пайдаланудың жолдары мен ерекшеліктері теориялық және практикалық тұрғыда зерделенеді. Зерттеу барысында болашақ маманның өзін-өзі тану мәселелерімен айналысқан бірқатар шетелдік ғалымдардың көзқарастары мен кәсіби құзыреттілікті жетілдіруге орасан зор үлес қосқан қазақстандық ғалымдардың пайымдаулары қарастырылады. Әр түрлі аспектіде медиатехнологияларды креативті қолдануда

психикалық механизмдерді өзіндік реттеушілік, өзіндік сана мен «Мен» танымдық және эмоционалдық қарым-қатынаста өздеріне деген сенімділіктің ерекшеліктеріне, рөлінің мәні мен мазмұнына талдау жасалады. Сонымен қатар білімгерлердің алдына қойған мақсаттары мен міндеттеріне, «бағалау» дағдылары мен қабілеттерін анықтау үшін әлеуметтік ортаның даму жағдайларының маңызына және олардың өзіндік рөліне салыстырмалы түрде талдау жасалады. «Өзін белсендендіру», «өзін-өзі бағалау», «өзін-өзі анықтау», «өзін-өзі дамыту, «өзін-өзі тану» арқылы медиатехнологияларды тиімді пайдалану арқылы креативтіліктің өзіне деген сенімділікті қалыптастыруының жолы екендігі сараланады.

Түйін сөздер: креативтілік; өзін белсендендіру; құзыретті; өзіне деген сенімділік; өзін-өзі қамтамасыздандыру; медиатехнологиялар.

Кіріспе. Жаһандану заманындағы қоғам талабына орай белгілі бір мәселелер, өзара бірегей әсердің моделін жоғалтумен байланысты пайда болуы. Осы ретте, өздеріне сенімді, құзыретті мамандарды қалыптастырып, дамыту белсенділік сипатқа ие.

Қазақстан Республикасының білім беруді жаңғырту тұжырымдамасына сәйкес өндірістегі өзгерістерге икемделген және жылдам әрекет ете алатын, көп функционалды біліктер мен дағдыларды меңгерген, жедел өзгеретін еңбек нарығының жағдайларына бейімделетін мамандарды даярлау қажет [1]. Заманауи әлеуметтік үдерістердің кешенді дамуы жастардың әлеуметтік-кәсіби дамуының мәселелерінің пайда болуына алып келеді. Олар: жоғары оқу орындарын бітіргеннен кейін жұмысқа орналасу қиындықтары; жастар ортасында қауіпті әлеуметтік тенденциялардың пайда болуы (маргиналдық, мәдени және адамгершілік бағыттан адасу); әлеуметтік-психологиялық мәселелер (жалғыздық, әлеуметтік қақтығыстар, бейімсіздік) [2]. Нәтижесінде, жоғарыда аталған мәселелер жас маманның бойында ертеңге деген өзіне деген сенімсіздік туғызады. Бұл жағдай жастардың бойында өзін-өзі бағалау мен қоршаған ортамен қарым-қатынасында психологиялық қиындықтар туғызып, денсаулықтарына, рухани-адамгершілік күйлеріне әсер етеді. Кейбір жастардың әлеуметтік ортаға немқұрайлылық, түсінбеушілік көрсетуі олардың тұлғасында екі тарапты шектен тыс көңіл-күй мен іс-әрекеттің яғни, сенімсіздік пен агрессияның пайда болуына алып келеді [3]. Осы ретте, теориялық әдебиеттер мен тәжірибелерге талдау жасау және қоғамдық-әлеуметтік құзырлыққа қажетті қайшылықтарды саралау арқылы біз жоғары оқу орындарының студенттерінің *(бұдан әрі, педагог-психологтер)* әлеуметтік кәсіби қалыптасуын фактор ретінде ала отырып, психологиялық-педагогикалық жағдайларды медиатехнологияларды креативті қолдану арқылы олардың өзіне деген сенімділіктерін анықтау мақсаты ретінде алып отырмыз. Біздің ойлауымызша, болашақ педагог-психологтердің медиатехнологияларды пайдалану арқылы кез келген тапсырмаларды креативті орындауы, олардың оқу-тәрбие үдерісінде эмоционалдық тұрғыда қызығушылықтары арттып, өзіндік сенімділіктеріне одан әрі ынталанады.

Қазіргі таңда адамдар осыдан бес жыл бұрын тек арнайы мекеме құрылғыларында қолжетімді болған жеке есептеу қуаттарын пайдалана алады. Барған сайын жеке мобильді және сымсыз құрылғылар ақпараттық қызыметкерге ешбір кедергісіз және орналасқан жерінен тәуелсіз қол жеткізу үшін ғаламдық компьютерлік желіге интеграциялануда [4]. Бұл тұлғаның өзіне-өзі деген сенімділігін арттырып сендіруге мүмкіндік береді. Сендіру – адамның өз көзқарасын өзгелерге қабылдатуға бағытталған іс-әрекеті. Сендіру адамның танымдық, сезімдік және ерік қасиеттерінің деңгейіне тікелей тәуелді; бір нәрсеге сенімділік; баланың сана, сезім, тәжірибесіне бағытталған тәлімдік әсер әдісі; ақпараттық қабылдаудың белгілі бір кезеңі [5]. Сондықтан жоғары оқу орындарының білім беру үдерісін ақпараттандыру негізінде студенттердің сенімділігін арттыру үшін, біз, медиатехнологияларды қолдана отырып,

қоғам мүшелерінің медиабілімді меңгерген мәдениетті тұлға ретінде қалыптасуы мен кәсіби біліктілігін жетілдіруді қамтамасыздандырамыз. Себебі, «Қазіргі заманғы өркениеттіліктің қоғамның өмір сүру дағдысының, адамзат тағдырының, табиғи орта жағдайының, әлеуметтік-мәдени және білім беру прогресінің ірі дағдарысына төтеп беру сауатты ғылыми шешімдерге тәуелді [6]. Демек, болашақ педагог-психологтердің кәсіби құзырлы, креативті болуын қамтамасыз ететін оқытудың жаңа парадигмасы олардың рухани әлеуетіне тікелей әсері мол креативтілікке деген қызығушылықтарын қалыптастырудың теориялық, әдіснамалық, дидактикалық тұғырларын айқындау міндеттерін басты мәселе ретінде шығарады.

Әдістері мен оны ұйымдастыру. Жоғарыда қарастырылған мәселелерді қазіргі жағдайда педагогика мен психологияның жетекші зерттеушілердің, яғни З. Фрейд, К. Юнг, К. Хорни, Э. Эриксон, Р. Бернс, И.С. Кон, Л.М. Попов, Дейл Х. Шунк т.б., ал, отандық ғалымдардан Б.А. Оспанова: жоғары оқу орындарының білім беру үдерісінде студенттерде креативтілікті қалыптастыру туралы; Г.И. Бейсенова: студенттердің шығармашылық ісәрекетін ақпараттық технологияларды қолдану арқылы қалыптастыру; П.Б. Сейітқазы: болашақ мұғалімдерді бұқаралық ақпарат құралдары арқылы тәрбие үдерісіне дайындаудың ғылыми-педагогикалық негіздері; Ғ.Б. Саржанова: ашық білім беру кеңістігінде студенттердің ақпараттық технологияларды пайдаланудың ғылыми-педагогикалық негіздері және тағы басқа зерттеулердің адамның әлеуетін пайдалану және дамыту мәселесі арқылы заманауи жағдайда сапалы жаңа жолмен шешу тұжырымдамаларына детерминделеді. Бұл аймақ бойынша шетел зерттеушілерінің ауқымды материалдары жинақталған. Олар гуманистік психологияның дәстүрлеріне және тұлғаның өзін-өзі танытуына, адамдық әлеуетін жүзеге асыруға негізделеді. А. Маслоу «денсаулық психологиясын» құрудың қажеттігін айтқан болатын. Оның тұжырымдамаларының негізгі ойлары ретінде өзіңді жүзеге асыруың үшін саған міндетті түрде тәртіп, мұқтаждық, азап көру деген ережелердің мазмұнынан тұрады. Бұл түйсіктер салауатты түрде өзін-өзі сыйлау мен өзіне деген сенімділікпен байланысты. А. Адлердің «адамның өзіне сенімсіздігінен сенімділік пайда болады» деген пайымдауын бұл ойдың жалғасы ретінде қарастыруға болады. А. Адлердің «өзін кем сезіну» теориясы тұлғаның кем сезіну сезімінің қалыптасуына алып келетіні оны танымал етті. Өзін жек көретін адам тәкаппарға қарағанда басқаша әрекет етуге икемді. Ол, «Мен» – ұғымын қалыптастырып, өзін-өзі бағалайды. Қазіргі таңда бұл идеялар қоғамның валеология мен толеранттылық сұрақтарын мемлекеттік маңызы бар деңгейде насихаттауға байланысты өзекті мәселе болып отыр. «Сол себепті ақпараттық технологиялар құралдарын педагогикалық іс-әрекетте кеңінен қолдана білу іскерліктерінің жоғары деңгейде қалыптасуы жоғары оқу орындары студенттерінің кәсіби даярлығына қойылатын талаптар қатарына енуде [7]. Жоғарыда қарастырған авторлардың тұжырымдамаларына сүйене отырып, біз болашақ педагог-психологтердің медиатехнологияларды креативті пайдалану арқылы өзіндік сенімділіктерін қалыптастыру арқылы құзыреттілігін қалыптастырып, бәсекеге қабілеттілігін жетілдіруге болатындығын анықтадық.

Тұлғаның өзін-өзі және алғашқы ақиқатты тануы мен рухани құндылықтарының мазмұнының идеясы Н.А. Бердяев, И. Кант, В. Лейбниц, Б. Спинозаның философиялық еңбектерінде қарастырылған. Өзіне деген сенімділіктің психологиялық механизмдері Р.Х. Шакуровтың жүйелі-динамикалық теориясын түсінуге көмектеседі. Ал, В.В. Макаров, Г.А. Макарова және т.б. өзіне деген сенімділік мәселесін қолданбалы психологиялық мінез тұрғысында зерделеген. Өзіне деген сенімділікті қалыптастыруды зерттеудің әдіснамалық рөлі келесідей пайымдауларды қамтиды: «Мен бейнесі» белгілі бір компоненттердің жиынтығынан тұрады..., олардың нақты мазмұны мен маңызы әлеуметтік және психологиялық

жағдайлар мен қарым-қатынаста өзгеріске ұшырап отырады. Адам тек «үйренеді», «жаңалық ашады» сонымен қатар өзін белсенді түрде қалыптастырады. Өзінің белгілі бір қабілеттерін сезу арқылы өзіне-өзі баға беру мен талаптарының деңгейлерін өзгертеді, сонымен қатар бұл қабілеттер тек қана байқалып қана қоймай, іс-әрекетте қалыптасады». Осы ретте, М. Розенберг моделінің: тұрақтылық (жеке тұлғаның өзі және оның «қасиеттері» туралы идеясының тұрақтылығы немесе өзгермелілігі); өзіне деген сенімділік (мақсаттарыңызға қол жеткізе алатындығыңызды сезіну); өзіне-өзі құрмет (өзін тұлға ретінде қабылдау, өзінің әлеуметтік және адами құндылығын тану); кристалдану (индивидтің өзі туралы түсініктерінің жеңіл және қиын өлшемдері) адамның өзіне деген сенімділіктің құрылымдық сипаттамаларын нақтылауды немесе «Мен бейнесін» қосатын өлшемдерді айтуға болады. Демек, өзіне деген сенімділік алдына қойған мақсатқа жете білу мүмкіндігін түсіну ретінде, сананың жеке компоненті немесе «Мен бейнесімен» қатар тұрақтылық, өзіне құрмет және кристалданумен (белгілі бір түрде құралу) сипатталады. Сондықтан, қазіргі кезде оқыту үдерісінде заманға сай, оқытудың жаңа педагогикалық әдістерін қолданамыз [8]. Сондықтан, қазіргі кездегі білім берудің жаңа парадигмасы жағдайында жеке тұлғаның креативтілік бағыттылығы мен сенімді тұлғасын қалыптастыру мәселесіне қызығушылықтың артуы жоғарыда қарастырған мәселелерді шешудің бағдары ретінде қарастырылып отыр. Демек, бүгінгі күні жоғарыда сөз болған мәселелерге сүйене отырып, болашақ педагог-психологтердің медиатехнологияларды креативті пайдалануды енгізу олардың өзгерістерге бейімділігін қалыптастырады.

Нәтижелері. Біз теориялық талдау жасау арқылы, болашақ педагог-психологтердің өзіне деген сенімін оқу үдерісінде медиатехнологияларды креативті қолдану арқылы арттырудың әдістемелігі жеткілікті түрде қарастырылмағандығын анықтадық. Қолданыстағы тұжырымдамалар әлеуметтік-педагогикалық жүйенің ашық түрде қоғамның әлеуметтік институттарымен белсенді қарым-қатынасты құрайтын оқытушы тұлғасы мен студенттердің сұраныстары мен қызығушылықтарын, жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие мақсатының интеграциясын жүзеге асыруды ескермеген. Болашақ педагог-психологтердің өзіне деген сенімділігін қалыптастыру тәжірибесіне теориялық талдау және зерделеу көптеген зерттеулердің концептуалды ережелердің тұжырымдамаларында, білімгерлердің өзіне деген сенімі, біріншіден, тәрбиеленушілердің өзін-өзі анықтау мен өзін-өзі дамытудың жеке әлеуетін белсендіруге бағытталған тұтас педагогикалық үдерістің нәтижесі; екіншіден, даралықты өзі жүзеге асыратын қабілетімен дәлелдейтін тұлғаның психологиялық, адамгершілік, интеллектуалдық ерекшеліктері; үшіншіден, адамның өзінің тұлғалық даралығының интегративті қабілеті. Ал, интеграциялау өзінде сенімділік қабілеттердің дамуына: өзін-өзі ұқсастыру, өзіне-өзі сенім, өзін-өзі ұсыну, өзін-өзі қамтамасыздандыруға себеп болады.

Болашақ педагог-психологтердің өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға оқытушылардың дайындығын негіздеу үшін Г. Рукавишниковаңың педагогикалық жоғары оқу орындарында білімгерлердің кәсіби өзін-өзі тануы туралы зерттеулері қызығушылық тудырды. Кәсіби тұрғыдағы өзіндік сана жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауының белгілі бір деңгейін сипаттайды. Кәсіби тұрғыда өзін-өзі анықтайтын тұлғаның кәсіби тобының іс-әрекетіне қойылатын талаптар: өзінің өмірлік мақсаттары, кәсіби салада өзін-өзі жүзеге асыруға байланысты жоспарлары, кәсіби ниеттері (нені қалайды), өзінің жеке және физикалық қасиеттері (ол кәсібилікті қалай түсінеді), өзінің мүмкіндіктері, қабілеттері, дарындылығы (ол не істей алады, өзін-өзі жетілдірудің шегі).

Кәсіби тұрғыда өзін-өзі тану арнайы іс-әрекеттің дамуын, қалыптасуын талап етеді, бірақ ол көбінесе өздігінен дамиды. Егер, педагогикалық қызметте осы үдерістің тиімділігін арттырудың қажеттілігі туындаса онда, тұлғаның танымдық іс-

әрекетін ұйымдастыру мен басқару, психологиялық жағдайлар мен оның даму принциптерін сақтау оң нәтиже береді [9]. Жоғары деңгейдегі оқытушылар үшін тәжірибенің барлық құрамдас бөліктерінің үйлесімділігіне негізделген үздіксіз өзін-өзі тану басқа адамдар арқылы өзін-өзі білуімен сипатталады. Оларға: өзін-өзі бағалау, тұлғалық, іс-әрекеттік кемшіліктерді ерекше сезу, өзінің шығармашылық жетістіктері мен сәтсіздіктерінің себептерін түсіне білу шеберлігі, өзінің іс-әрекетінің нәтижелерін талдау және қорытындылай білуімен қатар, басқа әріптестерінің жұмыстарымен салыстыра алу қабілеттері тиесілі. Осы ретте, жоғары деңгейдегі оқытушылар оқу-тәрбие міндеттерін шешуде сапалы білімге қол жеткізеді, яғни «студенттердің білім жүйесін моделдеп қана қоймай, оның қажетті құндылық бағдарлары мен тұлғалық қасиеттерін қалыптастырады» [10]. Когнитивті (танымдық) ішкі құрылым оқытушының педагогикалық іс-әрекетінің жүйесін және онда тұлғалық қарым-қатынастың тұлғалық даму жүйесін қарастыруды қамтиды. Бірте-бірте оқытушыда өзінің белгілі бір педагогикалық жағдаяттарында, студенттер мен әріптестерінің берген пікірлеріне байланысты кәсібіне деген сенімділік немесе сенімсіздігінің тұрақты «Мен – концепциясы» қалыптасады [11]. Оқытушылардың өзіне берген эффективті (тиімді) бағалауы бүгінгі күндегі олардың мүмкіндіктерін (өзін-өзі бағалаудың өзектілігі), кешегі (ретроспективті бағалау) және болашақ жетістіктерін (потенциалды немесе идеалды өзін-өзі бағалау) сонымен қатар басқалардың ол туралы не ойлайтындығын бағалауды (рефлексиялық өзін-өзі бағалау) анықтайды.

Талқылау. Зерттеу барысында анықтағанымыз, оқытушы үшін ең маңыздысы - өзін-өзі бағалаудың жағымды болуын қалыптастырудың тиімділігі. Өзін жағымды қабылдайтын оқытушыда, өзіне деген сенімділігі артады, таңдаған мамандығына қанағаттанады, жұмысы тиімді болып, өзін-өзі жетілдіруге ұмтылады. Екінші дәлел, оқытушыларда «Мен-концепциясының» жағымды болуы салдарынан олардың білімгерлерінің «Мен-концепциясының» оң болып дамуы. Үшіншіден, оқытушының өзіндік санасының кәсіби компоненті - мінез, яғни, өзінің білімінің негізінде әрекеттесу мен өзіне деген қарым- қатынасы. Демек, кәсіби өзін-өзі тану мәселесі оқытушы тұлғасының өзін-өзі анықтау мәселесімен тығыз байланысты. Сондай-ақ, студенттің жастық шақтан ересек өмірге өтудің басы, өзін-өзі тану мен өзін-өзі жетілдіруді бағалауды дамытудағы ең маңызды кезеңі ретінде байыпталады. Бұл құбылыстардың феномені тәжірибе барысында анықталды, олар: жеке даралық, бірегейлік, мінез-құлық пен іс-әрекеттегі мотив, жан дүниесінің тереңдігі.

Зерттеуші ғалымдардың [12; 13] студенттердің кәсіби өзін-өзі анықтауы соңғы кезең болып есептелетіндігі туралы пайымдауларына қол жеткізу үшін, тәжірибе барысында, студенттердің кәсіби өзін-өзі тану үдерісін басқаруын, өзінің кәсіби «Мен-концепциясын» қалыптастыру үшін ғана емес, сонымен қатар қажетті арнайы жұмыстар жүргізу керектігін зерделедік. Қорыта келгенде «болашақ мамандардың инновациялық даярлығын қалыптастыру оларға жүйелі инновациялық білім берумен жүзеге асады [14]. Педагогикалық тәжірибе барысында жүргізілген жұмыстар арқылы кәсіби өзін-өзі тану, болашақ педагог-психологтер үшін кәсіби даму үдерісінің нәтижелі болуының баға жетпес психологиялық факторы деген қорытынды шығаруға болатындығына көзіміз жетті. Алайда, болашақ педагог-психологтердің кәсіби тұрғыдағы өзіндік санасын қалыптастыру жұмысында кейбір анықталған келеңсіз тенденцияларда да баршылық, бұл дегеніміз – осы мамандықты басқару және оларда «Мен – кәсіби бейнесін» қалыптастыруға дер кезінде көмек көрсету үшін арнайы жұмыстардың қажеттілігінен байқалады. Бұл ретте, кәсіптік тәжірибеге болжамды нұсқаулықтарды ұсынамыз:

– болашақ мамандығына жағымды көзқарасты қалыптастыру;

– тәжірибелік қызметтің мотивациялық

әлеуетін, жоғары әлеуметтік мәнін көрсететін маңызды жақтарын ашу;

– студенттердің өзіндік тұлғасы мен іс-әрекетінің психологиялық ерекшеліктерін түсінуге бағытталған танымдық белсенділігін ынталандыру;

– студенттерде тұрақты, жүйелі өзін-өзі тануға, рефлексия мен кәсіби дамуға саналы қажеттілікті қалыптастыру;

– студенттердің адекватты «Мен – кәсіпкер бейнесін» қалыптастыруға ықпал ететін перцептивті-рефлексиялық және гностикалық білік пен дағдыларын қалыптастыру;

– «Мен – болашақ концепциясын» жағымды дамыту мен нығайту үшін әр түрлі әдістемелік жұмыстар жүргізу.

Зерттеушінің нақты ұсыныстары қоғамда адам өміріне белгілі бір дәрежеде өзгеріс енгізетін болғандықтан, «қоғам үшін оның рөлі мен қызметі маңызды» [15]. Демек, теориялық және тәжірибелік міндеттерді шешу үдерісінде жеке тұлғаның еріктік құрылымы қалыптасып, міндеттердің қалай жүзеге асырылатындығы зерделенеді.

Болашақ маманның «Мен – кәсіби бейнесін» медиатехнологиялар арқылы мотивация тудырып, тұлғалық-бағдарлық креативтіліктерін қалыптастыру тиімді нәтиже береді деп ойлаймыз. Мысалы, оқу-таным үдерісінде *(Ескерту: пән мен тақырыптың мазмұнын ескере отырып)* студенттердің болашақ қызметіне психологиялық дайындық жағдайын қалыптастастыру үшін практикалық сабақтарда төменде берілген тапсырмаларды қолдануға болады:

1. Қаныш Сәтбаев туралы Әлкей Марғұлан, Медеу Сәрсекеевтің мәліметтерін ескере отырып, газет-журналдардың редакциясына, теледидар мен киностудияға хаттар (біреуін таңдаңыз) және т.б. құрастырыңыз (қараңыз: Бейнбриж Жейсон, Гок Никола, Тайнан Лиз. Медиа және журналистика: теория мен практикаға жаңа көзқарас. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. – 592 бет).

2. Кез келген медиамәдениеттің ойын-сауық, демалыс, дыбыстық және басқа да функцияларын ескеріп Inshot, Videoleap т.б. бағдарламаларын пайдалана отырып «бастапқы сәйкестендіру», «қайталама сәйкестендіру», «кешенді сәйкестендіру» бойынша диалог құрастырыңыз.

3. «Алпамыс батыр» жыры бойынша медиамәтіндегі жағымды және жағымсыз эмоциялар тудыратын эпизодтардың кезектесіп келетін тұстарына контент-талдау жасаңыз.

4. Аудиторияда соңғы жылдары ең танымал болған медиамәтіндердің (фильмдер, компьютерлік ойындар, телехабарлар және т.б.) жетістіктерінің мифке, фольклорға, жанрдың әсерлілігіне, «эмоционалды өзгерістер» жүйесіне, ойын-сауық, бақытты аяқталуы, авторлық интуиция (біреуін таңдаңыз) және т.б. экран өнерінің болуының себептеріне пікіріңіз.

5. Жарнамалық аннотация (жарнамалық басылымдар, тележарнамалар) бойынша медиамәтіндердің жаппай жетістіктеріне болжау жасаңыз. Оқыңыз: Қаныш Сәтбаев туралы 15 қызықты дерек (e-history.kz/kz/news/show/335/).

Жоғарыда берілген тапсырмалар арқылы болашақ педагог-психологтардың тыңдау, оқу, жазу, айту арқылы медиатехнологияларды креативті пайдалану олардың өзіндеріне деген сенімділігін арттырып қарым-қатынас стратегияларының мүмкіндіктерін арттырады.

Тыңдалымға байланысты стратегияларда: мәтіннің, суреттердің, кестелердің, сызбалардың аттарымен және сілтемелерімен таныса алады; осы мәтін бойынша мүмкін сөйлем құрастырады; мәтіннің мазмұнын алдын-ала болжайды.

Оқылымға байланысты: мәтіннің түрін анықтайды; негізгі идеясын түсінеді; автордың мақсатын анықтайды. Жазылымға байланысты: сөздікті пайдаланады; синоним сөздерді қолданады; мәтінге өзгерістер енгізе алады (қажет болса).

Айтылымға байланысты: қарапайым сөз тіркестерін пайдаланады; сөйлеушінің ойын өз сөзімен басқаша жеткізе алады; омоним, синоним, антонимдерді қолдана алады; жұмыс жоспарын құрастырады; өздерінің

сөйлейтін сөздерін медиа-ресурстардың түрлері арқылы жазады; жұмыс барысында қолданған стратегиялар негізінде қорытынды жасайды; орындаған тапсырмаларды курстастарымен талқылайды; сызбалар, кестелер құрастырады; өздері сөйлеген сөздерін тыңдап, жақсартуға болатын жерлерін атап өтеді.

Осы ретте, болашақ педагог-психологтер мамандығының студенттері кәсіби біліктілігіне қосымша көмек ретінде портфолионың түрлеріне материалдарын жинастырады. Мысалы,

– мақсаты бойынша: меншікті және студенттер өздері үшін құрастырады;

– мазмұны бойынша: жетістіктер портфолиосы; ой-толғаныс портфолиосы; мәселені шешуге бағытталған портфолио; тапқырлық портфолиосы.

Бұл кәсіптік практика кезінде қолдануда тиімділігін арттып әрі қарай өзіндік ойларының қалыптасуына негіз болады. Себебі, онда, топтық жұмыс нәтижелері; жобалар; креативті тапсырмалар; фотолар; графикалық ұйымдастырушылық: кестелер, сызбалар, диаграммалар, графиктер т.б.; сауалнамалар; интервьюдің сұрақтары мен жауаптар; орындалған тапсырмалар; бақылау күнделігі; оқу үдерісі туралы өз ойлары мен пікірлері; өзін-өзі бағалау жұмыстары; портфолионы құрастыру туралы оқытушыларға, жолдастарына жазған хаттары; оқу және үйрену немесе зерттеудің мақсаты бойынша тұжырымдамалары; портфолио тақырыбы бойынша жасаған баяндамалары; оқылған материалдардың (кітап, лекция, зерттеулер т.б.) конспектілері; зертханалық жұмыстарының сипаттары; медиатахнологияларды пайдалану арқылы жасалған креативті суреттері; өзінің жетістігін дәлелдейтін мақтау қағаздары, сертификаттары, өзіндік жұмыстары ойлары пікірлері, мінездемелер.

Нәтижесінде, орындайтын тапсырмалар кешенді түрде тұтастықта даярлығын, белсенділігін, құзыреттілік қабілеттерін дамытады; әр түрлі бағыттағы дидактикалық мүмкіндіктерін анықтауға көмектеседі; медиатехнологияларды кеңінен қолдануға креативтілігі артады; дербестік, белсенділік, құзыреттілік қуаттары жетілдіріледі.

Қорытынды. Болашақ педагог-психологтердің бойында креативтілікті қалыптастыру жұмысының тиімділігіне қол жеткізу үшін білім беру үдерісінде тек интелектуалдық (зияткерлік) функцияларды ғана емес, сонымен қатар олардың өзіне деген сенімділігіне күш беретін әр түрлі тәсілдер мен әдістерді біріктіру (ақпараттық дәрістер, әңгімелер, рөлдік жағдаяттар, психологиялық-педагогикалық және іскерлік ойындар, пікірталастар, тренингтер, эссе т.б.) арқылы әлеуметтік жағдайда мінез-құлық дағдыларының әлеуметтік-кәсіби тұлға ретінде қалыптасуына түрткі болу. Бұл, болашақ маманның медиатехнологияларды креативті пайдалану арқылы сенімділіктерін қалыптастыруға ықпал етіп, пәнаралық байланыстарының дамытушылық, дербестілік, танымдық белсенділік пен қызығушылықтарының маңызын одан әрі арттыруға септігін тигізеді.

Біздің пайымдауымызша, «Мен – кәсіби бейнесін» медиатехнологиялар арқылы креативтіліктерін қалыптастыру аса маңыздыларының бірі деп алуға болады. Оған, кәсіби өзін-өзі анықтаудың көрсеткіштері дәлел, яғни әлеуметтік (өзінің өмірінің мақсаты мен мағынасын түсінуі; қоғамның (таңдаған мамандығының талаптарына сәйкестігі); психофизиологиялық (жеке тұлғаның бағыттылығы, мамандықтың талаптарына денсаулығының сәйкестілігі); тәжірибелік бағыттылығы (мазмұнды білу, іс-әрекеттілік білік пен дағды, мамандық талаптары және т.б) жатқызамыз. Сонымен қатар, оқу-тәрбие міндетін неғұрлым жеткілікті шешуді қамтамасыз ететін жағдай жасау, ол қандай да болса адамгершілік қасиетін қалыптастырып, болашақ маманның креативтілік іс-әрекетін қалыптастыруда медиатехнологияларды тиімді пайдалана отырып өзіндеріне деген сенімділіктерін арттыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы [Электрондық ресурс]: URL: https://Zan.kz/kaz/docs/P1900000988 (өтінім берілген күні: 03.03.2022).

[2] Суханова Н.Т., Балунова С.А. Мультимедиатехнология в образовании: Учебное пособие. – Н.Новгород: Мининский университет, 2018. – 124 с. [Электрондық ресурс]: URL: https://fileskachat.com/download/56567_78ce2a710637f4e9872ccd593d2eb61b.html (өтінім берілген күні: 03.03.2022).

[3] Fedorov A., Levitskaya A. Synthetic Media Education Model Used in Commonwealth of lndependent States (CIS). Media Education, 2019. 59(1): 30-36. DOI: 10.13187/ me.2019.1.30 [Электрондық ресурс]: URL: (өтінім берілген күні: 03.03.2022).

[4] Элен Битэм, Рона Шарп. Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы. – 2019. – 328 б.

[5] Мардахаев Л.В. Социальная педагогика. – Москва, Берлин: Директ-Медиа, 2021. - 452 с.

[6] Таубаева Ш., Максутова И., Шагиев М. Повышение эффективности образовательных технологий на основе интегративного потенциала инновационной дидактики //Педагогика и психология. – 2021. – № 1(46). – С.14-22.

[7] Саржанова Ғ.Б. Ашық білім беру кеңістігінде студенттердің ақпараттық технологияларды пайдаланудың ғылыми-педагогикалық негіздері: философия докторы (PhD) диссертация. – Астана, 2016. – 176 б.

[8] Абдикаримова Г.Ә., Турсынбаев А.З., Тастанов Ә.Ж., Алимкулова У.К., Абдрашова Э.Т. Жаңа технологияны білім саласында пайдаланудың маңызы //Педагогика и психология. – 2020. – № 4(45). – 58-66 бб.

[9] Шунк Дейл Х. Оқыту теориясы: Білім беру көкжиегі. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы. - 2019. – 608 б.

[10] Кобдикова Ж.У., Белегова А., Булакбаева М.К., Толқынбаева А.К. Жоғары оқу орындарында оқытудың инновациялық технологиялары // Педагогика және психология. – 2021. – № 4. - 83-94 бб.

[11] Сокол Л., Фокс М.Г. Когнитивно-поведенческая терапия: Практическое руководство /Лесли Сокол, Марси Г. Фокс /пер.с англ. Н.С.Лавской – Киев.: Диалектика, 2021. – 384 с.

[12] Балықбаев Т. Дистанционное обучения в КазНПУ имени Абая: модели и технологии //Физико-математические науки. – 2020. – № 3(71). – С.151-157.

[13] Сейітқазы П.Б., Абдиркенова А.К. Медиабілім өмір бойы білім алудың басты шарты ретінде // Materials of the III International Scientific – Practical Conference «Integration of the scientific community to the global challenges of our time». Volume III. – Japan Kyoto, 2018. – 105-112 p. [Электрондық ресурс]: URL: (өтінім берілген күні: 03.03.2022).

[14] Стукаленко Н.М. Педагогическая инноватика в профессиональной самореализации педагогов // Вестник Кокшетауского университета имени Ш.Уалиханова. – 2021. – № 2(4). – С.49-58.

[15] Таубаева Ш. Педагогикалық зерттеулердің әдіснамасы мен әдістері: Оқулық. – Алматы, 2019. – 360 с.

References

[1] Kazakstan Respublikasynda bilim berudi zhane gylymdy damytudyn 2020-2025 zhyldarga arnalgan memlekettik bagdarlamasyn bekitu turaly [Electrondyk resurs]: URL: https://Zan.kz/kaz/docs/P1900000988 (otinim berilgen kuni: 03.03.2022).

[2] Suhanova N.T., Balunova S.A. Mul'timediatekhnologiya v obrazovanii: Uchebnoe posobie. - N.Novgorod: Miniiskij universitet, 2018. - 124 s. [Electrondyk resurs]: URL: https://fileskachat.com/download/56567_78ce2a710637f4e9872ccd593d2eb61b.html (otinim berilgen kuni: 03.03.2022).

[3] Fedorov A., Levitskaya A. Synthetic Media Education Model Used in Commonwealth of lndependent States (CIS). Media Education, 2019. 59(1): 30-36. DOI: 10.13187/ me.2019.1.30 [Electrondyk resurs]: URL: (otinim berilgen kuni: 03.03.2022).

[4] Elen Bitem, Rona Sharp. Pedagogikany cifrlyk dauirde kajta zerdeleu. XXI gasyrdagy okytu dizajny. – Almaty: Ulttyk audarma byurosy. – 2019. – 328 b.

[5] Mardahaev L.V. Social'naya pedagogika. – Moskva, Berlin: Direkt-Media, 2021. – 452 s.

[6] Taubaeva Sh., Maksutova I., Shagiev M. Povyshenie effektivnosti obrazovatel'nyh tekhnologij na osnove integrativnogo potenciala innovacionnoj didaktiki //Pedagogika i psihologiya. – 2021. – № 1(46). – S.14-22.

[7] Sarzhanova G.B. Ashyk bilim beru kenistiginde studentterdin akparattyk tekhnologiyalardy pajdalanudyn gylymi-pedagogikalyk negizderi: filosofiya doktory (PhD) dissertaciya. – Astana, 2016. – 176 b.

[8] Abdikarimova G.A., Tursynbaev A.Z., Tastanov A.Zh., Alimkulova U.K., Abdrashova E.T. Zhana tekhnologiyany bilim salasynda pajdalanudyn manyzy //Pedagogika i psihologiya. – 2020. – № 4(45). – 58-66 bb.

[9] Shunk Dejl H. Okytu teoriyasy: Bilim beru kokzhiegi. – Almaty: Ulttyk audarma byurosy. – 2019. – 608 b.

[10] Kobdikova Zh.U., Belegova A., Bulakbaeva M.K., Tolkynbaeva A.K. Zhogary oku oryndarynda okytudyn innovaciyalyk tekhnologiyalary //Pedagogika zhane psihologiya. – 2021. – № 4. – 83-94 bb.

[11] Sokol L., Foks M.G. Kognitivno-povedencheskaya terapiya: Prakticheskoe rukovodstvo / Lesli Sokol, Marsi G. Foks /per.s angl. N.S.Lavskoj – Kiev.: Dialektika, 2021. – 384 s.

[12] Balykbaev T. Distancionnoe obucheniya v KazNPU imeni Abaya: modeli i tekhnologii //Fiziko-matematicheskie nauki. – 2020. – № 3(71). – S.151-157.

[13] Sejitkazy P.B., Abdirkenova A.K. Mediabilim omir bojy bilim aludyn basty sharty retinde //Materials of the III International Scientific – Practical Conference «Integration of the scientific community to the global challenges of our time». Volume III. – Japan Kyoto, 2018. – 105-112 p. [Electrondyk resurs]: URL: (otinim berilgen kuni: 03.03.2022).

[14] Stukalenko N.M. Pedagogicheskaya innovatika v professional'noj samorealizacii pedagogov //Vestnik Kokshetauskogo universiteta imeni Sh.Ualihanova. – 2021. – № 2(4). – S.49-58.

[15] Taubaeva Sh. Pedagogikalyk zertteulerdin adisnamasy men adisteri: Okulyk. – Almaty, 2019. – 360 s.

Формирование увереннности в себе у будущих педагогов-психологов через креативное использование медиатехнологий

М.Т. Кошанова[1], Д.С. Какабаева[1], А.К. Абдиркенова[2], Г.К. Токкулинова [3], Ж.Т. Кошанова[4]

[1]Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева (Нур-Султан, Казахстан),
[2]Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова (Костанай, Казакстан),
[3]Академия Кайнар (Алматы, Казакстан), [4]Северо-Казахстанский государственный университет имени М.Козыбаева (Петропавловск, Казахстан).

Аннотация

В статье изучаются теоретические и практические подходы и особенности креативного использования медиатехнологий для повышения у обучающегося уверенности в себе. В ходе исследования рассматриваются взгляды ряда зарубежных ученых, занимавшихся вопросами самопознания будущего специалиста, и суждения казахстанских ученых, внесших огромный вклад в совершенствование профессиональных компетенций. В креативном использовании медиатехнологий в различных аспектах проводится анализ особенностей саморегуляции психических механизмов, самосознания и уверенности в себе в познавательном и эмоциональном общении с собственным «Я», его сущности и содержания роли. Также проводится сравнительный анализ целей и задач, поставленных перед обучающимися, значения условий развития социальной среды и их самостоятельной роли для выявления навыков и умений «оценивать». Через «самореализацию», «самооценку», «самоопределение», «саморазвитие», «самопознание», посредством эффективного использования медиатехнологий определяется то, что креативность является способом формирования уверенности в себе.

Ключевые слова: креативность; самореализация; компетентностный; уверенность в себе; самодостаточность; медиатехнологии.

Formation of self-confidence in prospective teachers-psychologists through the creative use of media technologies

M. Koshanova[1*], D. Kakabaeva[1], A. Abdirkenova[2], G. Tokkulinova[3], Zh. Koshanova [4]
[1]L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan),
[2]A.Baitursynov Kostanay regional university (Kostanay, Kazakhstan),
[3]Kainar Academy (Almaty, Kazakhstan), [4]M.Kozybaeva North Kazakhstan State University (Petropavlovsk, Kazakhstan)

Abstract

The article examines theoretical and practical approaches and features of the creative use of media technologies to increase the student's self-confidence. In the course of the study, the views of a number of foreign scientists who dealt with the issues of self-knowledge of the future specialist, and the judgments of Kazakhstani scientists who have made a huge contribution to the improvement of professional competencies are considered. In the creative use of media technologies in various aspects, the analysis of the features of self-regulation of mental mechanisms, self-awareness and self-confidence in cognitive and emotional communication with one's own self, its essence and the content of the role is carried out. A comparative analysis of the goals and objectives set for students, the significance of the conditions for the development of the social environment and their independent role for identifying skills and abilities to "evaluate" is also carried out. Through "self-realization", "self-esteem", "self-determination", "self-development", "self-knowledge", effective use of media technologies, it has been determined that creativity is a way of building self-confidence.

Keywords: creativity; self-realization; competent; self-confidence; self-sufficiency; media technologies.

Редакцияға 03.04.2022 қабылданды

FTAMP 14.07.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.26*

Б.Б. САДЫҚОВА[1], Ұ.Ә. ЕСНАЗАРОВА[1], А.А. ТОҚБЕРГЕНОВА[1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы, Қазақстан), bagila_95_12@mail.ru

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ СУБЛИМАЦИЯ МЕН АУЫТҚУ

Аңдатпа

Уақыт көрсетіп отырғандай, Қазақстандағы білім беру жүйесіндегі қашықтықтан оқыту әдістері (ҚОӘ), қашықтықтан оқыту кезінде орта және жоғары оқу орындарындағы оқыту үрдісінде бейне дәрістер белсенді және табысты қолданылғанына қарамастан, пандемияға жеткілікті дайын болмады. Орта және жоғары оқу орындарында ҚОӘ-ні қолданудың 2 жылдық тәжірибесі бізге осы технологияның артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтауға және оны дамытудың болашақ траекториясының контурларын анықтауға мүмкіндік берді. Пандемия кезінде қашықтықтан оқытудың артықшылықтары мен кемшіліктері көптеген авторлардың еңбегінде терең талданып, төтенше жағдайларда қашықтықтан оқытуға балама жоқ екенін негіздеді. Біз мақаламызда осы еңбектерге сүйене отырып, ҚОӘ психологиялық-педагогикалық негіздеріне ерекше тоқталғымыз келеді. Өйткені ҚОӘ жағдайында психологиялық – физиологиялық процестердің танымдық қызмет технологиясын жеткілікті түрде қамтымайды. Қашықтықтан оқытуда мектеп мұғалімдері мен университет оқытушылары ең алдымен,

оқушылар мен студенттердің писхологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, берілген тақырыпты эмоционалды қабылдауға жағдай жасауы керек. Сенсорлық немесе эмоционалды қабылдаусыз білім күшті ассимиляциядан айырылады. Сонымен қатар, мұғалімдер мен оқытушылар психология саласында белгілі бір білімге ие болуы керек, өйткені үлкен компьютерлік жүктемелер кезінде студенттер әртүрлі психикалық ауытқуларға тап болуы мүмкін. Нормадан ауытқу байқалғанда мұғалімдер теріс және оң бағытты да білуі өте маңызды. Оң ауытқулар кезінде мұғалімнің рөлі уақытылы анықтаудан, содан кейін осы үрдісті шоғырландырудан және күшейтуден тұрады. Теріс ауытқулар болған жағдайда ауытқу себептерін мұқият талдау қажет. Бірақ мұны оқушы мен мұғалімді жақындастырмай, керісінше алыстататын компьютер арқылы қалай жүзеге асыруға болады? Бұл кедергіні қалай жеңуге болады? Бұл қаншалықты мүмкін? Мақалада осы сұрақтарға жауап алу үшін, оқушының терең қызығушылығы мен жоғары жауапкершілігі сублимацияның көрсеткіші бола алатындығы анықталып, зерттеу жүргізілді.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту; ауытқу; сублимация; тұлғаны қалыптастыру; білім беру; педагогика; психология.

Кіріспе. Қашықтықтан оқытуда мұғалім оқушының осы пәнге тұрақты қызығушылығын ояту үшін өзінің пәнін, сол пәннің оқу бағдарламасына қарағанда тереңірек және кеңірек білуі керек. Бұл сонымен қатар күндізгі оқу түрінің артықшылықтарын өтеу үшін қажет. Оқушының терең қызығушылығы мен жоғары жауапкершілігі Сублимацияның көрсеткіші бола алады, оны Зигмунд Фрейд ашқан психологиялық қорғаныс түрлерінің бірі ретінде қарастыруға болады. Бұл дегеніміз энергияның төменгі түрлерін жоғары деңгейге түрлендіру. Мысалы, жыныстық энергияны шығармашылық белсенділікке айналдыруға, өмірлік мақсаттарға жету үшін пайдалануға болады, сондықтан мұғалім психолог маман болуы керек.

Психологиялық ғылымда сублимация-бұл адамға «адам келбетін» сақтауға көмектесетін қорғаныс механизмі ретінде қарастырылатын ұғым. Сублимацияның арқасында негізгі қажеттіліктерді қанағаттандыруда мүмкіндігінен айырылған адам зиянды болмайды. Ол өмірлік міндеттерге қол жеткізу, шығармашылық жобаларды құру және т.б. үшін теріс энергияны пайдаланады [1].

Сублимация күйі-бұл психологияда жағымсыз энергиядан немесе жағымсыз сезімдерден қорғау әдісі ретінде сипатталған процесс, оны өзіңізге және қоғам үшін пайдалы бағытқа бағыттауға болады. Осылайша, адам өсіп келе жатқан шиеленісті жеңілдете алады және кез-келген оң мақсатқа жету үшін мүмкіндік береді. Сублимация ұғымының анықтамасы латынның «сублимус» сөзінен шыққан, ол биіктікті, руханиятты білдіреді.

Алғаш рет девиантты мінез-құлықты түсіндіруді Э.Дюркгейм ұсынды. «Қоғамдық еңбекті бөлу туралы және «өзін – өзі жоғалту: әлеуметтанулық зерттеу» еңбектерінде ол қоғамның қалыпты және дисфункционалды, қалыптан тыс жағдайын, аномияны зерттеді. Бұл қоғамның элементтері сәйкес келмеген, негізгі құндылықтар жоғалған, қақтығыстар толқыны өсіп, идеалдар мен нормалар жоғалған кездегі жағдайы. Адамдар өмірге деген қызығушылығын, белгісіздік пен бағытын жоғалтады, мінез-құлықтағы девиант белсенді түрде көрінеді.

Тұрақты жұмыс істейтін нейрон миелин деп аталатын арнайы заттың қабығымен жабылған. Бұл зат электр импульстарының өткізгіші ретінде нейронның тиімділігін едәуір арттырады. Сіз өзіңіздің «миелиндік Гүлдену» жылдарыңызда мақсатты және үнемі жасайтын барлық нәрсе миыңызда күшті және тармақталған нейрондық жолдар жасайды. Сондықтан адамның генийі балалық шақта жиі көрінеді. Сондықтан кішкентай шаңғышылар сізді тау бөктерінде соншалықты таң қалдырады, сіз қанша тырыссаңыз да игере алмайсыз. Сондықтан балиғат кезінен бастап шет тілдерін үйрену қиынға соғады. Ересек адам ретінде сіз шетелдік сөздерді есте сақтай аласыз, бірақ көбінесе оларды өз ойларыңызды білдіру үшін тез жинай алмайсыз. Бұл ауызша жад

сізде миелинмен жабылмаған жұқа нейрондарда шоғырланғандықтан болады. Күшті миелинді нейрондық байланыстар сізде жоғары ақыл-ой белсенділігімен айналысады, сондықтан жаңа электр импульстары бос нейрондарды табуы қиынға соғады. Нейрондық байланыстарды өзгерту техникасы немесе практикасы жұмыс істеуі үшін оны күн сайын кем дегенде 21 күн, жақсырақ 40 күн жасау керек (жаттығулар). Мұның бәрі проблемаға және оның сізге әсер ету күшіне байланысты. Дәл осындай кезең тұрақты нейрондық байланыс құру үшін қажет. Біздің миымыздың тағы бір қасиеті-бұл нейропластика деп аталатын сыртқы жағдайлардың әсеріне байланысты нейрондық байланыстарды өзгерту мүмкіндігі. Жақын жерде мидың тағы бір маңызды қасиеті «Нейропластика» жүреді [2].

Нейропластика – сыртқы жағдайлардың әсеріне байланысты мидың нейрондық байланыстарды өзгертуінің таңғажайып қабілеті.

Адамдар кез-келген дағды мен нәтижені игере алады. Сізге қандай да бір дағды немесе процесті игеру үшін, іс-әрекетті күн сайын жалғастыру керек, ал сол кезде нейрондық байланыс күшейтіліп, дамиды.

Зерттеудің әдіснамасы. Зерттеу жалпы ғылыми және арнайы әдістерге негізделген. Жүйелік тәсіл қолданылды. Жалпы ғылыми әдіснамалық принциптердің жиынтығы, сублимацияның жан жақты оң теріс әсерлері айқындалып, ғалымдардың тұжырымдамаларына анализ жасалды. ҚОӘ – кезінде оқушыларды оңтайлы оқыту жолдары, ҚОӘ нің әлсіз және осал тұстары анықталып, талданды. Тәжірибе жасау кезінде оқыту, зертханалық жұмыс, өзіндік жұмыс әдістері қамтылды. Жұмыста сипаттамалық әдіс, салыстырмалы талдау әдістері де қолданылады. Пандемия кезеңінде қашықтықтан білім беруге арналған шетелдік білім беру мұғалімдерінің мақалаларын, бейнематериалдарын, блогтарын ала отырып, зерттеу негізінде Еуропа елдерінің тәжірибелері де қарастырылды.

Нәтижелер және талқылау. Көптеген адамдарда сана жағымсыз сезімдер мен естеліктерге бейім. Бұл проблема олардың өмірін саналы түрде өзгерту жолындағы негізгі мәселелердің бірі болып саналады. Ол сонымен қатар нейрондық байланыстарға негізделген.

Біз оқушыны іштей өзгертетін және айналаңыздағы әлемді жақсы жаққа өзгерте бастайтын жаңа нейрондық байланыстар құруды ұсынамыз. Күн сайын бір нәрсені қайталау сияқты қарапайым әрекет. Бастау үшін күнделікті жасап көріңіз және нәтижеге қараңыз. Осыдан кейін сіз нейрондық байланыстардың қайта жазылғанын сезіне бастайсыз.

Әрине, орта мектеп оқушылары да, студенттер де белгілі бір қиындықтарға тап болады, оларды келесідей жеңуге болады. Сонымен, агрессия инстинктінің бұзылуы өзін-өзі жоғалтуға әкеледі, соның арқасында адам өз өміріне көңілі толмайды. Бұл студенттер мен жоғары сынып оқушыларында көп байқалады. Агрессияны «жинауға» болмайды, сіз «босату» тәсілдерін табуыңыз керек. Міне, олардың кейбіреулері:

1. Психоанализ әдістерімен агрессияны сублимациялау.
2. Эмоционалды тәжірибені жансыз заттарға көшіру.
3. Спортпен айналысу. Ең жақсы нұсқа – жарыстың аспектісі бар спорт.
4. Шығармашылық қызмет түрлерімен айналысу.

Жоғарыда аталған 4 ереже алғашқы жуықтауда сублимация технологиясын қалыптастырады, бірақ бұл процесті басқару, біздің ойымызша, қоғамдағы ауытқуды бақылау арқылы жүзеге асырылады және әлеуметтік бақылау функциясы аясында жүзеге асырылатын белгілі бір санкциялар, нормалар мен ережелерді қолдану арқылы жүзеге асырылады. Әдетте қоғамда ауытқуды бақылау асимметриялы, оң ауытқу - мақұлданады, теріс ауытқу – айыпталады [3].

Сублимацияны дұрыс қолдана алатын адам өзіне де, басқаларға да тиімді пайда әкелетін жетілген тұлға болып саналады. Сондай-ақ, сублимация нақты өмірдегі қақтығыстарды болдырмайды, мысалы, көркем шығармада

болып жатқан оқиғаларға ішкі деструктивті импульстарды жобалау мүмкіндігі оларды іс жүзінде жүзеге асыруға деген ұмтылысты азайтады. Сондықтан сублимация процесі басқаларға қатысты зорлық-зомбылық немесе қылмыс жасау ықтималдығын азайтады.

Психологиядағы жою-бұл өз энергиясын әртүрлі іс-әрекеттерге бағыттауға мүмкіндік беретін құбылыс. Оларға мыналарды жатқызуға болады:

1) ғылыми зерттеулер;
2) өнер туындыларын жасау;
3) әлеуметтік қызмет түрлері;
4) шығармашылықтың басқа түрлері;
5) спорт, хобби.

Сублимация – бұл күнделікті өмірде жиі кездесетін құбылыс. Қазіргі психологияда ішкі мотивтер көбінесе шығармашылық іс-әрекетте, спортта, музыка мен би сабағында көрінеді деп саналады. Спорттық жарыстарға қатысу сублимация әрекетінің жиі мысалы болып табылады. Фитнес немесе әуесқой спортпен шұғылдану сонымен қатар белсенді жаттығулар сублимацияның тиімді әдісі болып табылады. Мысалы, ашулану және тітіркену сезімін жаттығу немесе жүгіру арқылы жоюға болады. Сондықтан, спорттың арқасында адам өзінің денсаулығын сақтап, жағымсыз энергиядан құтыла алады [5].

Әрине, мұғалім сублимация мен ауытқудың ерекшеліктерін білуі керек, бірақ бұл жеткіліксіз, бұл процестер көбінесе орта мектеп оқушылары мен студенттердің әлеуметтенуі нәтижесінде болады. Сонымен қатар, жоғары сынып оқушыларының микросоциумдағы әлеуметтенуінің тиімділігінің көрсеткіші өзін-өзі анықтаудың және олардың құндылық бағдарларының қалыптасуының жаңа сипаты болып табылады.

Сонда тағы бір қиын сұрақ туындайды? ҚОӘ пайдалану кезінде осы мәселелерді қалай шешуге болады? Виртуалды әлеуметтену ҚОӘ сублимация процестеріне қаншалықты әсер етуі мүмкін? Бұл мәселелер ғылыми әдебиеттерде әлі көтерілген жоқ, ҚОӘ бұл мәселелерді толығымен сәтті шеше алмайтыны анық.

ҚОӘ – де оқу пәндері мен пәндерді оқыту әдістемесі оқытудың психологиялық-педагогикалық аспектілерін күшейтетін жаңа мазмұнмен толтырылуы керек, яғни оқу процесіне зерттелетін материалды сенсорлық қабылдау элементтері көбірек енгізілуі керек. Оқытудың өте маңызды элементі, біздің ойымызша, ұжымда салауатты бәсекелестік атмосферасын құру.

COVID-19 әлсіреген сайын онлайн және офлайн арасындағы уақыт пропорциялары өзгеруі мүмкін, бірақ COVID-19 кеткенде де, ҚОӘ белгілі бір жағдайларда оқытудың қажетті әдістерінің бірі ретінде қалады. COVID-19 пандемиясы қазіргі мектепке ақпараттық технологияларды енгізу процесін жеделдетті. Ал білім беру мекемелері бейнеконференция технологиясын практикада пайдалануға мәжбүр болды.

Мектептер жабылған және оларды қашықтықтан оқыту форматына ауыстыру кезінде белгілі бір тәжірибе жинақталды. Тәжірибені пандемия кезінде Joo.kz курсында онлайн және офлайн сабақ беріп жинақтадым.

Қазіргі кезде сабақты қызықты өткізу үшін тақырыпты жетік меңгеру, әңгімелей білу жеткіліксіз. Оқушылардың біркелкі зейініне жету үшін әр сабақты қызықты саяхатқа айналдыру керек. Бұл бірінші кезекте географияға қатысты. Уақыт өте география оқушыларды әртүрлі елдерге, ғарышқа немесе Қазақстанның барлық аймақтарына, тіпті Жердің кез-келген бөлігіне саяхат жасауға мүмкіндік береді. Мұндай сабақтар мүмкіндігінше бейнелер, инфографика, модельдер және т.б. сияқты айқын және интерактивті визуализацияларды қажет етеді. Әрине, сабақты әдеттегідей: сыныпта басып шығарылған карталарды ілу, оқушыларға түрлі-түсті оқулықтарды тарату арқылы да өткізуге болады, бірақ балалар күн сайын әлдеқайда жақсы дамыған визуализацияға тап болатын жағдайда басып шығарылған атластар оларды қызықтырмайды. Сондықтан қашықтықтан оқыту кезінде де және офлайн кабинетте өтетін сабақ барысында да мультимедиялық қосымшалар мен ойындарды пайдалануды ұсынамыз.

Карталар география сабағында көрнекіліктің негізгі элементі болып табылады. Бірақ қазіргі кезде қарапайым глобустар мен атластар оқушылар мен студенттердің қызығушылықтарын қанағаттандырмайды. Оларды дамытудағы келесі қадам интерактивті карталар болып табылады. Ең көп таралған нұсқа – Google Maps. Бұл ыңғайлы және пайдалану оңай, ал дәлділік спутниктік суреттер арқылы қамтамасыз етіледі. Google карталарын сыныппен фронтальды жұмысты ұйымдастыру үшін де, топтық және жеке жұмыстар үшін де пайдалануға болады. География пәнін қашықтықтан оқытуда бұл таптырмас құрал болып табылады [6].

География сабақтарында қолдануға болатын Google-дың тағы бір жобасы – Google Earth ресурсы. Бұл қосымша оқушыларға Жерге виртуалды тур жүргізуге көмектеседі.

Дербес компьютерлер мен ноутбуктерге арналған сайттардан басқа, смартфондарға арналған әртүрлі қолданбаларды пайдалануға болады. Мысалы, Earthviewer.

Қолданба біздің планетаның миллиардтаған жылдар бұрын қандай болғанын айтып береді және көрсетеді. Мұздықтар мен жанартаулардың қалай пайда болғанын, климаттың қалай өзгергенін, таулардың қалай пайда болып, қалай жоғалып кеткенін көрсете алады. Картадағы әрбір нысанда тарихи және геологиялық ақпарат бар. Қолданба ағылшын тілінде және планшет экрандарында пайдалануға арналған. Экран неғұрлым үлкен болса, нәтиже соғұрлым әсерлі болады. Ол кіріктірілген сабақтарды өткізудің қуатты ресурсына айналатын сияқты.

Сонымен қатар, сіз әртүрлі географиялық сайттарды пайдалана аласыз. Анықтамалық веб-сайттар мен қолданбалар төменде келтірілген:

Олардың ішінде: http://geacron.com/home-en/ (уақыттағы саяси картаның атласы), http://geo.historic.ru/geographic-atlas/st015.shtml (анықтамалық кітап) және т.б.

Тәжірибе. Joo.kz жоғарғы сынып оқушыларын Ұлттық Бірыңғай Тестке дайындайтын курс жайлы, оның приложениесі, ал сабаққа оффлайн қатысқысы келетіндерге де орталығы да бар екені баршаға мәлім. Біз Joo.kz курсында қашықтықтан білім беруге арналған приложениеде видео сабақтар, сабақтың теориясы, тест тапсыру, тест талдау, бейнеконференция немесе тікелей эфир технологиясын қолдандық. Сонымен бірге курста оқушы осы жоғарыда аталған технологияларды пайдаланып білім алып, барлық тапсырмаларды орындап, қажетті жұлдыз санын жинаса грантқа түсуге 100% гарантия беріледі. Жұлдыз системасы - оқушы өзіне берілген тілім білімді игеріп, бір күндік тапсырмаларды жасап ала алады. 2021 жылы онлайн білім алған 1000 оқушының 992-сі қажетті білімді игеріп, еліміздің ең керемет жоғарғы оқу орнының студенті атанды. Тәжірибе барысында Joo.kz курсы қашықтықтан білім алып, білім сапасын арттыруға болатынын, еліміздің кез келген аймағында отырып, ең мықты ұстаздарынан білім алуға болатынын тәжірибе жүзінде оқушылардың нәтижесі арқылы дәлелдеді.

Қашықтықтан Joo.kz *приложениесі арқылы білім алу мынадай кезеңдерден тұрады:*

1. Біз білеміз барлық оқушылардың деңгейі бірдей емес. Joo.kz ке келген оқушы ең алдымен деңгей анықтау тестін тапсырады. Деңгей анықтау тесті арқылы оқушының потенциалы, қандай сыныптың қандай тақырыбын, оның қандай тармақшасын білмейтіндігі анықталып, анализ жасалып, оқушыға жеке оқу жоспары құрылады.

2. Әр оқушыға жеке оқу жоспары жасалғаннан кейін, оқушыға берілетін күндік тілім, яғни бір күндік порция анықталып, күн сайын беріліп отырады, егер бір күндік тапсырмаларды толық орындаса 1 жұлдыз алады.

3. Оқушыға сабақ басталғанда ең алдымен мамандармен, арнайы мықты пән оқытушыларымен құрастырылған, өте түстінікті болатын видео сабақты көреді. Видео сабақта тақырып арнайы эффекттермен, арнайы методикамен, кино сияқты форматта түсіндіріледі. Оқушы барлығын өз көзімен көріп, мысалы Қазақстанның таулары жайлы болса тақырып, таулардың видеоларымен,

карталарымен сызылып түсіндіріледі. Бұл формат балаға өте түсінікті қонымды болып, оқушы тақырыпты еркін меңгеріп алады.

4. Видео көргеннен кейін астында теориясы ашылады. Оқушы тек видеодағы білімді тыңдап қана қоймай описание арқылы дәптеріне конспект жазып, жаттау қажет жылдар немесе терминдер, ғалымдардың аттары, тау жыныстарының аттары, кен орындары, физика-географиялық объектілердің аттарын жазып алып жаттайды.

5. Тыңтау, көру, жазу, жаттау, түсіну дағдыларын қолданып болғасын, кері байланыс жасау үшін тест тапсырады. Тест тек сол тақырыпқа қатысты болады. Оңайдан қиынға, логикалық сұрақтарда болады. Тест жасау барысында оқушыда сұрақтар туындаса Whats app арқылы кураторға жібере алады. Пән мұғалімі тез арада оқушының сұрақтарына жауап беріп, түсіндіру аудиосын жолдайды немесе түсіндірмесін жазады.

6. Аптасына 2 рет мұғаліммен тікелей эфир өтеді. Оқушылар көрген сабақтарды мұғалім өз сөзімен түсіндіреді. Оқушы туындаған сұрақтарын мұғалімге тікелей эфир кезінде де қояды, мұғалім сол сәтте жауап беріп, талдап, оқушының түсінгендігіне көз жеткізіп білімді бекітеді.

7. Оқушылармен арнайы мотифациялық, мамандыққа бағыт бағдар беру, мамандықтарды терең түсіндіру, өз қабілеттерін ашу, ояту жайлы арнайы мамандармен эфирлер өтеді.

8. ҰБТ тест тапсырғаннан кейін оқушыларға 4 мамандық, 4 жоғарғы оқу орнын таңдауға көмектесіледі.

Тәжірибе барысында бұл формат оқушыларға өте түсінікті, ыңғайлы екені анықталды. Өйткені жақсы білім алып жатқандықтарын, сынама тест нәтижесін көріп қуанады.

Joo.kz ең оңтайлы әдіс тәсілдерді қолданып қоймай, дәл қазіргі уақытта да зерттеуді, оқушылардың сапалы білімі үшін тағы қандай әдіс тәсілдер қажет екенін, онлайн және офлайн білім берудің артықшылықтарын салыстыру арқылы зерттеуде.

Дж.Броокс және М.Броокс оқушының тақырыпты түсінгендігін көру барысында оқушылар зерттеу жүргізіп төмендегі сан мәндерді ұсынды:

1. Дәріс = 5%.
2. Оқу = 15%.
3. Аудиовизуалды = 20%.
4. Видео формат = 40%.
5. Тікелей эфирде талқылау = 60%.
6. Практикалық тест жұмысы = 75%.
7. Алынған білімді пайдалану = 90%.

Оқушылар жаңа қабілеттер мен дағдыларды үйрене бастағанда жаңа нейрондар пайда болады. Жоғары сынып оқушыларын оқытуда бейнеконференцияларды, пікірталас тапсырмаларды, жұптық және топтық жаттығуларды, презентациялар, рөлдік ойындар, жаттығулар, оқушыларды дауыстап оқытуды қашықтықтан оқыту құралдарының көмегімен өткізу қажет. Топтық пікірталас жаттығуларын қолдану кезінде оқушылар достарымен бірге орындайды. Осы мақсатта пікірталастар мен рөлдік ойындарды Google Meet-те өткізген дұрыс. Өйткені уақытта шектеу жоқ, бірден өшіп сабақ бөлінбейді. Мен оқушыларды бірлесіп жұмыс істеуге шақырамын. Өйткені оқушы сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған топтық тапсырманы орындау үшін ой қозғау әдісін қолданып, ойланып, пікір алмасып, топтың атынан кім жауап береді немесе кім қай тармақты ашып айтады, соны ойланып шешім қабылдау дағдылары қалыптасады.

Ал бейнеконференция кезінде, лексикалық, теориялық материалды игеру дәрежесін түсіну үшін біз, мұғалімдер, ауызша сауалнама жүргіземіз, осылайша оқушылар кері байланыс беруге, біз алуға мүмкіндік алдық. Бұл әдіс экран таратылымын қолдана отырып, онлайн көзбе көз сұрау кезінде де қолданылды. Кері байланысты жүзеге асырудың бұл құралдары әдеттегіден ерекшеленеді: күндізгі оқу кезінде мұғалім оқушыға ауызша жауаптың сапасы туралы хабарлайды, конференция түрінде интерактивті құралдарға жүгіну керек. Нәтижеде оқушымен чатта жазып кері байланыс жасағаннан, бірден жауап алу тәсілі түсінген, түсінбегенін анық көрсетті.

Инновациялық технологияларды қолдану әлеуметтік желілер мен платформалар арқылы мектептегі қашықтықтан оқыту аясында, жобалар әдісін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін «Zoom», «Skype», «Microsoft Teams», Google платформалар, Office 365 қызметтері, «Whatsapp» бейнеконференциясын ұйымдастыру», «YouTube» арнасында алдын ала «Bandicam» бағдарламасы арқылы түсіріліп сақталған бейнематериалда қарау, көру барысында қашықтан зерделеу, арнайы сызбалар, карталар, картограмма, гистограмма, статистикалық ақпараттар, графикалық бағдарламалардың көмегімен, визуализация тәсілі қолданылып берілген ақпаратты игеру [9].

Бейнеконференция технологиясын қолдану тәжірибесіне сүйене отырып жоғары сыныптарда география пәнін оқытуда, бейнеконференция аясында сабақ жүргізу үшін мұғалімге арналған іс-әрекеттер нұсқаулығын да анықтадық:

1. Топтарда карта жаттау жаттығуларын орындау үшін жеке жиналыстар (арналар) құру.

2. Сөйлеу жаттығуларын, презентацияларды, жобаларды белсенді пайдалану, рөлдік ойындар өткізу, дауыстап оқу, теорияны бекіту үшін ауызша сауалнама жүргізу.

3. Оқушылар кез келген уақытта сабақты қайталап қарап, өз бетінше ізденуі үшін арнайы карталар, оқу құралдары, презентация, лекция, алдын ала түстірілген видеолармен қамтамасыз ету.

4. Ауызша оқыту құралдарының форматының өзгеруіне байланысты оқушының сөйлеу дәлдігін бағалау мүмкіндігін, кері байланысын ұйымдастыруға арналған платформа құралдарымен танысу. Сөйлеу, түсіндіру, жауап беру интерактивті құралдар арқылы жүзеге асырылатындығын есте сақтау қажет.

5. ҚО бойынша тапсырмаларды орындау, қайталау үшін «Kahoot», «Quizizz» бағдарламаларын қолдану.

6. Бейнеконференцияларға арналған платформа ретінде “Skype”, “Microsoft Teams”, Google платформаларын, Office 365 қызметтері, “Whatsapp” қолданған тиімді.

Бұл платформаларды финдік және ресейлік мұғалімдер COVID-19 пандемиясы кезінде белсенді қолданды. Нәтижеде білім алушылардың сөйлеу дағдыларын, өзін еркін ұстау, ойлану, өздігінен ізденіп оқу дағдылары қалыптасқан. Ал сабақ уақытына, ұзақтығына тоқталсақ Ресейде қашықтықтан берілген сабақ 30 минутқа созылды, ал Финляндияда білім беру жүйесі орталықтандырылған және мектептер көп жағдайда автономды болғандықтан сабақтың ұзақтығы 75 минутты құраған.

Covid-19 пандемиясы, 2020 жылдың 17 сәуіріндегі жағдай бойынша бүкіл әлемде оқитын студенттердің шамамен 91,3% немесе шамамен 1,5 миллиарды мектептерге бара алмады. (ЮНЕСКО, 2020). Бұл Индонезияда шамамен 45 миллион студентті қамтиды, немесе дүниежүзілік студенттердің шамамен үш пайызы (Индонезия статистикасы, 2020).

Covid-19-дың тез таралуы үкіметтерді мектептерді жауып, үйде қашықтықтан оқытуды енгізуге мәжбүр етті. Күндізгі оқытудың болмауына қарамастан, оқу қызметін жалғастыруды қамтамасыз ету бойынша түрлі бастамалар іске асырылуда. Технологиялар, атап айтқанда Интернет, смартфондар мен ноутбуктер қазіргі уақытта қашықтықтан оқытуды қолдау үшін кеңінен қолданылады. Индонезиядағы ең ірі ұялы байланыс провайдерлерінің бірі кең жолақты трафиктің өсуін тіркеді. Covid-16 дағдарысы кезінде 19% – ға өсті, бұл негізінен онлайн оқыту платформаларын қолданудың күрт өсуіне байланысты (Олавия, 2020).

Алайда, дәстүрлі білім беру жүйесінің бұзылуыазқамтылғанотбасыларменауылдық жерлердегі оқушыларды қамтамасыз етті. Бұл студенттер, тіпті қалыпты жағдайда да қол жетімділікте кедергілерге тап болады. Енді олар технологиялық қол жетімділіктің теңсіздігінен туындаған қосымша кедергілерді жеңуі керек болды.

Индонезияның архипелаг және таулы рельефі мобильді интернет пен телекоммуникацияны қолдайды. Алайда, 4G қамту негізінен Ява аралында шоғырланған, өйткені нарыққа бағытталған ұялы байланыс провайдерлері халқы аз ауылдық

аудандарға қарағанда қалалық аудандарды жақсы жұмыс жасайды (Хатри, 2019). Бұл Явадан тыс ауылдық жерлерде аз қамтылған отбасылардан шыққан студенттерді өте қолайсыз жағдайға қояды. Сыныптағы күндізгі оқу әдістерінен үйде Қашықтықтан оқытуға кенеттен көшу де қажеттілікті көрсетеді. Мұғалімдердің әлеуетін арттыру да негізгі талаптың бірі болды. Бірнеше зерттеулер Индонезиялық мұғалімдердің АКТ саласындағы құзыреттілігі біркелкі емес екенін көрсетеді. Индонезия аймақтары арасындағы білім сапасындағы теңсіздік, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық жағдайлар, әсіресе Ява мен Явадан тыс аймақтарда төмен екендігі анықталды [10].

Еуропадағы қашықтықтан білім беру. Батыс Еуропа елдерінде ҚО университеттері бізден алдын құрылған. Онлайн білім беру арқылы оқытушылар тек теориялық білімді береді. Теорияны игерген білім алушыларға сертификат беріледі. Сол сертификатпен өндіріс орындарына барып жұмыс жасап практика өткеннен кейін студенттерге диплом беріледі.

Еуропа елдері қашықтықтан электронды білім беру саласындағы алдыңғы қатарлы елдер болып табылады. Бұл елдерде қашықтықтан оқыту 20 ғасырдың 70-жылдарынан басталады. Еуропалық мемлекеттердің университеттеріндегі қашықтықтан білім беру Ресейдің немесе ТМД елдерінің жоғары оқу орындарында оқумен салыстырғанда ерекше айырмашылықтарға ие.

Бірінші ерекшелігі-қабылдау шарттары. Еуропалық университетке түсу үшін сол елдің тілін меңгеру қажет. Германия, Испания, Финляндия сияқты елдер және басқа да бірқатар мемлекеттер, ұлттық бағдарламалардан басқа, ағылшын тілінде оқыту бағдарламаларын әзірледі және енгізді.

Екінші ерекшелігі-қашықтықтан оқыту әдістері. Мысалы, Германия оқыту барысында аудио және бейнероликтерді, баспа материалдарын, түрлі мультимедиалық ресурстарды қолдануға үлкен көңіл бөледі. Германияда қашықтықтан білім ала отырып, студенттер келесі мамандықтарды таңдайды: заңгерлік; ақпараттық; медициналық; электротехникалық.

Көптеген жоғары оқу орындарының ішінде Хаген қаласындағы бай ақпараттық база және электронды оқыту саласында 25 жылдық тәжірибесі бар қашықтықтан білім беру институтын ерекше атап өткен жөн [11].

Испания талапкерлерге гуманитарлық және техникалық бағыттағы көптеген мамандықтарды ұсынумен қатар, студенттің орналасқан жеріне қарамастан кері байланыс орнатудың жоғары деңгейімен ерекшеленеді. 20 жылдық жұмыс тәжірибесін жинақтап, Испания студенттерге білім берудің заманауи әдістерін қолдана отырып, сапалы білім беруге дайын. Испан жоғары оқу орындары оқу процесінде қолжетімді бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалануға баса назар аударады: Linux, Moodle, Open Office, Google Docs және т.б.

Франция-электронды білім беруді дамыту қарқындылығы бойынша Еуропада 3-ші орын алған ел, талапкерлерді ақпараттық қамтамасыз етуге көп көңіл бөледі. Соңғы уақытта оқу бағдарламаларына ағылшын тілінде оқыту курстары белсенді енгізіле бастады.

Оқыту ақпараттық технологияларды білім беруде және интерактивті теледидарда практикалық қолдану арқылы жүзеге асырылады. Сонымен қатар, оқу барысында студенттерге түрлі презентациялар, бейнекасеталар, бейнероликтер таратылады.

E-learning жүйесін дамыту мен жетілдіру саласындағы ең озық Еуропалық мемлекеттердің бірі Финляндия болып табылады. Финляндия талапкерлерге не ұсына алады? Мамандықтардың кең спектрі, бейне және аудиоматериалдардың жоғары сапалы трансляциясы. Оқу бағдарламаларын әзірлеудің, оқушыларды аттестаттаудың, ақпарат берудің ең заманауи әдістерін қолдану, мысалы, бейнеконференциялар арқылы.

Мысалдарды шексіз келтіруге болады, бір нәрсе анық: Еуропада оқудың көптеген артықшылықтары бар – бұл біліктілік деңгейін арттыру, ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіру

және әлемнің кез-келген елінде танылатын диплом алу мүмкіндігі.

Сабақтың формалары: Чат сабақтар, Веб сабақтары.

Чат сабақтары – синхронды түрде өткізіледі, яғни бәрі қатысушылар чатқа бір уақытта қол жеткізе алады. Веб сабақтар – қашықтықтан онлайн тікелей эфир сабақтары, конференциялар, семинарлар, іскерлік ойындар және оқу сабақтарының басқа да нысандары және басқа да мүмкіндіктерінің көмегімен жүргізіледі.

Қашықтықтан оқыту-бұл демократиялық қарапайым және еркін оқыту жүйесі. Қазіргі кезде қосымша білім беру Еуропа тұрғындары үшін белсенді қолданылады. Қашықтықтан оқыту білім беру жүйесі 30 жыл бұрын даму сатысында болды. Еуропада XVIII ғасырдың аяғында пайда болды. 1969 жылы Ұлыбританияда әлемдегі алғашқы қашықтықтан білім беру университеті – «Ашық университеті» болды. АҚШ – тың қашықтықтан оқыту жүйесінде 20 жыл бұрын миллионнан астам адам білім алған. Испанияда да ұлттық қашықтықтан оқыту университеті жұмыс істеді. Германия елінде ашық университет ұйымдастырылды, бұл сырттай білім алуға және біліктілікті арттыруға мүмкіндік берді. Қашықтықтан оқыту технологиясы бойынша барлық оқу тапсырмалары беріліп, ал қорытынды бақылауды тапсыру жоо-да тікелей жүзеге асырылады [12].

Қашықтықтан оқыту-бұл қазіргі заманғы ғылыми-техникалық прогресс және сонымен бірге оны жеделдетудің катализаторларының бірі. Дидактикалық қашықтықтан оқыту жүйесі мынадай элементтерді қамтиды: оқыту мақсаты, білім беру, білік және дағды жүйесін құрайды.

Шетелдік тәжірибеде оқытушылардың бөлінуі кеңейтілген:

– оқу-әдістемелік материалдарды әзірлеуші оқытушы;

– оқыту әдістері бойынша кеңесші (фасилитатер);

– оқу курстарын интерактивті ұсыну бойынша маман (тьютер);

– оқыту нәтижелерін бақылау әдістері бойынша маман (инвигилатор).

Covid-19 келгенге дейін Қашықтықтан оқыту әдісі кімдерге сәйкес келді?

Жеке білім алуға ұмтылатын қазіргі жастар мен олардың ата-аналарына.

Бағдарламадан қалып қойған оқушыларға.

Мектепке бара алмағандар: мүгедектер, ата-аналары жиі көшетін балалар және шетелде тұратындар.

Мектеп бағдарламасын басып озған балалар. Көбінесе олар осы немесе басқа тақырыпты тереңірек білгісі келеді.

Жалпы білім беретін мектептің мүмкіндіктерінен көңілі қалған.

Қашықтықтан білім алу техникаларын қолдануда туындайтын қиындықтар:

Үлкен мотивация қажет. Сырттан бақылаусыз қажетті оқу қарқынын ұстап тұру бәріне бірдей мүмкін емес.

Қашықтықтан оқыту кезіндестуденттердің бір-бірімен және оқытушылармен жеке байланысы минималды, кейде мүлдем жоқ.

Практикалық білімнің болмауы. Тіпті ең заманауи технологиялар болашақ медицина мамандары мен педагогикалық «тірі» тәжірибені алмастыра алмайды.

Компьютерлік сауаттылықтың жеткіліксіздігі. Елімізде мұндай техниканы қажет ететіндердің көпшілігі Интернет желісі бәріне қол жетімді емес және компьютер қол жетімді емес шалғай жерлерде тұрады.

Төмендегі кестеде, ҚР Ұлттық Статистикалық комитетінің статистикалық ақпараттарына сүйенсек 1 оқушыға шаққандағы компьютер саны Маңғыстау облысында 9,1 адамнан келеді екен, яғни ең төменгі көрсеткіш. Ал ең жоғары көрсеткіш Солтүстік Қазақстанға сәйкес келеді, 4,2 оқушыдан келеді 1 компьютерге. Бүкіл Қазақстан бойынша алсақ орташа көрсеткіш 1 компьютерге 5,9 адамнан келеді. Ол ақпарат төмендегі 1 кестеде көрсетілген.

Алайда, барлық осы кемшіліктер артықшылықтарға көлеңке түсірмейді. Егер сіз қашықтықтан оқуды шешсеңіз, онда осы әдістің артықшылықтарын нақты бағалаңыз. Көптеген еуропалық мемлекеттерде сіз үйде оқыған шоу-бизнес әлемінің бизнесмендерін, саясаткерлерін, жұлдыздарын кездестіре аласыз.

Қашықтан білім алудың артықшылығы:

Интернет бар жерде білім алуға болады. Бұл өте ыңғайлы және қазіргі уақытта барлығына дерлік қол жетімді.

Мұғалім әр оқушымен жеке жұмыс істейді.

Қойылған сұрақ әрдайым шешіліп, оқушымен талқыланады.

Жалпыға ортақ мектепте қосымша білімді қатар алуға көмектеседі.

Өзін-өзі дамытуға және жеке тұлғаны қалыптастыруға уақыт жеткілікті.

Бейне сабақтарды қолдану сабақта дәріс оқығаннан гөрі көбірек ақпаратты есте сақтауға мүмкіндік береді (1-кесте).

Кесте 1

Орта білім саласында АКТ пайдаланудың негізгі көрсеткіштері (ҚР Ұлттық Статистикалық комитетінің статистикалық ақпараты https://stat.gov.kz/)

Қала	Есеп берген оқу мекемелерінің саны, бірлік	Оның ішінде		1 компьютерге оқушылар саны, адам
		Компьтерлері бар	Интернетке қатынауы бар	
Қазақстан Республикасы	**8 328**	**8 300**	**7767**	**5,9**
Ақмола	673	669	632	5,9
Ақтөбе	489	489	452	7,4
Алматы	792	791	728	5,7
Атырау	230	229	209	5,9
Батыс Қазақстан	463	460	353	6,2
Жамбыл	514	514	473	7,0
Қарағанды	666	663	610	4,9
Қостанай	628	627	598	4,7
Қызылорда	324	321	309	5,8
Маңғыстау	158	155	155	9,1
Түркістан	1114	1114	1088	6,7
Павлодар	476	473	438	5,8
Солтүстік Қазақстан	632	629	605	4,2
Шығыс Қазақстан	758	755	710	5,4
Нұр-Сұлтан қаласы	125	125	123	5,8
Алматы қаласы	286	286	284	6,2

Ата-аналар әрқашан баласының жетістіктері туралы біледі.

Тағы ең тиімді тұстардың бірі сіз тек 1 қыркүйекте емес, жылдың кез келген уақытында оқуды бастай аласыз.

Оқыту барысында тексеру жұмыстары (бақылау, үй тапсырмалары) жүргізіледі. Әр оқушы үшін жеке тәсіл және өзіндік жүйе таңдалады.

Бұл мүмкіндіктердің барлығын интернет-мектептерде қолдануға болады. Олар сізге қалаған кезде қашықтықтан оқуға мүмкіндік береді. Сіз тестілеу мен бақылауды кешке немесе таңертең жасай аласыз, онлайн режимінде емтихан тапсыра аласыз. Мұндай шешім меніңше тамаша. Сонымен қатар, сіз белгілі бір аумаққа байланбайсыз және сіз шалғай ауылда тұрсаңыз да оқи аласыз.

Қашықтықтан оқыту кезінде оқушы немесе студент бойында қалыптастыру қажет базалық құзіреттер бар. Ол оқушы немесе студенттің жеке жетілуі үшін, сонымен бірге туындаған кедергілерді жойып, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруға, өздігімен ізденіп, білім алуы үшін қажет. Төменде 1 суретте берілген.



Сурет 1. **Базалық құзіреттер (авторлар тарапынан құрастырылды)**

Ресейде және ТМД елдерінде қашықтықтан оқыту жүйесінің жұмысын ұйымдастырудың төрт схемасы бар. Олар жеке немесе бір-бірімен бірге қолданылады [14].

1. Өз бетінше оқып-үйрену. Атауынан көрініп тұрғандай, студенттер оқытушылардың қатысуынсыз СӨЖ-мен дербес өзара әрекеттеседі. Бұл әдіс ұйымға адам ресурстарын үнемдеуге мүмкіндік береді және қарапайым білімді жеткізуге жақсы сәйкес келеді. Тексеру ретінде онлайн-тесттер қолданылады, олар да оқытушы тарапынан уақыт шығындарын талап етпейді.

2. Оқытушының қатысуымен оқыту. Бұл жағдайда студенттер оқу курсымен танысып қана қоймай, мұғаліммен қандай да бір жолмен өзара әрекеттеседі. Мысалы, ол тестілеу арқылы ауыстырылмайтын тапсырмалар бойынша кері байланыс бере алады.

3. Дербестендірілген оқыту. Қашықтан оқыту схемасы tet-a-tet (бір мұғалім және бір оқушы). Бұл оқыту сирек қолданылады, өйткені ол тым көп уақытты қажет етеді және тек екі адам бір-бірімен қашықтан байланыса алады.

4. Аралас оқыту. Қызметкерлер оқу материалдарының бір бөлігін қашықтықтан оқыған кезде жиі қолданылатын әдіс, екінші бөлігін оқытушы (бизнес-жаттықтырушы) күндізгі кездесу кезінде ұсынады. «СДО күндізгі оқыту» схемасы ең кең таралған және тиімді: қызметкерлер кейбір білімді өз бетінше игере алатындығы анық, сондықтан мұғалімнің уақытын ысырап етудің қажеті жоқ, екінші жағынан, практикада, мысалы, тренинг немесе мастер-класс кезінде жақсы меңгеретін нәрселер бар.

Қорытынды. XX ғасырдың 70-80-ші жылдарындағы жоғары сынып оқушыларының құндылық артықшылықтарымен салыстырғанда қазіргі студенттер құндылық басымдықтарының мазмұнының өзгеруімен, белгілі бір құндылықтардың мағынасын түсінудегі өзгерістермен, иерархиялық құрылымның сандық параметрлерімен сипатталады.

Қашықтықтан оқытуда когнитивтік мотивация үлкен рөл атқарады. Бұл саналы әрекеттің мотиві. Бала қорыққанынан емес, қатарластарынан ерекшелену немесе мара-

пат алу үшін емес, білім алу үшін жұмыс істеу керек. Бұл өзін тәуелсіз тұлға ретінде әлі сезінбеген, қоғамдағы өз орнын түсінбейтін, географиядан алған білім оның табысты және бақытты болуына қалай көмектесетінін түсінбейтін бала үшін ең қиын мотивация. Сондықтан мұғалімнің міндеті – осы ынталандыруларды табу, мотивацияны арттыру.

Кез келген оқу үрдісіндегі ең маңызды нәрсе – оқытылатын пәнге деген қызығушылықты сақтау. Көбінесе мұғалім өз пәнін мүмкіндігінше тереңірек меңгергісі келеді және сабақтарды қажетсіз және қиын ақпаратпен толықтырады. Ал дәстүрлі мектептегі кезекті сабақта ол оқушылардың бірден реакциясын көріп, материалды көрсетуді түзете алса, виртуалды сабақта бұл тест тапсырмаларының нәтижесін көргеннен кейін ғана мүмкін болады. Баланың жасы мен психологиялық ерекшеліктерін ескермей пайдаланылған күрделі ақпарат оның ішкі мотивациясына ықпал етпейді.

Қашықтықтан оқытудың жақсы нәтижелері студенттердің бақылау тапсырмаларын толығымен өз бетінше орындауында. Бұл жағдайда олардың өз қабілеттеріне деген сенімі сөзсіз арта түседі және ол ең үлкен мотивация болып табылады.

Барлығымыз онлайн оқытудың сапасын жақсарту үшін жұмыс істеп жатқандықтан, бізде бар әдістерді қайта қарастыруға мүмкіндік бар. Қашықтықтан оқытуға еріксіз көшу моивацияның қаншалықты қажет екенін көрсетті.

Қашықтықтан білім беруде шешуді қажет ететін бірқатар проблемалық мәселелерді атап өткен жөн:

– практикалық және зертханалық жұмыстарды жүргізуді материалдық-техникалық жарақтандырудың болмауы;

– оқушыларды компьютерлік қамтамасыз етудің әртүрлі деңгейі;

– ата-аналардың цифрлық сауаттылығының болмауы;

– жоғары жылдамдықты интернетті ұсынудағы қиындықтар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Health recommendations after exposure to COVID-19. Centers for Disease Control and Prevention. Coronavirus disease 2019 (COVID-19). Official website of the United States Government [Электрондық ресурс]: URL: https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/php/risk-assessment.html (өтінім берілген күні: 08.08.2021).

[2] Susan S., Michele L. S., Julie A.G., Samantha H.G., «This can affect her entire life, says parents opinion on special education services during COVID-19». 2022. – 3 p. [Электрондық ресурс]: URL: https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.101941 (өтінім берілген күні: 07.11.2021).

[3] Ольшанский В.Б. Мұғалімдерге арналған практикалық педагогика, Москва: Онега. 1994 жыл. – 136 б. [Электрондық ресурс]: URL: https://melimde.com/mektep-pedagog.html?page=5 (өтінім берілген күні: 09.11.2021).

[4] Benner A.D., Mistry R.S., Child development during the COVID-19 pandemic through a life course theory lens. Child Development Perspectives, 14(4), 2020. – 236-243 p. [Электрондық ресурс]: URL: https://doi.org/10.1111/cdep.12387 (өтінім берілген күні: 22.01.2022).

[5] Маслакова Е.С., Еуропа елдеріндегі қашықтықтан білім беру, Санкт-Петербург, 2021 жыл. – 33-35 б. [Электрондық ресурс]: URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44864294 (өтінім берілген күні: 02.01.2021).

[6] Карпагам К., Сарадха А. Білім беру саласына арналған мобильді сұрақтарға Зияткерлік жауап беру жүйесі. – 2018. – 16-23 б. [Электрондық ресурс]: URL: https://www.researchgate.net/publication/323555245_A_Mobile_based_Intelligent_Question_Answering_System_for_Education_Domain (өтінім берілген күні: 21.11.2021).

[7] Vasily K., Natalia K., Virtual university, procedures for selecting methods for providing knowledge in the distance learning system, Springer International Publishing AG, part of Springer Nature. 2018. – 718-719 p.: DOI https://doi.org/10.1007/978-3-319-91008-6_70 (өтінім берілген күні: 23.03.2022).

[9] Samantha L.Sh., Martha L.K., Distance learning in the COVID-19. Shit. research archive. 2021. – 390 p. [Elektrondyk resurs]: URL: https://doi.org/10.1007/s00403-020-02088-9 (otinim berilgen kuni: 12.03.2022).

[10] Azzahra N.F. Addressing Distance Learning Barriers in Indonesia Amid the Covid-19 Pandemic, 2020. – 2-5 p.: doi:10.35497/309162 (otinim berilgen kuni: 19.12.2021).

[11] Benner A.D., Mistri R.S. COVID-19 pandemiyasy kezinde balanyn omir zholy teoriyasynyn prizmasy arkyly damuy Balanyn damu perspektivalary. – № 4(4). – 2020. - 236-243 b. [Elektrondyk resurs]: URL: https://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85092488154&partnerID=10&rel=R3.0.0 (otinim berilgen kuni: 19.12.2021).

[12] Nazarbaev N. Bolashakka bagdar: ruhani zhangyru. – 2017 zhylgy 12 sauir [Elektrondyk resurs]: URL: https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya (otinim berilgen kuni: 02.01.2022).

[13] Saparova Sh.A. Madeniet zhane oner zhogary oku oryndarynda innovaciyalyk tekhnologiyalardy engizu erekshelikteri. – 2019. – 17-18 bb. [Elektrondyk resurs]: URL: https://higher.edu.kz/wp-content/uploads/2020/08/VSHK_%E2%84%96-4_2019-Kazakh-language.pdf (otinim berilgen kuni: 06.03.2022).

[14] Calarco, J. M., Horn, I., & Chen, G. A. (2020, November 13). «You Need to be More Responsible» Homework Inequalities and the Myth of Meritocracy. 2020. – 4-6 p. [Elektrondyk resurs]: URL: https://doi.org/10.31235/osf.io/xf96q https://doi.org/10.31235/osf.io/xf96q (otinim berilgen kuni: 25.01.2022).

[15] Syvyi M., Mazbayev O., Varakuta O., Panteleeva N., «Distance learning as innovation technology of school geographical education», 2022. – 12-14 p. https://doi.org/10.48550/arXiv.2202.08697 (otinim berilgen kuni: 02.03.2022).

Сублимация и девиация в системе дистационного обучения и формирование личности

Б.Б. Садыкова[1], У.А. Есназарова[1], А.А. Токбергенова[1]
[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби
(Алматы, Казахстан)

Аннотация

Как показывает время, методы в системе дистанционного обучения Казахстана, которыми пользовались в средних и высших учебных заведениях при дистанционном обучении это активное проведение видеолекции, но несмотря на успешное их использование, для пандемии эти методы были недостаточно готовы. 2-летний опыт применения методов дистанционного обучения в средних и высших учебных заведениях дал нам возможность выявить все преимущества и недостатки данной технологии и будущей траектории его развития, позволил определить контуры. Во время пандемии преимущества и недостатки дистанционного обучения были глубоко проанализированы в труде многих авторов, также альтернативны ли эти методы дистанционного обучения во время чрезвычайного положения?! Исходя из этих трудов в нашей статье, особое внимание уделяется психолого-педагогическим основам методов дистанционного обучения. Ведь в условиях дистанционного обучения методы недостаточно охватывают познавательную деятельность психолого-физиологических процессов. Во время дистанционного обучения школьные учителя, преподаватели университетов прежде всего, ученики и студенты, учитывая их психологические особенности, необходимо создание условии для эмоционального восприятия тем. Образование без сенсорного или эмоционального восприятия лишается сильной ассимиляции. В том числе учителя и преподаватели в области психологии должны обладать определенными знаниями, так как во время больших компьютерных нагрузок студенты могут быть подвержены различным психическим отклонениям. Когда наблюдается отклонение от нормы очень важно, чтобы учителя знали как отрицательное, так и положительное направление. Роль учителя при положительных отклонениях это своевременное выявление, повышение этой тенденции затем ее усиление. При наличии отрицательных отклонений следует учитывать

причины отклонения, необходим тщательный анализ. Но как это можно осуществить между учеником и учителем через компьютер, который не сближает, а наоборот отдаляет? Как преодолеть это препятствие? Насколько это возможно? В статье для получения ответов на эти вопросы,как показывает проведённые исследования, необходимо проявить глубокое любопытство и высокую ответственность, что является показателем сублимации.

Ключевые слова: дистанционное обучение; отклонение; сублимация; формирование личности; образование; педагогика; психология.

Discrepancy (sublimation) and deviation of the personality formation process in distance education conditions

B. Sadykova[1], U. Esnazarova[2], A. Tokbergenova[3]
[1]Al-Farabi Kazakh National University
(Almaty, Kazakhstan)

Abstract

Despite the successful and active delivery of video lessons and online sources during distance education, the time and conditions showed some flaws in the distance education system (DES) of Kazakhstan's educational system. These two years of using the DES at Secondary and Higher institutions enabled us to define the advantages and disadvantages of this type of teaching; revealed the possible trajectories of making some advancements and improvements in this sphere. The benefits and drawbacks of distance learning were analyzed thoroughly in the works of many authors in the course of pandemics. Those works gave rational justifications that distant education was the only alternative to traditional education in situations of emergency. In this article, we will consider the psycho-pedagogical aspects of DES, based on the previous works of the authors. Because the role of physiological and physiologic processes is often neglected in the DES. Distance education requires pedagogues of schools and universities to take into account the psychological characteristics of their students, to create comfortable conditions to acquire the materials of the lessons. It is essential to indicate that without sensory perception the effects processes–assimilating and accommodating knowledge will be lower. Along with this, pedagogues of secondary and high educational institutions must be educated in psychology, as students might encounter certain difficulties which lead to psychological disorders because of the number of tasks. Teachers must know how to identify both positive and negative types of deviation. In the case of positive deviation, the teacher's main duty is to detect it on time, and to support and reinforce. On the other hand, if the deviation is negative, they must carefully analyze the causes of the problem. However, how these processes can be executed during distance learning? Are there any possible solutions to overcome the obstacles in inconveniencies of remote teaching? This article will be devoted to finding the answers to these questions by doing research work, for determining the effects of responsibility and high interests of students on levels of discrepancy in the teaching process.

Keywords: distance education; deviation; discrepancy (sublimation); personality development; education; pedagogy; psychology.

Редакцияға 16.03.2021 қабылданды

МРНТИ 14.01.11 https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.27

А.М. АБДЫРОВ[1], Г.К. МУРАТОВА[1], Ж.М. ТАШКЕНБАЕВА[1], Л.К. ТӘЖІБАЙ[1]

[1]Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина (Нур-Султан, Казахстан), abdyrov@rambler.ru, mugk@mail.ru, zhulduzka-88@mail.ru, tazhibai_lazzat@mail.ru

АНАЛИЗ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ДИСТАНЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ АГРАРНОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация

В данной работе рассматриваются возможности и проблемы дистанционного обучения. Дистанционные технологии могут быть хорошей средой, которая побуждает студентов изучать и думать о своих знаниях. Программы, основанные на дистанционном обучении, могут расширить доступ студентов к высшему образованию, в то время как открытые и дистанционные программы могут быть трудными для использования в научных лабораториях, они имеют реальный потенциал для максимального использования технологий. Согласно научным исследованиям в рамках проекта на тему «Научно-методологические основы организации учебного процесса в условиях дистанционного обучения в исследовательском университете аграрного профиля» проводится исследование методик дистанционного обучения, также анализ мирового опыта по внедрению информационных технологий в высших учебных заведениях Казахстана и зарубежных стран аграрного направления.

Ключевые слова: дистанционное образование; онлайн-обучение; пандемия коронавируса COVID-19; смешанное обучение; студент.

Введение. С учетом событий, связанных с глобальной пандемией, происходит переоценка направлений развития в системе образования. Одним, из которых, является переход в дистанционное обучение, так как модель, наработанная годами, была неспособна функционировать в новых условиях. Казахстанские университеты, также, как и многие вузы мира перешли в дистанционный и смешанный формат обучения. Организация дистанционного обучения, на сегодня, одна из актуальных проблем.

В целях снижения риска заражения в условиях пандемии и снижения риска распространения коронавирусной инфекции образовательные учреждения многих стран перешли на дистанционную систему обучения [1].

Целью исследования является внедрение новых педагогических подходов и современных информационных технологий в процессе организации дистанционного обучения в образовательных учреждениях аграрного профиля.

Научная значимость данного исследования заключается в том, что полученные результаты будут способствовать развитию дистанционных технологий обучения и реализовываться в образовательных программах.

Развитые страны оперативно готовились к изменениям путем создания инновационных решений. Для онлайн-обучения разработаны новые программы, международные платформы. Занятия проводились посредством телерадиовещания, видео уроки проводились на разных электронных площадках, электронная почта и соцсети были одним из основных инструментов образования. Изменения показали результаты внедрения цифровизации различными странами: Южная Корея обеспечила обучающихся электронными аналогами, и в этом случае пандемия не стала проблемой. Их технологии давно известны миру. Америка развивает перевод школ на цифровую интерактивную систему обучения (где онлайн обучение является многоуровневым, формируется как на общем

национальном уровне, так и на уровне штатов, организаций, вузов). Система обучения в электронном образовании Финляндии считается основной моделью для многих стран [2].

Ожидается, что в XXI веке технологическое обучение, среди прочего, будет включать цифровую грамотность, сотрудничество, сложные отношения и навыки системного мышления. Чтобы соответствовать онлайн-обучению, высшие учебные заведения предлагают курсы и платформы для поддержки многомерных способностей и навыков, а также использования средств массовой информации и технологий в качестве систем поддержки в высшем образовании [3]. В целом, есть три формата, которые необходимо соблюдать при проведении курсов, а именно дистанционное обучение (DL), очное (F2F) и гибридное (H) обучение. Существует несколько принципов хорошей практики, используемых в дистанционном обучении для получения высшего образования, которые направлены на стимулирование взаимодействия между обучающимися и преподавателями; взаимоотношения между студентами; активизацию обучения; быструю обратную связь; уделение большого внимания на выполнение заданий; высокоэффективные ожидания; поощрение различных талантов и способов обучения [4].

Эти рекомендации представляют собой качественную философию дистанционного обучения, которое широко используется для очного и онлайн-обучения [5].

Смешанное обучение (blended learning, b-learning) -это образовательный подход, сочетающий в себе элементы очного и дистанционного (онлайн) обучения.

Основная часть. Если раньше дистанционное обучение было преимуществом нескольких университетов, то сегодня оно стало необходимостью в случае пандемии. Пандемия Covid-19 создала серьезные проблемы для мирового сообщества высших учебных заведений, к которому не все институты и вузы были готовы. «Экстренное дистанционное обучение» как временное решение принято для смягчения последствий пандемии и в вузах Сербии. В чрезвычайное положение необходимо было изменить подход ко всему образовательному процессу и в чрезвычайно короткий срок от традиционного обучения перешли к дистанционному обучению.

Студенты начали учебный год в октябре 2019 года, а к марту 2020, они посещали лекции в соответствии образовательным программам (в традиционном, смешанном или онлайн-подходе). Когда в Сербии объявлено чрезвычайное положение, все лекции переведены на онлайн-обучение по всем учебным программам. В то время как в некоторых университетах необходимо было коренное изменение среды обучения (традиционной), другие были вполне готовы (онлайн). Таким образом, внутренняя мотивация и их мнение об изменении были изучены в исследование [6].

Целью исследований в вузах Сербии было понимание того, как быстрые и необходимые изменения в обучении, вызванные пандемией, связаны с внутренней мотивацией и осознанием учащихся. В качестве методов исследования для изучения мнения студентов о процессе дистанционного обучения использовались количественные и качественные методы исследования с использованием соответствующих статистических методов. По анализу выявлено, что студенты первого курса менее мотивированы, чем студенты старших курсов, а также выявлено несколько положительных последствий пандемии: по мнению студентов, они имеют собственный график в непринужденной обстановке, имеют возможность пересматривать лекцию при необходимости, не стесняются задавать вопросы и общаться с преподавателями и экономят время на дорогу. Исследователи считают, что преподаватели должны лучше понимать первокурсников, когда речь идет о развитии мотивации к обучению, и помогать им справляться по поводу обучения, поощрять их веру в себя и оказывать им дополнительную поддержку в процессе обучения.

Так на педагогическом факультете Софийского университета «St. Kliment Ohridski» были апробированы различные подходы, наиболее распространенными из которых

были предоставление студентам электронных ресурсов для самостоятельной работы, а также заданий, связанных с подготовкой определенных материалов (эссе, отчеты, презентации и т. д.), которые они должны были загрузить для оценки по электронной почте или загрузить в виртуальной среде обучения (Moodle). Другими словами, применялся полностью асинхронный подход к обучению. В некоторых курсах произошло дублирование лекций и упражнений в виртуальном классе, т.е. был принят подход полностью синхронного обучения. Внутренний университетский опрос мнений студентов об онлайн-обучении во время пандемии показал, что большое количество студентов были недовольны качеством учебного процесса, когда он был полностью асинхронным и основывался только на ресурсах для самоподготовки. Второй подход требовал специальной подготовки преподавателей для работы в виртуальном классе, а также технологических возможностей для параллельного обслуживания нескольких виртуальных классов. Никто из них не был на необходимом уровне в начале пандемии, что привело ко многим проблемам. В попытке найти баланс между синхронной и асинхронной учебной деятельностью, а также сохранить заинтересованность и мотивацию студентов к обучению в условиях резкого перехода от очного к дистанционному обучению и отсутствия опыта онлайн-обучения у студентов была создана модель курса с интегрированным текущим оцениванием, в котором ключевую роль играло формативное оценивание.

Очень небольшая группа студентов считает инструменты Moodle для асинхронной электронной оценки полезными для получения оценок и отзывов от преподавателей. Синхронное общение и обратная связь от тьюторов в виртуальном классе получили одобрение большинства студентов, так как это близкий аналог очного обучения [7].

Исследователи института медицинских наук и исследований Хамдарда (Нью-Дели, Индия) оценили стрессовое состояние студентов-медиков первого курса в связи с пандемией коронавируса и восприятие электронного обучения студентами-медиками первого курса, проводимого во время пандемии коронавируса. В результате проведения онлайн-опроса, которая измерялась с помощью альфа Кронбаха (0,89), около 39% студентов выявлено проблемы с подключением к Интернету, а 59% сталкивались с ними время от времени [8].

По результатам опроса студенты считают, что онлайн-обучение более полезно для изучения теории физиологии, чем для практического применения. Большинство студентов института медицинских наук и исследований Хамдарда в Нью-Дели, как и студенты нашей страны, сообщили о проблемах с подключением к Интернету. Очевидно, что во всех странах пандемия и переход на дистанционное обучение повлияла на их обычную жизнь. В разных исследовательских работах можно заметить, что большинство студентов считают, что онлайн-занятия помогли им оставаться позитивными и мотивированными к учебе.

Нижнетагильский государственный социально-педагогический институт перешел на дистанционный формат обучения, как и большинство вузов России, на фоне пандемии коронавируса. Среди обучающихся, для выявления степени удовлетворенности обучением в обновленном формате, а также для определения достоинств и недостатков дистанционного обучения был проведен опрос-анкетирование [9].

Данные результаты сравнительного анализа показало, что формирование способности к самоорганизации и управлением собственным временем позволит студентам повысить уверенность и снизить риск возникновения отрицательного эмоционального состояния в период дистанционного обучения.

Результаты анкетирования обучающихся инженерных направлений Алтайского государственного аграрного университета показали, что к отрицательным моментам во время онлайн обучения относится отсутствие прямого общения с однокурсниками и преподавателями, невозможность непосредственного участия в лабораторных занятиях, большой объем самостоятельной работы, проблемы с самоорганизацией.

Актуальность эффективного использования дистанционных образовательных тех-

нологий при изучении естественнонаучных дисциплин, в том числе химии, в аграрном вузе обусловлена не только проблемами вызванными мировым коронавирусным кризисом, но и необходимостью поиска новых эффективных форм обучения, соответствующих подготовленности современной молодежи, их интересам к информационным online-ресурсам, возможностям и потребностям [10].

С 2020 года в Республике Казахстан на законодательном уровне были внесены поправки в закон об образовании по вопросу дистанционной формы обучения. На первый план выходит комбинированная технология обучения, основной задачей которой является дистанционное обучение. Правильное направление частично подготовило страну к переходу отечественного образования в формат дистанционного обучения [2].

Информационно-коммуникационные технологии, подключенные к всеобщей сети Интернет и широкий выбор различных программных продуктов, позволяют осуществить взаимодействие преподавателя и обучающегося 24/7, т.е. получение и просмотр материала лекций, практических и семинарских заданий, проходить тесты, использовать все технические возможности веб-конференций для обратной связи. Так же возможность проведения занятий несколькими преподавателями или представителями производства, которые освещают свой вопрос.

Основные преимущества дистанционного обучения (ДО) – это самостоятельность, мобильность, доступность.

Наряду с достоинствами дистанционного образования можно выделить и недостатки: дистанционное выполнение и управление оборудованием при выполнении лабораторных работ, где необходим контакт.

На сегодняшний день, чтобы обеспечить качество ДО представлен широкий выбор образовательных платформ. В агротехническом университете им С. Сейфуллина, на базе которого проводится исследование, используется общеизвестные платформы Moodle, Platonus, Zoom, Google Teams:

Moodle – модульная объектно ориентированная учебная среда, где представлен комплекс возможностей по контролю со стороны преподавателя и самостоятельной работы, отработок, хранения портфолио обучающихся. Zoom, сервис для организации и проведения видеоконференций, онлайн-встреч и дистанционного обучения. Platonus – это информационная система, с помощью которой осуществляется автоматизация процессов кредитного и дистанционного механизма обучения. Google Meet – это платформа для командной работы, проведение видеоконференции, Сервис Meet включен в состав пакета Google Workspace и Google Workspace for Education.

Процесс дистанционного обучения в университете осуществляется в режиме онлайн на всех уровнях образования через АИС «Платонус», платформу Zoom, электронную почту, Telegram, Facebook, Instagram, WhatsApp и т.д. Социальные сети также используются для обратной связи со студентами. Каждый обучающийся использует существующие программы или сети в зависимости от своих возможностей.

Нужно отметить, что процесс полного перехода агротехнического университета им. С.Сейфуллина на онлайн обучение не вызвал существенных затруднений, так как полный доступ к электронным ресурсам университетской библиотеки производился через раздел «Научная библиотека», АИС «Платонус. На странице «Дистанционное обучение», открытой на сайте университета, размещена вся информация о поддержке дистанционного обучения.

Подготовка высококвалифицированных кадров является главной задачей научно-педагогической сферы. В связи с этим, в первую очередь, необходимо разработать стратегию образовательной политики в новых условиях глобальных требований современности путем внедрения передовых цифровых технологий, опираясь на фундаментальные основы исследований. На сегодняшний день в университете функционирует цифровая студия для записи видеолекций и мультимедийных презентаций, оснащенная запатентованным программным комплексом Jalinga Studio. Высококачественные видео обрабатываются по последнему слову техники, что позволяет работать быстро и эффективно.

В рамках исследовательского проекта были проведены работы:

– по изучению опыта российских и зарубежных вузов применения существующих и новых технологий в разработке интерактивных методов обучения;

– алгоритмов разработки дистанционного формата обучения;

– изучен сценарий разработки и создания электронных курсов;

– анализ результатов анкетирования и опроса обучающихся по вопросу обучения в формате ДО (адаптация, лояльность, гибкость и тд.);

В рамках исследовательского проекта ИРН № AP09260956 «Научно-методологические основы организации учебного процесса в условиях дистанционного обучения в исследовательском университете аграрного профиля» сотрудниками проекта были проведены работы по анализу и оценки результатов процесса перехода на ДО в агротехническом университете. Это необходимо чтобы определить, чтобы определить, как переход влияет на разработку курса, преподавание и обучение студентов.

Исследование проводились среди студентов, обучающихся на агрономическом факультете по международной программе AgroParisTech, компьютерных систем и профессионального обучения, также на техническом, ветеринарии и технологии животноводства, лесного хозяйство, дикой природы и окружающей среды, энергетического, экономического факультетов, по выявлению качественного восприятия материала через Google Form и на платформе видеоконференции Zoom. Данные исследования выгружаются и обрабатываются в Google Sheets.

Цель опроса оценить состояние студентов и восприятие студентами обучения, проводимого в онлайн формате. Анкета с 21 вопросами была отправлена через формы Google студентам первого года обучения бакалавриата. Данные были представлены в виде процентного распределения ответов на каждый вопрос.

По результату опроса было получено 105 ответов после учета факторов исключения; данные были собраны для всех респонденов. Из 105 участника исследования 40,6% составляли обучающиеся (мужского пола) (n=43) и 59,4% женского пола (n=63). Большинство студентов в этом исследовании (36,9%) считают, что онлайн-обучение помогло в изучении дисциплин образовательной. О проблемах с плохой скоростью Интернета сообщали 56,6% студентов, а 24,5% сталкивались с техническими перебоями время от времени. Учащихся, которые составляют 38,7% испытывали трудности с доступом к устройствам и Интернету. 26,2% студентов сообщили, что уровень мотивации к обучению в целом уменьшился. Около 44,60% сообщили, что удовлетворены процессом обучения в дистанционном обучении, а 57,3% адаптировались к новым условиям ДО хорошо.

Полученные данные анкетирования представлены на рисунках 1, 2.

На рисунке 2 представлен результат опроса студентов по предпочтению образовательной платформы, где проводятся занятия, 90% респондентов предпочитают платформу Zoom. Для обратной связи студенты выбрали WhatsApp и АИС Platonus, рисунок 3.



Рисунок 1. **Адаптация к новымусловиямдистанционного обучения**

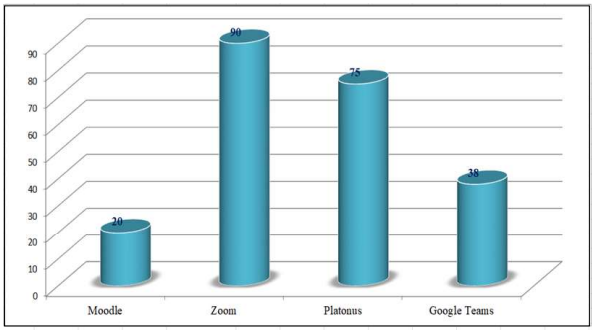


Рисунок 2. **Образовательные платформы**

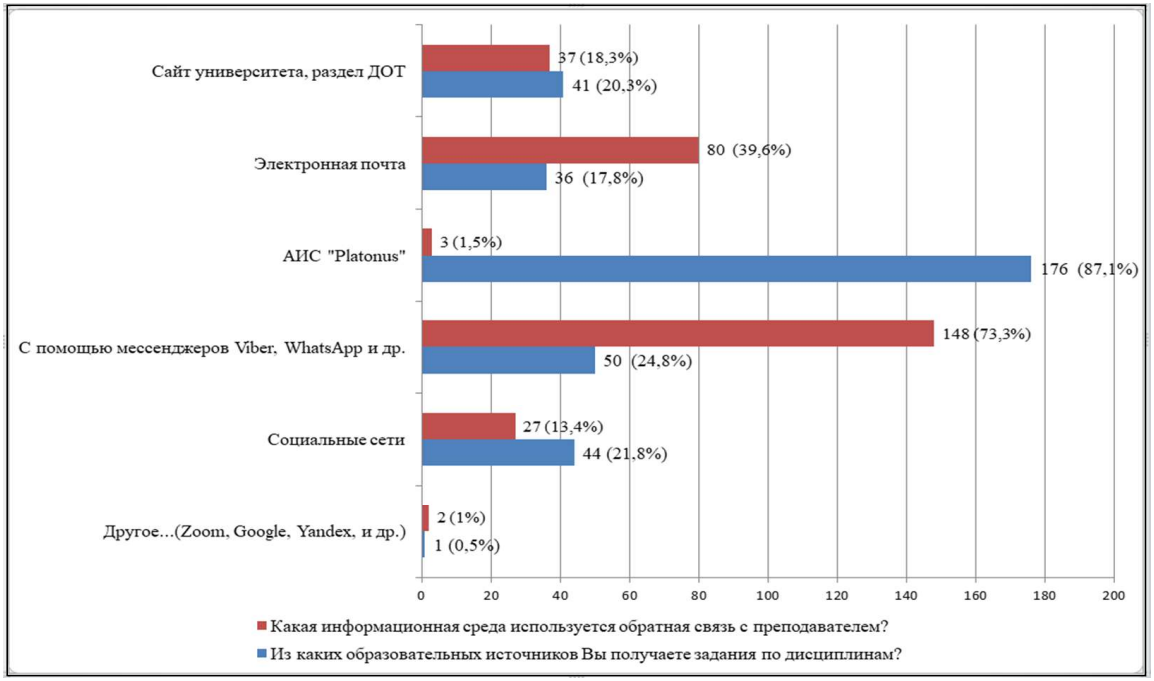


Рисунок 3. **Используемые информационные образовательные среды**

Большинство обучающихся, которые составили 36,9% из всех респондентов, оценили учебный материал в рамках дистанционного обучения на «отлично» (Рисунок 4).

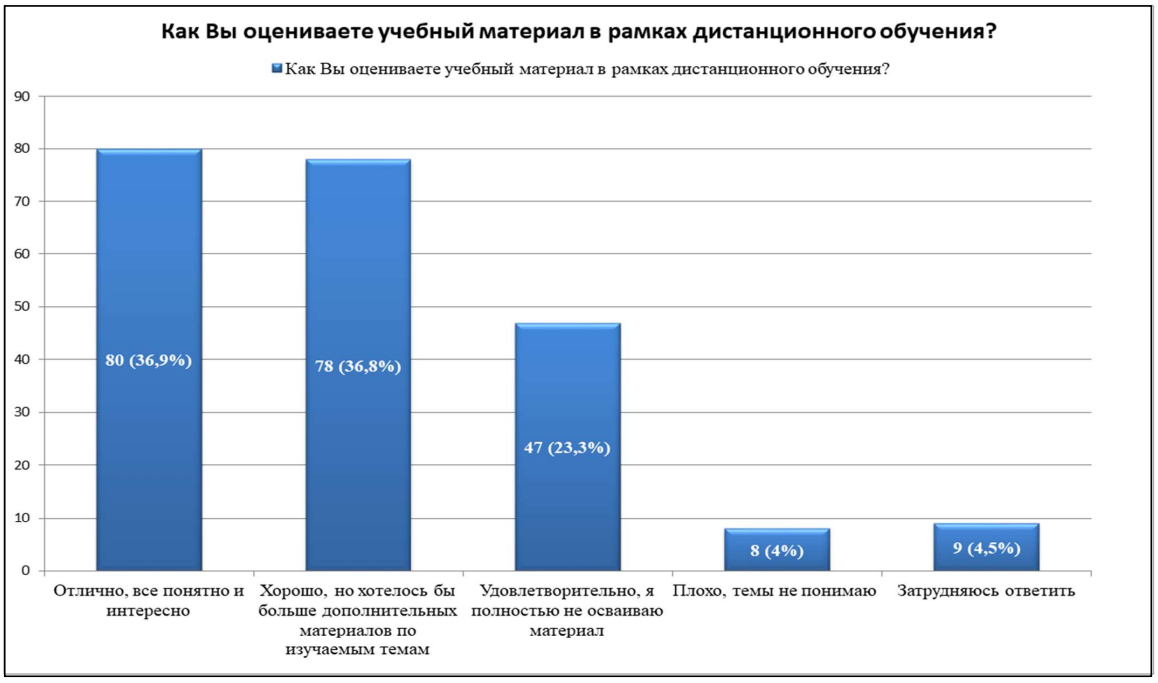


Рисунок 4. **Учебные материалы в рамках дистанционного обучения глазами студентов**

В процессе обучения в онлайн формате, студенты столкнулись с трудностями, которые отражены на графике (Рисунок 5), 37,6% недостаточное владение компьютерными технологиями и большой объем материала на самостоятельное обучение, 56.6% – плохая связь интернета (Рисунок 6).



Рисунок 5. **Трудности в процессе дистанционного обучения**

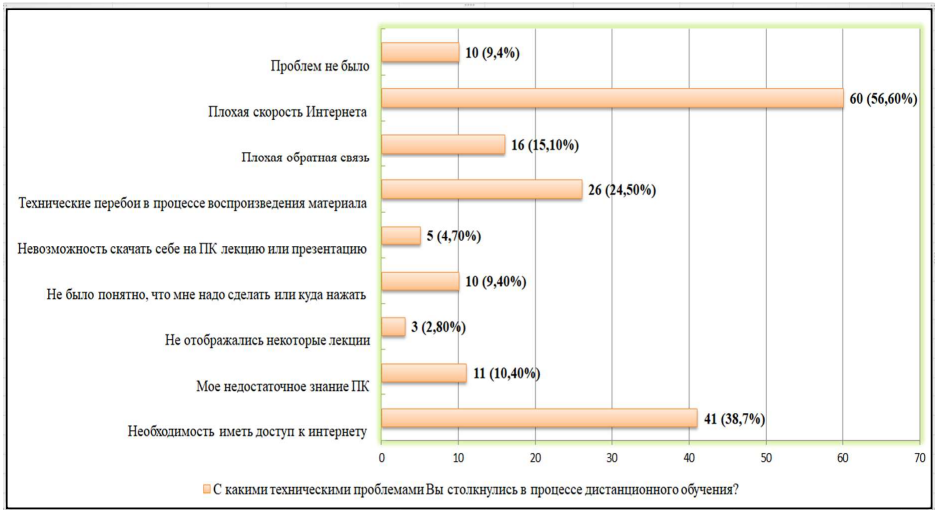


Рисунок 6. **Некоторые технические проблемы в процессе дистанционного обучения**

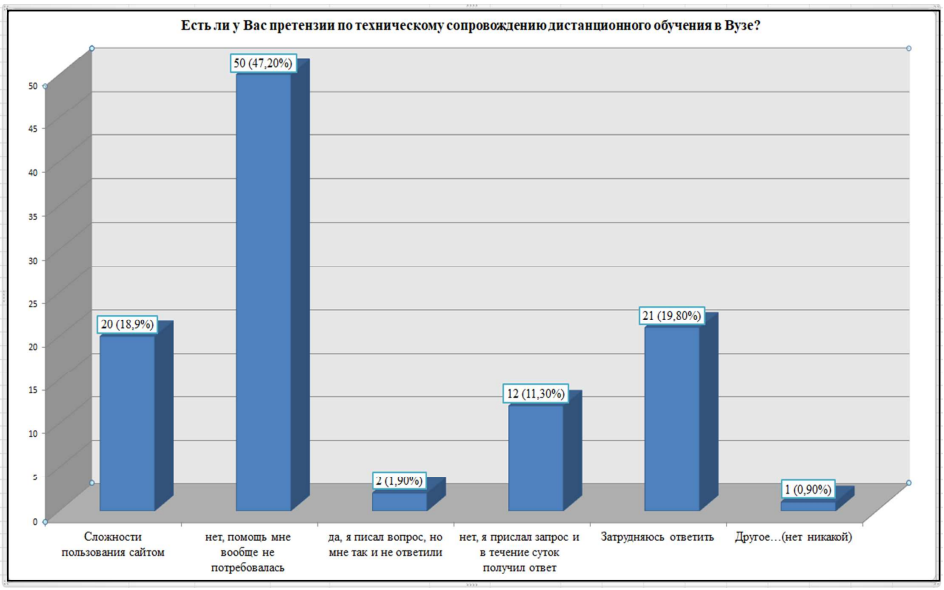


Рисунок 7. **Техническое сопровождение**

Вопрос о необходимости технического сопровождения во время онлайн обучения 50% студентов ответили, что не испытывали трудностей (Рисунок 7), 84,44% пользовались ноутбуком, 87,45% мобильными телефонами (Рисунок 8).



Рисунок 8. **Типы устройств, используемые для дистанционного обучения**

Заключение. В результате исследования по изучению мнения студентов о процессе ДО были получены данные, на основе которых можно сделать положительные выводы:

1. Применение информационных технологий позволяют изучить материал вне зависимости от нахождения обучающегося.

2. Восприятие и контент учебного материала доступен посредством дистанционных технологий.

Возможность постоянно находиться на связи с преподавателями.

Анализ данных в этом исследовании дает основание сделать заключение о том, что учащимся необходимо развивать свой учебный опыт в онлайн-среде обучения.

В целях улучшения процесса обучения в дистанционном формате необходимо улучшать качество учебного материала, создать ресурсы для онлайн-обучения, такие как, пакет Microsoft Office 365 объединяющий электронную почту, календарь, хранилище файлов One Drive, приложения Office Online и Microsoft Teams на примере университета Рейдинга (University of Reading); создание виртуальных лабораторий и туров (экскурсии) по агро ферме, где обучающиеся получат возможность увидеть полевые работы, технические оснащения и т.д.

Список использованных источников

[1] Peloso R. M. Ferruzzi F., Mori A. A., Camacho D. P., Franzin L. C. d. S., Margioto Teston A. P., Freitas, K. M. S. Notes from the Field: Concerns of Health-Related Higher Education Students in Brazil Pertaining to Distance Learning During the Coronavirus Pandemic //Evaluation & the Health Professions. – 2020. – Vol. 43. – Issue 3. – PP.201-203.

[2] Онгарбаев Е. Проректор по учебной работе Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Образование. Реалии. Или: сделай вызов первым /Білімді ел – Образованная страна. – №32(237). – 25.08.2020.

[3] Vasquez-Colina M.D., Russo M.R., Lieberman M., Morris J.D. A case study of using peer feedback in face-to-face and distance learning classes among pre-service teachers //Journal of Further and Higher Education. 2017. – Vol. 41 – Issue 4. – PP.504-515.

[4] Baldwin S.J., Jesús T. Evaluation instruments and good practices in online education. //Online Learning. 2017. – Vol.21. – Issue 2. – PP.1-18 [Электронный ресурс]: URL: https://www.researchgate.net/publication/317608644_Evaluation_Instruments_and_Good_Practices_in_Online_Education (дата обращения: 20.02.2022).

[5] Sonesson L., Boffard K., Lundberg L., Rydmark M., Karlgren K. The challenges of military medical education and training for physicians and nurses in the Nordic countries – An interview study //Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine. 2017. – Vol.25. – Issue 38. – PP.1-10.

[6] Stevanovic A., Bozic R., Radovic S. Higher education students' experiences and opinion about distance learning during the Covid-19 pandemic //Journal of Computer Assisted Learning. – 2021. – Vol. 37. – Issue 6. – PP.1682-1693 [Электронный ресурс]: URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcal.12613 (дата обращения: 21.02.2022).

[7] Peytcheva-Forsyth R., Saev S., Yovkova B. Integrated Continuing Assessment in an Online Course as a Mechanism for a Smoother Transition from Face-to-Face to Distance Learning. //AIP Conference Proceedings 2333, 050014 – 2021. – Vol. 2333. – Issue 1. – PP.1-9 [Электронный ресурс]: URL: https://aip.scitation.org/doi/10.1063/5.0041866 (дата обращения: 23.02.2022).

[8] Gautam S., Imteyaz S. P., Alam M. I. Covid-19 pandemic: Assessment of stress and perception of e-learning amongst first year undergraduate medical students. //Journal of Clinical and Diagnostic Research – 2021. – Vol.15. – Issue 3. – PP.1-4 [Электронный ресурс]: URL: https://jcdr.net/article_fulltext.asp?issn=0973-709x&year=2021&volume=15&issue=3&page= JC01&issn=0973-709x&id=14643 (дата обращения: 01.03.2022).

[9] Лысуенко С.А. Особенности дистанционной формы обучения в условиях пандемии COVID19: взгляд студента вуза //Социальная компетентность. – 2020. – Т.5. – № 4. – С.494-504 [Электронный ресурс]: URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=44468898 (дата обращения: 01.03.2022).

[10] Оствальд Г.В., Довбыш С.А. Дистанционное обучение в современных условиях: проблемы и перспективы //Аграрная наука – сельскому хозяйству: Электронный сборник материалов XVI Международной научно-практической конференции. – 09-10 февраля 2021. – Барнаул, 2021. – С.32-33 [Электронный ресурс]: URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=46118175 (дата обращения: 05.03.2022).

[11] Flores M. A., Gago M. Teacher education in times of COVID-19 pandemic in Portugal: national, institutional and pedagogical responses //Journal of Education for Teaching – 2020. – Vol.15. – Issue 3. – PP.507–516 [Электронный ресурс]: URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02607476.2020.1799709 (дата обращения: 05.03.2022).

[12] Traxler J. Distance Learning – Predictions and Possibilities. //Education Sciences. – 2018. – Vol.8. – Issue 1 [Электронный ресурс]: URL: https://www.mdpi.com/2227-7102/8/1/35#cite (дата обращения: 11.03.2022).

[13] Holubnycha L., Baibekova L. Modern Technologies for University Students' Language Learning in Pandemic //Postmodern Openings. – 2020. – Vol.11 – Issue 2. – PP.59-65 [Электронный ресурс]: URL: https://lumenpublishing.com/journals/index.php/po/ /article/view/2905 (дата обращения: 11.03.2022).

[14] Вайндорф-Сысоева М.Е. Методика дистанционного обучения: Учебное пособие для вузов /М.Е. Вайндорф-Сысоева, Т.С. Грязнова, В.А. Шитова /Под общ. ред. М.Е.Вайндорф-Сысоевой. – М.: Юрайт, 2020. – 194 с.

[15] Щипицина Л.Ю. Информационно-коммуникационное пространство гуманитарного образования: Учебное пособие /Л.Ю. Щипицина, Е.И. Воробьева. – М.: Флинта, 2019. – 238 с.

References

[1] Peloso R. M. Ferruzzi F., Mori A. A., Camacho D. P., Franzin L. C. d. S., Margioto Teston A. P., Freitas, K. M. S. Notes from the Field: Concerns of Health-Related Higher Education Students in Brazil Pertaining to Distance Learning During the Coronavirus Pandemic //Evaluation & the Health Professions. – 2020. – Vol. 43. – Issue 3. – PP.201-203.

[2] Ongarbaev E. Prorektor po uchebnoj rabote Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Obrazovanie. Realii. Ili: sdelaj vyzov pervym / Bilimdi el – Obrazovannaya strana. – № 32(237). – 25.08.2020.

[3] Vasquez-Colina M.D., Russo M.R., Lieberman M., Morris J.D. A case study of using peer feedback in face-to-face and distance learning classes among pre-service teachers //Journal of Further and Higher Education. 2017. – Vol. 41 – Issue 4. – PP.504-515.

[4] Baldwin S.J., Jesús T. Evaluation instruments and good practices in online education. //Online Learning. 2017. – Vol.21. – Issue 2. – PP.1-18 [Elektronnyj resurs]: URL: https://www.researchgate.net/publication/317608644_Evaluation_Instruments_and_Good_Practices_in_Online_Education (data obrashcheniya: 20.02.2022).

[5] Sonesson L., Boffard K., Lundberg L., Rydmark M., Karlgren K. The challenges of military medical education and training for physicians and nurses in the Nordic countries – An interview study // Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine. 2017. – Vol.25. – Issue 38. – PP.1-10.

[6] Stevanovic A., Bozic R., Radovic S. Higher education students' experiences and opinion about distance learning during the Covid-19 pandemic //Journal of Computer Assisted Learning. – 2021. – Vol. 37. – Issue 6. – PP.1682-1693 [Elektronnyj resurs]: URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcal.12613 (data obrashcheniya: 21.02.2022).

[7] Peytcheva-Forsyth R., Saev S., Yovkova B. Integrated Continuing Assessment in an Online Course as a Mechanism for a Smoother Transition from Face-to-Face to Distance Learning. //AIP Conference Proceedings 2333, 050014 – 2021. – Vol. 2333. – Issue 1. – PP.1-9 [Elektronnyj resurs]: URL: https://aip.scitation.org/doi/10.1063/5.0041866 (data obrashcheniya: 23.02.2022).

[8] Gautam S., Imteyaz S. P., Alam M. I. Covid-19 pandemic: Assessment of stress and perception of e-learning amongst first year undergraduate medical students. //Journal of Clinical and Diagnostic Research – 2021. – Vol.15. – Issue 3. – PP.1-4 [Elektronnyj resurs]: URL: https://jcdr.net/article_fulltext.asp?issn=0973-709x&year=2021&volume=15&issue=3&page= JC01&issn=0973-709x&id=14643 (data obrashcheniya: 01.03.2022).

[9] Lysuenko S.A. Osobennosti distancionnoj formy obucheniya v usloviyah pandemii COVID19: vzglyad studenta vuza //Social'naya kompetentnost'. – 2020. – T.5. – № 4. – S.494-504 [Elektronnyj resurs]: URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=44468898 (data obrashcheniya: 01.03.2022).

[10] Ostval'd G.V., Dovbysh S.A. Distancionnoe obuchenie v sovremennyh usloviyah: problemy i perspektivy //Agrarnaya nauka – sel'skomu hozyajstvu: Elektronnyj sbornik materialov XVI Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii. – 09-10 fevralya 2021. – Barnaul, 2021. – S.32-33 [Elektronnyj resurs]: URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=46118175 (data obrashcheniya: 05.03.2022).

[11] Flores M. A., Gago M. Teacher education in times of COVID-19 pandemic in Portugal: national, institutional and pedagogical responses //Journal of Education for Teaching – 2020. – Vol.15. – Issue 3. – PP.507–516 [Elektronnyj resurs]: URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02607476.2020.1799709 (data obrashcheniya: 05.03.2022).

[12] Traxler J. Distance Learning – Predictions and Possibilities. //Education Sciences. – 2018. – Vol.8. – Issue 1 [Elektronnyj resurs]: URL: https://www.mdpi.com/2227-7102/8/1/35#cite (data obrashcheniya: 11.03.2022).

[13] Holubnycha L., Baibekova L. Modern Technologies for University Students' Language Learning in Pandemic //Postmodern Openings. – 2020. – Vol.11 – Issue 2. – PP.59-65 [Elektronnyj resurs]: URL: https://lumenpublishing.com/journals/index.php/po/ /article/view/2905 (data obrashcheniya: 11.03.2022).

[14] Vajndorf-Sysoeva M.E. Metodika distancionnogo obucheniya: Uchebnoe posobie dlya vuzov /M.E. Vajndorf-Sysoeva, T.S. Gryaznova, V.A. Shitova /pod obshch. red. M.E. Vajndorf-Sysoevoj. – M.: Yurajt, 2020. – 194 s.

[15] Shchipicina L.Yu. Informacionno-kommunikacionnoe prostranstvo gumanitarnogo obrazovaniya: Uchebnoe posobie /L.Yu. Shchipicina, E.I. Vorob'eva. – M.: Flinta, 2019. – 238 s.

Аграрлық бейіндегі жоғары оқу орындарында қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалана отырып, білім беру процесін талдау

А.М. Абдыров[1], Г.К. Муратова[1], Ж.М. Ташкенбаева[1], Л.К. Тәжібай[1]
[1]С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті
(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Аңдатпа

Берілген жұмыста қашықтықтан оқытудың мүмкіндіктері мен мәселелері қарастырылады. Қашықтықтан оқыту технологиялары студенттерді үйренуге және өз білімдерін ойлауға итермелейтін жақсы орта болуы мүмкін. Қашықтықтан оқытуға негізделген бағдарламалар студенттердің жоғары білімге қол жетімділігін кеңейте алады, ашық және қашықтықтан оқыту бағдарламаларын ғылыми зертханаларда қолдану қиын болуы мүмкін сәтінде, олар технологияларды барынша пайдалану үшін нақты әлеуетке ие. «Аграрлық бейіндегі зерттеу университетінде қашықтықтан оқыту жағдайында оқу үдерісін ұйымдастырудың ғылыми-әдіснамалық негіздері» тақырыбындағы жоба шеңберінде ғылыми зерттеулерге сәйкес қашықтықтан оқыту әдістемелеріне зерттеу, сондай-ақ Қазақстанның және шет елдердің аграрлық бағыттағы жоғары оқу орындарында ақпараттық технологияларды ендіру бойынша әлемдік тәжірибеге талдау жүргізіледі.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту; онлайн оқыту; COVID-19 коронавирустық пандемия; аралас оқыту; студент.

Analysis of the educational process with the use of distance technologies in agricultural higher educational institutions

A. Abdyrov[1], G. Muratova[1], Zh. Tashkenbaeva[1], L. Tazhibay[1]
[1]S.Seifullin Kazakh Agrotechnical University
(Nur-Sultan, Kazakhstan)

Abstract

This paper discusses the possibilities and problems of distance learning. Distance technologies can be a good environment that encourages students to explore and think about their knowledge. Programs based on distance learning can expand students' access to higher education, while open and distance programs can be difficult to use in science labs, they have real potential to make the most of technology. According to scientific research, within the framework of a scientific project on the topic «Scientific and methodological foundations of the organization of the educational process in conditions of distance learning at the Research University of Agrarian Profile», a study of distance learning methods is being carried out, as well as an analysis of world experience in the implementation of information technologies in higher educational institutions of Kazakhstan and foreign countries in the agrarian direction.

Keywords: distance education; online learning; COVID-19 coronavirus pandemic; blended learning; student.

Поступила в редакцию: 03.04.2022

МРНТИ 14.35.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.28*

А.А.ЕСКЕНДИРОВА[1], Ж.К.КОРГАНБАЕВА[1], А.А.ШАЯХМЕТОВА[2], Н.Н.НУРМУХАНБЕТОВА[2]*

[1]Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова (Кокшетау, Казахстан),
[2]Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан),
eskendirova_aziza@mail.ru, korganbaeva.zhan@mail.ru,
aisulu_sh@mail.ru, nn_nurgul@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ КВАНТОВАНИЯ ХИМИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению вопросов создания качественного педагогического контента для повышения уровня передачи информации от обучающего к обучающемуся, т.е. таким формам педагогической рефлексии, которые являются важной составляющей педагогической деятельности. Деятельность педагога – взаимодействующий процесс, предполагающий постоянную обратную связь. Прикладные навыки современного учителя демонстрируются в том числе и умением «доносить» смысл учебных текстов до учащегося. Такая установка остается актуальной и для системы высшего образования, особенно для преподавателей вуза, осуществляющих обучение по точным и прикладным дисциплинам, когда используется прием квантования учебного текста, в нашем исследовании, это тексты по химии [1]. В статье приведен детальный анализ эффективности применения технологии квантования, проведенный среди профессорско-педагогического состава Кокшетауского университета имени Ш.Уалиханова.

Ключевые слова: квантование; квант; педагогический контент; учебный материал; химия; образовательная технология.

Введение. Возрастающая роль человеческого потенциала особенно в системе образования отражена в стратегиях и подходах государства, и представлена как наивысшая ценность личности и общества [2]. В Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг. отмечается, что обеспечение высокого качества образования достигается при наличии квалифицированных кадров [3]. Данные международных исследований указывают на то, что успехи в развитии системы педагогического образования любой страны зависят от качества подготовленных педагогических кадров. Именно педагоги реализуют образовательные программы, в которых представлены наиболее важные принципы, закономерности и методы формирования современной эффективной образовательной среды. Тем самым одной из основных задач педагога является подготовка подрастающего поколения к жизни в будущем и воспитание человека с сознательным мышлением, способного успешно реализовать себя в условиях нынешних реалиях.

Таким образом, система подготовки высшего образования должна демонстрировать высокий уровень предоставляемых образовательных услуг и несмотря на то, что вузы самостоятельно выбирают образовательные траектории подготовки специалистов, все же им следует учитывать требования «рынка педагогического труда» и «международных стандартов образования». По этой причине, проблема качества предоставленных образовательных услуг становится все более значимой.

Литературный обзор. Рассматривая продуктивность применения такой педагогической технологии как «квантование текста» следует заострить внимание на том, что сущность понятия «квантование» заключается в следующем:

– непрерывность потока информации;

– реалистичность передачи информации;

– взаимодействие с окружающей действительностью;

– целостность представления текста, независимо от предъявленных элементов-квантов [4].

Понятие «квантование» упоминалось в области точных наук, с точки зрения информатики, квантование – это разбиение диапазона значений постоянной или дискретной величины на конечное число интервалов [5]. Непрерывность и дискретность, несмотря на свою противоположность в семантике, в нашем исследовании взаимодействуют, поскольку квантование текста невозможно проводить для его полного осмысления без наличия противоречий.

В отличии от теории информации в теории связи (И.А. Полетаев) квантование представлено как замена непрерывной функции, объединенной совокупностью ее дискретных значений [6].

Таким образом использование аналогов квантования текста т.е. передачи информации частями (квантами), в том числе и в теории связи, возможно для обработки текста в квантованном виде, как и в художественной так и в учебной литературе.

Так, прием квантования в качестве методики реконструкции учебных текстов предложил В.С. Аванесов, который отметил, что деление текста на части (кванты) более качественно передают информацию о сущности и предназначении материала [7].

А.А. Рыбанов отмечает квантованные текста как ограниченные (элементарные) фрагменты, способствующие более тщательному пониманию и запоминанию учебного материала [8].

Квантование учебной литературы (Г.В. Лаврентьев, Н.Б. Лаврентьева) заключается в том, что текст должен быть представлен короче, понятнее, доступнее, интереснее, более запоминающееся для обучающихся, поскольку запоминание основных ключевых знаний при большом объеме учебного материала происходит с трудом, но при выделении смысловых опорных пунктов способствует более качественному запоминанию [9].

В теории квантования учебных текстов основную роль профессор В.С. Аванесов отводит таким понятиям как «текст» и «учебный текст». Так, по И.Р. Гальперину, текст – это сообщение, в виде письма, включающее

в себя высказывания лексических, грамматических и логических типов связей, имеющее морально-нравственный характер и прагматическую установку [10].

И.Г. Торсуева считает, что текст – это структурное и функциональное целостное образование, внутренние связи элементов более устойчивые, чем связь с окружающей средой или с элементами других систем [11].

В «Толковом словаре русского языка» (С.Л. Ожегов, Н.Ю. Шведова) текст интерпретируется, как внутренне организованная последовательность отрезков письменного произведения или записанной либо звучащей речи, относительно завершенной по своему содержанию и строению [12].

Учебный текст в нашем исследовании понимается как письменная и речевой деятельности педагога или составителя, представляющий собой форму передачи информации обучающимся. О роли текстов в процессе обучения сказано Т.М. Дридзе, которая утверждала, что значение текста для обучаемого заключается в том, что он приобретает новые знания, социальный опыт, накопленный в практической и теоретической деятельности [13].

В образовательном процессе текст является ориентиром педагогической деятельности учителя, а для ученика – источником информации.

Исходя из вышесказанного, мы приходим к следующему, что текст является одним из существенных содержательных единиц обучения, так как выполняет образовательную, развивающуюся и воспитательную задачи. Представленная информации в виде учебного текста должна иметь высокий уровень и отвечать всем предъявляемым требованиям, включающих в себя:

– соответствие учебной программе преподаваемой дисциплины;

– совершенствование условий доступности изложения и восприятия учебного материала;

– соблюдение принципа последовательности: от простого к сложному;

– создание необходимой полноты описания учебного материала.

Необходимо отметить, что вся учебная информация, представленная в виде текста, должна быть актуальна и востребована.

Недопонимание учебных текстов может быть вызвано следующими факторами: низкое качество учебного текста; большое количество второстепенной информации; несоответствие предоставленной информации с первоисточником.

Трудности у обучающихся могут быть вызваны тем, что учащиеся, получая учебную информацию в виде текста, недостаточно глубоко понимают смысл его содержания. Соблюдение принципа последовательности будет более эффективным при применении алгоритма, предлагаемого В.С.Аванесовым, который в нашем исследовании опирается на следующие требования:

– текст должен иметь основную часть и вспомогательные части (подзаголовок), которые имеют свои названия;

– применять принцип логичности, завершенности каждого абзаца в тексте;

– опираться на ключевые слова и словосочетания, которые демонстрируют основную мысль текста;

– применять принцип доступности и народности (К.Д.Ушинский) при рассмотрении текста [14];

– избегать использование научных и специфических слов и выражений без особой необходимости [15].

С помощью такой реконструкции особенно хорошо усваиваются математические, физические, химические, технические термины, понятия, определения, законы и формулы, заключающиеся в качественном дозировании нужной информации, облаченной в квантах [16].

Преимущество применения квантованных текстов следующие:

– квантованные тексты являются источником информации для определенного получателя (категории учащихся);

– квантованные учебные тексты позволяют преодолевать сложности усвоения смысла учебной информации;

– квантованные тексты способствуют активации процессов самостоятельного мышления;

– самостоятельное изучение учебного материала (квантованных текстов) для самоконтроля и оценки результатов обучения.

Методы. Детальное изучение фундаментальных аспектов понятия квантования учебных текстов, позволило исследовать прикладные возможности их использования в профессиональной деятельности педагога, как для системы повышения квалификации учителей школы, так и для подготовки специалистов в рамках высшего и послевузовского образования.

С целью обоснования прикладных аспектов изучения квантованных текстов нами была проведена экспериментальная работа. Первый этап заключался в погружении участников эксперимента (10 преподавателей кафедры химии и биотехнологии) в тему исследования, для этого мы провели семинар на тему «Научно-методические особенности разработки квантованных учебных текстов», в процессе которого были изучены, проанализированы, закреплены основные правила и принципы составления квантованных текстов.

Результаты. Следующим этапом исследования был опрос преподавателей на предмет соблюдения необходимых параметров: эффективность, актуальность, восприятие, доступность применяемой технологии. Анкета состояла из 10 вопросов, 9 закрытых (Таблица 1) и 1 открытый (Рисунок 1, 2), требующий педагогической рефлексии преподавателя.

Таблица 1

Анкета-опрос

№	Вопрос	Варианты ответов		
1	Использовали Вы в своейпрофессиональной деятельности квантованные учебные тексты до сегодняшнего дня?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
2	Слышали Вы про технологиюквантования учебных текстов ранее?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
3	Как Вы считаете квантованные учебные тексты, улучшаютвосприятие учебного материала?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
4	По Вашему мнению, эффективно ли использование квантованныхучебных текстов в процессе преподавания химических дисциплин?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
5	По Вашему мнению, эффективным будет использование квантованныхучебных при изучении сложных тем?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
6	По Вашему мнению, учебный материал в виде квантованного текста является достаточным для освоения изучаемой темы?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
7	Испытывали ли Вы какие-либотрудности при составлении квантованных текстов?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
8	Как Вы считаете эффективны ли квантованные учебные тексты для самостоятельной подготовкистудентов к зачету, рубежному контролю, итоговому экзамену?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
9	Планируете ли Вы использовать в своей педагогической деятельности технологию квантования учебных тестов?	Да	Нет	Затрудняюсь ответить

Результаты опроса выглядят следующим образом:

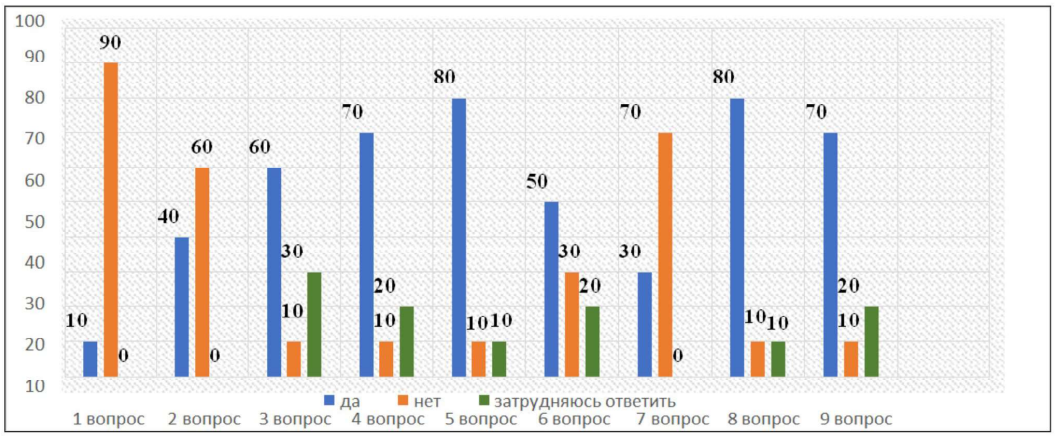


Рисунок 1. **Результаты опроса преподавателей**

Вопрос, требующий рефлексии преподавателя:

– Какие преимущества и недостатки применения технологии квантования учебных текстов встречаются в Вашей профессиональной педагогической деятельности? (Рисунок 2, 3).

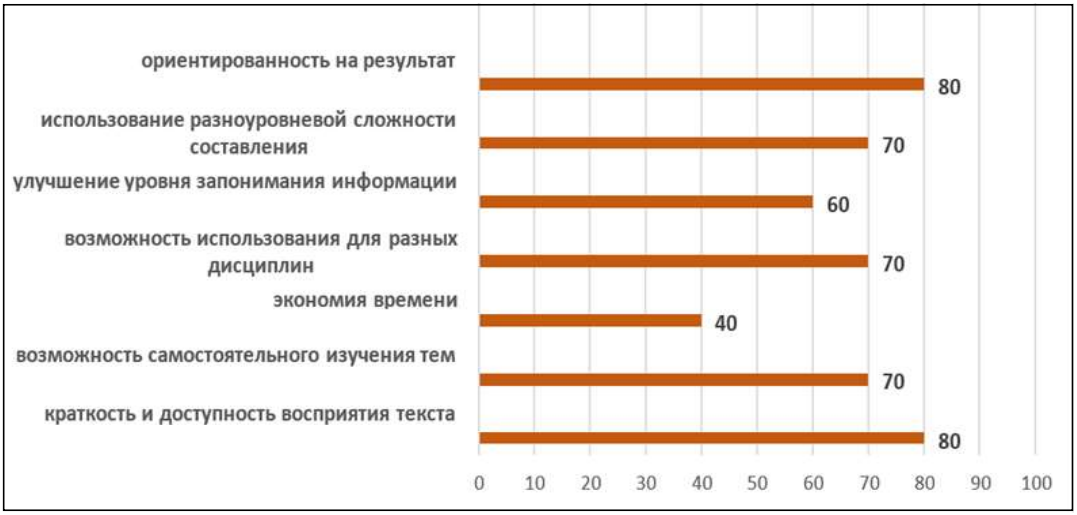


Рисунок 2. **Преимущества квантованных текстов, выявленных в результате опроса Преподавателей**



Рисунок 3. **Недостатки квантованных текстов, выявленных в результате опроса преподавателей**

Заключение. Согласно опросу преподавателей – участников эксперимента, большинство опрошенных респондентов получила новые знание в виде разработки квантования текста, 60% педагогов считают, что квантованные тексты улучшают восприятие учебного материала, при этом вначале семинара представление о квантовании имели лишь 40% педагогов.

По мнению 80% респондентов квантованные тексты как метод обучения является эффективным для изучения сложных тем и усвоения учебного материала, предназначенного для самостоятельной подготовки студентов, в том числе по видам контроля. Каждый участник семинара определил для себя преимущества и недостатки применения квантованных текстов и 70% преподавателей проявили готовность использовать технологию квантования учебных текстов в своей профессиональной деятельности.

Список использованных источников

[1] Черняева Т.Н., Банина Н.В., Бояркина Г.П. Рассуждения о квантовании текста при создании учебного пособия //Евразийский Союз Ученых. – 2015. – № 8-1(17) [Электронный ресурс]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/rassuzhdeniya-o-kvantovanii-teksta-pri-sozdanii-uchebnogo-posobiya (дата обращения: 03.07.2022).

[2] Власенко С.В., Корягина О.В. Профессиональное развитие учителя как актуальная задача системы повышения квалификации в условиях реализации Государственной программы развития образования РК на 2011-2020 годы //Вестник Карагандинского университета. – 2016. – С.76-82.

[3] Государственная программа развития образования РК на 2011-2020 гг. [Электронный ресурс]: URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118 (дата обращения: 09.02.2022).

[4] Арнольд И. В. Стилистика: современный английский язык: Учебник для вузов. – 13-е изд.. – 2016. – 38 с.

[5] Meffert B., Hohmut O., авторы перевода Безель Г., Баербах //Инструменты обработки сигналов – основы, примеры, применения и задачи //Humboldt-Universität zu Berlin, Institut für Informatik, 2019. – 320 с.

[6] Полетаев И.А. Сигнал: о некоторых понятиях кибернетики //Советское радио. – М., 1958. – 40 с.

[7] Аванесов В.С. Теория квантования учебных текстов [Электронный ресурс]: URL: http://www.edumetrica.ru/stat-i/stati-v-s-avanesova/teoriya-kvantovaniya-uchebnykh-tekstov (дата обращения: 25.03.2022).

[8] Рыбанов А.А., Повышение качества учебного материала на основе применения процедуры квантования //Школьные технологии. – 2015. – № 2. – С.169-171.

[9] Лаврентьева Н.Б., Лаврентьев Г.В., Неудахина Н.А. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов. – Часть 2 [Электронный ресурс]: URL: http://www2.asu.ru/cppkp/index.files/ucheb.files/innov/Part2/ch8/glava_8_1.html (дата обращения: 10.02.2022).

[10] Голикова Т.А. Теория текста: Учебное пособие. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2015. - 310 с.

[11] Торсуева И.Г. Текст как система //Структурно-семантические единицы текста: Сборник научных трудов МГПИИЯ имени М.Тореза. – 1986. – № 267. – 100 с.

[12] Ожегов С.И., Ушаков Д.Н. Большой толковый словарь русского языка. – М.: Дом Славянской Книги, 2020. – 816 с.

[13] Дридзе Т.М. Язык и социальная психология. – М., 2009. – 240 с.

[14] Горячева И.А. Учебные книги К.Д.Ушинского как образец педагогической классики. 2-е изд., испр. и доп. – Екатеринбург: Артефакт, 2019. – 304 с.

[15] Бурмистрова В.А., Медиева С.К. Квантованные учебные тексты в вузовской подготовке //Новината за напреднали наука. – 2018. – С.59-62.

[16] Бузнякова Е.С., Глушань В.М., Бузняков А.Ю., Михайлов Н.В., Жданов С.А. Экспресс-анализ методов оценки сложности текстов учебно-методических материалов. – Южный Федеральный университет, 2017. – 101 с.

References

[1] Chernyaeva T.N., Banina N.V., Boyarkina G.P. Rassuzhdeniya o kvantovanii teksta pri sozdanii uchebnogo posobiya //Evrazijskij Soyuz Uchenyh. м2015. – № 8-1(17) [Elektronnyj resurs]: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/rassuzhdeniya-o-kvantovanii-teksta-pri-sozdanii-uchebnogo-posobiya (data obrashcheniya: 03.07.2022).

[2] Vlasenko S.V., Koryagina O.V. Professional'noe razvitie uchitelya kak aktual'naya zadacha sistemy povysheniya kvalifikacii v usloviyah realizacii Gosudarstvennoj programmy razvitiya obrazovaniya RK na 2011-2020 gody //Vestnik Karagandinskogo universiteta. – 2016. – S.76-82.

[3] Gosudarstvennaya programma razvitiya obrazovaniya RK na 2011-2020 gg. [Elektronnyj resurs]: URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118 (data obrashcheniya: 09.02.2022).

[4] Arnol'd I. V. Stilistika: sovremennyj anglijskij yazyk: Uchebnik dlya vuzov. – 13-e izd.. – 2016. - 38 s.

[5] Meffert B., Hohmut O., avtory perevoda Bezel' G., Baerbah //Instrumenty obrabotki signalov – osnovy, primery, primeneniya i zadachi //Humboldt-Universität zu Berlin, Institut für Informatik, 2019. – 320 s.

[6] Poletaev I.A. Signal: o nekotoryh ponyatiyah kibernetiki //Sovetskoe radio. – M., 1958. – 40 s.

[7] Avanesov V.S. Teoriya kvantovaniya uchebnyh tekstov [Elektronnyj resurs]: URL: http://www.edumetrica.ru/stat-i/stati-v-s-avanesova/teoriya-kvantovaniya-uchebnykh-tekstov (data obrashcheniya: 25.03.2022).

[8] Rybanov A.A., Povyshenie kachestva uchebnogo materiala na osnove primeneniya procedury kvantovaniya // Shkol'nye tekhnologii. – 2015. – № 2. – S.169-171.

[9] Lavrent'eva N.B., Lavrent'ev G.V., Neudahina N.A. Innovacionnye obuchayushchie tekhnologii v professional'noj podgotovke specialistov. – Chast' 2 [Elektronnyj resurs]: URL: http://www2.asu.ru/cppkp/index.files/ucheb.files/innov/Part2/ch8/glava_8_1.html (data obrashcheniya: 10.02.2022).

[10] Golikova T.A. Teoriya teksta: Uchebnoe posobie. – M.-Berlin: Direkt-Media, 2015. – 310 s.

[11] Torsueva I.G. Tekst kak sistema //Strukturno-semanticheskie edinicy teksta: Sbornik nauchnyh trudov MGPIIYa imeni M.Toreza. – 1986. – № 267. – 100 s.

[12] Ozhegov S.I., Ushakov D.N. Bol'shoj tolkovyj slovar' russkogo yazyka. – M.: Dom Slavyanskoj Knigi, 2020. – 816 s.

[13] Dridze T.M. Yazyk i social'naya psihologiya. – M., 2009. – 240 s.

[14] Goryacheva I.A. Uchebnye knigi K.D. Ushinskogo kak obrazec pedagogicheskoj klassiki. 2-e izd., ispr. i dop. – Ekaterinburg: Artefakt, 2019. – 304 s.

[15] Burmistrova V.A., Medieva S.K. Kvantovannye uchebnye teksty v vuzovskoj podgotovke //Novinata za naprednali nauka. – 2018. – S.59-62.

[16] Buznyakova E.S., Glushan' V.M., Buznyakov A.Yu., Mihajlov N.V., Zhdanov S.A. Ekspress-analiz metodov ocenki slozhnosti tekstov uchebno-metodicheskih materialov. – Yuzhnyj Federal'nyj universitet, 2017. – 101 s.

Педагогикалық мазмұнның бөлігі ретінде кванттy химиялық мәтіндер

А.А. Ескендирова[1], Ж.К. Корганбаева[1], А.А. Шаяхметова[2], Н.Н. Нурмуханбетова[2]

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

[2]Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті (Көкшетау, Қазақстан)

Аңдатпа

Бұл мақала білім алушыдан оқушыға ақпарат беру деңгейін арттыру үшін сапалы педагогикалық мазмұнды құру мәселелерін қарастыруға арналған, яғни педагогикалық іс- әрекеттің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын педагогикалық рефлексияның осындай нұсқалары. Педагогикалық іс - әрекет-бұл бір адамның екінші адамға тікелей әсер етуі емес, олардың тікелей өзара әрекеттесуі. Сондықтан мұғалімнің іс-әрекетінің объектісі педагогикалық процесс болып табылады, ал студент әсер ету объектісінен қызмет субъектісінің позициясына өтеді. Қазіргі жағдайда әр мұғалімнің алдында студенттерге ең жақсы материал ұсыну міндеті тұр. Егер біз бұл процесті білім беру жүйесінің жоғарғы

сегментінде қарастыратын болсақ, онда нақты және қолданбалы пәндер бойынша оқытуды жүзеге асыратын университеттің оқытушылары үшін оқу мәтіндерін кванттауды қолдануға негізделген. Материалды ұсыну әдістемесін қолдануға болады. Оқыту сапасын жақсарту үшін кванттық оқу мәтіндерін қолдану, уақыт талаптарына сәйкес кәсіби білімді жаңарту мақсатында студенттер мен мұғалімдер тарапынан оқу ақпаратын жақсы қабылдау және сәтті игерумен негізделеді. Мақалада Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің профессорлық-педагогикалық құрамы арасында кванттау технологиясын қолданудың тиімділігіне жан-жақты талдау жүргізілді.

Түйінді сөздер: кванттау; квант; педагогикалық контент; оқу материалы; химия; білім беру технологиясы.

Quantum chemical texts as part of pedagogical content

A. Yeskendirova[1], Zh. Korganbayeva[1], A. Shayakhmetova[2], N. Nurmukhanbetova[2]
[1]Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
[2]Sh.Ualikhanov Kokshetau University (Kokshetau, Kazakhstan)

Abstract

This article shows the possibilities of creating high-quality pedagogical content to increase the level of information transfer from the learner to the student, i.e., such forms of pedagogical reflection, which are an important component of pedagogical activity. Pedagogical activity is not a direct influence of one person on another, but their direct interaction. Therefore, the pedagogical process is the object of pedagogical activity, and the student assumes the position of a subject of pedagogical activity from the object of influence. In the current environment, every teacher deals with the task of providing a better presentation of material to students. Considering this process in the higher segment of the educational system, makes it possible for university teachers, who teach exact and applied subjects to use a method of presentation based on the application of quantization of educational texts. The use of quantized educational texts to improve the quality of learning is justified by the good perception and successful assimilation of educational information by both students and teacher s to update professional knowledge in accordance with the requirements of the time. The article presents a more detailed analysis of the efficiency of quantization technology, which was conducted among the teaching faculty of Kokshetau University named after S. Ualikhanov.

Keywords: quantization; quantum; pedagogical content; teaching material; chemistry; educational technology.

Поступила в редакцию: 23.03.2022

МРНТИ 14.35.09 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.29*

Р. ҒАБДЫСАЛЫҚ[1], К.К. ТОЛУБАЕВА[1]*

[1]Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті (Өскемен, Қазақстан), riza.gabdyssalyk@mail.ru, seitkamza@mail.ru*

ЖОО-ДА АРАЛАС ФОРМАТТА ТЕХНИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ

Аңдатпа

Бүкіл әлем пандемияға байланысты қашықтан қызмет етуге көшкен кезде, білім беру жүйесі де қалыс қалған жоқ. Қашықтықтан оқыту дәстүрлі оқытудан айтарлықтай ерекшеленеді, тәжірибе көрсеткендей, on-line-да, студенттер мен оқытушылар, оқуға кедергі келтіретін күрделі мәселелерге тап болды, ал кейбір техникалық арнайы пәндерде білім деңгейі мен сапасы дәстүрлі оқытқаннан айтарлықтай төмендеді.

Қазақстан Республикасындағы ШҚТУ студенттері арасында арнайы пәндерді меңгеруіне талдау жүргізіп, мәліметтер саралау, зерттеу және сараптау арқылы жинақталды. Нәтижесінде барлығы 400-ге жуық студенттің техникалық пәндер бойынша үлгерімі сараланды. Талдаудың нәтижелері тағылымдамадан өту кезінде Акдениз университеті «Қашықтықтан білім берудің қолданбалы және ғылыми орталығында (AKUZEM)» қарастырылып, талқыланып техникалық пәндерді аралас форматта оқытудың жоспары жасалынды. Мақалада алынған нәтижелер оқу мен оқытудың тиімділігін арттыру үшін қашықтықтан оқыту жүйесін әзірлеу кезінде техникалық пәндерді оқытуға қатысты маңызды және пайдалы ақпараттар беріліп, қандай жүйе қолдану тиімді екендігін көрсетілді. Жұмысымыз қашықтықтан оқыту технологияларын қабылдаудың кеңейтілген моделін қолдай отырып және басқа елдермен салыстырғанда мәдениеті, оқыту стилі мен әлеуметтік ортадағы айырмашылықтарды ескере отырып, қашықтықтан оқыту контекстінде білім беруге өз үлесін қосады.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту; аралас формата білім беру; қашықтықтан оқыту әдістемесі мен әдістері; техникалық; бейімдеуші және арнайы пәндер.

Кіріспе. Covid-19 инфекциясытаралуының жаһандық пандемиясы 2020 жылдың наурызынан бастап білім беру жүйесін дайындықсыз және сынақтан өткізбестен жедел түрде on-line режимге көшуіне әкелді [1]. Оған дейін Қазақстан Республикасындағы көптеген университеттер үшін қашықтықтан оқыту тек академиялық ұтқырлық бойынша, шетелге баратын студенттер үшін және кейбір оқытушылар мен олардың пәндеріне қатысты ғана болды. Бұл пәндерді оқытуға компьютерлік сауаттылығы жоғары және моральдық тұрғыдан on-line режимінде жұмысқа дайын оқытушылар тағайындалды.

Университеттердің қашықтан оқытуға көшуімен оқытушы мен студенттің бетпе-бет оқуы on-line форматына ауысты және оқу-әдістемелік, педагогикалық және психологиялық мазмұнды әдістемелік форматта, өзара әрекеттестігін әзірлеу аса қажет болды.

Зерттеудің мақсаты – техникалық пәндерді қашықтықтан оқыту форматына көшіруде туындаған мәселелерді шешу үшін, екі жылдық қашықтықтан оқыту тәжірибемізді саралап, оқытушылардың білдірген пікірін, жасаған талдаулары мен тұжырымдамасын есепке ала отырып, әдістемелік тұрғыдан тиімді тәсілді анықтау.

Алынғын нәтижелерді сараптай келе құзыреттілікті машықтандыру сабақтарында, аудиторияда арнайы құрылғыларды пайдала отырып меңгерілетін техникалық пәндерді *аралас форматта оқыту* түрін таңдағанда білім сапасы жоғарлайтыны белгілі болды [2].

Негізі бөлім. Қашықтықтан оқыту көптеген елдерде білім берудің келбетін өзгертіп ақпараттық мәдениеттің жаһандық құбылысына айналды. Әлемнің кез келген нүктесінен, ыңғайлы уақытта және жаһандық ауқымда білім беру қызметтері мен жоғары сапалы оқу материалдарына қол жеткізуге мүмкіндік берді (сурет 1) [3].



Сурет 1 [17]. **Қашықтықтан оқытудің мүмкіндігі**

«Білім беру саласында білім берудің дәстүрлі моделінен қашықтықтан оқытуға ауысу байқалады. Демек, университеттердің рөлі өзгеруде – білім жеткізушіден студенттердің жаңа білімді өз бетімен алуына жағдай жасауында.

Осылайша, оқытушы дайын білімді жеткізуші емес, шексіз ақпарат пен білім кеңістігінде навигатор қызметін атқарады. On-line немесе аралас оқытуда студенттер ақпараттық қоғамның әлеуетін және интеллектуалды технологияларды пайдалана отырып, өзіне қажетті білімді өз бетінше алады» [4].

Қашықтықтан оқытуда қолжетімді құралдар мен формалардың алуан түрлілігі оқытушылар мен студенттердің on-line курстарын әзірлеу мен оқудағы инновациялық әлеуетін іске асыруға және уақыт пен ақшаны ысырап етпей, тек электронды кітапханалар мен дереккөздерге, on-line курстарға және білім беру мазмұнына зейін салуға мүмкіндік береді. Ал әзірлеушілер үшін мазмұны мен өңдеу құралдарын жылдам жаңартуға салауатты бәсекелестік тудырады, әрбір әзірленген on-line курс оқытушылар мен студенттердің әдістемелік және ғылыми-зерттеу жұмыстары нәтижелерінің инновациялық іске асуы болып табылады [5].

Гарвард университеті, Калифорния университеті, Колумбия университеті, Нью-Йорк университеті, Пенсильвания мемлекеттік университеті сияқты оқу орындары ұзақ уақыт бойы on-line режимінде білім беріп және диплом беруді де қашықтықта жүзеге асыруда. Университеттерде жаппай ашық on-line курстар (MOOC) енгізіліп, білім беру технологияларының инновациялық оқытуы жетіліп, саны арты. Әлемнің жетекші университеттерінің мысалында on-line білім берудің жоғары сапалы болуы мүмкін және керек екендігі дәлелденеді [6].

On-line білім беру бағдарламаларына түсушілерге қойылатын талаптар дәстүрлі оқуды таңдаған талапкерлерге қойылатын талаптармен бірдей.

Қазіргі кезде бізде қашықтықтан оқыту курстары білім беру бағдарламаларында анық көрсетілмеген, ал қашықтан оқытудың электронды курсы форматындағы арнайы пәндер жеткілікті түрде әзірленбеген [7;8].

Әдіснама. Қашықтықтан оқытудың педагогикалық және ғылыми саласындағы алдыңғы қатарлы шетелдік тәжірибені зерделеу, бар теориялық және озық тәжірибелік білімдерді меңгеру, on-line дағдылар мен құзыреттілікті жетілдіру, пайдалану, тиімді ұйымдастыру жолдарын үйрену және олардың мүмкіндіктерін саралау мақсатында Түркия мемлекетінің Акдениз университетінде «Қашықтықтан білім берудің қолданбалы және ғылыми орталығында (AKUZEM)» «Болашақ» бағларамасы бойынша тағылымдамадан өтудеміз.

Акдениз университеті пандемия кезінде 80 мың студентті 2 күнде on-line форматқа ауыстырып, алты ай ішінде жинаған тәжірибе негізінде қашықтықтан оқыту *әдістемелерін* жетілдіріп, бір жылдан соң on-line форматта білім берудің алдыңғы қатарлы білім ордасына айналған.

«Қашықтан оқытудың әдістері мен әдістемелері» бағытын игеру барысында жинаған тәжірибемізбен, ұсыныстарымызбен, шешімдерімізбен бөлісу мақсатында өз пәндерімізді, яғни техникалық мамандықтардағы бейімдеуші және арнайы дәрістерді, оқытудың қолайлы тәсілін ұсынамыз.

Алғаш қашықтықтан оқытуға шұғыл көшу кезінде туындаған негізгі мәселелер:

– on-line оқуға көшуге бейімделудің (психологиялық, педагогикалық, әдістемелік) күрделілігі;

– компьютерлік сауаттылықтың төмендігі, қолданбалы программаларды білмеуі (оқытушылар мен студенттердің алдын ала қайта даярлаусыз қашықтан оқытуға көшуі себебінен);

– жоғары сапалы және тұрақты байланыстың (интернет желісінің нашарлығы) болмауы – техникалық мәселелер мен ақаулары;

– қашықтан оқыту кезінде жұмыс кестесінің сақталмауы, оқу мен жұмыс тәулік бойы форматқа көшті, көпшілігінде әлі күнге

дейін жұмыс уақыты мен уақытты басқару (time management) түсінігі қалыптаспаған;

– студенттер дербестігінің төмендігі – өзін-өзі ынталандыру өте аз болды немесе тіпті кездеспеді;

– тікелей қарым-қатынастың, араласудың – әлеуметтенудің болмауы, бірақ «көш жүре түзеледі» дегендей, бұл мәселелердің барлығы түзетілді, нақтыланды және шешімін тапты [9; 10; 11].

Әлі де толықтай шешімін таппаған мәселе бар. Қашықтықтан оқыту кезінде техникалық мамандықтарда оқитын студенттер тәжірибелік, машықтану жұмыстарына тікелей қатыспағандықтын бейімдеуші, арнайы пәндер бойынша білім сапасы дәстүрлі оқытуға қарағанда әлдеқайда төмендегені [12].

Қашықтықтан оқыту технологияларын қолданудың әлемдік тәжірибесін талдап, сараптай келе жетекші жоғары оқу орындарының көпшілігінде on-line оқыту элементтерін пайдаланатынын «аралас оқыту» деп аталатын форма тиімді қолданылатыны анықталды. Дәрістер, бейнематериалдар, виртуалды зертханалар, тәжірибелер, семинарлар, дәрістердің қорытындылары – вебинарлар on-line режимінде өткізіледі. Бірақ мысалы, білдектерде жұмыс істеу немесе зертханалық зерттеулер сияқты, студенттің тікелей қатысуымен алынатын дағдылар үшін, арнайы аудиторияларда немесе кәсіпорындарда өткізілетін, зертханалық пен тәжірибелік сабақтар дәстүрді түрде жүргізілуі қажет [13; 14]. Тек осы жағдайда ғана, оқу бағдарламаларында қарастырылған дағдылар мен жұмысқа қажетті талаптар толықтай игеріледі.

Екі жыл бойы мәжбүрлі on-line форматында туындаған мәселелерді түзетіп, оңтайлы шешуден кейін біз техникалық мамандықтарға арналған бейімдеуші, арнайы пәндерді оқыту кезінде қашықтықтан оқытудың элементтерін қолдана отырып аралас форматта жүзеге асырудағы ұсыныстарымызды, шешімдер мен талдау қорытындыларымызды ұсынып отырмыз.

Дәстүрлі оқу форматына оралғандағы басты міндет – жалпы оқытудың тиімділігін қайтару мен білім сапасын арттыру.

Техникалық мамандық талап ететін құзыреттілікке, іскерлік пен дағдыға байланысты келешекте аралас форматта сабақ өткізудің әдісі мен әдістемесін қолдануды жоспарлаймыз.

Аралас форматта көшудегі негізгі міндеттер:

1. Екі жылдағы сабақтардың жетістіктері, талдаулары мен қорытындылары, кәсіптік білім беру әдістемесі негізінде аралас форматта оқудың тұжырымдамасы мен әдістемесін жасау.

2. Оқу курсының концепциясын құру.

3. Теория мен тәжірибенің ажырамас байланысы негізінде студенттердің білімін басқарудың икемді моделін жасау.

4. Құзырет пен дағдының дамуын бақылау құралдарын әзірлеу және енгізу.

5. Курстық дәрістер бойынша бейнедәрістерді жазу.

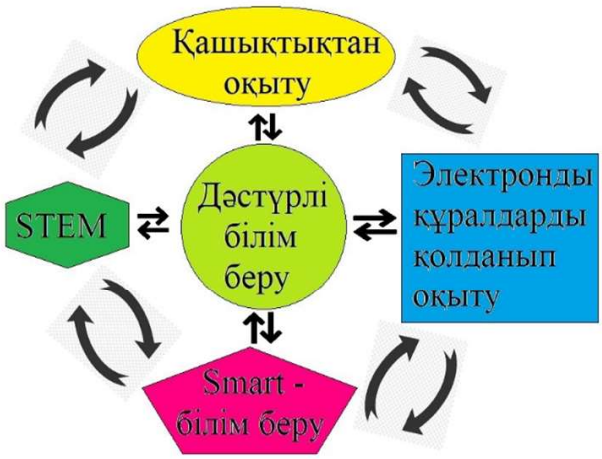
6. Оқу материалдарын орналастыру (дәріс конспектісі, бейнелекциялар, тәжірибелік тапсырмалар, жеке тапсырмалар, анықтамалық материалдар, ашық оқу ресурстарына сілтемелер, сәйкес тақырыптық басылымдар мен бейне сілтемелер, бақылау сынақтары және т.б.).

7. Дәріс курсының негізгі тақырыптары бойынша вебинарлар өткізу.

8. Студенттерден, курс оқытушыларынан және үшінші тарап сарапшыларынан сауалнамалар мен сұқбаттар жүргізу.

9. Оқу үдерісінде жобаны сынақтан өткізу, оның тиімділігі мен жаппай қолдану мүмкіндіктерін бағалау, сонымен қатар нәтижелерін талдап жариялау.

Жоғарғы оқу орындарында арнайы пәндерді қашықтықтан оқыту элементтерін қолдану білім беру тәсілін толығымен өзгертеді: дәстүрлі білім беруді, қашықтан оқытуды, электронды құралдарды қолданып оқытуды, STEM және Smart білім беру түрлерін (сурет 2) бір байламға, жүйеге біріктіріп қана қоймай, оларды алаластыра пайдаланудың жаңа әдістерін тудырады, одан әрі білім берудің өзін тұтастай жаңғыртып дамытады [15, 16]. Яғни, әр оқытушының жеке әдістемесі, қолданыстағы технологиясы бойынша білім алушының да пікірін, жеке таңдауын ескере отырып әр түрлі жаңашыл оқыту түрлерін де тудыруы мүмкін.



Сурет 2. **Оқытудың түрлері**

Ұсынылған қашықтықтан оқыту курсы екі компонентті қамтиды: on-line және of-line. On-line дәріс конспектілері, бейнедәрістер, практикумдар, жобалық тапсырмалар, анықтамалық материалдар, терминдер, глоссарийлер, ашық білім беру ресурстарына сілтемелер, баспасөздегі сәйкес тақырыптық жарияланымдар, интерактивті тесттер және басқа да бағалау құралдарымен қарастырылады.

Курс білімді бір жүйеге біріктірілген өнім ретінде жинақтайды, одан әрі кәсіби қызмет үшін теориялық білім мен тәжірибелік дағдыларды аралас қабылдауды ұсынады. Бұл жағдайда студенттердің өздік жұмысын ұйымдастыру үшін on-line – компонентті қолдану арқылы жүзеге асырылатын студенттерге арналған білімді басқарудың икемді жүйесі және оқытылатын пән бойынша оқытушы жоғарғы оқу орнында бақылайтын дағды бар.

Әзірленетін арнайы курстар – on-line курс түрінде ұсынылатын оқу-әдістемелік материалдардың жиынтығы және студенттердің қашықтан оқытуда өзіндік жұмысын ұйымдастыруға арналған on-line компоненті болып табылады.

Ұсынылатын әдісті барлығымызға әдістеме ретінде қолдану үшін келесі міндеттер қарастырылды:

1) on-line режимінде оқу материалдарын визуализациялаудың тиімді әдістерін әзірлеу және енгізу;

2) on-line және off-line қатынасына негізделген студенттердің білімін басқарудың икемді моделін құру;

3) білім алушылардың өздік жұмысын қашықтықтан ұйымдастырудың түрлерін дамыту;

4) оқу материалдарын on-line режимінде меңгеру мониторингі жүйесін құру және енгізу.

Оқу материалын әдістемелік ұйымдастыру оқытудың интерактивті және инновациялық әдістерін негізге ала отырып, курс құрылымын әзірлеу:

– оқытудың нәтижелері бойынша студент меңгеруі тиіс құзыреттерге негізделген курстың on-line компонентінің сценарийін жазу;

– педагогикалық ұйымдастырудың ережелерін пайдалана отырып, мәтіндік материалдарды, презентацияларды, қажетті графикалық объектілерді дайындау;

– курстың on-line компонентін құрастыру және оны қашықтықтан оқыту технологиясы – электронды білім беру ортасына орналастырудан басталады.

Қашықтықтан оқыту материалдарының құрамына келесілерді жатқызамыз:

– жетекші оқытушының дәріс курсының негізгі тақырыптары бойынша баяндамалары;

– бейнедәрістердің үзінділері;

– аудиториялық және өзіндік жұмыстарға арналған практикумдар, егер онлайн жүргізуге болса;

– іскерліктері мен дағдыларды тексеруге арналған тесттер;

– курс бойынша анықтамалық материалдар;

– ашық білім беру ресурстарына сілтемелер;

– баспасөздегі ағымдағы тақырыптық жарияланымдар және т.б.

Сонымен қатар, қашықтықтан оқыту технологиялары көмегімен студенттердің өз бетімен дайындаған өздік жұмыстарын, мысалы презентацияларын орналастыру, оқытушы немесе студент ұсынатын оқу тапсырмалары тақырыбы бойынша мәтіндік және графикалық материалдарды студенттердің ұжымдық тобымен даярлауы және оларды редакциялауды қарастыруға болады.

Оқыту әдісі және қашықтықтан оқыту курсы әдістемесінің әзірленген тұжырымдамасы мен тәжірибелік сынақтардан күтілетін ғылыми-тәжірибелік нәтиже болып табылады.

Оқу үдерісінде дәстүрлі оқыту формасынан студенттердің қашықтықтан оқыту формасына ауысуда мазмұнын ұйымдастырудағы өзіндік жұмыс тәжірибесін енгізу және осы негізде жаңа білім беру өнімін құру үшін модельдеу (курстың on-line компоненті) жоспарлауда.

Бұларнайыпәндердіаралас оқыту моделіне негізделеді, онда аудиториялық жұмыс қашықтықтан білім беру технологиясында өзіндік жұмыстармен қорытындыланады (біріктіріледі). Студенттердің университетте курс пәні бойынша дербес жеке және жобалық тапсырмаларды орындауы өзіндік білім беру бағыттарын құрастыру, мәселесін шешудің оңтайлы жолдарын табу, топта жұмыс істеу, бастамашылдық таныту сияқты құзыреттерді дамытады және шығармашылық (креативтілік), сондай-ақ көшбасшылық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді.

Қашықтықтан оқыту курсын әзірлеуде қолданылатын технологиялар арнайы бағдарламалармен қамтамасыз етілуі қажетті, мультимедиялық құрал-жабдықтар, сонымен қатар қашықтықтан оқыту порталы болуы керек.

Осы мақсаттарға жету үшін келесі зерттеу әдістері ұсынылады:

– курсты құрастыру және қалыптастыру кезінде жүйелі тәсіл болуы қажет;

– қашықтықтан оқыту құралдарының жүйелерін жасау кезінде, білім беру мақсатындағы электрондық ресурстарды, әдеби дереккөздерді жалпылау, теориялық синтездеу мен талдау;

– on-line курсын енгізудің басым бағыттарын анықтау барысында, пәнді оқыту саласында студенттермен әңгімелесу және сұрақ қою;

– құрастырылған қашықтықтан білім беру курсының сапасын анықтау үшін аналитикалық және сараптамалық бағалау жүргізу;

– нақты білім беру және виртуалды ортада оқушылардың іс-әрекетіне бақылау жүргізу;

– қашықтықтан оқытудың әзірленген үлгісінде эксперименттік оқыту тәжірибесі бойынша тәжірибелік әдістің тиімділігін бағалау.

Ғылыми әдістер мен әдістемелерді қолдану ЖОО-да білім беруді инновациямен, өзектілігімен, бәсекеге қабілеттілігімен және нәтижелерді таратумен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Нәтижелер және пікір алмасу. Жұмысымыздың мақсаты аралас оқыту форматында техникалық, арнайы пәндерді оқу барысында алынған білімді жетілдіруді ұсыну. Қашықтықтан оқытуда техникалық мамандықтарды оқытудың қолданбалы әдісі мен әдістемесін жетілдіру және оны одан әрі тиімді пайдалану. Мақаланың әдістемесі оқу үдерісінде курстың on-line және off-line элементтерін біріктіру және енгізу болып табылады.

Жаңашылдығы арнайы техникалық пәндерді игеруге жеке көзқарасты жүзеге асырумен байланысты: курс құрылымына сәйкес студент (оқытушының көмегімен) өз қалауы бойынша оған оңтайлы оқу форматын таңдауда және өз оқу үдерісін басқаруға тікелей қатысуында.

Мақаланың әдістемелік жаңалығы болып, жобаларда, форумдарда, on-line дискуссияларда, вебинарларда, блогтарда, ғылыми кеңестер мен тәжірибелік, зертханалық эксперименттер және алдағы уақытта оқытушылармен қарым-қатынаста ықтималды бірлескен зерттеулер түріндегі жанашылдықтардың болуы.

Күтілетін *нәтижелер*:

– оқу материалын меңгеру жақсарады;

– оқытушы мен студенттің моральдық ресурстары мен уақыты аз жұмсалады;

– өндіріске қажетті іскерліктер мен дағдыларды меңгеріледі;

– студенттерге әлемнің кез келген жерінде берілетін білімге қол жеткізуге жол ашылады және тек белгілі бір уақытта тәжірибелік жаттығулар мен зертханалық жұмыстарды аудиторияда пысықтау қажет болады;

– студенттердің дербестігі артып, оқытушы қалған уақытты тұлғалық өсуге және ғылыми қызметке бөледі;

– оқу процесіндегі тәжірибе мен өндірістің байланысы артады;

– мотивация, ұжымдық жұмыс, студенттің өзін-өзі ұйымдастыруы және ерекше назар аударуы көбейеді.

Қашықтықтан оқыту технологияларын әдістемесі мен әдістерін қолданғанда студенттерге оқытылатын арнайы, техникалық пәндер мен оларды таңдауы бойынша құрамдас бөлігін диалогтық, жобалық және тәжірибелік іс-әрекетін ұйымдастырмен ерекшеленеді. Уақытша карантиндік шаралар of-line және on-line өзара әрекеттесуі жағдайында ағымдағы жалпы білім беру мазмұнын жаңғырту мен өзін-өзі жетілдіруді одан әрі дамытуға қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқыту курсының мазмұнын жобалаудың ұсынып отырған тәсілі, қашықтықтан оқыту технологияларындағы мүмкіндіктерді өзара тиімді пайдалана отырып, оқу мақсаттарына қол жеткізуге және студенттердің танымдық іс-әрекетін белсендіруді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Мақаламыздың соңында ұсылылған оқу форматы бойынша талдау қорытындылары:

1) техникалық пәндерді қашықтықтан оқытудағы туындаған мәселелер сипатталды;

2) техникалық пәндерді оқыту әдісінің оңтайлы жүйесі анықталды;

3) аралас форматта оқу әдістемесі мен жоспары ұсынылды;

4) қашықтан оқыту форматында жұмыс дағдылары зерделенді;

5) аралас оқуыту әдістерінің оңтайлы тұстары көрсетілді.

Қарқынды өзгеріп жатқан әлемде білім беруді өзгеріссіз елестету мүмкін емес, пандемиялы 2 жыл мұның дәлелі. Қашықтықтан оқыған кезеңдегі тәжірибені талдап, шетелде тағылымдамадан өту барысында, курстарымызды оқытуға қатысты айтылған ұсыныстар мен қорытындыларды тұжырымдадық.

Аралас форматта оқуды пайдаланғанда, барлық деңгейдегі білім сапасы артып, оқытушылар мен студенттердің білім алу үдерісіне жаңа көзқараспен қарайтынын ерекше айтуға болады.

Бүкіл әлемде білім модернизацияльнуда, әсіресе, үздіксіз білім беру жүйесі. Алдымызда әдемдік білім талаптарына сай келу, цифрландыру, сонымен қатар қашықтықтан оқыту жағдайында білім беру жүйесін жетілдіру қажеттіліктері тұр.

Мақаламыз өтпелі кезендерде (пандемия, жеке адами мәселелер салдары, төтенше жағдайлар мен табиғи апаттар және т.б.), Қазақстан Республикасының жоғарғы оқу орындарында техникалық мамандар даярлау жағдайында білім берудің әдістері мен әдістемелерін, оқу үрдісінің тәсілдерін дамытуды, өзгерту енгізуді, ақпаратты толықтыруды және қалыптасқан оқыту түрін жетілдіру шараларын жақсартуға өз үлесін қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Методические рекомендации по организации учебного процесса в организациях высшего и послевузовского образования в период ограничительных мер, связанных с недопущением распространения коронавирусной инфекции. Приказ Министра образования и науки РК от 03.09.20 г. № 381

[2] Ольховая Т.А., Пояркова К.В. Новые практики инженерного образования в условиях дистанционного образования. Высшее образование в России №8/9, 2020. С. 142-154.

[3] Karasneh, R., Al-Azzam, S., Muflih, S., (...), Muflih, M., Khader, Y. Attitudes and practices of educators towards e-learning during the covid-19 pandemic//Electronic Journal of e-Learning. 2021. 19(4), pp. 252-261

[4] Тихомиров В. П., Тихомирова Н. В., Днепровская Н. В., Селетков С. Н., Павлековская И. В., Днепровская Н. В. и др. Россия на пути к smart-обществу//Монография. НП «Центр развития современных образовательных технологий», отпечатано в типографии ООО «Компания Панда». 2012. С. 280

[5] Abdur Rehman, M., Soroya, S.H., Abbas, Z., Mirza, F., Mahmood, K. Understanding the challenges of e-learning during the global pandemic emergency: the students' perspective//Quality Assurance in Education. 2021. 29(2-3), pp. 259-276

[6] Deming D. J. et al. Can online learning bend the higher education cost curve? //American Economic Review. – 2015. – Т. 105. – №. 5. – С. 496-501.

[7] Feitosa de Moura, V., Alexandre de Souza, C., Noronha Viana, A.B. The use of Massive Open Online Courses (MOOCs) in blended learning courses and the functional value perceived by students//Computers and Education. 2021. 161, 104077

[8] Tantsura T.A. Аспекты дистанционного обучения в современных условиях// Мир науки, культуры, образования. 2020. № 2 (81), 355

[9] Qashou, A. Obstacles to effective use of e-learning in higher education from the viewpoint of faculty members//Turkish Online Journal of Distance Education. – 022. 23(1), pp. 144-177

[10] Троцевич Н. Проблемы дистанционного обучения и способы их решения. 2020. Ссылка на сайт: https://4brain.ru/blog/problemy-distancionnogo-obuchenija-i-sposoby-ih-reshenija/

[11] Rughoobur-Seetah, S., Hosanoo, Z.A. An evaluation of the impact of confinement on the quality of e-learning in higher education institutions//Quality Assurance in Education. 2021. 29(4), pp. 422-444.

[12] Abdur Rehman, M., Soroya, S.H., Abbas, Z., Mirza, F., Mahmood, K. Understanding the challenges of e-learning during the global pandemic emergency: the students' perspective//Quality Assurance in Education. 2021. 29(2-3), – pp. 259-276

[13] Нагаева И.А. Смешанное обучение в современном образовательном процессе: необзодтиости и возмодности. Отечествеена и зарубежная педагогика. 2016. №6. С.56-57.

[14] Власова В.И., Сыпко Е.В., Хилювчиц Ю.А. Формат смашанного обучения: плюсы, минусы, перспективы. Мир науки, культуры и обращования. № 2 (87) 2021. С.393-395

[15] Hsiao, P.-W., Su, C.-H. A study on the impact of steam education for sustainable development courses and its effects on student motivation and learning//Sustainability (Switzerland). 2021. 13(7), 3772

[16] Yavuzalp, N., Bahcivan, E. A structural equation modeling analysis of relationships among university students' readiness for e-learning, self-regulation skills, satisfaction, and academic achievement//Research and Practice in Technology Enhanced Learning. 2021. 16(1),15

[17] http://www.stokart.ru/index/worldmap/unusual-world-map/unusual-world-map_1032.html

Преподавание технических дисциплин в смешанном формате в вузе

Р. Ғадысалық[1], К.К. Толубаева[1]

[1]Восточно-Казахстанский технический университет имени Даулета Серикбаева (Усть-Каменогорск, Казахстан)

Аннотация

Когда весь мир перешел на дистанционное обучение из-за пандемии, система образования также не осталась в стороне. Дистанционное обучение существенно отличается от традиционного, как показывает практика, в on-line студенты и учителя, столкнулись с серьезными проблемами, препятствующим обучению, а в некоторых специальных дисциплинах уровень и качество знаний значительно снизилось, чем в традиционном обучении. Среди студентов ВКТУ в Республике Казахстан проведен анализ освоения специальных дисциплин, данные обобщены путем анализа, изучения и наблюдение. В результате была проанализирована успеваемость около 400 студентов по техническим дисциплинам. Результаты анализа были рассмотрены и обсуждены в «Прикладном и научном центре дистанционного образования (AKUZEM)» Университета Акдениз во время прохождения стажировки и составлен план обучения техническим дисциплинам в смешанном формате. Полученные в статье результаты показали, какая форма

наиболее эффективна при разработке системы дистанционного обучения, касающаяся преподавания технических дисциплин, дана важная и полезная информация для повышения эффективности обучения и преподавания. Наша работа вносит свой вклад в образование в контексте дистанционного обучения, поддерживая расширенную модель принятия дистанционных технологий и учитывая различия в культуре, стиле обучения и социальной среде по сравнению с другими странами.

Ключевые слова: дистанционное обучение; образование смешанного формата; методика и методы дистанционного обучения; технические, профилирующие и специальные дисциплины.

Teaching of technical disciplines in a mixed format at the university

R. Gadyssalyk[1], K. Tolubayeva[1]
[1]D.Serikbayev East Kazakhstan Technical University
(Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)

Annotation

When the whole world switched to distance learning due to the pandemic, the education system also did not stand aside. Distance learning differs significantly from traditional, as practice shows, on-line students and teachers have faced serious problems hindering learning, and in some special disciplines, the level and quality of knowledge has significantly decreased than in traditional training. Among the students of VTU in the Republic of Kazakhstan, an analysis of the development of special disciplines was carried out, the data were summarized by analysis, study and observation. As a result, the academic performance of about 500 students in technical disciplines was analyzed. The results of the analysis were reviewed and discussed at the " Distance Education Application and Research Center (AKUZEM)" of Akdeniz University during the internship and a plan of training in technical disciplines in a mixed format was drawn up. The results obtained in the article showed which form is most effective in the development of a distance learning system related to the teaching of technical disciplines, important and useful information is given to improve the effectiveness of teaching and learning. Our work contributes to education in the context of distance learning by supporting an expanded model of adoption of distance technologies and taking into account differences in culture, learning style and social environment compared to other countries.

Keywords: distance learning; education of a mixed format; methodology, and methods of distance learning; technical, profiling and special disciplines.

Редакцияға 22.02.2022 қабылданған

IRSTI 14.07.07 *https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.30*

A.A. SAGIMBAYEV[1], A.K. ZHANPEISSOVA[1]*

[1]K.Zhubanov Aktobe Regional University (Aktobe, Kazakhstan)
adun_8s@mail.ru, alma_g@mail.ru

THE USE OF COMPUTER GAMES IN THE LEARNING PROCESS

Abstract

One of the most important requirements of society for future teachers, including art teachers, is their willingness to constantly search, and one of the problems that must be solved when training at specialized art schools remains the problem of "instilling artistic taste and creative thinking". When a student starts at school, there may be some discomfort at first. Not all schools today still have well-equipped technology classes,

outdated curricula and techniques lead to a significant decrease in students' motivation to learn, as a result of which teachers are looking for more modern learning tools and methods. This article describes the use of computers in educational and extracurricular activities, where a computer game in combination with a specific learning task allows the learner to easily assimilate the material, and the corresponding motivational components direct it to creativity.

Keywords: graphics; creativity; drawing; method; model; computer games; computer programs; technology; scientific and technological progress.

Introduction. In pedagogical science, a number of principles have been substantiated, on the basis of which the educational process is successfully built: scientific, the connection of learning with life, systematicity and consistency, accessibility, visibility, consciousness and activity of students, the strength of knowledge, skills and abilities. The above-mentioned factors are also acceptable for teaching fine art to students of pedagogical universities, for example, the principle of scientific nature requires that the content of the training acquaint students with objective scientific facts, searches and laws, theories, so that it contributes to the disclosure of modern scientific achievements as much as possible and introduces students to the prospects for the development of this branch of knowledge.

Computer diversions within the visual expressions are pointed at creating the method of working with a controller, response, consideration and visual memory, combined considering, expository and inventive capacities, the improvement of perusing abilities, expansion of numbers. As a run the show, any computer diversion creates several skills at once, the most thing is that it ought to be wiped out a opportune and alluring way.

The educator includes a exceptionally imperative part to play in utilizing these programs. He chooses recreations for the lesson, didactic fabric and person assignments, makes a difference understudies within the handle of working at the computer, assesses their information and improvement. Coordination a customary lesson with a computer permits him to move portion of his work to a computer, whereas making the learning prepare more curiously and strongly. At the same time, the computer does not supplant the instructor, but as it were complements him. The determination of computer diversions depends, to begin with of all, on the current instructive fabric and the level of preparing of learners.

The fast advancement of modern data advances and their presentation in Kazakhstan over the past decades have cleared out a certain engrave on the advancement of the identity of a cutting edge child. An effective stream of modern data, publicizing, the utilize of computer innovation in TV, the dispersion of computer gaming programs, electronic toys have an incredible affect on the childhood of a child and his discernment perception recognition discernment of the world around him. The nature of his favorite viable movement - diversions - is additionally changing altogether, and his favorite characters and leisure activities are changing.

These days, within the age of computerization of society, it has become complicated to find a proficient within the field of connected illustrations. Preparing of pros is given at the proficient and imaginative workforce of K.Zhubanov Aktobe Regional University. One of the numerous missions of the staff is to be a leading center for preparing exceedingly qualified master within the field of visual art, counting design and graphics, both conventional and modern. The issues of arrangement and advancement of multilevel preparing, future specialists - instructors specifically influence the category of data needs of future masters.

The problems of formation and development of multilevel training, future artists - teachers directly affect the category of information needs of future specialists.

The need to create an integral pedagogical system in the field of fine art is due to the fact that interest in this type of activity is increasing,

there are separate articles concerning training and the development of creative thinking [1]. However, without belittling their significance, it should still be emphasized that any particular problem cannot be considered and solved in isolation from the entire system of training and development of students' visual abilities. From a pedagogical point of view, such a system should be based on the basic provisions of pedagogy, the achievement of pedagogy and psychology, on the best practices of educational institutions. The system is also designed to streamline the process of training in the field of modern educational technologies and should have the ability to respond quickly to scientific and technological progress. Thus, the structure of the system includes relatively independent components, a system of classroom and extracurricular activities, a system of knowledge, skills and abilities, the content of educational material, teaching methods, individual moments of each lesson.

Methods. The essence of the system-structural approach is that the phenomenon or process under study does not break out of the complexes of others associated with it, but is considered as part of the whole, depending on its other constituent components and, in turn, affecting them. Often, when studying pedagogical processes, it was considered sufficient to find the cause of any phenomenon, process, method, and the issue was resolved. Without denying the role of cause-and-effect relationships, modern science indicates that every element, component, integral education is structural in nature, they can be comprehensively understood only when their content and structure are found.

Therefore, when implementing a system-structural approach to visual creativity, it is necessary, first of all, to find out the composition of the elements of the educational process, to establish which of them play a decisive role in the formation of creative learning, what are their connections with each other and in general.

The volume-structural approach assumes: a) consideration of the object of study and research as a system; b) identification of many factors of system elements; c) establishment of links within this set; d) determination of the principles of interaction of the system with its individual elements; e) identification and classification of elements by significance; f) identification of the structure and planning of the system; g) analysis of the main principles of the system and the study of management processes that ensure the achievement of results.

It is possible to take into account all the variety of factors that include the functioning of the system, without violating its integrity, only on the basis of a level-based approach to complex phenomena of reality and cognition. System-structural analysis and a level approach allow us to study phenomena and processes without resorting to a continuous analysis of facts, but using only a selective method. One of the most successful ways of such a study is implemented using a multifactorial experiment or a mathematical modeling method [2].

Modeling is an indirect study of an object, in which not the object of interest to us is studied, but some auxiliary system or the most influential factors of the system, acting in a material or abstract form and reflecting the main functional connections of the object - both internal and external. The mathematical model, being a means of cognition of the simulated object, itself becomes the object of research (figure 1).

When they talk about the innovative procedure not as a whole, but only at certain stages, that is, they do not allow all creativity, but only its components, the expression creative activity is usually used. Thus, the concept of «creative activity» is used when studying the components of creativity. In addition, this phrase is used if they want to emphasize that there is not independent (or spontaneous) creativity, but planned activity to create a new one, especially if creativity is specially organized and carried out according to developed methods or under the guidance of a teacher.

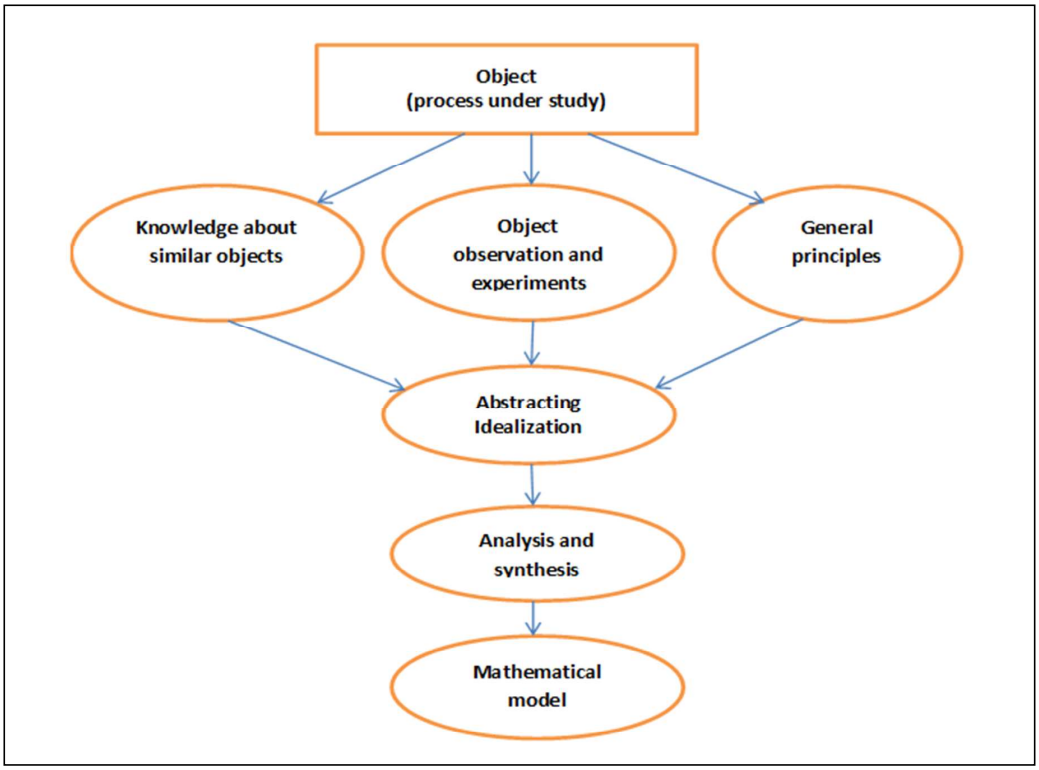


Figure 1. **The relationship of the mathematical model with the object under study**

Action may be a "deliberate change of characteristic and social reality by an individual" [3, P.38]. In the event that inventiveness, that's, the center on imagination, is inalienable in a certain sort of movement and this prepare is an indispensably portion of person or collective imagination, at that point able to conversation approximately the imaginative nature of such action when the members in this handle increment their individual imaginative potential

Imaginative character is a marker of the improvement of inventiveness within the prepare of any action. In case a person has imaginative potential, that's, he has created certain properties essential for imagination, and there are moreover fitting motivational components that arrange him to imagination, at that point such a individual can be considered a imaginative individual. But it is possible to judge whether a given individual may be a inventive individual or not as it were by the particular comes about of his inventive movement.

Imaginative action has certain considering abilities, counting the capacity to perform complex mental operations, which is a necessarily portion of imaginative thinking. One of these apparatuses, which have interesting capabilities and are broadly utilized and tried in schools of mechanically created nations, could be a computer and different computer programs.

Combining the capabilities of a TV, a book, a calculator, being a widespread toy able of mirroring other toys and a assortment of diversions, a present day computer or tablet at the same time is an break even with accomplice for a child, able of reacting exceptionally quietly to his activities and demands, which he some of the time needs. An understanding companion and astute tutor, the maker of the storyteller of universes and identities, the apex of the mental accomplishments of mankind, the computer plays an progressively critical part within the relaxation exercises of modern children and within the arrangement of their psychophysical qualities and identity advancement.

The utilize of computers in instructive and extracurricular exercises of the school looks exceptionally normal from the point of see of the child and is one of the viable ways to extend inspiration and individualization of

his instructing, the advancement of visual imaginative capacities and the creation of a affluent passionate background. The quick improvement of modern data technologies and their presentation within the nation have cleared out a certain engrave on the improvement of the identity of a advanced child.

Computer games is a game habitat on a computer screen that resembles a cartoon. In this environment, in accordance with the tasks appointed to him, the child can do certain practical actions using his abilities, skills and knowledge. The gaming computer environment, connecting with a specific educational task, allows the child to assimilate the material as if unnoticed by himself, and at the same time, which is very important, to use it in his favorite practical activity – the use of a manipulator allows the student to quickly master computer work. Games can be held with the participation of one student, or with the participation of two. Control over the progress of the game is accompanied by sound signals. Musical fragments and animation elements are used as encouragement.

Theoretically, the possibilities for the formation of the experience of visual creative activity using computers are limitless. However, numerous psychological barriers that stand in the way of revealing the creative process hinder the free flight of thought.

A characteristic feature of computer games is the possibility of flexible use of most of its materials for studying various educational topics by replacing their didactic material and tuning to a specific topic or student, as well as limiting the duration of the game by time or by the number of tasks. This is done with the help of a special computer program «Constructor», designed for a teacher or a computer class technician and requiring the most minimal knowledge and computer skills [4]. Most games involve saving their statistical data on the results of completing tasks. The methodical manual on working with a computer allows you to use it throughout the academic year in the learning process in addition to the standard curriculum.

The teacher has a very important role to play in using these programs. He selects games for the lesson, didactic material and individual tasks, helps students in the process of working at the computer, evaluates their knowledge and development. Integrating a regular lesson with a computer allows him to shift part of his work to a computer, while making the learning process more interesting and intense. At the same time, the computer does not replace the teacher, but only complements him. The selection of computer games depends, first of all, on the current educational material and the level of training of trainees. Here, the complex provides complete freedom to a creatively working teacher and allows him to use it with various educational programs and methodological manuals.

Under the conditions of the current schedule of the computer class, the class was divided into 2-3 groups so that students could work on computers individually or at least two at a time. With this method, students perform a kind of laboratory work, acquiring knowledge in the classroom, developing their skills and abilities, then they use them in practice, in gaming activities in the computer classroom. In one lesson, they can use 5-7 computer games. The themes of the games, their modes and didactic material can be chosen both for the purpose of studying new material, fixing or repeating, and for knowledge control. Due to the change of games and their short duration (10-15 minutes), students retain a fairly stable interest and efficiency in the classroom.

In the future, in high school, to continue learning using of computers, taking into account the age and intellectual abilities of students, you can use such well-known developments as a software and methodological complex, the «Logo-Writer» system.

Here is a fragment of the organization of the educational and creative process.

Organizational moment. Greeting students, checking for absentees. Motivation (self-determination) for learning activities: What does a person do when he wants to remember important information? (Memorizes, writes down); Where can the information be stored? (not for long – in human memory, longer - on paper, in phone memory, computer); How is the storage of information in computer memory organized? (in the form of files); When we play

a computer game, where are the intermediate results saved? (in files); Where does the progress of the saved game or the information for the game come from? (from the file); Do we know how to write code that will save the results of the game? (no); Then what is the main question we will be addressing in class today? (How do I write the code that saves information to a file?) The topic of the lesson? (Files).

We activate creative abilities through the educational and creative task "Associations": "Passing a geometric body (any object) to each other, you need to name any noun. The one who takes the prism calls any word that came to his mind about what was said - an association." Let's start with the word "File". You can go through each student two or three times (depending on the number of people in the group). Let's draw the students' attention to the fact that very often thematic associative chains arise during the task. The teacher, participating in the educational and creative task, tries to lead the students' associations to one of the words: "game", "expert", "smart guy", etc.

Updating knowledge; What is the purpose of our lesson? (Find out which programming language constructs allow you to work with files).

Let's make a lesson plan (1. Find out the algorithmic constructions associated with the file; 2. Check their use in practice; 3. Summarize).

What can I do with files on my computer? (open and close, read and write, create and delete); What files can be stored on the computer? (audio, video, graphic, text, etc.) Today in class we will get acquainted with text files that are used in the programming process. The solution to the problem. The discovery of new knowledge. Let's compare the entries of programming language operators with English words (open, file, write, read, etc.). The basic algorithmic constructions for working with files in the programming language are recorded.

Research result. The computer naturally fits into the life of the school for many decades and is another effective technical tool with which you can significantly diversify the learning process. Each lesson causes emotional uplift in children, even lagging students are willing to work with a computer, and the unsuccessful course of the game due to gaps in knowledge encourages some of them to seek help from a teacher or independently seek knowledge in the game. On the other hand, this method of teaching is also very attractive for teachers: it helps them better assess the abilities and knowledge of the child, understand him, encourages them to look for new, non-traditional forms and methods of teaching.

Society is undergoing rapid and fundamental changes in its structure and fields of activity. The roots of many changes lie in new ways of creating, storing, transmitting and using information. We are in a state of transition from the industrial age to the information age. This means, in particular, that an increasing number of people are increasingly faced with the need to process an ever-increasing amount of information.

Computer and communication advances are very self-evident appearances of the data insurgency. Subsequently, it gets to be clear that the near intrigued appeared in computer education by instructors locked in within the rummage around for ways to adjust the school to the present day world [5]. An expanding number of guardians, instructors and understudies are coming to accept that as a result of the procured information approximately computers and the procured abilities to work on them, children will be way better arranged for life and fabric well-being in a changing world. Some individuals are persuaded that the computer gives new opportunities for the inventive improvement of children and their instructors, permits them to urge freed of the repetitive conventional course of consider and create unused thoughts and implies of expression, makes it conceivable to illuminate more curiously and complex issues.

In this respect, the fear is communicated that children who are acclimated to communicating with computers will have the next inclination for such shapes of communication that are characterized by exactness and clarity, instead of instinct or uncertainty, which are fundamental for craftsmanship and compassionate exercises.

A number of teachers doubt the reality of achieving the goals of computer literacy, they believe that computers are nothing more than

another means of distracting the attention of children in the classroom. Others insist that it is impossible to prepare teachers for the use of computers in lessons and competent teaching of computer literacy to children without serious professional training. An even more serious objection is the fact that children will communicate much less with each other, since they will spend a significant part of their time at the computer. In this regard, the fear is expressed that children who are accustomed to communicating with computers will have a higher preference for such forms of communication that are characterized by accuracy and clarity, rather than intuition or ambiguity, which are necessary for art and humanitarian activities.

The philosophy is that the school has no alternative but to adapt it to the rapidly changing information age. The main purpose of adaptation is that children need to be taught to process information, solve problems, communicate with people and understand the essence of the changes needed in society.

If computers have the powerful intellectual qualities that are attributed to them, then they can be fully used to achieve this goal. The goals of computerization of education and the content of educational activities at school should be integrated in the lessons of mathematics, social disciplines, natural sciences and native language. Such integration cannot be completed within one year or be the result of the implementation of a project or a one-time revision of the curriculum. On the opposite, it may be a prepare that has no conclusion. It contains a set of common objectives of computerization of the instructive prepare, the execution of which is conceivable as a result of the joint work of the organization, instructors and instructors specializing within the improvement of preparing programs. The execution of these objectives will shift from school to school, from one school subject to another, from educator to educator, from one year of consider to another. But it is critical to note that all these varieties will happen within the framework of common objectives, considered in a certain grouping, which is able permit each understudy to renew their information from year to year and shape modern commonsense computer aptitudes based on already procured involvement [6].

To study the issue of the development of creative abilities of students, a pedagogical experiment was used, including several stages

– state-standing (search);

– forming (training);

– control (comparative).

Statistical processing of experimental data. The preparation and conduct of an experimental study of the development of creative abilities of adolescent students was conducted from 2019 to 2021 on the basis of the gymnasium school # 51, Aktobe. 24 students of the 10th “A” class were included in the experimental work. Let’s imagine the step-by-step actions of experimental work.

This questionnaire allows us to obtain quantitative characteristics of the need to achieve a goal and the need for self-improvement, which, in our opinion, corresponds to the ability to self-organize.

The motivation of communication and collective activity reflects the communicative abilities of students.

Criteria for evaluating the results obtained: Number of points: from 1 to 4 – low intensity of motivation, from 4 to 7 – average, from 7 to 9 – high, from 9 to 10 – very high intensity of motivation. Since this method of measuring the level of motivation indicators allows us to judge the degree of development of these indicators only relatively, since it does not contain normative data for different age ranges, we combined high and very high levels of motivation into one and called it “high”, this was done for the convenience of monitoring the development of indicators of creative abilities (figure 2).

Levels of development of creative abilities of students in the experimental group (formative experiment). Data analysis showed that 40% of the experimental group’s students increased their level of motivational and creative activity. The final results of the pedagogical experiment confirmed that creative activity organized in the process of programming didactic computer games is an effective means for the development of creative abilities of students (Figure 3*).*

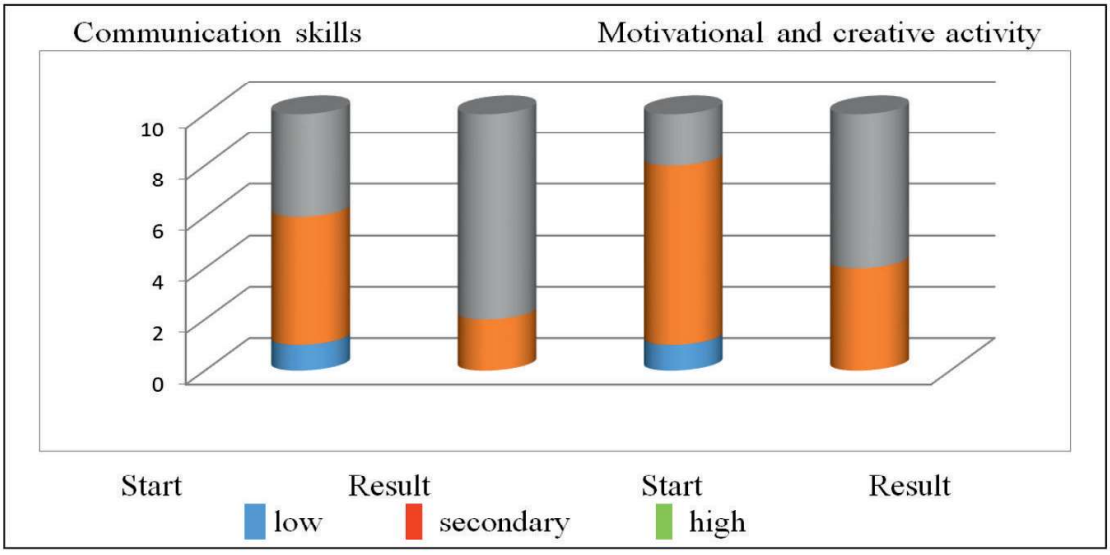


Figure 2. **Levels of development of creative abilities of students in the experimental group (formative experiment)**

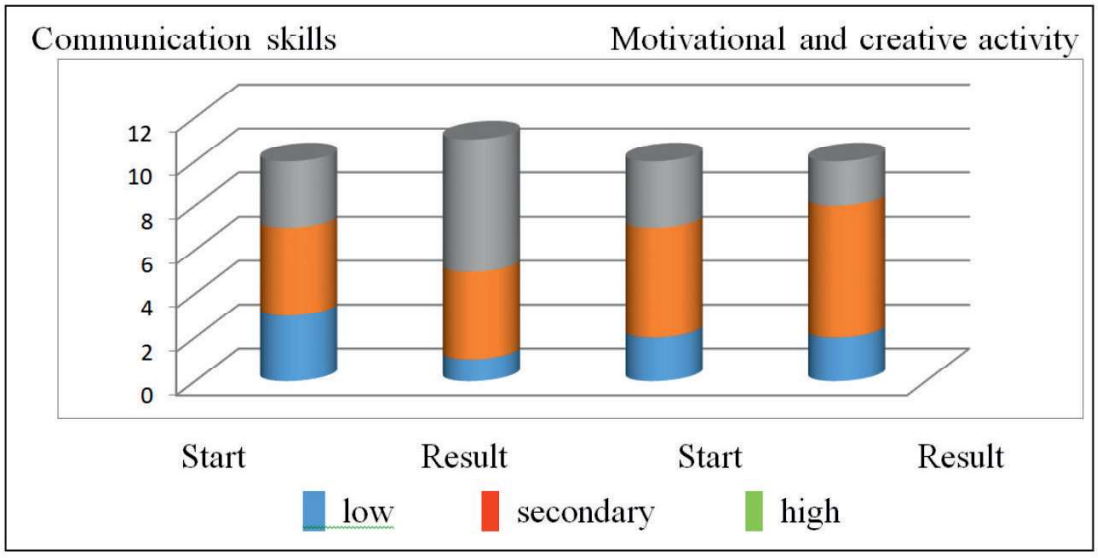


Figure 3**. Levels of development of creative abilities of students in the control group (formative experiment)**

The following changes occurred among the students of the experimental group: The number of students with a high level of abilities increased by 40%; The number of students with an average level of abilities decreased by 20%; the number of students with a low level of abilities decreased by 20%. In the control group, the changes that have occurred are insignificant.

Discussion. The taking after changes happened among the understudies of the test gather: The number of understudies with a tall level of capacities expanded by 40%; The number of understudies with an normal level of capacities diminished by 20%; the number of understudies with a moo level of capacities diminished by 20%. Within the control gather, the changes that have happened are insignificant. Discussion. Talking about creative considering, we don't differentiate it with a few other sort of considering, but as it were emphasize its introduction and association with inventive activity. According to A.N. Shishkina, "the

advancement of imaginative considering is prove by the efficiency of imaginative movement, which is an suitable marker for us" [7, P.343-346.].

A creative personality is also distinguished by a special combination of personal and business qualities. The textbook for students of higher educational institutions names seven signs of creative potential: originality, heuristics, imagination, activity, concentration, clarity and sensitivity [6].

"The creative teacher is also characterized by such qualities as initiative, independence, the ability to overcome the inertia of thinking, a sense of the truly new and the desire to learn it, a high need for achievement, purposefulness, breadth of associations, observation, developed professional memory" [8]. We agree with the authors and especially note the following qualities in this list – observation, purposefulness and breadth of associations, since these properties of a creative personality are listed in the works of other authors [9-12].

In relation to visual creativity, this issue is considered in more detail by B.A.Gerber, who emphasizes the need for the formation of the supporting properties of a creative personality (spatial thinking, spatial imagination, observation) in the formation of the experience of visual creative activity [13].

Magen-Nagar, and N., Wu, M.L. identifies various types of activities, for example, play, learning, communication and work, indicating the direction of specific activities - cognitive, social, artistic, technical and others [14; 17]. The activity we are considering has an artistic orientation and combines several elementary activities such as teaching, communication and work, and when using computers, you can add a game to this list.

Imaginative movement has its possess specifics, its victory depends on appropriate arranging and compliance with the correct laws - particularly on cautious ponder of person stages in understanding with a well-known calculation that decides the arrange and substance of each stage. For visual inventive movement, the explanation gets to be particularly critical: "the movement carried out by its subject incorporates the objective, the implies, the change handle itself and its result" [12, P.83-84]. Creative action continuously infers getting a result – the creation of a visual protest of a certain level of complexity and oddity. The result is utilized to judge the victory of this sort of movement and the level of inventiveness improvement.

For the advancement of imaginative potential and planning of understudies for imagination, inventiveness and involvement of visual imaginative action are shaped. At the same time, visual imaginative movement is carried out in a moderately little volume (adequate for passing and working through all stages of visual and decorative-applied imagination) beneath the direction of a teacher. The current framework of shaping the involvement of visual inventive action permits the consideration of computers (realistic tablet) in this movement as it were as an extra apparatus, gear when performing certain stages. An isolated academic issue remains the utilize of computer innovation to create the inventive potential of understudies.

Numerous creators emphasize the significance of creating suitable instructional conditions, the nonattendance of which does not permit software engineers to make educationally viable program devices. One of the fundamental reasons for the nonattendance of such pedantic conditions is the deficiently information of mental marvels related with the use of cutting edge computer innovation within the arrangement of the encounter of visual imaginative action. The confinements of the "mechanical" approach to the creation of robotized preparing frameworks are showed, when it is accepted that the adequacy of data discernment straightforwardly depends on the response of the machine to the activities and requests of the learner. It is obvious that man could be a much more complex and eccentric creature.

Two subsystems (human and computer) they are qualitatively heterogeneous, and the effectiveness of the dialogue with the computer depends on the consistency of their characteristics. A. Tyhon warns against the danger of negative consequences if the process of computerization is spontaneous and purely technocratic [15].

Psychologists often use the concept of "subconscious". The presence of unconscious components of human mental activity is proved. The work of the subconscious mind in the process of communicating with a computer is still poorly understood, as are many other psychological issues related to the use of computers. There is a contradiction between the need to use computers and the lack of methods for their use. The following aspects of the problem of computerization were considered in the works of various authors:

– improving the creative nature of learning (Galatskova I.A. Oblasov V.V.);

– psychological influence of computers (Tikhon A. S. Kochioban A. B.).

A separate problem is the need for a clear classification of the ways of using computer technology in the formation of the experience of visual creative activity due to the variety of possibilities of using modern computer technology.

The far incomplete initial classification of the use of computers has three directions:

– computer as a learning tool,

– computer as an object of study,

– computer as a technical assistant to the teacher in the organization of the educational process.

The use of computers in training is not yet effective enough and does not give the result that we would like to expect. This is due to the fact that the theoretical foundations of computerization of learning are insufficiently developed.

In this case, it is necessary to solve not so much technical as psychological and pedagogical problems of computerization. According to L.A. Nainysh, three groups of such problems can be distinguished [16]:

– theoretical and methodological nature;

– related to the development of training technology;

– related to the design of training programs.

In conclusion, I would like to note that our research and creative activity, organized in the process of programming various computer games, is an effective means for the development of creative abilities of students.

Conclusion. One of the essential difficulty today remains the extreme complexity of creating software. This factor prevents the creation of the necessary programs directly by the teachers themselves and requires the mandatory participation of professional programmers.

And this, in turn, creates the need for careful elaboration of specific methods for compiling various training programs created for specialized educational fields such as the formation of experience in visual creative activity. Evaluating the experimental work carried out by us, we note that it was aimed at using a specially created system that includes organized methodological and psychological support to systematically manage the development of the creative abilities of high school students of their educational and creative activities in programming didactic computer games.

The methodological system for the development of creative abilities of high school students in the process of programming didactic computer games is based on the integration of the following components: 1) social order for the development of creative abilities of the individual. 2) components of the process of organizing the development of creative abilities of high school students in the process of programming didactic computer games: a) purpose; b) stages c) content; c) methods and techniques; d) forms; e) programming teaching tools that influence the development of creative abilities are used in unity with methods and methodological techniques; f) criteria are determined based on the structure of students' creative abilities under consideration.

In order to identify the dynamics of the development of creative abilities of high school students in the process of programming didactic computer games during the year and to confirm the hypothesis of the study, a control experiment was conducted. The results obtained give grounds to conclude that the hypothesis is correct and allow us to state the fulfillment of the tasks set.

References

[1] Special'naya pedagogika. – V 3 t. – T.1 / pod red. N.M.Nazarovoj. – M.: Academia, 2017. – 304 s.

[2] Averchenko V.I., Malahov Yu.A. Metody inzhenernogo tvorchestva: Uchebnoe posobie. – M.: Flinta, 2021. – 78 s.

[3] Tihomirov E.I. Social'naya pedagogika. Samorealizaciya shkol'nikov v kollektive. – M.: Academia, 2018. – 206 s.

[4] Polyakov K.Yu. Programmirovanie. Python. C++ Chast' 4: uchebnoe posobie. – M.: Binom. Laboratoriya znanij, 2019. – 181 s.

[5] Haritonov S.V., Stepanenko N.V. Primenenie vozmozhnostej Microsoft Excel v modelirovanii. – T 12. – № 1(67). – 2017. – S.137-139.

[6] Bordovskaya N.V. Psihologiya i pedagogika: Uchebnik dlya VUZov. Standart tret'ego pokoleniya. – SPb.: Piter, 2017. – 624 s.

[7] Shishkina A.N. Programmirovanie didakticheskih komp'yuternyh igr kak sredstvo razvitiya tvorcheskih sposobnostej uchashchihsya starshih klassov v usloviyah integracii obshchego i dopolnitel'nogo obrazovaniya //Strategicheskie orientiry sovremennogo obrazovaniya: sbornik nauchnyh statej / Ural'skij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet. – Ekaterinburg, 2020. – Chast' 3. – S.343-346.

[8] Uvarov A. Tekhnologii virtual'noj real'nosti v obrazovanii //Nauka i shkola. – 2018. – № 4. – S.108-117.

[9] Erogova I.S. Komp'yuternye igry v obuchenii //Vestnik nauki i tvorchestva. Sibirskij federal'nyj universitet. – Krasnoyarsk, 2016. – S.78-79.

[10] Galackova I.A., Oblasov V.V. Modelirovanie v processe obucheniya kak sredstvo povysheniya tvorcheskoj aktivnosti uchashchihsya //Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2018. – № 2. – S.124-130.

[11] Solomon Majmon. Kriticheskie issledovaniya o chelovecheskom ume, ili vysshej sposobnosti poznaniya i voli /Per. s nem. K. Loshchevskogo. – SPb.: Gumanitarnaya Akademiya, 2017. – 306 s.

[12] Kanke V.A. Filosofiya: Uchebnoe posobie. M.: Infra – M, 2018. – 286 s.

[13] Gerver V.A., Ryblina A.A.,Tenyakshev A.M. Osnovy inzhenernoj grafiki: Uchebnoe posobie. – M.: Knorus, 2019. – 426 s.

[14] Magen-Nagar, N., Shachar, H., & Argaman, O. (2019). Changing the learning environment: Teachers and students' collaboration in creating digital games. Journal of Information Technology Education: Innovations in Prac-tice, 18: 61-85. https://doi.org/10.28945/4405.

[15] Tihon A.S. Kochioban A.B. Negativnoe vliyanie komp'yutera i interneta na psihiku i fizicheskoe zdorov'e detej //International Academy Journal Web of Scholar 1(43), January 2020.-S36-39.

[16] Najnish L.A. Inzhenernaya pedagogika: Nauchno-metodicheskoe posobie /L.A.Najnish, V.N. Lyusev. – M.: Infra-M, 2017. – 256 s.

[17] Wu, M. L. (2018). Making sense of digital game-based learning: A learning theory-based typology useful for teachers. Journal of Studies in Education, 8(4): 1-14. https://doi.org/10.5296/jse.v8i4.13022.

Оқыту үдерісі барысында компьютерлік ойындарды қолдану

А.А. Сагимбаев[1], А.К. Жанпеисова[1]
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
(Ақтөбе, Қазақстан)

Аңдатпа

Қоғамның болашақ мұғалімдерге, оның ішінде суретші-ұстаздардың алдына қоятын маңызды талаптардың бірі–олардың үнемі ізденуге дайындығы және мамандандырылған өнер оқу орындарында оқыту үдерісі барысында шешілуі қажет мәселелердің бірі "көркемдік талғам мен шығармашылық ойлауды"қалыптастыру болып отыр. Алғашқы мектеп табалдырығын аттағаннан бастап, оқушы кейбір қолайсыздықтарға тап болуы мүмкін. Өйткені, бүгінгі таңда барлық мектептерде жоғары жабдықталған

технологиялық сыныптар жоқтың қасы, ескірген оқу бағдарламалары мен әдістемелік құралдар оқушылардың оқу мотивациясына кедергі жасап, оның едәуір төмендеуіне әкеліп соғатыны белгілі, және осы жәйт әрдайым мұғалімдерді оқытудың заманауи құралдары мен әдістерін жаңаша іздеуге мәжбүр ететіні рас. Мақалада компьютердің оқу және оқудан тыс іс-әрекеттерде қолданылуы және оқу үдерісінде компьютерлік ойындарды белгілі бір оқу тапсырмасымен біріктірілуі, оқушыға оқу материалын оңай игеруге мүмкіндік беріп, оны тиісті мотивациялық компоненттер арқылы шығармашылыққа бағыттау мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: графика; шығармашылық; сурет; әдіс; модель; компьютерлік ойындар; компьютерлік бағдарламалар; технология; ғылыми-техникалық прогресс.

Применение компьютерных игр в процессе обучения

А.А. Сагимбаев[1], А.К. Жаппеисова[1]
[1]Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова
(Актобе, Казахстан)

Аннотация

Одним из важнейших требований, предъявляемых обществом, будущим педагогам, в том числе педагогам-художникам является их готовность к постоянному поиску и одна из проблем, которую необходимо решать в процессе обучения в специализированных художественных учебных заведениях, остается проблема привития «художественного вкуса и творческого мышления». Начиная, учиться в школе в первое время ученик может почувствовать определенный дискомфорт. Не во всех школах сегодня еще есть высоко оснащенные технологические классы, устаревшие учебные программы и методические приемы приводят к существенному снижению мотивации учения школьников, заставляя педагогов искать более современные средства и методы обучения. В данной статье рассматривается использование компьютеров в учебной и внеурочной деятельности, где игровая компьютерная среда, соединяясь с конкретной учебной задачей, позволяет ученику легко усвоить материал, а соответствующие мотивационные компоненты, ориентируют его на творчество.

Ключевые слова: графика; творчество; рисунок; метод; модель; компьютерные игры; компьютерные программы; технология; научно-технический прогресс.

Received: 05.04.2022

«Функционалдық ғылыми сауаттылық негіздері» біліктілікті арттырудың онлайн-курсы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Оқытушылық шеберлік орталығы мен «Педагогика және психология» ғылыми-әдістемелік журналы бірлесе отырып 2022 жылдың 8-23 маусым аралығында «Bilim zhane Bolashak» халықаралық ғылыми-білім беру жоба қатысушылар және ЖОО оқытушыларға арналған «Функционалдық ғылыми сауаттылық негіздері» тақырыбындағы 80 сағаттық онлайн біліктілікті арттыру курстарды ұйымдастырды. Дәріскер – Исалиева Сауле Темирбаевна, журналдың жауапты хатшысы.

Курс бағдарламасы С.Т. Исалиеваның диссертациялық зерттеу аясында әзірленген және функционалды ғылыми сауаттылық, ғылыми мәтіннің эргономикасы, ғылыми дерек көздерімен жұмыс істеудің теориялық және практикалық мәселелерін қамтиды.

Курс тыңдаушылары күрделілігі әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындады, олардың бірі С.Т.Исалиева модераторы болып табылған республикалық конференция жинағында жариялау үшін мақала дайындады. Курста алынған біліктіліктерге сәйкес келетін үздік жұмыстар жинаққа орналастырылады, бұл «Функционалдық ғылыми сауаттылық негіздері» онлайн-курсының қажеттілігінің де, практикалық бағытының да көрінісі болып табылады.



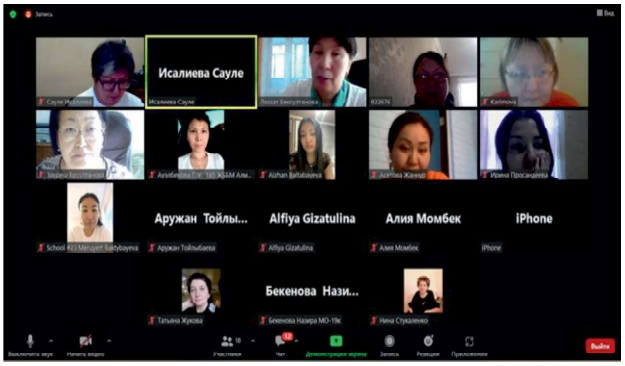
Онлайн-курс повышения квалификации «Основы функциональной научной грамотности»

Центр преподавательского мастерства и научно-методический журнал «Педагогика и психология» Казахского национального педагогического университета имени Абая с 8 по 23 июня 2022 года организовали для участников международного научно-образовательного проекта «Bilim zhane Bolashak» и преподавателей вузов РК 80-часовой онлайн-курс повышения квалификации по теме: «Основы функциональной научной грамотности». Лектор – Исалиева Сауле Темирбаевна, ответственный секретарь журнала.

Программа курса разработана в рамках диссертационного исследования Исалиевой С.Т. и включает теоретические и практические вопросы функциональной научной грамотности, эргономики научного текста, работы с источниками научной информации.

Слушатели курсов выполняли задания разного уровня сложности, одним из которых стала подготовка статьи для публикации в сборнике Республиканской конференции, модератором которого является С.Т. Исалиева. Лучшие работы, соответствующие полученным на курсе компетенциям, размещаются в сборнике, что является демонстрацией как востребованности, так и практической направленности онлайн-курса «Основы функциональной научной грамотности».





Online advanced training course
“The bases of functional scientific literacy”

The Center of Teaching Excellence and the “Pedagogy and Psychology” scientific and methodological journal of the Abai Kazakh National Pedagogical University was organized from June 8-23, 2022 for participants of the International Scientific and Educational project “Bilim zhane Bolashak” and teacher of universities of the Republic of Kazakhstan an 80-hour online training course on the topic “The bases of functional scientific literacy”. Lecturer – Issaliyeva Saule, Executive Secretary of the journal.

The course program was developed within the framework of the dissertation research of S.T. Issaliyeva and includes theoretical and practical issues of functional scientific literacy, ergonomics of scientific text, work with sources of scientific information.

The students of the courses performed tasks of various levels of complexity, one of which was the preparation of an article for publication in the collection of the Republican Conference, moderated by S.Issaliyeva. The best works corresponding to the competencies obtained during the course are placed in the collection, which is a demonstration of both the relevance and practical orientation of the online course “The bases of functional scientific literacy”.

БІЗДІҢ АВТОРЛАР / НАШИ АВТОРЫ / OUR AUTHORS

Абаева Галия Аскербековна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, институт директоры, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *abaeva70@bk.ru*
Абаева Галия Аскербековна – кандидат педагогических наук, доцент, директор института, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *abaeva70@bk.ru*
Abayeva Galiya – Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor, Institute Director, Abai Kazakh National Pedagogical University, *abaeva70@bk.ru*

Абишева Онал Токкуловна – өнертану ғылымының докторы, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *artbura@gmail.com*
Абишева Онал Токкуловна – доктор искусствоведения, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *artbura@gmail.com*
Abisheva Onal – Doctor of Art History, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, *artbura@gmail.com*

Абдиркенова Акбидаш Капановна – PhD доктор, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, *akbidashabdirkenova@mail.ru*
Абдиркенова Акбидаш Капановна – доктор PhD, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, *akbidashabdirkenova@mail.ru*
Abdirkenova Akbidash – Doctor PhD, A.Baitursynov Kostanay Regional University, *akbidashabdirkenova@mail.ru*

Абдуллаева Гульзира Олжабековна – педагогика ғылымдарының кандидаты, Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті, *g.abdullayeva@iitu.edu.kz*
Абдуллаева Гульзира Олжабековна – кандидат педагогических наук, Международный университет информационных технологий, *g.abdullayeva@iitu.edu.kz*
Abdullayeva Gulzira – Candidate of Pedagogical Sciences, International Information Technology University, *g.abdullayeva@iitu.edu.kz*

Абдыров Айтжан Мухамеджанович – доктор педагогических наук, ректор, Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина, *abdyrov@rambler.ru*
Әбдіров Айтжан Мұхамеджанұлы – педагогика ғылымдарының докторы, ректор, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, *abdyrov@rambler.ru*
Abdyrov Aitzhan – Doctor of Pedagogical Sciences, Rector, S.Seifullin Kazakh Agrotechnical University, *abdyrov@rambler.ru*

Айжанова Гульнар Койшыбаевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *gulnara.64-95@inbox.ru*
Айжанова Гульнар Койшыбаевна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *gulnara.64-95@inbox.ru*
Aizhanova Gulnar – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, *gulnara.64-95@inbox.ru*

Алимкул Айжан Маратқызы – педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *alymkul_a@list.ru*
Алимкул Айжан Маратқызы – магистр педагогических наук, преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *alymkul_a@list.ru*
Alimkul Aizhan – Master of Pedagogical Sciences, Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, *alymkul_a@list.ru*

Аубакирова Дана Кадыровна – магистрант, Павлодар педагогикалық университеті, *dana.aubakirova.19@bk.ru*
Аубакирова Дана Кадыровна – магистрант, Павлодарский педагогический университет, *dana.aubakirova.19@bk.ru*
Aubakirova Dana – master's student, Pavlodar Pedagogical University, *dana.aubakirova.19@bk.ru*

Аутаева Акбота Нурсултановна – психология ғылымдарының кандидаты, доцент, білім беру бағдарламасының басшысы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *akbota-n@mail.ru*
Аутаева Акбота Нурсултановна – кандидат психологических наук, доцент, руководитель образовательной программы, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *akbota-n@mail.ru*
Autayeva Akbota – Candidate of Psychological Sciences, Associate professor, Head of Educational Program, Abai Kazakh National Pedagogical University, *akbota-n@mail.ru*

Балтабаева Аружан Сабыржанқызы – 4 курс студенті, М.Х.Дулати атындағы Тараз өнірлік университеті, *sabyrzhanqyzy710@gmail.com*
Балтабаева Аружан Сабыржанқызы – студентка 4 курса, Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати, *sabyrzhanqyzy710@gmail.com*
Baltabayeva Aruzhan – 4th year student, M.Kh.Dulaty Taraz Regional University, *sabyrzhanqyzy710@gmail.com*

Бегалиева Сауле Баязовна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, кафедра меңгеруші, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *sbegalieva@mail.ru*
Бегалиева Сауле Баязовна – доктор педагогических наук, профессор, завведующий кафедрой, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *sbegalieva@mail.ru*
Begaliyeva Saule – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Department, Abai Kazakh National Pedagogical University, *sbegalieva@mail.ru*

Бейсенбаева Айгуль Мерекеевна – педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, *luna_0171@mail.ru*
Бейсенбаева Айгуль Мерекеевна – магистр педагогических наук, старший преподаватель, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, *luna_0171@mail.ru*
Beisenbayeva Aigul – Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Academician E.A. Buketov Karaganda University, *luna_0171@mail.ru*

Бисембаева Нагима Асанхановна – педагогика ғылымдарының кандидаты, психология магистрі, аға оқытушы, Павлодар педагогикалық университеті, *bisembaevanagima@mail.ru*
Бисембаева Нагима Асанхановна – кандидат педагогических наук, магистр психологии, старший преподаватель, Павлодарский педагогический университет, *bisembaevanagima@mail.ru*
Bissembayeva Nagima – Candidate of Pedagogical Sciences, Master of Psychology, Senior Lecturer, Pavlodar Pedagogical University, *bisembaevanagima@mail.ru*

Велиттин Балджы – PhD доктор, қауымдастырылған профессор, Анкара университеті, *vbalci2@gmail.com*
Велиттин Балджы – доктор PhD, доцент, Университет Анкара, *vbalci2@gmail.com*
Velittin Balci – Doctor PhD, Associate Professor, Ankara University, *vbalci2@gmail.com*

By Женхуэй – Академия изящных искусств, Ханьшаньский университет, *vychenhyi@mail.ru*
By Женхуэй – Бейнелеу өнері академиясы, Ханьшань қалыпты университеті, *vychenhyi@mail.ru*
Vy Zhenhui – Academy of Fine Arts, Hanshan Normal University, *vychenhyi@mail.ru*

Ғабдысалық Риза – PhD доктор, қауымдастырылған профессор, Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, *riza.gabdyssalyk@mail.ru*
Ғабдысалық Риза – доктор PhD, ассоциированный профессор, Восточно-Казахстанский технический университет имени Д.Серикбаева, *riza.gabdyssalyk@mail.ru*
Gabdyssalyk Riza – Doctor PhD, Associate Professor of the School Mechanical Engineering of the D. Serikbayev East Kazakhstan Technical University, *riza.gabdyssalyk@mail.ru*

Ермаханов Бағлан Өмірзақұлы – PhD доктор, аға оқытушы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, *baglan0989@gmail.com*
Ермаханов Баглан Умирзакович – доктор PhD, старший преподаватель, Международный Казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмета Ясави, *baglan0989@gmail.com*
Yermakhanov Baglan – Doctor PhD, Senior Lecturer, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, *baglan0989@gmail.com*

Есіркепова Ұлданай Рүстембекқызы – докторант, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, *yess.uldanay@mail.ru*
Есіркепова Ұлданай Рүстембекқызы – докторант, Южно-Казахстанский университет имени М.Ауэзова, *yess.uldanay@mail.ru*
Yessirkepova Uldanay – doctoral student, M.Auezov South Kazakhstan University, *yess.uldanay@mail.ru*

Ескендирова Азиза Айбековна – докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *eskendirova_aziza@mail.ru*
Ескендирова Азиза Айбековна – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *eskendirova_aziza@mail.ru*
Yeskendirova Aziza – doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, *eskendirova_aziza@mail.ru*

Есназарова Ұлжалғас Әмзеқызы – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, *ataulymektep@mail.ru*
Есназарова Улжалгас Амзеевна – доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, *ataulymektep@mail.ru*
Esnazarova Ulzhalgas – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, al-Farabi Kazakh National University, *ataulymektep@mail.ru*

Жанпейсова Алма Кенжетайқызы – педагогика ғылымдарының магистры, аға оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, *alma_g@mail.ru*
Жанпейсова Алма Кенжетаевна – магистр педагогических наук, старший преподаватель, Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, *alma_g@mail.ru*
Zhanpeissova Alma – Master of Pedagogical Science, Senior lecturer, K.Zhubanov Aktobe Regional University, *alma_g@mail.ru*

Жанкушков Бауыржан Оразаевич – педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *Zhannur_bauyrzhan_2012@mail.ru*
Жанкушков Бауыржан Оразаевич – магистр педагогических наук, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *Zhannur_bauyrzhan_2012@mail.ru*

Zhankushkov Bauyrzhan – Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, *Zhannur_bauyrzhan_2012@mail.ru*

Жиренов Саян Аманжолұлы – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *Saken82@mail.ru*
Жиренов Саян Аманжолұлы – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *Saken82@mail.ru*
Zhirenov Sayan – Candidate of Philology, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, *Saken82@mail.ru*

Жұмаадан Айсұлу – 1 курс студенті, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, *azhumadan@gmail.com*
Жумаадан Айсулу – студентка 1 курса, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, *azhumadan@gmail.com*
Zhumaadan Aisulu – 1st year student, Academician E.A. Buketov Karagandy University, *azhumadan@gmail.com*

Жумагулова Алия Матаевна – филология ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Семей қ. Шәкәрім атындағы университеті, *semey1978@mail.ru*
Жумагулова Алия Матаевна – кандидат филологических наук, старший преподаватель, Университет имени Шакарима г.Семей, *semey1978@mail.ru*
Zhumagulova Aliya – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer, Shakarim University, *semey1978@mail.ru*

Жусупбекова Гульсара Галимбековна – PhD доктор, қауымдастырылған профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, *uk.gulsara74@mail.ru*
Жусупбекова Гульсара Галимбековна – доктор PhD, ассоциированный профессор, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, *uk.gulsara74@mail.ru*
Zhussupbekova Gulsara – Doctor PhD, Associate Professor, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, *uk.gulsara74@mail.ru*

Иманбаев Серик Марденович – заң ғылымдарының кандидаты, профессор, «Туран-Астана» университеті, *esirgep57@mail.ru*
Иманбаев Серик Марденович – кандидат юридических наук, профессор, университет «Туран-Астана», *esirgep57@mail.ru*
Imanbayev Serik – Candidate in Low, Professor, «Turan-Astana» University, *esirgep57@mail.ru*

Исалиева Сауле Темирбаевна – әлеуметтік ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *salia72@mail.ru*
Исалиева Сауле Темирбаевна – магистр социальных наук, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *salia72@mail.ru*
Issaliyeva Saule – Master of Social Sciences, Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, *salia72@mail.ru*

Какабаева Динара Сериковна – докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, *dinara_s_82@mail.ru*
Какабаева Динара Сериковна – докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, *dinara_s_82@mail.ru*
Kakabaeva Dinara – doctoral student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, *dinara_s_82@mail.ru*
Кариев Адлет Дюсембаевич – педагогика ғылымдарының магистрі, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, *kariyev.adlet@qyzpu.edu.kz*

Кариев Адлет Дюсембаевич – магистр педагогических наук, Казахский национальный женский педагогический университет, *kariyev.adlet@qyzpu.edu.kz*
Kariyev Adlet – Master of Pedagogical Sciences, Kazakh National Women Training University, *kariyev.adlet@qyzpu.edu.kz*

Квасных Галина Сергеевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, *kgalene@mail.ru*
Квасных Галина Сергеевна – кандидат педагогических наук, доцент, Северо-Казахстанский университет имени М. Козыбаева, *kgalene@mail.ru*
Kvasnyh Galina – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, M.Kozybaev North Kazakhstan University, *kgalene@mail.ru*

Қораласбек Ақтоты Қайратқызы – магистрант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *koralasbekaktotyi@gmail.com*
Қораласбек Ақтоты Қайратқызы – магистрант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *koralasbekaktotyi@gmail.com*
Koralasbek Aktoty – master's student, Abai Kazakh National Pedagogical University, *koralasbekaktotyi@gmail.com*

Қорганбаева Жанар Қожамбердіқызы – химия ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *korganbaeva.zhan@mail.ru*
Корганбаева Жанар Қожамбердіқызы – кандидат химических наук, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *korganbaeva.zhan@mail.ru*
Zhanar Korganbayeva – Candidate of Chemical Sciences, Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, *korganbaeva.zhan@mail.ru*

Косшыгулова Алия Сериковна – педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *alenti85@mail.ru*
Косшыгулова Алия Сериковна – магистр педагогических наук, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *alenti85@mail.ru*
Kosshygulova Aliya – Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, *alenti85@mail.ru*

Кошанова Жазира Тулегеновна – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, *zhazira29092009@mail.ru*
Кошанова Жазира Тулегеновна – кандидат филологических наук, доцент, Северо-Казахстанский университет имени М. Козыбаева, *zhazira29092009@mail.ru*
Koshanova Zhazira – Candidate of Philology, Associate Professor, M. Kozybaev North Kazakhstan University, *zhazira29092009@mail.ru*

Кошанова Мараш Тулегеновна – докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, *marash.koshanova70@mail.ru*
Кошанова Мараш Тулегеновна – докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, *marash.koshanova70@mail.ru*
Koshanova Marash – doctoral student, L.N.Gumilyov Eurasian National University, *marash.koshanova70@mail.ru*
Кошербаев Ренад Нуралиевич – докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *rinad_77@mail.ru*

Кошербаев Ренад Нуралиевич – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *rinad_77@mail.ru*
Kosherbayev Renad – doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, *rinad_77@mail.ru*

Құлманова Шолпан Бөрібайқызы – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, *kulman_sholpan@mail.ru*
Кульманова Шолпан Бурибаевна – доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, *kulman_sholpan@mail.ru*
Kulmanova Sholpan – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kazakh National Women Training University, *kulman_sholpan@mail.ru*

Кульшарипова Зару Касымовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Павлодар педагогикалық университеті, *kulsharipovazk@mail.ru*
Кульшарипова Зару Касымовна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Павлодарский педагогический университет, *kulsharipovazk@mail.ru*
Kulsharipova Zaru – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Pavlodar Pedagogical University, *kulsharipovazk@mail.ru*

Курманбекова Маншук Беркиновна – докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *m_k_ice@bk.ru*
Курманбекова Маншук Беркиновна – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *m_k_ice@bk.ru*
Kurmanbekova Manshuk – doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, *m_k_ice@bk.ru*

Лекерова Гүлсім Жаңабергенқызы – психология ғылымдарының докторы, профессор, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, *gulsimlekerova@mail.ru*
Лекерова Гулсим Жанабергеновна – доктор психологических наук, профессор, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, *gulsimlekerova@mail.ru*
Lekerova Gulsim – Doctor of Psychological Sciences, Professor, M. Auezov South Kazakhstan University, *gulsimlekerova@mail.ru*
Мұратова Гүлжан Қылышқызы – физика-математика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, *mugk@mail.ru*
Муратова Гульжан Клычовна – кандидат физико-математических наук, старший преподаватель, Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина, *mugk@mail.ru*
Muratova Gulzhan – Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Senior Lecturer, S.Seifullin Kazakh Agrotechnical University, *mugk@mail.ru*

Мурзалинова Алма Жәкімқызы – педагогика ғылымдарының докторы, директор, «Өрлеу» БАҰО» АҚ «СҚО бойынша педагогикалық қызметкерлердіңбіліктілігін арттыру институты», *M_alma60@mail.ru*
Мурзалинова Алма Жакимовна – педагогика ғылымдарының докторы, директор, Филиал Национального центра повышения квалификации «Өрлеу» «Институт повышения квалификации педагогических работников по Северо-Казахстанской области», *M_alma60@mail.ru*
Murzalinova Alma – Doctor of Pedagogical Sciences, Director, National Center for Professional Development «Orleu», «The North Kazakhstan Institute for Professional Development of

Pedagogical Staff, *M_alma60@mail.ru*

Мүтәлиева Дәреже Рашидқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, *rabigar1965@mail.ru*
Муталиева Дареже Рашидовна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Атырауский университет имени Х.Досмухамедова, *rabigar1965@mail.ru*
Mutaliyeva Darezhe – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, *rabigar1965@mail.ru*

Намазбаева Жамиля Идрисовна – психология ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *nii.psy@mail.ru*
Намазбаева Жамиля Идрисовна – доктор психологических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *nii.psy@mail.ru*
Namazbayeva Zhamilya – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, *nii.psy@mail.ru*

Нурмуханбетова Нургуль Нуркенқызы – химия ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., кафедра меңгеруші, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, *nn_nurgul@mail.ru*
Нурмуханбетова Нургуль Нуркеновна – кандидат химических наук, и.о. доцента, заведующий кафедрой, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, *nn_nurgul@mail.ru*
Nurmukhanbetova Nurgul – Candidate of Chemical Sciences, acting Associate Professor, Head of the Department, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, *nn_nurgul@mail.ru*

Омарова Аида Жаксылыковна – магистрант, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, *Omarova98aida@mail.ru*
Омарова Аида Жаксылыковна – магистрант, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, *Omarova98aida@mail.ru*
Omarova Aida – master's student, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, *Omarova98aida@mail.ru*

Оспанова Ильмира Ергановна – магистрант, Павлодар педагогикалық университеті, *ospanova_ilmira@mail.ru*
Оспанова Ильмира Ергановна – магистрант, Павлодарский педагогический университет, *ospanova_ilmira@mail.ru*
Ospanova Ilmira – master's student, Pavlodar Pedagogical University, *ospanova_ilmira@mail.ru*

Сагимбаев Адилгали Абдигалиевич – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, *adun_8s@mail.ru*
Сагимбаев Адилгали Абдигалиевич – кандидат педагогических наук, доцент, Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, *adun_8s@mail.ru*
Sagimbayev Adilgali – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, K.Zhubanov Aktobe Regional University, *adun_8s@mail.ru*

Садықова Бағила Бижанқызы – докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, *bagila_95_12@mail.ru*
Садыкова Багила Бижановна – докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, *bagila_95_12@mail.ru*
Sadykova Bagila – doctoral student, al-Farabi Kazakh National University, *bagila_95_12@mail.ru*
Сайдаева Баян Мухтарқызы – докторант, Абай атындағы Қазақ қлттық педагогикалық университеті, *b.saidayeva@gmail.com*

Сайдаева Баян Мухтарқызы – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *b.saidayeva@gmail.com*
Saidayeva Bayan Mukhtarkyzy – doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, *b.saidayeva@gmail.com*

Сапиева Майра Саимовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, *mayra_s@mail.ru*
Сапиева Майра Саимовна – кандидат педагогических наук, Национальная академия образования имени Ы.Алтынсарина, *mayra_s@mail.ru*
Sapieva Maira – Candidate of Pedagogical Sciences, Y.Altynsarin National Academy of Education, *mayra_s@mail.ru*

Сматова Клара Бегалиевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, кафедра меңгеруші, М.Х. Дулати атындағы Тараз өнірлік университеті, *smatova_k@mail.ru*
Сматова Клара Бегалиевна – кандидат педагогических наук, заведующий кафедрой, Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати, *smatova_k@mail.ru*
Smatova Klara – Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department, M.Kh.Dulaty Taraz Regional University, *smatova_k@mail.ru*

Солтанова Айгерим Қайратқызы – 4 курс студенті, «Туран-Астана» университеті, *soltanaika@mail.ru*
Солтанова Айгерим Қайратқызы – студентка 4 курса, университет «Туран-Астана», *soltanaika@mail.ru*
Soltanova Aigerim – 4th year student, «Turan-Astana» University, *soltanaika@mail.ru*

Тажибай Ляззат Каналбаевна – старший преподаватель, Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина, *tazhibai_lazzat@mail.ru*
Тәжібай Ляззат Каналбайқызы – аға оқытушы, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, *tazhibai_lazzat@mail.ru*
Tazhibai Lyazzat – Senior Lecturer, S.Seifullin Kazakh Agrotechnical University, *tazhibai_lazzat@mail.ru*

Тапалова Ольга Бисеновна – психология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, *otapalova@gmail.com*
Тапалова Ольга Бисеновна – доктор психологических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *otapalova@gmail.com*
Tapalova Olga – Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, *otapalova@gmail.com*

Ташкенбаева Жұлдыз Мұхтарқызы – PhD доктор, аға оқытушы, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, *zhulduzka-88@mail.ru*
Ташкенбаева Жулдыз Мухтаровна – доктор PhD, старший преподаватель, Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина, *zhulduzka-88@mail.ru*
Tashkenbayeva Zhuldyz – Doctor PhD, Senior Lecturer, S.Seifullin Kazakh Agrotechnical University, *zhulduzka-88@mail.ru*

Тоқбергенова Айгүл Абдуғаппарқызы – география ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, *tokbergen@mail.ru*

Токбергенова Айгуль Абдугаппаровна – кандидат географических наук, доцент, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, *tokbergen@mail.ru*
Tokbergenova Aigul – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, al-Farabi Kazakh National University, *tokbergen@mail.ru*

Токкулинова Гульнар Казтаевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қайнар Академиясы, *gulya_t@list.ru*
Токкулинова Гульнар Казтаевна – кандидат педагогических наук, доцент, Академия Кайнар, *gulya_t@list.ru*
Tokkulinova Gulnar – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Prifessor, Kainar Academy, *gulya_t@list.ru*

Толубаева Канагат Камзановна – техника ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, *seitkamza@mail.ru*
Толубаева Канагат Камзановна – кандидат технических наук, ассоциированный профессор, Восточно-Казахстанский технический университет имени Д.Серикбаева, *seitkamza@mail.ru*
Tolubaeva Kanagat Kamzanovna – Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, D.Serikbayev East Kazakhstan Technical University, *seitkamza@mail.ru*

Топанова Гульмира Туяковна – PhD доктор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, *topanova2107@gmail.com*
Топанова Гульмира Туяковна – доктор PhD, Казахский национальный женский педагогический университет, *topanova2107@gmail.com*
Kariyev Adlet – Doctor PhD, Kazakh National Women Training University, *topanova2107@gmail.com*

Тян Татьяна Юрьевна – магистрант, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, *Tanya.tyan.98@mail.ru*
Тян Татьяна Юрьевна – магистрант, Атырауский университета имени Х.Досмухамедова, *Tanya.tyan.98@mail.ru*
Tyan Tatiana – master student, Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, *Tanya.tyan.98@mail.ru*

Файзуллина Эльвира Елемесқызы – оқытушы, М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, *elka.fashion@mail.ru*
Файзуллина Эльвира Елемесовна – преподаватель, Западно-Казахстанский университет имени М.Утемисова, *elka.fashion@mail.ru*
Faizullina Elvira – Lecturer, M.Utemisov West Kazakhstan University, *elka.fashion@mail.ru*

Хамитова Айна Сұлтансейтқызы – химия ғылымдарының кандиданты, доцент, институт директорының орынбасары, Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, *aina-hamitova@mail.ru*
Хамитова Айна Султансейтовна – кандидат химических наук, доцент, заместитель директора института, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, *aina-hamitova@mail.ru*
Khamitova Aina – Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor, Deputy Director, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, *aina-hamitova@mail.ru*
Хан Наталья Николаевна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *professor_khan@mail.ru*

Хан Наталья Николаевна – доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет, *professor_khan@mail.ru*
Khan Nataliya – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, *professor_khan@mail.ru*

Хибадуллина Айжан Сапаровна – аға оқытушы, Семей қ. Шәкәрім атындағы университеті, *aibin_2011@mail.ru*
Хибадуллина Айжан Сапаровна – старший преподаватель, Университет имени Шакарима г.Семей, *aibin_2011@mail.ru*
Khibadullina Aizhan – Senior Lecturer, Shakarim University, *aibin_2011@mail.ru*

Цао Жань – докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *inna.ran@yandex.ru*
Цао Жань – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *inna.ran@yandex.ru*
Cao Ran – doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, *inna.ran@yandex.ru*

Чемоданова Галина Иосифовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, *galina_chem@mail.ru*
Чемоданова Галина Иосифовна – кандидат педагогических наук, доцент, Северо-Казахстанский университет имени М.Козыбаева, *galina_chem@mail.ru*
Chemodanova Galina – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, M.Kozybaev North Kazakhstan University, *galina_chem@mail.ru*

Чен Вейцзе – докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, *weijie@inbox.ru*
Чен Вейцзе – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, *weijie@inbox.ru*
Chen Weijie – doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, *weijie@inbox.ru*

Шаяхметова Айсулу Алкешовна – филология ғылымдарының кандидаты, доцент м.а, кафедра меңгеруші, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, *aisulu_sh@mail.ru*
Шаяхметова Айсулу Алкешовна – кандидат филологических наук, и.о. доцента, заведующий кафедрой, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, *aisulu_sh@mail.ru*
Shayakhmetova Aisulu – Candidate of Philological Sciences, acting Associate Professor, Head of the Department, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, *aisulu_sh@mail.ru*

Шмакова Елена Сергеевна – педагогика ғылымдарының магистрі, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университетінің аға оқытушысы, *alena-low2008@mail.ru*
Шмакова Елена Сергеевна – магистр педагогических наук, старший преподаватель Таразского регионального университета имени М.Х. Дулати, *alena-low2008@mail.ru*
Shmakova Elena Sergeevna – Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Taraz Regional University named after M.Kh. Dulati, *alena-low2008@mail.ru*

Авторлар назарына!

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті «Педагогика және психология» журналының негізгі тақырыптық бағыты үздіксіз білім беру жүйесінің барлық деңгейлерін ағымдағы жай-күйі туралы зерттеулерді жариялауы болып табылады.

Журнал келесі айдарлардан тұрады: Педагогика және психологияның әдіснамасы мен теориясы; Педагогика және психология тарихы; Қолданбалы психология және психотерапия; Білім берудегі инновациялар; Білім берудің мәселелері мен перспективалары; Оқытудың қазіргі заманғы әдістері мен технологиялар; «Мәңгілік ел» ұлттық идея аясындағы білім, мәдениет және өнер; Рухани жаңғыру: ғылым, білім беру және мәдени кеңістік.

Журнал жылына 4 рет шығады.

Редакциялық алқа журналдың барлық ғылыми бағыттары бойынша, тоқсанның бірінші айының 5-ші күніне дейін, бұрын жарияланбаған мақалаларды қабылдайды (қаңтар, сәуір, шілде, қазан). Мақалалар электрондық форматта ұсынылады (doc, docx, rtf). Файлдың атауында автордың тегін көрсетеді (бірлескен авторлар болса – бірінші автордың аты).

Шрифті – Times New Roman, кегль – 14, мәтінді ені бойынша тегістеу, аралығы – 1, тармақ – 1,25 см, үстіңгі және астыңғы жақтары – 2 см, сол жағы – 3 см, оң жағы – 1 см.

Кестелер, сызбалар, суреттер анық болуы керек, мысалы: 1 сурет. Атауы. 1 кесте. Атауы. Кестелер, диаграммалар, суреттердің саны барлық мақаланың көлемінен 20% аспауы керек.

Барлық мақалалар ашық (сыртқы және ішкі) сыннан, редакциялық сараптама және бір жақты құпия (анонимді) сыннан өту керек.

Мақала құрылымына қойылатын талаптар:

– ҒТАМИ (ғылыми-техникалық ақпараттың мемлекетаралық индексі) – мақала тілінде;
– авторлардың толық аты-жөні (бас әріптер курсивпен, тегі – аты-жөнін алдында) – мақала тілінде;
– электрондық пошта;
– жұмыс (оқу) орны, қала, ел (мақала тілінде);
– мақаланың атауы (ортасында, қалын шрифті, бас әріптермен) – мақала тілінде;
– аңдатпа (мақала тілінде), 100-200 сөз;
– түйін сөздер/сөйлемдер (5-10 сөз), нүктелі үтірмен бөлінеді (мақала тілінде);
– мақаланың мәтіндегі бары: кіріспе (өзектілік, ғылыми маңыздылығы, зерттеудің мақсаты), негізгі бөлім (әдеби шолу, әдістер, нәтижелер) және қорытынды (қорытындылар);
– пайдаланылған әдебиеттер тізімі алфавиттік тәртіппен төртбұрышты жақшаларда үздіксіз нөмірленеді; мәтіндегі сілтемелер төртбұрышты жақшаларда жазылады, «//» и «-» арнайы бөлгіштерді пайдалануға жол берілмейді. Автоматты бет сілтемелерін пайдалану рұқсат етілмейді. Әдебиет тізімде соңғы 3 жылдағы 20 деректен аз болмау керек, оның ішінде шетел деректер – 10-нан асу керек. Scopus және Web of Science базаларында жарияланған мақалаларға сілтемелер жасалуы қажет;
– References;
– аңдатпалар (басқа 2 тілде, мысалы: мақаланың мәтіні қазақ тілде болса, аннотация (орыс тілде) және abstract (ағылшын тілде) 100-200 сөз.

Барлық материалдар талапқа сай рәсімделуі және толықтай тексерілуі керек. Редакция алқасы авторлармен келіспейтін тақырыптарды өзгерту, мақалалардың мәтіндерін қысқарту мен оларға қажетті стилистикалық түзетулер енгізу құқын өзінде қалдырады. Фактілердің дәлелдігі үшін жарияланып отырған мақалалардың авторлары жауапты. Редакцияның көзқарасы мен авторлардың пікірлері берілген қолжазба материалдарымен сәйкес келмеуі мүмкін. Редакциялық алқасы мен қайтарылған мақалалар қайтадан қабылданбайды және қарастырылмайды. Мақаланың қолжазбалары авторларға қайтарылмайды.

Мақаланың электрондық нұсқасын редакция алқасына жіберуіңізге болады. Мақаланың көлемі (ҒТАМИ, атауы, авторлар туралы ақпарат, аңдатпа және түйін сөздер есептеусіз) 2100 сөздерден кем емес және 5000 сөздерден артық емес болу керек (7-16,5 бет, 1 бет – шамамен 300 сөз). 2019 жылдан бастап мақаланың көлеміне қойылатын талаптар Scopus базасының талаптарына сәйкес өзгереді (1-4- қосымшалар).

Мақаланың бір бетінің басылу бағасы – 1000 теңге сыртқы авторлар үшін (700 теңге – Абай атындағы ҚазҰПУ авторлар үшін), редакцияның оң шешімі бойынша университеттің банктік шотына, «Педагогика және психология» журналында жариялау үшін төлем» белгісімен төленеді (5 – қосымша).

Мақала мәтіні сараптамадан өткеннен кейін журналға жариялаудың кезекті ретімен басып шығару үшін төлем ақының түбіртегін мына мекен-жайға: 050010, Алматы қ., Достық даңғылы, 13 немесе pedagogika@kaznpu.kz электрондық поштасына бекітілген файлмен жіберу керек. Анықтама телефоны: 8 (727) 291-91-82.

Журналға «Қазпошта» АҚ арқылы жазылуға болады. Жеке жазылушылар және заңды тұлғалар үшін жазылу индексі 74253. Журналға бір жылға жазылған тұлғалар мақала жариялау төлем ақысынан босатылады.

Редакциялық алқасы

К сведению авторов!

Основной тематической направленностью журнала «Педагогика и психология» является публикация научных исследований по актуальным проблемам современного состояния всех ступеней и уровней образования. В журнале имеются следующие рубрики: Методология и теория педагогики и психологии; история педагогики и психологии; прикладная психология и психотерапия; инновации в образовании, проблемы и перспективы образования, современные методики и технологии обучения, образование, культура и искусство в контексте национальной идеии «Мәңгілік ел», Рухани жаңғыру: научное, образо- вательное и культурное пространство

Журнал издается 4 раза в год.

Редакционный совет Научно-методического журнала «Педагогика и психология» Казахского национального педагогического университета имени Абая принимает статьи по научным направлениям жур- нала. Ранее неопубликованная статья представляется в электронном формате (в форматах doc, docx, rtf). В названии файла указывается фамилия автора (при наличии соавторов – фамилия первого автора).

Кегль шрифта – 14, шрифт – Times New Roman, выравнивание – по ширине текста, интервал – одинар- ный, абзац – 1,25 см, поля: верхнее и нижнее – 2 см, левое – 3 см, правое – 1 см.

Таблицы, диаграммы, рисунки представляются в формате, допускающем форматирование (необходимо для осуществления перевода), например: Рисунок 1. Название, Таблица 1. Название. Количество таблиц, диаграмм, рисунков не должно превышать 20% от всего объема представленной статьи.

Все статьи должны пройти открытое рецензирование (внешнее и внутреннее) и одностороннее слепое (анонимное) рецензирование.

Требования к структурным элементам статьи:

– МР НТИ (межгосударственный рубрикатор научно-технической информации);
– фамилия, имя, отчество авторов (на 3 языках);
– ученая степень, ученое звание, должность каждого из авторов (на 3 языках);
– адрес электронной почты и контактный телефон одного из авторов.
– название статьи (на 3 языках);
– аннотация (на 3 языках) от 100 слов до 200 слов (для иностранных авторов на русском и английском языках), аннотация должна включать в себя информацию о цели исследования, методологии и результатах;
– ключевые слова /словосочетания на 3 языках (5-10 слов), отделяются друг от друга точкой с запятой;
– текст статьи включает: введение (актуальность, научная значимость, цель исследования), основная часть (литературный обзор, методы, результаты) и заключение (выводы);
– список использованных источников приводится в алфавитном порядке со сквозной нумерацией; ссылки в тексте оформляются в квадратных скобках. Использование автоматических постраничных ссылок не допускается. Список литературы должен содержать не менее 20 источников за последние 3 года, из них иностранных источников – не менее 10. Преимуществом станет использование статей, опубликованных в базах Scopus и Web of Science;
– References.

Все материалы должны быть оформлены в соответствии с требованиями и тщательно отредактированы. Редакционный совет оставляет за собой право отбора статей для включения в журнал, менять заголовки, сокращать тексты статей и вносить в них необходимую стилистическую правку без согласования с авторами. Ответственность за достоверность фактов несут авторы публикуемых статей. Рукописи статей авторам не возвращаются. Точка зрения редакции может не совпадать с мнениями авторов публикуемых материалов.

Объем статьи (без учета МР НТИ, названия, сведений об авторах, аннотации и ключевых слов) должен составлять не менее 1 500 слов и не превышать 5 000 слов (от 5 до 16,5 страниц. 1 страница примерно 300 слов). С третьего номера 2018 года требования к объему статьи будут изменены в соответствии с требованиями базы данных Scopus.

Стоимость публикации 1 страницы текста – 1000 тенге для сторонних авторов (700 тенге – для авторов из КазНПУ имени Абая), оплата производится перечислением с пометкой «Оплата за публикацию в журнале «Педагогика и психология» на банковский счет университета: РГП ПХВ КазНПУ имени Абая, КОД 16, РНН 600900529562, ИИК KZ178560000000086696 АГФ АО «Банк ЦентрКредит» г.Алматы, БИК KCJBKZKX.

Тексты статей и копию/скан платежных поручений, подтверждающих оплату, просим присылать для публикации по адресу: 050010 г.Алматы, проспект Достык, 13 или отправлять прикрепленным файлом по электронной почте (pedagogika@kaznpu.kz). Телефон для справок: 8(727) 291-91-82.

На журнал можно подписаться через АО «Казпочта». Индекс для юридических лиц и индивидуальных подписчиков 74253. Авторы, подписавшиеся на журнал, освобождаются от оплаты за публикацию статей в течение года.

Редакционный совет

Information for authors!

Thematic focus of the «Pedagogy and Psychology» Journal is the publication of scientific research on current problems of the modern state of all stages and levels of education. The journal contains the following headings: Modern Problems of Education; Methodology and Theory of Pedagogy and Psychology; Pedagogical and Psychological Science to society; History of Pedagogy and Psychology; Education Issues; Applied Psychology and Psychotherapy; Modern Methods and Technologies of Education.

Journal is published 4 times a year.

Editorial Board of the Scientific and Methodological Journal "Pedagogy and Psychology" of the Abai Kazakh National Pedagogical University accepts articles on the scientific directions of the journal. Previously, an unpublished article is presented in electronic format (in the formats doc, docx, rtf). The name of the file indicates the author's surname (if there are co-authors the surname of the first author).

The size of the font is 14, the font is Times New Roman, the alignment is according to the width of the text, the spacing is single, the paragraph is 1.25 cm, the margins are upper and lower – 2 cm, left – 3 cm, right – 1 cm. Tables, diagrams, figures are presented in a format that can be formatted (necessary for translation), for example: Figure 1. Title, Table 1. Title. The number of tables, diagrams, drawings should not exceed 20% of the

total volume of the submitted article.

All articles must undergo an open review (external and internal) and one-way blind (anonymous) review. Requirements for the structural elements of the article:

– II STI (Interstate index of scientific and technical information);

– the author's full name (in 3 languages);

– the author's academic degree, academic rank, position (in 3 languages);

– the authir's e-mail address and telephone number;

– title of the article (in 3 languages);

– abstract (in 3 languages) from 100 words to 200 words (for foreign authors in Russian and English); the abstract should include information about the purpose of the research, used methodology and its results;

– keywords / phrases in 3 languages (5-10 words) should be separated from each other by a semicolon;

– the text of the article includes: introduction (relevance, scientific significance, research objective), the main part (literary review, methods, results) and conclusion (conclusions); references.

– the list of sources used in the paper should be listed in alphabetical order with end-to-end numbering; Links in the text should be formatted in square brackets. Using automatic pagination is not allowed. References should contain at least 20 sources published during last 3 years, including at least 10 foreign sources. The use of articles published in the Scopus and Web of Science databases will be considered as an advantage.

All the materials should be prepared in accordance with the requirements and carefully edited. The Editorial Board reserves the right to select articles to be published in the journal, to change the headlines, cut articles and make all the necessary stylistic corrections without the authors' consent. The authors are responsible for the accuracy of the facts in the published articles. Manuscripts are not returned. The Editorial board opinion may be different from the published materials authors' opinion. The volume of the article (not including MR STI, title, information about authors, annotation and keywords) should be at least 1,500 words and not exceed 5,000 words (from 5 to 16.5 pages, 1 page approximately 300 words). From the third issue of 2018, the requirements for the volume of the article will be changed in accordance with the requirements of the Scopus database.

The cost of publication is 1000 tenge per page for third-party authors, 700 tenge – for authors from Abai Kazakh National Pedagogical University. The payment is made by transferring with the mark «Payment for publication in the journal «Pedagogy and Psychology » to the bank account of the University: Republican state enterprise on right of economic management Abai KazNPU , CODE 16, TRN 600900529562, IIC KZ178560000000086696 AGF JSC «Bank Center Credit » Almaty, BIC KCJBKZKX.

The authors are cordially asked to send the texts of the articles in printed form and copies of payment orders confirming payment on this address: 050010, Almaty, Dostyk Avenue, 13 or send by attached file on this e-mail address: pedagogika@kaznpu.kz / telephone: 8 (727) 291-91-82.

The journal can be subscribed to in the JSC "Kazpost". Index for legal bodies and individual subscribers is 74253. Persons who subscribe to the journal will be exempt from payment for the publication of articles during the year.

Editorial Board

МАЗМҰНЫ/ СОДЕРЖАНИЕ/ CONTENT

Педагогиканың және психологияның әдіснамасы мен теориясы
Методология и теория педагогики и психологии
Methodology and theory of pedagogy and psychology

Кариев А.Д., Сапиева М.С., Топанова Г.Т. Исследование эффективности курсов повышения квалификации педагогических кадров в Казахстане ……..……5

Кариев А.Д., Сапиева М.С., Топанова Г.Т. Қазақстандағы педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курстарының тиімділігін зерттеу 5

Kariyev A., Sapieva M.,. Topanova G. Research on the effectiveness of advanced training courses for teaching staff in Kazakhstan ……..5

Faizullina E. Artistic and design competence of future costume designers: identity and content (based on Kazakh materials) ……..……13

Файзуллина Э.Е. Болашақ костюм дизайнерлердің көркемдік-жобалық құзыреттілігі: мәні мен мазмұны (қазақстандық материалдар негізінде) 13

Файзуллина Э.Е. Художественно-проектная компетенция будущих дизайнеров-костюма: сущность и содержание (на казахстанских материалах)……..……13

Жиренов С.А. Жоғарғы оқу орындарында лингвистикалық білім берудің педагогикалық негіздері 22

Жиренов С.А. Педагогические основы лингвистического образования в вузе 22

Zhirenov S. Pedagogical foundations of linguistic education at the university 22

Kurmanbekova M., Abdullayeva G., Khan N. The readiness of a future teacher-psychologist to engaging adolescents into project-research activities: a correlational aspect ……33

Курманбекова М.Б., Абдуллаева Г.О., Хан Н.Н. Болашақ педагог-психологтың жасөспірімдерді жобалық-зерттеушілік жұмыстарына тартуға дайындығы: корреляциялық қырлары 33

Курманбекова М.Б., Абдуллаева Г.О., Хан Н.Н. Готовность будущего педагога-психолога к вовлечению подростков в проектно-исследовательскую деятельность: корреляционный аспект ….....33

Педагогиканың және психологияның тарихи
История педагогики и психологии
History of pedagogy and psychology

Kulmanova Sh. The priority directions of the contents of the standard music curriculum in the conditions of forming and developing of independent Kazakhstan (1993-2013) ……41

Құлманова Ш.Б. Тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуы мен дамуы жағдайындағы музыка бойынша үлгілік оқу бағдарламасы мазмұнының басым бағыттары (1993-2013 жж.) ….....41

Кульманова Ш.Б. Приоритетные направления содержания типовой учебной программы по музыке в условиях становления и развития независимого Казахстана (1993-2013 гг.).....41

Ву Дженху Historical and cultural aspects of traditional crafts teaching in pre-imperial and imperial China (based on a pottery industry) ……..…49

Ву Дженху Империяға дейінгі және империялық Қытайда дәстүрлі қолөнерді оқытудың тарихи-мәдени аспектілері (қышөндірісі мысалында)……49

Ву Дженху Историко-культурные аспекты обучения искусству керамики в доимперском и имперском Китае (на примере гончарного производства) ……..….49

Қолданбалы психология және психотерапия
Прикладная психология и психотерапия
Applied psychology and psychotherapy

Сматова К.Б., Балтабаева А.С. Студенттердің ассертивті мінез-құлқы дамуын психологиялық зерттеу 59
Сматова К.Б., Балтабаева А.С. Психологическое исследование развития ассертивного поведения студентов 59
Smatova K., Baltabayeva A. Psychological study of the development of advanced training of students 59

Kulsharipova Z., Bissembayeva N., Tapalova O., Ospanova I., Aubakirova D. Forms of alienation, factors of its genesis and ways of overcoming 69
Кульшарипова З.К., Бисембаева Н.А., Тапалова О.Б., Оспанова И.Е., Аубакирова Д.К. Оқшаулану формасы және заманауи қоғамдағы оны жеңу жолдары 69
Кульшарипова З.К., Бисембаева Н.А., Тапалова О.Б., Оспанова И.Е., Аубакирова Д.К. Формы отчуждения и пути его преодоления в современном обществе 69

Білім беру саласындағы инновациялар
Инновации в образовании
Innovationsineducation

Хамитова А.С. Бейорганикалық химия курсы тұздар гидролизін зерттеудің инновациялық тәсілі 81
Хамитова А.С. Инновационный подход к изучению гидролиза солей курса неорганической химии 81
Khamitova A. An innovative approach to the study of hydrolysis of salts of the course of inorganic chemistry 81

Жусупбекова Г.Г., Омарова А.Ж. Бастауыш сыныптарда қашықтынтан оқыту кезінде интерактивтік коллаборацияны құру үшін қолданылатын платформалар 88
Жусупбекова Г.Г., Омарова А.Ж. Интерактивные коллаборации в начальной школе при дистанционном обучении 88
Zhusupbekova G., Omarova A. Platforms for creating interactive collaboration in distance learningelementaryschool 88

Aizhanova G.K., Alimkul A.M. The problem of forming «soft skills» among students of the educational program «Pedagogy and psychology» 96
Айжанова Г.К., Алимкул А.М. Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының білімалушыларында «Soft skills» қалыптастыру мәселесі 96
Айжанова Г.К., Алимкул А.М. Проблема формирования «Soft Skills» у обучающихся образовательной программы «Педагогика и психология» 96

Бейсенбаева А.М. Z ұрпақты тәрбиелеу мен оқытуда әлеуметтік желілердің мүмкіндіктерін тиімді пайдалану 102
Бейсенбаева А.М. Эффективное использование возможностей социальных сетей в воспитании и обучении поколений Z 102
Beisenbayeva A., Zhumaadan A. Effective use of social media opportunities in the education and training of generation Z 102

Исалиева С.Т., Абаева Г.А., Жанкушков Б.О. Виртуальная лаборатория: психолого-педагогические условия деятельности и основные направления……111
Исалиева С.Т., Абаева Г.А., Жанкушков Б.О. Виртуальная лаборатория: психолого-педагогические условия деятельности и основные направления ……111
Исалиева С.Т., Абаева Г.А., Жанкушков Б.О. Виртуальная лаборатория: психолого-педагогические условия деятельности и основные направления ……111

Білім берудің мәселелері мен келешегі
Проблемы и перспективы образования
Problems and prospects of education

Чемоданова Г.И., Мурзалинова А.Ж., Квасных Г.С. Исследование возможностей неформального образования для профессионального самоопределения будущих педагогов ..120
Чемоданова Г.И., Мурзалинова А.Ж., Квасных Г.С. Болашақ мұғалімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауы үшін бейресми білім беру мүмкіндіктерін зерттеу……120
Chemodanova G., Murzalinova A., Kvasnyh G. Research of opportunities in non-formal education for professional self-identification of future teachers ……120

Муталиева Д.Р., Тян Т.Ю. Психолого-педагогическое онлайн-сопровождение семьи в школе в период пандемии ……..120
Мүтәлиева Д.Р., Тян Т.Ю. Пандемия кезінде мектепте отбасыға психологиялық-педагогикалық онлайн қолдау көрсету 120
Mutaliyeva D., Tyan T. Psychological and pedagogical online support families at school during the pandemic ……..120

Жумагулова А.М., Хибадуллина А.С. Дискурстың педагогикалық мәселелері 130
Жумагулова А.М., Хибадуллина А.С. Педагогические проблемы дискурса ……130
ZhumagulovaA., KhibadullinaA. Pedagogical problems of discourse……130

Абишева О.Т., Қораласбек А.Қ. Арт білімнің басқа пәндермен өзара байланысы 140
Абишева О.Т., Кораласбек А.К. Взаимосвязь арт образования с другими дисциплинами ……140
Abisheva O., Koralasbek A. Interconnection of art education and other disciplines ……...140

Есиркепова Ұ. Р., Лекерова Г. Ж. Инклюзивті білім беру кеңістігінде кіші мектеп жасындағы аутист балалардың педагогикалық ортасы 149
Есиркепова У. Р., Лекерова Г. Ж. Педагогическая среда аутичных детей младшего школьного возраста в инклюзивном образовательном пространстве 149
Yessirkepova U., Lekerova G. Pedagogical environment of autistic children of primary school age in an inclusive educational space 149

Cao Ran Problems of students' communication ability brought by online education during the epidemic and constructive suggestions ……..158
Цао Жань Эпидемия кезінде онлайн режимінде оқытудан туындаған оқушылардың коммуникативті қабілеттерінің мәселелері және сындарлы ұсыныстар……..158
Цао Жань Проблемы коммуникативных способностей учащихся, вызванные онлайн-обучением во время эпидемии, и конструктивные предложения ……158

Kosherbayev R. Cross-cultural motives of cognitive and psychological-pedagogical content (creativity of poets and writers of Kazakhstan of in the XX century ……167

Көшербаев Р.Н. Казақ ақын-жазушылары шығармашылығындағы кросс-мәдениет мотивтер.....167

Кошербаев Р.Н. Кросс-культурные мотивы в творчестве казахстанских поэтов и писателей ….....……167

Солтанова А.К., Иманбаев С.М. Психолого-правовые подходы в исправлении и ресоциализации осужденных ……..……175

Солтанова А.К., Иманбаев С.М. Сотталғандарды түзеу және әлеуметтендірудегі психологиялық-құқықтық тәсілдер 175

Soltanova A., Imanbaev S. Psychological and legal approaches in the correction and resocialization of convicts ……...……175

Балджы В., Ермаханов Б., Косшыгулова А. Қазақстан мен түркиядағы жоо студенттерін оқыту үдерісі барысындағы бұқаралық спортқа қатысу мәселесі 185

Балджы В., Ермаханов Б., Косшыгулова А. Вопросы участия в массовом спорте в процессе обучения студентов вузов Казахстана и Турции 185

Balci1 V., Yermakhanov B., Koshygulova A. Questions of participation in mass sports in the process of training students of universities of Kazakhstan and Turkey 185

Білім берудің заманауи әдістемелері мен технологиялары
Современные методики и технологии обучения
Modern methods and technologies of teaching

Сайдаева Б.М., Намазбаева Ж.И., Аутаева А.Н. Нашар еститін балаларға шет тілінен тұрмыстық ауыз екі сөздік қорын дамытудағы цифрлық технологиялардың рөлі 195

Намазбаева Ж. И., Сайдаева Б.М., Аутаева А.Н. Роль цифровых технологий в развитии устно бытовой лексики по иностранному языку для слабослышащих детей ……195

Namazbayeva Zh., Saidayeva B., Autayeva A. The role of digital technologies in the development of everyday oral vocabulary in a foreign language for hearing-impaired children.....195

Бегалиева С.Б.*, Шмакова Е.С. Применение корпусных методик в обучении иностранных студентов русскому языку и литературе ……..……..…206

Бегалиева С.Б.*, Шмакова Е.С. Шетел студенттеріне орыс тілі мен әдебиетін оқытуда корпустық әдістемелерді қолдану 206

Begalieva S., Shmakova E. Application of corpus techniques in teaching foreign students of russian language and literature.....……..……206

Кошанова М.Т., Какабаева Д.С., Абдиркенова А.К., Токкулинова Г.К., Кошанова Ж.Т. Медиатехнологияларды креативті пайдалану арқылы болашақ педагог-психологтердің өздеріне деген сенімділігін қалыптастыру 215

Кошанова М.Т., Какабаева Д.С., Абдиркенова А.К., Токкулинова Г.К., Кошанова Ж.Т. Формирование увереннности в себе у будущих педагогов-психологов через креативное использование медиатехнологий 215

Koshanova M., Kakabaeva D., Abdirkenova A., Tokkulinova G., Koshanova Zh. Formation of self-confidence in prospective teachers-psychologists through the creative use of media technologies …….....215

Садықова Б.Б., Есназарова Ұ.Ә., Тоқбергенова А.А. Қашықтықтан оқыту жағдайында білім беру және тұлғаны қалыптастыру жүйесіндегі сублимация мен ауытқу 224
Садыкова Б.Б., Есназарова У.А., Токбергенова А.А. Сублимация и девиация в системе дистационного обучения и формирование личности 224
Sadykova B., Esnazarova U., Tokbergenova A. Discrepancy (sublimation) and deviation of the personality formation process in distance education conditions 224

Абдыров А.М., Муратова Г.К., Ташкенбаева Ж.М., Тәжібай Л.К. Аграрлық бейіндегі жоғары оқу орындарында қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалана отырып, білім беру процесін талдау 233
Абдыров А.М., Муратова Г.К., Ташкенбаева Ж.М., Тәжібай Л.К. Аграрлық бейіндегі жоғары оқу орындарында қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалана отырып, білім беру процесін талдау 233
Abdyrov A., Muratova G., Tashkenbaeva Zh., Tazhibay L. Analysis of the educational process with the use of distance technologies in agricultural higher educational institutions ……233

Ескендирова А.А., Ж.К. Корганбаева, А.А. Шаяхметова, Н.Н. Нурмуханбетова Особенности квантования химических текстов в педагогическом образовании ……247
Ескендирова А.А., Ж.К. Корганбаева, А.А. Шаяхметова, Н.Н. Нурмуханбетова Педагогикалықмазмұнныңбөлігіретіндеквантты химиялықмәтіндер……..247
Yeskendirova A., Korganbayeva Zh., Shayakhmetova A., Nurmukhanbetova N. Quantum chemical texts as part of pedagogical content ……247

Ғадысалық Р., Толубаева К.К. ЖОО-да аралас форматта техникалық пәндерді оқыту...257
Ғадысалық Р., Толубаева К.К. Преподавание технических дисциплин в смешанном формате в ВУЗ-е 257
Gadyssalyk R., Tolubayeva K. Teaching of technical disciplines in a mixed format at the un iversity.....257

Sagimbayev A., Zhanpeissova A. The use of computer games in the learning process ……272
Сагимбаев А.А., Жанпеисова А.К. Оқыту үдерісі барысында компьютерлік ойындарды қолдану 272
Сагимбаев А.А., Жанпеисова А.К. Применение компьютерных игр в процессе обучения 272

Ақпарат
Информация
Information

«Функционалдық ғылыми сауаттылық негіздері» біліктілікті арттырудың онлайн-курсы.....284
Онлайн-курс повышения квалификации **«Основы функциональной научной грамотности»**.....284
Online advanced training course **"The bases of functional scientific literacy"** 284

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛДАР/НАУЧНЫЕ ЖУРНАЛЫ

№	Название журнала / серий Хабаршы/Вестника	ФИО редактора /замредактора / ответсекретаря	Телефоны/электронные адреса
1	*2*	*3*	*4*
1	«Педагогика және психология» /«Педагогика и психология»	Билялов Дархан Нурланович	8 (272) 291 91 82
		Момбек Алия Ануарбековна	8 (727) 291 91 82, 8 701 756 12 87 *aliya_mombek@mail.ru*
		Исалиева Сауле Темирбаевна	*87474165076 salia72@mail.ru*
14 Серий Хабаршы/Вестника			
2	«Әлеуметтану және саяси ғылымдар» сериясы /Серия «Социологические и политические науки»	Абсаттаров Раушанбек Боранбаевич	8 (727) 291 76 43
		Куанышбаева Жазира Жайлаубековна	*8 701 776 55 78 kuanyshbayeva.kz@gmail.com seria.sociological.political@gmail.com*
3	«Филология ғылымдары» сериясы /Серия «Филологические науки»	Сманов Бахтияр Урисбаевич	8 701 317 7105 *bahtiyar.smanov@mail.ru*
		Нурбаева Аида Мухтаровна	8 705 888 8848 *nurbaeva.aida@bk.ru*
4	«Педагогика ғылымдары» сериясы /Серия «Педагогические науки»	Жампеисова Корлан Кабикеновна	8 (727) 291 19 81
		Қиясова Бахыт Айдархановна	8 707 843 15 76 *vestnikkaznpu@mail.ru*
5	«Психология» сериясы /Серия «Психология»	Намазбаева Жамиля Идрисовна	8 (727) 291 29 19 *nii.psy@mail.ru*
		Жігітбекова Бахыт Дастановна	8 701 358 99 05 *bakhytdastan@mail.ru*
6	«Тарих және саяси – әлеуметтік ғылымдар» сериясы /Серия «Исторические и социально – политические науки»	Кенжебаев Габит Капесович	8 (727) 291 46 88 8701 743 41 07 *kgabit62@mail.ru*
		Оспанова Рыскуль Рамазановна	8701 305 66 72, *ablai_angel@mail.ru*
7	«Физика-математика ғылымдары» сериясы /Серия «Физико-математические науки»	Бектемесов Мактагали Абдимажитович	*maktagali@mail.ru*
		Шекербекова Шырын Тилеубергеновна	*8 707 175 4132 sh_shirin@mail.ru*
8	«Жаратылыстану – география ғылымдары» сериясы /Серия «Естественно – географические науки»	Жанбеков Хайрулла Нышанович	8 (727) 291 13 71 8 777 666 26 20 *hairulla418@mail.ru*
		Жақсыбаева Жанар Муратовна	8 701 141 35 35 *zhanarkaznpu@mail.ru*
9	«Көркем өнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы /Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»	Кожагулов Токкожа Мукажанович	87772875587 *tokkozhagul@mail.ru*
		Ақбаева Шолпан Абильгазиевна	8 777 258 53 68 *akbaeva_sholpan@mail.ru*
10	«Арнайы педагогика» сериясы /Серия «Специальная педагогика»	Жиенбаева Надежда Бисеновна	8 777 8360055 *zh_nadejda@mail.ru*
		Хаби Айгерім Абдуллинқызы	*8 700 150 9188 habi_92.a@mail*
12	«Халықаралық өмір және саясат» сериясы /Серия «Международная жизнь и политика»	Жамансарин Нурлан Шукатович	8 705 184 6538 *n.zhamansarin@sorbonne.kz*
		Исламова Арзигуль Турсуновна	*8 707 420 9232 vestnik_20@mail.ru*
13	«Экономика» сериясы /Серия «Экономическая»	Иманбердиев Борасын Джакипбаевич	8 (727) 291 81 16
		Абельбаева Айман Канатовна	8 701 287 01 93 *adelbaeva_83@mail.ru*
14	«Юриспруденция» сериясы /Серия «Юриспруденция»	Бурибаев Ермек Абильтаевич	8 701 7392809 *yermek-a@mail.ru*
		Калкаева Несибели Бакитовна	8 701 4153016 *nesibeli77@mail.ru*
15	«Көп тілде білім беру және шетел тілдері филология» сериясы /Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»	Аяпова Танат Танирбердиевна	8 (727) 291 30 66 8701 344 30 93 *ayapova07@mail.ru*
		Есенаман Сауле Ержановна	8 747 3740516 *saule.yessenaman@mail.ru*

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ/ КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. АБАЯ

Мамандықтардың тізімі/ Перечень специальностей

Білім беру бағдарламасы тобының нөмірі	Білім беру бағдарламалары тобы	Бейіндік пәндер	Қазақстан Республикасы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім мамандықтарының Классификатор бойынша мамандықтардың коды мен атауы (2009)		
		1 бейіндік пән			
		2 бейіндік пән			
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
B001	Педагогика және психология	Биология	География	5B010300	Педагогика және психология
B002	Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу	Биология	География	5B010100	Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу
B003	Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі	Биология	География	5B010200	Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі
B004	Бастапқы әскери дайындық	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5B010400	Бастапқы әскери дайындық
B005	Дене шынықтыру мұғалімдерін даярлау	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5B010800	Дене шынықтыру және спорт
B006	Музыка мұғалімдерін даярлау	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5B010600	Музыкалық білім
B007	Көрем еңбек және сызу мұғалімдерін даярлау	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5B010700	Бейнелеу өнері және сызу
				5B012000	Кәсіптік оқыту
B008	Құқық және экономика негіздері мұғалімдерін даярлау	Дүниежүзі тарихы	География	5B011500	Құқық және экономика негіздері
B009	Математика мұғалімдерін даярлау	Математика	Физика	5B010900	Математика
				5B012600	Математика-Физика
				5B012700	Математика-Информатика
B010	Физика мұғалімдерін даярлау	Физика	Математика	5B011000	Физика
				5B012800	Физика-Информатика
B011	Информатика мұғалімдерін даярлау	Математика	Физика	5B011100	Информатика
B012	Химия мұғалімдерін даярлау	Химия	Биология	5B011200	Химия
				5B012500	Химия-Биология

1	2	3	4	5	6
В013	Биология мұғалімдерін даярлау	Биология	Химия	5В011300	Биология
В014	География мұғалімдерін даярлау	География	Дүниежүзі тарихы	5В011600	География
				5В012900	География-Тарих
В015	Гуманитарлық пәндер мұғалімдерді даярлау	Дүниежүзі тарихы	География	5В011400	Тарих
				5В013000	Тарих-Дінтану
В016	Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерін даярлау	Қазақ тілі	Қазақ әдебиеті	5В011700	Қазақ тілі және әдебиеті
				5В012100	Қазақ тілінде оқытпайтын мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті
В017	Орыс тілі мен әдебиеті мұғалімдерін даярлау	Орыс тілі	Орыс әдебиеті	5В011800	Орыс тілі және әдебиеті
				5В012200	Орыс тілінде оқытпайтын мектептердегі орыс тілі және әдебиеті
В018	Шет тілі мұғалімдерін даярлау	Шетел тілі	Дүниежүзі тарихы	5В011900	Шетел тілі: екі шетел тілі
В019	Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану мамандарын даярлау	Биология	География	5В012300	Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану
В020	Арнайы педагогика мамандарын даярлау	Биология	География	5В010500	Дефектология
В024	Музыкатану және өнертану	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5В041600	Өнертану
В028	Хореография	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5В040900	Хореография
В029	Аудивизуалды құрылғылар және медиа өндіріс	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5В072200	Полиграфия
В030	Бейнелеу өнері	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5В041300	Кескіндеме
				5В041400	Графика
В031	Сән, интерьер дизайны және өнеркәсіп дизайны	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5В041700	Сән өнері
				5В042100	Дизайн
В032	Философия және этика	Дүниежүзі тарихы	География	5В020100	Философия
В033	Дінтану және теология	Шығармашылық емтихан	Шығармашылық емтихан	5В020600	Дінтану
В034	Тарих және археология	Дүниежүзі тарихы	География	5В020300	Тарих
В035	Түркітану және шығыстану	Дүниежүзі тарихы	Шетел тілі	5В021200	Түркітану
				5В020900	Шығыстану

1	2	3	4
7М03 Әлеуметтік ғылымдар		**Әлеуметтік ғылымдар**	
7М023	Тіл және әдебиет	6М020500	Филология
		6М020700	Аударма ісі
		6М021400	Әдебиеттану
7М031	Әлеуметтік ғылымдар	6М020400	Мәдениеттану
		6М020200	Халықаралық қатынастар
		6М050100	Әлеуметтану
		6М050200	Саясаттану
		6М050300	Психология
		6М050500	Аймақтану
7М04 Бизнес, басқару және құқық		**Құқық Әлеуметтік ғылымдар, экономика және бизнес**	
7М041	Бизнес және басқару	6М050600	Экономика
		6М050700	Менеджмент
		6М050800	Учет және аудит
		6М050900	Қаржы
		6М051000	Мемлекеттік және жергілікті басқару
		6М051100	Маркетинг
7М042	Құқық	6М030100	Құқықтану
		6М030200	Халықаралық құқық
7М05 Жаратылыстану ғылымдары, математика және статистика		**Жаратылыстану ғылымдары**	
7М051	Биологиялық және сабақтас ғылымдар	6М060700	Биология
7М052	Қоршаған орта	6М060800	Экология
		6М060900	География
7М053	Физикалық және химиялық ғылымдар	6М060400	Физика
		6М060600	Химия
7М054	Математика және статистика	6М060100	Математика
		6М060300	Механика
7М06 Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар		**Техникалық ғылымдар и технологиялар**	
7М061	Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар	6М060200	Информатика
		6М070300	Ақпараттық жүйелер
7М11 Қызмет		**Қызмет**	
7М111	Қызмет көрсету саласы	6М090200	Туризм
		6М090600	Мәдени демалыс

8D01 Педагогикалық ғылымдар		**Білім беру**	
8D011	Педагогика және психология	6D010300	Педагогика және психология
		6D012400	Педагогикалық өлшемдер
8D012	Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу педагогикасы	6D010100	Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу
8D013	Жалпы білім беру пәнінің мамандануынсыз мұғалімдерді даярлау	6D010200	Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі
8D015	Жаратылыстану пәндері бойынша мұғалімдерді даярлау	6D010900	Математика
		6D011000	Физика
		6D011100	Информатика
		6D011200	Химия
		6D011300	Биология
		6D011600	География
8D016	Гуманитарлық пәндер бойынша мұғалімдерді даярлау	6D011400	Тарих
8D017	Тілдер мен әдебиет бойынша мұғалімдерді даярлау	6D011700	Қазақ тілі мен әдебиеті
		6D011800	Орыс тілі мен әдебиеті
8D019	Арнайы педагогика бойынша мамандар даярлау	6D010500	Дефектология
8D02 Өнер және гуманитарлық ғылымдар		**Гуманитарлық ғылымдар**	
8D022	Гуманитарлық ғылымдар	6D020100	Философия
		6D020300	Тарих
8D023	Тіл және әдебиет	6D020500	Филология
		6D021300	Лингвистика
		6D021400	Әдебиеттану
8D03 Әлеуметтік ғылымдар, журналистика және ақпарат		**Әлеуметтік ғылымдар**	
8D031	Әлеуметтік ғылымдар	6D050100	Әлеуметтану
		6D050200	Саясаттану
8D04 Бизнес, басқару және құқық		**Әлеуметтік ғылымдар, экономика және бизнес**	
8D041	Бизнес және басқару	6D050600	Экономика
		6D050700	Менеджмент
		6D050800	Учет и аудит
		6D050900	Финансы
8D05 Жаратылыстану ғылымдары, Математика және статистика		**Жаратылыстану ғылымдары**	
8D051	Биологиялық және сабақтас ғылымдар	6D060700	Биология
8D052	Қоршаған орта	6D060800 6D060900	Экология География
8D053	Физикалық және химиялық ғылымдар	6D060400 6D060600	Физика Химия
8D054	Математика және статистика	6D060100	Математика
8D06 Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар		**Техникалық ғылымдар и технологиялар**	
8D061	Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар	6D060200 6D070300	Информатика Ақпараттық жүйелер

«Педагогика және психология» ғылыми-әдістемелік журналына жазылу туралы хабарландыру

2020 жылдың 1 қарашасынан Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Педагогика және психология» ғылыми-әдістемелік журналына жазылу басталды.

Журналдың негізгі тақырыптық бағыты білім берудің барлық сатылары мен деңгейлерінің қазіргі жай-күйінің өзекті мәселелері бойынша ғылыми зерттеулерді жариялау болып табылады.

Журнал ғылыми қызметтің негізгі нәтижелерін жариялау үшін ҚР БҒМ КОКСОН ұсынған басылымдар тізбесіне енгізілген, КазБЦ импакт-факторы бар – 0,15.

Журнал жылына 4 рет шығарылады.

Журналға жазылу «Қазпошта» АҚ арқылы рәсімделеді. Заңды тұлғалар мен жеке жазылушылар үшін Индекс 74253. Журналға қол қойған авторлар редколлегияның шешімі бойынша мақалаларды жариялағаны үшін төлемнен босатылуы мүмкін.

Анықтама үшін тел.: 8(727)291-91-82, +7-776-201-5454, +7-701-756-1287, +7-747-416-5076.

Объявление о подписке на научно-методический журнал «Педагогика және психология»

С 1 ноября 2020 года началась подписка на научно-методический журнал «Педагогика және психология» Казахского национального педагогического университета имени Абая.

Основной тематической направленностью журнала является публикация научных исследований по актуальным проблемам современного состояния всех ступеней и уровней образования.

Журнал включен в Перечень изданий, рекомендуемых КОКСОН МОН РК для публикации основных результатов научной деятельности, имеет импакт-фактор КазБЦ - 0,15.

Журнал издается 4 раза в год.

Подписка на журнал оформляется через АО «Казпочта». Индекс для юридических лиц и индивидуальных подписчиков 74253. Авторы, подписавшиеся на журнал, могут быть освобождены от оплаты за публикацию статей по решению редколлегии.

Справки по тел.: 8(727)291-91-82, +7-776-201-5454, +7-701-756-1287, +7-747-416-5076.

Announcement of a subscription to the scientific and methodological journal “Pedagogy and Psychology”

From November 1, 2020, a subscription to the scientific and methodological journal “Pedagogy and Psychology” of the Abai University is began.

Journal is focused on publishing research papers on current problems connected with all the stages and levels of education.

The journal is included in the List recommended by the Committee for Quality Control in Education and Science of Kazakhstan Ministry of Education and Science to publish the main results of scientific activity, and it has an impact factor KazBC – 0,15.

Journal is published 4 times a year.

Subscription to the magazine is made through Kazpost JSC. Index for legal entities and individual subscribers is 74253. Authors who subscribed to the journal are not obliged to pay for publishing articles according the editorial board decision.

Phone number for inquiries: 8(727)291-91-82, +7-776-201-5454, +7-701-756-1287, +7-747-416-5076.

Выпускающий редактор: *Алия Момбек*
Дизайнер: *Нурбол Жетигенов*
Верстка: *Ақерке Ысқақ*

перевод «Слово редактора»
на казахский язык: *Кулданов Наурыз*
на английский язык: *Носко Артем*

Отпечатано в типографии издательства «Ұлағат»
КазНПУ им. Абая.

Подписано в печать 28.12.2021.
Формат 60x84 1/8. Бумага сыктывкарская. Печать – RISO.
40,25 п.л. Тираж 300. Заказ № 328

Казахский национальный педагогический университет имени Абая
050010, Алматы, пр. Достык, 13. Тел. 291-18-65.